

THEOLOGIA
MORALIS UNIVERSA

PIO IX PONTIFICI M.
DICATA

Auctore
PETRO SCAVINI
THEOLOGO COLLEG. J. U. D., EQUITE SS. MAURITII ET LAZARI
ROMANÆ ACADEMIÆ RELIGIONIS CATHOLICÆ ET CATHOLICI PARISIENSIS INSTITUTI SOCIO
ECCLESIÆ CATHEDRALIS NOVARIÆ CANONICO PRÆPOSITO
URBIS ET DIŒCESIS VICARIO GENERALI

EDITIO QUARTA REVISA ET AUCTA

TOMUS PRIMUS

De Actibus humanis et de Conscientia; de Legibus de Obligationibus ac de Peccatis

LUCANI 1851
EX TYPIS VELADINI ET SOC.
Sumptibus cujusdam societatis piæ ad diffundendos bonos libros intentæ.

EPISTOLA REGNANTIS PONTIFICIS MAXIMI

AD AUCTOREM

PIUS PP. IX

Dilecte Fili, salutem et Apostolicam benedictionem.

Dilectus Filius Religiosus Vir Joannes Carolus Magni *Minister Generalis Fratrum Ordinis Minorum Conventualium Nobis tuo nomine obtulit Opus latine a te conscriptum, tribusque Voluminibus in lucem semel atque iterum editum, cui titulus* Theologia Moralis Universa in usum Clericorum Dioecesis Novariensis. *Quod quidem Opus benevolo, libentique animo excepimus, tibique vehementer gratulamur, quod in hisce Theologicis Institutionibus conficiendis nihil antiquius habueris, quam salutares* Sanctissimi ac Doctissimi Viri Alphonsi Mariæ De Ligorio *doctrinas magis magisque propagare, iisque Ecclesiasticæ præsertim Juventutis animos imbuere. Itaque susceptum*

a te consilium summopere commendamus, teque in Domino hortamur, ut pro eo quo polles ingenio atque doctrina sacras disciplinas ad fidelium utilitatem, et ædificationem alacriori usque studio excolere, atque illustrare pergas.

Jam vero dum pro munere gratias agimus, enixis tuis votis libenter annuimus, tibique veniam facimus, ut tertiam ejusdem tui Operis editionem Nobis dedicare possis. Ex quo vel facile intelliges, qua te præcipua benevolentia prosequamur, cujus etiam pignus esse volumus Apostolicam Benedictionem quam toto cordis affectu tibi, Dilecte Fili, amanter impertimur.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem
Die 7 Aprilis, Anno 1847
Pontificatus Nostri Anno Primo.

PIUS PP. IX.

Dilecto Filio
Petro Scavini Canonico Præposito
Ecclesiæ Cathedralis Novariensis.

Novariam

PIO IX

PONTIFICI MAXIMO

RESTITUTORI FELICIUM SÆCULORUM

Petrus Scavinius

Duodecimus annus est, Pater Sanctissime, ex quo istitutiones exaravi Theologiæ Moralis universæ, ut ephebórum commodis consulerem, qui apud sacra Novariensis Diœceseos Seminaria in spem christiani nominis adolescunt. Quo in opere conscribendo eo præsertim spectabam, ut auream doctrinam Alphonsi De Ligorio, planiori quo fieri posset ratione concinnatam, sacrorum alumnis proponerem. Hic enim media via insistens, a severiori tetricaque disciplina, quæ mortales a pietate deterret, non secus atque a laxiore, quæ religionis fundamenta convellit, mihi sapientissime recedere visus est. Quæmadmodum vero Vir doctissimus, veterum hæreticorum erroribus refutatis, scripta sua ad leges atque instituta Ecclesiæ Romanæ diligentissime exegit; ita ego ipsius vestigiis ingressus, pravas illorum opiniones refellendo, qui

post Ligorii tempora christianam sapientiam pervertere conati sunt, singula Romanorum Pontificum in hanc rem decreta, et Sacrorum Consiliorum responsa subtexui, quæ ad praxin potissimum pertinerent.

Ceterum, quum exemplaria hujusce operis, jam semel atque iterum typis evulgati, nunc penitus desiderarentur, tertiam hanc editionem adornandam suscepi. Et quo gratior legentibus accideret, doctrinarum perversitatem pro opportunitate etiam notavi, quæ nostræ ætatis mores præsertim inficiunt, quasque in celeberrima Encyclica Tua Qui pluribus *ad omnes Patriarchas, Primates, Archiepiscopos et Episcopos* tam paterno animo, tantaque sententiarum altitudine lamentaris.

Sed omnium maxime hanc editionem commendat amplissimum Nomen Tuum, quo ipsam decorari, pro singulari Tua humanitate passus es, Pater Sanctissime. Quo immortali beneficio ita sum affectus, ut plura omnino videar consecutus, quam homini fas esset optare; præsertim quum non minus præclare mecum actum esse videam, quam cum Ligorio ipso, quem in lucubratione mea ducem sum secutus. Si enim Vir ille sanctissimus Benedictum xiv nactus est, cujus nomen libro suo inscriberet, is mihi Pontifex contigit, qui ita principatum est auspicatus, ut universi orbis terrarum, nedum christianæ reipublicæ admirationem sibi conciliaret.

Hic mihi liceat, Pater Sanctissime, felicissimum illum diem memorare, quo Pontifex Maximus, omnibus plaudentibus renunciatus, bonum omen dedisti populo Romano. Siquidem Tu nomen a Pietate mutuatus, in hominum memoriam revocasti et ingentia molimina,

quæ Pium vi olim illustraverant, et invictam inter tot calamitates mansuetudinem, qua Pius vii memoria nostra enituerat. Quumque non parvam Tui expectationem concitasses, incredibile prorsus memoratu est, quanta gloria illam sustineas et tuearis. Quod quidem testantur civiles motus oblivione deleti, sumptus præcisi, publicus census auctus, leges religioni, optimis disciplinis, agrorum cultui et commerciis fovendis opportunæ, viri excellentis ingenii et spectatæ virtutis ad publica munera admoti, aut in provincias legati ad regni necessitates inspiciendas, atque alia complura, ex quibus patet apertissime, Te decem jam menses sic regnare, ut Romana gens imperio Tuo recreata, jam supra ceteras caput extollere et nova quasi luce in omnium oculis nitescere videatur. Quæ omnia tam commode ceciderunt, ut si antea dubitatum fuisset utrum Pontifices casu, an Deo afflante crearentur, id profecto nunc desiisset dubitari.

Verum hic finis jam sit. Neque enim minus mihi videndum quid modestia Tua pati possit, quam quid meritis Tuis debeatur. Quapropter testatus, me nihil magis cupere, quam facta dictaque mea Tibi probari, Deum immortalem precor, ut omnia consilia Tua sic velit fortunare, ut catholici nominis amplitudo virtutibus Tuis aucta in dies propagetur.

Dabam Novariæ in Insubribus, v Cal. Majas
Anno post Christum natum m.dccc.xxxxvii.

AUCTORIS PRÆLOQUIUM

AD LECTOREM [1]

Mirari ne velis, Lector benevole, si inter tot ac ferme sine numero libros, quos ubique ætate nostra videre est de rebus moralibus pertractantes, novam hanc meam tuis sub oculis exhiberi, et publicam subire lucem conspicias *Theologiam Moralem Universam*. Nam præterquamquod, Augustino docente, *utile est plures a pluribus fieri* (libros) *diverso stylo, non diversa fide, etiam de quæstionibus iisdem, ut ad plurimos res ipsa perveniat, ad alios sic, ad alios autem sic* [2]; non habes hic aliam, nisi Theologiam omnibus notissimam et unanimi jam fere 100. plausu in Catholica Ecclesia exceptam et commendatam, Theologiam, inquam, S. Alphonsi Mariæ de Ligorio Fundatoris Congregationis SS. Redemptoris ac olim Episcopi S. Agatæ Gothorum, de quo *illud imprimis notatu dignum est*, ut verbis utar sanctæ memoriæ Pontificis Gregorii XVI, *quod licet copiosissime scripserit, ejusdem tamen Opera inoffenso prorsus pede percurri a fidelibus posse post diligens institutum examen perspectum est* [3].

En tota nunc studii ac laboris mei ratio: cum nempe comperissem Opus Ligorianum tot laudibus ubique gentium efferri, utpotequod tam difficilem et simul tam ab omnibus exoptatam inter opiniones nimis rigidas et nimis benignas mediam indicet viam: imo, ipso Pontificio Oraculo probante, in eo *nil censura dignum* fuisse repertum [4], adeo ut *opiniones quas in sua Theologia Morali profitetur b. Alphonsus,*

1) Tertiæ Editioni præfixum. 2) L. 1. de Trin. c. 3.

3) Bulla Canoniz. § 7.

4) Decreto S. C. R. confirmato a Pio VII, 18 maji 1803.

sequi tuto possimus ac profiteri [1]; illud cito mihi in votis fuit, ut Clericorum nostrum Theologiæ Moralis studio proludentium usui posset facile accomodari, et præ manibus ad pensum quotidianum ipsis exhiberi. Sed quid? annorum complurium experientia, et virorum præstantium auctoritas aperte me docuit id feliciter obtineri non posse, si iisdem Auctoris Nostri textus, qualis est, traderetur; tum ob nimiam rerum copiam; tum ob methodi ac ordinis in iis evolvendis desiderium. Adde tam ingentem illum citationum quasi cumulum, qui si Theologo jam in scientia versato gratus esse solet ac utilis, non item tyroni. Adde tot illas opinionum diversitates fusiori calamo exaratas, quas facillime juvenes fastidiunt. Adde tandem defectum definitionum complurium, divisionum, dogmatum et scholasticorum principiorum, quæ licet apud omnes in confesso sint; non adhuc tamen studiosæ juventuti innotescunt.

Neque magis ad rem facere videntur *Compendia* illa, quæ ex toto suo Opere Auctor ipse confecit [2], vel ab aliis confecta sunt [3]; idem enim in iis plus minusve occurrit desiderium, ut legenti patebit. Hoc idem jampridem judicium tulerant et votum expresserant eximii Romani Censores Theologi, P. Mich. Dominicus Zecchinelli S. J.; et P. Joachim Ventura

1) S. Pœnitentiariæ responsum confirm. a Gregorio XVI, 5 julii 1831 — *V.* Goussel, jampridem Vicarius Generalis, nunc Archiep. etc., *Giustificazione della Teologia Morale del b. Alfonso M. De Liguori; trad. dal francese, Monza Tip. Corbetta*, 1833.

2) 1 *Istruzione e pratica per li Confessori* — 2 *Homo Apostolicus* — 3 *Il Confessore per la gente di campagna* — 4 *Pratica del Confessore* — 5 *Praxis Confessarii.*

3) Nobis innotescunt: — 1 *Excerpta ex libro cui titulus, Homo instructus in sua vocatione ad audiendas confessiones, auctore s. Alphonso M. de Ligorio, seu sensa ejusdem;* Vesontione, et Novariæ — 2 Galani, *B. Alphonsi Theologia Moralis in compendium redacta*, Bassani, 1831 — 3 *Compendium Theologiæ Moralis s. Alphonsi, sive Medulla Hermanni* Busembaum, *Iriæ*, 1840 — 4 Neyraguet, *Compendium Theologiæ Moralis s. Alphonsi M. De Ligorio complectens tum Operis Moralis, tum Operis cui tit. Homo Apost. substantiam, solamque Auctoris doctrinam etc.* Lugduni 1841 — 5 Panzuli, *Theologia Moralis s. Alphonsi Episcopi atque Fundatoris Congr. SS. Redemptoris in Institutiones redacta ad usum studiosæ juventutis ejusdem præsertim Congreg.* Neapoli *tertio edita* 1840 — 6 Goussel, *Théologie Morale à l'usage des Curés et des Confesseurs, Paris*, 1845 — 7 Moullet, *Compendium Theol. Moralis, Prati*, 1846 — 8 Lexicon, *Theol. Moralis ex Operibus s. Alphonsi M. De Ligorio,* Vercellis, 1846.

Theatinus Juris Pub. Eccl. Professor. Primus ille post datas Theologiæ Ligorianæ promeritas laudes, affirmat *optandum.., ut res tam ampla et multiplex in eam doctrinæ formam redigeretur, quæ junioribus præsertim Clericis ad rem moralem tenendam aptior esset; et cujus usus instruendis maxime ad excipiendas fidelium confessiones Sacerdotibus facilior fieret et expeditior.* Alter vero sic habet: *optandum procul dubio erat, ut Moralis Doctrina b. Alphonsi Mariæ de Ligorio, pro qua singulare illud extat et plane gravissimum Sanctissimæ Apost. Sedis suffragium, quod nempe in ea* nihil censura dignum *invenitur, ad usum Ecclesiasticæ juventutis rei moralis potissimum studiosæ in commodiorem formam redigeretur* [1].

Quapropter si quid est in me ingenii, quod sentio quam sit exiguum, aut si qua exercitatio in rebus Scholasticis, in quibus me non inficior mediocriter esse versatum; id omne a me in tantum opus esse conferendum existimavi. Et lubenti sane animo collocatum est, ita ut, ipso S. Alphonso e cælis certe opitulante, suum jam finem attigerit. Vides ergo, amice Lector, tum opus ipsum, tum ejus finem et metam, tum denique auctoris mentem et scopum. Singulorum hic tibi Tractatuum exhibetur more stricte Scholastico distributio: datæ suo loco Scholasticæ definitiones ac divisiones: singulæ materies ad Tractatum proprium revocatæ: constitutæ ac suis argumentis firmatæ dogmaticæ theses: varii præcipui nominis Auctores in unaquaque materia graviori laudati. In singulis tamen scrupulose semper exhibita ipsius S. Alphonsi doctrina, inspecto tum fusiori *Opere Theologiæ Moralis*, tum etiam aliis ejusdem Opusculis Moralibus præcitatis, in quibus, ut Auctor ipse fatetur, alia habentur adjecta, alia clarius explanata [2].

Opportuna sic etiam occasio facta est Decisiones S. Apostolicæ Sedis recentiores tradendi: ipsas Leges Civiles ubicumque

1) *V.* in citato Opere *Blasii Panzuti* Romanorum Censorum vota ad pro-Magistrum Sacri Palatii Apostolici delata super prima hujusce Operis editione Neapoli excusa, ut illud denuo Romæ excuderetur.

2) *V.* præfationes Operum citatorum.

opus fuit in medium proferendi: demum Constitutiones Synodales Novarienses suis locis adnotandi. Uno verbo id unum curavit tenuitas mea, ut Studiosis juvenibus, qui mihi semper cordi fuerunt, nihil deesset ad eorum instructionem atque profectum. Huic desiderio non omnino me defuisse [1], opusque meum haud ingrate fuisse exceptum, vel ex eo patet, ni fallor, quod unius fere anni spatio exemplaria omnia elapsa sint licet plurima; quin tamen interea cessent expostulari quotidie [2].

Novam idcirco Editionem libenter aggredior bonam in spem elatus fore, ut hanc quoque, quæ nova quasi veste induta in medium prodit, benigne sint excepturi Christianæ Ethices amatores. Etenim non solum in ea habentur alia clarius explicata, alia in melius reformata; sed plura inveniuntur de novo disputata, quorum præcipua Religiosorum obligationes, Ss. Missæ Sacrificium, atque Ordinum numerum et requisita respiciunt, præter ea quæ hic subnecto prolegomena [3]. Aliud accedit: cum nempe de facili contingere possit, ut Opus hoc

1) Plura etiam hac de re vulgata sunt sapientum judicia, qui Opus meum laudibus exornare non dubitarunt. — *V.* Il Cattolico, *Giornale Rel. Lett.* Lugano, V. xxv, p. 21; xxvi, p. 105 — L'Amico Cattolico, *Gior. Rel.* Milano, V. xi, p. 297 — Courrier des Alpes, *Journal de la Savoje* et *des états Sardes*, 19 févr. 1846, n. 22 — Ami de la Religion, *Paris, vol.* 131, *pag.* 797, 31 *décembre* 1846 — Annali delle Scienze Religiose vol. 5. fascic. 13. Roma 1847, etc. etc.

2) Accedit quod, cum obtulissem unum mei Operis Exemplar tunc Regnanti Pontifici Gregorio xvi, Is mihi scribere dignatus est sub die 9 maj 1846, se illud *lubentissimo animo excepisse, meque vehementer in Domino commendare*, quod *in Ecclesiasticæ juventutis utilitate procuranda studuerim.*

Sed omnium vicit expectationem singularis humanitas Regnantis Pontificis Maximi Pii ix, qui non solum scopum et laborem meum *summopere commendavit;* sed mihi veniam fecit, ut novam Operis editionem, quam aggredior, suo amplissimo Nomine decorare potuerim.

3) Hæc quoque Editio multa habet novi: *maculæ* quæ irrepserant, abstersæ sunt: *menda,* quæ effugerant, castigata: *non pauca*, quæ ad certarum quæstionum complementum atque ordinem desiderabantur, addita: *notæ* plurimæ ad praxim maxime spectantes, adjectæ: demum *novæ legis, nova decreta*, ac præcipue *monita præclarissima,* quæ Immortalis ac feliciter Regnans Pontifex suis Encyclicis dabat, locis propriis diligenter exhibita — Quod quidem et in posterum in ceteris quoque Editionibus me facturum polliceor, quoad Deus dederit; sacer enim est mihi Magni Pii hortatus, quem legere est in suis mihi datis literis, ut nempe pergam quo cœpi animo, ac labore.

meum in finitimas etiam Parœcias Regni Lombardi-Veneti diffundatur, ea de causa non abs re esse duxi, si ad singulos quos proferre opus erit articulos Codicis Albertini *maxime Civilis*, fiat simul (ubi res tulerit) collatio respondentium articulorum etiam *Codicis Civilis Generalis Austriaci.* Attamen solam concordiam notare sat fuerit; discrepantiam enim quisque separatim in proprium usum signare poterit eos perlegendo articulos, qui per me citabuntur. Dixi *maxime civilis;* quando enim res postulaverit, Codicis etiam tum *Pœnalis* tum *Commercii* ratio habebitur [1].

Sed præfari plura quid prodest? Eja igitur, lubenti animo accipe, benevole Lector, qualecumque opus hoc meum, quod comitati tuæ commendo. Sed potissimum omnia et singula in eo contenta Supremo Sanctæ Apostolicæ Sedis Judicio humillime et ex præcordiis submitto probans quæ ipsa probaverit, et ab Ipsa reprobata condemnans.

Jam igitur sit:

QUÆSTIO PROLEGOMENA AC TOTIUS OPERIS PARTITIO

§ 1.

QUÆSTIO PROLEGOMENA

Q. *Quid est Theologia Moralis?*

R. 1. *Theologia Moralis,* si ipsum per se vocabulum inspiciamus, est illa Theologiæ pars, quæ circa mores versatur [2]. Quemadmodum enim ea, quæ disputat circa Fidei dogmata, *Theologia Dogmatica* appellatur, et qui illi vacant, *Dogmatici;*

1) Citatio fiet sub tit. *C. A. civ.;* vel *C. A. comm.;* vel *C. A. pœn. parte* 1ª aut 2ª.

2) Notum est præter generales Theologiæ viatorum divisiones tradi solitas *tum* in naturalem et supranaturalem; *tum* in dogmaticam seu speculativam, et moralem seu practicam; *tum* in positivam et scholasticam; *tum* in polemicam seu disceptatricem; alias speciales adsignari claritatis gratia ab accuratoribus tractatoribus, habita nempe ratione objecti specialis, quod peculiari modo suscipitur investigandum.

ita hæc quæ hominum mores considerat, *Theologia Moralis*, et qui illi dant operam, *Moralistæ* vocantur.

R. 2: Theologia Moralis ratione rei definiri potest: *illa disciplinæ Theologicæ pars, quæ humanas actiones ad morum honestatem dirigit in ordine ad vitam æternam.*

Dicitur 1: *quæ humanas actiones ad morum honestatem dirigit.* Quibus verbis habetur objectum Theologiæ nostræ, tum *materiale*, circa quod nempe ipsa versatur, et sunt actiones humanæ in se spectatæ; tum *formale*, nempe ratio sub qua ipsum materiale objectum attingitur, et est ipsarum actionum dirigibilitas ad honestatem. Dirigit autem mediis tutissimis ac sibi propriis, quæ sunt: — 1 *Scriptura;* in ea enim Dei verbum continetur falli ac fallere nescium; — 2 *Ss. Ecclesiæ Patres,* qui nobis dati sunt *in consummationem Sanctorum, in opus ministerii, in ædificationem Corporis Christi* [1]; — 3 *Decreta SS. Pontificum,* qui sunt *totius Ecclesiæ caput, et omnium Christianorum Patres atque Doctores* [2]; — 4 *Concilia,* quorum auctoritas patet ex illis Domini verbis: *ubi sunt duo, vel tres congregati in Nomine meo, ibi sum in medio eorum* [3]; — 5 *traditio constans et firma,* cum error stabilitatem nesciat; — 6 *jus tum canonicum tum civile;* cum ideo lata fuerint, ut essent totidem morum atque judiciorum regulæ; — 7 *auctoritas Theologorum;* nam in quacumque arte peritis credendum esse, res loquitur ipsa per se; — 8 demum *ratio,* tam prout a natura nobis indita est, et dicitur *naturalis;* quam prout est principiis Theologicis imbuta, et dicitur *Theologica.* Utriusque

Sic distinguitur Theologia *mystica*, *ascetica*, *exegetica*, *patristica*, *casuistica*, *symbolica*, *liturgica*, *synodica*, *homilitica*, *catechetica*, *historica*. Prout: — *vel* dona mysteriosa et supernaturalia; — *vel* perfectionis exercitium et media edocet; — *vel* Scripturæ sensum investigat; — *vel* ex scriptis Patrum argumenta eruit; — *vel* Casuistarum rationem sequitur; — *vel* liturgiam, aut symbola, aut concilia evolvit; — *vel* de homilia, aut catechesi, aut historia tractat. — *V.* Bouvier, *Institutiones Theol.* ad prolegomena, ubi historiam quoque totius Theologiæ pressius enarrat.

1) Ephes. 4.

2) Concilium Gener. Florentinum.

3) Matth. 13.

vero magna auctoritas est, si debito modo sumatur; cum ipsius rei viscera quodammodo scrutetur [1]. Hæc sunt loca Moralis Theologiæ: ne tamen in iis interpretandis occurrat abusus, tyrones nostros mittimus ad eruditissimum P. Zachariam S. J. in sua *Dissertatione prolegomena* [2].

Quæ media cum illis quidem convenire videntur, quibus ceteræ Theologiæ partes utuntur; re tamen discrepant. Cum alia credenda; nostra vero quæ sunt agenda, respiciant [3].

Dicitur 2: *in ordine ad vitam etc.*; hæc enim omnium rerum consummatio est. Unde si finis *proximus* disciplinæ nostræ est honestas in mores inducenda; finis *ultimus* erit ipsa consecutio felicitatis æternæ. Qui enim *se per bona opera exercet*, dicente s. Gregorio, *restat ut quisquis ille est, spe ad supernam patriam tendat* [4].

§ 2.

TOTIUS OPERIS PARTITIO

Q. *Quomodo universa Moralis Theologia dividitur?*

R. Cum tota Theologia Moralis versetur circa actus humanos, cumque in omni actu humano tria consideranda se se nobis offerant: nempe *causæ*, quæ ipsum efficiunt et constituunt: *regulæ*, quæ ipsum moderantur et dirigunt: demum *motiva*, quæ ad ipsum movent atque alliciunt; idcirco divisio hæc divisionem suppeditat totius nostræ Theologiæ Moralis.

Primo a *causis* incipiendo, quæ actum humanum vere constituunt

1) *V.* Amico Cattolico, *Giornale Religioso*, Milano, tip. Pogliani, Tom. XI, Art. *Dell'uso della ragione in materia di Religione* — Bergier, *Dizionario Enciclopedico della Teologia ecc.* V° Ragione.

2) Extat sub initio Theologiæ s. Alphonsi, *Edit. Taurinensis, typ. Marietti*, qui aliam nunc Editionem confecit, quæ est omnium accuratior, continens quidquid Sanctus in ceteris addidit, reformavit, vel explicavit (*Edit. Stereotyp.*, 2 *tom.*).

3) *V.* Zacharia supra laudatus — Stapf, *Theologia Moralis in Compendium redacta*, Ed. sexta, OEniponti, typ. Wagnerianis 1816, tom. I. cap. III, *Indoles Theologiæ Moralis*.

4) Hom. 13 in Evangel.

in suo esse tum phisico tum morali, nobis occurrunt *intellectus* et *voluntas*, ad quam accedit *libertas* et *moralitas* — Et en prima Disputatio, quam tamen cum aliis inscribimus: *De actibus humanis.*

Secundo progrediendo ad *regulas*, quæ humanum actum moderantur, illæ nobis suppeditant Disputationem, *De Conscientia* tamquam regula prima humanorum actuum directrice. Sicque habetur 1us *Tractatus: De Actibus humanis ac de Conscientia* — Regula proxima et interna ad remotam et externam cito nos ducit, quæ *lex* est; ideoque sequitur 2us *Tractatus: De Legibus*, cui quidem sponte quasi sua accedit Appendix: *De præceptis Ecclesiæ*, quibus speciatim Christianorum mores informantur — Jam vero tam a conscientiæ dictamine, quam a legibus peculiaria quædam officia oriri videmus, quibus Christianus in quolibet statu obstringitur. Ex quo prodit 3us *Tractatus: De Obligationibus particularibus.*

Tertio ad *motiva* pervenientes, quæ actum humanum provocant et alliciunt, agendum tum de iis motivis quæ actum provocant ad malum, et sunt vitia et peccata. Sicque erit 4us *Tractatus: De Peccatis*, cui adjungetur Disputatio de pœnis, quibus quædam peccata graviora ab Ecclesia puniri solent, nempe de *Censuris*. Tum de iis, quæ actum humanum provocant ad bonum.

Sed cum bonum duplicis sit ordinis: *naturalis* et *supernaturalis*, tractandum prius de iis, quæ provocant ad bonum in *ordine naturali*; et sunt virtutes morales, præsertim *Religio ac Justitia.* Erit igitur 5us *Tractatus: De Virtute Religionis*, præviis nonnullis verbis de *Virtutibus generatim.* Et 6us *De Virtute Justitiæ*, cui addimus 7m: *De Restitutione*, quæ ex ipsius justitiæ violatione oritur. Ne quid autem desiderandum remaneat, brevem hic adstruemus *Appendicem: De Justitiæ Filiabus, ac ceteris Virtutibus Cardinalibus.*

Inquirendo autem motiva, quæ actum alliciunt ad bonum in *ordine supernaturali*, nobis occurrunt virtutes Theologicæ ac Sacramenta. Erit ergo 8us *Tractatus: De Virtutibus Theologicis.*

Tandem vero *Tractatibus* 9°, 10°, 11° et 12° materiam omnem de *Sacramentis* tum *in genere*, tum *in specie* complectemur. Atque sic, Deo dante, Theologiæ Nostræ dabimus finem.

TRACTATUS PRIMUS

DE ACTIBUS HUMANIS ET DE CONSCIENTIA

Duplex erit hujus Tractatus Disputatio pro duplici quo inscriptus est, titulo: *prima* DE ACTIBUS HUMANIS; *altera* DE CONSCIENTIA.

Disputatio quælibet in capita, articulos atque paragraphos distribuetur, prout materies suo quæque loco discutienda expostulare videbitur.

DISPUTATIO PRIMA

DE ACTIBUS HUMANIS

Q. 1. *Quid est actus generalim, et quotuplex?*

R. Ad 1: actus *generalim acceptus* nihil est aliud, quam *animi motus.* Homo nempe vi quadam motrice sibi propria aliquos efficit motus tum internos et in se ipso, tum externos et in corpore, quorum principium est semper ejusdem anima. Hinc d. Augustinus actum charitatis vocat *motum animi ad fruendum Deo propter ipsum, et se atque proximo propter Deum* [1].

R. Ad 2: actus qui ab homine fiunt, *triplicis generis* distinguuntur, inspecto triplici modo, quo fieri possunt.

Alii videlicet fiunt ab homine mere naturaliter ac necessario, quin per se ullo modo ad mores pertineant: uti est v. g. respiratio. Et isti dicuntur *actus mere naturales* — Alii fiunt quidem ab homine absque illa naturali necessitate; non adhuc tamen ab homine fiunt agente prout homo est, sed carente omni deliberatione: uti est v. g. actus quo quis sine ulla mentis advertentia frontem sibi palpat. Et isti dicuntur *actus hominis, actus indeliberati,* vel etiam *actus* aut *motus primo-primi:* qui pariter nihil referunt ad mores — Alii denique fiunt ab homine agente ut homo est, et prout a brutis distinguitur, cum debita nempe advertentia mentis et voluntatis deliberatione. Quia vero isti soli actus libere et determinate producuntur, et soli capaces sunt bonitatis vel malitiæ, ac digni præmio vel pœna;

1) *L.* 3 *de Doct. Chr. c.* 10.

idcirco ii soli *a Theologis in Schola*, duce Angelico Præceptore, nuncupantur *actus humani*: *illæ actiones*, inquit, *proprie humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt; si quæ autem aliæ actiones homini conveniunt, possunt dici quidem hominis actiones, sed non proprie humanæ; cum non sint hominis in quantum est homo* [1].

Diximus *a Theologis in Schola*; nam actus humanus, si philosophice spectetur, definiri potest: *motus in homine procedens ex cognitione finis, ut finis est.* Quo sensu et actus visionis beatificæ et actus quo quis suam in genere beatitudinem prosequitur, licet necessarii, sunt actus humani; cum oriantur ab illis facultatibus, quibus homo a belluis distinguitur — Verum cum hic a nobis non considerentur *humanæ actiones*, nisi prout legi directivæ subjectæ sunt, atque ad mores pertinent; ideo merito uti tales eas tantum habemus, quæ a voluntatis consilio ac deliberatione procedunt, sive a libero nostro arbitrio, quod quidem fundamentum est imputationis.

Q. 2. *Quotuplex est actus humanus proprie dictus?*

R. Actus humanus *proprie dictus* dividitur: — 1 in *interiorem* qui nullo signo externo patescit, et in *exteriorem* qui aliquo modo panditur etiam exterius; — 2 in *bonum* et *meritorium*, *in malum* et *demeritorium*. *Bonus* et *meritorius* consonat cum recta ratione et lege. *Malus* et *demeritorius* ab iisdem discordat.

Iterum ipse *actus bonus* et *meritorius* duplex enumeratur, alius *naturalis*, et alius *supernaturalis* — Primus est qui poni potest solis etiam naturæ viribus, et ideo aliquod præmium temporale mereri: uti est in ipsis infidelibus amor parentum, miserorum commiseratio etc. Hinc *bene fecit Deus obstetricibus* Ægyptiacis, quæ naturali misericordia motæ conservabant mares Hebræorum contra iniquum regis præceptum [2]. — Alter totus innititur auxilio divinæ gratiæ, et præmium meretur supernaturale, uti sunt actus fidei, spei et charitatis theologicæ.

Iterum *actus bonus meritorius* duplex distinguitur, *meritorius* nempe *de condigno*, cui merces debetur ex justitia, et *meritorius de congruo*, cui non debetur merces, nisi ex quadam decentia. Sic v. g. militi strenue bellanti stipendium debitum est *de condigno*, aliquod insuper præmium, nonnisi *de congruo*.

Q. 3. *Quænam dicuntur et quot sunt principia actuum humanorum?*

R. *Principia actuum humanorum* dicuntur ea veluti elementa, ex quibus actus ipsi conflantur, et in natura sua constituuntur. Jam vero

1) 1. 2. q. 1. a. 1. 2) Exodi 1.

in quolibet actu humano tria consideranda se se nobis exhibent (ut dictum est in *Proëmio*): nempe *causæ*, *regulæ*, atque *motiva*. Ex quibus patet, tria esse actuum humanorum principia: — 1 *efficientia*, et sunt *intellectus* et *voluntas*, quibus necessario conjunguntur *libertas* uti fundamentum, et *moralitas* uti effectus; — 2 *dirigentia*, et sunt *conscientia* et *lex*; — 3 *allicientia*, et sunt *vitia* atque *virtutes*.

Post talem actus humani notitiam atque divisionem, tota hæc disputatio sita est in expendendis ejusdem *principiis efficientibus*.

De intellectu vero potius Philosophorum est disputare 1. Quapropter restant tria alia: *voluntas*, *libertas*, *et moralitas*.

CAPUT PRIMUM

DE VOLUNTATE

Q. 1. *Quid est voluntas?*

R. *Voluntas* definiri potest: *illa animi nostri facultas, quæ propositum ab intellectu bonum sectatur, vel malum aversatur.* Ut perspicue hæc definitio intelligi possit, sciendum est duplicem in homine esse facultatem, unam nempe *cognoscentem*, alteram *appetentem*. Facultas *cognoscens* appellatur *mens* vel *intellectus*, et ejus officium est res, ut in se sunt, *percipere* atque *cognoscere*. Facultas vero *appetens* dicitur *voluntas*, et officium ejus est sibi a *mente* seu ab *intellectu* exhibitum bonum *appetere*, vel malum *aversari*.

Clarius res explicabitur si dicatur: unus idemque hominis animus, prout rem *nude* et *simpliciter* percipit, *intellectus* nomine designatur. Prout in eam tamquam sibi bonam inclinat, vel ab ea tamquam sibi mala refugit, dicitur *voluntas*. Cum vero nihil appeti possit aut amari uti bonum, nihil aversari aut odio haberi uti malum, nisi idem prius sit cognitum, quia ex vulgari adagio *voluntas non fertur in incognitum*: vel, ut dicunt, *ignoti nulla cupido*; idcirco in voluntatis definitione fit mentio *intellectus*, tamquam illius facultatis, quæ bonum vel malum voluntati ipsi proponit 2.

1) *V.* Bouvier, *Institutiones Philosophicæ*. Parisiis, 1844, pag. 364.

2) Ne quis inter Tyrones nostros animo perturbetur ad quasdam voces scholasticas quæ occurrent sæpesæpius, juverit hac prima vice pro futuris singulis animadvertere, quod sicuti in Philosophia, in Jurisprudentia, in Medicina, ceterisque scientiis omnibus, ita et in Theologia quædam fuere jampridem inducta breviora vocabula, quæ ex tacita quadam Auctorum conventione vim habent significandi, et communi eorum consensu adhibita sunt ad evitandas longiores verborum circumlocutiones: *thecnica* (id est *propria alicujus scientiæ vel artis*) a Græcis appellantur. Cum porro eorum usus in Scholis sit antiquissimus, cum scriptorum et doctorum omnium auctoritate innitantur,

Q. 2. *An ad actum humanum cum intellectu concurrat voluntas?*

R. Ad actum humanum adeo necessarius est *intellectus et voluntatis concursus*, ut sine illis actus ipse nulla ratione existere queat. Quod sic clare ostendit s. Thomas [1]: actus non potest dici *humanus*, nisi procedat ab homine in quantum differt a creaturis irrationalibus. Atqui a creaturis irrationalibus non differt homo, nisi quatenus ipse est dominus suorum actuum: actuum autem suorum non est dominus, nisi per intellectum et voluntatem; ergo etc. [2].

Q. 3. *Quotuplex distinguitur actus voluntatis?*

R. Duplex distinguitur actus voluntatis: *unus* qui perficitur in voluntate ipsa absque adminiculo alterius facultatis sive interioris et spiritualis, sive exterioris et corporalis; *alter* qui procedit quidem a voluntate, sed complementum non habet, nisi per ministerium facultatis alterius, dependenter tamen ab ipso voluntatis imperio.

Ille primus a Scholasticis nuncupatur *elicitus;* quia nempe eum elicit voluntas, et perficit *in se* et *ex se sola*, uti sunt *volitiones, nolitiones.* Et hanc voluntatis nostræ determinationem exprimere

eum denique ubi semel fuerint bene percepta, in proprium finem mirifice inserviant; injustus profecto esset et irrationalis quicumque vellet eadem rejicere, et aspernari. Ita igitur habenda sunt, ut valeant erosorum nummorum instar, nempe explicari debent ubi sit opus; rejici tamen non debent unquam.

Quorum vocabulorum vim explicant passim AA. — Sic quoad vocabula maxime liturgica v. Macri, *Notizia dei vocaboli ecclesiastici* — Quoad nomina in Theologicis disputationibus a veteribus, et præcipue a d. Thoma consecrata v. Zama Mellini, *Lessico Peripatetico* — Quoad verborum significationem in re canonica atque civili v. Vicat, *Vocabularium juris utriusque* — Tandem quoad voces a græca lingua mutuatas v. Marco Aurelio Marchi, *Dizionario Tecnico-Etimologico-Filologico* ecc. ecc.

Hic etiam non parum inservit tum Opus, *Bergier, Dizionario enciclopedico della Teologia, della storia della Chiesa* ecc. ecc. Med. Edit. Turati, 1846; — tum Opus, *Lucii Ferraris, Prompta Bibliotheca canonica, juridica, moralis*, etc. quod summo studio RR. PP. Montis Cassini a mendis expurgatum, atque additionibus adauctum nunc temporis imprimitur.

1) 1. 2. q. 1. a. 1.

2) Quicumque intimum animi sui sensum attente consideraverit, facile percipiet ad actum humanum voluntatem concurrere transcurrendo per quosdam veluti gradus: nempe — 1 occurrit prævia *intellectus cognitio* alicujus finis animum allicientis, quia *voluntas non fertur in incognitum*; — 2 finis cognitionem subsequitur quædam *simplex volitio*, quæ est primus actus, quo voluntas finem jam cognitum uti in se bonum et amabilem respicit; — 3 succedit *deliberatio efficax* finis illius attingendi; — 4 deliberationem statim comitatur *mentis conversio* ad media pro fine illo obtinendo. Hæc porro media vel nondum in promptu sunt et incerta; vel sunt certa et jam in oculis parata. In primo casu accedit *consilium*, discursus nempe quidam interior et in ipso intellectu consistens, qui media hæc attente perquirit atque perpendit. In secundo autem cito accedit *voluntatis consensus;* — 5 tandem venit *fruitio*, ille videlicet actus, quo voluntas in fine jam consecuto quiescit, et de eo secum delectatur.

solemus hisce verbis *volo, assentior, non assentior* etc. — Secundus vero dicitur *imperatus;* quia ex ipsius voluntatis imperio perficitur ab alia agentis facultate sive interiori, uti sunt *intellectus, phantasia, memoria;* sive exteriori, uti sunt *membra corporis* et *sensuum organa* [1].

Nunc de ipsis voluntatis actibus, qui *voluntarii* vocabulo continentur; et de eorumdem *impedimentis* agemus.

Articulus I. — DE VOLUNTARIO.

Q. 1. *Quid est voluntarium?*

R. Quilibet motus voluntatis in rem aliquam per intellectum præcognitam, *voluntarii* nomine designatur. Sed Theologis communiter cum Angelico illa semper arrisit *voluntarii* definitio, quam tradidit Aristoteles: *voluntarium est id, quod procedit a principio intrinseco, cognoscente singula, in quibus est actio* [2].

Quare ad voluntarii naturam duo requiruntur: — 1 ut sit *a principio intrinseco,* idest a facultate, quæ pertineat ad naturam agentis. Tale autem principium intrinsecum non aliud est, quam ipsa voluntas hominis; — 2 *ut sit cum cognitione singulorum, in quibus est actio,* objecti nempe, finis et circumstantiarum, quæ pertinent ad actionem.

1) Duplex hæc distinctio clarius patebit aliquo exemplo practico: quapropter supponamus hominem gravi injuria ab alio lacessitum, et malo vindictæ amore succensum. Hujus porro voluntas cum imprimis, a quo injuria sibi irrogata est, odio prosequitur et vindictam contra eundem determinat: jam vero duplicem hic habemus voluntatis actum: *primum,* quo voluntas odit injuriatorem; *alterum,* quo vindictam in ipsum determinat. Uterque erit *elicitus:* quare? quia uterque in sola ipsa voluntate perficitur, neque ullus adest alterius facultatis sive interioris sive exterioris concursus. Sed ubi semel vindicta fuerit determinata, vindicatoris voluntas adhuc progreditur; imperat nempe *phantasiæ,* ut acceptæ injuriæ magnitudinem contempletur: imperat *memoriæ,* ut ejusdem minime obliviscatur: imperat *intellectui,* ut circa vindictæ circumstantias occupetur, et perpendat tum media eam peragendi, tum etiam bona (juxta suum conceptum) inde obventura: imperat denique *toti corpori,* ut in illam vindictam perficiendam concurrat facultatibus suis omnibus, *oculis* nempe attente injuriatorem secernendo, *manibus* ferrum arripiendo, *pedibus* in hostem incurrendo.

Multos hic habemus actus, et omnes *imperatos,* quia omnes proveniunt quidem *originaliter* a voluntate; sed perficiuntur ope diversarum facultatum, quæ ad ipsius voluntatis imperium moventur et agunt.

Ex quibus constat: — 1 quanta sit voluntatis nostræ efficacia, et quanti facienda sit excusatio illorum, qui ut ducant in bonis dies suos, resipiscendi impossibilitatem adstruunt; volenti enim nil impossibile; neque Deus in necessariis deest: — 2 quare actus humanus dicatur *voluntarius,* non *intellectualis,* licet intellectus primo concurrat; est nempe ratione dominii, quod voluntas in facultates omnes exercet.

2) L. 3. Ethic. — Et S. Thomas 1. 2 q. 6. a. 2.

Hinc si quæ actionis circumstantia ab agente prorsus ignoretur, actio relatę ad circumstantiam illam non erit voluntaria, hoc ipso quia non cognita. Sic si quis percutiat hominem ignorans eum esse Sacerdotem, reus quidem erit injustitiæ, non sacrilegii; quia sacram illam Sacerdotis qualitatem in homine percusso ignorabat.

Q. 2. *An voluntarium differat a naturali, spontaneo, et volito?*

R. Voluntarium differt utique a *naturali, spontaneo*, et *volito*.

A *naturali*, quia licet *naturale* sit a principio intrinseco; est tamen sine prævia cognitione. Sic naturalis est sanguinis circuitio.

A *spontaneo*, quia spontaneum est quidem a principio intrinseco et cum aliqua cognitione finis; sed materiali, imperfecta, et sine advertentia ad media illa, quibus finis ipse obtinetur. Sic v. g. homini ebrio spontanea est vini potatio, cujus finis ipsi aliquatenus quidem innotescit, non tamen uti talis; cum cæco quodam impetu tendat in vinum.

A *volito* denique, quia volitum est voluntatis objectum; quod tamen a nullo omnino voluntatis ipsius influxu procedit. Sic v. g. pluvia est *volita* ab agricola, nec tamen dici potest eidem *voluntaria;* cum ea non sit in illius potestate.

Q. 3. *Quotuplex est voluntarium?*

R. Septem modis præcipue distinguitur *voluntarium:*

1 Aliud est *voluntarium necessarium;* et aliud *voluntarium liberum*, seu *contingens* — *Primum* est illud, quod sic a voluntate proficiscitur, ut positis omnibus ad agendum præponendis, non possit non agere. Sic beati in cœlo Deum necessario diligunt: sic homo in terris necessario prosequitur felicitatem — *Secundum* vero est illud, quod sic procedit a voluntate, ut positis etiam ad agendum præponendis, adhuc tamen possit non agere, si ita ei libuerit. Sic adolescens post parata omnia ad ludendum paranda, potest adhuc a ludo se abstinere, si velit [1].

2 Aliud est *voluntarium perfectum*, et aliud *voluntarium imperfectum* — Voluntarium *perfectum* est illud, quod procedit a voluntate cum perfecta cognitione, qua rationes boni et mali innotescant: sive quod fit ex plena cognitione rei. Uti si quis perfecte sciens et volens carnes manducet die vetito — Voluntarium *imperfectum* est illud, quod a voluntate procedit cum cognitione imperfecta, qua nempe clare non innotescant boni et mali rationes ad usum libertatis

1) Ratio autem voluntarii perfectius reperitur in actibus necessariis, quam in liberis quo enim fortior est amor, eo major propensio est. *Voluntarium* tamen in Scholis regulariter sumitur pro *libero*.

perfectum, sed imperfecte tantummodo. Tales sunt actiones hominis non perfecte vigilis, sed semidormientis.

3 Aliud est voluntarium *actuale* seu *formale*, aliud *virtuale*, aliud vero *habituale* — Voluntarium *actuale* est illud, In quod immediate ac directe voluntas hic et nunc fertur. Sic voluntaria *actualiter* mihi est, v. g. hæc mea responsio ad quæsitum propositum — *Virtuale* est actus voluntatis jam quidem præteritus, qui tamen in aliqua re, quæ humano modo fiat, *moraliter* perseverare censetur tamquam in suo effectu [1]. Sic v. g. in viatore, qui *cupit optatam cursu contingere metam*, passus singuli quos movet ad illam, sunt ipsi virtualiter voluntarii, etiamsi ad singulos non attendat, imo iter agens de rebus omnino diversis cogitet. Ratio est, quia passus illi proficiscuntur a voluntatis actu, quo viator ab initio voluit iter ad metam illam suscipere — *Habituale* demum est actus voluntatis præteritus, qui tamen non perseverat in aliquo sui effectu, qui fiat humano modo. Sic Principi etiam dormienti voluntaria hoc sensu est pugna, quam vigilans militibus indixit, si mandatum non retractaverit.

4 Aliud est *voluntarium simpliciter*, aliud *voluntarium secundum quid* — Voluntarium *simpliciter*, quod dicitur etiam *plenum* procedit a plena voluntatis inclinatione sine ulla repugnantia. Sic v. g. actu simpliciter voluntario adolescens ad animi sui solatium vult ludum; cum possit etiam aliud solatii genus sibi eligere, v. g. deambulationem — Voluntarium *secundum quid*, seu *non plenum* provenit quidem a voluntatis consensu, sed conjunctam semper habet aliquam ipsius voluntatis repugnantiam. Sic v. g. actu voluntario *secundum quid* nauta, urgente periculo naufragii, projicit merces suas in mare: actus iste ex una parte est voluntarius, quia nauta ita se gerit ad salvandam vitam; sed ex alia parte repugnantiam aliquam includit, quia si posset merces servaret sibi libenter.

5 Aliud est voluntarium *explicitum*, aliud voluntarium *interpretativum* — *Explicitum* est vera voluntatis consensio in rem ab intellectu propositam: ita explicite volo recitare, dum me ad recitandum accingo — Voluntarium vero *interpretativum* est, ut ita dicam, inclusus ac delitescens consensus: sive est actus voluntatis, qui nec est nec fuit, sed esset utique, si haberetur aliqua cognitio quæ deest. Sic v. g. si ego quid tollam de facultatibus amici mei animo restituendi

1) Voluntarium actuale dicitur *voluntarium in actu signato*; voluntarium vero virtuale *voluntarium in actu exercito*. — *V.* Basæus, *Florum Theologiæ practicæ Compendium*. Ab aliis dicitur etiam voluntarium *in se*, et *in causa*.

probe sciens, si ipse adesset, certe mihi commodaturum quod sumo, hæc acceptio esset amico meo *voluntaria interpretative* [1].

6 Aliud est *voluntarium expressum*, aliud *tacitum* -- *Expressum* est illud, quod distincte declaratur: ut si quis interrogetur an velit, et respondeat *volo* — *Tacitum* est illud quod ex facto aliquo, vel ex facti omissione colligitur: v. g. si rogem te, ut meum munusculum accipias, tuque taceas: tuum silentium pro tacita assensione habeo [2].

7 Denique aliud est *voluntarium directum* seu *positivum*, aliud *indirectum* seu *negativum* — Illud est a voluntate aliquid vere agente — Hoc a voluntate simpliciter permittente. Sic v. g. dux exercitus urbem rebellem obsidet, eamque vexat; in qua tamen una cum nocentibus plures innocentes sunt: hos porro vult tantum *indirecte* vexare, illos vero *directe* ac *positive* [3].

Q. 4. *Quid requiritur, ut actio vel omissio sit voluntaria?*

R. Ut *actio* vel *omissio* sit *voluntaria*, sufficit ut aliquomodo a voluntate profluat. Idest sufficit, ut aliquid sit voluntati propositum, ac illud voluntas velit vel respuat — Hinc deducitur ad omissionem voluntariam præcise sumptam non requiri, ut res præcepta sit; præceptum enim actus voluntarios dirigit, non efficit. Sic v. g. occurrenti mihi auditione Missæ feriali die, si eam omittam ut studio vacem, illius omissio voluntaria mihi est, quin tamen sit præcepta vel prohibita.

Quid vero (quæres) *requiritur, ut actio vel omissio sit etiam culpabilis?* Ut *actio* vel *omissio* sit non solum voluntaria, sed etiam *culpabilis*, requiritur: — 1 ut quis agere potuerit; nam *non est culpa in eo, quod nullo modo caveri potest* [4]: — 2 ut agere debuerit; nullum enim peccatum est, quod non sit contra legem aliquam juxta illud: *ubi non est lex, nec prævaricatio* [5]. Sic in supra allato exemplo, si Missam omittam festo die, ejus omissio est etiam culpabilis; cum sit contra præceptum.

Q. 5. *Quid requiritur, ut effectus ex actione vel omissione proveniens sit voluntarius?*

R. Ut sit nobis *voluntarius effectus actionis* satis est, ut sit *vel*

1) Ex quo patet, *voluntarium interpretativum* non esse veri nominis voluntarium.

2) Hinc regula juris in 6°, n. 43: *qui tacet, consentire videtur.* Hoc tamen intelligendum pro consensu in iis, quæ honestam aliquam nobis possunt voluptatem aut utilitatem afferre, et quando dissentire non tenemur; secus valet illa subsequens regula: *is qui tacet, non fatetur.*

3) *V.* Bouvier, *Institutiones Theologicæ*, Vol. IV, *De Actib.* c. 1, art. un., § 3.

4) S. Augustinus, L. 3 *de lib. arb.*, c. 18, n. 50.

5) Rom. 4.

in se intentus, *vel* ut cognoscatur ex propria actione directe procedere; ubi enim quis vult causam, censetur etiam velle effectum, quem ex ea scit secuturum, licet eum non intendat. Sic qui longum et asperum iter pedibus aggreditur, est ei voluntaria defatigatio, etsi de ea haud cogitaverit; cum hæc sit naturalis illius itineris effectus

Ut vero sit *voluntarius effectus omissionis* requiritur insuper, ut sit obligatio illum impediendi; quia nulla adsignari potest ratio, cur in voluntatem tanquam in causam refundatur effectus sine tali obligatione; cum simplex negatio in actionem non influat. Hinc Deo voluntaria non sunt peccata hominis; quia licet possit, non tamen tenetur ea impedire. Et quamvis omissio illa sit voluntaria, non inde tamen est voluntarius ille omissionis effectus; cum nulla sit inter utrumque necessaria connexio. Neque enim peccata a voluntate Dei proveniunt, ut a principio intrinseco; sed ab hominum perversitate [1].

Quid autem (inquires) *requiritur, ut actus ex actione, vel omissione proveniens sit etiam culpabilis in causa, seu voluntarius moraliter?* Ut actus ex actione vel omissione proveniens sit non tantum voluntarius, sed etiam *culpabilis*, tria hæc requiruntur:

1 Ut agens *teneatur* causam illam auferre vel omittere; *ubi enim non est lex, nec prævaricatio* [2]. Nemo autem tenetur causam auferre, cum illius ponendæ jus habet repositum in necessitate vel utilitate; quia *prosequenti jus suum non imputatur effectus præter intentionem secutus.* Sic nulla culpa est in illo, qui dum ob propriam et aliorum utilitatem studet materiis sexti Decalogi præcepti, turpes quasdam patitur sui corporis perturbationes, dummodo illas voluntate sua aversetur, neque prudens adsit periculum eas approbandi; istis enim in casibus potius habetur *passio,* quam *actio.*

2 Ut agens talem effectum impedire *possit;* nam *nemo peccat in eo, quod nullo modo caveri potest* [3]: neque *ad impossibilia datur obligatio* — Quod ipsa civili lege firmatur: hine in *Codice civili* Regni Sabaudiæ, licet quisque teneatur de damnis latis a sibi subjectis, quia tamen difficulter liber homo coërceri potest; ideo si valeat probare, se damnum impedire non potuisse, ab onere liberatur [4].

3 Ut qui ponit vel omittit causam, *advertat* saltem in confuso talem effectum ex causa illa secuturum esse; quia *nil volitum, quin aliquo modo sit præcognitum* [5]. Nempe requiritur ex Angelico, ut

1) *V.* Billuart, *De Actib., Dissert.* 1, a. 4. 2) Rom. 4.
3) S. Augustinus, *L.* 3 *de lib. arb. c.* 18, *n.* 50. 4) Art. 1502.
5) *V.* s. Alphonsus, *Opus Morale,* l. 5. Tract. præambulus, n. x.

eventus sequens sit *præcogitatus* [1], sive *prævisus et intentus*, ut ipse se explicat [2]. Tunc vero, ait Sylvius, effectus censetur intentus non solum quando ex proposito intenditur, sed etiam quando sic prævidetur secuturus, ut potuerit, ac debuerit impediri; tunc est indirecte volitus. Hinc si non imputatur Noëmo ebrietas, quia vehementissimam vini vim haud sciebat, ideo nec poterat illam advertere; imputatur tamen Davidi scandalum ex ejus peccato profectum, fuit enim ab eo indirecte volitum, cum utique sciret omnium oculos in regem esse conjectos [3].

In foro tamen externo, cum animus inspici a judice non possit, res tota resolvitur ex communiter contingentibus; quæ enim communiter contingunt, prævisa censentur. Hinc ex citato *Codice* proprietarius alicujus animalis tenetur absolute de damnis ab illo illatis; cum enim animalia cæco ductu ferantur, quisque scire debet ipsis esse continuo invigilandum [4].

Articulus II. — DE VOLUNTARII IMPEDIMENTIS

Q. 1. *Quænam sunt voluntarii impedimenta?*

R. Ea omnia, quæ voluntatis motus *vel* impediunt *vel* minuunt *vel* quomodocumque lædunt, dicuntur *voluntarii impedimenta*, quatenus voluntatis actibus adversantur; eaque *involuntarium* constituunt. Porro *involuntarium proprie loquendo* definitur: *id, quod est aliquo modo contra inclinationem voluntatis.* Sic v. g. homini in carcere detento *involuntaria* est pœna illa, qua sua libertate privatur.

Diximus *proprie loquendo;* nam aliqui hoc nomen late accipientes confundunt *involuntarium* cum *non voluntario:* quæ duo si stricte loqui velimus omninò differunt inter se. Quia *non voluntarium* est id, quod voluntas simpliciter non vult, licet propriæ inclinationi non repugnet: sic v. g. nolumus solem in cœlo cursum suum suspendere. *Involuntarium* autem includit aliquam veram repugnantiam ipsimet voluntati: sic v. g. nolumus in carcerem trahi.

Illud vocant *involuntarium negativum;* istud vero vocant *involuntarium positivum.*

Q. 2. *Quotuplex est involuntarium positivum?*

R. *Involuntarium positivum* duplex est, aliud nempe est tale *simpliciter*, uti Scholæ loquuntur; et aliud *secundum quid.*

Primum *est illud, quod voluntati totaliter opponitur, sive actuali*

1) 1. 2. q. 25. a. 1. 2) Q. 73. a. 8. 3) Gen. 9; 2. Reg. 12.
4) Art. 1503. — C. A. civ. §§ 1301, et seqq. it. 1320, et seqq.

sive interpretativæ. Sic v. g. mors, quæ homini infertur, est eidem *involuntaria simpliciter,* quia ejus voluntati *totaliter* adversatur: *actuali* quidem, si invitus et pro viribus reluctans occidatur; *interpretativæ* vero, si dormiens vita privetur.

Involuntarium *secundum quid illud est, quod repugnat quidem voluntati sub quodam respectu, dependenter nempe ab aliqua circumstantia; sed non repugnat totaliter.* Sic v. g. viator, qui metu mortis dat latroni crumenam, ponit actum *involuntarium secundum quid;* vellet enim *secundum se* pecuniam servare, sed sub alio respectu, et attenta alia circumstantia, vitæ nempe sibi suæ servandæ, magis, et efficaciter vult crumena illa privari. Sic martyres veram violentiam passi non sunt, quia si absolute voluissent, tormenta effugere potuissent jactura fidei. Illa tamen cruenta mors fuit illis *involuntaria secundum quid;* quia erat, natura repugnante, a principio extrinseco, ac contra rationalem voluntatem.

Q. 3. *Quot sunt involontarii causæ?*

R. *Involuntarii* quatuor sunt *causæ* præcipuæ, quarum duæ propensioni voluntati opponuntur, et sunt *violentia* et *metus;* duæ opponuntur intellectus cognitioni, nempe *ignorantia* et *concupiscentia.*

§ 1. — *De Violentia seu vi*

Q. 1. *Quid est violentia?*

R. Violentia, seu coactio aut vis [1], definitur: *id quod est a principio extrinseco, repugnante omnino eo, qui vim patitur.*

Quare patet ad violentiam duo requiri: — 1 ut ea sit *a principio extrinseco,* quia nemo proprie dici potest sibi ipsi violentiam inferre; — 2 ut patiens repugnet *pro viribus.* Dico *pro viribus;* nam si quis *secundum passionem* se habeat, scilicet cum voluntate patiendi ab alio, non conferret quidem ad *violentiam* agendo, sed conferret *volendo pati,* uti observat Angelicus [2]. Unde tunc non potest dici vera violentia.

Q. 2. *An voluntas quoad actus suos violentiam pati possit?*

R. Cum distinctione: *Vel* agitur de actibus *imperatis; vel* agitur de *elicitis* tantum:

Si 1, clare patet voluntatem posse violentiam pati; quis enim

1) Stricte loquendo *involuntarium, coactum,* ac *violentum* in hoc differunt, quod *primum* dicitur de solo agente rationali; *secundum* de solis rebus animalis sive ratione præditis sive non; *tertium* vero dicitur etiam de rebus inanimatis, imo magis proprie de ipsis tantummodo. 2) 1. 2. q. 6. a. 5.

non videt quam facile possit contingere, ut voluntas imperet motum pedibus, qui tamen catenis obstricti movere se nequeant?

Si 2, tunc dicimus voluntatem non posse violentiam pati; nam si voluntas in actibus *elicitis* violentiam pati posset, idem simul esset et non esset, quod est impossibile. Voluntas nempe vellet simul et nollet: *vellet* quidem hoc ipso quia actum ponit, *nollet* autem quia ipsa sibi volenti repugnaret; nam violentia contra voluntatem in *actibus elicitis* non potest provenire, nisi ab ipsa voluntate. Hinc d. Anselmus ajebat: *invitus nemo potest velle; quia non potest velle nolens velle* [1]. Et Seneca ipse ajebat: *corpora obnoxia sunt dominis, mens sui juris est* [2].

Sed (dices) *nonne potest Deus voluntatem hominis immutare?* Deus potest voluntatem hominis immutare, id est eam ex nolente facere volentem per gratiam suam agendo modo libertatis proprio, *concedo;* potest eam immutare id est eam quoad *actus elicitos* cogere, *nego*. Certe nemo dixerit, quod Deus, qui mentes humanas creavit liberas, eas in cunctis actibus gubernare non possit, quin earundem libertati noceat [3].

Q. 3. *An violentia tollat voluntarium?*

R. Violentia *proprie dicta* tollit utique voluntarium; quando enim patientis voluntas resistit agenti extrinseco pro viribus, et potentia

1) *De lib. arbit. c.* 6. Quod autem aliquando videatur voluntas a tentatione cogi ad peccatum, hoc non est de vera violentia; sed affectio est et incitamentum, et voluntas semper de suo ponit, quando peccat. Potest tamen voluntas necessitari in actibus elicitis, ut patet de beatitudine in communi agendo, circa quam homo liber non est.

2) *V. De consolat. c.* XI.

3) *V.* Bossuet, *Traité du libre arbitre.*

Ad conciliandum tamen supremum Dei dominium in actiones hominum cum ipsorum libertate, non una est sententia. *Molinistæ* admittunt Deum in actus voluntatis nostræ liberos directe et positive influere, non vero in ipsammet voluntatem, quam non movet, nec determinat, nec ad actum applicat; sed tantum juvat, atque cum illa ad quemlibet actum perficiendum concurrit.

Congruistæ, duce Suarez, dicunt Deum naturam mentis ejusque propensiones perfecte noscentem, eam per circumstantias opportunas (quas juxta beneplacitum suum disponit), quo vult inclinare, et tamen libertati ejus non nocere; quia moralibus tantum utitur mediis.

Thomistæ contendunt, quod non tantum in actiones, sed in ipsas determinationes nostras, Deus positive influere debet, ut nihil sit positum et reale, quod ab ipso non proveniat. Unde volunt concursum Dei esse tum *prævium*, non quidem tempore, sed natura et ratione, ut causa prior est effectu; tum *physicum*, id est efficaciter producentem quidquid est entis et perfectionis in actibus nostris liberis. Quod tamen non officit libertati; quia expedita potestas ad oppositum semper remanet in agentibus.

Sed hoc magis ad Dogmaticam spectat.

tam interna quam externa, tunc opus agentis extrinseci nullo modo volitum est a patiente; ac proinde eidem est involuntarium *simpliciter* et *absolute*, et nullimode imputabile — Hinc d. Augustinus excusat a peccato fœminas illas, quæ, Roma a Gothis capta, vim barbare passæ sunt; quia pro totis viribus repugnaverant [1].

Diximus *proprie dicta;* si enim violentia non sit secundum se tota non tollit, sed minuit dumtaxat voluntarium. Nam ubi voluntas non resistit quantum potest, ibi remanet in parte aliqua ratio voluntarii; et secundum majorem vel minorem resistentiam, actio erit magis vel minus voluntaria, et culpabilis.

§ II. — *De Metu*

Q. 1. *Quid est metus?*

R. Metus, seu timor, definiri potest: *mentis trepidatio ex repræsentatione mali vel futuri vel impendentis.* A quibusdam autem brevius definitur: *instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.*

Metus differt a vi seu violentia, quod hæc sit semper et solummodo a *principio extrinseco;* ille vero proveniat tam a *principio intrinseco,* qualis est v. g. metus mortis proveniens ex morbo; quam a *principio extrinseco,* qualis est v. g. metus naufragii, metus inferni et pœnarum. Item differt; quia vis corporis, animo metus infertur.

Q. 2 *Quotuplex est metus?*

R. Quadruplici sub respectu potest metus hic a nobis considerari:

1 *Ratione causæ,* a qua incutitur: hæc porro causa metum incutiens alia est *naturalis intrinseca*, uti esset infirmitas; alia *naturalis extrinseca*, v. g naufragium; alia est *supranaturalis*, v. g. terribile Dei judicium; alia *libera,* ut si metum incuteret homo; alia demum *necessaria,* ut si metum incuteret cœlum tonans.

2 *Ratione modi,* quo incutitur: et tunc metus est vel *justus* vel *injustus,* prout juste vel injuste incutitur.

3 *Ratione temporis,* quo incutitur: et alius est metus *antecedens,* qui movet ad agendum, ita ut actio dicatur posita *ex metu;* alius *concomitans*, ita ut actio dicatur posita *cum metu.* Hæc duo sunt omnino diversa — Sane metus *antecedens* habetur, cum ipse dat causam actioni. Sic v. g. viator, qui in grassatione dat latroni crumenam, agit *metu antecedenti;* quia timet mortem, et hoc timore pro morte vitanda movetur ad crumenam tradendam — Metus autem *concomitans* habetur, quando non ipse quidem dat causam actioni,

1) L. 1. *de Civ. Dei*, c. 16.

sed eam tantummodo comitatur. Sic in allato exemplo latro qui crumena viatorem expoliat, agit *metu concomitanti;* nam etiam hic timet, ne scilicet deprehendatur: sed non ab hoc timore, bene vero a divitiarum cupiditate ad furandum movetur.

4 *Ratione suæ naturæ:* et tunc metus alius est *gravis,* alius levis — Levis, qui et *vanus* dicitur, est ille, quo timetur malum leve; vel etiam grave, sed ex levi causa, aut quod facile averti possit, aut quod rationabiliter non immineat; ut si sereno cœlo timeas fulmen — *Gravis* autem, qui *probabilis* etiam dicitur et cadens in virum constantem, est ille, quo malum grave reformidatur ex causa valde gravi et probabili. Hujusmodi est metus mortis, exilii, diuturni carceris, mutilationis membrorum, servitutis, verberum enormium, amissionis bonorum ingentium, etc.

Notandum diligenter est, ad *metum gravem* requiri præter gravitatem mali quod timetur, hæc tria: — 1 ut *prudenter,* sive ex gravi motivo malum imminere credatur; nam si ab eo immineat, qui aut nequeat aut non soleat malum inferre, hujus apprehensio, utpote inanis, gravem metum minime efficiet; — 2 ut malum impendens nequeat *tam facile averti;* non enim adeo timemus quod facile cavere possumus; — 3 ut malum illi immineat, qui *timore turbatur,* aut iis qui vinculo vel *necessitudinis* arctissimo, vel *propinquitatis* ad quartum gradum conjunguntur cum eo, qui metum patitur; nam quod nostris fit, nobis fieri censemus.

Cum vero malum quod reformidatur, possit esse grave vel *absolute* et *in se,* vel *respective* ad personam timentem; ita et metus ex ejus mali repræsentatione productus potest esse gravis vel *absolute* vel *respective* — *Absolute* quidem, si malum sit *absolute grave,* uti carcer, bonorum privatio, mors et cetera similia, quibus etiam viri fortes solent vehementissime commoveri — *Respective* autem, si malum sit tantummodo *respective grave,* quo nempe non movetur quidem vir constans et fortis; movetur tamen meticulosus, uti est puer, senex, aut fœmina.

Huc revocatur metus *reverentialis,* timor nempe, quo quis veretur resistere ei, cui subjicitur. Hic erit gravis vel levis, habita ratione personæ reverendæ ac personæ reverentis [1]. Quamquam *bene* observat Pontius, quod hic metus sine apprehensione alterius mali, non tam

1) Ultra proprium patrem, Episcopum, magistratum dicit Sanchez cum aliis, dari etiam metum reverentialem respectu soceri, avi, tutoris, matris si tamen austera et minas exequi soleat; et etiam fratris majoris aut patrui, si eum eis habitetur, et alimenta ab eis præbeantur.

est metus, quam *simplex reverentia*, quæ non inducit metum alicujus mali; sed tantum quandam erubescentiam [1].

Q. 3. *An metus tollat, vel minuat voluntarium?*

R. Si metus *levis* sit, nulli dubium est quod nec tollit nec minuit voluntarium: hinc illud juris, *vani timoris justa excusatio non est* [2]. Sane metus levis nec intellectus cognitionem nec voluntatis electionem lædit; parum enim pro nihilo reputatur.

Imo neque per metum *gravem* voluntarium absolute tollitur; si casum particularem excipias, quo ita sit gravis, ut mentem e suo statu dejiciat. Quia non tollitur neque intellectus cognitio, neque voluntatis propensio, quamvis hæc minuatur: hinc ex Augustino Bonaventura ajebat, *coacta voluntas, voluntas est.* Hoc patet exemplo mercatoris projicientis merces suas in mare, quod profecto non ageret, si cas sibi absque vitæ suæ periculo servare posset; in illis tantem circumstantiis id voluntate facit. Unde ajebat Augustinus: *si subtilius advertamus, etiam quod quisque invitus facere dicitur, si facit, voluntate facit* [3].

Hinc colligitur, civiles contractus, qui ex metu fiunt licet gravi, de jure naturæ validos esse utpote simpliciter voluntarios; quamvis ob injuriam allatam merito rescindi possint [4].

Q. 4. *An metus gravis excuset a culpa?*

R. Distingue: vel quæ metu gravi fiunt, *intrinsece* et *per se* mala non sunt, ut esset manducatio carnis; vel sunt *per se* et *intrinsece* mala, uti esset apostasia a fide:

Si 1, *ordinarie loquendo*, a tota culpa metus gravis excusat; quia lex quælibet *positiva* obligare non solet cum gravi incommodo juxta communem ac receptam sententiam [5]. — Diximus *ordinarie loquendo*; quia si quis metu gravi compelleretur ad legem aliquam

1) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 3. *n.* 717; *et l.* 6. *n.* 1056 — It. Homo Apostolicus *Tract.* III, n. 16.

2) Reg. 184, ff. de reg. jur.

3) De sp. et litt. c. 31.

4) Notare tamen oportet, soltummodo ea quæ fiunt ex metu *naturali* esse *voluntaria tantum secundum quid*, ut patet allato mercatoris exemplo; non autem ea quæ fiunt ex metu supernaturali, v. g. gehennæ et terribilium judiciorum Dei, quæ quidem sunt *voluntaria simpliciter.*

Qui enim ex hoc metu operatur, potest cum perfecta voluntatis inclinatione se se a peccato abstinere, et divina mandata observare; quia hæc divinæ legis observantia est bona tum per se, tum abstrahendo ab illa gehennæ et terribilium Dei judiciorum consideratione. Ex adverso vero projectio mercium in mare est hic et nunc quidem bonum mercatoris, qui alioquin naufragium esset passurus; sed *in se* malum est illi.

5) *V.* dicenda *de Oblig. Legis*

positivam violandam in contemptum legitimæ potestatis aut Religionis, vel cum gravi scandalo publico, gravis metus tunc non excusaret a culpa transgressionis; plus enim refert Religionem et potestatem legitimam non contemni, et scandalum omitti, quam evitari damnum privati. Unde ad rem Apostolus: *si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum* [1].

Si 2, certum est, metum utcumque gravem (dummodo talis non sit, ut usum adimat rationis) numquam excusare a tota culpa; hæc enim cum includant intrinsecam et essentialem malitiam, si fiant voluntarie, numquam culpa carere possunt. Exemplum est in Christiano illo, qui metu mortis fidem Christi negat.

Cum tamen metus hujusmodi voluntarium valde lædat, idcirco licet totam culpam non tollat, minuit tamen; et in jure Canonico dicitur *culpam extenuare* [2].

Sed (quæres) *num eo in casu culpa ita minuatur, ut ex mortali fiat venialis?* R. *Per se loquendo* non ita minuitur culpa; quia *per se loquendo* metus gravis talem adhuc relinquit cognitionem eorum quæ fiunt, ut sufficiat ad peccatum mortale constituendum.

Dixi *per se loquendo;* quia si metus ille tantam in aliquo produceret mentis perturbationem, ut eam dumtaxat relinqueret cognitionem quæ in semidormientibus invenitur, tunc peccatum ex mortali fieret veniale, defectu nempe sufficientis deliberationis.

§ III. — *De Ignorantia*

Q. 1. *Quid est ignorantia?*

R. Cum d. Thoma [3]: *ignorantia importat scientiæ privationem, dum scilicet alicui deest scientia eorum, quæ aptus natus est scire.*

Differt ignorantia a *nescientia, quæ indicat simplicem negationem scientiæ;* tum ab *errore,* qui est positiva probatio falsi; tum ab *inadvertentia,* quæ est carentia actualis cognitionis; tum ab *inconsideratione,* quæ est privatio debitæ inspectionis; tum demum ab *oblivione,* quæ est privatio recordationis rei alias jam notæ.

Q. 2. *Quotuplex distinguitur ignorantia?*

R. Multiplex distinguitur ignorantia:

1 Ex parte objecti alia *est juris*, alia *facti* — Ignorantia *juris* in eo locum habet, qui nescit a lege divina vel humana quidpiam prohiberi aut præcipi. Sic qui perfecte quidem noscit hodie esse diem

1) Rom 14.

2) *C. Sacris 5. de his quæ vi.*

3) 1. 2. q. 76. a. 2.

veneris, et cibum sibi oblatum esse carnem, sed ignorat carnis esum tali die esse prohibitum, laborat *ignorantia juris* — *Ignorantia facti* est in eo, qui legem quidem compertam habet, sed nescit hoc factum legi ipsi esse contrarium. Sic qui non ignorat quidem legem carnis esum vetantem die veneris, sed nescit cibum in mensa sibi traditum esse carnem, ipse versatur in *ignorantia facti*.

2 Ex parte voluntatis alia est *antecedens*, alia *consequens*, alia *concomitans* — *Antecedens* ea est, quæ assensum voluntatis antecedit, neque ullo modo volita est; causa tamen est volendi id, quod quis non vellet, si sciret. Ut si quis interficiat hominem credens esse feram, non interfecturus, si sciret — *Consequens* est illa, quæ a libera voluntate procedit, ac directe vel indirecte volita est. Ut si quis ideo omittat consilium petere, ne forte audiat illicitum esse id, quod ipse vult perpetrare — *Concomitans* vero est illa, qua quis ignorat quod agit, sed adhuc ageret; licet non ignoraret. Talis est illius ignorantia, qui v. g. percutit Titium credens esse Cajum, adhuc tamen percussurus, si sciret illum esse Titium.

3 Ex parte intellectus alia est *invincibilis*, alia *vincibilis* — *Prima* illa est, quæ communi adhibita diligentia vinci non potest; ac proinde independens est a voluntatis consensu — *Altera* vero ea est, quæ morali ac communi adhibita diligentia potest vinci; et ideo sequitur voluntatis determinationem.

4 Ipsa tandem ignorantia *vincibilis* subdividitur in *affectatam*, *crassam* sive *supinam*, et pure *vincibilem* — *Affectata* ea est, quam quis dato studio vult: puta si velit apposite ignorare legis divinæ præcepta, vel ut excusationem peccati jampridem commissi habeat, vel ne a peccato committendo retrahatur juxta illud: *noluit intelligere, ut bene ageret* [1]. Hæc ignorantia est in illis, qui data opera neque conciones neque catecheses adeunt, ne a malo proposito terreantur — *Crassa*, sive *supina* est in eo, qui licet ignorantiam studiose non quærat; nullam tamen diligentiam adhibet in veritate indaganda — Denique *pure vincibilis* dicitur, cum quis adhibet quidem aliquam diligentiam pro veritate indaganda; sed valde modicam, inspecta rei gravitate.

Q. 3. *Utrum ignorantia tollat, vel minuat voluntarium?*

R. Discurrendo per præcipuas ignorantiæ species. Igitur:

1 Ignorantia *antecedens* tollit omnino voluntarium; cum sit a voluntatis consensu omnino independens. Imo causat involuntarium simpliciter; cum sit contra totalem inclinationem voluntatis.

1) Psal. 35.

2 Ignorantia *concomitans* non facit neque voluntarium neque involuntarium; quia neque inducit ad volendum, neque ad non volendum, sed per accidens se habet ad opus, quod agitur.

3 Ignorantia *consequens*, si *pure vincibilis* (quod valet cum proportione etiam de *crassa*) non tollit quidem voluntarium, quia est saltem *indirecte* volita in sua causa, idest in negligentia discendi; sed illud profecto minuit, quia minuit aliquantulum intellectus cognitionem — Si vero sit *affectata*, nullo modo minuit voluntarium, imo est incidium voluntarii valde intensi et vehementis, sub quo respectu et peccatum auget. *Cum aliquis directe vult ignorare*, inquit Angelicus, *ut a peccato per scientiam non retrahatur, talis ignorantia non excusat peccatum nec in toto nec in parte, sed magis auget; ex magno enim amore peccandi videtur contingere, quod aliquis detrimentum scientiæ pati velit ad hoc, quod libere peccato adhæreat* [1].

§ IV. — *De Concupiscentia*

Q. 1. *Quid est concupiscentia?*

R. Concupiscentia communiter definitur: *motus appetitus sensitivi*, seu motus, qui operatur non tantum in anima; sed etiam in aliqua sensibili corporis parte, saltem in corde, illud nempe intensius movens ad bonum reale vel apparens, aut ab eo quod repræsentatur uti malum, intensius retrahens.

Hoc ut plenius intelligatur, sciendum est, quod in corpore nostro quasdam nos commotiones experimur, quæ ad aliquid nos vehementer impellunt et excitant [2]. Hæ porro *passiones* dicuntur, quæ absit, ut in se malæ sint; sunt enim ab auctore naturæ, iisquæ nos commoti nobiliores virtutum actus exercemus. Sic milites desiderio veræ gloriæ excitati fortius dimicant — Quia tamen in præsenti naturæ corruptæ

1) Q. 3 *de malo*, a. 7.

2) *Gall* doctor germanus, qui Parisiis obiit 1828, cum adverteret homines nasci, unumquemque cum propensionibus specialibus, earum rationem in cerebri conformatione quæsivit: tot autem in cerebro distinguebat organa, quot sunt in homine inclinationes; et inclinationem dominantem exterius per specialem *cranii* protuberationem innotescere contendebat. Hæc scientia dicitur *Cranioscopia*, *Craniologia*, *Frenologia* etc.

Plures ex celebrioribus medicis hanc doctrinam oppugnarunt, ac multa congesserunt facta dicto systemati contraria; sed aliqui illud admiserunt. Imo nonnulli eo abusi sunt ad libertatem labefactandam, inaniter tamen; illis enim inclinationibus ac passionibus non obstantibus, quilibet se sentit suorum actuum dominum. *V.* Bouvier, *Instit. philosoph.*, pag. 417. — Bergier, *Dizionario Encicloped.* etc., *Edit. Mediol.* ad Append. V° *Frenologia.* — Pensieri di un Cattolico credente ecc., *Milano.* — Cattolico, vol. XXVII, pag 287. — Amico Cattolico, *Milano* 1848.

statu sæpe homines contra limites, intra quos stat virtus, trahunt; ideo passiones in vulgari suo vocabulo uti malæ motiones habentur, quas quidem Theologi sub nomine *concupiscentiæ*, seu *fomitis peccati* sæpe designant. Unde ordinarie concupiscentia uti res mala habetur.

Concupiscentia duplex est: altera *antecedens*, quæ omnem voluntatis actum antevertit, et in eundem vehementer influit: sic v. g. viso inimico, statim excitatur appetitus vindictæ. *Consequens* altera, quæ ex precedenti voluntatis actu consequitur: ut si quis v. g. libros legeret obscœnos et libidinosos, ut obscœnas et libidinosas in semetipso cogitationes excitet. — Utraque autem vel *gravis* est, vel *gravissima:* illa rationis usum turbat aliquantisper; hæc eundem penitus extinguit.

Q. 2. *An concupiscentia tollat, vel minuat voluntarium?*

R. Si agitur de concupiscentia *gravissima*, patet per eam voluntarium tolli omnino et extingui; cum enim hæc auferat ipsum rationis usum, nullum potest amplius superesse voluntarium. — Si autem agitur de concupiscentia *gravi*, distinguendum est: vel hæc est *antecedens*, vel *subsequens:*

Si est *antecedens*, tunc *ordinarie loquendo* voluntarium sub aliquo respectu auget, sub alio vero minuit. Auget *ratione objecti*, quod voluntatem inflammat: efficitque, ut in objectum illud majori cum inclinatione feratur. Minuit autem *ratione circumstantiarum;* quia minuit cognitionem eorum, in quibus est actio: et impedit quominus mens rapta ab objecto illo delectabili, in quod tendit, perpendere valeat turpitudinem actus, offensam Dei, salutis perniciem etc. — Diximus *ordinarie loquendo;* quia fieri quandoque potest, ut qui agit ea concupiscentia, agat cum aliqua repugnantia. Sic v. g. ageret avarus libidinosus, qui ad seducendum mulierem deberet ingentem summam profundere: hæc tamen repugnantia non oriretur a concupiscentia ipsa; sed ex alia circumstantia, nempe illius hominis tenacitatis.

Si vero sermo sit de concupiscentia *consequenti*, tunc dicimus, eam aliquantulum quidem minuere voluntarium *ex parte cognitionis*, quia agentem excæcat; sed illud augere *ex parte propensionis*, quia agentem facit in actionem suam magis inclinatum atque propensum. Cum autem prædicta voluntarii imminutio *ex parte cognitionis* oriatur a voluntate ipsius agentis; hinc concupiscentia consequens non minuit, sed magis auget peccatum. Quod bene demonstrat Angelicus: *passio consequens non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati. Et sic verum est*,

quod quanto aliquis majore libidine vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat [1].

Q. 3. *An liceat se negative habere circa motus indeliberatos concupiscentiæ, neque illis positive resistendo, neque illis consentiendo?*

R. Certum est motus indeliberatos concupiscentiæ non esse *imputabiles*; cum nullus eis accedat voluntatis consensus. Hinc Tridentinum docet, concupiscentiam non posse nocere non consentientibus, imo coronatum iri qui legitime certaverit [2]. Merito ergo damnata est illa Baji propositio: *prava desideria, quibus ratio non consentit, et quæ homo invitus patitur, sunt prohibita præcepto:* non concupisces.

Quia tamen illi actus ad peccatum inducunt et cor subvertunt; ideo recta ratio vult, ut illis positive resistatur, saltem per aliquem simplicem displicentiæ actum. Excipe nisi quis ex positiva resistentia didicerit eos fieri majores; tunc melius est, ut se ad alia convertat.

Sed (quæres) *graviterne, an leviter peccat qui positive non resistit, sed negative se habet ad motum appetitus sensitivi circa objectum sub mortali prohibitum, quando ex positiva resistentia non timet illum fieri majorem?* — Certum est, esse mortale motum illum permittere, si inde timeatur periculum consensus; nam eadem obligatione, qua quis tenetur vitare peccatum, tenetur etiam vitare periculum peccandi. Hoc autem periculum judicabitur adesse, *tum* ex qualitatibus pœnitentis, si v. g. sit tenuis virtutis, qui jam alias consenserit; *tum* ex materia delectationis, si multum sit periculosa in se, ut communiter censetur, si superveniat delectatio venerea.

Hoc tamen consentiendi periculo præcluso, *vera* sententia docet cum Angelico, non esse *mortale*, sed *veniale* tantum motibus illicitis positive non resistere. Ait enim: peccatum *mortale* non potest esse in sensualitate, sed solum in ratione; quia consensus ad *graviter* peccandum non provenit ex appetitu, sed ex voluntate, quæ cum non consentit positive, non committit *mortale* [3].

Sed committitur *veniale*, in quantum homo cavere debet, ne vel minimum appetitus malus turbet voluntatem, ac trahat post se [4].

Quod de *concupiscentia* dictum est, valet etiam de *habitu*, qui est *quædam agendi facilitas ac promptitudo iteratis actibus comparata*. Hac qui tenentur, absit ut a peccatis excusentur: imo potius gravius peccant, quia propensius in malum feruntur.

1) 1. 2. q. 77. a. 6. 2) Sess. 5. c. 5.

3) 2. 2. q. 74. a. 4.

4) Hac de re fusius Salmanticenses, *Tr.* XX, *c.* 13. *punct.* 3. — *V.* S. Alphonsus, *Op. Mor.*, l. 5, n 6.

Hinc *discant juvenes*, ait Bouvier, *libidines suas coërcere; experientia enim constat, eas in teneris annis non ægre refrenari: tunc facilis et jucunda est perseverantia. Qui vero liberius eis indulgent, graves sibi imponunt catenas, quas postea difficile solvent.*

CAPUT SECUNDUM

DE LIBERTATE

Q. 1. *Quid est Libertas?*

R. Libertas in genere est *immunitas a servitute et subjectione:* unde totuplex libertas quotuplex servitus. Triplex autem præcipue est: *triplex nobis* (ait s. Bernardus) *proposita est libertas, a necessitate, a peccato, a miseria: primam contulit nobis Deus in conditione naturæ: in secundam restauramur a gratia: tertia nobis reservatur in patria* 1.

Hic agitur de libertate *naturæ*, quæ etiam *liberum arbitrium* nuncupatur. Et definitur a s. Thoma: *vis electiva*, seu *potentia eligendi* 2 — Eligere autem est unum e pluribus *vel* contradictoriis, *vel* pugnantibus inter se, *vel* specie diversis quæ in eligentis potestate sita sint, assumere vel ponere, altero relicto et recusato.

Q. 2. *Quotuplex distinguitur libertas?*

R. Duplicem in actibus humanis libertatem distinguunt Moralistæ, alteram a *coactione*, ut vocant; alteram a *necessitate*.

Prima est *immunitas ab omni violentia*, seu *ab omni principio extrinseco ad aliquid determinante contra voluntatis propensionem* 3 — Hæc secunda est *immunitas ab omni principio*, seu *causa necessario determinante ad unum*, licet ea determinatio sit juxta voluntatis inclinationem, ut est beatitudinis amor 4. Et dicitur etiam libertas *indifferentiæ*, vel *indifferentia activa: indifferentia*, quia est expers determinationis ad unum: *activa*, quia est potentia se ipsam determinandi.

Ipsa vero libertas a *necessitate* pro triplici modo, quo potest in

1) *De grat. et lib. arb.* 2) 1. p. q. 83. a. 4.

3) *Coactio* enim est vis externa contra voluntatis inclinationem illata: uti si quis nolens detrudatur in carcerem. Unde libertas *a coactione* importat dumtaxat immunitatem a tali vi, et dicitur etiam *spontaneitas*.

4) *Necessitas* hic est ineluctabilis determinatio ad unum juxta inclinationem voluntatis orta ex naturali instinctu. Unde libertas *a necessitate* importat immunitatem ab hac quoque determinatione.

homine exerceri, triplex subdividitur, nempe *contradictionis*, *contrarietatis*, et *specificationis*—Vel enim voluntas unum eligit e duobus contradictoriis quidem, sed non pugnantibus inter se, uti sunt *amor* et *non amor:* et dicitur *libertas contradictionis*, et etiam *exercitii*, quia per eam homo potest actum exercere, aut non — Vel ad unum per electionem se determinat ex duobus omnino contrariis, et pugnantibus inter se, uti sunt *amor* et *odium:* et dicitur *libertas contrarietatis* — Vel denique se determinat per electionem ad unum ex pluribus specie diversis, uti sunt *oratio*, *studium*, *ludus:* et dicitur *libertas specificationis*.

Q. 3. *Utrum potentia peccandi sit de ratione liberi arbitrii?*

R. Potentia peccandi non est de ratione liberi arbitrii, imo est liberi arbitrii imperfectio. Sane quod suam habet originem a sola debilitate cognitionis et amoris, illud est liberi arbitrii imperfectio; atqui talis est potentia peccandi. Cur enim peccamus? nisi quia Deum nec perspicue et perfecte cognoscimus, nec diligimus quantum diligere debemus? Hinc in cœlo ubi Deum videbimus *facie ad faciem*, penitus cessabit peccandi facultas, nec tamen cessabit liberum arbitrium. *Quid erit liberius*, inquit d. Augustinus, *libero arbitrio, quando non poterit servire peccato?* [1] Et s. Anselmus ait: *si posse peccare esset pars liberi arbitrii, Deus et Angeli liberum arbitrium non haberent, quod est absurdum* [2].

Quoties igitur libertas describitur potens ad bonum ac malum, non illius essentia proprie attingitur, quæ solum sistit *in vi eligendi;* sed consideratur prout nunc est in hominibus viatoribus.

Q. 4. *An ad actum humanum concurrat libertas?*

R. Ad *actum humanum* constituendum præter intellectum et voluntatem concurrere debet etiam libertas; hæc enim sunt æque efficientia actuum humanorum principia. Videlicet actus non dicitur humanus, nisi prout procedit ab homine in quantum differt a creaturis irrationalibus; atqui homo non tantum differt a creaturis irrationalibus per intellectum et voluntatem, sed etiam per libertatem [3].

Articulus I. — DE LIBERTATIS ESSENTIA

Q. *In quonam veræ libertatis essentia sita est?*

R. Bucerus, Bajus, Jansenius, aliique post Tridentinum hæretici docuerunt ad liberi arbitrii essentiam sufficere libertatem *a coactione*,

1) De corrept. et grat. c. 11. 2) De lib. arb. c. 1.
3) V. Muzzarelli, *Il buon uso della Logica*, Opusc. x.

quam etiam *spontaneitatis*, seu *voluntarietatis* appellant, sitam nempe in carentia absolutæ et inevitabilis determinationis ad unum ortæ ex principio extrinseco contra voluntatis inclinationem.

Sed Catholici tradunt ex adverso, essentiam veræ libertatis in genere reponendam esse in *indifferentia activa*, id est in *potestate agendi* et *non agendi*. Unde sit de fide:

Propositio

Ad libertatis essentiam requiritur potentia agendi et non agendi

Prob. 1 ex PP.: s. Gregorius Nazianzenus ait: *arbitrii libertas parem in utramque partem motum habet* [1] — Et s. Damascenus: *arbitraria ac nobis libera sunt quæ in utramque partem æque contingere possunt, veluti moveri et non moveri, appetere et non appetere* [2].

2 Ex definitionibus Summorum Pontificum: s. Pius V, et Gregorius XIII diris devoverunt has Baji propositiones: — 1ª est, *quod voluntate fit, etiamsi necessario fiat, libere tamen fit;* — 2ª, *sola violentia repugnat libertati hominis naturali* [3].

3 Ex Tridentino: *si quis*, ait, *liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam, anathema sit* [4]. Atqui liberum arbitrium, sublata potentia agendi et non agendi, esset solus titulus, imo titulus sine re.

4 Ex Theologorum auctoritate: instar omnium sit ille Theologiæ Catholicæ sol fulgidissimus s. Thomas, qui scribit: *dominium, quod habet voluntas supra suos actus, per quod in ejus est potestate velle vel non velle, excludit determinationem virtutis ad unum, et violentiam causæ exterius agentis* [5].

5 Demum ex ratione ipsa naturali: liberum arbitrium, ipsa docente ratione naturali, est vis electiva, id est potentia se se determinandi ad unum *per electionem;* atqui potentia hæc omnem excludit necessitatem intrinsecam antecedentem: *eligi* enim proprie non dicitur, nisi quod potest tam fieri quam non fieri, tam poni quam omitti.

Adde: *liberum arbitrium*, et *voluntarium* stricte differunt; sed non differunt nisi in hoc, quod liberum superaddat voluntario immunitatem ab omni necessitate simplici. Ergo etc.

1) In Apolog. 2) L. 2. Ort. fidei c. 26. 3) No. 39, et 66.
4) Sess 6, c. 5. 5) L. 1. con. Gent. c. 68.

Articulus II. — DE LIBERTATIS EXISTENTIA

Q. *Quinam sunt humanæ libertatis osores?*

R. Etsi quilibet homo suo in animo invictissima gerat libertatis argumenta, non defuere tamen qui in eam de medio tollendam icto quasi fœdere conjuraverint. Tales fuere: — 1 *Stoici*, qui ferream necessitatem admittebant; — 2 *Manichæi*, qui homines ad bonum aut ad malum a principio summe bono vel summe malo impelli docuerunt; — 3 *Astrologi*, sic dicti *judiciarii*, qui in diversos siderum influxus humanas refundebant actiones — 4 *Lutherani* et *Calvinistæ*, qui pronuntiare non erubescunt hominem ad bonum per Dei gratiam, ad malum autem per concupiscentiam protrudi vi quadam ineluctabili — 5 omnes ferme *hodiernæ incredulitatis magistri*, uti Collinius, Hobbesius, Helvetius, Spinosa, aliique.

Sed (quæres) *quid Jansenistæ circa humanæ libertatis existentiam?* Inter hostes humanæ libertatis merito recensentur Jansenistæ [1], qui Jansenii magistri vestigiis inhærentes docent per Adami peccatum liberum arbitrium extinctum fuisse; ideoque in præsenti statu naturæ lapsæ homini inesse solam libertatem a coactione.

Sed cum in Lutheranis et Calvinistis errorem hunc jam proscripsisset Tridentinum, quid Janseniani versipelles semper et falsi? [2] Ut fucum facerent et simpliciores deciperent, verba adhibuerunt apparenter catholica, sed in se prorsus hæretica. Concedunt nimirum, dari adhuc in hoc statu naturæ lapsæ *liberum arbitrium*; sed simul contendunt eo nomine indicari solam libertatem a *coactione*, vel a *necessitate invariabili*. Nempe concedunt libertatem *variare* quidem, quatenus modo ad bonum, modo ad malum inclinat, sed eorum mens est, hominem aut ad unum aut ad aliud *insuperabiliter* inclinari [3].

1) *V. Giansenio d'Ipri*, Opera di Dom. Gualco Vic. Gener. ecc. *Genova* 1844 — Muzzarelli, *Lettera a Sofia intorno alla setta dominante del nostro tempo.* — Bolgeni, *Problema, se i Giansenisti siano Giacobbini*, Roma 1794. — La Lega della Teologia moderna colla filosofia a' danni della Chiesa di G. C. svelata ecc. *Novara*, *Tipogr. Miglio*, 1823; *pag.* 37, *et seqq.* — Valsecchi, *Fondam. della Relig. c.* VI.

2) Quanta revera sit hujus infamis, toties a Sede Apostolica damnatæ, Sectæ calliditas nefanda simul et impia suis in erroribus defendendis et evulgandis, nullibi clarius videri potest, quam in opere Crescimbeni, *Le Provinciali all'Italiana*, Lugano 1829. Itemque in libro valde jucundo, cui tit. *Avventure d'una Dama e d'un Abbate, ossia Storia della Congregazione dell'Infanzia del sig. Abb. Reboulet*, Venezia 1798.

3) Quare in eorum sententia quidquid a nobis fit sive bonum sive malum, illud est ex *necessitate intrinseca*, *antecedente*, *insuperabili*; quia *gratiæ divinæ delectatio major* seu *intensior* movet *insuperabiliter* voluntatem ad bonum, antecedenter ab omni ejus libero actu; *delectatio* vero *major concupiscentiæ* movet *insuperabiliter* voluntatem ad malum.

Hic porro loquendi modus eo semper ex natura sua tendit, ut liberum arbitrium omnino tollat, atque omnibus vitiis latam viam aperiat [1]. Sit ergo contra catholica

Propositio

De fide est, in præsenti statu naturæ lapsæ, hominem habere libertatem a qualibet necessitate intrinseca, antecedente, etiam voluntaria et variabili ad sensum Jansenistarum.

Prob. 1 Ex *Scripturis:* in Deuteronomio sic Moyses Dei nomine Israëlitas, utique in statu naturæ lapsæ constitutos, alloquitur: *testes invoco hodie cœlum et terram, quod proposuerim vobis vitam, et mortem, benedictionem et maledictionem: elige ergo vitam, ut et tu vivas et semen tuum, et diligas Dominum Deum tuum, atque obedias voci ejus* [2]. Jam vero si Israëlitæ caruissent libertate ab

1) Quod sic perbelle describitur in libro: *La lega della Teologia moderna colla filosofia ecc.:* ubi Jansenista sic loquens inducitur:

« La grazia necessitante ella è, miei Signori, un maraviglioso calmante dei rimorsi della coscienza. È un secreto specialissimo per vestire l'indifferenza su tutto ciò, che concerne la Religion rivelata. È un oppio potentissimo, che legando in sopore le potenze dell'anima, per ciò che risguarda le opere della grazia, le ravviva, e conforta a tutte le operazioni della natura. Ognuno, per quanto idiota si voglia supporre, presto ne cava per sè la nitida conseguenza. O il Signore mi concede la grazia necessitante al bene, e allora necessariamente e volentieri opererò bene. O il Signore a me la nega, con tutti i miei sforzi necessariamente, e volentieri opererò male, e dovrò peccare: questa conseguenza ognuno la sente, e sa applicarla facilmente a se stesso. Quindi Dorindo dice divotamente a Cammilla: Noi siamo necessitati ad amarci. Che abbiamo a farci? I gradi della nostra terrena concupiscenza superano i gradi della celeste; onde necessariamente, e dolcemente ci è forza di seguire le leggi fisiche di questa mutua attrazione terrena. Se avverrà, che la grazia trionfatrice faccia crescere in noi i gradi della celeste dilettazione, allora necessariamente, e con piacere seguiremo amendue le leggi della forza repulsiva: voi a Oriente; io a Ponente. Ma intanto che ella discenda sopra di noi, Dorindo deve essere di Cammilla, e Cammilla di Dorindo — Se qualche volta Cammilla turbata, e inquietata da qualche lasso Moralista raccomandasse a Dorindo di pregare Dio, di gemere, e di sospirare a lui per ottenere questa forza di repulsione: Ah! questo istesso pregare, le risponde Dorindo in tuon divoto, è una grazia, è un dono, che Dio nega all'uno, e concede all'altro. In questo stato nè io, nè voi abbiam libera la lingua all'Orazione, e conviene riposare in seno alla nostra attrazione terrena, e ne' profondi arcani imperscrutabili della Predestinazione. Vedete, miei Signori, dove va finalmente a colpire la nostra dottrina? Ella va a mandare tutto in fumo la rigidissima morale già da noi predicata, e di cui ci vestiamo come di un mantello per venire sconosciuti all'attacco del fondamento di tutta la morale. Eccovi sotto il velo, e col favore di un dogma di fede Cattolica introdotto quel tanto da voi favorito fatalismo, che la vostra Filosofia fin qui con tutte le vostre speculazioni non potè giungnere a persuadere ».

2) Deut. 30.

omni necessitate etiam *voluntaria*, et *variabili* ad sensum Jansenistarum, exhortatio illa fuisset nugatoria ac ridicula; cum vita vel mors non ab eorum electione, sed vel a gratia vel a concupiscentia semper esset repetenda — Item legitur in Ecclesiastico: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui; adjecit mandata et præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te* [1]. Ergo in hominis potestate est mandata servare, vel non; atqui id frustra et jocose diceretur, si nulla in eodem admitteretur libertas a necessitate [2].

2 Ex ss. PP.: S. Irenæus ait: *homo rationalis, et secundum hoc similis Deo, liber in arbitrio factus, et suæ potestatis, ipse sibi causa est; ut aliquando quidem frumentum, aliquando autem palea fiat* [3]; ergo bonum et malum agit sine ulla antecedenti necessitate. S. Athanasius inquit: *anima libera est et sui arbitrii; potest enim ut ad bona se inclinare, ita bono quoque aversari* [4].

3 Ex auctoritate ss. Pontificum; enim vero s. Pius v, Gregorius xiii, Urbanus viii, Innocentius x toto semper pectore adversus Jansenii et Jansenistarum doctrinas pugnavere Bullis et Constitutionibus Apostolicis, uti erudite probat Canonicus Mozzi [5].

4 Ex Tridentino: *si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo, imo titulum sine re, figmentum denique a Satana invectum in Ecclesiam, anathema sit* [6]. Iterum: *si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere... anathema sit* [7].

5 Ex ratione ipsa. Sane si homo lapsus careret libertate, de qua dicimus: — 1 homo teneretur ad impossibile: teneretur nempe observare præcepta divina, quæ tamen necessario frangeret, quoties ea non servaret, utpote a majori concupiscentia victus insuperabiliter; — 2 homines scelesti justam haberent excusationem suorum criminum, videlicet in necessitate antecedenti peccandi. Viri autem probi frustra conatum adhiberent ad virtutem colendam, nec magis laude digni

1) Eccl. 15.

2) Neque juvat eum Calvino reponere citata Ecclesiastici verba ad solum innocentem Adamum in terrestri Paradiso collocatum, non vero ad ceteros homines lapsos esse referenda; quid enim ibi proponit sibi Ecclesiasticus, nisi Judæos monere, ne dicerent per Deum stare, quominus ipsi bene ac sapienter viverent? quod frustra sibi proposuisset, si ea verba ad solum Adamum innocentem voluisset referre.

3) L. 4. c. 9. 4) Orat. contra idola.

5) Compendio storico cronologico de' più importanti giudizii portati dalla S. Sede Apost. sopra il *bajanismo, giansenismo* e *quesnellismo*.

6) Sess. 6. c. 5. 7) Can. 6.

forent, quam improbi: siquidem utrique facerent quod non possent non facere; — 3 tandem homo in statu naturæ lapsæ non amplius mereretur et demereretur, cum sine libertate ab omni necessitate intrinseca antecedenti dari nequeat neque meritum neque demeritum [1].

Ut tanti argumenti vim declinare quoquomodo valeant Jansenistæ, reponunt ad merendum vel ad demerendum in statu naturæ lapsæ sufficere libertatem a coactione; ideoque nihil importare, quod ipsi libertatem a necessitate denegent hominibus. Sed nos animadvertimus id esse omnino falsum, et Fidei adversari.

Quod ut clare patere possit, sit alia

Propositio

Ad merendum vel demerendum, in statu naturæ lapsæ, non sufficit libertas a coactione, sed requiritur libertas a necessitate.

Prob. 1 Ex *Scripturis:* sacræ nempe Literæ hominum meritum vel demeritum undenam metiuntur in præsenti statu naturæ lapsæ, nisi a libertate ipsa homini intrinseca? — Sic ex Ecclesiastico solus ille meretur gloriam et mercedem æternam, *qui potuit transgredi et non est transgressus, facere mala et non fecit* [2]. Sic ex Apostolo ille solus meritum consequitur et laude dignus est, qui *non habens necessitatem, potestatem autem non habens suæ voluntatis, judicavit in corde suo servare virginem suam* [3].

2 *Ex ss. Patribus:* unum proferimus s. Augustinum, quem tanto obsequio se prosequi affectant Jansenistæ: *dicere animas et esse malas et nihil peccare, plenum est dementiæ. Dicere autem peccare sine voluntate, magnum deliramentum est: et peccati reum tenere quemquam, quia non fecit quod facere non potuit, summæ iniquitatis est et insaniæ. Quamobrem illæ animæ quidquid faciunt, si natura, et voluntate faciunt, id est si libero et ad faciendum*

1) Hic plura solent opponi tum ex Patribus, tum ex Scriptura: quæ omnia facillime solvuntur, si hoc maxime advertatur.

Nempe Patres a toto contextu sunt dijudicandi; cum enim eorum temporibus nondum esset hæc exorta quæstio, non ita rigorose sunt locuti. Hin aliquando *voluntarium* ac *spontaneum* pro *libero* sumunt; item *necessitatem* cum *vi* et *coactione* confundunt.

Scriptura vero, quando videtur hominibus electionem denegare, vel loquitur de motu indeliberato, ut Rom. VII: *non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod odi malum, hoc ago:* vel tantum vult innuere, hominem propriis viribus nihil posse in ordine salutis, quo sensu iterum Rom. IX: *non est volentis, nempe currentis, sed miserentis est Dei.* — *V.* Billuart, Atasia; it. Bergier, *Dizionario*, *V°* Libero arbitrio.

2) C. 31. 3) 1. Cor. 7.

et ad non faciendum motu animi carent, si denique his abstinendi ab opere suo potestas nulla conceditur, peccatum eorum tenere non possumus [1]. Hoc testimonium decretorium est contra Jansenistas; cum indicet distinctionem libertatis a necessitate et libertatis a coactione, et expresse teneat *magnum esse deliramentum* in eo, qui asserit animum nostrum peccare *sine voluntate*, id est *sine libero et ad faciendum et ad non faciendum motu animi.* Quod certe dicendum esset, si ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requireretur libertas ab omni necessitate.

Augustini sententiam præclarissime sectatur Angelicus sic dicens: *quidam posuerunt, quod voluntas hominis ex necessitate movetur ad aliquid eligendum, nec tamen ponebant, quod voluntas cogeretur; non enim omne necessarium est violentum, sed solum id, cujus principium est extra. Hæc autem opinio est hæretica; tollit enim rationem meriti et demeriti in humanis actionibus* [2].

Ex communi hominum consensu; cur enim quidquid bene vel male agunt *amentes* et *furiosi,* nullo modo iisdem tribuitur laudi vel culpæ, licet sponte et voluntarie agant? profecto quia constans est et universalis omnium genitum non excæcatarum consensus, homines ideo tantum esse laude aut vituperatione, præmio aut pœna dignos, quia in iis quæ agunt, immunes sunt ab omni necessitate.

Hinc merito uti hæreticam Innocentius x damnavit thæsim contrariam a Jansenio inventam: *ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ non requiritur in homine libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione* — Insuper s. Pius v, Gregorius xiii, et Urbanus viii unanimiter proscripserunt alteram Baji propositionem: *homo peccat etiam damnabiliter in eo, quod necessario facit* [3].

Sed (dices) *si ita est, in quonam ergo liberum hominis arbitrium per Adæ peccatum dicitur læsum, et viribus attenuatum?*

Dicitur *læsum et viribus attenuatum* non solum, quia per Adæ peccatum voluntas hominis expoliata fuit dono justitiæ originalis et speciali illa providentia, quæ sic regebat hominem, ut sua in potestate teneret omnes corporis et animi motus; sed maxime quia propter ignorantiam, propter vitiatum corporis temperamentum, et effrenatam

1) L. de duab. animab. c. 2.

2) Quodl. 6 de malo.

3) Non absolute requiritur ad merendum vel demerendum libertas *contrarietatis:* adhuc enim vera libertas a necessitate habetur in eo, qui actum potest ponere aut non ponere, vel unum eligere ex duobus specie diversis. Ita Sancti qui fuerunt in gratia confirmati, vere liberi erant ac merebantur, quamvis essent impeccabiles, et bonum eligerent, non ejus oppositum.

concupiscentiam indesinenter ad malum impellentem, voluntas nostra bonum honestum ita fastidit, ut nihil salutare velle et agere possit sine auxilio gratiæ potentioris ea, qua indiguerit Adam in statu innocentiæ. Imo sine gratia homo lapsus ne potest quidem actus honestos mere naturales arduos exercere, quos tamen cum ordinario Dei concursu actuali elicere potuisset in statu innocentiæ [1].

Art. III. — DE LIBERTATIS SUBJECTO, OBJECTO ET EXERCITIO

Q. 1. *Quodnam est subjectum libertatis?*

R. *Subjectum libertatis* alius est *immediatum*, et est facultas illa, quæ dicitur libera; aliud *mediatum* seu *denominationis*, et est natura seu suppositum, cui libertas convenit.

Hoc posito dicimus: libertatis subjectum *immediatum* est sola *voluntas;* quia in sola voluntate residet formaliter libertas, cum solius voluntatis sit eligere — Subjectum vero *mediatum* est omnis et sola *natura intellectualis;* nam omnis et sola natura intellectualis cognoscit finem et media, uti media ad finem conducentia; et ipsa sola potest unum præ alio eligere.

Etiam animalia bruta (inquit *Angelicus*) quædam agunt judicio, sed non libero; quia non ratiocinatione, sed ex naturali instinctu hoc judicant. Sed homo agit judicio, et judicium istud non est ex naturali instinctu in particulari operabili, sed ex collatione qualibet rationis: ideoque agit libero judicio potens in diversa ferri [2].

Q. 2. *Quodnam est objectum, et exercitium libertatis humanæ?*

R. *Objectum libertatis* dicimus illud omne, circa quod humanæ voluntatis libertas potest exerceri. Jam vero finis ultimus ut talis consideratus, seu bonum in communi, non potest esse objectum exercitium humanæ libertatis: felices enim nos omnes esse volumus non ex electione, sed ex naturæ ipsius impulsu.

Illud ergo constituemus in omnibus bonis particularibus sive veris sive apparentibus; bona enim particularia sive vera sive apparentia nobis exhibentur cum admixtione alicujus mali sive veri sive apparentis, aut saltem uti finita, defectibilia et insufficientia. Ea itaque possunt a nobis eligi vel non eligi, retineri vel respui: et sub hoc sensu dicuntur constituere objectum et exercitium libertatis humanæ [3].

1) *V.* Bouvier, *Inst. Theol. T.* II, *p.* 308, *Ed.* 5ª.

2) *V.* Tullius, *L.* I. *de Offic.* § 4 — Et Bossuet, *Traité de la connaissance de Dieu, et de soi-même*, *chap.* 5.

3) *V.* S. Thomas, I. 2. *q.* 10. *a.* 2.

Articulus IV. — DE LIBERTATIS IMPEDIMENTO

Q. *Quodnam est libertatis impedimentum?*

R. Quod adversatur libero, dicitur *libertatis impedimentum.* Hoc autem est *necessarium,* quod generice definitur: *ad unum determinatio.* Quæ quidem multiplex est:

1 Alia est *physica,* alia *moralis* — Illa est, cui nullimode potest resisti — *Hæc,* cui resisti potest absolute, sed difficulter.

2 Alia est *exercitii,* alia *specificationis* — Illa determinat ad actum, quin potestatem relinquat ab eo abstinendi. Hac necessitate se ipse amat Deus — *Hæc* vero determinat ad unam actus speciem sine potestate ad oppositum. Hac necessitate Christus fertur in bonum, ut malum nequeat agere.

3 Alia est *antecedens,* alia *consequens* — *Antecedens,* et *absoluta* est quæ antecedit usum rationis ac voluntatis: ut contingit in motibus *primo-primis* — *Consequens* et *hypothetica* est, quæ sequitur consensum liberum ac voluntatis determinationem: sic necesse est studere, cum quis se determinavit ad studendum.

4 Tandem alia est *coactionis,* et hæc idem est ac violentia, quæ oritur a principio extrinseco — Alia *inclinationis* seu *naturalis,* quæ sita est in quadam propensione voluntati insita ab ipsa natura, ut est necessitas beatitudinis [1].

CAPUT TERTIUM

DE MORALITATE

Q. 1. *Quid est actuum humanorum moralitas?*

R. Omnes cum d. Thoma Theologi in quolibet actu humano duplicem quasi naturam seu *esse* distinguunt, nempe *physicum,* seu in genere naturæ; et *morale,* seu in genere moris — Actus humanus secundum suum esse physicum actus est, qui a libera hominis voluntate proficiscitur. Actus vero humanus secundum suum esse morale nihil aliud est, quam ejusdem actus relatio ad regulam operandi, seu ad regulam morum.

Hinc actus moralis definiri solet: *actus humanus congruens vel repugnans morum regulis,* vel etiam: *actus procedens a deliberata voluntate, cum subjectione ad regulas morum.* Unde habuit originem

1) Ex his patet, *violentiam, metum* atque *concupiscentiam* (de quibus dictum est supra) esse totidem libertatis impedimenta, licet non eodem modo, ac ratione.

illud tritum omnium sermone proverbium: *actionem humanam fieri vel moraliter bonam, si cum morum regulis congruit; vel moraliter malam, si ab iisdem discordat.*

Sed quænam sunt (inquies) *istæ regulæ morum? in quo præcise constituendæ erunt?* Conveniunt Auctores in hoc, quod morum regulæ debeant esse *rectæ, certæ* et *obligatoriæ* — *Rectæ*, secus non essent laudandæ, nec tenendæ — *Certæ quoad praxim*, alioquin homo se committeret errandi periculo — *Oligatoriæ*, ut valeant homines obstringere.

Sed in quonam præcise *constituendæ* sint, non omnes conveniunt. Nos omissis obscuris quibusdam Scholarum loquendi formulis, cum *communi* dicimus, eas esse constituendas *in recta ratione et in lege*, ita ut bonitas moralis actus humani sita sit *in quadam conformitate et convenientia actus liberi cum recta ratione et lege;* malitiam autem consistat *in discrepantia*, seu *difformitate a recta ratione et lege* [1] —

Rectum factum nullo modo esse potest (inquiebat s. Augustinus) *quod non a recta ratione proficiscitur* [2]. Ratio autem vel est *increata*, et est lex ipsa æterna, ad quam *reductive* pertinent leges humanæ tamquam regulæ secundariæ: vel est *creata*, et est ipsum lumen naturale hominis, seu participatio legis æternæ.

Utraque hæc ratio, dicente s. Thoma [3], est regula actuum humanorum; ex qua mensura bonitatis vel malitiæ actus humani desumitur: *ratio quidem increata*, prout est ipsa Dei O. M. sapientia infallibilis; *ratio* autem *creata*, prout est conformata *legi Divinæ* vel *naturaliter*, vel *per doctrinam*, vel *per infusionem*, uti explicat idem s. Thomas [4] — Utramque regulam probant Scripturæ; *de prima* enim legitur: *beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini* [5]; de secunda habetur: *in omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ; hoc est enim conservatio mandatorum Dei* [6].

Ex his colligitur:

1 Actum moralitatis non constitui a *libertate*, licet et ipsa concurrere debeat, quia liber concipitur actus, antequam sit moralis.

2 Neque ipsum constitui a *natura rationali* in se spectata; cum ideo illum constituat, quia ordinem dicit ad legem æternam.

3 Neque ipsum pariter esse collocandum in *solo utili ac delectabili;* si enim quod placet, illud semper prosequi et amplecti liceret, omnia passim pessundarentur, propria cupiditas modum non

1) *V.* Liguori, *Op. Mor.* l. 5. Tract. præambl., n. XXXIV.
2) De util. creden., c. 12.
3) 1. 2. q. 91. a. 2.
4) Q. 2. de malo, a. 4.
5) Ps. 118.
6) Eccl. 31.

haberet, et quanto quis esset audacior, tanto esset honestior, quod rectæ rationi repugnat. Habemus consentientes *philosophos morales*, uti sunt *Genuensis* [1], *Muratori* [2], *Galuppi* [3], *Olivieri* [4], *Cardella* [5], aliique.

Q. 2. *Quot sunt moralitatis species?*

R. Duæ solent moralitatis species ab omnibus indicari, *bonitas* nempe, et *malitia*: *bonitas* consistit in ipsa conformitate actionis humanæ cum morum regulis; *malitia* in ejusdem conformitatis defectu.

Utrum tertia species sit admittenda, nempe *indifferentia*, disputant — Alii cum Alasia affirmant; hi enim sumunt indifferentiam incomplete, seu in abstracto et in se, non autem in individuo: quo sensu actus bene potest dici indifferens secundum speciem; quia ex specie sua non quidem habet quod sit bonus vel malus, sed quod sit capax alterutrius, et via ad alterutrum — Alii vero negant cum Gonet; nam, inquiunt, omnis species moralitatis necessario terminari debet in aliquo individuo: porro res quælibet in individuo spectata, si cum deliberatione fit, debet necessario congruere vel opponi morum regulis: si congruit, *bona* est: si non congruit, *mala*; non est ergo tertia species admittenda.

Sub duplici autem respectu considerari potest bonitas vel malitia moralis, *objective* et *subjective* — *Objective* spectata est ipsa actionis conformitas vel discrepantia *in se, et in ipso objecto* considerata *independenter ab agentis voluntate:* hæc dicitur *bonitas*, vel *malitia materialis* — *Subjective* vero accepta ea est, quæ in ipsa voluntate agentis consideratur, et libere ab eo volita est: atque *bonitas*, vel *malitia formalis* solet in Scholis appellari.

Restat nunc, et fontes moralitatis, quoad potest clarius, aperiantur.

Articulus unicus. — DE FONTIBUS MORALITATIS

Q. *Quid sunt fontes moralitatis?*

R. *Fontes moralitatis* dicuntur ea omnia, quorum vi actus humanus evadit moraliter bonus, vel malus — Tres solent enumerari, *obiectum* nempe, *finis* et *circumstantiæ;* nam ex his tribus habet actus, ut sit *bonus* vel *malus*, *melior* vel *pejor*.

§ I. — *De morali actionis* objecto

Q. 1. *Quodnam est morale actionis objectum?*

R. Morale actionis objectum est id, circa quod versatur actus

1) De principiis legis naturæ. 2) Philos. moral., c. 23. 3) Filosof. morale etc.
4) Filosofia morale. 5) *Trattato d' Etica*, etc. Parma, Fiaccadori 1850

moralis. Quare *objecti* nomine non intelligimus illud omne, quod voluntati exhibetur in ordine ad mores; tunc enim complecteretur et finem et circumstantias. Sed sumitur *stricte* pro omni re ac persona, quæ *primo* et *per se* attingitur ab actu: sic v. g. *res aliena* est objectum furti: *persona humana* est objectum homicidii [1].

Q. 2. *Utrum actus humanus sumat suam moralitatem ab objecto?*

R. *Affirmative:* actus humanus sumit ab objecto suam moralitatem, et quidem *primariam*. Sicut enim in naturalibus prima bonitas vel malitia rei attenditur ex sua *forma*, quæ dat ipsi rei speciem, seu essentiale et specificum (sic v. g. occisio hominis distinguitur ab occisione feræ, quia diversum est objectum); ita prima bonitas vel malitia actus humani attenditur ex objecto convenienti vel disconvenienti in quod fertur. Sic furtum, quod quis in loco sacro admittit ad se inebriandum, primario concipitur malum ratione objecti; quia est ablatio rei alienæ invito domino, quæ injustitia ipsi inhæret, etiam mutato fine et mutatis circumstantiis [2].

Hinc legimus de peccatoribus: *facti sunt abominabiles sicut ea, quæ dilexerunt* [3] — Et d. Augustinus inquiebat: *talis quisque est, qualis est ejus dilectio: terram diligis? terra es; Deum diligis? quid dicam? quasi Deus es* [4].

Q. 3. *Quid requiritur, ut actus humanus bonitatem suam ab objecto desumat?*

R. Ut actus humanus sumat *bonitatem* ab objecto, non sufficit, quod ista sit cognita; sed requiritur insuper, ut *directe* et *explicite* sit volita. Quare? *quia*, inquit Angelicus, *ad hoc, ut sit voluntas bona, requiritur quod sit bona sub ratione boni, hoc est quod velit bonum, et propter* bonum [5]. Hinc qui jejunat, ut parcat sumptibus, nihil apud Deum meretur, quia bonum non intendit, prout bonum est; nam bonum nonnisi ex integra causa.

Ceterum necesse non est, ut operans *in actu signato*, ut ajunt, seu *reflexe* bonitatem actus intendat; v. g. ut dicat secum: *volo id*

1) Animadvertendum est, tale objectum non accipi *physice*, at secundum *naturalem* suam *entitatem*, sub quo respectu semper est bonum *bonitate naturæ*, ut ajunt, *et entis*, et potest dare speciem tam actui bono, quam malo: sic v. g. pecunia potest esse objectum materiale tam furti, quam restitutionis; tam avaritiæ, quam eleemosynæ.

Sed considerari *moraliter*, quatenus nempe convenit cum recta ratione et morum regulis, vel ab iisdem discordat: si convenit *intrinsece* et *ex natura sua*, uti amor Dei, erit immutabiliter bonum; si vero *extrinsece* tantum et *vi legis positivæ*, uti jejunium, poterit esse aliquando bonum et aliquando malum, ex fine nempe et ex circumstantiis.

2) Sic fere Angelicus 1. 2. q. 18, a. 2.

3) Oseæ 9.

4) Tract. 2 in ep. Joan.

5) Q. 19. a. 7.

agere, quia bonum est; hoc enim esset onus importabile. Sed sufficit, ut eam intendat *in actu exercito,* nempe ut velit actum qua ratione bonus est: uti v. g. si in eleemosyna intendat sublevare pauperem; jam enim vult bonum sub ratione boni.

Quid vero (quæres) *requiritur, ut actus humanus malitiam desumat ab objecto?* Ut actus humanus *malitiam* desumat ab objecto, sufficit ut ista sit cognita ac volita implicite et indirecte; agit enim contra rectam rationem quicumque aliquid appetit, cum quo percipit conjunctam esse malitiam, licet hæc *secundum se* ipsi non placeat.

Nec refert, quod, agendo de bonitate actus, ipsa bonitas directe appetenda sit; disparitas in eo est, quod bonitas moralis sive honestas est appetibilis secundum se, exigitque sic appeti; malitia vero exigit quovis modo, quovis tempore ac loco, et a quavis persona fugi — Hinc qui se inebriat, licet non velit *directe* privationem rationis et ipsam ebrietatis malitiam, sed solam intendat delectationem, quam percipit ex potu; turpiter tamen agit, et peccat.

§ II. — *De* Fine

Q. 1. *Quid est finis?*

R. Finis definiri solet: *illud, cujus gratia aliquid fit.* Hinc finis in agente dicitur etiam *ejusdem intentio* — Trifaria est finis divisio: 1ª *in finem operis,* et *finem operantis;* 2ª in *finem primarium,* et *finem secundarium;* 3ª *in finem intermedium,* et *finem ultimum* 1.

Finis *operis* est ille, ad quem opus ex *natura sua,* et *independenter* ab arbitrio et voluntate operantis dirigitur: qui inde dicitur finis *proprius* et *intrinsecus.* Sic levamen pauperis est finis eleemosinæ — Finis *operantis* est ille, qui ab ipsius operantis arbitrio eligitur et intenditur. Sic finis medici medicinam suppeditantis potest esse vel ægroti sanitas, vel pecuniæ aut gloriæ consecutio.

Finis *primarius* dicitur ille, qui influit in actum uti causa efficiens, ita ut sine illo actus non fieret — *Secundarius* dicitur ille, qui allicit tantum ad agendum, quin tamen sit actionis causa efficiens 2.

Finis vero *ultimus* est ille, ad quem omnia referuntur. Est porro

1) Finis solet etiam dividi in finem *cujus gratia,* et in finem *cui:* prior est res cui obtinendæ agens dat operam; secundus est persona seu subjectum, cui appetitur *finis gratia.* Sic in medico sanitas est finis *cujus gratia,* ægrotus est finis *cui.*

Item in finem *qui,* et finem *quo:* ille est quem consequi intendimus; iste est ipsius finis possessio. Sic Deus est finis *qui* hominis; visio beatifica finis *quo,* seu formalis. Hæc divisio non est in duos fines, sed in duas res unum finem integrantes.

2) Sic Canonicus interessendo Choro *primario* intendit Dei cultum, *secundario* intendit stipendium.

felicitas, in quam homo necessario fertur — *Finis* denum *intermedius* est qui ad alium refertur, et in quo ultimo non quiescimus [1].

Q. 2. *An homo debeat agere propter finem aliquem?*

R. Certum est, hominem libere agentem aliquem semper finem sibi proponere, ideoque agere debere propter finem aliquem. Nam agere libere est aliquid eligere; aliquid vero eligere est aliquid sibi proponere: hoc autem quid est aliud, quam agere propter finem?

Finis duo refert, *causam* quæ impellit ad operandum; ac *terminum*, quia obtento fine, agens quiescit — Est porro finis *ultimus* in executione, licet sit *primus* in intentione, quia ut finis obtineatur, debent præire media [2].

Q. 3. *An actus humanus bonitatem et malitiam sumat a fine?* [3]

R. *Affirmative:* actus humanus bonitatem et malitiam sumit a fine; inquit enim Scriptura: *si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit* [4]. Oculi autem nomine *intentionem* seu *finem* designari, sic aperte tradit s. Augustinus: *oculum hic accipere debemus ipsam intentionem, qua facimus quidquid facimus: quæ si munda fuerit et recta, et illud aspiciens quod aspiciendum est, omnia opera nostra quæ secundum eam operamur, necesse est bona sint: quæ omnia opera totum corpus appellavit* [5] — Idem adducens exemplum Catilinæ, qui, uti Apostoli, frigus, sitim, famem ferebat, ait: *unde ergo discernitur parricida iste ab Apostolis nostris, nisi fine illo, quem diversissimum sequebatur?* [6]

Finis autem efficit actum humanum: — 1 ex *indifferente* vel *bonum* vel *malum*, uti patet v. g. deambulatione, quæ vel bona vel mala intentione suscipitur; — 2 ex *bono* efficit *meliorem*, uti patet v. g. in eo, qui eleemosynam erogat, ut gratiam obtineat juste, caste et temperate vivendi; — 3 ex *bono* efficit *malum*, uti patet v. g. in eo, qui dat puellæ eleemosynam ad eam seducendam; — 4 ex *malo* efficit *pejorem*, uti patet v. g. in eo, qui furatur ad se

1) Sic media, quibus studet avarus ad augendam suam pecuniam, in qua collocat suam beatitudinem, seu ultimum finem, dici possunt totidem *fines intermedii.* Ubi notamus hos fines plures esse posse, non tamen dari plures fines ultimos totales. Sane finis ultimus est, ad quem omnia referuntur; at si duo essent isti fines, non omnia dici possent ad ipsos referri, neque super omnia appeti et amari; quia amor esset divisus inter duos. Huc facit illud Matth. 6: *Nemo potest duobus dominis servire.*

2) S. Thomas, 1. 2. q. 1. a. 2.

3) Hic non agitur de *fine operis intrinseco,* qui non differt ab ipso objecto; sed de *fine operantis.*

4) Matth. 6.

5) L. 2. de Sermon. Domini.

6) De moribus Manich., c. 13.

inebriandum; — 5 denique ex *malo* efficit *bonum*, uti patet v. g. in eo, qui facit actum *materialiter malum*, sed fine bono.

Q. 4. *Quid si objectum sit bonum, sed malus finis?*

R. Si *finis est malus*, totus actus malus erit juxta illud: *si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Quid enim malo fine agit, vult bonum, sed sub ratione mali: ideo prout est volitum ab ipso, malum est [1]; nam *bonum ex integro*. Sane ratio improbat, ut eligatur bonum ob finem malum: hinc Deo displicuerunt dona Cajini licet pinguia, quia a malo fine provenientia.

Quid vero (dices) *si sit bonus finis, sed objectum malum?* Si actus est subjective atque in se malus, non potest fieri bonus ob bonum finem; tum quia *bonum ex integra causa*, ut ait Dionysius, vel quivis alius [2]; tum quia eos damnat Apostolus, qui dicunt: *faciamus mala, ut eveniant bona* [3].

Neque obstat illud: *si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit* [4]; quia non potest esse oculus simplex, nisi intentio fuerit recta; nec recta intentio, nisi bonus finis bene intendatur; nec bene intendi, nisi per media bona. Idem dicendum de illo Augustini: *bonum opus intentio facit* [5], et de aliis.

Non tamen negandum, bonum finem minuere malitiam actus mali; qui enim sic agit, minori affectu fertur in peccatum, et plerumque ignorantia aliqua laborat.

Q. 5. *An in eodem actu possit esse duplex bonitas vel malitia?*

R. *Affirmative:* in eodem actu potest esse duplex bonitas vel malitia; potest enim idem actus congruere vel pugnare cum sua regula duplici ex capite. Quo in casu duplex habebitur bonitas vel malitia, ob exercitium videlicet duarum virtutum distinctarum, vel duplicis malitiæ — Hinc qui jejunat ex præcepto magis meretur, quam qui id facit ex sola devotione; quia ille duarum virtutum intuitu movetur ad bene agendum, obedientiæ et temperantiæ. Ita Angelicus [6].

Ex his etiam infertur pro praxi, quod Confessarius pœnitentem, qui se accusat v. g. de furto, debet interrogare circa finem ab ipso intentum, nam si hoc furto intenderit pecuniam sibi comparare ad se inebriandum, nova esset in eo malitia.

Q. 6. *Quid si actus habeat duplicem finem, unum nempe bonum, alterum vero malum?*

R. Si unus actus habet duplicem finem, unum bonum, alterum vero malum, videndum est, utrum finis malus sit secundarius, an primarius.

1) S. Thomas 1, 2. q. 19, a. 7. 2) De divinis nominibus. 3) Rom. 3.
4) Matth. 6. 5) In Ps. 31. 6) Cont. gent. c. 138.

Si 1, bonitas actionis imminuitur quidem aliquantisper, sed non tollitur *substantialiter;* quia finis malus se habet tantummodo *concomitanter,* quin tamen in ipsam actionis substantiam influat; nam actio jam antecedenter est in suo esse constituta. Hoc evenit in illo, cui opus bonum agendi cogitatio vanægloriæ occurrit, et ipse eidem consentit. Si secus esset, vix ullus vel in ipsis Sanctis reperiretur actus bonus.

Si 2, tunc actus erit totaliter malus; quia ideo actus ille eligitur, ut sit instrumentum ad malum. Hoc sensu ait Apostolus: *modicum fermentum totam massam corrumpit* [1]. Nempe hic *unus habetur voluntatis actus, et hic actus totus est malus,* ut ait Angelicus [2].

Erit autem malus *leviter* vel *graviter* pro levitate vel gravitate finis; cum ipse sit regulariter tota ratio malitiæ [3].

§ III. — *De* Circumstantiis

Q. 1. *Quid est circumstantia?*

R. Circumstantia sic dicta quasi *actum circumstans,* definiri potest: *accidens quoddam moraliter afficiens actum humanum jam constitutum in suo esse.*

Duo requiruntur ad circumstantiam: — 1 ut non tribuat actui *primam essentiam,* quia ipsa est aliquid entitati actus extrinsecum, ita ut sine illa et concipi et subsistere possit. Talis est in furto circumstantia loci sacri; — 2 ut *aliquam moralitatem* in actum referat. Sic v. g. sicuti in furtum refert, quod in loco sacro patratum fuerit; ita nihil interest, quod manu dextra vel læva illud commissum sit.

Q. 2. *An actus humanus sumat suam bonitatem, et malitiam a circumstantiis?*

R. *Affirmative:* actus humanus sumit suam bonitatem et malitiam a circumstantiis.

Patet 1 ex illa muliere in *Evangelio,* quæ duas tantum monetulas misit in gazophylacium; et tamen divitibus ipsis plus offerentibus fuit a Christo prælata ob circumstantias tam illus paupertatis, quam boni, quod animo gerebat, desiderii [4].

2 Ex *Tridentino,* quod definivit jure divino præceptum esse, ut in Confessione declarandæ sint circumstantiæ, quæ peccati speciem mutant [5]. Quod inutiliter præceptum esset, si circumstantia malitiam actui non tribueret.

1) I. Cor. 5. 2) In 2. D. 38 q. 1. a. 4. ad 4.

3) V. Contenson, *Theol. cordis,* ubi eleganter pro more suo rem hanc pertractat — B. Liguori, *Opus Morale,* l. 6, n. 270, et 683; ac l. 5, Tract. præamb. n. XXXVIII.

4) Marci 12. 5) Sess. 14. c. 5.

3 Ex ipsa *ratione*, quæ ostendit ex circumstantiis revera actum sæpius evadere pejorem, ut si quis v. g. percuteret proprium patrem: iste nempe (ipsa dictante ratione naturali) ageret non solum contra justitiam, sed etiam contra pietatem.

Q. 3. *Quomodo circumstantiæ distinguuntur?*

R. Circumstantiæ sunt triplicis generis. Aliæ *mutant speciem*. Aliæ non mutant, sed dumtaxat novam *addunt speciem*. Aliæ denique bonitatem vel malitiam *augent* vel *minuunt intra eandem speciem*.

1 Circumstantiæ, quæ *mutant speciem*, illæ sunt, quæ actum humanum *vel* ex una specie trahunt ad aliam, v. g. ex indifferente eum reddunt bonum vel malum: sic deambulatio, quæ fit ob corporis sanitatem, transit in actum bonum ex indifferentia, quam habet ex natura sua. *Vel* primam speciem ita præfocant, ut impediant quominus se prodere valeat: sic eleemosyna data ob vanagloriam mala est, et ita mala, ut bonitas ex objecto omnino evanescat.

2 Circumstantiæ, quæ *addunt speciem*, sunt illæ, quæ bonitati vel malitiæ objectivæ novam bonitatem vel novam malitiam addunt. Sic v. g. bonitati eleemosynæ, si hæc fiat ad obtinendam a Deo gratiam caste, juste et pie vivendi, talis intentionis circumstantia addit novam bonitatem. Sic item malitiæ furti, quod committitur in loco sacro, illa circumstantia loci addit novam malitiam.

3 Circumstantiæ demum, quæ nec primam speciem mutant nec aliam addunt, sed *bonitatem* vel *malitiam augent*, aut *minuunt intra eandem speciem*, sunt illæ, quæ bonitatem ipsam, vel malitiam actus humani faciunt tantummodo majorem aut minorem. Sic major vel minor pecuniæ quantitas in eleemosyna tradita facit majorem vel minorem eleemosynæ ipsius bonitatem, licet in specie et in natura sit eadem, nempe virtus charitatis. Sic major vel minor pecuniæ quantitas furto sublata facit majorem vel minorem furti ipsius malitiam, licet in specie et in natura sua sit eadem malitia, nempe vitium injustitiæ.

Id autem duplici modo contingere potest, *graviter* nimirum, seu, ut ajunt, *notabiliter;* et *leviter*, seu *non notabiliter*. Circumstantia *notabiliter augens* in materia quantitatis, seu quæ sita est in numero, pondere et mensura, tunc censetur, quando seorsim sumpta et disjuncta ab ipso actu sufficit ad constituendum peccatum mortale: v. g. si supponamus libellas tres constituere materiam gravem in furto, si auferantur libellæ sex, habebitur circumstantia *notabiliter augens* in quantitate libellarum trium — In aliis vero materiis censetur adesse circumstantia *notabiliter augens*, quando excedit modum ordinarium

peccandi: v. g. si quis per mensem, vel per annum integrum perseveret in odio inimici — Si hæc non occurrant, circumstantiæ erunt *leviter augentes* seu *aggravantes*.

Ceterum hic diligenter advertendum est, quod circumstantia quæ peccatum transfert de veniali in mortale, licet speciem *moralem* non mutet, mutat tamen speciem *theologicam*, ut vocant, et *demeritoriam*. Sic v. g. furtum libellæ unius *specie morali* non differt a furto libellarum mille; nam utrumque virtuti justitiæ eadem ratione opponitur. Sed differt *specie theologica*, quatenus furtum leve non meretur gratiæ et gloriæ privationem, ut furtum grave.

Q. 4. *Quot numerantur circumstantiæ?*

R. *Septem* numerantur circumstantiæ notissimo illo Tullii versiculo: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando* [1].

Quis indicat qualitatem et conditionem personæ operantis, v. g. ecclesiastici ne, an laici, liberi ne, an conjugati?

Quid designat quantitatem, et qualitatem objecti, v. g. utrum res ablata sit sacra necne, gravis ne an levis?

Ubi denotat qualitatem loci, in quo peccatum commissum est, v. g. an in templo Dei, an extra?

Quibus auxiliis denotat media, et instrumenta operandi, v. g. an ope dæmonis aut maleficii amorem quis impurum inspiraverit?

Cur exprimit finem extrinsecum operantis, v. g. utrum quis ad sacram Synaxim accedat pietatis, an vanægloriæ causa?

Quomodo indicat modum actionis accidentalem, v. g. intensene, an remisse, an cum plena an semiplena advertentia?

Quando denotat *tam* qualitatem temporis accidentalem, v. g. an frequentaverit popinas die festo? *quam* temporis ejusdem durationem, v. g. an odium et detractio longo tempore perduraverit?

Q. 5. *Quotuplici modo actus humanus est alio vel melior vel pejor intra eamdem speciem?*

R. Triplici modo actus humanus est alio melior vel pejor intra eamdem speciem, nempe *essentialiter*, *intensive*, et *extensive*.

Melior est vel pejor *essentialiter*, id est ex fine, si ex perfectiori vel pejori motivo fiat — *Intensive*, id est ex circumstantiis, si fiat

1) Alii inter circumstantias numerant etiam *quoties;* non tamen ad rem *per se loquendo,* ut observat Alasia; nam hoc adverbium nihil novi actui superaddit, sed indicat dumtaxat multiplicationem ejusdem actus æqualiter contingentem. Dixi *per se loquendo;* quia per accidens multiplicatio potest esse circumstantia, quatenus inducit majorem inclinationem, et intensionem ad actum.

De circumstantiis vid. Suarez, *De pœnitentia*, *Disp.* XXII, *sect.* IV.

cum majori conatu, ardore ac vehementia — *Extensive*, nempe ex parte objecti, si ad complura objecta bona vel mala se extendat.

Q. 6. *An actus externus addat bonitatem vel malitiam actui interno?*

R. *Actus externus* [1] nullam addit actui interno bonitatem, vel malitiam moralem *intrinsece et per se*. Est *communius* contra Scotistas. Constat ex Scripturis, ubi voluntas efficax pro facto reputatur; ait enim Deus Abrahamo: *quia non pepercisti filio tuo* [2], et tamen pepercit. Ratio est, quia actus externus nullam habet imputabilitatem propriam et distinctam ab imputabilitate actus interni, quamvis sit illius veluti consummatio — Unde in solatium piorum, qui desideriis bonis flagrant, quin ea implere possint, ait Thomas: *tantum meretur qui habet voluntatem perfectam aliquod bonum faciendi, quantum si faceret illud* [3].

Docet tamen idem s. Doctor ex bono actu exteriori provenire aliquod præmium, non quidem *essentiale*, sed *accidentale*. Sic martyres qui *facto* pro Christo passi sunt, habent præmium *accidentale*, seu quamdam veluti laureolam super illos, qui martyrium quidem exoptarunt, sed revera non potuerunt eodem coronari, licet æquali amoris fervore in Christo mortui sint [4].

Diximus *intrinsece et per se*; quia *per accidens* aliquam bonitatem vel malitiam sæpius addit. Hoc ipse docet Angelicus, qui postquam dixisset, actum externum nullam actui interno bonitatem vel malitiam tribuere, excepit: *nisi contingat ipsam voluntatem per actum exteriorem fieri secundum se meliorem in bonis, et pejorem in malis* [5].

Id probatur etiam exemplis: quoties contingit actum externum esse causam et occasionem, ob quam actus internus *pejor* evadat, *vel* quia actus ipse internus multiplicatur, donec per exteriorem obtineat executionem suam; *vel* quia majorem habet durationem, cum statim actus exterior perfici nequeat?

Præterea nonne per actum exteriorem magis *hebetantur sensus* et *proniores* fiunt ad malum potentiæ ipsæ exteriores? nonne *scandala* interdum nascuntur? contrahuntur censuræ? oritur *obligatio restituendi?* Ideo quia regulariter aliquid ex his accidit, bene ait Habert,

1) Hic minime agitur de certis iis actibus, quibus ex divina institutione quædam gratia particularis alligata est, uti sunt v. g. Sacramenta quæ gratiam producunt *ex opere operato*, uti Scholæ loquuntur. Certum enim est, non æqualem gratia recipere eum qui se Sacramentis reficere desiderat, quam ille recipit, qui de facto reficitur; cum gratia Sacramentorum sit a Christo tributa actu eadem suscipientibus.

2) Gen. 22.

3) In 4. D. 40. q. 1. a. 3 — *V.* Billuart, *Diss.* 1 *de peccati a.* III.

4) *V.* Liguori, *Op. Mor.* l. 5. Tract. præamb. n. XL.

5) 1. 2. q. 20. a. 4.

quod ille, qui externe operatur peccatum, semper dicendus est majus malum committere, quam qui illud tantum concupiscit.

Adde: actus externus est *interioris complementum*, et ex toto unus exurgit actus moralis, qui semper est in confessione aperiendus.

Merito ergo hæc propositio ab Alexandro VII damnata est sub n. 25: *qui habuit copulam cum soluta satisfacit confessionis præcepto dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.*

Q. 7. *An dentur actus humani indifferentes?* [1]

R. 1: Certum de fide est, non omnes actus humanos esse indifferentes *in se* secundum suam speciem, seu objectum; cum quidam sint *de se* boni, uti v. g. actus Fidei, Spei et Charitatis: quidam *de se* mali, uti v. g. fornicatio, odium Dei. Ratio, quia sunt quædam objecta *de se* rationi consona, et quædam eidem *de se* dissona.

R. 2: Item certum est, dari actus quosdam *in specie* et *in abstracto* prorsus indifferentes; actus enim humanus consideratus *in sua* tantum *specie* et *in abstracto*, est ejusdem naturæ, cujus est objectum. Atqui varia dantur objecta, quæ *ex se* et *intrinsece* neque bona sunt neque mala, sed plane indifferentia ad bonitatem vel malitiam, ut sunt ambulare, flores colligere etc. Ergo dantur etiam actus humani indifferentes *in specie*. Huc facit illud d. Hieronymi: *bonum est continentia, malum est luxuria; inter utrumque indifferens ambulare* [2].

R. 3: Si non certum, *probabilius* tamen est contra Scotistas, *nullos omnino dari actus humanos indifferentes in individuo et in concreto, quoad bonitatem vel malitiam moralem in ordine naturali. Omne verbum otiosum*, ait Christus, *quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii* [3]: est autem *otiosum verbum*, interprete Gregorio M. *quod aut ratione justæ necessitatis, aut intentionem piæ utilitatis caret* [4]. Omnis ergo hominum sermo, qui non habeat talem necessitatem vel intentionem, habet insitum vitium. Ergo nulla vel minima res in individuo indifferens esse potest.

Hinc merito Augustinus: *cavendum, ne sicut philosophi, quædam*

1) Actus humanus potest considerari vel *in propria* tantum *specie*, uti loquuntur Scholastici, et *in abstracto;* vel *in individuo* et *in concreto*.

In specie et *in abstracto* est actus consideratus in ordine ad solum objectum, ad quod extenditur, uti deambulatio *in se*, abstrahendo a quolibet deambulationis fine, et a circumstantiis quibuscumque — *In individuo* autem et *in concreto* est actus consideratus non solum in ordine ad objectum, sed etiam ad agentis finem, et circumstantias.

2) Epist. 89. 3) Matth. 12. 4) L. VIII Moral. c. 17.

facta hominum media dicamus inter recte factum et peccatum, quæ neque in recte factis neque in peccatis numerentur [1] — Et Angelicus sic argumentatur: *oportet, quod quilibet actus individualis habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a deliberata ratione procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, eo ipso repugnat rationi et habet rationem mali; si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Necesse est autem, quod vel ordinetur, vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est, omnem actum hominis a deliberata ratione procedentem in individuo consideratum bonum esse vel malum* [2].

Diximus 1 *actus humanos*, id est *deliberatos*, de quibus tantum quæstio est; — 2 *quoad bonitatem vel malitiam in ordine naturali*; nam quoad meritum vel demeritum in ordine ad vitam æternam utique dantur actus indifferentes in individuo. Sic actus fidei et spei, quibus impii divina gratia excitati tendunt ad justitiam, *nec* merentur salutem æternam, quia impii gratia sanctificante sunt destituti; *nec* digni sunt morte, quia illi actus sunt dona Dei ac Spiritus Sancti impulsus, non quidem habitantis, sed moventis [3].

Ex his pro praxi colligimus, bonum esse ac valde congruere, si sæpe in die, vel saltem mane singulis diebus generaliter offerantur Deo omnes actiones nostræ, ut sic adimpleatur Apostoli præceptum, *omnia faciendi in gloriam Dei* [4]. Hoc enim modo omnis actus etiam *indifferens in specie* fiet bonus et virtuosus *in individuo* [5].

Sed (quæres) *eritne necessaria actualis relatio omnium sive verborum sive operum?*

Negative: non est necessaria illa actualis relatio; esset enim onus importabile. Sed sufficit relatio virtualis implicita, quæ tunc habetur, quando quis operatur modo naturæ rationali consentaneo; eo enim

1) Epist. 82. n. 13. 2) I. 2. q. 18. a. 9.

3) *V. Tridentinum, sess.* 6, *c.* 6; *et sess.* 14, *c.* 4 — Quamquam nonnisi improprie tales actus indifferentes dicuntur; cum non tantum deliberate fiant, sed etiam ad aliquod consequendum nos moveant.

4) I. Cor. 10. *V.* Liguori, *Op. Mor*, l. 5. Tract. præamb. nn. XLI, et seqq.

5) Omnibus valde est commendandum, ut frequenter illam solatio et cœlesti jucunditate plenissimam d. Ignatii a Lojola orationem secum in animo devote recitent: *suscipe, Domine, universam meam libertatem, accipe memoriam, intellectum atque voluntatem. Quidquid habeo vel possideo, tu mihi largitus es, id tibi totum restituo, ac tuæ prorsus voluntati trado gubernandum. Amorem tui solum cum gratia tua mihi dones, et dives sum satis; nec aliud quidquam ultra posco.*

ipso, quo quis bonum agit ob ejus honestatem, jam censetur illud in Deum referre; quia opus ipsum suo veluti pondere tendit ad Deum, qui est fons totius honestatis. *Sicut lapis*, ait Gonet, *ex natura sua tendit in centrum ut in terminum et finem sui motus, nisi violenter sursum impellatur ab agente extrinseco: ita quodlibet opus ex objecto et ex natura sua bonum et honestum, tendit in Deum ut luminis rationis ac totius boni honesti auctorem, nisi violenter ab homine in finem malum referatur* 1.

Unde propter Deum agere facile possumus, quin semper de Deo cogitemus. Sic v. g. operarius nonne tota die operatur mercedis amore, licet tota die nequeat de ipsa cogitare? Sic nonne peregrinus, qui iter agit versus patriam suam, semper dicitur ad patriam suam tendere, licet non semper de ea cogitet? Quare tametsi aliquis accedens ad mensam non cogitet *actu* de vitæ conservatione, sed solum de fame sedanda, non ideo peccare dicendus est; qui enim vult famem explere, saltem *virtualiter implicite* id vult propter ipsam conservationem, sicque cibum non appetit inordinate.

DISPUTATIO SECUNDA

DE CONSCIENTIA

Jam actum humanum in natura sua undequaque perspectum habemus: quid ergo superest? superest ut vias edoceamus, quibus ad honestatis et morum tramites ordinari queat. Duæ autem sunt viæ: una *proxima* et *interna*, altera *externa* et *remota*: illa *Conscientiæ*, hæc *Legis* vocabulo nuncupatur.

CAPUT PRIMUM

DE CONSCIENTIÆ NATURA

Q. *Quid est conscientia?*

R. *Conscientia*, si nominis etymologia spectetur, idem sonat ac *cordis scientia*, quasi nempe sit scientia earum rerum, quæ in animo nostro sitæ sunt: ita d. Bernardus — Vel ex s. Antonino sic dicitur a *conclusione* et *scientia*, quasi idem sit ac *concludens scientia* — Vel demum sic dicitur, quia importat ordinem scientiæ ad aliquid, ita ut idem sit ac *cum alio scientia*, ut juxta magis propriam significationem docet Angelicus, qui proinde conscientiam definit: *applicationem scientiæ ad opus aliquod particulare* 2.

1) *V.* Clypeus Theol. *de grat.*, disp. 1, a. 3, n. 133.
2) 1. p. q. 79. a. 13; et q. 17 de verit. a. 2.

Sed moraliter spectata conscientia communiter definitur: *judicium rationis practicum dictans ex principiis morum generalibus, quid in particulari hic et nunc agendum ut honestum et bonum; quid vero fugiendum ut inhonestum et malum* — Brevius autem sic definiri poter conscientia: *actus intellectus, dictans quid hic et nunc amplectendum sit, aut fugiendum*. Dicitur *actus*, non potentia vel habitus; cum conscientia sit applicatio scientiæ ad ea, quæ agimus. Dicitur *actus intellectus*; nam conscientia est judicium de agendis, quod pertinet ad intellectum. Dicitur *dictans quid etc.* Unde patet conscientiam, ut est regula actuum humanorum, versari præcipue circa actus futuros, licet aliquando versetur etiam circa præteritos judicando, utrum illi *ponendi* essent uti boni et honesti, an *fugiendi* ut inhonesti et mali. In *primo* casu illos approbat et laude coronat, uti contingit in justis et beatis, qui cum Apostolo jure merito dicere possunt: *gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ* [1]. In *secundo* eos mordet atque vituperat, uti contingit in peccatoribus et in damnatis, *quorum vermis*, dicente Scriptura, *non moritur* [2].

Ex hac conscientiæ definitione patet etiam discrimen inter *conscientiam* atque *synderesim* — *Synderesis* (sic dicta a verbo græco quod idem sonat ac *conservare*) est *judicium habitnale speculativum* principiorum generalium, v. g. *peccatum esse vitandum, virtutem esse diligendam* etc. — *Conscientia* vero est *judicium actuale practicum*, quo principium generale applicatur actioni peculiari, v. g. *non debeo condiscipulum meum hac injuria lacessere: debeo hac in re Superioribus meis tamquam Deo ipsi obtemperare* etc. [3].

CAPUT SECUNDUM

DE CONSCIENTIÆ OBLIGATIONE

Q. 1. *An conscientia habeat vim obligandi?*

R. Certum est conscientiam habere vim obligandi quammaximam: ratio est quia agere contra conscientiam, præcipientem aliquid faciendum vel omittendum, semper includit voluntatem peccandi; cum

1) 2. Cor. 1.

2) Mar. 9 — « Remorsus conscientiæ inter præcipua Dei beneficia connumerari debent; etenim pœnam atque vindictam præseferunt, ast pœnam vere paternam, et qua nulla datur salubrior; ostendunt nimirum hominem quidem a Deo, sed Deum nondum discessisse ab homine » Stapf, *Theol.* § 76.

3) « Qui tum rationem practicam, tum moralem sensum sedulo excolit, ac ejusdem dictamen prompto animo exequi consuevit, illum sibi habitum comparat, quem *conscientiositatem* dicimus » Stapf, *Theol.* § 77.

hoc nihil sit aliud, quam agere illud, quod prohibitum judicamus. Hinc Angelicus: *secundum hoc conscientia ligare dicitur, quod aliquis, nisi conscientiam impleat, peccatum incurrat* [1]. Sane si res ita non esset, eccur voluisset Deus quemlibet hominum conscientia esse præditum? eccur jussisset mortales singulos veracem, incorruptum et inexorabilem hunc *nocte dieque suum gestare in pectore testem?*

Conscientiæ vim sentiebant et aperte fatebantur ipsi gentiles: *magna vis est conscientiæ, Judices* (inquiebat Tullius pro Milone in Senatu), *et magna in utramque partem, ut neque timeant qui nihil commiserint, et pœnam semper ante oculos versari putent qui peccarint. Sua quemque fraus et suus error maxime terret; suumque quemque scelus agitat.*

Q. 2. *Undenam conscientia vim obligandi sumit?*

R. Ad veram radicem explanandam, ex qua obligandi vim sumit conscientia, istis utimur Serafici Bonaventuræ verbis, quibus nihil clarius: *conscientia est sicut præco Dei et nuntius; et quod dicit, non mandat ex se, sed mandat quasi ex Deo, sicut præco cum divulgat edictum Regis. Et hinc est, quod conscientia habet virtutem ligandi* [2]. — Et Crysostomus ait: *hoc tribunal non pecunia corrumpitur, non adulationibus acquiescit, eo quod divinum est, et a Deo cervicibus nostris impositum* [3].

Ex his autem facile deducitur, quantum deploranda sit *illa conscientiæ libertas*, quam ætate nostra plerique tantopere jactitant; quantumque doceat Moralistas omnes icto fœdere hanc pestem fidei exitiosam vehementer aggredi, atque armis simul una conjunctis illam ad mortem usque confodere [4].

Q. 3. *An plus obliget conscientia, quam Superioris præceptum?*

R. *Affirmative*: plus obligat conscientia, quam superioris præceptum. *Conscientia,* ait Angelicus, *non ligat, nisi vi præcepti divini....; comparare igitur ligamen conscientiæ ad ligamen, quod est ex præcepto prælati, non est aliud quam comparare ligamen præcepti divini ad ligamen præcepti prælati. Unde cum præceptum divinum obliget contra præceptum prælati, et magis obliget quam præceptum prælati, conscientiæ ligamen erit majus, quam ligamen præcepti prælati* [5] — Hinc in Scriptura dicitur: *obedire Deo oportet magis quam hominibus* [6]. Et d. Petrus ad Judeorum Principes iniqua eidem

1) Q. 17 de verit. 2) In 4. D. 39. a. 1. q. 3. 3) Hom. ad pop. Anth.

4) *V.* Bergier, *Dizionario Enciclopedico* ecc. V° Libertà di coscienza; Tolleranza — *Item* Collezione di buoni libri a favore della Religione cattolica, *Torino* 1849, *Disp.* 1ª.

5) Q. 17. de verit., c. 5. 6) Act. 5.

præcipientes ajebat: *si justum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deum, judicate* 1.

Hoc tamen intellige, si certum sit superiorem non recte præcipere; si enim tantum dubitetur, tunc possidet jus illius, et illi omnino obediendum est (*in eo quod non sit certum displicere Deo,* ut ait d. Bernardus 2). Neque enim supponi debet, quod velit sua abuti potestate superior præcipiendo quod rectæ conscientiæ ræpugnat.

CAPUT TERTIUM

DE CONSCIENTIÆ DIVISIONE

Sub quadruplici respectu conscientia potest considerari: — 1 *ratione temporis,* quo judicium illud *practicum* exercetur; — 2 *ratione objecti,* circa quod idem versatur; — 3 *ratione obligationis legis,* quam respicit; — 4 tandem *ratione assensus* in ipsomet agente.

Ratione temporis, vel istud actionem præcedit vel eam subsequitur: si 1, dicitur *conscientia antecedens,* et refertur ad actus futuros; si 2, dicitur *conscientia consequens,* et refertur ad actus præteritos — Ipsa *conscientia consequens* vel *accusans* est et *remordens,* vel *excusans* et *tranquilla:* illa *remorsus,* ista *testimonium bonæ conscientiæ* nuncupatur.

Ratione obligationis legis quam respicit, conscientia est *præcipiens, prohibens, consulens, permittens.*

Cum porro iste duplex respectus nullam satis gravem exhibeat controversiam, erit tantum de conscientia ratione *objecti* et *assensus* — Porro ratione *objecti* alia est *vera,* alia *erronea* seu *falsa,* alia *perplexa* — Ratione assensus alia est *scrupulosa* et *laxa,* alia *certa* et *dubia,* alia *probabilis* et *improbabilis.*

Art. I. — DE CONSCIENTIA RATIONE OBJECTI CIRCA QUOD VERSATUR

§ I. — *De Conscientia* vera

Q. *Quid est conscientia vera?*

R. *Conscientia vera ea est, quæ ex veris principiis recte concludit aliquid esse licitum vel illicitum, quod revera tale sit.*

Hanc sequi tenemur; nam ipsa Deum nobis repræsentat *vere* præcipientem vel vetantem aliquid; ergo qui conscientiæ *veræ* obedire recusat, ille recusat obedire ipsimet Deo. Hinc Apostolus ajebat: *omne quod non est ex fide, peccatum est* 3. Et Innocentius III addit: *quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam* 4.

1) Act. 5. 2) De præcept. et discipl., c. 9. 3) Rom. 14.
4) C. Litteras de rest. spol.

Claritatis gratia juverit hic adnotare, conscientiam *veram*, stricte loquendo, non eandem esse ac conscientiam *rectam*, quamvis nonnunquam ea vocabula promiscue usurpentur; nam *verum* dicitur juxta quod est, *rectum* autem juxta quod apprehenditur. Nempe *verum* est illud, quod revera in se tale est; *rectum* vere quod juxta prudentiæ regulas.

Unde conscientia *recta* prædicari potest etiam de eo, qui laborat conscientia *falsa*, si ea invincibilis sit; nam iste prudenter operatur, cum operetur ex intima persuasione insuperabili. Et ideo ejus conscientia est recta « ut liquet, « inquiunt Salmanticenses, exemplo Jacob accedentis ad Liam, qui tunc sibi « hunc discursum vel formaliter vel virtualiter efformavit: *licitum est acce-* « *dere ad propriam uxorem; sed hæc est mea uxor, ut prudenter judicare* « *debeo; ergo mihi licitum est nunc ad eam accedere* ». 1.

§ II. — *De Conscientia* erronea *seu* falsa, *atque* perplexa

Q. 1. *Quid, et quotuplex est conscientia erronea?*

R. Conscientia *erronea*, seu *falsa* ea est, *quæ dictat tanquam verum et licitum, quod tamen in se et falsum est et illicitum.*

Duplex distinguitur conscientia erronea: *invincibilis* et *vincibilis.*

Invincibilis ea est, quæ moraliter vinci non potest; cum nulla cogitatio nec dubium erroris veniat in mentem operantis (nec etiam in confuso) dum operatur, vel dum ponit causam actionis suæ.

Vincibilis vero ea est, quam operans potest quidem et debet vincere, quia errorem jam advertit, vel saltem de eo dubitat atque simul advertit etiam ad obligationem illam vincendi; attamen vincere negligit. Hæc autem subdividitur pro ratione ignorantiæ, a qua oritur, in *affectatam, crassam* sive *supinam*, et in *pure vincibilem.*

Q. 2. *An liceat sequi conscientiam erroneam?*

R. Vel conscientia est erronea *vincibiliter*, vel *invincibiliter:*

Si 1, qui agit semper peccat, sive juxta sive contra conscientiam illam operetur; nam si agit *juxta*, cum eam deponere possit et debeat, temere operatur eam non deponendo; si vero agit *contra*, eligit quod judicat esse malum, et hoc profecto peccatum est [2].

1) Tract. xx, de princip. Moral. c. 3. pun. 2.

2) Gravius tamen ordinarie peccat qui agit *contra;* quia magis explicitum demonstrat affectum suum ad peccatum, quam ille, qui *secundum* illam operatur; cum iste agat ex ignorantia quæ minuit peccatum. Exemplum esset, ajunt Salmanticenses, in illo qui vincibiliter credit sibi mentiendum esse ad tuendam vitam proximi.

Aliquando tamen gravius peccat qui *secundum* illam operatur, ut si conscientia vincibilis ei dictet, quod debeat furari ad elargiendam eleemosynam.

Aliquando vero æqualiter peccat sive agat *juxta* sive *contra*, uti esset si quis erronee judicaret, sibi dari præceptum obligans ex justitia ad furandum, ut creditori faciat satis. Ratio istorum est, quod gravitas violationis sumitur ex gravitate præcepti, quod violari creditur.

Si 2, conscientia sic errans sequenda est; nam licet illa actio, quam dictat conscientia, recta non sit in se, est tamen recta juxta conscientiam agentis, ita ut quotiescumque conscientia ei suggerit sic agendum, teneatur juxta illam operari, et peccaret non agendo; nam *quod non est ex fide, peccatum est* [1]. Nempe quod non est ex intima persuasione quod sit licitum, peccatum est, ut interpretantur *communiter* Patres apud Estium [2], et patet ex contextu.

Imo sic operans *probabilius* acquirit sibi meritum, uti *recte* docent Cunilati, Sanchez, et alii *communissime*. Ut enim aliquis actus dicatur non solum bonus (saltem inadæquate), sed etiam *meritorius*, sufficit ut iste per rationis et prudentiæ dictamen bene dirigatur; atqui actus operantis juxta conscientiam invincibiliter errantem bene dirigitur juxta dictamen rationis et prudentiæ, ut patet. Ergo non solum erit *bonus*, sed etiam *meritorius*: non quidem in se ipso, et ratione naturæ suæ, cum hæc semper remaneat qualis est in se mala; sed ratione personæ agentis in dicta bona animi fide.

Sic subditus, qui ex recta intentione prælato suo obtemperat, meritorie operatur ex d. Bernardo, quamvis materialiter erret contra legem, *nec plane*, ait, *condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas* [3]. — In hanc sententiam consentit Angelicus [4]: *actus*, inquit, *humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur; et non secundum materiale objectum actus* [5].

Q. 5. *Quodnam peccatum est agere contra conscientiam errantem?*

R. Peccatum illius, qui contra suam conscientiam errantem operatur, habet eandem speciem et gravitatem, quam quis putat suæ actioni vel omissioni inhærere; quia iste vult *interpretative* talem malitiam ac gravitatem, qualem in objecto apprehendit. *Actus*, inquit Angelicus, *judicantur secundum voluntatem agentium* [6]: et d. Bernardus ait, *tantum malum, quantum crediderit*. Sic v. g. ille qui falso existimat tali die esse obligationem jejunii, et tamen non jejunat, peccat *mortaliter* contra legem jejunii.

Ex quo patet in praxi teneri pœnitentem in confessione aperire, si egerit contra conscientiam erroneam.

1) Rom. 14. 2) Chrysost., Theoph., PP. Concilii Later. IV. c. 41, etc.

3) De præcep. et disc. c. 12. et 17. 4) Quodl. 3. a. 23.

5) Quæ autem opponuntur testimonia, sunt intelligenda de bono absoluto, et simpliciter sumpto; non autem de bono respective et per accidens, prout a conscientia invincibiliter apprehensum est — Liguori, *Opus Mor. l.* 1. *n.* 6.

6) Lectio 2. in c. 14. Epis. ad Rom.

Agens tamen contra conscientiam vincibiliter erroneam non incurrit pœnas latas contra transgressores illius legis, contra quam ex errore putat se agere; quia pœnæ infliguntur transgressoribus legis *veræ*, non *putativæ:* sic v. g. qui percutit laicum putans illum esse Clericum, non incurrit excommunicationem — Aliunde pœnæ respiciunt actum formalem externum: et stricte accipiendæ sunt.

Q. 4. *Quid agere debet laborans conscientia vincibiliter errante?*

R. 1: Qui laborat conscientia vincibiliter errante debet eam deponere non temere, sed prudenter.

Temere eam deponunt qui ejus judicium contemnunt, ut liberius peccent; qui Doctores quærunt loquentes *sibi placentia;* qui ratiunculis quibuscumque, dummodo libertati faveant, cito acquiescunt.

Prudenter autem *eam* deponunt qui Deum orant, ut det illis *intellectum ad scrutandam legem suam* 1; qui sincero veritatis detegendæ studio consilium petunt a viris prudentibus et piis; uno verbo qui ad veritatem cognoscendam adhibent diligentiam, quam in subjecta materia solent adhibere viri docti et timorati.

R. 2: Si conscientia erronea hic et nunc deponi non possit, et aliunde adsit agendi necessitas, tunc habita intentione sese instruendi suo tempore, erit illa pars seligenda, *in qua minus mali appareat.* Sic ulteriori culpæ non imputabitur, sed error ex vincibili fiet invincibilis; cum *actu* deponi nequeat, et ejus causa fuerit retractata.

Si tamen proximo illatum sit damnum, debet resarciri; nam subsequens retractatio culpæ per actum contritionis non facit, ut primitus libere ac peccaminose posita non fuerit causa efficax damni; neque ut damnum non sit ex ea secutum. Damnum enim non tam est considerandum tempore quo fit, quam tempore quo ponitur ejus efficax causa: unde sola contritio non sufficit ad illum avertendum, sed de facto impediendum est, efficacitatem causæ auferendo, vel resarciendum.

Diximus *in qua minus mali appareat;* nam si agens elegerit id quod sibi majus malum videtur, peccat juxta excessum mali apprehensi; cum libere hunc excessum is eligat.

Q. 5. *Ex quibus signis colliget Confessarius, conscientiam sui pœnitentis invincibiliter errantem esse?*

R. Conscientiam sui pœnitentis *invincibiliter* errantem judicare poterit Confessarius:

1 Si res ignorata non sit circa *prima principia moralia,* vel circa *conclusiones* iis *proxime connexas;* hæc enim a natura ipsa in omnium cordibus insculpta sunt.

1, Psalm. 118.

2 Si non sit circa *obbligationes proprii status:* alioquin esset ignorantia culpabilis in causa.

3 Si pœnitens satis *diligens* sit et *accuratus* in iis adimplendis, quæ ab aliis piis hominibus ejusdem conditionis peragi solent.

4 Si advertens, se per ignorantiam violasse præceptum, *doleat* atque *tristetur:* per hæc enim recte præsumitur illius bona fides.

Quæ si desint, merito judicabitur pœnitens errare *vincibiliter*.

Q. 6. *Quid est conscientia perplexa?*

R. Conscientia perplexa dicitur *ea, qua quis putat se peccare tam si hanc, quam si illam contradictionis partem elegerit.* Talis conscientia esset v. g. in illo, qui assistens infirmo putat, se peccaturum esse *tam* si infirmum deserat, ut Missæ intersit, *quam* si ex adverso Missam omittat, ut in cura infirmi domi moretur.

Qui laborat conscientia perplexa, si potest actionem suam sine gravi suo damno suspendere, tenetur illam suspendere, quousque peritos consuluerit; nam quisque vitare debet illud, quo putat Deum offendi — Si vero actionem moraliter suspendere non potest, tenetur minus malum eligere; alioquin peccat in excessu, quia in eo liber est.

Sed quid (inquies) *si nesciat discernere quodnam sit minus malum?* In hoc casu quamlibet partem eligat, non peccat; quia est quidem liber physice ratione actus, liber tamen non est moraliter ratione peccati; neque sane peccatum esse potest *in eo, quod nullo modo caveri potest* [1].

Art. II. — DE CONSCIENTIA RATIONE ASSENSUS IN PERSONA AGENTE

§. I. — *De Conscientia scrupulosa, et laxa*

Q. 1. *Quid scrupulus, ac conscientia scrupulosa?*

R. *Scrupulus* [2] in moralibus vulgo censetur *ille mentis actus, quo quis ob levia momenta, et absque rationabili fundamento judicat esse peccatum ubi peccatum non est, aut esse peccatum mortale, quod non est, nisi veniale:* v. g. si quis deambulans pede suo conculcaverit crucem casu fortuito ex paleis in terra efformatam, et putet idcirco se peccasse de irreverentia in Jesum Christum Crucifixum.

Sed actus iste, si rectius loqui velimus, potius *judicium erroneum* est, quam verus scrupulus, quamvis a scrupulo ortum habeat.

1) S. Augustinus, *L.* 3. *de lib. arbitr. c.* 18. *n.* 50.

2) Sic dictus a parvis lapillis, latine *scrupis*, qui viatorum quandoque se pedibus ingerunt, et fastidium generant valde molestum.

E contrario verus scrupulus erit in allato exemplo, si ille qui crucem ex paleis in terra efformatam pedibus suis conculcavit, cogitet postea atque formidet ex una parte se peccasse, ex altera vero parte sibi videatur contrarium. Et sic constituitur in statu quodam sane luctuoso perturbationis et anxietatis internæ.

Hinc a s. Antonino scrupulus definitur: *vacillatio quædam consurgens cum formidine ex aliquibus conjecturis debilibus et incertis* — Conscientia ergo *scrupulosa* ea erit, *quæ levibus illis fundamentis innixa formidat de peccato, ubi revera peccatum non adest.*

Ex his patet, quis sit homo vere *scrupulosus.* Errant enim toto cœlo qui scrupulosum vocant Christianum illum, qui salutis suæ sollicitus et filiali in Deum suum amore perductus, scrutatur *omnia opera sua* [1], ne forte in aliquo Deum ipsum offendat: iste non *scrupulosus,* sed *timoratus* appellandus est [2].

Q. 2. *Quænam mala ex scrupulis oriuntur?*

R. Complurima *mala* atque *incommoda* scrupuli causant:

1 Ipsam *animi pacem* extinguunt; — 2 *mentem excruciant,* atque ad pietatis officia faciunt hominem *ineptum;* — 3 in causa sunt, ut minus recte sentiatur de *bonitate Dei;* — 4 nonnunquam gravibus *vulneribus* animam sauciant, quando videlicet tot anxietatibus victus scrupulosus efformat conscientiam gravis peccati, et operatur; — 5 tandem in graves etiam corporis morbos, in amentiam, aut in desperationem aliquando scrupulosum adducunt.

Q. 3 *Quænam sunt signa, et characteres conscientiæ scrupulosæ?*

R. *Characteres* et *signa* hæc præcipua sunt:

1 Si quis putet *se peccare* in eo, in quo pii homines nullum omnino peccatum inveniunt.

2 Si Confessario vel alteri viro pio et docto asserenti nullum ibi esse peccatum, aut *non credat,* aut ita credat, ut magno semper concutiatur timore eos, aliosque sine fine interrogans.

3 Si *excutiendæ conscientiæ* non faciat finem, et minutissima explicet, et confessiones diligenter actas ex toto vel ex parte repetat.

1) Job. 9.

2) « Conscientia *tenera* ac *timorata* cum scrupulis confundi non debet, prout hominibus profanis usitatum est, qui eos quos magna conscientiæ religione duci, et ab ipsis etiam, ut ita dicam peccatillis abhorrere conspiciunt, mox ut scrupulosos rident ». Ita Ambrosius Stapf, § 78.

Et § 196 increpat profanum vulgus, quod hominem pium rideat, ideo quia aliqua scrupulositate laborat: « etiamsi tenerrimus flos iste hinc inde spinis scrupulorum sepiatur, scrupuli equidem materiam commiserationis præbent, sed flos ipse admirationem mereatur ».

4 Si *preces suas* maxima cum animi anxietate et semper trepidans de peccato recitet, easque continuo de novo ordiatur.

5 Si *signis ridiculis*, gestibus, aliisque modis utatur ad scrupulos desponendos: v. g. oculos subito claudere, contrahere supercilia, annuere vel renuere capite, secum mussitare: *nolo, recede, diabole.*

Q. 4. *Quænam scrupulorum causæ?*

R. Nomine *causæ* non intelligitur impellens ineluctabiliter, sed moralis et occasionalis; nemo enim ad malum proprie adstringitur.

Porro causæ istæ aliæ sunt *intrinsecæ*, aliæ *extrinsecæ.*

Intrinsecæ sunt sequentes: — 1 naturalis corporis *constitutio* admodum disposita ad suspiciones et timores, uti est indoles melancholica; — 2 infirma capitis *valetudo* præsertim in mulieribus; — 3 *ignorantia*, qua quis Dei et Ecclesiæ præcepta non bene percipit; — 4 *superbia* occulta, qua quis nimis proprio fidit judicio; — 5 nimia *abstinentia*, et *vigiliæ immoderatæ*, quibus, capite debilitato, facile conturbatur et animus.

Extrinsecæ vero scrupulorum causæ sunt sequentes:

1 *Deus*, qui scrupulos permittit *in justis*, ut sic purgati magis proficiant; *in tepidis*, ut Christianæ pietatis officia ferventius obeant; *in pœnitentibus*, ut præteritorum peccatorum pœnam luant — A Deo scrupuli esse censentur, si iis exagitati meliores evadant.

2 *Dæmon*, qui, *Deo permittente, movere potest melancholicos humores in homine, per quos imaginatio vel errare potest vel turbari ad timorem inordinatum* [1] — Scrupuli a dæmone provenire existimantur, si scrupulosus ad teporem adduci, a virtute retrahi, et præcipue ad desperationem inclinari se sentiat.

3 *Societas scrupulosorum*, præsertim si horum consiliis se moderentur scrupulosi, et frequenter de rebus animæ cum iis confabulentur; quibus enim sociamur, hos imitamur facillime.

4 *Lectio librorum*, qui nimis rigidi sunt *statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere* [2]; sensim enim sine sensu iis assentimur opinionibus, quibus studemus.

Q. 5. *Quibus mediis uti debet scrupulosus ad scrupulos pellendos?*

R. Hæc præcipue media nobis suppeditant instructiores:

1 Instanter ac confidenter *se Deo commendare, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra* [3].

2 Protectorem invocare *aliquem Sanctum*, qui in vita scrupulis

1) S. Antoninus, 1. p. t. 3. c. 10.

2) S. Ambrosius, *In Ps.* 118.

3) 2. Cor. 1.

fuerit agitatus, ut fuit inter ceteros s. Ignatius primis suæ conversionis annis; *similitudo* enim *miseriæ*, ait Augustinus, homines magis movet [1].

3 Scrupulorum *causas* destruere, ut illorum pravus effectus cesset. Superbus ergo suæ prudentiæ non innitatur; *pertinax* frangat suum judicium; rudis instruatur; *otiosus* operetur, etc.

4 Tandem proprii *Directoris judicio* se totum committere; nam scriptum est: *vir obediens loquetur victoriam* [2].

Imo hoc et præstantissimum et unicum dici potest scrupulorum remedium, quod summopere commendant s. Bernardus, s. Antonius, s. Franciscus Salesius, s. Philippus Nerius, s. Theresia, beatus Dionysius Carthusianus, ven. Pater Avila, s. Alphonsus Noster, aliique sine numero. Ex quibus unus audiatur Salesius: *expedit quiescere, dum a Patre Spirituali intelligit se bene progredi, quin ejus rei causam perquirat; nunquam perit vir obediens* — Sane cum scrupulosorum ratio plane impotens sit, aliud non restat, nisi ut per rationem alienam scrupulosi gubernentur. In hoc nullum temperamentum admittatur.

Q. 5. *Quomodo se gerere debet Confessarius cum scrupuloso?*

R. 1. Hæc imprimis generatim adnotare debet Confessarius:

1 Sciat sibi maxima *patientia* ac *charitate* opus esse cum scrupulosis; cum eorum cura longa sit et ardua, ac miserrima conditio.

2 Omni studio cognoscere nitatur, an pœnitens sit vere scrupulosus, quænam in eodem scrupulorum *origo*: et an sit scrupulosus in omnibus, an in uno tantum, ut malis congruenter mederi valeat.

3 *Regulas* potius *generales*, quam particulares pœnitentibus præscribere satagat; regulis enim particularibus scrupulosi fere nunquam se valent accommodare. Quinimo semper dubitant, utrum casus fuerit satis bene explicatus atque perceptus, utrum regula sibi præscripta casui illi sit bene accomodata.

4 In suis responsis *brevis* semper et *dictatorius* sit [3]; et omnia quoad potest, *prompte definiat*, ac *firmiter*. Nunquam vero fluctuet in resolvendo; secus pœnitens auctoritate ipsius Confessarii in sua anxietate confirmaretur [4].

1) Serm. 9. ex 40 novis. 2) Prov. 21. 3) Stapf, § 78.

4) Scrupolositas in Confessario valde noxia est; quod enim quis sit scrupulosus cum se ipso, *infirmitas* est: quod sit cum aliis scrupulosus, *contagio* est; cum id esse non possit sine ministerii irrisione, ac desperatione pœnitentium.

Caveat ergo toto cœto confessarius a scrupulis, si velit utiliter muneris sui partes exercere. Unde *si* illi proveniant ex ignorantia, studiis vacet; *si* ex nimia subtilitate,

R. 2. Ut plurimum scrupuli circa tria versantur: — 1 quod *malæ cuicumque cogitationi*, quæ menti obversatur, v. g. contra fidem, castitatem, charitatem, præbeatur assensus; — 2 quod *confessiones præteritæ nullæ* fuerint, aut etiam *sacrilegæ* vel ob defectum integritatis, vel ob doloris imperfectionem; — 3 quod in *omni actione* peccatum vel peccati periculum videatur inesse. Jam vero:

1 Si Confessarius viderit suum pœnitentem ex iis esse, qui timent se *malæ cogitationi* præbuisse consensum, eidem imperet ut timores hujusmodi omnino despiciat, eumque doceat non pravas cogitationes, sed pravos consensus esse peccata — Illam semper habeat præ oculis regulam a Doctoribus sapientissime traditam, nempe eos qui sunt timoratæ conscientiæ, judicandos esse ab omni culpa immunes, nisi *certo* sciant, se peccato gravi consensisse; *nam*, ut ait P. Alvarez, *impossibile est peccatum intrare in animam, quæ vehementer ab illo abhorreat, quin ab ipsá clare et cito percipiatur* — Quare sæpe etiam expediet scrupulosis imponere, ut a confessione hujusmodi cogitationum se penitus abstineant, nisi ita certo sciant in illas consensisse, ut queant jurare [1].

2 Si agatur de pœnitente, qui de *præteritis confessionibus* anxius est, si generalem jam alias confessionem expleverit, aut per aliquod notabile tempus ad Pœnitentiam diligenter et pie accedere consueverit, huic imponat, ut non amplius de culpis præteritis cogitet, neque ullum amplius de iis verbum faciat, nisi jurare possit se *certo* peccata ita mortalia perpatrasse, et illa nunquam in confessione deposuisse. Quod si post confessionem rite peractam redeat, tunc Confessarius inauditum dimittat eidem præcipiens, ut accedat ad Communionem [2].

ne plus sapiat quam necesse est, sciens se non mathematicum agere, sed moralistam; *si* vero ex quadam, ut ita dicam, pervicacia, qua vult ut omnes idipsum sentiant quod ipse, sciat unumquemque suum donum habere, et alium quidem *sic*, alium vero *sic*, et ideo quærat quod justum est, non quod suum est.

Ita resolvit Opus a s. Alphonso, ac Benedicto XIV laudatum, *Istruzione per i novelli Confessori, Opera di un Missionario divisa in parti.*

1) Addat argumentum valde urgens: et est, quod in *gravi* Theologorum sententia scrupulosi non tenentur cum gravi damno ad integritatem materialem confessionis, ut esset, si ea semper confiteri deberent quæ menti occurrunt. Ita *communiter* Layman, Elbel, Holzman etc. — *V.* Liguori, *Hom. Ap. Tr.* XVI, *n.* 39.

2) Ita se gessit s. Bernardus, qui Sacerdoti cuidam suo discipulo scrupoloso, et præ scrupulis a Missæ celebratione se se abstinere volenti, dixisse fertur: *vade et in fide mea celebres*, et liberatus fuit. Neque dicat quispiam: utinam qui ita loquitur, esset alter Bernardus! *quisquis ita dicis*, ait s. Antoninus ex Gersone, *erras; non enim commisisti te in manibus hominis, quia literatus, quia pius etc.; sed quia tibi est præpositus.* — *Vid.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *n.* 12.

3 Si denique sit sermo de scrupulosis illis, qui in omni actione *se peccare formidant*, iis Confessarius imponere debebit, ut libere agant et scrupulos despiciant, imo contra eos operentur quotiescumque evidens peccatum non appareat; quia generatim loquendo isti ob rationem ex nimio illo timore perturbatam putant ibi esse peccatum, ubi non est [1]. — Idcirco oportet iis præceptum injungere, ut scrupulos vincant, ne inutiles tam sibi quam aliis evadant; ac ut postea de talibus actionibus se minime in confessione accusent.

Qua in re animadvertendum est, quod etiamsi contingere possit, ut aliquando errent *materialiter* sic agendo, non peccabunt tamen *formaliter* ratione obedientiæ, quam Confessario præstant; quia non homini tunc obediunt, sed Deo dicenti: *qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit* [2]. — Neque refert, quod ipse cum actuali timore peccandi operetur; nam ex *vera* sententia scrupulosus ita agens minime peccat. Quia conscientia scrupulosa, seu dictamen mentis ex scrupulis ortum, non potest auferre assensum de actionis honestate prius efformatum ex Confessarii judicio, vel alio modo: *scrupuli enim*, ait Concina, *sunt quædam animi nubeculæ, quæ obscurare aliquantulum possunt judicium intellectus, nullo tamen modo illud præfocare valent* [3].

Q. 7. *Quid est conscientia laxa?*

R. Conscientia laxa *ea est, qua mens ex levissimis, et quidem cupidati faventibus argumentis putat esse licitum, vel esse malum parvi momenti quod illicitum est, vel est malum momenti gravissimi.*

Huc revocari potest tum conscientia *pharisaica*, quæ magna parvi et parva magni facit, quæque sic dicta est a conscientia Pharisæorum culicem scrupulose excolantium, sed camelum deglutientium [4]: tum conscientia *cauteriata*, quæ judicat bonum malum, et malum bonum absque ullo remorsu [5].

Q. 8. *Quænam sunt conscientiæ laxæ causæ, et effectus?*

R. Ad 1: conscientiæ laxæ *causæ* sunt: — 1 *neglectus orationis*,

1) Hac in re v. 1. s. Alphonsi Opuscula, *Quiete per le anime scrupolose nell' ubbidire al loro Direttore. Consigli di sollievo e confidenza per un' anima desolata* — 2 Quadrupani, *Documenti* ecc. — 3 P. Michele, *Nuovo combattimento spirituale* — 4 Pinamonti, *Il Direttore, c.* 8. — 5 Segneri, *Il penitente istruito*, c. ult. — 6 *L'anima desolata confortata* ecc — 7 *L'anima timorosa istruita e confortata* — 8 Lombez, *Dell'allegrezza dell'anima cristiana*, ecc. ecc.

2) Luc. 10.

3) Ait etiam Stapf § 78 « contra conscientiam agere absolute nulli hominum licet; verum persuasio scrupulosorum non est dictamen conscientiæ, sed merus tumultus phantasiæ, per quem vox rationis supprimitur, ut audiri nequeat ».

4) Matt. 23.

5) 1. Tim. 2. — Cauterium est a græco *caiô ardere*.

qui nos omnino dejicit; — 2 *vita mollis*, quæ enervat; — 3 nimia temporalium *sollicitudo*, quæ nos terrenos facit; — 4 *peccandi consuetudo*, quæ tollit peccati horrorem; — 5 *familiaritas* cum hominibus vitio deditis, quibus assuescimur; — 6 demum *luxuria*, quæ impedit, quominus Christianus ad spiritualia inclinetur, et tendat.

R. Ad 2: *effectus* laxitatis sunt: — 1 cæca animi *tranquillitas* post peccatum; — 2 *insensibilitas* ad pia monita; — 3 *irrisio* piarum exercitationum; — 4 *impœnitens cor thesaurizans sibi iram in die iræ* [1]. Hæc siquidem omnia in laxitatis amatore videre est.

Q. 9. *Quænam sunt conscientiæ laxæ remedia?*

R. Hæc præcipue sunt laxitatis remedia:

1 Dierum aliquot *secessus*, quo animus Deo et sibi vacet, dicente Scriptura: *ducam eam in solitudinem, et loquar ad cor ejus* [2].

2 Frequens et humilis *oratio* cum novissimorum *meditatione* juxta illud: *memorare novissima tua, et in æternum non peccabis* [3].

3 Quotidiana *conscientiæ discussio* quoad omnia, quæ per diem acta sunt, secundum illud: *redite prævaricatores ad cor* [4].

4 Frequens optimorum librorum *lectio* humilis ac fidelis. In lectione nos alloquitur Deus, sicuti nos in oratione alloquimur Deum [5].

5 Promptum *confugium* post peccatum ad Pœnitentiæ Sacramentum, ne animæ vulnus incrudescat.

6 Malorum *fuga* et *conversatio* cum bonis; nam *qui cum sapientibus graditur, sapiens erit; amicus stultorum similis efficitur* [6].

§ II. — *De Conscientia* certa, *et* dubia

Q. 1. *Quid est conscientia certa?*

R. Conscientia certa est *ea, qua quis prudenter et absque rationabili errandi formidine judicat, aliquid in particulari esse bonum vel malum, licitum vel illicitum*. Seu exactius *est prudens ac firmum judicium congruentiæ vel disconvenientiæ cum morum regulis de actu, quem ponere hic et nunc vel prætermittere meditamur.*

Ex quo patet discrimen inter conscientiam *veram* et *certam*. *Veritas* enim respicit *objectum*, ita ut tale in se revera sit, quale judicatum

1) Rom. 3.

2) Os. 2 — *V.* hac de re 1 s. Alphonsus tum epist. *Sull'utilità degli esercizj fatti in solitudine:* tum lib. *Meditazioni per otto giorni;* — 2 Belleccio, *Exercitia s. P. Ignatii:* hæc elegantissime italice donavit P. Bresciani; — 3 Rossignoli, Cattaneo, Maffei, Petitidier, Dierlins etc. *Exercitia.* 3) Eccli 7. 4) Is. 46.

5) *V.* s. Alphonsus, *Apparecchio alla morte; Riflessione sulla passione di G. C.; Pratica di amar G. C.* etc. etc. 6) Prov. 13.

fuerit. *Certitudo* autem respicit *subjectum*, quatenus quis prudenter judicat rem illam ita esse, licet forsan in se talis non sit [1].

Q. 2. *Quotuplex a Theologis distinguitur certitudo moralis?*

R. Duplex distinguitur certitudo moralis: *directa* nempe et *reflexa*.

Directa oritur ex principiis propriis et intrinsecis rem ipsam afficientibus. Sic v. g. judex hac certitudine innititur, quando condemnat reum, eo quod processus ejusdem causæ subministrat certissima ipsius criminis argumenta.

Reflexa e contrario petitur a principiis generalibus rem ipsam afficientibus tantum *extrinsece*. Sic judex ex rationibus *intrinsecis* causam immediate afficientibus dubius est, an Titius sit absolvendus, an vero condemnandus; sed ex illo principio *reflexo* et generali: *in dubio favendum est reo*, concludit Titium esse absolvendum [2].

Sed (dices) *principium reflexum non potest facere plusquam principium directum; atqui in hypothesi principium directum non parit certitudinem moralem, ergo neque reflexum.*

Distinguo *majorem*: principium *reflexum* non potest facere *etc.* si sermo sit de veritate opinionis, *concedo*; si sermo sit de ejusdem usu, *nego*. Oportet nempe attente distinguere veritatem opinionis ab usu ejusdem; aliud enim est quærere, utrum hæc opinio vera *objective* sit, an non: et aliud est quærere, utrum liceat hac opinione uti in praxi, licet sit dubia?

Jam vero quando disputatur de ipsa opinionis veritate, certe apparet, non posse majorem effectum producere principium *reflexum*, quam principium *directum*. Sed res ita non est quando disputatur de opinionis ejusdem usu; tunc enim potest contingere, ut principium *directum* opinionem relinquat in statu dubii quoad veritatem *objectivam*, id est in se; et principium *reflexum* eam constituat in statu certitudinis quoad honestatem *subjectivam*, id est in subjecto agente. Uti patet in milite, qui dubius est de justitia belli quod gerit, et concludit sibi fas esse nihilominus pugnare in bello ipso, innixus videlicet illo principio utique reflexo: *in dubio possidet præceptum Superioris, ideo illi obediendum est.*

Sed (inquies) *ex hoc sequeretur absurdum, quod nempe de eodem objecto haberi posset dubium simul et certitudo.*

1) Hinc est, quod conscientia potest esse *certa*, quin tamen sit *vera*, uti est conscientia *invincibiliter errans: certa* videlicet *subjective*, ut scholastice loquamur, non tamen *vera objective*.

2) Ista principia dicuntur *reflexa*, ex quod a proprio, immediato et directo eorum objecto ad aliud per ratiocinationem quasi *flectantur*, ita ut per ea possit recte definiri proposita controversia.

Nego *sequelam*; dubium enim et certitudo in hoc casu non sunt de eodem objecto, sed habent objectum omnino diversum. Videlicet dubium respicit *veritatem* opinionis in se, certitudo respicit *honestatem* actionis in illo, qui tali utitur opinione.

Sic nonne posset miles esse dubius an bellum sit injustum, et simul esse certus moraliter, quod licitum sit illud inire ex principio reflexo jam declarato, quod constituit certitudinem honestatis moralis?

Q. 3. *Quid est conscientia dubia?*

R. *Conscientia dubia est suspensio judicii circa bonitatem vel malitiam alicujus actus in particulari.* Id nempe evenit, quando conscientia assensum suum suspendit pro utraque parte dubii, et remanet anceps et hæsitans circa actionis suæ moralitatem.

Cum tamen conscientia sit *judicium rationis practicum*, et hic non habeatur nisi judicii suspensio, patet, conscientiam dubiam non esse conscientiam veri nominis, sed tantummodo *improprie* dictam et usu scholarum acceptam [1].

Q. 4. *Quotuplex dividitur dubium?*

R. *Dubium* dividitur:

1 *In dubium juris*, et *dubium facti* — *Dubium juris* est quando dubitatur *vel* de lege, *vel* de ejus obligatione, *vel* de legitima legislatoris potestate, v. g. an jejunium tali die revera in lege præceptum sit? an lex jejunii in tali casu obliget necne? vel an legislator possit in tali casu jejunium præscribere? — *Dubium* vero *facti* est quando dubitatur, an aliquid contra legem peractum fuerit? v. g. si dubitetur, an homo percussus clericali qualitate sit præditus, necne?

2 *In positivum*, et *negativum* — *Primum* est quando pro utraque parte stant rationes æquales, aut ferme æquales — *Secundum* est cum ex neutra parte suppetunt rationes, vel non suppetunt nisi admodum leves. Sicut statera stat in suspenso sive in æquilibrio tam si nulla, quam si æqualia in utraque lance pondera ponantur [2]; a pari homo dubius hæret in sua inquisitione, tam si nullas habeat hinc inde rationes, quam si habeat æquales pro duplici contraria opinione.

3 Ipsum dubium *juris* dividitur *in speculativum*, atque *in practicum* — *Speculativum* est quando dubitatur de principio morum generali, vel de bonitate actionis in se, abstrahendo a præsentibus circumstantiis: v. g. an pingere die festo sit opus servile, necne?

1) Unde aliis sic placet conscientiam dubiam definire, ut sit: *status animi, qui sibi conscius est, se non habere sufficientes rationes, ut certo judicet sibique persuadeat, se cognoscere moralitatem specialis actus, de quo quæritur.*

2) Hæc similitudo est s. Basilii, *Ep.* CCIV, *edit. Maur. ad Neocæsarenses.*

an tale bellum sit justum, an vero injustum? — *Practicum* est quando dubitatur, an actio *singularis cum circumstantiis suis et in ordine ad finem agentis* sit licita, an illicita? v. g. an liceat mihi in his circumstantiis constituto facere opus servile die festo? an liceat mihi servo hac in re domino meo præcipienti obtemperare?

Quare inter utrumque dubium intercedit discrimen quod intercedit latissimum, inter *verum* et *licitum*. Dubium nempe *speculativum* licet in *obliquo* et *secundario* seu *consequenter* respiciat etiam *licitum*; in *recto* tamen et *principaliter* respicit *verum*. Dubium vero *practicum* respicit *directe*, *immediate* et *primario* ipsum *licitum*.

Q. 5. *Utrum, stante dubio speculativo, possit haberi moralis certitudo de honestate actionis?*

R. *Affirmative*: stante dubio speculativo, potest haberi *moralis certitudo* de honestate actionis. Dubium enim *speculativum* non excludit *practicam* hanc *moralem certitudinem*; nam aliæ sunt rationes, quibus judicamus *de rei veritate*, sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. an bellum quod geritur, sit justum necne? et aliæ sunt rationes, quibus judicamus *de onestate actionis*, v. g. an in bello prædicto liceat subditis, sic imperante Principe, arma capere et præliari?

Res clarius patebit exemplo judicis, qui ex rationibus intrinsecis et directis dubius est, num Titius v. g. sit reus, an non; attamen ex illo principio reflexo ac generali, nempe *in dubio favendum esse reo*, Titium absolvit. Judex videlicet laborat quidem *dubio speculativo*, quia spectatis rationibus intrinsecis, dubius hæret, an reus sit absolvendus necne; sed tali dubio non obstante, efformat sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis in reo absolvendo illud amplexus principium: *in dubio favendum est reo*.

Ex his patet, quomodo actio, cujus honestas *speculative* dubia est, possit in praxi evadere *moraliter certa*, et *practice tuta*.

Q. 6. *An stante dubio practico de honestate actionis, liceat agere?*

R. Stante *dubio practico* de honestate alicujus actionis, nefas est agere; Scriptura enim aperte dicit: *omne quod non est ex fide, peccatum est* [1], sive quod non est ex intima persuasione, quod sit licitum, peccatum est. Atqui illud, quod fit in *dubio practico* de honestate actionis, nequit conjungi cum intima persuasione, quod sit licitum; ergo peccatum est.

Accedit, quod ille qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, dicente Ecclesiastico: *qui amat periculum, peribit in illo* [2]; atqui

1) Rom. 4. 2) Cap. 3.

agens in dubio practico de honestate actionis se exponit periculo peccandi; ergo jam peccat — Peccat autem peccato ejusdem speciei, cujus est peccatum, de quo dubitatur. Hinc qui dubitat actionem suam esse furtum, furto peceat; cum talis se committat illius discrimini.

Sed quid (dices) *si quis apprehendat quidem quod agit esse peccatum, sed non advertat an mortale sit, an veniale?*

Si homo sit *timoratæ conscientiæ*, qui neque in confuso advertat ad periculum *graviter* peccandi, nec objectum sit ex se *mortale*, *probabilius* non peccat nisi *venialiter*; ex his enim merito infertur non apprehendi peccatum uti mortale.

Mortale tamen erit, si secus esset; *quia*, uti ait s. Antoninus ex s. Thoma, *periculo se exponit mortalis* qui operatur in eo dubio [1].

Q. 7. *Quomodo practice dubitans de honestate suæ actionis se gerere debet, ut conscientiam practice certam sibi valeat efformare?*

R. Si dubium est *inane*, illud despiciendo deponat; nulla enim obligatio inducitur sine rationabili fundamento.

Si vero *grave* sit, tunc si dubitans sit *rudis*, consulat peritos; cum ex se sibi non valeat conscientiam certam efformare. Si vero persona *literis exculta* sit, illud deponat inquirendo principium aliquod reflexum de honestate actionis, et juxta illud operetur. — Si tamen non valeat hic et nunc illud sibi efformare judicium, neque habeat a quibus consilium petat, et velit agere, eam debet partem eligere, quæ ab omni periculo peccati removet; alioquin peccaret in eo, quod se committeret discrimini [2].

Q. 8. *Quænam sunt principia, quibus innixa conscientia evadere potest practice certa de actionis suæ honestate aut malitia?*

R. Principium *primum* et ceterorum principalissimum, cui innixa conscientia evadere potest *practice certa* de actione, est quod *lex dubia non potest inducere obligationem certam*. Hoc a nemine negari potest; unde ad rem ait Benedictus XIV: *non si debbono porre*

1) I. p. t. 3. c. 10.

2) Hæc resolutio præ oculis semper est habenda in omnibus dubiis materiis, de quibus erit in totius Operis nostri decursu. Et mirum sane, quod nonnulli nos imprudentiæ accusent, quasi mens nostra sit, omne dubium illico contemnendum esse, et nullo præmisso examine, ac quasi occlusis oculis, nos tunc tuto posse quod favet libertati sequi. Hoc quidem imprudentissimum esset: at quis unquam docuit tale?

Nos semper loquimur de dubio, quod tale permanet, etiam post adhibitam pro rei gravitate diligentiam ad illud resolvendum tum illud intimius rimandando, tum utriusque partis argumenta sedulo pensitando, tum doctos pro temporis opportunitate consulendo. En casus, quo quis valet aliquo principio reflexo practicam conscientiam efformare de honestate suæ actionis, dubium vincendo. Quod una vice pro omnibus dictum esse volumus.

legami certi, quando non vi è una chiara legge, che gl' imponga [1] — Ex hoc autem enascitur *aliud* principium, quod nempe *in dubio melior est conditio possidentis*. Quæ duo diversa sunt; nam 1m fundatur in hac ratione, quod lex vim non habet obligandi, nisi sufficienter ac moraliter certo sit promulgata; 2m huic innititur, quod homo est in certa possessione suæ libertatis [2].

Hinc in dubio morali videndum est, utrum possideat *lex*, an vero *libertas* hominis? Nos dicimus aliquando possidere legem, aliquando hominis libertatem: et sic quando possidet lex, semper pro ea standum erit; quando autem possidet libertas, stari poterit etiam pro libertate, maxime si charitas et prudentia suggesserit. Ita ut qui hoc in casu adhuc voluerit legem implere, laudandus sit; si vero egerit contra, non sit damnandus uti reus peccati.

Sed (dices) *quanam regula dignosci poterit, utrum possideat lex, an vero libertas?*

Ad dignoscendum pro qua parte in dubio morali stet *possessio*, videndum erit pro qua stet præsumptio [3]. *Præsumptio* autem stat semper pro ea parte, quæ non tenetur per se ipsam factum probare; sed onus probandi transfert in partem alteram. *Factum* nempe *non præsumitur, nisi probetur:* quod est *tertium* principium nobis traditum ab ipsa lege *de probationibus*. Idcirco in dubio factum nunquam præsumitur, sed semper probandum est.

Quod si factum ipsum sit certum, v. g. si matrimonium certe initum sit, et solum dubitetur, utrum rite initum fuerit an non, tunc aliud recurrit principium, quod *quarto loco* adsignari potest hisce verbis contentum: *in dubio omne factum præsumitur recte factum, sive præsumitur factum quod de jure faciendum erat*, videlicet *standum est pro valore actus* [4].

1) *Notificazione* XIII. — Vid. etiam dicenda de Legibus c. VI.

2) *V.* s. Alphonsus, *Dell' uso moderato dell' opinione probabile c.* 3. *n.* 5.

3) Præsumptio est *suppositio, quæ fit, vel fieri debet, suadente causa;* seu est judicium de aliquo particulari ignoto per aliud generale notum, ac ordinarie contingens: et ideo præsumptio dicitur nasci *ex communiter contingentibus*.

Hoc vel ipsa natura dictat: sic cum homo sit natura sua bonus, ideo omnis homo in dubio virtuosus præsumitur; ac tunc tantummodo uti malus habetur, quando id clare dignoscitur: quo in casu cessat suppositum, et prædicatur verum; et inde natum est axioma; *præsumptio cedit veritati* — *V.* dicenda *De Legibus*, *c.* VI. *art.* 3. § 2.

4) Clarius patebit doctrina hæc, si ad praxim reducatur exemplis:

I Titius v. g. incolit domum, et ideo *præsumitur* habere jus in illam, et eam possidere; sed quid? insurgit Sempronius, qui ipsum vult exturbare. Cujusnam erit onus probandi? profecto Sempronii, et sufficit Titio, si dicat se fuisse atque adhuc esse dominum domus illius.

Sed (inquies) principia, ex quibus regula desumitur circa honestatem actionis, debent esse moraliter certa, ut certa conclusio deducatur; atqui talia non sunt dicta principia, cum plures ea negent.

R. Dicta *principia* certa sunt in se, et ea omnes admittunt, ac leguntur passim in utroque jure; discrepantia est tantum in illorum applicatione: porro nos utpote generalia ea ad omnia applicare merito non dubitamus — Neque certo sufficientem causam adducere possunt adversarii, cur ea ad particularia velint restringere, ut patet discurrendo de singulis; quod satis est ut tuti esse possimus. Neque enim in contingentibus certitudo physica requiritur, sed sufficit moralis; alioquin rigorismus induceretur.

Adde neque probabilioristarum principia inconcussa in se esse ineluctabiliter et ex omni parte; quantumcumque enim certi simus nos bene agere, tamen evenire potest, ut in se, re cognita, aliter sit agendum; nam res *subjective* certa potest esse *objective* falsa.

§ III. — *De Conscientia* probabili, *et* improbabili

Ut quæ sumus dicturi clarius percipiantur, aliquid præmittendum de *probabilitate* et *opinione*, ex quibus conflatur *conscientia probabilis* 1.

Q. 1. *Quid est probabilitas, et quotuplex?*

2 Dubitatur v. g. an lex condita sit necne? ex primo principio, cum *lex dubia nequeat parere obligationem certam*, clare deducitur nos non teneri legem illam implere — Si vero dubitetur, an lex jam certe condita et promulgata fuerit abrogata necne? tunc tenebimur legem implere; quia tunc lex possidet ex altero principio: *in dubio melior est conditio possidentis.*

3 Dubitatur v. g. an lex sit justa an injusta? lex ista vim suam habet ob quartum principium, quod nempe *in dubio præsumatur factum quod de jure faciendum erat.* Legislator enim de jure tenebatur condere legem justam: tenendum ergo legislatorem egisse quod ab eo de jure agendum erat.

4 Dubitatur v. g. an ad jejunium teneatur adolescens, de quo incertum est an expleverit annum ætatis suæ 21? item dubitatur de sene, an pervenerit ad annum 60, quo completo in multorum sententia a jejunii lege liberatur? Ex allatis principiis patet responsio, nempe adolescentem non teneri ad jejunium, quia tunc *possidet* ejusdem libertas; ex adverso teneri senem, quia *possidet* præceptum jejunii — Idem dicendum v. g. de eo, qui est in sabbato, et dubitat utrum pervenerit hora mediæ noctis an non? iste non potest manducare carnem, quia adhuc *possidet* præceptum abstinentiæ. E contrario autem si quis de hora mediæ noctis dubitet in feria quinta, tunc poterit carnem manducare, quia adhuc *possidet* ipsius libertas.

Alia exempla v. apud s. Alphonsum *Op. Mor. l.* 1. *nn.* 27, *et* 95.

1) *Probabile* olim sumebatur pro eo, quod erat unice certum: hoc sensu Nazianzenus doctrinam de necessitate Fidei in Jesum Christum *probabilem* dixit *(Orat.* 22*).*

Nunc communi Theologorum usu illud est, quod absolute certum non est, gravibus tamen innititur fundamentis — *V.* Bergier, *Dizionario Enciclop.* V° Probabile.

R. Cum Antoine: *probabilitas est motivum grave, sed absolute fallibile, reddens opinionem verisimilem.*

Quadruplex autem est probabilitas: alia *intrinseca*, et alia *extrinseca*; alia *facti*, et alia *juris* — *Intrinseca* est quæ innititur rationum momentis desumptis ab ipsa natura rerum, de quibus agitur — *Extrinseca* est quæ, prætermissis rationibus intrinsecis, tota fundatur in auctoritate Doctorum — Probabilitas *facti* est quæ versatur circa rei veritatem sive substantiam, v. g. an Baptismus collatus cum lixivio sit validus an nullus? — Probabilitas demum *juris* versatur circa honestatem actionis, v. g. an liceat Baptismum ministrare cum lixivio?

Q. 2. *Quid est opinio?*

R. *Opinio proprie et stricte* accepta non aliud significat penes Philosophos, quam *actum illum intellectus nostri, quo fertur in unam partem cum formidine alterius* [1]; id est cum timore, ne altera pars sit vera; et ea, in quam fertur, sit falsa. Sic v. g. dux militiæ pendens incertus inter duos modos aggrediendi hostem suum, perpensis omnibus circumstantiis, unum eligit cum formidine tamen, ne modus electus sit falsus, et alter non electus sit verus. Ex quo patet, talem assensum intellectus esse imperfectum; nequit enim intellectus noster perfecte assentiri illi parti, quam formidat esse falsam.

Diximus *proprie et stricte*; nam sæpe occurrit hoc nomen et penes ss. Patres et veteres Scholasticos acceptum late et improprie, ad significandum videlicet levem quamcumque credulitatem et propensionem apparentem, nullisque sat gravibus argumentis innixam.

Q. 3. *An opinio differat a dubio, errore et scientia?*

R. *Affirmative:* opinio differt a *dubio*, *errore* et *scientia:*

1 Opinio, ut hic accipitur, differt a *dubio*, quia dubium est suspensio assensus cujuslibet in quamcumque partem; — 2 ab *errore* tum *materiali*; quia iste est id, quod est certo falsum; tum *formali*, quia iste est assensus mentis scienter approbantis verum pro falso, vel falsum pro vero; — 3 a *scientia*, nam opinio semper conjungitur cum formidine oppositi; scientia vero formidinem istam prorsus excludit. Et ideo veritas cognita sine formidine dicitur *scientia* vel *certitudo*, veritas autem cognita cum formidine oppositi dicitur *opinio*; ita ut *adhærere scientiæ* sit sequi *veritatem certam*, *adhærere* autem *opinioni* sit sequi *veritatem probabilem*. Hoc clarissime pro more suo demonstrat Angelicus sic inquiens: *assentit intellectus alicui dupliciter: uno modo, quia ad hoc movetur ab ipso objecto...; alio modo,*

1) S. Thom. 1. p. q. 79. a. 9.

non quia movetur ab objecto proprio, sed per quamdam electionem voluntarie declinans in unam partem magis, quam in aliam: si hæc sit cum dubitatione et formidine alterius partis, erit opinio; si autem sit cum certitudine absque tali formidine, erit fides [1]

Q. 4. *Quid est conscientia probabilis, et opinio probabilis?*

R. Ad 1: *conscientia probabilis* est *illa, per quam aliquis innixus opinione probabili format sibi dictamen practicum suæ rationis ex certis principiis reflexis sive concomitantibus ad licite operandum.* Sic v. g. miles, qui pergit ad bellum dubitando, utrum illud sit justum an non, format sibi praticum rationis dictamen, quo tutus in sua conscientia ad bellum procedere potest, ex illo principio *reflexo* seu concomitante: *in dubio obtemperandum est superiori.*

R. Ad 2: *opinio probabilis* in genere morum (de qua solum hic agimus) est *ille actus nostri intellectus, quo gravi quidem, sed fallibili fundamento innixi, et cum formidine oppositi, judicamus aliquid esse licitum vel illicitum in se.*

Dicimus *in se:* nam quoad nos in agendo debet semper adesse certitudo moralis; *quod* enim *non est ex fide, peccatum est* [2].

Q. 5. *Quotuplici modo considerari potest opinio probabilis?*

R. Duplici modo considerari potest quælibet opinio probabilis, nempe vel *in se ipsa* et in sua probabilitate propria, vel *respective* et comparate ad opinionem aliam.

Opinio probabilis, ait Staidel in notis ad Theologiam Moralem Antoine, *considerari potest vel solitarie, et extra concursum alterius probabilis oppositæ; vel conjunctive, et in concursu alterius* [3].

A — *De Opinione probabili considerata in se ipsa et in sua probabilitate propria*

Q. 1. *Quotupliciter opinio in se considerata potest dici probabilis?*

R. *Opinio* quælibet considerata in se ipsa, et in sua probabilitate

1) 2. 2. q. 1. a. 4.

2) Ex dictis eruitur; 1 *opinionem probabilem* a conscientia probabili differre in hoc, quod *illa* judicet aliquid esse bonum vel malum, licitum vel illicitum abstrahendo a praxi, sive ab actuali exercitio et ultimo dictamine practico; *hæc* vero judicet actum ipsum *in praxi*, seu in exercitio actuali, id est cum suis omnibus circumstantiis atque hic et nunc, ponendum, illumque declarat uti bonum vel malum, licitum vel illicitum per ultimum dictamen practicum.

2 Inter *opinionem* et *conscientiam probabilem*, ac *opinionem* et *conscientiam laxam* adesse discrimen latissimum. Quia conscientia et opinio *probabilis* habet pro suo fundamento argumenta satis gravia, quæ vel legi superioris vel libertati hominis favent; conscientia vero et opinio *laxa* habet pro suo fundamento argumenta levissima, et quæ favent cupiditatibus.

3) Tract. de Consc. c. 4.

propria duplici modo potest esse et dici *probabilis*, nempe *ab intrinseco*, quando nititur probabilitate intrinseca, id est argumentis desumptis ab ipsa rei natura; et *ab extrinseco*, quando nititur probabilitate extrinseca, id est argumentis desumptis ab auctoritate, nempe a numero simul et pondere Doctorum, qui opinionem defendunt.

Iterum opinio in se probabilis potest esse talis vel *apparenter* tantummodo et *leviter*, vel *vere* et *satis graviter* — *Prima* illa est, quæ aliquo quidem fundamento innititur; sed apparenti et levi, ita ut non valeat assensum viri prudentis ad se pertrahere — *Secunda* ex adverso est ea, quæ innititur fundamento solido et satis gravi, vel *intrinseco rationis*, vel *extrinseco auctoritatis*, ita ut bene valeat sibi comparare assensum prudentum.

Ut autem opinio censeri possit *vere et satis graviter probabilis*, hæc requiruntur:

1 Ut nihil certi adsit contra illam *neque* ex Scripturis, *neque* ex Conciliis, *neque* ex definitionibus Summorum Pontificum, *neque* ex *ratione*, ut vocant, *theologica*. Etenim si contra illam quid hujusmodi adesset, probabilitas quæcumque poterit quidem aliquo modo apparere talis, sed in se nunquam talis revera erit; cum veritas nequeat esse contradictoria.

2 Ut opinio contra omnia argumenta, quæ ei opponi possunt, talem adhuc in se vim retineat, ut viri prudentis assensum valeat sibi comparare; alioquin illius probabilitas haberetur destructa. Hoc autem facile deduci poterit ex qualitate Auctorum, qui eam tuentur, si gravitate, doctrina, experientia, ingenio, pietate, aliisque dotibus præstent insigniter.

Q. 2. *An usus opinionis probabilis in se consideratæ, et in sua probabilitate sit licitus?*

R. Certum imprimis est, nunquam licere in re morali opinionis illius usum, quam in Scholis appellant *leviter et tenuiter probabilem*, quæ nempe innititur quidem aliquo fundamento, se non tam forti, ut possit ad se pertrahere assensum prudentis; nam in his rebus *parum pro nihilo reputatur* — Accedit, quod Innocentius XI damnavit hanc n. 3 propositionem: *generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.*

Quapropter tota quæstio reducitur ad usum opinionis probabilis, quæ *vere, solide et satis graviter probabilis sit.* Jam vero non defuerunt Doctores (*rigoristæ* ideo dicti), qui tradiderunt esse prorsus illicitum in moralibus usum opinionis probabilis cujuscumque, non

solum talis *vere et satis graviter*, sed neque etiam *probabilissimæ*. Ab istorum officina prodiit notissima illa propositio: *non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam*, quam diris devovit Alexander VIII sub n. 3.

Item Doctores istos refellit Angelicus inquiens [1]: *certitudo non est similiter quærenda in omni materia: in actibus humanis, super quibus constituuntur judicia et exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa; eo quod sunt circa contingentia et variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ in pluribus veritatem attingit, etsi in paucioribus a veritate desciscat* [2].

Sed (dices) *ad honestatem actionis necessaria est certitudo moralis de honestate ipsa; atqui ille, qui agit cum opinione tantum probabili, etsi solida et satis gravi, non habet hanc certitudinem. Opinio enim probabilis, quantacumque sit ejus probabilitas, semper conjuncta est cum formidine oppositi, ideoque cum ipso dubio.* Ergo etc.

R. 1: *Indirecte.* Si hoc argumentum valeret, jam excluderet usum opinionis etiam *probabilissimæ*, cum etiam ista semper conjuncta sit cum aliqua formidine oppositi; etiamsi enim sit probabilissima, tamen fines probabilitatis non egreditur. Et ideo redderetur absurda doctrina Alexandri VIII, qua condemnavit sub n. 3 illam propositionem: *non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.*

R. 2: *Directe* negando *minorem.* Ille qui agit cum *opinione probabili vere et satis gravi*, efformat sibi dictamen moraliter certum de honestate actionis suæ ex principiis reflexis, uti patet exemplo judicis, qui stante dubio, an reus sit absolvendus necne, efformat sibi conscientiam moraliter certam de honestate actionis suæ in reo ipso absolvendo, illud principium sibi accomodans: *in dubio favendum est reo.*

A pari qui agit cum opinione probabili in casu nostro, non agit

1) 2. 2. q. 20. a. 2.

2) Hoc argumentum facile extendi potest enim ad usum opinionis *vere et graviter probabilis*, sive legi faveat sive libertati. Si nempe in actibus humanis ex d. Thoma non requiritur certitudo demonstrativa; ergo vera et gravis probabilitas sufficiens erit. Sane licitus dici debet usus illius opinionis, quæ per se difformis non est rectæ rationi; atqui talis est opinio vere graviterque probabilis. Nam si foret difformis, non fulciretur motivo gravi, neque moveret animum viri sapientis.

Denique fas est uti opinione, quæ excludit omne dubium practicum in agente; atqui talis est opinio vere graviterque probabilis. Ubi enim adest contra legem argumentum solidum et grave, jam illa evadit incerta et dubia; lex autem incerta et dubia non obligat; sic liberum restat agendi illam sequi, vel non sequi.

innixus ipsa suæ opinionis probabilitate, sed ipsa certitudine morali de honestate actionis suæ. Quia sic ille secum ratiocinatur: *quando opinio contra legem est vere et satis graviter probabilis, lex evadit dubia et incerta; atqui lex dubia et incerta non obligat. Quod si non obligat, ego possum agere quod mihi magis arriserit. Ergo stante vera et satis gravi probabilitate opinionis meæ, ego quidquid agam, semper honeste agam* [1].

Instabis: *agere opinando non est agere cum certitudine morali de honestate actionis; atqui agere cum opinione tantum probabili, licet vere et satis graviter tali, semper est agere opinando.*

R. Si quid valeret hoc argumentum, rejiciendus esset etiam usus opinionis *inter probabiles probabilissimæ* contra definitionem Alexandri Pontificis; nam quoadusque opinio est, semper aliquam formidinem includit, cum id sit de illius natura.

Sed directe respondendo distinguimus; *agere opinando non est agere cum certitudine morali de honestate actionis*, si opinio sit circa honestatem actionis ipsius, seu si opinio sit *subjectiva*, concedo; si opinio sit tantummodo circa veritatem, seu *objectiva*, nego.

Etenim qui agit cum opinione probabili vere et graviter tali, agit quidem *opinando* circa veritatem rei *(objective)*; quia semper habet formidinem, ne propositio contraria sit vera. Sed non agit *opinando* circa honestatem actionis suæ propriæ *(subjective)*; quia circa hanc jam sibi efformavit dictamen practicum tutum et moraliter certum — Agit uno verbo cum formidine *speculativa*; sed non agit cum formidine *practica*. Atqui hæc duo omnino differunt inter se, ita ut cum prima agere quidem liceat; tametsi nefas sit agere cum secunda. Unde sic opinari pertinet ad prudentiam, ut ait Angelicus qui dicit: *prudentiam esse in opinativa parte animæ, et versari circa operabilia contingentia*, quæ nempe possunt sese aliter habere.

Ergo (subjunges) *si ita est, qui probabiliter agit, prudenter agit; atqui hoc consequens falsum est; ergo et antecedens.*

R. *Falsum et consequens*, si nostra actio moralis innitatur sola probabilitate, *concedo*; secus, *nego*. Juxta sententiam nostram nemo potest opinionem aliquam sequi eo ipso, quod sit vere et satis graviter probabilis; cum per nos ad licite operandum non sufficiat *dictamen probabile*, sed requiratur *dictamen certum*, seu certitudo

1) Hoc uno principio omnia adversariorum objecta de facili solvi possunt; ac proinde fastidiosum nobis est pluribus ea prosequi. Attamen id tyronibus nostris utile est, qui ex modo diverso, quo adversarii proprias adstruunt rationes, nonnunquam in responsione hærent, licet facile sit eas dissolvere, si bene ediscant evolvere hoc cardinale principium.

moralis de honestate actionis, dicente Apostolo: *omne, quod non est ex fide, peccatum est.*

At eam opinionem libere quilibet sequi potest, etsi contra legem, quia (en ratio, quam nunquam satis repetere possumus, quæque semper præ oculis habenda est diligenter) quia agens in tali casu recte judicat legem esse dubiam, et idcirco sibi nullam ex ea oriri obligationem; cum lex dubia ex *communi* Theologorum et Juristarum sententia non obliget. Et hoc modo de honestate actionis suæ non habet dictamen tantum probabile, sed moraliter certum [1].

Sed nonne (dices ultimo) *ab usu opinionis probabilis ortæ sunt tot sententiæ in Theologia Morali valde laxæ, et moribus noxiæ? — Et tot etiam prodierunt propositiones a Summis Pontificibus condemnatæ?*

R. Ad 1: Falsum est ab usu opinionis vere graviterque probabilis ortum habuisse *sententias laxas* in Theologia Morali; opinio enim vere et graviter probabilis innititur vero et gravi fundamento, etsi possit esse falsa: sententia autem laxa omni vero et gravi fundamento caret; ergo hanc ab illa, uti effectum a causa, derivare repugnat — Morum autem corruptela oritur quidem ab usu sententiæ laxæ, hoc ipso quia caret vero et gravi fundamento; non vero ab usu opinionis vere et graviter probabilis ob rationem contrariam [2].

R. Ad 2: Falsum pariter et consequenter est, ab usu dictæ opinionis ortas esse tot etiam *propositiones condemnatas.* Istæ, si verius loqui velimus, originem habuere suam *vel* a mentium humanarum imbecillitate, *vel* a nimia ingeniorum quorundam audacia atque effrænata licentia; quæ duo locum habere possunt tam in iis, qui tenent opiniones probabiles, quam in iis, cui eas despiciunt — Sane si Pontifices Maximi existimassent usum illius opinionis esse fontem tot malorum, quomodo fieri potuit, ut de rivulis quidem obtruncandis

1) Hæc verba: *qui probabiliter agit, prudenter agit,* et vera et falsa sunt, si ita loqui fas est. *Falsa,* si illis tantum insistatur, ut nempe ideo simpliciter actio ponatur, quia est probabilis; nam ad agendum requiritur moralis certitudo — *Vera,* si accipiantur hoc sensu, quatenus probabilitas in causa est, ut per discursum ad aliquod principium deveniamus certum ac firmum. Unde adversarii, qui ad nauseam nobis opponunt hoc effatum, et magno eloquio ejus impromptitudinem adstruunt, aërem verberant.

Item notandum, quod aliquando Theologi Moralistæ brevitatis ergo, sententiam quam amplectuntur, probabilem simpliciter appellant; quod quidem non est velle agere cum formidine; illud enim *probabile* (si alia ratione non destruatur) in eorum sententia dicit certitudinem, per illum nempe discursum, quem subintelligunt, et supra innuimus. Hoc autem et in præsenti Opere nostro notetur.

2) *V.* Bergier, *Dizionario Enciclop.* V° Probabilismo.

curam haberent, fontem autem nunquam extinguere voluerint: quod uno decretorio judicio tam facile potuissent efficere? 1

Q. 2. *An usus opinionis vere graviterque probabilis in rebus moralibus sit novus, et majoribus nostris inauditus?*

R. Sunt utique Theologi nonnulli, qui clamitant usum opinionis probabilis in rebus moralibus prorsus esse novum. Sed falsum est; licet enim hæc quæstio suis scholasticis terminis non fuerit proposita, nisi anno 1577 a Patre Bartholomæo Medina Ordinis Prædicatorum in Hispania; quoad rem tamen atque substantiam antiquissima est. Et Petrus Antonius Terillus scriptor Anglus in suo celebrato Opere *De probabilitate* 2 clare demonstrat, tam sanctos *Patres* quam *Scholasticos* antiquos omnes vel fere omnes fuisse pro usu opinionis probabilis in rebus moralibus 3; et sententiam contrariam non fuisse auditam in Scholis, nisi ætate Cornelii Jansenii et sectatorum ejus 4.

1) *V.* Celebris Canonista Christianus Lupus, *De antiquitate, auctoritate, et legitimo usu sententiæ probabilis, Tom* II. *Oper., Venet.* 1729 — II. Mannhart, *Ingenua indoles scientiæ mediæ, probabilismi, et gratiæ efficacis etc.* — II. *Dissertatio prolegomena* Francisci Ant. Zaccariæ ad Moralem Theologiam Alphonsi De Ligorio, *pars* 3ª *apologetica*, quæ præfixa est Editioni Taurinensi 1846-47, typ. Marietti, ubi aliæ a Francolino et Abelly editæ Apologiæ summatim exibentur.

2) *V.* Tyrsus Gonzales, *Fundamentum Theologiæ Moralis*, Introd. n. 5.

3) « Sappiamo, *ait ad rem Gousset*, da Riccardo Arckdekin Irlandese, che scriveva verso l'anno 1666, come al suo tempo poteansi contare oltre a 160 Teologi favoreggianti il probabilismo *(Theologia, T. 2. p. 2. Tr. 1. c. 1, et 2)* — Alfonso di Sarasa Fiammingo, morto nel 1667, ne cita 189, i quali adottarono lo stesso sistema *(Ars semper gaudendi, p. 2. Tr. 5. § 6)* — Il suo quasi contemporaneo Terillo fa menzione di ben 200 Teologi probabilisti *(Fundam. totius Theologiæ Mor.)* — L'Alemanno Gobato, e lo Spagnolo Moya ne nominano il primo 25, e il secondo più altri ancora, i quali non si trovano tra quelli annoverati dal Terillo — Più di 250 ne produce il solo Rasler al riferire di Monschein *(Theol. dogmatico-speculat. Tr.* de act. hum. *p. 3. q. 1. n. 598)*, venti dei quali occuparono i primi seggi della Chiesa ». *V. Giustificazione ecc. ecc.*, pag. 77.

4) Et sane: si hic attente consulatur *historia Theologiæ Catholicæ*, clare patebit tam inexorabilem et tam immitem quorundam rabiem contra usum cujuscumque opinionis probabilis in rebus moralibus tunc solum exortam esse, cum primum in Ecclesia audita est scandalosa illa, et tamquam hæretica damnata Jansenii propositio: *aliqua Dei præcepta sunt impossibilia; deest quoque gratia qua possibilia fiant.* Videlicet quia usus opinionis graviter probabilis facilem ac securam adaperiebat viam ad præcepta adimplenda, quia possibilia fiebant quammaxime, ideo a talibus contra hujusmodi usum acriter insurgendum fuisse nemo non videt.

Id probatur etiam ex eo, quod ipsi contrariæ sententiæ patroni fateantur, statim se Pater Medina expressis verbis tradidit usum sententiæ probabilis, eam opinionem cito fuisse communissime amplexatam non solum a Scholasticis privatis, sed etiam ab ipsis celebrioribus studiorum Universitatibus ferme omnibus, ab innumeris Religiosis Institutis, a gravissimis doctissimisque Episcopis atque Prælatis. Imo a quibusdam etiam

Hisce positis, en argumentum: si usus sententiæ cujuscumque probabilis fuisset prorsus novus non quoad terminos tantum, sed etiam quoad rem et substantiam, quomodo ex rectis criticæ regulis talis tam improvisa et tam subita mutatio posset explicari? Quali et quanto temporis spatio non opus fuisset ad convellendam sententiam contrariam, quæ in adversariorum hypothesi per tot sæcula in Ecclesia Catholica tam profundas egisset radices?

Quidquid igitur nonnulli dicant, semper verum erit, quod hac de re nobis tradit Pater Paulus Segneri, veteres nempe nostros eam semper tenuisse regulam in agendo, ut:

1 Legi firmiter adhærerent, quin amplius daretur vel minimus disputationi locus, quando habebatur tamquam *certa.*

2 Quando lex habebatur tamquam *dubia*, dubietatem deponere conarentur consulendo Doctores, si aderant; vel rem in natura sua per se ipsos perpendendo, si non aderant.

3 Quando opiniones Doctorum hic inde bene perpensæ adhuc inter se *differrent*, tunc unicuique fas esset amplecti illam, quæ sibi magis placeret, deposita omni et quaecumque peccandi formidine [1].

Q. 3. *An probabilitas extrinseca constituat opinionem vere et satis graviter probabilem?*

R. *Affirmative:* probabilitas extrinseca constituit opinionem vere, et satis graviter probabilem.

Prob. 1 ex *Scripturis*, ubi legitur: *inclina aurem tuam, et audi verba sapientum* [2]; at vocabulum *inclina* significat profecto *audi cum humilitate, atque sapientum judicio magis defer, quam tuo proprio* — Iterum in Proverbiis [3]: *ne innitaris prudentiæ tuæ;* ille autem dicitur non inniti prudentiæ suæ, qui auctoritati sapientum ita defert, ut ob illam aliquando operetur etiam contra id, quod sibi videtur, dicens secum ipse: *in verbo tuo laxabo rete* [4].

2 *Ex PP.:* *nulli dubium est*, inquid d. Augustinus, *gemino pondere nos impelli ad discendum, auctoritatis atque rationis* [5] — Et d. Thomas clarius [6]: *auditor diversorum magistrorum tenentium*

Summis Pontificibus in aliquibus casibus, in quibus sic jubere videretur prudentia et charitas; eorumque resolutiones jugis norma ac regula fuerunt. Ut videre est *Cap.* Ex conquestione x. *de restitut. spol.* L. II Decret. — It. *Cap.* Litteras tuas XIII, *eod. tit.* — It. *Cap.* Inquisitioni tuæ XLIV *de sent. excomm.* Lib. V, Decret. Ubi non quod tutius, sed quod in se vere probabile erat, tuta conscientia secuti sunt RR. Pontifices.

1) Lettera 1ª *Op. cit.* 2) Prov. 22.
3) Cap. 3. 4) Luc. 5.
5) L. 3. contra Academ. c. 20. 6) Tabula aurea.

contrarias opiniones potest sequi quam velit, nisi aliter determinetur esse contra Fidem ab Ecclesia [1].

3 *Ex ratione:* probabilitas *extrinseca,* si bene et in se perpendatur, resolvitur in probabilitatem *intrinsecam;* adest enim certa præsumptio, quod doctores cum opinionem aliquam tradiderunt, bene penitusque perspexerint rei veritatem in se; neque illam tradere voluerint, nisi rationibus satis validis et momentosis innixi — Quis enim audeat cogitare eos temere fuisse locutos? *aliquis parvæ scientiæ,* ait Angelicus, *magis certificatur dè eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur* [2].

Hinc S. Pœnitentiaria an. 1831 interrogata, an esset inquietandus Confessarius, qui in Pœnitentiæ Tribunali sequitur doctrinam s. Alphonsi, non perpendens momenta et rationes, quibus nituntur variæ ipsius opiniones, sed ob solam tanti Nominis auctoritatem, respondit *negative.* Quod sane non potuisset dicere, nisi probabilitas *extrinseca* aliquando constitueret probabilitatem veram et proprie dictam. Adde hoc responsum a Gregorio XVI fuisse confirmatum.

Sed (dices) *argumentum pessimi turba est ex Seneca.*

R. *Utilissimum est* ex d. Augustino *(maxime multitudini) excellentissimæ auctoritati credere, et secundum hoc agere.* Videlicet turba quidem populi indocti certe non prodest ad mores honestandos, sed prodest profecto auctoritas doctorum gravium ac piorum.

Ipsa ratio apertissime clamat, ubi veritas certa non apparet, pro illa parte esse præsumendum, pro qua stat major numerus sapientum — Accedit: si auctoritas hæc esset contra fidem vel bonos mores, Ecclesia non toleraret neque sileret: *Ecclesia,* inquit s. Augustinus, *quæ contra fidem vel bonam vitam sunt, nec approbat nec tacet.*

Q. 4. *Quid de auctoritate Theologorum in re morali?*

R. Ex compluribus, quæ jam tradita sunt a Melchiore Cano [3], nobis sufficiat *tria* hæc dumtaxat adnotare:

1 *Constantem et unanimem Theologorum sententiam,* quæ docet aliquod esse licitum, talis et tantæ auctoritatis existimari debere, ut appropinquare ad hæresim dicendus esset qui vellet ab eorum

1) Nec juvat proferre illa ejusdem verba: *non possumus sequi opinionem alicujus doctoris;* nam ibidem immediate subjungit: *contra manifestum Scripturæ testimonium, vel contra id quod publice tenetur secundum Ecclesiæ auctoritatem.* Hoc s. Bonaventura tradit iisdem pene verbis. Ergo juxta istos possumus sequi opinionem *alicujus magistri*, quotiescumque hæc manifeste non adversatur Scripturæ, vel Ecclesiæ auctoritati.

2) 2. 2. q. 4. a. 8.

3) De locis Theol. l. 8. c. 4.

opinione discedere. Cum enim *sive* qui conciones habent, *sive* qui confessiones audiunt, *sive* qui consilium dant, id tradant quod universim tenent Theologi, si isti errarent et Ecclesia tota erraret communem errorem dissimulando.

2 *Testimonium multorum*, si alii viri docti contra sentiant, non pluris esse faciendum, quam *vel* ratio ipsorum *vel* gravior etiam auctoritas persuaserit. Cum enim eo in casu numerus numero compensetur, pondere est judicandum.

3 Rejiciendam esse tamquam *injustam et irrationabilem* illam quorundam opinionem, qua summo quidem obsequio prosequi se profitentur Theologos *veteres;* sed *recentiores*, floccifaciunt atque contemnunt. Non minus enim *recentiores*, quam *veteres*, ingenio, diligentia, studio, eruditione et pietatis laude scimus excelluisse quamplurimos, nec minus in Scripturis sanctis, in Patrum operibus, in Pontificum oraculis, in Conciliorum definitionibus elaborasse. Absit ergo *veteres* tantum esse honorandos, *recentiores* vero spernendos — Imo *recentiores* maxime evolvendi sunt, utpote qui soli referre possunt decisiones noviter datas, quæ multæ sunt.

Inter ipsos autem auctores ii sunt præferendi, qui *ex professo* rem pertractarunt; censentur enim rationes diligentius perpendisse [1]. Item ii, qui doctrinam quam tradunt *experti sunt;* experientia enim est infallibilis rerum magistra. Item ii, qui *omni passione posthabita*, veritatem docuerunt; tunc enim certi sumus, quod solo rationis dictamine suam tuentur sententiam.

1) Hoc evenit in *disciplina nostra*, quod in re *dogmatica* et *canonica*, ut nempe præ ceteris nonnulli scriptores emineant in aliqua illarum tractationum parte, adeo ut in illa communi Doctorum sensu magni habeatur vel ipsorum auctoritas.

Sic quoad *dogmaticam* principes sunt inter Patres s. *Augustinus* in materia gratiæ, et prædestinationis; ss. *Hilarius* et *Athanasius* in mysterio Trinitatis; s. *Leo M.* in mysterio Incarnationis etc. — Inter TT. vero de Trinitate *Vitassius*, de Gratia *Tournely*, de Incarnatione *Le-Grand*, de Homine *Billuart*, de Novissimis *Deus* — De B. M. V. generalim, *Mazzola* — De M. Virginis conceptione immaculata, *Perrone*.

Sic in re *canonica* ceteros antecellunt de Beneficiis *Garcias*, de Parochis *Barbosa*, de Canonicis *Scarfantonius*, de Legatis *De-Luca*, de Reservationibus *Rigantius*, de Dispensationibus *Pirrus Corradus*.

Ita in *disciplina nostra* prædicantur *Bonacina* de Censuris; *Continuator Tournely* de Obligationibus; *Lugo* et *Lessius* de Justitia et Jure; *Suarez* de Legibus: *Sanchez* de Matrimonio: item *Tractatus de Sponsalibus et Matrimonio*, quem dictabat cl. *Gorrini* in Seminario Novariensi olim professor.

Huc facit opus plurimis tomis distributum, *Theologiæ cursus completus ex tractatibus omnium perfectissimis ubique habitis, et a magna parte Episcoporum, necnon Theologorum Europæ catholicæ universim ad hoc interrogatorum designatis unice conflatus* etc. Parisiis, Migne, 1835.

Ergone (inquies) *etiam nos erimus inter Casuistas enumerandi?* [1] R. Nedum nos pudeat inter Theologos hujusmodi enumerari, imo aperte profitemur, eosdem nos quammaxime venerari, et libentissime sequi. Nam prætetquamquod prædictus usus communi jam omnium sensu commendatus est, experientia docet, hac methodo tyrones et facilius principia ediscere, et eorum ad casus *practice* occurrentes applicationem perfectius edoceri [2].

Sane (si a gentilibus etiam auctoribus exempla quandoque sumere non est illicitum) ipsemet Cicero hoc modo se gessit, quum adolescenti Marco filio suo tradens generale illud principium, *aliquando fas esse non servare promissa* (quando nempe promissarii bonum id postulat), casum proposuit Phetontis sic inquiens: *sol Phetonti filio facturum se esse dixit quidquid optasset: optavit, ut in currum patris tolleretur: sublatus est: at insanus! antequam constitit, ictu fulminis conflagravit. Quanto melius fuerat in hoc promissum patris non esse servatum!* [3] — Quis etiam ignorat *Casuistarum* Principes ac veluti Magistros haberi d. Thomam *Doctorem Angelicum*, d. Bonaventuram *Doctorem Seraphicum*, d. Raymundum et d. Antoninum, aliosque pietate ac scientia illustres? [4]

1) *Casuistarum* nomine illi solent ætate nostra indicari Theologi Moralistæ et *Tractatores*, qui in usu habent res morales præsertim graviores, post tradita principia, illustrare quibusdam dubiis vel exemplis, vel casibus practicis aut veris aut ad propositum confictis et imaginatione compositis. Atque hoc modo tyrones instruunt in Morali Theologia, ut recte valeant in Tribunali Pœnitentiæ doctrinas sibi in Scholis traditas ad *casus particulares* in praxi occurrentes applicare, *practicas* quæstiones dissolvere et pœnitentes optime dirigere in viam salutis æternæ.

2) Non una methodo Casuistæ quæstiones morales resolvunt. Aliqui enim sunt qui *alphabetico ordine* eas disponunt atque pertractant, ut *Pontas, Berchorius, Scarpazza;* item *Summa Sylvestrina, Thomisticus Ecclesiastes* etc. etc.

Plures vero totidem *casibus particularibus* ideo confictis eas edocent, ut Pontas, et Scarpazza laudati, Gobat, Potestas, Speroni, Vigandt, Voit — Item Facciola, *Resolutio casuum Diœcesis Novariensis* — It. *Casus Conscientiæ* sub auspiciis Card. Lambertini — It. Bussetti, *Solutio casuum per Theologiam Moralem s. Alphonsi*, Alex. 1842 — It. *La Casistica*, Venezia, quæ collectio optandum, ut latino sermone esset exarata — It. Panzuti, *Casus conscientiæ* — It. Clericatus, Moullet etc. etc.

Ceteri tandem, qui innumeri sunt, per varios Tractatus materiam universam dividunt, atque *scholastico ordine* pertractant, probant, et concludunt; quæstiones tamen singulas diversis practicis deductionibus illustrando — *V.* Abelly Episc. *Declaratio librorum et opinionum Casuistarum.*

3) Libro *de Officiis*.

4) *V.* Dissertatio P. Zaccariæ, *De Casuistarum origine, progressu, ac præstantia p. 1. c. 6, et p. 2. c. 14.* — It. Bergier, *Dizionario Encicl.* V° Casisti — It. Abelly, *Declaratio librorum et opinionum Casuistarum* — It. Audisio, *Introduzione agli studii Ecclesiastici conforme ai bisogni religiosi e civili.* Torino, Stamp. R. 1847.

Hic *cap.* 13. *l.* 3 ait: « i gentili ebbero i loro Casisti; e son tali Panezio il giovane,

Sed (dices) *in re morali satis est principia substantialia et generalia tradere, quibus tota dein scientia magnificenter erigatur.*

R. Nihil profecto esset facilius, quam universam Theologiam Moralem brevissimis principiis concludere, si tota deberet solis principiis inniti. Quid brevius, v. g. si eam duobus illis præceptis restringas: *declina a malo, et fac bonum?* At nemo sanus putat hoc modo recte tradi posse Theologiam Moralem, scientiam tam magnam, tam gravem, tamque præstantem — Imo major difficultas in hoc consistit, ut principia generalia ad *casus particulares* bene diversimode applicentur, prout diversæ occurrunt circumstantiæ.

Hoc porro est, in quo *Casuistæ* laborant plura dubia effingendo et tot quæstiones *practicas* proponendo. Non enim Theologia Moralis in Ecclesia Catholica Apostolica Romana esse debet similis Theologiæ Morali Protestantium, qui Confessionem auricularem rejiciunt; quique proinde conscientiarum tranquillitati, securitati ac innocentiæ haud student, ultro concedentes ut omnes pro libitu suo vivant.

Instabis: *si libri evolvendi sunt pro Theologia Morali addiscenda, extant libri sacræ Scripturæ tam veteris quam novi Testamenti; extant Opera ss. Patrum; extant sacri Canones et Conciliorum Oracula. Quid ergo opus est in libris insudare Casuistarum?*

R. 1. *Indirecte:* non ignoramus extare Scriptores, qui ita clamitant; sed non ita loquitur s. Carolus Borromæus in sua *Instructione ad Confessarios,* ubi illos enixe præmonet, ut legant attente, et sedulo meditentur *auctores casus conscientiæ pertractantes* — Non ita loquitur s. Franciscus Salesius, qui Confessarios hortatur, ut perlegant Casuistas, et signanter nominat *Toletum* et *Reginaldum* — Non ita denique loquitur Benedictus XIV in sua Bulla *Vix pervenit ad aures,* ubi monet in quæstionibus morum non *unum,* sed *plures* Scriptores examinandos esse, qui moralem scientiam pertractaverint, *et magis inter ceteros prædicantur.*

R. 2. *Directe:* utinam in libris Scripturæ, Patrum, Canonum atque Conciliorum definitas inveniremus quæstiones morales! Sed nemo

e Cicerone nel libro degli Uffizii, perchè, arrivando essi a questioni difficili, suppongono casi e ne danno la soluzione. Le Pandette di Giustiniano, per la lucida e precisa esposizione de' casi, saranno sempre un modello e una fonte agli studiosi della sapienza civile. Puffendorff, nel suo Trattato dell'uomo e del cittadino, può dirsi un Casista de' Protestanti. Dunque ragionevole è il metodo de' casisti, e nella loro professione non troveresti nulla da oscurare un'appellazione illustre » *Et post alia multa sic concludit:*

« Essa (la filosofia) si convinca in questi due fatti solenni, e di cui la storia le è mallevadrice: *fatto* 1 Niun lettore o studioso diligente de' casisti divenne mai libertino; *fatto* 2 Niun libertino divenne mai tale per essere stato alla scuola de' casisti ».

ignorat ex ipsis ut plurimum *Scripturæ verbis* (utpote obscuris [1]) quæstiones hujusmodi exortas esse.

Sancti autem *Patres* pauca admodum de scientia morali tractarunt; ipsi enim cum ætate sua complura Fidei dogmata nondum fuissent patefacta ac definita, et hæreses multæ in Ecclesia ebullirent, pene unice suis in libris in id intendebant, ut res Fidei elucidarent. Scripserunt utique etiam circa mores nonnulla, sed vel in concionibus, vel in aliis circumstantiis, idque tam modice, tam incidenter, tam obscure, ut non raro ne in errorem labamur, alios auctores legere oporteat, qui eorum nobis sententias exponant.

Canones pariter modica statuerunt circa mores, et in his maxima veneratione a nobis proferuntur, utpotequæ regulæ sint tutissimæ.

Multo minus *Concilia* ediderunt morales resolutiones; quia præcipuus eorum scopus fuit extirpare schismata et hæreses profligare [2].

Sed si res ita est (urgebis) *quomodo se gerebant Confessarii prioribus sæculis ante inductam istam casuisticam Theologiam?*

Jam ab iis temporibus, ne Confessarii cogerentur in Scripturis ac Patribus insudare, extabant *Pontificum responsa* ad casus particulares una cum Patrum sententiis ac Conciliorum decretis — His accedebant *Ritualia* et *Collectiones canonum* sine numero, quos etiam *pœnitentiales* dicebant; quia per diversa et specifica peccata discurrendo propriam cuique pœnam imponendam præcipiebant.

Deo autem opitulante, orta est sæculo XIII Theologia *Scholastica* et *Methodica;* et inde etiam nata est *Moralis* in usum Confessariorum, seu *Casuistica.* Hujus generis opus imprimis celebre fuit *Summa de casibus pœnitentialibus* concinnata a s. Raymundo, cui accessit *Confessionale* s. Bonaventuræ, quorum exemplum ceteri secuti sunt [3].

Quos porro libros præstat legere, ut inde peccatorum gravitas dignoscatur, uti monet s. Carolus. At cum variata sit disciplina, non amplius eos præstat sequi: et qui eos sequi vellet, *non solum,* ait Benedictus XIV, *rigidissimæ ethices sectatorem se ostenderet, sed rem plane impossibilem tentaret* [4]. Imo recte ait Francolinus, *veteres libros*

1) 2. *Petri* 3. *v.* 16.

2) Qui ergo contendit, ut Theologia Moralis, Casuistis posthabitis, tota ediscatur in *Scripturis,* in *Operibus Patrum,* in *decretis Canonum* et in *Oraculis Conciliorum,* hic opus immensum, nimis difficile et pene impossibile, maxime a tyronibus, expostulat, neque unquam faciet catholicæ Ecclesiæ ministrum ad sacramentales fidelium confessiones recte excipiendas idoneum.

3) Bened. XIV, *De Synodo Diœc. l.* 1. *c.* § 7.

4) De Syn. Diœc. l. XI. c. 11.

pœnitentiales magnificare, ut præsentis Ecclesiæ disciplinam reprehendas, impium est ac detestandum [1].

Q. 5. *An auctor unus et solus sufficiat, ut aliqua opinio dicatur vere et satis graviter probabilitate extrinseca?*

R. Cum distinctione: *vel* agitur de auctore quocumque et cujuscumque notæ: *vel* agitur de auctore gravi, magni in Ecclesia nominis, et omni exceptione majori, uti essent v. g. s. Thomas, s. Bonaventura, s. Raymundus, s. Antoninus et alii.

Si 1, non sufficit auctor ille, ut ejus opinio habeat gravem probabilitatem extrinsecam; cum ab Alexandro VII damnata sit hæc propositio sub n. 27: *si liber sit alicujus junioris et moderni* (quæ verba utpote generalia ex Viva intelligi debent de auctore quocumque, et humilis cujuscumque notæ), *debet opinio censeri probabilis, dum non constet rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem* — Et sane cum nulla sit laxa propositio, quam aliquis auctor non tradiderit, eam profecto sequi liceret, semel generali illa propositione admissa.

Si 2, modo nihil sit contra Scripturam vel communem sensum Ecclesiæ, recte possumus sequi ejus Doctoris gravis opinionem, sic dicente ipso Angelico: *aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo, quod sibi secundum suam rationem videtur.*

Hanc nobis veritatem suadet vel ipsa ratio; si enim ego v. g. teneo sententiam d. Thomæ, etiam contra aliquod argumentum, quod mihi videatur probabilius, quis neget me prudenter agere, cum mea opinione posthabita, tantæ auctoritati me totum defero?

Ceterum regula generalis est, ut non unus, sed *plures* auctores volvantur æque graves, *qui inter celeros magis prædicantur* [2].

1) In egregio Opere, *Clericus Romanus contra nimium rigorem munitus.*

2) *Sed* (quæres) *quinam sunt isti Scriptores, qui magis inter celeros prædicantur?* R. Est valde difficile id præcise definire, et *periculosæ plenum opus aleæ*, cum quisque suum habeat sensum. Certe tamen videtur laudem tam præclaram præter ss. *Thomam, Bonaventuram, Raymundum* et *Antoninum*, negari non posse *Abelly, Amort, Anacleto, Antoine, Alasiæ, Azorio, Berti, Bonacinæ, Busembaum, Cajetano, Cabassutio, Calmeto, Covarruviæ, Croix, Contensonio, Colleto, Concinæ, De Lugo, Elbel, Estio, Giribaldi, Haberto, Lessio, Ligorio, Laymanno, Mazzotta, Medinæ, Merbesio, Natali Alexandro, Navarro, Patutio, Palao, Possevinio, Pallavicino, Potestas, Reginaldo, Roncaliæ, Sanchez, Sylvestro, Salmanticensibus, Sylvio, Soto, Sporer, Suarez, Tournely, Toleto, Viva* et aliis.

Ceterum recolatur *cathalogus Auctorum* in fine hujusce Tractatus primi, ubi conspicere est quanti habeantur rerum moralium Tractatores ab ipsis sapientioribus.

B — *De Opinione probabili considerata respective et comparate ad opinionem contrariam*

Q. 1. ***Quotuplex opinio probabilis considerata comparate ad aliam?***
R. Opinio probabilis *comparate ad opinionem aliam* potest esse:
1 ***Minus probabilis, æquæ probabilis, probabilior, prababilissima*** et ***moraliter certa;*** — 2 ***minus communis, communis, communior*** et ***communissima;*** — 3 ***minus tuta*** et ***tutior.***

Primo erit opinio ***minus probabilis,*** si nitatur levioribus rationem momentis, quam opinio opposita — ***Æque probabilis,*** si nitatur momentis æqualibus — ***Probabilior,*** si habeat in sui favorem argumenta graviora — ***Probabilissima*** demum, si nitatur argumento gravissimo ita, ut apposita censeatur dubie probabilis. Errant qui opinionem probabilissimam sumunt pro opinione *moraliter certa:* opinio nempe *moraliter certa* excludit prudentem errandi formidinem; opinio autem *probabilissima,* tametsi inter probabiles habeat primum locum, fines tamen probabilitatis minime exeedit: et ideo non excludit omnem omnino errandi formidinem [1].

Secundo erit opinio ***communis,*** si multos — ***Communior,*** si multo plures — ***Minus communis*** si paueiores — Denique ***communissima,*** si omnes moraliter pro se habeat auctores.

Tertio erit opinio ***minus tuta,*** quæ materialiter minus recedit ab omni periculo peccandi — ***Tutior,*** quæ recedit magis a dicto periculo, tametsi rationibus firmioribus non innitatur — Opinio *tutior* dicitur *favere legi atque præcepto;* quia in dato casu tenet extare legem aut præceptum, quo aliquid jubeatur aut vetetur — ***Minus tuta*** dicitur *favere libertati hominis;* quia in casu ipso negat extare legem aut præceptum, sed tenet hominem libere posse pro suo arbitrio tunc agere; et licet concedat eundem *perfectius* agere, si juxta illud præceptum aut prohibitionem se gerat, perinde ac si revera extaret, docet tamen minime ab eo peccari, si contra faciat; quia utitur libertate propria. Unum tamen hic animadvertimus, quod opinio *minus tuta* et *minus probabilis,* sicut et *tutior* ac *probabilior,* multum differunt inter se; nam major vel minor securitas alicujus opinionis desumitur a majori vel minori ejusdem distantia a peccato; cum ex adverso major vel minor probabilitas desumatur a majori vel minori veritatis apparentia.

1) Quamquam nonnisi improprie *opinio moraliter certa* nomine *opinionis* donatur; hoc enim ipso, quo omnem errandi formidinem excludit, egreditur e finibus *opinionis stricte talis,* et evadit *scientia.*

Ex his omnibus hactenus enucleatis triplex (quæ maxime pertinet ad morum doctrinam) potest hypothesis exoriri, videlicet in conflictu duarum opinionum possunt sæpesæpius contingere tria hæc:

1 Ut una sit *minus tuta* simul et *minus probabilis*: altera vero *tutior* et *probabilior*; — 2 ut una sit *minus tuta*, sed *magis probabilis*: altera *tutior*, sed *minus probabilis*; — 3 ut ambæ sint *æque probabiles*; sed una *minus tuta*, et *favens hominis libertati*, altera *magis tuta* et *favens legi*.

Q. 2. *Utrum fas sit opinionem sequi minus tutam, et minus probabilem in concursu tutioris et simul etiam certe probabilioris?* [1].

R. *Negative.* Prob. 1 *Scripturis*, ubi legitur: *ante omnia opera tua verbum verax præcedat te, et ante omnem actum tuum consilium stabile* [2]. Ergo ad bene agendum necessarium est determinatum judicium intellectus, quo prudenter quis putet licitum esse quod hic et nunc agitur vel omittitur. Atqui tale judicium habere nequit qui eligit opinionem *minus tutam et minus probabilem in concursu tutioris et simul etiam probabilioris*, cum ex hypothesi momenta quæ stant pro lege, superent momenta quæ stant pro hominis libertate — Hinc Clemens III eam tenendam sententiam declarat, *quæ meliori et subtiliori nititur ratione* [3]: porro ubi major est probabilitas, ibi est melior ratio.

Prob. 2 *Theologica ratione:* ad licite operandum debemus veritatem inquirere et eam sequi; ac proinde ubi veritas clare nequeat inveniri, tenemur saltem amplecti opinionem illam, quæ verosimilius ad veritatem accedit; atqui talis est opinio *certe probabilior*.

Adde: quando opinio, quæ stat pro lege, est *certe probabilior*, tunc mens nostra ex certa quadam vi suæ naturæ se sentit quasi inclinari ad eandem amplectendam, ac lex dici potest sufficienter promulgata, et *certa moraliter* quoad agendum. Neque enim certitudo in re morali requiritur, ut sit *omnimoda*; sed sufficit *probabilis*, ut ait Angelicus, *quæ* nempe *in pluribus veritatem attingat* [4].

Unde contraria opinio, licet adhuc in Scholis defendi possit, cum ea nullimode sit proscripta; a nobis tamen probari non potest [5].

1) Sæculo XVI id plures docuerunt, et *Probabilistæ* vulgo appellati sunt. Primus hujus doctrinæ scholasticis terminis expositæ patronus dicitur fuisse an. 1577 P. Medina Ordinis Prædicatorum; anno vero 1584 ejusdem Ordinis Pater Dominicus Bannez s. Theresiæ Confessor doctrinam ipsam aperte amplexus est, ut tradunt historici.

Ex quo patet falsum omnino esse et historicæ veritati contrarium, quod toties a quibusdam fuit proclamatum, Patres nempe Societatis Jesu primos fuisse probabilissimi inventores.

2) Eccli 37.

3) C. Capellanus de fin.

4) 2. 2. q. 70. a. 2.

5) « Sane omnes fateri cogimur, ait Stapf, § 81, naturam rationalem violari, atque impium esse, si quis neglectis momentis gravioribus illud sequitur, quod utpote rationibus levioribus nixum, divinæ legi minus congruit ».

Diximus *certe probabilior*, id est *sine ulla hæsitatione*, ideoque et *notabiliter* [1]; nam parvus excessus ac tenuis præponderantia in moralibus non ita facile percipi potest. Hinc idem Angelicus habet: *quod parum est, quasi nihil habet ratio* [2].

Q. 3. *An liceat sequi opinionem minus tutam, sed magis probabilem in concursu tutioris, sed minus probabilis?*

R. *Ordinarie loquendo* utique licet. Est contra *Jansenistas*, qui contrarium tuentur, veterem pharisæorum rigiditatem renovantes, et importunum affectantes animarum et Evangelicæ veritatis studium [3].

Prob. 1 *ex Angelico*, qui ad rem scripsit: *certitudo non est similiter quærenda in omni materia; in actibus enim humanis super quibus constituuntur judicia et exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sint contingentia et variabilia. Et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat* [4].

1) *V.* Liguori, *Dissertatio de usu moderato opinionis probabilis in concursu probabilioris.* 2) 1. 2. q. 14. a. 4.

3) Tametsi Jansenistarum doctrinæ vigesies et amplius a S. Sede jampridem diris devotæ fuerint; tametsi eorum dogmata sint evidentissime ferrea et homines in desperationem barbare trahant; adhuc tamen, eheu dolor! mutato etiam nomine asseclas habent ætate nostra non paucos, qui sententias ipsas vel suis in principiis, vel saltem in consectariis tenere non erubescunt et fidelibus evulgare. *V.* Bergier, *Dizionario, Enciclop.* V° *Giansenio* — It. Bouvier, *Institutiones Theol. T.* 2.

Tale ac tantum erroris monstrum vivide confundit Gloriosus ac feliciter Regnans Pius Papa IX (quem Deus O. M. Ecclesiæ universalis amori, votis et bono diutissime servet incolumem) in sua prima Encyclica *Qui pluribus* 1846, ubi inter præcipuas inimicorum machinationes, a quibus sæculo nostro Dominicum Gregem præstat attente tueri, recenset etiam tenebricosissimas eorum insidias, *qui in vestibus ovium, cum intus sint lupi rapaces, mentita ac fraudulenta purioris pietatis et severioris virtutis ac disciplinæ specie, humiliter irrepunt, blande capiunt, molliter ligant, latenter occidunt, hominesque ab omni religionis cultu absterrent, et dominicas oves mactant atque discerpunt.*

Hos ad vivum pinxit ipse Monti *(Canto 3 della Baswilliana)*:

Si crudo è il nome di costor, si morta,
Si ripiena d'orror del ciel la strada,
Che a creder nulla, e a disperar ne porta.

4) 2. 2. q. 70. a 4.

Ut plenius veritas percipiatur, triplex est hic certitudo distinguenda: *metaphysica*, *physica* et *moralis*. *Metaphysica* est firma mentis adhæsio veritati, quæ aliter se haberi non potest: ut sunt prima juris naturalis principia. *Physica* est mentis adhæsio veritati, quæ communibus ac perpetuis naturæ legibus inspectis, aliter se haberi non potest, etsi per miraculum aliter esse possit: sic physice certum est ignem comburere; et tamen babylonica flamma pueros hebræos non combussit. *Moralis* est mentis adhæsio veritati, quæ inspecto communi rerum ordine et prudentum judicio, ita se habet, quamvis alio modo etiam citra miraculum se haberi possit.

Prob. 2 *auctoritate Alexandri* VIII, qui hanc damnavit n. 3 propositionem: *non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.* Si enim ad agendum requireretur certitudo absoluta, vel talis evidentia veritatis, quæ excludat omnem errandi formidinem, tunc ne opinionem quidem probabilissimam tenere possemus; cum opinio hæc licet inter probabiles habeat primum locum, fines tamen probabilitatis non excedat, et ideo omnem errandi formidinem non excludat.

Prob. 3 *ratione;* nam ista dictante, qui in concursu opinionis tutioris quidem, sed minus probabilis, amplectitur opinionem minus quidem tutam, sed probabiliorem, prudenter agit; quia præfert argumenta et motiva graviora argumentis et motivis levioribus. Consentit vel ipse Tullius, qui ait: *nos sequimur probabilia, nec ultra quam id, quod verisimile occurrerit* [1].

Diximus *ordinarie loquendo;* nam excipiendi sunt *casus illi peculiares,* in quibus non agitur jam de honestate actionis, aut de simplici jure; sed de *facto* et *veritate rei* alicujus, quam major probabilitas non valet resolvere: unde tunc quod tutius sequendum est [2].

Sunt autem hi casus præcipui:

1 Quando agitur *de periculo damni proximi:* v. g. venator, qui probabiliter judicat objectum in sylva latens esse hominem, non potest ferire, licet probabilius putet esse feram. Nam ex una parte

Moralis autem certitudinis triplex gradus, si subtilius loqui velimus: *Summus,* et est prudens ac firma de re persuasio, ut omnino in dubium vocari non possit; sic certum est Cæsarem in Senatu fuisse Bruti gladio transfossum. *Medius,* et est prudens de re judicium, quod ita communiter evenire solest, ut nonnisi inopinata et extra consuetum ordinem posita causa, aliter contingere possit: sic certum est summum esse matris in filios charitatem; attamen aliqua alique potest inveniri mater humanitatis expers. *Infimus,* et est vehemens rei opinio, quod res ita sit, etsi aliter esse possit. Qui postremus gradus ad operandum sufficit, quoniam, ut ait Dettori, in moralibus, si prima principia proximasque conclusiones excipias, nonnisi perraro eam habere certitudinem possis, quæ evidentiæ proxima sit.

Hinc d. Antoninus pronuntiat, *æque vitiosum esse persuadentem quærere mathematicum et moralem demonstrantem; non enim consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstrationis, sed ex probabilibus conjecturis, grossis et figuralibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus.*

1) L. 2. Tusc. quæst.

2) Quamquam in horum factorum specie, si strictius loqui velimus, nedum major, imo nulla adest *vera probabilitas;* cum et ratio et Doctorum consensus contrarium doceat; siquidem nullus discursus valet removere malum quod potest evenire, si aliter agatur. Unde quod iis in casibus sit tenendum quod securius est, est etiam magis probabile, imo practice certum; *tunc enim* (ad rem habet Ambr. Jos. Stapf in Mor. Theol. Oeniponti 1846, Ed. VI[a]) *status quæstionis jam non est dubius, sed plane certus efficitur.* Si adhuc tamen casus illos excipiendo ponimus, est ut morem geramus Theologorum.

proximus habet jus certum vitæ suæ; ex altera major probabilitas non facit, quod si revera sit homo, non pereat casu, quo venator feriat [1].

2 Quando agitur *de fine, quem absolute curare tenemur*, et ad quem major probabilitas non conducit: ita est in iis, quæ sunt necessaria necessitate medii ad salutem, ubi factum unice attenditur.

3 Quando agitur de iis, quæ requiruntur *ad valorem Sacramentorum;* quia Sacramentum non haberetur, nisi reipsa ponerentur ea quæ Deus ad Sacramentum præscripsit; nec enim ab hominis dictamine et conscientia pendent — Id eruitur ex decreto Innocentii XI die 2ª martii 1679, quo sequentem n. 1 damnavit propositionem: *non est illicitum in Sacramentis conficiendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramentorum, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi* [2].

4 Est quando agitur de illo, qui *ad tutiora adhibenda tenetur vel* ex conventione *vel* ex voto *vel* ex præcepto expresso Superioris; quia omnia jura clamant servari pacta, promissiones et præcepta.

Q. 4. *An liceat sequi opinionem minus tutam, et hominis libertati faventem, in concursu tutioris æque probabilis, et faventis legi?* [3]

R. Theologi in duas partes scinduntur — Alii volunt *partem tutiorem* esse eligendam, eam videlicet quæ favet legi, quando adsit concursus alterius opinionis æque probabilis, quæ faveat hominum libertati: hi *Probabilioristæ* dicuntur — Contendunt alii e contrario *partem etiam minus tutam* teneri posse in tali casu et faventem hominis libertati; et licet fateantur perfectius se gerere qui sequitur illam primam, volunt tamen nullatenus peccare qui tenet secundam. Doctrina hæc nuncupatur in Scholis *Systema Morale probabilismi*

1) Hanc rationem sic perbelle more suo exponit s. Alphonsus: *il pericolo di peccare dipende dal dettame della coscienza dell'operante, e il pericolo del danno dipende dal fatto della stessa opera* (Apolog. e confutaz vol. 1. pag. 251. Monza 1821).

2) Cum propositio loquatur tantum de Sacramentorum *confectione*, ideo contendunt Sanchez, Vasquez, Pontius, Salas, Perez etc. adhuc licitum esse uti opinione probabili in illorum *susceptione*.

Verum nos censemus non recedendum a sententia Cardenas, La Croix etc. qui docent et *conficientem* et *suscipientem*, non posse ex damnata propositione sequi opinionem probabilem, relicta tutiore; cum una facti species sit virtualiter inclusa in alia, et quoad potest vitandum sit frustrationis Sacramentorum periculum. Saltem hæc secunda sententia est tenenda; quia prima fere nunquam poterit deduci in praxim a suscipientibus sine propriæ animæ detrimento. *V.* s. Alphonsus, *Op. Mor. l.* 1, *n.* 51.

3 Gravissimi momenti est hæc controversia, a cujus solutione pendet etiam solutio aliarum sine numero quæstionum in toto Moralis Theologiæ cursu. Eam idcirco operæ pretium est, ut quo magis fieri per nos poterit, illustremus.

moderati, et consequenter *Probabilistæ moderati*, vel *Æquiprobabilistæ* vocantur qui illud tuentur.

Quod ut plenius intelligatur, scire oportet probabilismum in genere acceptum duas quæstiones quasi duas doctrinæ partes involvere: — 1ª *an liceat sequi opinionem probabilem faventem libertati hominis in conflictu opinionis alterius æque probabilis faventis legi?* — 2ª *an liceat sequi opinionem probabilem faventem libertati hominis in conflictu opinionis alterius probabilioris faventis legi?* Jam vero definire utramque hanc quæstionem per sententiam affirmantem, id est *pro licito*, est *probabilismus purus, strictus* et *absolutus*. Definire autem primam quidem quæstionem per sententiam affirmantem, id est *pro licito*; alteram vero per sententiam negantem, id est *pro illicito*, est *probabilismus moderatus* 1.

Probabilismi moderati usum tam firmiter, tam aperte, tam constanter atque copiose propugnavit sanctus Alphonsus De Ligorio Episcopus in Regno Neapolitano, et Fundator Venerandæ Congregationis Ss. Redemptoris, ut ipse ejusdem quasi pater et auctor habeatur, licet ante ejus ætatem minime esset in Scholis incognitus. Qui sine acceptione ejus Opera perlegerit, facile sibi persuasum faciet, Sanctum nostrum ad nudorum *probabilistarum* classem non esse revocandum; imo ne *probabilistæ* quidem nomine vocari posse, si de stricto et puro probabilismo sit sermo.

Ipse enim 1 aperte negat, eas opiniones vere probabiles remanere,

1) Ut omnis quæstio *circa probabile* plenius dignoscatur, diversas hac de re sententias catholicorum ob oculos ponamus. Quatuor sunt:

Prima docet in æquali opinionum probabilitate, idest in dubio, eligendam esse quæ stat pro lege: v. g. dubitas æque probabilibus hinc inde rationibus, num votum emiseris? teneris de voto; quia illud servare tutius est. Ita Antoine.

Secunda sententia tenet, eo in casu eligi posse opinionem, quæ favet libertati; ideo nullam prædicti voti adesse obligationem. Ita Alphonsus noster.

Tertia sententia probat licitum esse sequi partem minus tutam, quæ scilicet stat pro libertate, modo tamen sit vere probabilis; licet contraria opinio pro lege sit æque probabilis, imo probabilior. Unde non teneris in allato exemplo ad votum, si satis ac vere sit probabile quod non voveris, licet appareat probabilius ex alia parte quod voveris. Ita Voit, innumerique alii, quorum tamen plurimi nobiscum conveniunt in re, etsi non in verbis; ut enim patet eorum Opera volvendo, non ita facile excludunt opinionem probabiliorem, si ea talis sit, quam nos exposuimus, nempe *certe, sine ulla hæsitatione et notabiliter probabilior*.

Quarta demum sententia distinguit inter legem positivam et legem naturalem, ubi agitur de malo intrinseco: si dubium hinc inde æquale versetur circa legem *positivam* annuit Ligorio nostro dicenti: *lex dubia non obligat;* non ita vero si dubium illud sit circa legem *naturalem*. Hanc opinionem primus induxit auctor libri ipsa s. Alphonsi ætate Neapoli editi cum titulo, *Dissertazioni sul diritto naturale*. Tom. 2. Dissert. 6. n. 6. Sed eam Sanctus noster ita plenissime refutavit, ut cito perierit, neque locum in scholis unquam habuerit. *1. Apolog. e confut. vol. 2. pag. 72. Append. Ediz. di Monza.*

quæ concurrunt cum aliis probabilioribus et tutioribus; ideoque nefas esse illas *in praxi tenere.*

Consentit 2 non licere sequi partem minus tutam, etiamsi probabiliorem, relicta tutiori etiamsi minus probabili, in casibus ubi agitur *de rei veritate*, quam quidem major probabilitas non valet resolvere.

Fatetur 3 in *dubio practico* de bonitate vel malitia actionis *aut* ab actione esse prorsus abstinendum, *aut* tenendam partem tutiorem [1].

Hisce sic stantibus, ad nos quot attinet (facta cuilibet facultate sentiendi quod sibi magis arriserit, et quin ullo modo audeamus diversimode tradentes reprehendere aut parvifacere) non dubitamus aperte tueri expositum *Systema Ligorianum.* Idcirco hæc a nobis ponitur.

THESIS

Inter duas opiniones æque probabiles potest homo sine peccato eligere et tenere partem minus tutam, relicta alia tutiori [2]

Primum argumentum desumitur ex natura legis

Talis est natura legis cujuscumque, ut, cum dubia est, minime obliget; atqui in concursu duarum opinionum æque probabilium, quarum una stat pro libertate, altera vero pro lege, lex dubia est.

Minor clare patet; *dubium*, ait Angelicus, *est contrariarum rationum æqualitas* [3]. *Major* autem probatur: lex non obligat nisi fuerit sufficienter promulgata; nam cum ipsa sit regula et mensura actuum humanorum, debet profecto innotescere; alioquin eos nullo modo dirigere posset; atqui lex, quæ post maturum examen remanet dubia, non est sufficienter promulgata — Quomodo enim dici potest sufficienter promulgata, si de illius existentia ita disceptatur, ut æqualia sint argumenta hinc et illinc? Ergo tuto pronunciamus eam non obligare [4].

1) *V.* præter illius *Opus Morale*, et *Homo Apostolicus:* — 1 Dissertationes quatuor pro usu moderato opinionis probabilis — 2 Breve Dissertazione dell'uso ecc., con Apologie italiane, etc.

2) Hic præ oculis attente habenda est *Nota* quæ incipit: *Hæc resolutio* etc., *v.* supra cap. III. art. 11. § 2, ad quæst. 7.

3) In 3. sent. D. 17.

4) Hæc conclusio nostra mire firmatur hisce verbis Apostoli, 1 Cor. XIV: *si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam, nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.* Quid porro est lex dubia, nisi tuba illa, quæ dat incertam vocem? nisi illa lingua quæ dat, sed non manifestum sermonem? Lex igitur dubia, sit aliquo sensu lex, sed non dat vocem certam, non dat manifestum sermonem; non ergo debeo me

Confirmatur auctoritate ipsius Angelici, qui scribit: *ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent: talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur* [1] — Idem sic habet: *nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti; et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur...*, *Sicut in corporalibus corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus præceptum non ligat, nisi per scientiam* [2].

Sed (dices) *in concursu duarum opinionum æque probabilium habetur notitia saltem probabilis legis; ideoque sufficiens ad prudentem hominis assensum sibi conciliandum.*

Negamus omnino; quomodo enim probabilis haberi poterit notio legis alicujus, ubi argumenta quæ illius construunt existentiam, eliduntur omnino ab argumentis, quæ militant pro existentia libertatis? In concursu igitur duarum opinionum æque probabilium non alia dici potest haberi notitia, quam notitia et scientia dubii legis; non vero notitia et scientia legis ipsius, qualis requiritur ad hoc, ut lex valeat obligare.

Accedit argumentum *a pari:* scilicet in pari dubio, utrum aliquid sit revelatum necne: non tenemur credere illud esse revelatum. Ergo *a pari* in æquali probabilitate, utrum illa actio licita sit necne, non tenebimur illam ponere, vel ab illa nos abstinere. Ita ratiocinatur *s. Antoninus* cum *Gersone* [3].

At (repones) *principium laudatum non est generale, neque adæquatum, ut dicitur in Scholis, siquidem illud:* lex dubia non obligat *quosdam excipit casus.*

R. Si recte loqui velimus, nullus in opinione nostra casus excipitur, ac ideo principium nostrum *adæquatum* est. Nam si intimius rem consideremus, ideo casus nonnulli excipiuntur, quia in illis lex non amplius habetur dubia; adest enim jam in antecedens lex certa et generalis charitatis vel justitiæ, quæ clamat vitandum esse damnum

parare ad bellandum contra meam libertatem, quia lex illa in aëra loquitur. Porro si in dubio legis esset tenendum quod tutius est, et legi illi inhærendum, non bene locutus fuisset Apostolus, qui ad obediendum manifestum superioris sermonem requirit. Recta est ergo, ac in ipsa Scriptura fundata regula illa: *contra eam, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda:* iterum, *nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris, quod mandatur:* iterum, *quidquid adstringendæ obligationis causa dictum, id, nisi palam exprimatur, amissum esse intelligendum est* etc. *V.* Bolgeni, *Il possesso, principio fondamentale per decidere i casi morali* etc. cap. XI.

1) 1. 2. q. 90. a. 4. 2) De verit. q. 17. a. 3.

3) 1. p. t. 3. § 10.

proprium vel alienum. Quæ quidem lex ideo omne dubium vincit, quia apud omnes in confesso est illius præexistentia [1].

Saltem (inquies) *principium illud* lex dubia non obligat, *non poterit unquam extendi ad dubia illa, quæ sunt de lege naturali, quando agitur de malo intrinseco; ergo etc.*

R. Negamus ant. Nam s. Thomas, cujus verba retulimus, loquitur profecto etiam de lege naturali, teste s. Alphonso sic dicente in eundem locum: *ivi parla* (l'Angelico) *non solo delle leggi umane, ma anche delle divine e naturali* [2]. Sane principium illud *nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, cur extendi non debeat ad legem quamcumque, ac ideo etiam ad naturalem, nulla ratio apparet. — Nec valet observatio *circa malum intrinsecum*. Nam conceptus, vel idea *boni* aut *mali intrinseci* ita inhæret conceptui vel ideæ legis naturalis (primum quidem præcipientis, alterum autem vetantis), ut nullo modo a se invicem separari queant; et idcirco ignorantia vel cognitio certa mali intrinseci erit ignorantia vel cognitio certa legis naturalis illud prohibentis; dubium vero de malo intrinseco erit dubium de lege naturali idem vetante: atqui principium nostrum *lex dubia non obligat* ex dictis extenditur ad dubia legis naturalis; ergo etiam ad dubia mali intrinseci. Malum enim proprie dictum sive intrinsecum sit, sive extrinsecum (id est peccatum) non oritur, nisi a violatione legis: *peccatum non cognovi nisi per legem*, inquiebat Apostolus [3].

Sed (addes) *hæc propositio* lex dubia non obligat *æquivalet huic alteri;* lex dubia licitam relinquit actionem; *ergo necesse est, ut antecedenter ad omnem legem ego sciam illam actionem esse licitam; sed in dubio id non potest verificari. Ergo principium illud* lex dubia non obligat *minime valet in dubio de intrinseca actionis liceitate, seu de malo intrinseco.*

R. Dist. ant. *Lex dubia licitam relinquit actionem* in ordine ad conscientiam illius, qui eam ponit, conc.; *relinquit licitam actionem* in se, nego. Si lex, quæ dubia est, realiter subsisit, utique actio *in se ipsa* et *abstractive* illicita est, neque incertitudo mea illam potest

1) Hoc jam supra adnotavimus *quæst.* 3.

2) S. Alphonsus, Apolog. e Confutaz. vol. 2. pag. 12, et 77 (Monza Corbetta 1832): ubi subdit: *in altro luogo insegna più espressamente* (l'Angelico), *che i precetti divini (o sieno positivi, o naturali) allorchè sono dubbi, non obbligano:* 1. 2. *q.* 19. *a.* 10. Quare toto errare cœlo dicendi sunt qui in hac quæstione contendunt s. Alphonsum posuisse discrimen circa illud principium *lex dubia non obligat* inter legem positivam et legem naturalem.

3) Ad Rom. c. 7. v. 7.

mutare, sive de intrinseca sive de extrinseca licitate agatur. At diversa omnino res est, quod actio *in se ipsa* sit illicita, et quod sit illicita *operanti*. Ut enim quis teneatur se abstinere ab operando, necesse est, ut sibi nota sit lex prohibens, qua actio illa sibi sit illicita. Quando porro quis dubitat de lege, ipsi deest etiam necessaria cognitio illicitatis actionis suæ, cum hæc ab ipsa lege exurgat; ergo illam libere ponere potest, quidquid tandem sit de actione ipsa *in se*.

Verum (addes) *ideo dicimus possidere libertatem, quia hæc potest agere licite; sed agere licite quid aliud est, nisi ponere actionem licitam? Supponitur itaque, quod actio illa sit licita quoadusque a lege aliqua fiat illicita; atqui suppositio ista haberi nequit in dubio supra exposito; ergo etc.*

R. Cum distinctione ad majorem: *agere licite est ponere actionem licitam*, quoad ipsum operantem, conc.; quoad rem ipsam in se, nego. Semper redit quod supra; unde omnes ferme difficultates una distinctione solvuntur. Nempe adversarii duo inter se prorsus diversa judicia confundunt, videlicet *judicium de honestate actionis absolute et in se consideratæ sine relatione ad operantem, et judicium de actuali licitate quoad operantem ipsum* 1.

Instabit tandem fortasse quispiam: *quando lex est dubia, saltem quoad suam extensionem ad casum particularem, tunc dubia pariter dicenda erit libertas et ejus possessio quoad casum illum; ac proinde tunc semper remanebit dubium practicum, quo stante, fatentur omnes nefas esse operari contra legem.*

R. Nego anteced. Quando lex est dubia quoad suam extensionem ad casum particularem, remanet quoad illum certa et firma in sua possessione libertas hominis, quippe quæ legem, seu (melius dicam) *legis scientiam* certe præcedit. Quomodo enim ligatur libertas hominis? dicente s. Thoma, non alio unquam modo, quam *per scientiam alicujus præcepti: nullus ligatur* (numquam satis repeti possunt hæc verba decretoria) *nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*. Jam vero Philosophi omnes cum laudato Angelico Præceptore docent discrimen *opinionem* inter atque *scientiam* in eo consistere, quod *opinio* denotet *cognitionem dubiam* aut *probabilem* alicujus veritatis, *scientia* autem significet *cognitionem certam* atque *patentem*. Sed lex dubia non parit *cognitionem certam* atque *patentem*; ergo neque *scientiam præcepti*, et ideo non poterit ligare libertatem hominis.

1) Vid. 1 *S. Alfonso De Liguori presso il sig. D. Antonio Rosmini Serbati:* Milano e Lodi Wilmant 1848 — 2 *Ant. Rosmini presso s. Alfonso:* Novara, Miglio 1851.

Secundum argumentum sumitur ex doctrina Sanctorum

Sanctorum ferme omnium firmissima doctrina est, *in dubiis licere partem sequi benigniorem* — S. Joannes Chrysostomus inquit aperte: *melius est errare in misericordia, quam in severitate; ubi enim paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Vis apparere sanctus? circa vitam tuam esto austerus, circa alienam autem esto benignus* 1. — Præceptor Angelicus habet ad rem: *melius excusamur apud Dominum per nimiam misericordiam, quam per nimiam severitatem* 2. — S. Bernardinus Senensis scribit: *quando diversæ sunt opiniones, ceteris paribus, humanior est præferenda* 3 — S. Antoninus *Angelus consiliorum* appellatus monet Confessarium, quod *si non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur præcipitanda sententia, ut deneget propter hoc absolutionem, et faciat illi conscientiam de mortali. Cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ad ligandum; et melius sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia severitate, potius videtur absolvendus* 4. — Sed clarius Gregorius Nazianzenus: res erat cum quodam Novatiano, qui secundas nuptias damnabat; ipsum porro sic insectatur s. Pater 5: *quo argumento id confirmas? aut rem ita se habere, proba; aut si nequis, ne condemnes: quod si lex dubia est, vincat humanitas et facilitas* 6: — Neque aliter sensere s. Bernardus, s. Philippus Nerius, s. Franciscus Salesius, b. Leonardus, aliique, qui profecto laxitatis nequeunt esse suspecti.

Paucis: omnes fere Sancti erga se tenentes Chrysostomi regulam *circa vitam tuam esto austerus*, erga proximum usi sunt illo juris adagio: *semper in dubiis benigniora præferenda sunt.*

Dices: *extat generale præceptum in jure naturæ fundatum, scilicet sequendi in dubiis viam tutiorem — Hoc agnoverunt et declararunt Pontifices Maximi, qui tamquam principium suarum decisionum illud posuerunt effatum: in dubiis tutior pars est eligenda.*

R. Si in quolibet dubio teneremur semper sequi partem tutiorem faventem legi, eccur tot Sancti supra recensiti tradiderunt in dubiis fas esse partem sequi benigniorem? numquid dicendi contra RR. Pontifices

1) Hom. 49 in Matth. 2) Opus 63. 3) Serm. 3, fer. 2 post Dom. Quinq.
4) P. 2 t. 14. c. 5. 5) Oratione 39.

6) Quibus verbis nil clarius: unde si quando Patres videntur rigorosius loqui, ne dicamus eos sibi contradicere, dicendum eos loqui de casu, in quo nostra probabilitas malum non avertat, ut supra ipsimet docuimus. Et hoc patet Opera ipsorum evolvendo.

sensisse? absit: Summi Pontifices declarantes Sanctorum doctrinam immunem esse ab omni censura satis superque innuunt, eam propriis decretis et decisionibus minime adversari.

Urgetur magis hæc nostra animadversio vel in ipso dubio legis naturalis ex c. *Laudabilem Tit. xv, c. v,* ubi Summus Pontifex uni conjugi dubitanti de propria coëundi potentia, expresse permisit, ut queat ad triennium petere (etiam alteram partem cogendo), et reddere debitum conjugale: et hæc est norma, praxis, atque judicium omnium Tribunalium [1]. Qua in re nemo dixerit, Cælestinum III tenuisse viam tutiorem; cum apertissime tutius sit in tali casu abstinere ab usu conjugii: evenire enim potest, ut impotentia nullis probationibus vincatur, et ideo perpetua judicetur. Quo in casu certum esset, jam primitus matrimonium illud nullum fuisse, ideoque copulam habitam esse inter solutos.

Neque valet dicere: — 1 quod in supra memorato ac singulari casu Deus id permisit; hoc enim gratis asseritur: — 2 quod experimentum copulæ tunc licet in bonum conjugii, atque ad veritatem matrimonii dignoscendam; quis enim dixerit intentanda esse mala sub incerta spe boni? — 3 quod copula illa permittitur ad majus malum vitandum, ne forsan fiat contra jus alterius; nam majus malum est se periculo exponere faciendi contra jus naturæ: — 4 quod excusari possunt conjuges, quia copulam habent affectu maritali; nam sola intentio non excusat a malo opere, neque illa dubium excludit; imo potius a dubio ipsa excluditur intentio bona: — 5 quod eo casu possidet contractus matrimonii bona fide initus; nam esto possideat ante experimentum copulæ: sed cognita impotentia, statim dubium exurgit circa illius validitatem; potest enim impotentia esse absoluta, ac perpetua.

Unde si esset servanda regula ab adversariis universim tradita, quod nempe lex (saltem naturalis) antecedit humanam libertatem, ac ideo in dubio quod tutius est præferendum, nullo modo in nostro casu (concludit S. Alphonsus) posset copula experiri; quia nullo modo potest dici matrimonium adversus divinam legem possidere [2].

1) Datur triennium ad tentandam copulam, eo quod in communi sapientum æstimatione censeatur sufficiens ad dignoscendum, num impotentia sit perpetua vel temporanea. Sunt autem alii casu in jure hanc ipsam veritatem probantes, quos refert Bolgeni, *Il possesso, cap.* XII. — It. vid. *Riflessioni sulla santità e dottrina di s. Alfonso*, *pag.* 91, ubi auctoritate Benedicti XIV probatur effatum objectum in omnibus casibus haud obtinere.

2) « Ad una delle due (legitur in libro, *S. Alfonso presso l'Abate Rosmini*) bisogna venire: o si ha da negare, che l'uso *cum non sua* sia intrinsecamente

Quare totum hoc unico argumento salvatur, nempe *in dubio meliorem esse conditionem possidentis;* cum igitur in nostro casu matrimonium bona fide initum existat, illud possidet, non obstante quocumque superveniente dubio: quod quidem, quousque triennali copulæ usu non vincatur, per principium reflexum contrahentes jus habent insistendi in facto matrimonii, etiamsi invalidum esse possit.

Quomodo ergo (quæres) *accipiendum est illud juris:* in dubiis pars tutior est eligenda?

Ne dicamus canonicum jus sibi contradicere, accipiendum est *vel* de solis dubiis practicis, *vel* de iis tantummodo dubiis facti, quæ conjunctum habent proprii, aut alterius damni periculum; non vero extendendum ad ea dubia etiam *juris*, in quibus agitur dumtaxat de *licitate* vel *illicitate* alicujus actionis [1]. Hoc modo oppositum effatum explicat s. Antoninus inquiens illud esse verum *de meriti majoritate, sed non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes Religionem ingredi* [2], cum ibi ex b. Bernardo *vivatur securius* [3].

male; nè però contro la legge naturale; o si ha da dire, che in dubbio la Chiesa ritiene che la legge naturale non obbliga. Imperocchè dove si ammetta che l'azione sia intrinsecamente mala, e si ammetta insieme che il dubbio in cose di tal natura lascia la natural legge in tutto il suo vigore; che autorità ha la chiesa di *rallentare*, di *rilasciare*, di *dispensare? Numquid Ecclesia in lege naturali poterit dispensare?* (Liguori, Dissertazione dell'uso moderato dell'opinione probabile. Edizione veneta, 1838, tom. LXXXVI, pag. 163). Ma la Chiesa realmente concede, che durante il dubbio non si tenga conto della legge naturale, come se non ci fosse; dunque la Chiesa ha per vero che la legge dubbia benchè naturale non obbliga; dunque la Chiesa ritiene, che in questo caso un principio riflesso giovi a formarsi un dettame certo ».

1) Etiam concedendo quod contendunt adversarii, non tamen ita facile est demonstrare tutius esse obligationem imponere sequendi partem tutiorem faventem legi, quam obligationem hujusmodi relaxare; qui enim hanc imponit obligationem, exponit hominem periculo peccati formalis, quia docet experientia contingere sæpius, ut miseri homines hac audita doctrina, credant vel saltem dubitent inesse culpam mortalem ubi non est: sicque rerum difficultate victi, ex erronea conscientia *mortaliter* peccent et damnentur. Quapropter celeberrimus Card. Pallavicini sic scribit: *si induceretur opinio, quod semper teneremur facere actionem quæ securior est etiam a transgressione materiali, hæc opinio non esset tutior, sed maxime exposita periculo subsequentis transgressionis formalis: quare tutior est opposita.* — Unde en nostra responsio ad difficultatem: *multa sunt quæ tutius est facere, sed simul etiam tutius est non se credere obligatum ad ea facienda, nisi moraliter constet de tali obligatione.*

2) Ps. 2. t. c. 11.

3) Brevius rem solvit noster Auctor sic inquiens: *ma per abbreviarla diamo la risposta conveniente, che chiude la bocca ad ognuno. Dimando: che dice insomma la regola de' Canoni? in dubiis pars tutior eligenda est. Bene: dunque semprechè la coscienza sta nel dubbio (in dubiis), non può operare senza rimorso e senza peccato. Ma che conta la suddetta regola, quando l'uomo con qualche principio riflesso formasi il dettame pratico-moralmente certo? allora esce già dalla dubbietà, e da' termini, co' quali parla il testo, e non può dirsi più, che sia in dubiis. V. Apologia e confutaz. vol. 1. pag. 62. n. 41. Ediz. di Monza 1831.*

Tertium argumentum desumitur ex ratione

Adversus possessionem legitimam sola certitudo prævalet. Conveniunt in hoc leges omnes canonicæ ac civiles, et decisiones omnium orbis tribunalium, ac demum totius generis humani sensus. Unde natum est vulgatissimum illud: *in dubiis melior est conditio possidentis.*

Porro antecedenter ad omnem legem quisque suam libertatem possidet, cum prius concipiendus sit homo liber; indeque lex, quæ imponatur illi. — Et vero cuinam secus imponeretur? nisi quis prius concipiat *tibi et alteri*, quomodo concipere vel sola mente poterit illam legem: *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris?*

Sane cum sit absurdum jussa dare alicui, qui liber non sit ad obediendum, item non minus absurdum est hominem, cui lex imponitur, non prius concipere liberum. Ergo ut contra certam hominis libertatem prævaleat lex, non sufficit æquiprobabilitas; sed ejus certitudo moralis requiritur, ut vim libertatis infringere valeat.

Verum (dices) *effatum illud:* in dubiis melior est conditio possidentis, *locum dumtaxat habet in materia justitiæ — Aliunde etiam dato, quod obtineat in ceteris rebus, cum ex alio effato* regula sit prior regulato, *lex autem sit veluti regula et libertas veluti regulatum; ideo lex est illa quæ prius possidet, non libertas.*

R. Ad 1: nulla ratio adsignari potest, cur possessio in materia tantummodo justitiæ locum habeat, non in aliis — Aliter docuit s. Alphonsus, cujus quidem hac de re assertio iterum atque iterum a s. Congregatione examinata, semper prædicata fuit *ut nulla censura digna* — Aliter ratio suadet, cum per se ipsa possessio tribuat jus, quatenus nempe recte creditur cum fundamento inchoata. Si secus esset, possessio in nullo foro vim probationis obtinere posset. Ad rem Bolgeni: *il giusto avanti agli uomini e nel foro esterno è forse differente dal giusto avanti a Dio e nel foro della coscienza? La giustizia umana sarà dunque difforme dalla giustizia divina? Gli uomini mi comanderanno giustamente una cosa, che Iddio mi proibisce? Qual uom di senno può mai ammettere una assurdità sì palpabile?* [1]

1) *V. Il possesso* etc. c. 12 n. 95 — Nil etiam prohibet, quominus in dubio quæstam quasi lis dicatur institui ac moveri inter legem et libertatem: ego certus sum libertate mea; surgit lex quæ vult illam exturbare; quid ergo? quandiu lex certa non proferat argumenta, jus habeo insistendi in illa meæ libertatis possessione.

Utique tale judicatum corrigendum est, quando res dignoscatur se aliter habere

R. Ad 2: effatum illud *regula est prior regulato*, valet tantum in materialibus. Iterum Bolgeni: *quel detto* regula est prior regulato, *si verifica quando si vuol dare l'esistenza a qualche cosa* materiale: *per esempio quando si vuol fare una fabbrica, piantare un giardino ecc. Allora si concepisce in mente l'idea della cosa, che si vuol fare, e se ne forma il disegno; questo disegno è la regola anteriormente formata, a tenor della quale si dà l'esistenza reale alla cosa. Ma quando si tratta di leggi, queste non sono nè possono esser regole e disegni, secondo i quali si dia l'esistenza all'uomo, e si fornisca la libertà* [1]. Nimirum hæ leges aptari debent hominibus, ut ipsi valeant eas observare.

Instabis: *qui se exponit periculo peccandi, peccat: qui amat periculum peribit in illo* [2]*; atqui sequens opinionem faventem libertati, relicta tutiori æque probabili favente legi, exponit se tali periculo.*

R. *Nego minorem.* Sacer hic textus non facit ad rem; ibi enim agitur de eo, qui protrahit ad mortem usque conversionem suam: *cor durum* (ait) *male habebit in die novissimo, et qui amat periculum peribit in illo.* Iste profecto peccat *graviter*, quia occasionem proximam peccandi retinens in periculum se conjicit damnationis æternæ.

Casus autem noster differt omnino, cum nullum in eo periculum sit violandi legem Dei; quia agens operatur *practice certus* de honestate actionis suæ, ita ut si de facto existat legis transgressio, hæc non sit, nisi *materialis*; non vero *formalis* et *imputabilis* [3].

Sed (regeres) *in dubiis melior est conditio possidentis; atqui legis æternæ possessio anterior est possessione libertatis humanæ; ergo in dubio de existentia legis vel libertatis melior est conditio legis; ac proinde potius pro lege standum est.*

(ideoque in jure dicitur judicium illud *momentaneum*, *præparatorium*, ac *summarium*); at quoadusque id certo moraliter non dignoscitur; judicium illud rectum est et subsistens. Nullum est enim principium reflexum vel ab ipsis probabilioristis admissum, quod rem resolvat in se, seu objective.

1) L. c. cap. 1. n. 4. 2) Eccli 3.

3) En verba s. Alphonsi: *onde, se mai vi fosse la legge, operandosi il contrario, non si opererebbe allora formalmente contro quella, ma solo materialmente, e così il peccato sarebbe solamente materiale, per cui il Signore non condanna l'uomo; mentre il peccato materiale non è altro, che un'azione, che sarebbe materia del peccato, se vi fosse la cognizione della legge* (*V.* Apolog. e confut. vol. 1. p. 207. Ediz. Monza 1831).

Sed nonne (dices) periculum etiam peccati materialis vitandum erit? Cito respondet Sanctus noster negative, inquiens (cit. loc.): *nè può dirsi, che siam tenuti ad evitare il pericolo di ogni peccato anche materiale, perchè, se fosse ciò vero, non potrebbe seguirsi neppure l'opinione più probabile, anzi neppure la probabilissima, giacchè nell'uso della probabilissima anche vi è il pericolo del peccato materiale.*

R. Utique lex æterna præcedit libertatem hominis *prioritate temporis*, nam Deus semper velle debuit ordinem naturalem servari; sed hominis libertatem non præcedit *prioritate rationis*, seu *ordinis*, sive *obligationis* in particularibus. Sane prius est concipere subditos, ac postea iis leges imponere, eosque obligare: quo sensu potest dici respectu hominis legem æternam non esse legem proprie dictam, quoadusque nempe ipsi per certam notitiam non applicetur.

Scilicet lex æterna habet quidem *in se* aptitudinem ligandi hominem, et hoc sensu dicitur obligare *in actu primo;* sed illam suam aptitudinem exercere non potest *actualiter*, id est *in actu secundo*, nisi quando homini promulgatur — Unde homo semper quidem in generali dispositus esse debet ad obediendum Deo; sed de facto ejus voluntati obsequi non tenetur, nisi quando illam cognoverit: in *particulari nescimus quid Deus velit, et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem divinæ voluntati*, ait s. Thomas [1].

Si ita est (addes) *fas erit tenere sententiam probabilem faventem libertati etiam in concursu sententiæ probabilioris faventis legi; nam adhuc lex non esset omnino firma, licet probabilior; atqui hoc est falsum. Ergo etc.*

R. *Nego sequelam majoris;* nam quando sententia, quæ favet legi, est *certe* et ideo *notabiliter probabilior*, lex ipsa habetur veluti satis promulgata saltem moraliter; et ideo vim suam exercere debet. Sed quando utraque sententia et favens legi et favens libertati est æqualiter hinc inde probabilis, tunc lex nullo modo dici potest promulgata, et idcirco nullo item modo dici potest obligare.

Deinde cum sententia favens legi est *notabiliter probabilior*, assensus mentis in eam quasi naturaliter inclinat; sed quando est æque probabilis ac sententia favens libertati, tunc assensus remanet in suspenso.

Adde ex Angelico, in actionibus humanis sæpe haberi non posse omnimodam certitudinem: unde sufficit certitudo quædam resultans ex conjecturis majoris vel minoris probabilitatis, quæ licet absolute loquendo certitudo non sit, respective tamen et quoad agendum ut talis habetur.

Oppones ultimo: *Decreto S. R. Inquisitionis* 1761 *quilibet usus opinionis probabilis fuit proscriptus; ergo non amplius licitus est.*

R. Verum est, quod proscriptum fuit *Folium* continens plures propositiones, quarum quædam justos excesserant fines, quædam catholicum probabilismum tuebantur; sed non fuere proscriptæ omnes

1) 1. 2. q. 19. a. 10.

propositiones in particulari, ac divisim [1]. Revera cum de hoc ipso s. Alphonsus noster scripsisset Pœnitentiario Majori eum rogans, ut suo nomine responsum requireret a proprio S. Pontificis ore, dictus Pœnitentiarius postquam Clementem XIII fuit allocutus, respondit non fuisse damnatas omnes *Folii* propositiones; sed aliquas tantum in illo contentas. Neque damnatam fuisse aliquam propositionem illarum, quæ disceptantur in Scholis catholicis. Et signanter non fuisse damnatam suam, quam defendebat sententiam [2].

Imo Pius VII die 18 maii an. 1803 expresse confirmavit Decretum s. Rituum Congregationis declarantis omnibus s. Alphonsi Operibus tam typis editis quam manuscriptis ex Apostolicæ Sedis disciplina ad severam trutinam revocatis, *nihil* in iis *censura dignum* fuisse repertum — Ergo ea nihil continent *contra fidem, vel bonos mores: nihil novi vel peregrini, atque a communi sensu Ecclesiæ et consuetudine alienum: non noxa et inutilia: non Scripturis divinis aut Patribus adversantia,* si credere est Benedicto XIV, [3] qui sic laudata verba *nil censura dignum* explicat [4].

Quid plura? Rogata s. Pœnitentiaria a Cardinali De Rhoan Archiep.° Vesuntinensi, atque consulta super his dubiis:

1 *An sacræ Theologiæ professor opiniones, quas in sua Theologia Morali profitetur Sanctus Alphonsus a Ligorio, sequi tuto possit ac profiteri?*

2 *An sit inquietandus Confessarius, qui omnes s. Alphonsi a Ligorio sequitur opiniones in praxi sacri Pœnitentiæ Tribunalis hac sola ratione, quod a s. Sede Apostolica nihil in Operibus ejus censura dignum repertum fuerit, cum adnotatione* (quæ sane est gravissimi ponderis) *quod nempe Confessarius iste non legit Opera beati Doctoris, nisi ad cognoscendam accurate ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesque, quibus variæ nituntur opiniones;*

1) Unde talis proscriptio valde differt ab aliarum propositionum proscriptione per Alexandrum VII, VIII etc.; nam istæ propositiones damnatæ fuerunt *omnes et unaquæque ipsarum;* at supra objectæ tantum *in globo*, et *respective*, nempe quatenus merebantur ut damnarentur.

2) Adde: si Folium objectum quoad omnes et singulas propositiones esset proscriptum, jam vel ipse probabiliorismus esset damnatus; nam hic quoque sub initio in eodem continetur — *V. Theol. Moralis s. Alphonsi, Edit. Stereotip. typ. Marietti Taurini* 1846, *T.* I. *n.* 85. *pag.* 55.

3) De Canon. SS. l. 2. c. 21 et 28

4) Merito ergo Leo XII Brevi 19 febr. anno 1825 laudavit typographum Hyacinthum Marietti Taurinensem; affirmans eundem de Religione optime meritum Opera *sanctissimi et doctissimi Alphonsi De Ligorio colligendo et in lucem edendo.* Etiam Pius Papa IX suis literis 12 jul. 1847 eundem typographum maxime laudat, eo quod novam s. Alphonsi Operum editionem publicare studuerit.

sed existimans se tuto agere eo ipso, quod doctrinam, quæ nihil censura dignum continet, prudenter judicare queat sanam esse ac tutam, nec ullatenus sanctitati Evangelicæ contrariam?

Die 5 julii anno 1831 respondit: *ad* 1 affirmative, *quin tamen inde reprehendendi censeantur qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur. Ad* 2 *vero* negative, *habita ratione mentis Sanctæ Sedis circa approbationem scriptorum Servorum Dei ad effectum canonizationis.*

Accedit, quod prædictus Cardinalis de Rohan die 22 julii ejusdem anni eam sacræ Pœnitentiariæ responsionem Summo Pontifici tunc regnanti Gregorio XVI exhibuit, qui ipsam confirmavit [1]. Imo laudavit propositum Eminentissimi eandem publicandi in tota sua Diœcesi, et apposita pastorali Instructione ad Clerum suum commendandi, quemadmodum fecit.

Ex quibus omnibus evidenter apparet, *Systema Morale* s. Alphonsi posse quidem impugnari si placet, et derelinqui; sed non posse damnari uti veritati Evangelicæ contrarium, et animarum saluti perniciosum. *Doctrina*, ait Benedictus XIV [2], *debita cum reverentia potest citra ullam temeritatis notam impugnari, si* (nota) *modesta impugnatio bonis rationibus innixa sit, etiam postquam Dei Servus qui scripsit, inter beatos aut sanctos fuerit relatus. Celebris est responsio Nicolai Monachi in epistola ad Petrum Cellensem, quæ est 9 Lib. 9 inter epist. Petri Cellensis.* « Sanctus ille Bernardus, quem dicis me debita exuere veneratione.... quondam Sanctorum catalogo adscriptus, nuper est in Ecclesia canonizatus, et ab humano judicio

1) Editores Parisienses *Cursus completi Theologiæ, T. 2. ad Append.* parum reverenter nobis videntur se exhibere erga memoratam responsionem S. Congregationis, et approbationem Pontificis. Ipsi enim, ea non obstante, adhuc contendunt, quod Confessarius, de quo in supplicatione, *sequitur in praxi methodum valde periculosam; nam sic agendo negligit studium Theologiæ... et se exponit gravi periculo errandi.* Absit, ut tantum nefans cogitare possimus de tam magna auctoritate, quod nempe noluerit inquietare, sed reliquerit in sua fide confessarium illum, qui sequitur in Sacramento Pœnitentiæ *methodum valde periculosam;* cum id esse non possit sine ingenti animarum pernicie.

Igitur nos, quin vel minimum exturbemus qui aliorum probatorum Theologorum sequuntur sententias, dicimus tuto agere Confessarium nostrum: et eo ipso quod Opus s. Alphonsi revolvit, jam abunde Theologiæ studere, neque ulla coram Deo posse culpa teneri sua agendi ratione; imo gloriantur se habere posse, quia sequitur quod permittit, laudat atque commendat ipse R. Pontifex — Unde subscribimus genuinis verbis ejusdem *Cursus*, ubi declaratur, quod *Roma illa* (Opera s. Alphonsi) *esse immaculata decrevit;* et *ubique* (ejus nempe Moralis Theologia) *dominatur.*

2) *Loc. cit.*

exemptus: exemptus inquam est, ne de gloria ejus dubitemus, sed non ut minus de ejus dictis disputemus » 1. Non ergo bene se gerunt qui ideo nos aspernantur; quia cum illis non sentimus.

Quod si ad rem facere aliquo modo possunt animadversiones nonnullæ generales tam *extrinsecæ*, quam *intrinsecæ* in Opere ejusdem Sancti, eas universim hic ponimus [2].

Animadversiones extrinsecæ

1. Auctor *ingenio* plane singulari præditus erat, ut omnes fatentur; *memoria* vero, *studio* ac *diligentia* vere incredibili, adeo ut sexdecim vix annos natus juris utriusque laurea in patria universitate, Principe eum dispensante, summa cum laude decorari meruerit.

2. *Eruditione* inter fusiores et recentiores Moralistas præstantissimus fuit. Declarat se per annos multos quamplurima auctorum Classicorum volumina evolvisse, ac solertissime eorum doctrinas ponderasse: qua in re hoc maxime allicere debet, quod nempe Auctor in quacumque controversia solet exhibere clare et simpliciter omnes hinc inde Doctorum sententias et rationum

1) Hinc ad hanc petitionem Cardinalis Morozzo Episcopi Novariensis: *utrum quis tuta conscientia sequi in praxi possit doctrinam alicujus servi Dei comprehensam in operibus, in quibus s. Sedes declaravit nihil censura dignum reperiri*, S. C. Indicis die 18 sept. 1828 respondit: *Ad propositum dubium jam provisum est in Doctrina S. M. Benedicti* XIV, *qui l.* 11 *de Canoniz. Sanctorum Cap.* 34. *n.* 12 *Edit. Rom.* 1788. *pag.* 87 *scribit:*... et refert verba quæ in textu jam hic a nobis prolata sunt. Ex quibus patet, illos et mala fide et ignorantia laborare, qui ut enervent auctoritatem s. Alphonsi, ad supradictam responsionem appellant. Et ipsi nos ad illam appellamus, præterquamquod et alias responsiones nunc habemus maximi ponderis.

Quod ut melius intelligatur, hic obiter adnotamus, quod Theologi triplicem distinguunt approbationem — Alia est *definitiva*, si nempe Ecclesia aliquam doctrinam certam ac sequendam ab omnibus declaret, adeo ut qui contra sentiat, contra Ecclesiam sentiat — Alia est *electiva* seu *positiva*, si nempe doctrina ab Ecclesia extollatur et commendetur, uti ea quæ tuto in praxi teneri potest, quin tamen sint reprehendendi qui contrariam sequuntur — Alia vero est *permissiva*, si nempe Ecclesia doctrinam ab omni censura immunem declaret, quin tamen de ipsa aliquid positive decernat, vel eam laudet.

Porro *tertiam* approbationem convenire Operibus s. Alphonsi constat ex istorum Operum revisione, in qua ab *omni censura* dicta sunt immunia. *Secundam* vero convenire patet tum ex Decreto de ejus virtutibus, tum ex Bulla beatificationis et canonizationis, ubi illius scripta quammaxime laudantur. *Prima* autem utique non convenit — *V. Riflessioni sopra la esimia santità, e saluberrima dottrina del Vescovo B. Alfonso M. Liguori ecc.* 3ª ediz., 1834.

2) *V.* Gaume, *Manuel des Confesseurs (in præf.)* Paris, 1842. De hoc tamen opere *v.* animadversiones Ab. Marinoni apud De-Luca, *Annali Relig.* T. XIX, p. 66. Roma 1844.

monenta, quibus singulæ innituntur, in medium sincere proferens cathalogum scriptorum melioris notæ, qui stant tam pro una quam pro altera. — Ex quo hæc duo valde utilia consequuntur: *primum* quod studiosi habeant quasi sub uno oculo Theologos et Canonistas sine numero, quos possint libitu suo consulere atque considerare, quin fiunt quasi servi unius libri: *secundum* quod ii qui tenent opiniones tanti Auctoris, certi et tuti sint se tenere opiniones Theologorum complurium tam doctrina, quam nominis celebritate præstantium 1.

3. *Sanctitate* fuit valde præclarus 2; *hæc* enim, ut legitur in Decreto de illius virtutibus in gradu heroico a Pio VII approbato, *refulsit in Verbi Dei ministerio apud rudem derelictam plebem, dum eam præceptionibus divinæ legis imbuebat; in cathedra morum apud conscientiarum moderatores, dum doctrinæ copiam effundebat; in pastorali officio apud commissum sibi gregem, dum vigili custodia illum salutaribus pascuis enutriebat, etc.* — Nil ergo mirum si Eminentissimus Cardinalis Morozzo (cujus memoria in benedictione est), omnia Opera s. Alphonsi universo Clero Novariensi enixe commendaverit vel ab ipso suæ Curæ Pastoralis exordio 3.

4. A præconceptis et systematicis, ut dicunt, scholarum opinionibus fuit prorsus *alienus*. Imo ut sententiam veriorem in quæstione quacumque seligeret, orare plurimum solebat, laboribus non parcere, auctores tam *pro* quam *contra* sentientes evolvere omnes, doctrinas s. Thomæ et Benedicti XIV præsertim adnotare, Academias, Professores et Theologos magis doctos, pios, et bonæ famæ præconiis ætate sua illustriores consulere.

1) Sunt qui in s. Alphonso distinguunt *sanctitatem*, *quam heroicam* dicunt; *doctrinam*, quam *irreprehensibilem* appellant; et *scientiam*, quam scilicet reponunt in eruditionis copia, in criticæ regulis, in profunditate ac firmitate ratiocinationis, aliisque dotibus *scientificis*, ut ajunt: hanc porro Sancto nostro denegant, et ideo Apostolum, dicunt, non doctum. Ex dictis supra neque hæc scientia de facili potest illi negari. Verum quidquid sit, ad nos quod attinet, satis est, quod illius doctrina sit in suis conclusionibus irreprehensibilis, ut tuto eam sequi possimus.

2) *At sanctitas*, ajunt, *non arguit doctrinæ veritatem; quia et Sanctus potest errare. Ita sit; attamen nemo negaverit, sanctitatem alicujus scriptoris jam esse non leve argumentum veritatis suæ doctrinæ, potissimum cum agitur de christiana ethica. In Sanctis enim minimum possunt concitati atque inordinati animi affectus, in quibus maximus reperitur istiusmodi errorum fons. — Deinde non parvum argumento pondus accedit ex considerata indole seu charactere ejus sanctitatis, quæ in s. Alphonso refulsit; nam perspicuum fit ex historia ejusdem vitæ et ex scriptis suis, sanctum hunc Virum seipsum sanctificasse potissimum in promovenda per Apostolicum ministerium proximi salute, et in aliis efformandis ministris, qui huic eidem operi vacarent: hæc fuit divina s. Alphonsi vocatio.*

Verba sunt sapientissima Episcopi Derthonensis in Epistola Pastorali ad universum Clerum, 13 dec. 1846. — Hic vid. etiam lib. cui tit. *Morale Sistema del b. Alfonso M. Liguori, discusso dalla S. Congreg. dei Riti, difeso dai quattro sillogismi del sig. Can° D. Gaetano De Folgore, Napoli,* 1824.

3) Lettera pastorale con cui S. E. Rev. il Sig. Cardinale Giuseppe Morozzo Arciv. Vescovo di Novara ecc. ecc accompagna il *Manuale Ecclesiastico*.

5. *Doctrinæ Sedis Apostolicæ* erat addictissimus, charitatis christianæ et humilitatis speculum fulgidissimum: de quibus item virtutibus declaratum fuit constare *in gradu heroico.*

6. Non interrupto *triginta annorum spatio* doctrinas suas in sacrarum Missionum ministerio diligentissime probavit, atque innumeras, admirandas ac constantes peccatorum conversiones, Dei utique opitulante gratia, peregit, uti legenti ejus vitam omnino patebit 1.

7. Tandem quoad vixit et post mortem ss. *Pontificibus fuit acceptissimus;* — nam Benedictus XIV eum valde commendavit, adhuc Sacerdotem *prudentis auctoris* nomine insignivit, atque alios pro consilio in quæstionibus ad eum mittebat dicens: *voi avete il vostro Ligorio, consigliatevi a lui.* — Clemens XIII eum reluctantem ad Episcopatum evexit illa proferens verba: *mi basta la sua ombra per essere di giovamento alla sua Diocesi.* — Clemens XIV eum in Episcopatu manere coëgit, cum ob infirmam valetudinem renuntiare vellet, sic dicens: *mi contento che governiate la Chiesa di sopra il letto.* — Pius VI declaravit se eum semper admiratione et amore prosecutum esse. — Pius VII eum *sanctissimum Antistitem nuncupavit.* — Leo XII *virum sanctissimum itemque doctissimum.* — Pius VIII *illustre Episcopalis Ordinis decus.* — Gregorius XVI eum in albo Sanctorum connumerando, illius Opera omnia *inoffenso prorsus pede decurri posse* solemniter decrevit 2. — Tandem Regnans Pius Papa IX Opus hoc meum benevolo libentique animo excipiens, mihi vehementer gratulatur, *quod in hisce theologicis institutionibus conficiendis nihil antiquius habuerim, quam salutares sanctissimi ac doctissimi viri Alphonsi Mariæ De Ligorio doctrinas magis magisque propagare, iisque Ecclesiasticæ præsertim juventutis animos imbuere* 3.

1) *V.* Giattini, *Vita del Liguori.*

Et notatu digna sunt hæc verba cl. Gousset, *Giustificazione* ecc. « Pubblicò *(il b. Liguori)* il suo corso di Teologia Morale, Opera, meglio che da' libri, copiata dal cuor dell'uomo, e composta, a dir così, nel confessionale, anzichè nel silenzio della cella. Stesa con ammirevole semplicità, contiene essa tutto quello che una lunga pratica, nutrita da un profondo studio ne' Padri e ne' Teologi, avea appreso a un Ministro di Dio di coscienza estremamente delicata, e pronto a far sacrificio di tutto, ancor della vita, per la salvezza di un'anima sola. Le regole da lui lasciate sono quelle stesse ch'ei mise in pratica, e con qual successo già il notammo (*cap.* 1).

Un anticipato giudizio si è questo, a parer nostro, abbastanza legittimo in favor di un'Opera: e noi chiederemmo volontieri, come si possa senza un sentimento di venerazione aprire un Libro che rinchiude i secreti di un sì abile Operajo Evangelico ».

2) *V.* Circolare di Monsignor Artico Vescovo d'Asti e principe ecc. al suo Clero 6 luglio 1843: præfixa est Operi, *Homo Apostolicus* etc. quod edidit Marietti 1844 — Hic autem præstat legere Riccardi, *Dei mezzi di promovere l'educazione religiosa in tutte le classi di persone* cap. 7; It. *Introduzione agli studii Ecclesiastici* cap. 4.

3) Ex Suis mihi datis *litteris 7 apr.* 1847, ut videre est in initio hujus Voluminis — Si Pontifex gratum habet, ut hac doctrina juvenes præsertim imbuantur, absit, ut eos approbemus, qui decretorie contrarium pronuntiant, quasi nempe juvenibus hæc doctrina noxia esse possit: cum tamen et ipse Alphonsus pro ipsis præcipue scripserit.

Animadversiones intrinsecæ

1 Opera ista moralia *Juventutem maxime Clericalem* in re Theologico-morali instruendam præcipue respiciunt, ut Auctor ipse profitetur.

2 Post plurimorum *annorum studium* et effusas ad Deum *preces*, piissimus Auctor eadem edidit in hunc finem, ut nempe *viam mediam* inter tot diversas et secum pugnantes sententias edoceret 1.

3 Quæstiones, quæ magis pertinent *ad praxim*, et quas diligenti annorum quinquaginta exercitio didicerat, in iis continentur.

4 Ibi inveniuntur etiam textus juris tam *Canonici*, quam *Civilis communis* ad rem pertinentis. Extant propositiones damnatæ a Sede Apostolica. Et quod majus est recentiora etiam Decreta ss. Pontificum ad Theologiam Moralem, atque ad casus conscientiæ practicos spectantia.

5 *Episcopi innumeri* Opera hæc Parochis, animarum Rectoribus et Confessarii propriæ Diœcesis expresse proposuerunt et enixe commendarunt. Et ideo factum est, ut *Moralis* ejusdem *Theologia* sine numero editionibus in Europa apud Italos, Gallos, Hyspanos, Germanos, Polonos; in Asia apud Indos orientales; in America apud Messicanos; uno verbo per totum catholicum orbem evulgata summopere prædicetur 2.

1) Hoc *aureum medium* proponit atque commendat ipse Benedictus xiv, *De Syn. l. 12. c. 6. n. 12*, ubi monet Episcopos, ut in collationibus moralibus, quæ identidem non sine maximo profectu haberi solent, Theologorum quæstiones haud definiant; *hoc tamen*, subjungit, *studiose curando, ut in prædictis collationibus moralibus eorum Theologorum sententia vinceret, qui media via inter rigorem et laxitatem incedere norunt.*

Ad rem ergo concludebat illustre Collegii Apostolici decus doctiss. Cardinalis Venetiarum Patriarcha Jacobus Monico circa Ligorianam doctrinam: « piacesse a Dio, che questo fosse il punto di unione, in cui si accordassero tutti i Direttori di anime; e cessassero così una volta per sempre tante controversie, che non fanno altro, che dividere gli animi con pregiudizio del Clero e del popolo! »

Laudandus ergo clar. Derthonensis Episcopus Joannes Negri, qui Epistola Pastorali data die 13 dec. 1846, ac Kalendario anni sequentis præfixa, Clero *summopere gratulatur*, quod in moralibus collationibus responsiones ad casus conspexerit *plerumque fuisse exaratas juxta doctrinam s. Alphonsi de Ligorio*. Quæ res *solatii et gaudii non parvi* ipsi fuit, qui censet *in maximum spirituale commodum cessurum, ubi Clerus Diœcesis eandem doctrinam concorditer retineat.* Quapropter (quin aliquo modo reprehendit qui aliorum, quas Ecclesia minime improbat, opiniones sequuntur) hortatur suos, ut *in sententiis cl. Episcopi insistant etc.*

2) *V.* 1. Riflessioni sulla santità e dottrina di s. Alfonso.
2. Giustificazione della Teolog. Morale del b. Liguori.
3. Feller, *Supplemento al Dizion. istorico.*
4. L'Ami de la Religion etc. t. xxi. n. 528, etc. etc.

CONCLUSIO

Q. Quid in tanta Theologorum controversia præ oculis habendum quoad regimen animarum in foro præsertim Pœnitentiæ?

R. In tanta Theologorum controversia illud maxime præ oculis habendum est in foro præsertim Pœnitentiæ, ut declinetur *indulgentia nimia et nimius rigor;* cum utrumque sit animabus maxime noxium 1. *Cavenda est*, inquit s. Bonaventura, *conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem* 2 — Hæc erat firmissima s. Alphonsi sententia: *protestor* (inquit), *quod sicut confessarios illos non approbo, qui nimiæ austeritati adhærentes facile damnant usum plurium opinionum, quæ gravi nituntur fundamento; ita contra neque approbare possum eos, qui de facili opiniones sine fundamento tamquam probabiles acclamant... Ubi agitur de amovendo pænitente a periculo peccati formalis, confessarius generaliter loquendo, et in quantum christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus debet uti; ubi vero opiniones benignæ proximum reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullæ auctorum opiniones, v. g. quoad vitandas occasiones proximas, et aliæ hujus generis, tunc semper expedit, ut confessarius utatur, imo dico quod ipse ut medicus animarum teneatur uti opinionibus tutioribus, quæ pænitentes ad se servandos in gratia conducunt* 3.

Hæc si diligenter attenderentur, sane nemo unus Sanctum nostrum de

1) Commendatus Derthonensis Episcopus doctrinam s. Alphonsi laudans, utpotequæ media incedit via, sic laxitatis atque rigoris mala aperit:

Laxitas præcepta de medio tollit, inordinatos appetitus sophismatibus cohonestat, malum excusat, a proximis occasionibus non removet, pravos habitus non expugnat, ad absolutionem pœnitentes rite non disponit.

Sed *severitas nimia* magis noxia est; nam consilia in præcepta mutat, levia in gravia traducit, nullum illi satis ut Sacramenta permittat, conscientias aggravat, homines anxietatibus vexat, quibus fit ut ipsi animo concidant, a Sacramentis abstineant, de salute desperent, fidem amittant, religionem exuant. Accedit et aliud damnum gravissimum; non enim fideles dumtaxat, sed ipsos torquet confessarios nimius rigor; cum nempe jam ex se hocce ministerium totum hominem requirat, qui severioribus principiis sunt imbuti ac boni sunt ministri, continuo anguntur magnopere timentes, ne suo muneri unquam faciant satis, sicque tandem ab hoc Sacramento minisirando deterrentur, abhorrent, alieni fiunt. Vid etiam lib., *Il Sacerdote santificato ecc. ecc. Lett.* 2ª — *danni che reca la lassità — danni che reca il rigore.*

Huic porro incommodo medetur s. Alphonsi Nostri doctrina. Quare hisce verbis sapienter concludit laudatus Antistes: *Doctrina autem Morali s. Viri semel recepta, ne dum plures habebimus Confessarios; sed et insuper eo spiritu præditos.... per quos expectare licebit peccatorum emendationem et in populis frugem, ac piam vivendi rationem.*

2) Comp. Theol. verit. l. 2. c. 32.

3) *V. Opus Morale, l.* 1, *n.* 77. Ubi etiam hæc verba legere est notatu sane digna: « Ego, ut sincere veritatem fatear, cum Theologiæ Moralis scientiæ vacare cæpi, quia

nimia indulgentia incusare poterit. Utinam omnes hac agendi ratione contenti essent, neque in praxi ultra progrederentur qui tutiora sequenda docent!

Ceterum nos hic sub fine Disputationis nostræ iterum declaramus et aperte profitemur, fas esse et omnino liberum cuilibet e dilectissimis tyronibus nostris eam hac in re tenere sententiam, quæ magis eidem arriserit. Absit ut eos, qui contra nos sentiunt, vel minimum reprehendere audeamus, quos neque Ecclesia sancta reprehendit: diversa via est, utraque tamen eos ad vitam perducens, qui ex dictamine conscientiæ operantur — Unde materiam totam *de opinione probabili et improbabili* concludimus iis verbis Bernardi Claramontensis: *ex quo opiniones sunt inter magnos, et Ecclesia non determinavit aliquam partem, teneat quis quam voluerit.* Duas tantum conditiones jure exigimus, et sunt: 1ª ut quilibet paratus sincero animo sit obedire definitionibus sanctæ Sedis Apostolicæ omnium Ecclesiarum Matris atque Magistræ, quando ac si forte prodibunt; 2ª ut nunquam ab eorum corde et oculis elabatur illud divi Augustini oraculum præclarissimum: *in necessariis unitas; in dubiis libertas; in omnibus autem charitas.*

Et ne his verbis fucum facere alicui videamur, subnectimus hic *catalogum Auctorum*, quos utraque sententia habuit patronos præstantiores, ut sic quisque valeat, si velit, pro suo arbitrio et ingenio eos per se legere, attente perpendere et perscrutari — Excludimus tamen quos *laxos vel laxistas* appellant, ut sunt præcipui *Antonius a S. S., Caramuel laxorum facile princeps, Leander, Martinus a s. Josepho, Pasqualigus, Sancius Joannes, Zanardi* et alii, qui licet probi, satis docti ac fine bono perducti; incaute tamen in opinionibus compluribus communiter censentur benignitati nimium indulsisse. Quarum quidem opinionum catalogum videre quis poterit penes Gonet 1.

Si autem Auctores complures *laudis honore* nuncupamus, non ideo ceteros minoris facimus. Hic id unum nostræ curæ fuit eos tantum referre titulos, quos vel reperimus in operibus Auctoris nostri, vel scimus passim ab aliis doctis prædicari.

Item neque quis ægre a nobis ferre debet, si hic Theologos videat omissos, quos vellet recenseri; impossibile ferme est, ut omnium desideriis occurrere possimus; atque ut tot inter, qui ubique laudantur, nullus omnino prætermittatur 2.

« rigidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenue cum aliis tunc tem-
« poris contendebam; sed postea melius rationes hujus controversiæ discutiens, opposita
« sententia, quæ pro opinione æque probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit ».

Hoc unum semper confirmat s. Alphonsus in omnibus hac de re. Opusculis, plures etiam referens sapientes viros, qui illa perlegentes rigidam deseruerunt sententiam.

1) T. 3 dissert. *de opin. prob. a* 3.

2) *V.* De Sarasa, *De arte semper gaudendi, pars secunda.*

It. Bonacina, *Theol. Mor. T.* 3 *in fine.*

It. La Croix, *in initio Theol.*

It. Bergier, *Dizionario Enciclop. Ed. Mediol. typ. Pirotta*, ad calcem Appendicis.

A

Auctores, qui in dubio stant (plus vel minus) pro sententia favente legi

Alasia, Commentaria Theologiæ Moralis (inter recentiores omnibus valde notus et celebris, claritate, ordine, stylo et rerum copia merito sane præstantissimus) — **Antoine Gabriel** Societatis Jesu, Theologia Moralis universa (Benedictus XIV gratum habuit, ut ejus Opera Moralia a selectis viris perlustrata et notis prædita prælegerentur studiosæ juventuti Collegii Urbani *De Propaganda*, et in usum Missionariorum adhiberentur: hodie tamen ibi traditur Theologia **Edmundi Voit** S. J.) — **Armilla**, qui dicitur alio nomine **Fumus** (e familia Dominicanorum) — **Bailly** — **Ballerini** (**Petrus** et **Antonius** fratres) — **Berti** e familia Augustinianorum (valde doctus) — **Besombes** — **Billuart** e Dominicanorum familia (perspicuitate, soliditate et eruditione merito prædicatus) — **Blancus** — **Cabassutius** (perdoctus) — **Cajetanus** — **Camargo** — **Canus Melchior** (perelegans scriptor, Dominicanus et Episcopus Canariensis) — **Collet** (doctissimus, et ex rigidioribus non ultimus) — **Comitolus** — **Concina** (Dominicanus perrigidus, et doctus) — **Contensonius** Dominicanus (valde commendatur etiam Verbi Divini præconibus ob singularem oratoriæ facundiam) — Continuator **Tournely** (alio nomine Collet) — **Cuniliati** Dominicanus — **Delamet** — **Dens** — **De Prado** — **Dettori** (recentissimus in Regio ipso Taurinensi Athæneo Theologiæ Moralis professor: ingenii acritate, styli elegantia, et eruditionis copia celebratus) — **Esclapezius** — **Estius** (doctor fundatissimus a Benedicto XIV nuncupatus) — **Fagnanus** (probabilioristarum facile princeps) — **Franzoja** — **Fromageau** — **Furno** — **Gazzaniga** — **Genetus** — **Gonetus** Domenicanus (doctus) — **Gonzales Thyrsus** (Præpositus Generalis Societatis Jesu) — **Gotti** (Cardinalis) — **Habert** (Doctor Sorbonicus) — **Hennus** — **Juvenius** (in indicem librorum prohibitorum relatus Decreto 25 septembris anno 1708, *donec corrigatur*) — **Le Tombeur** — **Liebermann** — **Luraschi** — **Michael De Elizalde** — **Merbesius** — **Mercorus** Dominicanus — **Merenda** — **Montazet** (Episcopus Lugdunensis: prohibitus Decreto 17 decembris anno 1792) — **Natalis Alexander** Dominicanus (eruditionis copia jure meritoque celeberrimus) — **Panormitanus** — **Parato** — **Patutius** (ex rigidioribus, e familia Dominicanorum) — **Petra** (Cardinalis) — **Petrocorensis** — **Piselli** — **Pontassus** — **Rebellus** (doctus) — **Ricci Flavianus** — **Rulfus** (ejus manuscripta extant in Bibliotheca Seminarii Novariensis) — **Sainte-Beuve** Doctor Sorbonicus — **Scarpazza** — **Schram** — **Sylvester** — **Speroni** — **Staidel** — **Stuardi** (qui Commentaria clarissimi Alasia contraxit aliquid addendo de suo) — **Tournely** (Doctor Sorbonicus et Theologiæ professor, valde ac merito ubique gentium laudatus) — **Vatolus** — **Victoria**, qui est e familia Dominicanorum — **Vigand**, etc. etc. etc.

B

Auctores, qui in dubio stant (plus vel minus) pro libertate

Abelly (Episc. doctiss.) = Albertus Magnus Dominicanus (Episc.) = Alvarez Dominicanus (Archiep.) = Amort (valde doctus, commendatus a Bened. xiv) = Anacletus = Andreucci (quem multi habet Bened. xiv) = Anglyus (Episc.) = Anguirre (Card.) = S. Antoninus, Angelus consiliorum salutatus (Archiep.) = Arsdek = Aversa = Azorius (valde celebratus a Bossueto) = Bannez Dominicanus (Confessor s. Theresiæ) = Barbosa (Episc.) = Becanus (doctus ac pius, et quem commendat Dupin) = Bernardus Claramontensis = Bissus Bern. (valde doctus: nomine Acad. Cassin. scripsit contra Thyrsum Gonzales) = Bolgeni (s. Pœnitentiariæ Theologus merito in honore habitus) = Bonacina (Episc.) = S. Bonaventura Doctor Seraphicus (Card. Episc.) = Bossius = Bouvier (Episc.) = Busembaum Hermannus (illius normam ac methodum secutus est s. Alphonsus: idem a Croix, Zaccaria et Franzoja commentariis est donatus) = Candida = Cardenas = Castelvetere (doctus) = Charmes = Coninkius = Cornejo = Covarruvias (Episc.) = Croix (quem Benedictus xiv amplissimis laudibus cumulavit) = Dearraga = Del Bene = De Lugo (Card. doctiss.) = De Horca = Diana = Duval (Prof. Sorb.) = Ægidius Romanus Doctor fundatissimus (Archiep.) = Elbel (doctus) = Escobarius = Fagundez = Faure (ejus doctrinam multi faciebat Pius vi) = Ferraris Lucius = Filliucius = Gallego = Gammacheus = Gaume = Gomez = Gousset (Arch. Card.) = Graffius (Abbas Cassinensis) = Granadus = Gravina = Holzman = Isambertus = A Jeremia P. Franciscus (qui sententiam suam methodo mathem. demonstrare aggressus est) = Layman (doct.) = Leander = Ledesma (Episc.) = Lessius (a d. Salesio laudatus) = Liguori Episc. (vir doctissimus ex Card. Gerdii; vir prudens ex Benedicto xiv; sanctiss. et doctissimus ex Leone xii et Pio ix) = Lopez = Lupus Christianus = Macadus = Malderus (Ep.) = Mannhart = Martinez Dominicanus = Mazzotta = Medina Dominicanus (Ep. doctiss.) = Moya = Molina = Montesinos = Navarrus = Nider = Palaus = Pallavicini (Card.) = Paludanus = Perez = Pessevinius = Pichler = Pontius = Potestas Felix (perspicuitate commendatus) = Reginaldus (a d. Salesio valde laudatus) = Roncaglia (optimus consiliarius) = Sa Emmanuel = Salmanticenses (TT. Collegii Salmanticæ in Hyspania, qui universam Theologiam pro suis multo studio ediderunt) = Sanchez (sapientiss. ac piiss.) = Schilder = Segneri senior = Serra = Sfondratus (Card.) = Sylvius (doctiss.) = Sporer = Stapf = Suarez (a Paulo v et Bened. xiv doctor eximius et pius; et a Bossueto totius Scholæ modernæ repræsentator nuncupatus) = Taberna = Tamburini = Tanner = Tapia (Episc.) = Taseda = Terillus (pro sua sententia notat biscentum AA. a se lectos) = Toletanus = Toletus (Card. quem proponit Salesius) = Tudescus (Archiep.) = Umbertus Dominicanus = Valentia = Vasquez (a Mabillonio valde laudatus, imo clarissimum lumen ex Benedicto xiv) Viva (eximiæ sapientiæ vir ex Benedicto xiv) = Voit = Zerola (Episc.) etc.

TRACTATUS SECUNDUS

DE LEGIBUS GENERATIM CUM APPENDICE DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ

Ab illa morum regula, quam *proximam* vocant et *internam*, nobis panditur via ad regulam illam, quam dicunt *externam* et *remotam*. Videlicet Tractatum *de Conscientia* sponte sequitur Tractatus *de Legibus*.

Quem ita ordinis gratia partimur, ut novem Capitibus totus sub una Disputatione contineatur. Erit illorum 1m *de Legis natura generatim et divisione;* 2m *de Lege æterna, naturali ac divina positiva;* 3m *de Lege umana;* 4m *de auctore Legis humanæ;* 5m *de Legis humanæ materia et subjecto;* 6m *de Legis vi et obligatione;* 7m *de Legis observantia et executione;* 8m *de Legis interpretatione;* 9m *de Legis mutatione.* Addemus Appendicem, De *Præceptis Ecclesiæ.*

DISPUTATIO UNICA

DE LEGIBUS

CAPUT PRIMUM

DE LEGIS NATURA GENERATIM ET EJUS DIVISIONE

Q. 1. *Quid est lex generatim accepta?*

R. *Lex generatim* accepta suum, ut sentit Angelicus, nomen habet a *ligando;* quia proprium munus est legis cujuscumque subditos quasi *ligare* atque *obstringere* ad aliquid faciendum vel omittendum. Augustinus vero cum Tullio eam ab *eligendo* appellari voluit.

Potest autem lex definiri: *regula agendorum, vel omittendorum.* Sed melius cum s. Thoma ea esse dicetur: *ordinatio rationis ad bonum commune promulgata ab eo, qui curam habet communitatis* [1].

Dicitur 1 *ordinatio*, et in hoc differt lex a consilio; — 2 *rationis*, quia hæc ordinatio debet rectæ rationi congruere; alioquin non esset homine digna; — 3 *ad bonum commune* tamquam ad suum objectum; quia lex intuetur in societatis conservationem, in pacem publicam, in delictorum coërcitionem, in litium et controversiarum exclusionem, et in alia similia, quibus bonum commune continetur; — 4 *promulgata*, quia promulgatio pertinet ad legis naturam, vel saltem est necessaria conditio; secus frustra constitueretur, cum impleri

1) 1. 2. q. 90. a. 4.

non possit quod nullimode innotescit; — 5 *ab eo qui curam habet communitatis;* cum enim leges ferre sit actus jurisdictionis ac superioritatis, illæ dari non possunt nisi ab eo, qui tali auctoritate potitur, seu a communitatis superiore [1]

Q. 2. *In quonam lex differt a præcepto?*

R. Quatruplici modo lex differt a *præcepto*, seu *mandato:*

1 Lex fertur a persona publica in *totam communitatem;* præceptum vero a persona quidem superiore, sed *vel* privata in personas privatas, uti dominus cum servo; *vel* etiam publica, sed agente cum persona privata et singulari, uti Princeps cum aliquo e suis subditis.

2 Lex etiam ad *futuros* extenditur, præceptum e contra non complectitur, nisi *præsentes.*

3 Lex *per se perpetua* est, et vivit etiam legislatore suo defuncto; præceptum vero expirat ipsa *morte præcipientis.*

4 Denique lex *immediate* afficit *territorium*, in quo promulgatur, *mediate* vero personas in eo degentes; præceptum ex adverso afficit *immediate* ipsas personas, iisque firmiter inhæret. Ita v. g. si Sacerdos fuerit a suo Superiore suspensus, hæc pœna eum comitatur etiam in aliena Diœcesi, neque potest in ea celebrare. Ita omnes [2].

Q. 3. *Quænam sunt legis causæ, actus et effectus?*

R. Ad 1: *Causa* legis multiplex est: efficiens, materialis, formalis et finalis. Causa legis *efficiens* est qui communitati præest; *materialis* est quidquid a lege præcipitur; *formalis* sunt verba legis, quibus nempe ea exprimitur; demum *finalis* est bonum commune, ob quod fertur lex: *finis legis est bonos homines facere*, ait Angelicus ex Aristotele [3].

R. Ad 2: legis *Actus* quadruplex est, qui hoc versu continetur:

Præcipit, ac prohibet, permittit, denique punit:

Nempe vel actus est ex suo genere bonus, et lex *imperat;* vel est ex suo genere malus, et *prohibet;* vel indifferens, et *permittit* [4]:

1) Leges, ut consequantur finem suum, sint *stabiles*, *paucæ*, atque *perspicuæ:*

1 *Stabiles* quoad potest; nihil sane magis societatem ac judicia perturbat, quam incertæ, mobiles ac continuo novæ editæ leges, maxime si unæ aliis contrariæ sint.

2 *Paucæ;* cum enim nulla sit lex, quæ ansam cavillandi non præbeat, quo plures leges statueris, eo plures cavillos dederis: hinc Plato, *ubi plurimæ leges, ibi et lites et mores improbi.*

3 *Perspicuæ*, ut ambiguitatibus careant, et controversias celerrime solvat.

2) Notandum tamen, nonnunquam prædicta nomina *legis* atque *præcepti* promiscue usurpari. Quo in casu non a nomine, sed a præfatis regulis attendenda erit differentia; neque enim nomina rebus, sed res nominibus vim tribuunt.

3) 1. 2. q. 92. a. 1.

4) Quæ quidem permissio est virtualiter præceptiva, quatenus nempe præcipit, ne actus impediatur fieri.

ut autem sibi obediatur, lex pœnam sancit non obtemperantibus, et ideo ponitur illud *punit* — Alii quintum actum recensent, qui est *præmio afficere;* sed illum excludit Angelicus; *quia hoc ad quemlibet pertinet, punire autem nonnisi ad ministerium legis* [1], gravi nempe pœna, quæ a criminibus retrahere efficaciter valeat.

R. Ad 3: legis *Effectus* est duplex, *obligatio subditorum* et eorum *bonitas:* — 1 *subditorum obligatio;* cum concipi nequeat jus imperandi in superiore sine necessitate obligationis in subdito. Hinc illud: *decretum facit necessitatem* [2]*:* — 2 *subditorum bonitas;* si enim subditus fideliter sectetur quæ lege continentur, esse non potest quin et ipse conducat ad bonum societatis, et bonus civis evadat.

Q. 4. *Quotuplex distinguitur legis præceptum?*

R. Omne legis præceptum vel *affirmativum* est, vel est *negativum:* — 1m obligat ad actum bonum eliciendum, v. g. ad eliciendum actum amoris in Deum; — 2m obligat ad omittendum actum malum, v. g. ad omittendum actum odii in Deum.

Præceptum *affirmativum* dicitur a Scholasticis *obligare semper;* quia actus præceptus eliciendus est quotiescumque advenerit tempus statutum. Sed non dicitur *obligare pro semper;* quia actus ille quamvis eliciendus sit temporibus statutis, non tamen eliciendus est *tempore omni;* cum sit onus omnino importabile, quod homo semper agat.

E contrario præceptum *negativum* dicitur *obligare semper,* et *pro semper;* quia actus malus numquam est faciendus, imo tempore omni est omittendus, quod utique fieri potest.

Q. 5. *Quomodo dividitur lex?*

R. Prima est generalis legis divisio est in legem *æternam, naturalem, divinam positivam,* et *humanam.*

Hanc divisionem sic cum Collet explicamus. Duplex est hominis societas, *una* cum Deo O. M. a quo conditus est; *altera* cum ceteris hominibus, quibuscum dies et vitam agit.

Ad utramque porro conservandam atque fovendam quadruplex illa necessaria lex est: — 1 *æterna* in ipso Deo, qua velit hominem numquam ab ordine deflectere; — 2 *naturalis* in homine, qua ipsi intimetur et nota fiat illa Dei voluntas; — 3 *divina positiva,* qua homo ad finem supernaturalem, ad quem conditus est, certo dirigatur; — 4 tandem *humana,* qua procuretur id omne, quo pax humana et publicus ordo conservari valeat et promoveri, simulque avertatur quidquid pacem illam queat perturbare et illum ordinem subvertere.

1) 1. 2. q. 92. a. 1. 2) Grat. *dist.* 4.

CAPUT SECUNDUM

DE LEGE ÆTERNA, NATURALI, ATQUE DIVINA POSITIVA

Q. 1. *Quid est lex æterna?*

R. Divo Augustino sic placuit legem æternam definire: *lex æterna est ratio divina, vel voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans* [1].

Nempe Deus a tota æternitate vidit et statuit ordinem, quem unaquæque res suæ naturæ consentaneum requirebat; cum vero idem Deus ex Apostolo *seipsum negare non possit* [2], ideo ordo ab æterno constitutus velle debet, ut perpetuo immutabilis conservetur.

Q. 2. *Quomodo probatur legis æternæ existentia?*

R. Legis æternæ *existentia*, mentem vix convertendo in præcipua Dei attributa, demonstratur. Si enim Deus est *summa Bonitas*, necessario debet bonum diligere et malum aversari. Si est *summa Justitia*, non potest non probare quæ æqua sunt, et non improbare quæ iniqua. Si est *summa Veritas*, necessario veritatem amore, mendacium odio prosequi debebit. Uno verbo si est *summa Sapientia*, ordinem ex vi suæ naturæ in deliciis habere; perturbationem vero detestari tenetur. Hæc autem omnia Deus respueret, nisi lex æterna admitteretur; cum non sit lex æterna, nisi ipsa *Dei voluntas ordinem naturalem conservari jubens, et perturbari vetans.*

Ergo si hæc in Deo *voluntas* non admitteretur, ipse jam esset dicendus *nec* bonum diligere, *nec* malum aversari, *nec* probare quæ æqua sunt, *nec* improbare quæ sunt iniqua, *nec* veritatem amore, *nec* mendacium odio prosequi; uno verbo *nec* ordinem in deliciis habere, *nec* detestari ejusdem perturbationem: quæ de Deo pronuntiare animus noster horret. Hoc idem agnovit vel ipse Tullius ajens, *legem æternam ortam esse simul cum mente divina* [3].

Q. 3. *Quænam sunt legis æternæ proprietates?*

R. Quatuor sunt præcipuæ legis æternæ proprietates:

Prima, quod lex æterna plus vel minus ab hominibus sit cognita, non quidem in se ipsa, sed in ejus effectibus; sicut si quis ipsum non videat solem, sed ejus splendorem in cacumine montis [4].

Secunda, quod ipsa sit prima et sola actionum humanarum *regula*. Et sane extra Deum nulla nec esse nec concipi norma potest, ad quam perpensæ actiones humanæ bonæ sint et honestæ; quum solus Deus sit fons et origo totius bonitatis et honestatis [5].

1) Ep. 22. cont. Faust. c. 29. 2) 2. Tim. 2. 3) L. 2. de legib.
4) *V.* Thomas, 1. 2. *q.* 93. *a.* 2. 5) *V.* Thomas, 1. 2. *q.* 19. *a.* 4.

Tertia, quod omnia, quæ in mundo sunt, eidem prorsus *subjiciantur*, sive sint creaturæ inanimes et irrationales, sive intelligentes et ratione præditæ: — 1 quidem *intelligentes* et *ratione præditæ*, tam si bene quam si male agant; nam si *bene*, obtemperant legi æternæ et ordinem nanciscuntur divinæ bonitatis *præmia largientis;* si *male*, contemnunt utique et declinant divinam bonitatem, sed incidunt in divinam justitiam *pœnas infligentem;* — 2 *inanimes* et *irrationabiles* juxta illud: *fundasti terram, et permanet....: ordinatione tua perseverat dies; quoniam omnia serviunt tibi* [1].

Quarta proprietas est, quod ceteræ leges ab ea dimanent: — *Naturalis* quidem; quia hæc non est, nisi ipsius *legis æternæ in hominum mente facta transcriptio* — *Divina positiva; quia* ex Angelico, *ut altiori modo dirigatur homo in ultimum finem, superadditur lex divinitus data, per quam lex æterna altiori modo participatur* [2] — *Humana* demum, *tum* quia nihil justi in humanis legibus esse potest, quod ab æterna non derivetur; *tum* quia ab æterna lege Principes habent potestatem justa decernendi juxta illud: *per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt* [3].

Triplici autem modo a lege æterna leges ceteræ dimanant: — 1 uti ab *exemplari;* cum nulla lex justa sit, nisi suum quasi exemplar imitetur æternam, eique plane conformetur; — 2 uti a *causa sui efficiente*, quatenus omnis potestas inferioribus legislatoribus non datur, nisi per legem æternam; — 3 quatenus lex æterna, mediante lumine rationis vel fidei, præcipit ut aliquæ leges fiant, eæque *tales et tales* pro diversitate temporum, locorum et personarum.

Q. 4. *Quid est lex naturalis?*

R. Legem naturalem sic cum Angelico definimus: *est participatio legis æternæ in rationali creatura, dictans et præscribens illud esse agendum quod est intrinsece bonum, et illud fugiendum quod est ab intrinseco malum* [4].

Dicitur 1 *participatio legis æternæ;* quia lex naturalis a lege æterna dimanat, et idem utraque jubet et vetat; utraque jubet quæ sunt ordinatissima, et vetat quidquid ab ordine immutando deflectit.

Naturalis nuncupatur, quia ipsam hominis naturam afficit, et videtur a Deo naturæ auctore manu quasi sua cordibus nostris insculpta, et ita inhæret, ut homo sine illa nequeat omnino concipi, dicente Psalmista: *signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; dedisti lætitiam in corde meo* [5]; — 2 *In rationali creatura*, et ita

1) Ps. 118. 2) 1. 2. q. 91. a. 4. 3) Prov. 8.
4) 1. 2. q. 91. a. 2; *et* q. 93. a. 1. 5) Ps. 4.

distinguitur a lege generali, qua omnia creata reguntur; — 3 *Dictans et præscribens etc.* quæ enim jubet aut vetat lex naturalis, non ideo sunt bona quia jubentur, aut mala quia vetantur; sed ideo jubentur quia *ex se* bona sunt, aut vetantur quia *ex se* sunt mala.

Lex naturalis has habet proprietates, ut nempe sit *necessaria, certa, universalis, perspicua, indelebilis,* ac *immutabilis.* Hinc

Q. 5. *An lex naturalis sit necessaria?*

R. Affirmative: lex naturalis nobis necessaria est. Nos intellectu et appetitu rationali constamus. Ut verum a falso, bonum a malo secernamus, intellectum habemus: ut autem quæ honesta sunt et æqua sectemur, habemus appetitum rationalem. At quomodo recte ac semper utrumque præstare possemus, si perpetua aliqua nobis ratio non adesset a firmissimis naturæ judiciis deducta? Si id ab hominum placitis penderet, nihil esset stabile; ac frustra quis hominem in homine quæreret. *Si populorum jussis* (ait Tullius), *si principum decretis, si sententiis judicum jura constituerentur, jus esset latrocinari, jus adulterare, jus testamenta falsa supponere; si hæc suffragiis aut scitis multitudinis probarentur* [1].

Q. 6. *An lex naturalis certa sit et existat?*

R. Legis naturalis *existentiam* velint nolint vel ipsi perditi homines admittant necesse est; cum nemo possit negare se ipsum. Quisquis enim ad se paullulum attendit, illico sibi inesse intelligit (etiam post Adæ peccatum) principia quædam, quæ ineluctabiliter assensum ad bonum extorquent: *justitiæ tanta vis est, ut ne illi quidem,* ait Tullius, *qui maleficio aut scelere pascuntur; possint sine ulla justitiæ particula vivere* [2] — Hinc Apostolus scribit, quod *gentes, cum naturaliter quæ legis sunt faciunt, ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis* [3].

Ex his patet, quam gravis sit legis naturalis transgressio; qui enim ipsam violat, insurgit *contra* conscientiam suam, quæ fortiter pulsat; *contra* Deum, quem ignorare non potest illius esse auctorem; *contra* ipsam naturam, in hominis enim essentia ea lex fundamentum habet. Unde ex eodem Apostolo transgressores dicuntur *morte digni*: et in hac morte potest dici positam esse legis naturalis *sanctionem* [4].

1) L. 1. de Leg. c. 15 — *V.* Gerdil, *Principes metaphysiques de la Morale chrètienne, l.* 3.; it. *Dell'origine del senso Morale* § 3 — Genuensis, *De lege naturæ, diss.* 2. — S. Thomas, *Contra gentes, c.* 129.

2) De Offic. l. 3. c. 9. 3) Rom. 3.

4) *Sanctio* legis, seu constitutio pœnæ in transgressores, est de omni lege; nam lex imponendo necessitatem virtutis, consequenter facit, ut ejus transgressores pœna sint digni saltem apud Deum — *V.* Suarez, *De Legibus ac Deo Legislatore, L.* 1. *c.* XVI — II. Alasia, *De Legib. Dissert.* II, *c.* 11. *art.* 5.

Hujusce legis *præcepta* exhibet Decalogus, qui solet definiri: *lex naturalis et divina, in decem præcepta distributa, digito Dei in duabus tabulis inscripta, et per manus Moysis populo Judaico data.* Additur et *divina;* quia legem illam hominum moribus deturpatam iterum positive instauravit Deus per Moysen.

Unde merito Tridentinum anathemate percussit Lutherum, qui docuit *decem præcepta nihil pertinere ad christianos* [1]. Nam præterquamquod Christus ea confirmavit [2], omnibus hominibus convenire debent; cum in hominis ipsius natura fundata sint [3].

Hæc autem *præcepta* hisce versiculis exhiberi solent:

Unum *cole* Deum. Nec *jures* vana per Ipsum.
Sabbata *sanctifices.* Habeasque in *honore* parentes.
Ne sis *occisor; mœchus; fur; testis* iniquus.
Non cupias *nuptam.* Non rem cupias alienam.

Sed (quæres) *an lex naturalis præcedat libertatem, an vero eam subsequatur?*

R. Lex naturalis duplici ratione potest considerari, nempe *ratione suæ originis,* quam habet a Deo; et *ratione suæ obligationis,* qua refertur ad hominem:

Si 1, certe est *anterior* libertate hominis eamque præcedit, quatenus nempe ab æterno fuit constituta.

Si 2, est in tempore *posterior* libertate hominis eamque subsequitur, quatenus nempe lex naturalis non promulgatur sive non significatur in sua vi, et in suis præceptis, nisi homini jam condito in propria libertate secundum illud: *Deus ab initio constituit hominem et reliquit illum in manu consilii sui, adjecit mandata et præcepta; si volueris mandata servare, conservabunt te* [4]. — Ergo *prius* homó fuit constitutus *in manu consilii sui,* et *postea* eidem *adjecta* fuere præcepta Dei; et sane prius est *esse,* quam *esse tale.*

At (dices) *lex naturalis est participatio legis æternæ in rationali creatura; sed lex æterna præcedit libertatem hominis, ergo et naturalis.*

1) *Sess.* 6. *can.* 19. 2) Matth. 19.

3) *Decalogus* ducitur a greco *deca* decem, et *logos* sermo, quasi nempe decem sermones Dei contineat. Cum autem decem illa præcepta et Deum et proximum respiciant, ideo recte Christus, *Matth.* XXII, totam Decalogi substantiam ad Dei ac proximi amorem reduxit.

S. Thomas (1. 2. *q.* 100. *a.* 3) exponit quomodo omnia præcepta naturalia in Decalogo contineantur. De hisce porro erit a nobis agendum propriis locis; vedelicet de *primo* præcepto, *secundo* et *tertio* erit De Virtute Religionis; de *quarto* et *octavo* erit De Obligationibus; de *quinto,* et *septimo* erit De Restitutione; tandem de *sexto, nono,* et *decimo* erit De Peccatis.

4) Eccli. 15.

R. Distinguendo *minorem:* lex æterna præcedit libertatem hominis, *prioritate temporis*, concedo: *prioritate rationis* seu *ordinis*, nego *minorem*. Jam vero: licet in Deo non adsit neque *prius* neque *posterius* ratione temporum, quia temporis successio in ipso admitti non potest; adest tamen saltem juxta nostrum concipiendi modum ratione ordinis in decretis divinis. Sic *prius* esse debuit ratione ordinis in Deo prævidisse in propria sapientia hominis lapsum, et *posterius* in propria misericordia determinasse ejus redemptionem. Hæc porro *ordinis ratio* habetur etiam in casu nostro: *prius* nempe dici debet Deus sibi proposuisse hominem conditum et liberum quocumque vinculo legis, *posterius* vero sibi proposuisse legem ipsi tradendam.

Quod clare innuunt citata verba Ecclesiastici, quibus aperte declaratur, hominem *ab initio* fuisse constitutum a Deo, atque relictum in *manu consilii sui;* deinde vero ei *adjecta fuisse mandata* [1].

1) Nonne ita se gerit quilibet sanæ mentis legislator, ut nempe *prius* mente sua concipiat subditos, ac *postea* intendat animum in leges iisdem imponendas pro publico omnium bono? *Neque dicas: si ita est, ergo homo nascitur a Deo plane independens, quod est absurdum.* Responsionem præbet s. Alphonsus: *rispondiamo, e per ispiegarci più chiaramente avvagliamoci di un esempio triviale: un moro è venduto schiavo ad un cristiano: il moro è tenuto ad ubbidire al padrone in quelle cose che gli comanda; ma se il padrone non gli dichiara quel che vuole, ma lo tiene occulto nella sua mente, è tenuto lo schiavo ad eseguirlo? questo è il caso nostro: noi diciamo che l'uomo non già nasce libero ed esente da ogni legge: nasce subordinato a Dio suo creatore ed obbligato ad obbedirlo in tutti que' precetti, che vuole imporgli; ma finchè Iddio non gli fa conoscere i suoi voleri, come può essere tenuto l'uomo ad eseguirli?* (*V.* Apolog. e confutaz. vol. 1. p. 52. n. 41). — Deinde subjungit: *Egli* (l'uomo) *nasce suddito, dipendente ed obbligato ad ubbidire a tutti i precetti, che Iddio gl' impone; ma acciocchè tali precetti lo leghino, debbono essergli applicati colla promulgazione formale del precetto, la quale si fa appunto quando il precetto gli è manifestato per mezzo del lume della ragione; ma sintantochè il precetto non gli è fatto noto, l' uomo possiede la sua libertà donatagli da Dio, la quale essendo certa, non resta legata se non da un precetto certo* (ibid. pag. 215).

Saltem (addes) *negari non poterit humanam libertatem præcedi ab ipsa ratione hominis naturali.* Difficultatem sic dissolvit s. Alphonsus: « per vedere se la ragione « precede o no la libertà, bisogna vedere che cosa intendasi sotto nome di ragione: se « s'intende il raziocinio, ossia la facoltà che ha l'uomo, quando giunge all'uso di ragio- « ne, di saper discernere le cose vere dalle false, concediamo che questa sorta di ragione « precede la libertà e la volontà; ma questa ragione nulla toglie alla libertà dell'uomo. « Se poi per ragione s'intende l'attuale discernimento retto delle verità, allora neghiamo, « che tal ragione possiede prima della libertà, perchè tal ragione non lega la libertà, se « non dopo che gli è manifestata colla di lei cognizione. Ed in tal senso solo diciamo che « l'uomo anche dotato di ragione, ma secondo il primo senso, nella mente divina è stato « contemplato antecedentemente alla legge ».

Apolog. e confutaz. vol. I. pag. 229.

Q. 7. *An lex naturalis obliget omnes, et quidem cum quocumque damno et incommodo?*

R. Ad 1. Affirmative: legem naturalem obligare omnes homines rationis usu pollentes, nemine excepto, facile et clare patet ex eo, quod omnibus, nemine excepto, ea a Deo insculpta sit, et in ipsa hominis essentia suum habeat fundamentum. Hinc gravissime erravit Machiavellius, quando sic Principem suum allocutus est [1]: ***sæpe res et publicum bonum te cogunt fidem lædere, charitatem et humanitatem cum Religione negligere.*** Numquid enim bonum publicum separari unquam poterit a legis justitia, a charitate, ab humanitate, a Religione? Tolle hæc ab animo Principis cujuscumque, quid erit de tota ipsa societate civili, quæ iis virtutibus fovetur et alitur?

R. Ad 2. Hæc autem obligatio legis naturalis est utique cum quocumque damno et incommodo; ea enim non præcipit aut prohibet, nisi quod est intrinsece bonum vel malum, quodque proinde in se semper est idem.

An lex naturalis (forte inquires) *obliget independenter a lege divina scripta, seu revelata?*

R. Fatentur Theologi omnes, legem naturalem obligare independenter a lege divina scripta seu revelata; inquit enim Apostolus: *quicumque sine lege* (scripta) *peccaverunt, sine lege peribunt* [2], id est peribunt propter peccata contra legem naturalem patrata. Ergo lex naturalis obligat independenter a lege divina scripta seu revelata. Si aliter esset, homines in statu legis naturæ sine legis ullius obligatione remansissent, saltem usque ad cognitam legis scriptæ promulgationem per Moysen factam, quod dicere est absurdum.

Sed si ita res est, eccur ergo (inquies) *Deus per Moysen præcepta Decalogi promulgavit?* — Responsionem præbet s. Alphonsus [3]: « è vero, che anche i precetti naturali furono pubblicati da « Mosè colla legge scritta del Decalogo; ma prima di questa legge « scritta vi era già per gli uomini nello stato della legge di natura « la legge naturale divina, scritta (come dice s. Paolo) ne' cuori « degli uomini, colla quale ben potevano conoscere quel che per « sè era male o bene. Ma poichè trascuravano essi d'indagare questa « legge (acciocchè non si lamentassero, dice s. Agostino, che mancasse loro qualche cosa per ben conoscere quel che dovevano fare « o evitare), Iddio diè a Mosè in due tavole scritta col suo medesimo « dito divino quella legge, che stava già scritta ne' loro cuori ».

1) Lib. *Princeps* cap. 18. 2) Rom. 2. 3) *V. Apolog. ecc.*

Idcirco qui violat legem naturæ per Decalogum cognitam, gravius quidem peccat, quia graviorem Deo injuriam irrogat; sed non committit duo peccata.

Sed (quæres) *legis naturalis obligatio oriturne ab ipsa rerum natura, an a voluntate divina?*

R. Fuit olim opinio Patris Vasquez, *naturam ipsam rationalem esse primam moralis honestatis regulam, ita ut ex conformitate vel difformitate ad illam tota desumatur honestas et pravitas humanarum actionum.* Sed hanc sententiam P. Suarez, et Du-Hamel 1 cum aliis sine numero declaraverunt omnino *falsam et alienam ab omnibus theologis atque philosophis.* Et sane: doctrina est Præceptoris Angelici leges omnes (et ideo earum obligationem) non aliunde oriri, quam a lege æterna Dei: lex autem æterna Dei ex Augustino *est ipsa ratio divina et voluntas Dei ordinem naturalem conservari jubens, perturbari vetans* 2. Hinc est, quod ipse s. Doctor sic peccatum definivit: *dictum vel factum vel concupitum* (non *contra naturam rationalem*, sed) *contra legem æternam Dei.*

Quæ verba perpendens Angelicus ait: *s. Augustinus in definitione peccati posuit duo: unum quod pertinet ad substantiam actus humani, quod est quasi materiale in peccato, cum dixit:* dictum vel factum vel concupitum; *aliud autem quod pertinet ad rationem mali, quod est quasi formale in peccato, cum dixit:* contra legem æternam 3 — Quibus ex verbis sic concludebat Alphonsus noster 4: *dunque tutta la ragione del male del peccato non nasce dalla stessa natura; ma nasce dall'esser contrario alla legge eterna.... non è la natura, che forma la legge e la misura dell'onestà; ma è quella legge, che Iddio ha data a' subbietti di ciascuna natura* 5.

Q. 8. *An lex naturalis ita perspicua sit, ut ignorari non possit?*

Ut hæc quæstio plenius intelligatur præmittendum est, legis naturalis præcepta alia esse *primaria*, alia *secundaria*, alia *remota* — Præcepta *primaria* sunt quæ primo intuitu et sola quasi verborum

1) Theol. Tom. 1. l. 1. de leg. c. 2.
2) Contr. Faust. l. 22. c. 27.
3) 1. 2. q. 71. a. 6.
4) Apolog. e confut. vol. 2. p. 13. ubi fusius de hac quæstione.
5) Notanda etiam sunt hæc ejusdem verba: *io per me, considerando il peccato come offesa di Dio, ch'è somma bontà e mio Signore, che mi ha creato, redento, e da cui ho ricevuto tutto, col suo ajuto ben posso concepirne un vero pentimento. All'incontro non saprei concepir questo vero pentimento, considerandolo come mera offesa della natura, che non è mia signora, nè mi ha creato nè redento, e da cui non ho ricevuto alcun bene, mentre quanto ho, tutto lo riconosco da Dio* (libr. sup. cit. pag. 20).

expositione innotescunt; et sunt eadem apud omnes non *solum secundum rectitudinem* (verba sunt Angelici), *sed etiam secundum notitiam:* v. g. *alteri ne feceris, quod tibi fieri nolis: Deus est diligendus, virtus amanda* [1].

Secundaria vero dicuntur quæ a primariis *immediate* et *evidenter* deducuntur: v. g. *furtum esse malum: nemini injuriam irrogandam.*

Remota denique sunt quæ ope ratiocinationis a principiis primariis deducuntur: v. g. *usura etiam moderata est illicita*, etc.

Hoc autem posito:

R. 1: Consentiunt Theologi non dari ignorantiam invincibilem circa legis naturalis præcepta *primaria*, et *secundaria* in semetipsis spectata (nisi forsan aliquando in rudibus omnino ad breve tempus). Nam, uti ait Suarez, *natura ipsa ac conscientia ita pulsat in actibus eorum, ut non permittat ea inculpabiliter ignorari.* — Diximus *in semetipsis spectata;* quia si cum quibusdam circumstantiis conjungantur apparenter a peccato excusantibus, ignorari poterunt etiam invincibiliter. Sic v. g. invincibiliter ignorari non potest furtum in se spectatum esse illicitum; sed contingere potest, ut quis bona fide sibi persuadeat illud esse licitum, quando agitur de egeno hic et nunc sublevando, qui non sit in extrema necessitate.

R. 2: Si vero agatur de præceptis *remotis*, unanimis sententia est cum d. Thoma, ignorantiam invincibilem circa eadem dari posse: *necesse est*, ait, *quod omnia præcepta moralia pertineant ad legem naturalem, sed diversimode. Quædam enim sunt, quæ statim per se ratio naturalis cujuslibet hominis dijudicat esse facienda, vel non facienda. Quædam vero sunt, quæ subtiliori consideratione rationis a sapientibus judicantur esse observanda, et ita sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores a sapientioribus instruantur* [2]. Rudes ergo *indigent* instructione, ut præcepta juris naturæ *remota* addiscant; ergo ea possunt invincibiliter ignorare.

Imo hæc ignorantia dari potest in viris doctis et piis: argumento sit controversia qua Angelicus Doctor s. Thomas, et Doctor Seraphicus s. Bonaventura disputant, an judex damnare possit reum convictum; quem tamen scientia privata certo scit esse innocentem? Affirmat primus; inficiatur secundus. Alteruter errat profecto: uterque tamen dicendus est omnia fecisse ad veritatem agnoscendam [3].

Quando autem ignorantia (licet sit juris naturalis) est invincibilis,

1) 1. 2. q. 94. a. 4. 2) 1. 2. q. 100. a. 1.

3) *V. Dissertatio* s. Alphonsi De Liguori in *Op. Mor.*, l. 1. nn. 170, *et seqq.* ubi scite pro more suo quæstionem resolvit auctor eruditissimus.

est etiam inculpabilis; nam, dicente Augustino, *quis peccat in eo, quod nullo modo caveri potest?* [1] Hinc contraria propositio sub n. 2 damnata est ab Alexandro VIII — Neque hæc ignorantia nobis est in Adamo voluntaria et culpabilis, ut falso autumant Lutherani, Calvinistæ, Bajanistæ et Jansenistæ; nam per gratiam regenerationis ex Tridentino *tollitur totum id, quod veram et propriam peccati rationem habet* [2]: quod tamen verum non esset, si adhuc ignorantia illa esset culpabilis [3].

Hæc tamen inculpabilitas non ita facile supponi debet in iis, qui ratione status legem scire tenentur, ut sunt Ecclesiastici, judices etc.; eo enim ipso, quod talem statum suscipiunt, ad obligationem sese instruendi jam satis advertunt [4]. Huc facit illud d. Bernardi: *multa nesciuntur aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi* [5].

Q. 9. *An lex naturalis sit universalis et indelebilis?*

R. Ad 1. Utique lex naturalis universalitate pollet, quantum scilicet *ad prima principia communia*. Hoc patet ex consensu omnium populorum, qui licet barbari, inculti, corrupti; tamen prima rationis principia omnes semper uno ore professi sunt. Ad rem Augustinus: *nunquid lex naturalis non erat in populo Israel? erat plane quoniam et ipsi homines erant: sine lege autem naturali essent, si præter naturam humani generis esse potuissent* [6].

R. Ad 2. Quod dictum est de universalitate, idem valet de indelebilitate legis naturalis: *quantum ergo*, ait Angelicus, *ad principia communia lex naturalis nullo modo potest a cordibus hominum deleri in universali; deletur tamen in particulari operabili, secundum quod ratio impeditur applicare commune principium ad particulare operabile propter concupiscentiam, vel aliquam aliam passionem* [7].

Q. 10. *An possit in legem naturalem contingere mutatio, vel dispensatio?*

R. *Stricte loquendo* ne divina quidem auctoritate potest in juris naturalis præcepta contingere *mutatio* aut *dispensatio:*

Non 1 *mutatio;* hæc enim esse non potest, nisi vel *abrogatione* per quam lex obliteretur atque tollatur, vel *derogatione* per quam ipsi quidpiam detrahatur; atqui neutrum in lege naturæ admitti potest.

1) *De lib. arb. l.* 3. *c.* 18. *n.* 50.
2) Sess. 5. can. 5.
3) *V.* Bouvier, *De Actibus humanis, cap.* 1: *sess.* 3.
4) *V.* Liguori, *Opus Mor., l.* 1. *n.* 170.
5) *Tract. ad Hugon* de quæst. c. 1, et 4.
6) In Ps. 118 Ser. 25.
7) I. 2. q. 94. a 6.

Ut enim in ea admittatur *abrogatio* vel *derogatio*, oportet illa quæ ipsa præcipit, in toto aut in parte fieri vel noxia vel inhonesta vel saltem minus utilia; illa autem quæ prohibet, evadere vel bona vel minus mala vel indifferentia; atqui id nunquam contingere potest. Sane lex naturæ non præcipit, nisi quod est *intrinsece* honestum et bonum; nec prohibet nisi quod est *intrinsece* inhonestum et malum, quodque tamdiu erit malum in omni sua parte, quamdiu perdurabit ipsa ratio Sapientiæ æternæ; ergo lex naturalis omnem respuit tam *abrogationem*, quam *derogationem*, ac proinde in ejus præcepta contingere nequit *mutatio* [1].

Neque 2 contingere potest *dispensatio*; etenim quid aliud est *dispensare in lege*, *quam aliquem liberare ab obligatione legis ejusdem*, *manentibus tamen omnibus circumstantiis*, *sub quibus lex viget et obligat?* atqui in lege naturali ne Deus quidem id agere potest. Absit enim ut dicamus posse Deum permittere, ut quis agat quod est *intrinsece* malum et inhonestum, v. g. ut quis Deum ipsum odio atque blasphemiis prosequatur. Vel ut quis omittat quod ex natura rei necessarium est ad morum honestatem, et cujus omissio dedecet naturam rationalem, v. g. ut quis omittat Deum amare et eundem colere. De hac lege perbelle ait Tullius: *nec erit alia Romæ*, *alia Athenis*; *alia nunc*, *alia posthac*; *sed et omnes gentes*, *et omni tempore una lex et sempiterna et immortalis continebit*, *unusque erit quasi magister et imperator omnium Deus. Ille legis hujus inventor*, *disceptator*, *lator*; *cui qui non parebit*, *ipse se fugiet*, *ac naturam hominis aspernabitur* [2].

Diximus *stricte loquendo*; quia divina auctoritas in iis, quæ ejusdem subiiciuntur imperio neque in rerum essentiis fundantur, potest justa interveniente causa, circumstantias mutare, sicque efficere, ut obligatio ante existens evanescat et relaxetur. Quod esset quidem in legis naturalis præceptis aliquo modo *dispensare*, sed *improprie* prorsus et *indirecte* — Sic v. g. cum Deus sit supremus rerum omnium Conditor ac vitæ hominum eorumque bonorum Dominus, potuit præcipere Abrahamo, ut filium sibi suum sacrificio immolaret, permittere Hebræis ut vasa Ægyptiorum mutuo accepta non amplius restituerent, in ipsos nempe transferendo dominium [3].

1) *V.* d. Thomas, 1. 2. *q.* 100. *a.* 3. — Et Palmieri, *Analisi ragionata Disp.* 4.

2) Lib. 3 de Repub.

3) Hoc modo sustinentur etiam relaxationes a ss. Pontificibus tributæ circa vota, juramenta etc.; quæ tamen essent de jure naturæ servanda. Nempe Pontifex divinæ interpres voluntatis declarat hanc vel illam causam sufficientem esse, ut a Deo remittatur.

Q. 11. *Quid est lex divina positiva?*

R. Lex divina positiva definiri potest: *lex exterius data a Deo hominem dirigens ad finem supernaturalem.*

Dicitur 1 *lex exterius data*, ut distinguatur a lege naturali; *hæc* enim datur *interius* per lumen rationis; *illa* vere manifestatur *exterius* per sacras Scripturas et per divinas Traditiones. Ideo appellatur etiam *positiva*, quasi *exterius sub oculis posita;* — 2 *a Deo*, ut distinguatur a lege humana, quæ fertur ab homine; — 3 *hominem dirigens ad finem supernaturalem*, qui sicuti lex naturalis ducit hominem ad finem naturalem; ita lex divina positiva eumdem ducit ad finem supernaturalem, et trahit ad felicitatem æternam.

Q. 12. *An lex divina positiva sit in moralibus necessaria?*

R. Lex divina positiva utique est in rebus moralibus *necessaria:*

1 *Relate ad ordinem supernaturalem;* quia homo ad hunc ordinem conditus indiget lege eidem proportionata. Neque enim ad illum potest pervenire solius legis naturalis auxilio; cum ipsa sit altioris ordinis et facultates naturales excedat.

2 *Relate ad ordinem ipsum naturalem;* quia *propter incertitudinem humani judicii* (verba sunt Angelici) *præcipue in rebus contingentibus et particularibus contingit de actibus humanis diversorum diversa esse judicia, ex quibus etiam diversæ et contrariæ leges procedunt. Ut ergo homo absque dubitatione scire possit quid ei sit agendum et quid vitandum, necessarium fuit, ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat, quod non potest errare* [1].

Sic v. g. Deum esse colendum vel ipsa naturalis ratio sat omnibus ostendit: verum circa modum hujusmodi cultus, quot sententiæ fuerunt ethnicorum! Hinc de illis ait Apostolus: *cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt* [2] — Necesse ergo erat, ut lex divina falli ac fallere nescia per revelationem id nobis panderet. Pandit autem, uti testatur idem Apostolus: *multifariam multisque modis olim Deus loquens Patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in Filio* [3].

Q. 13. *Quænam divisio legis divinæ positivæ?*

R. Duplex est legis divinæ *divisio:*

1 Alia dicitur *pure positiva*, alia *non* — *Illa* præcipit vel prohibet

contracta obligatio; hanc vel illam causam ita rem immutare, ut honestum evadat quod prius deforme erat. Seu, ut ait s. Thomas, *determinat quid sit Deo acceptum* (2. 2. q. 88. a. 12).

1) 1. 2. q. 91. a. 4. 2) Rom. 1. 3) Hebr. 1.

quæ a lege naturali neque præcipiuntur neque prohibentur. Tale erat præceptum Judæis datum, qui vetabantur manducare carnes nonnullorum animalium — *Ista* vero præcipit vel prohibet quæ a lege naturali præcepta jam sunt, vel prohibita. Talia sunt v. g. singula Decalogi præcepta, si Sabbati determinatio excipiatur.

2 Alia dicitur *lex vetus*, alia *nova* — Lex *vetus* a Deo lata est in veteri Testamento, et populo Israëlitico per Moysen promulgata versus annum 2518 a constitutione mundi. Quæ quidem quamvis bona esset, *immaculata, convertens animas* [1], cum tamen ea non esset, nisi Novæ Legis figura; ideo quoad præcepta *cærimonialia* ac *judicialia* ex se cessare debuit, ista adveniente, juxta illud: *umbram fugat veritas* [2] — Lex *nova* a Christo fuit indicta, et per ejus præcones Apostolos per totum orbem disseminata. Hæc perdurabit usque ad finem sæculorum juxta illud Christi ad Apostolos eorumque successores: *ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi* [3].

Cæpit autem obligare Judæos saltem die Pentecostes, quo eis solemniter promulgata est coram ingenti multitudine [4]; *alios* autem non incepit obligare, nisi pedetentim ac successive, ut docet *Deus*, prout nempe promulgatio illa ad varias nationes humano modo potuit pervenire [5].

Quanta sit *obligatio* divinæ legis servandæ, patet tum ex illius necessitate; tum ex illis Christi verbis: *mandata mea servate* [6]*; si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione mea* [7] — Hinc definivit Tridentinum: *si quis dixerit Christum Jesum a Deo datum fuisse ut Redemptorem cui fidant, non etiam ut Legislatorem cui obediant, anathema sit* [8].

1) Ps. 18.

2) Ecclesia *in hym. Missæ Corporis Domini.*

Præcepta tamen *moralia*, quæ nempe spectant mores informandos, semper permanserunt, non quidem vi legis positivæ; sed legis naturalis, utpote immutabilis. Imo neque ipsa præcepta *cæremonialia*, ac *judicialia* illico cessarunt a lege nova, sed pedetentim; decebat enim, prout ait Angelicus 1. 2. q. 103. a. 4, *ut Synagoga cum honore sepeliretur.*

Communis opinio est, legem vetere omnino cessasse, ac mortiferam evasisse tempore Hierosolymitani excidii, quo fuit funditus eversa et destructa Synagoga, idest circa annum quadragesimum post mortem Salvatoris. Et eo etiam tempore Legem novam pro universo orbe sufficienter promulgatam fuisse, *communiter* docent.

3) Matt. 18. 4) Act. 2.

5) *V.* Bouvier; *Instit. Theol. t. 4. De Legib. c.* 3.

6) Joan. 14. 7) Joan. 15. 8) Sess. 6. c. 21.

CAPUT TERTIUM

DE LEGE HUMANA

Q. 1. *Quid est lex humana, et quotuplex?*

R. *Lex humana* illa est, quam *rector humanæ societatis suis præscribit subditis in ordine ad bonum commune.*

Duplici autem modo dividitur: tum *ratione originis, a qua procedit;* tum *ratione modi; quo præcipit:*

1 *Ratione originis* dividitur *in ecclesiasticam* atque *civilem;* quia duplex est humana societas, *ecclesiastica* et *civilis* — Illa est, quæ ab Ecclesiæ rectoribus præsulibusque dimanat — Hæc, quæ procedit a rectoribus societatis civilis.

2 *Ratione modi, quo præcipit,* lex dividitur in *præceptivam, pœnalem* et *irritantem.*

Præceptiva, quæ ab aliquibus etiam *moralis* nuncupatur, dicitur quæ præcipit vel prohibet, quin pœnam in transgressores infligat.

Pœnalis, quæ pœnam habet conjunctam. Hæc porro vel pœnam solam imponit, quin præcipiat quidpiam aut prohibeat: si dicat v. g. *qui certam frumenti quantitatem importaverit, persolvet pœnam scutorum triginta.* Vel pœnam imponit, aliquid simul præcipiendo aut prohibendo: si dicat v. g. *prohibetur omnis frumenti importatio sub pœna scutorum triginta.* In primo casu dicitur *pure pœnalis;* in secundo *pœnalis mixta* [1].

Lex *irritans* ea est, quæ actum nullum et invalidum esse decernit; v. g. si personam ad eum actum inhabilem reddat, vel si solemnitatem in eo præscribat, qua omissa, actus sit nullus.

Q. 2. *An jus gentium sit lex humana?*

R. *Affirmative,* jus gentium stricte acceptum est lex humana; nam illud est ex Justiniano, *quod, usu exigente et humanis necessitatibus, gentes sibi constituerunt,* non quidem consensu expresso, sed tacito, et pedetentim — Hoc autem jus, quod moderni *intranationale* appellant, universalius patet, quam aliæ humanæ leges; cum omnium fere gentium consensione firmetur. Hinc etiam fortius obligat, adeo ut transgressores habeantur ab omnibus uti publicæ tranquillitatis et humanæ societatis hostes infensi [2].

1) Usus invaluit, ut prima donetur tantummodo nomine *pœnalis*, alia nomine *mixtæ*.

2) Porro varia sunt de jure gentium; v. g. recipiendi sunt *legati* etiam inimicorum: libertas concedenda est *contractus* ineundi: *fœdera pacis ac induciarum* non sunt neganda: servitutis pœnæ justo bello capti non sunt subjiciendi etc.

Diximus *stricte acceptum;* nam improprie etiam jus naturale *jus gentium* dici solet. At discrepat quammaxime; quia *jus gentium* constituitur ab hominibus, *jus* autem *naturale* cum iisdem innascitur.

Q. 3. *An leges humanæ sint necessariæ?*

R. Attenta hominum pervicacia et nefanda in malum proclivitate, certum est leges humanas esse necessarias; historia enim et constans experientia docent, nullam societatem, imperium nullum, nullamque rempublicam diu posse consistere sine legibus.

Hinc omnes omnino gentes, etiam quæ rudiores videbantur et efferæ, proprias semper habuerunt constitutiones et leges, quibus *tum* mores componerent, *tum* scelera punirent, *tum* scelestos in officio continerent, *tum* denique communi patriæ saluti, singulorumque incolumitati prospicerent. Quo sensu inquiebat Tullius: *constat profecto ad salutem civium civitatumque incolumitatem, vitamque hominum et quietam et beatam, inventas esse leges* [1].

CAPUT QUARTUM

DE AUCTORE LEGIS HUMANÆ

Articulus I. — DE AUCTORE LEGIS ECCLESIASTICÆ

Q. 1. *An Ecclesia habeat potestatem ferendi leges?*

R. Lutherus atque Calvinus Waldensium et Wiclephitarum vestigiis inhærentes omnem potestatem Ecclesiæ denegarunt leges ferendi, quibus fidelium conscientiæ obstringerentur — Sed eam posse leges ferre, *quæ ad res spirituales et religiosas pertinent:*

Prob. 1 *ex Scripturis,* ubi Apostoli in primo Concilio congregati sic fideles alloquebantur: *visum est Spiritui Sancto et nobis, nihil ultra imponere vobis oneris præter hæc necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum et sanguine et suffocato* [2]. Duo in his verbis certissima sunt: — 1 quod vocabulum *imponere vobis* legem proprie dictam importat; — 2 quod hujus legis objectum, abstinentia nempe *a sanguine et suffocato*, in lege naturali aut divina positiva minime fundatur, ac proinde constituit materiam legis *pure* humanæ. Ergo admittenda est in Ecclesia auctoritas legis hujusmodi ferendæ.

2 Ex *traditione:* quid sibi volunt antiquissimæ illæ Canonum *collectiones,* de quibus in Juris Canonici Institutionibus agi solet, nisi antiquissimam in Ecclesia potestatem ferendi leges? — Profecto

1) L. 2. de legibus. 2) Act. 15.

Concilia Æcumenica (a Niceno 1° anno 325 usque ad Tridentinum anno 1563) leges *positivas* ediderunt, quas omnes omnium temporum omniumque locorum Christiani venerati sunt.

3 Denique *ex ipsa ratione naturali:* in omni bene constituta republica et societate necessaria omnino est *potestas,* ut vocant, *legislativa,* qua ea præcipiantur, quæ publicum sibi bonum expostulat. Atqui Ecclesia est respublica et societas bene constituta; cum fundatorem habuerit sapientissimum in Christo Domino. Ergo etc. [1]

Consulto diximus posse Ecclesiam ferre leges, *quæ ad res spirituales et religiosas pertinent;* leges enim civiles atque politicas ferre nequit, nisi pro iis Provinciis, quæ suæ ditioni etiam politicæ subiiciuntur. Æquitas nempe postulat, ut unaquæque potestas intra limites suos sistat; siquidem unaquæque portat gladium suum [2].

Q. 2. *Quinam in Ecclesia habent potestatem ferendi leges?*

R. Habent hanc potestatem Ecclesiæ *Rectores* hoc ordine [3]:

1 *Summus Pontifex* pro toto Orbe Catholico; quia ex definitione Concilii Æcumenici Florentini celebrati anno 1439, ipse est *successor divi Petri Principis Apostolorum, et verus Christi Vicarius, totiusque Ecclesiæ Caput, et omnium Christianorum Pater et Doctor; et ipsi in beato Petro pascendi, regendi et gubernandi universam Ecclesiam a D. N. J. C. plena potestas tradita est.*

Hæc autem legislativa suprema potestas in Pontifices Maximos non derivat ab Ecclesia; sed e Christo *immediate,* qui eam tradidit d. Petro, notissimis illis verbis [4]: *tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam...; tibi dabo claves Regni Cælorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in Cælis; et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in Cælis.*

Ideo jure merito contra nefariam illam Pseudosynodum Pistoriensem damnata fuit a Pio VI (anno 1794 Bulla *Auctorem Fidei*) tamquam *hæretica* ea n. 3 propositio, qua statuebatur *Romanum Pontificem*

1) *V*, Tassoni, *La Religione dimostrata, e difesa, T. 3. p. 2. c. 40.*

2) Hinc patet, quam turpiter errent protestantes, qui ut denegent hanc facultatem Ecclesiæ, eam esse dicunt instar *collegii* in republica, et ab ipsa indistincta. Utriusque enim potestatis suæ sunt partes: una nempe curat civium commoda, altera res sacras atque divinas. Unde falsum quoque, quod sit status in statu; cum duo sint status, uterque diversi generis, uterque cum sua provincia, uterque suos habens fines — *V.* Veith., *Richerii systema confutatum, c.* 3 — Lib. cui tit. *De l'autorité des deux Puissances — Della Pace tra la Chiesa e gli Stati*, per Mons. Clemente-Augusto, Parigi 1844, de quo plura referunt *Annali Religiosi*, Serie 2ª, vol. 1, pag. 94.

3) *V.* Liguori, *Op. Morale, l. 1. n. 104.*

4) Matth. 16. — *V.* Veith, *Richerii systema confutatum.* — Duval. *De suprema Pontificis potestate.* — Zaccharia, *Antiphebronius*, etc. etc.

esse caput Ecclesiæ ministeriale, quatenus ipse non a Christo in persona s. Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat [1].

2 *Concilia Œcumenica* pro tota etiam Ecclesia; *Nationalia* pro tota Natione; *Provincialia* pro tota Provincia [2]; *Diœcesana* denique pro tota Diœcesi. Et sane unumquodque Concilium suam respective Ecclesiam repræsentat.

3 *Legatus Apostolicus* pro loco suæ Legationis; hoc enim a jure ipsi tributum est [3] — *Cardinalis* autem potest ratione suæ dignitatis in Ecclesia sui Tituli leges ferre ex eodem jure [4].

4 *Episcopus* pro suis, sive intra sive extra Synodum. Sive enim habeat immediate a s. Pontifice suam jurisdictionem, sive tantum mediate [5], statim ac Episcopus est, ex vi sui muneris ei competit leges ferre; cum a Spiritu Sancto positus sit *regere Ecclesiam Dei* [6]. Id sane est necessarium ad rectam suæ Diœcesis administrationem.

Hoc jus habitu accipit Episcopus sua canonica institutione; ut tamen illud actu exerceat necesse est, *tum* ut literæ Apostolicæ electionis expeditæ sint atque iis exhibitæ, quibus sunt exhibendæ de

1) Nunc temporis audiatur Parisis, *Della Chiesa, e dello Stato*, Considerazioni:

« Gli uomini politici accoglievano generalmente con favore quella parola, che tanto ferisce i nostri cuori cattolici, essere il Papa *un sovrano straniero*.

Ah no! il Papa non è per noi, non sarà mai un sovrano *straniero;* gli è anzi il sovrano di ciascheduno di noi in tutto quanto abbiamo di più personale, di più intimo, poichè comanda alle nostre menti colla sua parola, comanda alle nostre coscienze colla sua volontà.

Cotale sovranità il Papa la esercita sempre e sopra tutto, sia per se medesimo, sia per l' intermezzo de' Pastori, dei quali egli domina tutta la gerarchia. Quella sovranità si estende non meno sui cristiani dispersi ne' paesi idolatri, che sui fedeli agglomerati nelle cattoliche contrade; poichè tutti, malgrado ogni distanza ed ostacolo, malgrado la discrepanza de' costumi e la rivalità delle nazioni, tutti, qualunque lingua parlino, a qualsiasi sociale classificazione appartengano, sono egualmente i membri di uno stesso corpo, i cittadini di una stessa patria; i sudditi di uno stesso Capo visibile, preposto al governo di una società medesima, la quale, spirituale nel suo oggetto, è nullameno partecipe necessariamente, nella sua esistenza, di tutte le condizioni delle umane società ».

2) Ipsi autem *Archiepiscopi*, *Primates*, et *Patriarchæ* non possunt ferre leges in provinciis, aut nationibus Suffraganeorum, nisi ex consuetudine id habeant, vel ex concessione Pontificis ex *Cap. 4. c. Conquest.; Cap. nullus Primas 9. q. 5; Cap. Duo simul, De Off. Ordinarii.*

3) C. ult. *de off. Legatorum.*

4) *C. His quæ de maj. et obed. C. querel. de elect.* Collegium Cardinalium vero, Sede Romana vacante, si necessitas non urgeat, non potest leges ferre, sed nominationi alterius Pontificis debet statim incumbere *ex Clement. L. 1. tit.* 3. *cap.* 2.

5) Ad praxim parum refert hæc quæstio, quæ in Tridentino agitata fuit, nec tamen decisa; etiam enim dato quod a Deo immediate sit Episcopis data potestas jurisdictionis, nil id detrahit monarchico Ecclesiæ imperio, quoniam ea subjecta est R. Pontifici, a quo arctari, amplificari; ac tolli etiam potest — *V.* Devoti, *Instit Canonic. Prolegom. c.* 3, § xx — Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *n.* 101. V° *Hinc*.

6) Actor. 20.

jure [1]; *tum* ut realis possessio [2] capta sit [3] — Sapienter autem monet Benedictus XIV cum Fagnano, ne ab Episcopo in Synodo decidantur quæstiones inter DD. catholicos controversæ, et a S. Sede non definitæ [4], nisi totius controversiæ cardo unice versetur circa jus commune, quo solo inspecto, de licitate rei disputetur [5].

5 *Capitulum Cathedrale*, Sede vacante; servata tamen forma sacrorum canonum, idest nihil innovando in præjudicium Sedis. Jure enim succedit in jurisdictionem Episcopi [6] — Hanc tamen ex Tridentino intra octiduum ab habita vacationis notitia in unum totam transferre debet [7].

6 *Abbates et Prælati exempti* pro suo territorio, ubi *quasi Episcopalem* exercent jurisdictionem: jurisdictioni enim adnexa est legislativa potestas — Non tamen possunt *Abbatissæ* proprias leges ferre; cum fœmina non sit capax jurisdictionis spiritualis exercendæ. Quæ tamen *probabilius* possunt uti *ministræ* exigere in conscientia obedientiam per votum promissam circa res præceptas, vel circa ea quæ ad profectum Monialium juxta regulas conducunt; id enim necessarium est ad sustinendam observantiam, et talis est praxis universalis [8].

7 *Ordines* denique *Religiosi* in Capitulo Generali; cum id concurrat ad disciplinam conservandam. Ceterum consulenda sunt *Statuta* uniuscujusque Ordinis [9].

Q. 3. *An in Ecclesia præter legislativam adsit potestas judiciaria?*

R. Præter potestatem ferendi leges adest in Ecclesia Christi illa

1) Ex Extrav. 1. *Injunctæ de elect.* 2) *V.* L. Ferraris, *Bibl.* V° *Vic. Capitularis.*

3) Nihil autem potest, Episcopus in lege superioris, cum inferior in superiorem non habeat jurisdictionem. Hinc a Pio VI in cit. Bulla damnata est illa n. 8 propositio, quæ docebat Episcopum posse *ex juribus sibi originalibus et suadente bono Ecclesiæ suæ, statuere aliquid contra leges superioris.*

4) Hoc tamen non impedit, uti diximus, ut Theologi circà quæstiones illas disputent singuli suam eligentes. Hinc idem Benedictus *De Syn. l.* VIII. *c.* 13. *n.* 9 agens de matrimonii ministro, circa quam controversiam res nondum aperte definita est, ad rem ait Episcopis: *non decere discant, at ipsi judicis partes assumant, quæstionemque definiant, de qua Ecclesia nihil hactenus pronuntiavit; sed Theologorum disputationi permisit.*

5) *De Syn. Diœc. l. 7. c.* 1. *et* 5. — Casus esset, v. g. si quid esset quidem a jure communi prohibitum, sed disputetur, an illa prohibitio in desuetudinem abierit; poterit illud Episcopus absolute prohibere, ac illicitum declarare.

6) *Cap. His quæ, et Cap. Cum olim; de major. et obedient.*

7) Sess. 24. c. 16 de R. — *V.* Ventriglia, *Praxis rerum notabilium præsertim Ecclesiastici* — Marchetti, *Praxis Vicarii Capitularis, Mediol.* 1678 — Ferraris, *Bib. Concionat.* V° Vicarius Capitularis art. 2.

8) *V.* Liguori, *Opus Morale l.* 4. *n.* 52.

9) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *nn.* 43 *et seqq* — Suarez, *De statu religioso etc.*

etiam species jurisdictionis, quam appellant *judiciariam*, controversias nempe definiendi *pro tribunali* et per sententias, uti fieri solet penes Magistratus Civiles; nam potestas legislativa esse non potest sine potestate etiam judiciaria.

De ratione nempe veræ societatis est, ut quos imperat actus per leges, ad eos implendos valeat cogere per pœnas; et si quæ suboriantur difficultates, possit cognoscere, judicare ac definire. Ergo *vel* utraque Ecclesiæ concedi debet cum Catholicis, *vel* utraque eidem cum hæreticis debet negari. Verum Christus utramque Ecclesiæ suæ elargitus est statim ac eam fundavit ad instar societatis hominum visibilis, a Republica Civili plane distinctæ [1].

Q. 4. *Ubinam continentur leges Ecclesiasticæ generales?* [2]

R. Vel sermo est de Jure Ecclesiastico quod vocant *novum*, quod nempe a sæculo XII extenditur usque ad Tridentinum. Vel sermo est de *Jure novissimo*, quod nempe extenditur a Tridentino usque ad ætatem nostram: — 1m continetur in *Corpore Juris Canonici*; — 2m in ipso *Tridentino*, in *Bullis*, *Brevibus* et *Rescriptis* ss. Pontificum, in *Declarationibus* Congregationum, ac tandem *Regulis* Cancellariæ Apostolicæ [3].

Juri tamen scripto *non scriptum* addendum est, quod nempe *traditione* et *consuetudine* comprehenditur.

Traditio porro est mandatum, quod viva voce populis nunciatum est, atque ad nos usque vivens pervenit et durat. Quod quidem obligatorium esse nemo dubitat; cum illud referat superioris ordinationem nobis satis manifestatam [4].

1) *V. Annali Religiosi*, Roma T. XX. *pag.* 175. — Bouvier, *Instit. Theol. T.* IV, *De Legibus* p. 3ª c. 3. — Et maxime Lib. cui tit. *Saggio elementare di diritto pubblico ecclesiastico*, Lugano 1846, ubi doctissime ac nervose refutatur quod contra judiciariam Ecclesiæ potestatem (præteritam maxime) opponi solet ab indoctis — It. vid. Bergier, *Dizionario Enciclop. ecc.* V° Inquisizione.

Hac de re habemus declarationem Joannis XXII, qui sua dogmatica Bulla, *Dudum volentes* anno 1327 ait: *Ad fidei catholicæ fundamentum de fratrum nostrorum consilio, Dei nomine invocato, articulos prædictos... Papa vel tota Ecclesia simul sumpta nullum hominem quantumcumque sceleratum potest punire punitione coactiva, nisi imperator daret eis auctoritatem, velut s. Scripturæ contrarios, et fidei catholicæ inimicos hæreticos seu hæreticales... sententialiter declaramus.*

V. La Civiltà Cattolica, vol. 2. pag. 195.

2) Diximus *generales* quæ nempe omnes spectant; quoad *speciales* enim videnda sunt propriæ Diœcesis vel Ordinis statuta atque legitime consuetudines.

3) Hic quæstio non instituitur de *Jure antiquo*, quod nempe ab Apostolorum ætate usque ad sæc. XII extenditur; cum illius ætatis leges vel apocriphæ habeantur, vel si quæ erant genuinæ et vi præditæ, fuerint in *Corpore Juris Canonici* insertæ.

4) *V.* Devoti, *Instit. Canon. Proleg. c.* IV.

Consuetudo vero est jus inductum moribus hominum, liberis, uniformibus, diuturnis. Hoc aliquando tantam vim habet, ut in omnium sensu obtineat vel contra ipsam recentiorem legem contrariam, nisi nominatim declaretur consuetudinem illam nihil obstare [1].

Q. 5. *Quid est Corpus Juris Canonici?*

R. *Corpus Juris Canonici* est complexus Legum Ecclesiasticarum in quinque Codicibus. Horum 1m est *Decretum Gratiani;* — 2m *Decretales Gregorii IX;* — 3m *Liber sextus Decretalium Bonifacii VIII* — 4m *Clementinæ Clementis V;* — 5m *Extravagantes Joannis XXII*, et *Communes* [2].

1) *Cap.* 1 *de Const. in* 6.

2) *Sed* (quæres) *quomodo citantur loca ex Corpore Juris Canonici?*

R. 1: Si loca citanda desumuntur ex primo Codice, nempe ex *Decreto Gratiani*, en responsio: videlicet *Decretum* istud in tres partes dividitur. — Prima continet *Distinctiones* et *Capita*, vel *Canones;* — altera continet *Causas cum Quæstionibus*, et *Capitibus* propriis, addito ad Quæstionem tertiam Causæ trigesimæ tertiæ Tractatu *de Pœnitentia;* — tertia denique continet item *Distinctiones*, ut prima, sed cum additamento *de Consecratione*. Idcirco si locus citandus pertinet ad primam Decreti partem, citabitur numerus *Distinctionis* et *Capitis*, vel *Canonis*, addito primo verbo quo Canon vel Caput incipit, signa contracta vulgo *breviaturas* adhibendo, v. g. *D.* 88. *c.* 9. *Negotiatorem.* Si locus citandus pertinet ad secundam partem, tunc profertur numerus *Causæ*, deinde *Questionis* et *Capiti:* v. g. *C.* 24. *q.* 4. *c.* 1. *Omnis* · et si agatur de quæstione tertia causæ trigesimæ tertiæ, semper additur *de Pœnitentia*). Si denique locus citandus pertinet ad tertiam partem, tunc citabitur eodem modo, quo loca partis primæ, sed cum additamento *de Consecratione* ad ejusdem discrimen: v. g. *D.* 4. *c.* 7. *Non potest de Consecrat.* Nonnulli omittunt citationem numeri, ad quem pertinet Canon vel Caput, proferunt tamen semper primum ejusdem vocabulum.

R. 2: Si loca citanda desumantur ex Codice secundo, cum collectio Gregoriana quinque constet libris illo versu indicatis:

Judex, judicium, clerus, connubia, crimen;

cumque quilibet liber diversos habeat titulos, ac titulus capita, et capita interdum § exhibeant; ideo habita ratione diversitatis materiarum et *breviaturis* adhibitis, sic vulgo citari solet, ut ponatur primum verbum quo incipit caput citandum, addita postea materia tituli ad quam pertinet illud caput, v. g. sic; C. *omnes de majoritate et obedientia;* vel C. *Clerici de vita et honestate Clericorum.*

R. 3: *Sextus Decretalium* Bonifacii VIII, qui item dividitur eodem ordine in quinque libros, citatur eodem modo quo Collectio Gregoriana, cum additamento *in sexto*, nempe *in sexto libro Decretalium*, v. g. sic: C. *Prælatis de Homicidiis i* 6. Cum vero sub fine libri ultimi Summus Pontifex addiderit octuaginta octo Regulas Juris seu Juristarum adagia, idcirco quando citantur, semper profertur earum numerus cum additamento *de Regulis Juris in sexto*, v. g. sic: *Peccati venia non datur, nisi correcto.* R. 5. de R. J. i. 6. id est *regula quinta de Regulis Juris in sexto libro Decretalium.*

R. 4: *Constitutiones Clementis* V citantur cum solo additamento *Clementinarum:* v. g. *Clem. Si Dominum, de Reliq. et vener. Ss.;* id est *Clementina*, quæ incipit: *Si Dominum titulo de Reliquiis et veneratione Sanctorum.*

R. 5: Denique *Extravagantes Joannis* XXII citantur eadem forma qua Collectiones

Integrum Juris Canonici *Corpus* diligentissime emendatum Romæ edendum curavit Gregorius XIII Bulla *Cum pro munere pastorali* [1].

Q. 6. *An Jus Canonicum universim obliget?*

R. Certum est librum septimum *Decretalium* ac *Institutiones* Lancelloti non habere vim; cum privatorum sint leges nulla Pontificia confirmatione donatæ — Pariter Decretum Gratiani, licet pluries emendatum; tamen *inter omnes receptum est,* ait ipse Benedictus XIV, *quidquid in ipso continetur tantum auctoritatis habere, quam ex se habuisset, si nunquam in Gratiani collectionem repertum foret* [2] — Ceteræ tandem partes universim obligant, nisi contraria lege, vel consuetudine abrogatæ sint.

Q. 7. *Quid de Concilio Tridentino uti fonte legum Ecclesiasticarum?*

R. Ad leges Ecclesiasticas, quæ veniunt nomine *Juris novissimi,* referri debet imprimis quidquid in *Tridentino* sancitum est [3]. Nullum enim Concilium generale est, in quo tot quæstiones, tamque scite fuerint examinatæ et enucleatæ: in quo tot lata sint fidei dogmata, totque disciplinæ et reformationis capita fuerint statuta, ut merito veluti quoddam doctrinæ Christi compendium et disciplinæ ecclesiasticæ codex irrefragabilis ab omnibus habeatur.

A Pontifice Paulo III indictum est anno 1542 Bulla *Initio.* Tridentum Pontifex elegit civitatem, quæ in finibus Venetorum, in extrema scilicet Italiæ ora Germaniam versus amœnissimo loco sita est.

Concilio interfuerunt ex toto orbe Catholico, præter Cardinales

ceteræ absque ullo nominis additamento. *Extravagantes* vero *Communes* citantur cum hoc additamento *inter Communes:* v. g. si dixero *Extrav. Sedes Apostolica de concess. Præbend. et Eccles. non vacant.,* hæc citatio pertinebit ad *Extravagantes Joannis* XXII, quia nullum habet additamentum; sed si dixero *Extrav. Unam sanctam int. Com.,* tunc manifestum erit a me citari *Extravagantes* ceterorum Pontificum, quæ dicuntur *Communes.*

V. Lib. *Modus legendi abbreviaturas, passim in jure tam civili, quam Pontificio occurrentes. Venetiis* 1595.

1) In duo satis ingentia volumina dividitur, quorum 1m continet totam Collectionem Gratianæam; 2m Collectiones ceteras — Per modum autem appendicis in fine apponitur tum septimus liber *Decretalium* Petri Matthæi, tum *Institutiones* Pauli Lancelloti.

2) De Synodo Diœcesana, L. VII. c. 15.

3) Concilium Tridentinum constat *sessionibus* viginti quinque, et unaquæque ferme *sessio* duas habet *partes:* — 1° *Canones* 130 complectitur, quibus damnantur hæreses et Catholicum Dogma contra Protestantes firmatur; — 2° continet plura *Decreta,* quæ disciplinam respiciunt et morum regulas, ac proinde inscribitur *de Reformatione:* quod in citandis Concilii oraculis diligenter præ oculis tenere debemus.

Ejus historiam accurate, docte et elegantissime italico idiomate conscripsit Cardinalis Sforza *Pallavicini,* cujus Opus innumeris ubique gentium merito celebratur, maxime quia a putidis fabellis turpibusque mendacii Pauli Sarpi Concilium vindicavit.

atque Legatos, Patriarchæ 3, Archiepiscopi 25, Episcopi 168, et Procuratores absentium 39 — Fuit autem absolutum sub Pio IV an. 1564, ut patet Bulla *Benedictus Deus*.

Concilium Tridentinum quoad *fidem*, quæ ubique locorum una semper est heri et hodie, constituit jus pro tota Ecclesia infallibile. Sed quoad *decreta disciplinæ* Concilium non obligat ubi nondum fuit promulgatum; disciplina enim cum varia esse possit, vetus non infirmatur, nisi legitime constet de illius cassatione [1].

Q. 8. *Quid de Bullis et Brevibus Pontificiis?*

R. Ad 1: ***Bullarum*** nomine veniunt quædam Romanorum Pontificum Constitutiones sic dictæ a sigillo vel plumbeo vel aureo, exhibente hinc ss. Apostolorum Petri et Pauli imagines, illinc vero nomen Pontificis. Inhæret sigillum funiculo serico vel canapis — Graviora, ut plurimum, negotia respiciunt, et expediuntur in Cancellaria Apostolica, membranis subfuscis et crassioribus, charactere Longobardico seu Theutonico exaratæ.

Bullæ aliæ sunt *gratiosæ*, quæ *gratiæ* collationem continent. Aliæ *justitiæ*, quæ *justitiæ* administrationem respiciunt. Aliæ *concistoriales*, quæ in Cardinalium *Concistorio* expediuntur. Aliæ *dimidiæ*, quæ feruntur a Pontifice nondum consecrato, et in sigillo non exhibent ejusdem nomen. Citantur autem prolato primo, quo incipiunt, vocabulo — Bullarum collectiones dicuntur *Bullaria* [2].

R. Ad 2: nomine *Brevium* intelliguntur Pontificiæ Constitutiones, quæ per *Secretarium Brevium* expediuntur in membranis albis

1) *Italis* primum Concilium promulgatum est, ab iisque lubentissime acceptum: ac primo a *Venetis, Neapolitanis*, atque *Siculis* — Item fere statim acceptatum fuit in *Hispania, Lusitania, Belgio* et *Polonia*. — In *Germania* item promulgatum fuit, sed renuentibus protestantibus — Quoad *Galliam* autem audiatur Cabassutius (Notitia Eccl. sæc, XVI), *Edictum confirmationis sacrosancti Concilii publicatum Romæ 7 Kalend. febr.* 1564: *universus Clerus Gallicanus in Provincialibus, quæ passim in tota Gallia postea coacta sunt, Conciliis; atque in generalibus sacri Cleri Comitiis, sacrosanctæ hujus Synodi Decreta ita complexus est, ut nefas sit ei refragari*. Similia profert alter insignis inter Gallos scriptor, ut ait Billuart, nempe Pontas. V° *Beneficier*. Hoc porro in aliis quoque regionibus (ubi primum non fuerat acceptatum Concilium) contigisse, opera nempe Episcoporum per Synodales Constitutiones, opinio est DD.

V. Baldassari, *Istoria compendiosa de' Concilii Ecumenici, Venezia* 1713 — Et maxime: *Storia del ricevimento del Conc. di Trento nei diversi Stati cattolici, con documenti giustificativi, Amsterdam, e Parigi* 1752, 3 *vol. in* 12°.

2 Celeberrimum est Bullarium per Hieronymum Mainardum editum a Leone M. usque ad Benedictum XIV, quod *tum* Prati *tum* Romæ ad nostra usque tempora continuatur.

Constitutionum Apostolicarum Epitomen exhibent variis Tomis distributum Guerra et Quaranta. In iisdem autem Constitutionibus inter ceteros *Commentaria* edidit merito celebrata Card. Petra, scilicet a Leone M. ad Sixtum IV, *in* 5 *Tom.*

atque subtilibus pro negotiis, ut plurimum, non ita gravioribus ac universalibus.

Latino eoque nitido charactere conscriptæ sunt; et sigillum habent ceræ rubræ; in quo impressa est imago divi Petri piscationem agentis; ideo dicuntur expediri *sub annlo Piscatoris.*

Q. 9. *Quid de Rescriptis?*

R. *Rescripta* non aliud sunt, quam rogatorum Pontificum Responsa. Duplex eorum genus, alia nempe feruntur instar *epistolarum familiarium;* alia instar *decretorum.*

Prima dare solent Pontifices Maximi, cum rogantur ab iis quibuscum habent peculiarem amicitiæ relationem, vel cum rogantur de consilio tamquam viri docti et pii — *Secunda* vero e contrario ferunt Pontifices tamquam d. Petri Successores in Cathedra Apostolica, et tamquam Ecclesiæ Universalis Pastores atque Magistri.

Rescriptis primi generis non inest vis obligandi; cum dentur magis ex animi comitate, quam ex vera auctoritate. Aliis inest vis maxima; quia per eadem exercetur jus Pontificium et suprema Ecclesiæ jurisdictio. De istis locutus est Augustinus contra Pelagium, quando dixit: *per Papæ Rescriptum causa Pelagianorum finita est.*

Q. 10. *Quo animo Bullæ, Brevia et Rescripta suscipienda sunt?*

R. De Bullis, Brevibus et Rescriptis adinstar *Decretorum* ex sensu Catholicæ fidei et totius Christianæ antiquitatis statuendum est, ut debeant nempe *venerabiliter suscipi, summoque in pretio haberi, tamquam divina Petri voce firmata* [1]. Quantam sane iisdem vim, quantumque robur inesse putaret antiquitas Catholica, ipsa indicat *anthonomastica* vox *Auctoritatis* et *Decretalium*, qua omnes Pontificum Constitutiones denotare consuevere majores nostri; quid enim sonat vox *Auctoritatis,* nisi imperium Legislatoris? quid vox *Decretalium*, nisi *Decreta spectabilia?*

Et merito id constitutum est; est enim R. Pontifex omnium Christianorum pater ac magister a Christo D. constitutus. Unde hæc est gloria nostra ipsi totis adhærere viribus.

Q. 11. *Quid de Sacris Congregationibus Romanis?*

R. *Sacræ Congregationes Romanæ* sunt Cœtus Cardinalium, quibus Summus Pontifex certa tradit negotia perpendenda, declaranda ac definienda; earumque decreta vel declarationes efferri ordinarie non solent, nisi prius consulto Pontifice.

Numero plures sunt, sed nobis satis erit enumerare sequentes:

1) Ex D. 19. c. 2.

1 *Congregationem Concilii* (Tridentini); 2 *Congregationem Episcoporum* et *Regularium*; 3 *Congregationem de Propaganda* (Fide); 4 *Congregationem sacrorum Rituum*; 5 *Congregationem Indicis* (librorum prohibitorum); 6 *Congregationem s. Officii*; 7 *Congregationem Indulgentiarum*; 8 *Congregationem Immunitatis* [1].

Prima itaque est *Congregatio Concilii*. Pro Tridentini observantia a Pio v primum instituta; deinc, ut opus fuit, a Sixto v donata est potestate Concilii decreta etiam interpretandi in iis, quæ aut morum aut disciplinæ reformationem respiciunt, si dubium aliquod præseferre interdum videatur — Tota ex Cardinalibus coalescit, qui *Patres s. Concilii Tridentini Interpretes* nuncupantur, et eorum unus *Præfecti Congregationis* titulo insignitur [2].

Altera est *Congregatio Episcoporum et Regularium*, quæ tota pariter ex Cardinalibus constat, atque in bonam Diœceseon Episcopalium totius Orbis Catholici administrationem intendit — Ad sacrorum Canonum tramites etiam Regularium utriusque sexus controversias suscipit cognoscendas et dirimendas.

Tertia est *Congregatio de Propaganda*: tota item ex Cardinalibus conflata, cujus est munus in propagationem Catholicæ Fidei procurandam incumbere, ut ejus per se nomen indicat [3] — Ad eam pertinet Collegium Romæ fundatum ab Urbano viii sic dictum *de propaganda fide*, in quo ad Missionariorum officia in terris infidelium exercenda alumni ex diversis mundi partibus provenientes instituuntur [4].

1) Romæ alii sunt Conventus pro bono totius Christianitatis laudabiliter sane instituti — Est inter alios Sacra *Rota*, tribunal, ubi materiæ maxime beneficiales discutiuntur: *V.* De Luca, *Theatrum veritatis et justitiæ*, *Tom* xv — Est *Fabrica*, ita dicta *s. Petri*, cui committitur cognitio onerum ac reductio Missarum: *V.* Benedictus xiv, *De Synodo Diœc.*, *l.* 13. *c. ult.* — est *Dataria*, ubi tribuuntur gratiæ pro foro externo; *V.* Amyden, *Tractatus de Officio et jurisd. Datarii* — Est *Pœnitentiaria*, ubi expediuntur gratiæ ac dispensationes pro foro conscientiæ. *V.* Constitutiones Benedicti xiv; *Quamvis*; it. *In Apostolicæ*; et maxime *Pastor bonus*.

Sed de Datariæ ac Pœnitentiariæ dispensationibus erit fusius in Tract. *de Matrimonio*.

2) Hujus Congregationis Decreta exhibet liber, *Thesaurus resolutionum s. Congregationis Concilii* (plurimis Tomis distributus), Romæ edit. ab an. 1745 ad seqq.

Quas resolutiones contraxit octo voluminibus, et alphabetico ordine disposuit Jo. Zamboni, in libro: *Collectio Declarationum s. Congregationis Cardinalium sacri Concilii Tridentini, etc. etc. Viennæ*, 1812, *typis PP. Mechitaristarum.*

3) *V.* Bergier, *Dizionario Enciclop.* V° Missioni straniere — De-Maistre, *Del Papa*, con annotazioni di Giov. Marchetti, *lib.* 3. *c.* 1.

4) Mira sane institutio! mirum Catholicæ veracitatis præsidium et decus! quo ex universo, quo late patet orbe, selecti juvenes excolendi confluunt. Unde veluti e salutifero fonte puritas Doctrinæ, erga Apostolicam Sedem observantia, studium Regni

Quarta est *Congregatio sacrorum Rituum:* in ea locum habent præter Cardinales etiam Consultores Prælati vel Regulares — Munus ejusdem est Liturgiam sacram, et illa quæ ad eam pertinent negotia, definire et ordinare — *Beatificatio*, ut vocant, atque *Canonizatio Sanctorum* inter officia hujus Congregationis referuntur.

Quinta est *Congregatio Indicis:* hæc curam gerit librorum, qui publicam in lucem eduntur, ne quid per eos contra Religionem et bonos mores inter Christi fideles propagari valeat in præjudicium societatis tam Ecclesiasticæ, quam Civilis [1].

Sexta est *Congregatio Sancti Officii*, quæ dicitur *Suprema*. Hujus autem officium est cognoscere de hæresi, de hæresis suspicione, et de aliis irreligiositatis factis [2].

Septima est *Congregatio Indulgentiarum*, cujus est dirimere quæstiones omnes, quæ circa hanc materiam contingere possunt [3].

Octava est *Congregatio Immunitatis*, nempe ecclesiasticæ *realis*, *personalis* et *localis*. Ejus inspectio est cognitio causarum hac de re [4].

An (quæres) *obligent declarationes ss. Congregationum?*

R. Quoad obligationem declarationum ss. Congregationum distinguendum est: *vel* agitur de casu particulari, pro quo illæ declarationes eduntur; *vel* de alio simili.

Si 1, obligant, uti constat ex Const. *Immensa* Sixti v, a quo talis facultas fuit illis tributa. Imo loquendo speciatim de decretis

Dei plenius et securius hauriuntur: ubi quod, stupentibus omnibus infra Octavam Epiphaniæ quadraginta et amplius idiomatum quotannis exhibetur specimen, illud Actorum in mentem revocat: *quomodo nos audivimus unusquisque linguam nostrum, in qua nati sumus? Parthi et Medi et Ælamitæ et qui habitant Mesopotamiam, Judæam et Cappadociam, Pontum et Asiam, Phrygiam et Pamphyliam, Ægyptum et partes Libyæ, Cretes et Arabes?*

Qui percelebria hujusce institutionis genesim, indolem, statuta aliquatenus dignoscere cupit, adeat inter ceteros lib. cui tit. *Vita del giovane Egiziano Abulcher Bisciarah alunno del Collegio Urbano di Propaganda, scritta dal P. Ant. Bresciani, Ediz.* 2ª *Modena, typ. Camerale*, 1838.

1) Aliquando tamen, maxime si hæresim sapiant, libri prohibentur tum a Congregatione Sancti Officii, tum etiam immediate ab ipso Pontefice peculiaribus *Brevibus* ac *dogmaticis Constitutionibus*.

2) Ad puritatem fidei tuendam hæc sapiens institutio optime conducit. Eam autem legitime fundatam patet ex iis, quæ dicta sunt *de judiciaria Ecclesiæ potestate*.

Hodie tamen in pluribus hujus Congregationis partes agere solent ipsi Locorum Ordinarii tamquam Sedis Apostolicæ delegati, qui cum viciniores sint, citius malo occurrere valent. *V.* dicenda *de Hæresi*, Tract. *de Virtutibus Theologicis.*

3) *V.* Scotti, *Teoremi di politica cristiana*, par. 2ª, Teor. II.

4) *V.* Scotti, *Teoremi di politica cristiana*, par. 4ª, Teor. IX.

S. C. Rituum, Sixtus illa tanti fecit, ut semel ac a Cardinali Præfecto signata sunt, ipsam Capellam Pontificiam iisdem subjecerit 1.

Si 2, multi *probabiliter* dicunt illas adhuc obligare, si munitæ sint sigillo Præfecti, ac subscriptione, et datæ, consulto Pontifice; quia hæc potestas est ab ipso Papa tributa Cardinalibus. Sed multi alii item *probabiliter* dicunt eas, licet sint maximæ auctoritatis, tamen non obligare omnes, nisi sint emanatæ de mandato Pontificis et editæ pro tota Ecclesia; quia habentur uti novæ leges, quæ proinde nova indigent promulgatione in universam Ecclesiam. Hæc tamen fieri potest *tum* de speciali mandato Pontificis, *tum* per plurium annorum usum, vel relationem auctorum eas communiter referentium 2.

Q. 12. *Quid de regulis Cancellariæ statuendum est?*

R. Regulæ Cancellariæ sic dictæ a Cancellario Romanæ Curiæ, qui iis sicut firmis regulis uti debet, sunt certæ Pontificum ordinationes, quæ maxime respiciunt causas *beneficiales* et *judiciales*. Sunt numero 72 — Sede suprema vacante, nullius habentur roboris; sed Sede *plena*, illico confirmantur et illico obligant, cum sint veræ leges, nisi iis vel per Concordata, vel per consuetudinem derogatum sit 3.

Q. 13. *An deceat Moralistam versatum esse in Jure Canonico?*

R. Utique decet Moralistam versatum esse in *jure canonico;* nam *Theologis, qui Pontificum Canones ignorant, nimis multa desunt*

1) Hujus Congregationis decreta sub hortatu et auspiciis Card. De Somalia, regnantibus Pio VII et Leone XII, immenso labore et patientia fideliter conscripsit ejusdem Congregationis assessor Aloysius Gardellini — Ex qua collectionem cuilibet Ecclesiastico magis utilia selegit P. Barthol. a Clantio Capucc. in Opere, *Manuale Ecclesiasticorum etc.* Taurini, et Romæ edito: de quo v. Annali di Relig. tom. XIV, pag. 358.

2) Quanto sint in honore habendæ RR. Congregationum declarationes fassus est vel ipse Leibnitius, qui habet: *utile esset discere quæ Romæ decernantur in Congregationibus, veluti Rituum, Inquisitionis, Indicis etc.; nam talia a me minime spernuntur:* Opp. ed. Dutens tom. 2. — *V.* Bergier, *Dizionario*, V° Congregazione — Benedictus XIV, *Notificatione* X, *n.* 6.

3) Quoad *regulas Cancellariæ* hæc verba ponimus Nultz, *Inst. Canon. Tit.* XIII, *n.* 282: « Regulæ Cancellariæ, quandiu respiciebant solummodo expeditionem Pontificiarum literarum, inutiles evadebant, Pontificia Sede vacante; nam tunc nullæ amplius « literæ Pontificiæ expediebantur, ac mortui Pontificis sigilla rumpebantur, uti etiam « hodie fit.

« Attamen sunt tres regulæ, quæ ubique ita receptæ sunt, ut habeantur tanquam leges « Regni, et vacante Sede, non cadant: tales sunt regulæ *de verosimili notitia; de infirmis resignantibus;* et *de idiomate.*

« Ex consuetudine quoque fit, ut *reservationes certæ* afficiant beneficia illa ipsa, quæ « vacant, dum Sedes Pontificia vacat. Hoc posito, regulæ illæ Cancellariæ, quæ reservationes certas inducunt, re ipsa eo temporis puncto effectum producunt, quo Cancellariæ « regulæ non amplius existere finguntur ».

ad usus Theologiæ necessaria, inquit Melchior Canus [1] — Sane si Theologi præsertim Moralistæ proprium est *exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt, arguere* [2], quomodo huic muneri ille satisfaciet sine Juris Canonici disciplina? — *Licet autem præcepta vivendi majori ex parte in Scriptura tradantur; tamen* (inquit Cardinalis Turrecremata) *doctrina morum in specie secundum gradus singulos et ordines officiorum Ecclesiæ sine Juris Ecclesiastici cognitione non habetur* [3].

Hinc Jurisprudentia Canonica nuncupatur etiam *Theologia directrix et practica*. Hinc Cælestinus Papa scribebat: *nulli Sacerdotum liceat sacros Canones ignorare* [4]. Hinc Concilium Toletanum sic clamabat ad rem: *sciant Sacerdotes Scripturas sanctas et Canones.*

Articulus II. — DE AUCTORE LEGIS CIVILIS

Q. 1. *An Principes potestatem habeant ferendi leges?*

R. Certum est Principes sæculares habere potestatem ferendi leges proprie dictas *circa res temporales atque civiles;* idque probamus:

1 Ex *Scripturis:* Apostolus Petrus scribit: *subditi estote omni creaturæ propter Deum, sive Regi tamquam præcellenti, sive Ducibus tamquam a Deo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum; quia sic est voluntas Dei* [5] — Et Paulus ait: *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non enim est potestas nisi a Deo. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, sibi ipsi damnationem acquirunt* [6]. At si Principes potestatem habent imperandi, ergo et leges ferendi [7].

1) *De loc. Th. l.* 8. *c.* 6. 2) Ad Tit. 1. v. 9. 3) *Summa de Ecclesia.*
4) *C. Nulli dist.* 38. 5) Ep. 1. c. 2. 6) *Rom.* 13.

7) Potestas Ecclesiastica, ait a Lapide in *Cap.* 13 *ad Rom.* est immediate a Deo; quia Christus expresse proposuit Petrum, Apostolos et sic successive: et Regnum Ecclesiæ monarchicum, quia summa potestas uni Petro, ejusque successoribus tributa fuit.

Etiam sæcularis potestas a Deo procedit, quia natura et recta ratio suadet hominibus, ut proponantur magistratus, quibus gubernentur. Sed mediate tantum; Deus enim dedit principia justitiæ et ordinis politici, sed immediate non præstabilivit gubernii formam, neque personas gubernantium; at reliquit ut id determinaretur facto aliquo societatis, ex libera hominis voluntate, nempe vel per popularem electionem, vel per successionem hæreditariam, quæ quidem a principio fundamentum habuit in aliquo expresso vel tacito societatis pacto. Hoc semel præstabilito, accedit Dei auctoritas, quæ pactum illud firmat, electo auctoritatem tribuens: sane auctoritas liberis hominibus præsidendi nonnisi a Deo esse potest, a quo omne dominatum est. Hinc illud Pauli, *nulla potestas, nisi a Deo:* hinc illud Danielis ad Nabucodonosor, *Deus tibi dedit regnum, fortitudinem, et imperium.*

V. La Repubblica italiana del 1849, *suo processo*, Torino, 1850, cap. 26. — Balmes, *Il protestantismo comparato al cattolicismo*, cap. 48 Origine del potere.

2 Ex *traditione:* omnes enim Ecclesiæ Patres atque Doctores constantissime docuerunt Principum sæcularium legibus omnino esse obtemperandum; atqui fallax esset, imo ridicula doctrina hæc, si Principes non haberent veram potestatem ferendi leges.

3 Ex *ratione:* Principes sæculares tenent a Deo potestatem regendi subditos juxta illud: *per me Reges regnant, per me Principes imperant* [1]; atqui nec *Reges* regnare, nec *Principes* imperare dici possent, si non possent ferre leges. Ergo etc.

Merito diximus *circa res temporales atque civiles;* quia sicuti Ecclesia leges civiles condere non potest, ita nec Princeps sæcularis leges Ecclesiasticas; quia nemo potest exercere jurisdictionem, nisi circa res suo regimini subjectas. Neque Principibus, sed Apostolis eorumque Successoribus commissum fuit depositum fidei nostræ, iisque solis dixit Christus: *qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit,* ut ait Gregorius XVI Encyclica, *Commissum divinitus* anno 1835 [2].

Sed (quæres) *quinam sunt Principes, quibus hæc legum ferendarum potestas inhæret?* Sunt qui suprema gaudent auctoritate, uti *Imperator* pro suo Imperio, *Rex* pro suo Regno [3], *Respublica* pro suis subditis, et *civitates* quæ ab aliena jurisdictione dicuntur *exemptæ,* pro suo territorio. Ratio generalis est, quod præpositi communitatis *perfectæ,* quæ nempe sibi sufficit [4], ex natura proprii officii legislativam potestatem habere debent, utpote necessariam ad recte ac convenienter communitatem ipsam regendam [5].

1) Prov. 8.

2) Qua in re juvat præ oculis semper habere, quod Osius Cordubensis Episcopus Apostolica libertate ad Constantium Imperatorem scribebat: *ne te rebus misceas Ecclesiasticis, neque nobis his de rebus præcepta mandes; sed a nobis potius hæc ediscas: tibi Deus imperium tradidit, nobis Ecclesiastica concredidit: metue, ne si ad te Ecclesiastica pertrahas, magni criminis reus fias* — *V.* Pallavicini, *Storia del Conc. di Trento, c.* 19. § 14 — Torricelli, *Dissertazioni, vol.* 2, *diss.* 2. *n.* 28.

3) In Gubernis tamen *Repræsentativis* potestas legislativa ad solum Regem non pertinet; sed etiam ad legatos tam a populo, quam ab ipso Rege electos.

4) *V.* Alasia, *De Legibus, dissert.* 1. c. 2.

5) Hic quæri potest: *an aliquando liceat contra auctoritatem semel legitime constitutam insurgere?*

Audiatur Bautain, *La Religione e la libertà considerata nei loro rapporti*, Conferenza VII: « La Chiesa non autorizza mai l'insurrezione in nessun caso del mondo; tanto meno poi eccita il popolo ad essa; può però scusarla qualche volta, ed è sempre misericordiosa verso quelli che hanno agito in buona fede, sinceramente, per l'indegnazione, pel violato diritto, e per forte amore di libertà. Essa ha ognor accettato come un fatto compiuto ogni governo nuovo che si è mostrato giusto, moderato, proteggitore dei diritti di tutti, e principalmente della religione e del suo culto.

La Chiesa raccomanda a tutti quelli che credono nella sua parola di ubbidire alla

Q. 2. Quid circa auctorem legis civilis ex Codice Albertino?

R. Duo hac super re continet Codex civilis, quem pro totius sui Regni felicitate anno 1837 edidit Rex-Carolus Albertus (et ideo *Albertinus* nuncupatur): — 1 quod solus Rex potest condere leges; — 2 quod ipse hos leges condat per edicta et per *literas patentes*, ut vocant, prævio Ministrorum suorum consilio. *Al Re solo appartiene la potestà di fare le leggi dello Stato.... Le leggi si fanno per Editto e per Lettere Patenti, previo il parere del Consiglio di Stato* 1.

Die tamen quarta martii anno 1848 idem Rex novum Regni Statutum

podestà stabilita fino a tanto che sarà loro possibile di sopportare tutto ciò che è sopportabile, anzichè provocare degli scompigli, dei quali nessuno può prevedere le conseguenze; e nel caso in cui l'ingiustizia trasmoda sformatamente, l'oppressione diventa troppo pesante, la tirannia aperta, raccomanda di resistero dapprima passivamente, ossia paralizzare, annullare al possibile l'azione del potere colla forza dell'inerzia, negandogli ogni concorso non assolutamento necessario: poscia di resistere, ubbidendo tuttavia, vale a dire di mettere in opera tutti i mezzi legali e morali per attraversare od impedire le misure tiranniche del governo, senza opporsegli colle armi; ed in fine di non aver ricorso a questo mezzo estremo, fuorchè nell'estrema necessità, cioè come a mezzo di difesa naturale, quando il potere adopera egli stesso la forza per violare i diritti dei cittadini, o loro impedirne l'uso.

Ed anche in questi estremi ella consiglia ai cristiani la più grande prudenza, la più savia riserva, perchè:

1.° Nella lotta dei cittadini col governo, è cosa difficilissima il distinguere nettamente i limiti del diritto, fin dove il potere può andare legalmente, ed il punto preciso in cui lo si deve arrestare, ed in cui gli si può resistere. Si richiederebbe un arbitro imparziale per determinarlo, ed in queste malaugurate contingenze le passioni concitate sono ordinariamente giudici nella loro propria causa.

2.° È sempre cosa gravissima l'insorgere contro il governo del proprio paese, qualunque esso sia, perocchè è ben difficile ad un individuo l'assegnare precisamente il momento in cui questo governo fallisce a' suoi doveri, alla sua missione, e merita di essere sbalzato....

3.° Finalmente, le conseguenze dell'insurrezione anche di quella, che pare la più giusta, sono incalcolabili; esse possono al fin dei conti tornare troppo più funeste alla cosa pubblica, che non il dispotismo che *si* vuole abbattere.... È troppo meglio lasciar morire l'ammalato da sè stesso, allorquando i medicamenti non possono altro, che affrettare la sua fine, o renderla più dolorosa.

Perlaqualcosa, dietro tutte queste considerazioni, che si fondano sulla dottrina e sullo spirito della Chiesa cattolica, noi crediamo di poter affermare, che in una società politica composta di veri cristiani non vi sarebbero mai rivoluzioni. I cangiamenti da farsi nella costituzione, nelle istituzioni, nel governo (e questi sono necessarj col tempo pel continuo rinnovellarsi degli uomini e delle cose), si opererebbero gradatamente, a poco a poco, senza scosse, con intelligenza e buona volontà d'ambo le parti. Il diritto impastoiato, contrastato, alzerebbe la voce con moderazione o si svincolerebbe soavemente per la forza morale della discussione ».

1) Art. 4, et 5 — Edicta differunt a Literis Patentibus, quod *istæ* res minores, *illa* res graviores et universaliores respiciant: v. *Il Codice civile spiegato in ciascuno dei suoi articoli con annotazioni ed esempi*, Torino 1839, *ad art.* 4.

promulgavit, ubi legitur § 3: *il potere legislativo sarà collettivamente esercitato dal Re, e da due Camere: il Senato, e quella dei deputati.*

Q. 3. *Quid de Corpore Juris civilis?*

R. *Corpus Juris civilis* est complexus omnium Legum, quas Justinianus Imperator sæculo VI, opera præsertim Triboniani Jurisconsulti celeberrimi, in unum Corpus collegit et edidit pro imperii sui utilitate et recto regimine: et constat tomis duobus satis amplis [1].

Primus continet 1° *Institutiones*, seu *Elementa Juris universi* in quatuor libros distributa; 2° Leges collectas ex præclarissimis veterum Jurisconsultorum scriptis, et hæc collectio appellatur *Digestum*, quasi nempe auctor in ordinem ibi *digesserit* universa, quæ pertinent ad Jus civile, ed ad Jurisprudentiam universalem. A Græcis nuncupatur *Pandecta*, quasi nempe *omnia complectens*, quæ Jurisprudentiam spectant.

Secundus tomus continet alteram collectionem decisionum et legum, quas postea edidit ipse Imperator, eamque voluit appellari nomine Codicis. Codici accedunt *Constitutiones recentiores*, quas vocant *Authenticas*, et etiam *Novellas;* quia quasi *de novo* editæ sunt. Hæ leges omnes dicuntur *Leges Romanæ*, vel *Jus civile Romanum* [2].

Olim in Regno Sabaudiæ post Regias *Constitutiones*, locorum *Statuta* ac *Decisiones* supremorum Magistratuum sua pollebat auctoritate *jus commune* 3 (porro *jus commune* constat ex *jure* tum *ecclesiastico* tum *romano*). Sed hodie eidem magna ex parte vis adempta est hisce verbis Codicis Albertini: *in tutte le materie che formano l'oggetto del presente Codice, le leggi Romane e gli Statuti sì generali, che locali cesseranno di aver forza di legge* 4.

Ex quo patet Jus Romanum in iis, quæ Codicis Albertini objectum non constituunt, adhuc auctoritatem suam habere posse 5.

1) Edit. Taurin. an. 1782.

2) *V.* Gravina, *De orig. Juris civilis.*

3) RR. Constit l. 3. t. 22. § 15.

4) Art 2415.

5) *Sed* (quæres) *quomodo citantur loca ex corpore Juris civilis Romani?*

R. 1: Si loca citanda sunt ex 1° Tomo, qui continet *Institutiones*, et *Digestum* sive *Pandectas*, hæc regula tenenda est — *Institutiones* cum dividantur in libros quatuor, et liber quilibet contineat suos titulos, citabuntur indicto libri et tituli cum verbis, quibus titulus ipse concipitur, adhibitis *breviaturis* prout in usu sunt penes auctores; v. g. *Inst. l. 2, t. 1. de rer. div.*, id est *Institutionum libro secundo, titulo primo, de rerum divisione* — In *Digesto* autem sive *Pandectis* citabitur item liber et titulus, sed addito signo quo indicatur *Digestum ipsum:* signum autem istud est litera *f* duplicata et simul conjuncta *ff;* v. g. sic: *ff, l. 21. t. 1. de usur. et fruct.* id est *Digesti libro vigesimo primo, titulo primo, de usuris et fructibus.* Si quis vero originem quærat illius signi duplicatæ litteræ *ff*, historia eum docebit, inde hoc ortum fuisse, quod Greci *Pandectæ* nomen solebant breviare duplici littera pp; latini duplex illud pp acceperunt pro duplici *ff*, sicque *Digestum* semper indicare in posterum consueverunt.

Q. 4. *An deceat Moralistam pollere scientia Juris civilis?*

R. Tam fere decet Theologum præsertim Moralistam versatum esse in scientia Juris civilis, quam decet eum esse versatum in scientia Juris canonici. Licet enim hæc duo Jura sint ex natura sua valde diversa *ratione objectorum;* cum 1m respiciat res hominum temporales, 2m vere res sacras et religiosas, amice tamen in usibus humanæ vitæ consociantur veluti duo ejusdem luminis radii, et mutuo quasi obsequio adjuvantur atque supplentur.

Hinc Lucius Papa III sæc. XII inquiebat: *sicuti leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita et sacrorum Statuta Canonum Principum constitutionibus adjuvantur* [1].

Hæc de jure civili communi: quid dicemus de *jure civili patrio?* Quantum aliqualis ejus scientia necessaria sit Moralistis, Confessariis et animarum Rectoribus, facile patebit si animadvertatur, innumeras in fidelibus occurrere factorum species, in quibus consilio et directione egent ad bene agendum, etiam in rebus civilibus, in ipso foro conscientiæ; uti si sermo sit *de* testamento faciendo, *de* legatis fundandis vel exequendis, *de* contractibus ineundis, *de* hæreditate adipiscenda, aliisque similibus.

Unde leges civiles a Moralis Theologiæ tractatoribus utiliter citantur. Utique hæc citatio tanta esse non debet, ut sacra scientia profana fiat: item, ex Benedicto XIV, neque illarum civilium legum ratio habenda est, quæ a canonico jure fuere expresse correctæ. At *si*, addit idem Benedictus, *etiam leges civiles ecclesiasticis constitutionibus robur et firmitatem adjiciant, puta quia in illarum contemptores et refractarios severis pœnis animadvertunt, et eæ pariter utpote foventes ecclesiasticam disciplinam perutiliter alligantur* [2].

R. 2: Si citanda sunt loca ex Tomo 2°, qui continet *Codicem* et *Authenticas*, sive Constitutiones Justiniani, quas vocant *Novellas*, eadem adhibebitur methodus, ut nempe ponatur signum quo tam indicetur Codex, quam significentur *Novellæ*, addito numero libri et tituli in Codice, numero vero Novellæ in Novellis cum primis verbis; v. g. sic: *C. l. 4. t. 64 de rer. permut.* id est *Codicis libro quarto, titulo sexagesimo quarto, de rerum permutatione;* item A. *plurimæ quidem* N. 22. l. 1. *de Nupt.* id est *Authentica* quæ incipit *plurimæ quidem, Novella vigesima secunda, titulo primo de Nuptiis.*

1) Adde: leges Romanæ a piissimis Imperatoribus latæ Jurisprudentiam sacram illustrant quammaxime. Quod quantum haberent in animo Canonistæ omnium temporum, patet ex eorum studio sæpius conjungendi Jus Ecclesiasticum cum Civili, uti constat ex iis collectionibus, quas *Nomocanones* nuncupant (a græco *nome* distributio, et *canôn* regula). *Num* ait Canus, *justitiæ et æquitatis in foro etiam conscientiæ rectus arbiter esse poterit* (Theologus Moralista) *nisi multa a Jureconsultis et civili prudentia mutuetur?* (De Loc. Theol. l x. c. 8).

2) *De Syn. Diœc. l.* IX. *c.* 10, *et* 14.

Et in jure habetur: *Sancta Ecclesia legum sæcularium non respuit famulatum, quæ æquitatis et justitiæ vestigia imitantur* [1].

Ea de causa factum est, ut in toto hoc nostro Moralis Theologiæ Cursu constituerimus (quotiescumque materia exigat vel utilitas) Codicis Civilis Albertini propriis locis oracula proferre [2], ipsa quoad poterit verba exhibentes Italico idiomate, prout in textu originali exarata sunt, ut sic firmius et sine erroris periculo tyronum nostrorum memoriæ inhærescant, nonnullis etiam exemplis additis, quibus res in clariori lumine collocetur.

Quia autem facillime potest Opus nostrum diffundi etiam in finitimas Regni Lombardi-Veneti Diœceses, existimavimus non abs re esse (uti jam monuimus in Præfatione), ut quando res patitur, simul cum Albertino Codice citetur etiam *Codex generalis Austriacus*.

Ceteros aliorum Regionum Codices non citamus, tum quia nimia confusio ingeneraretur, tum quia quisque facile potest ex se notare si quæ est, differentiam, quæ hodie inter omnes vigentes Codices parva est.

CAPUT QUINTUM

DE LEGIS HUMANÆ MATERIA ATQUE SUBJECTO

Articulus I. — DE LEGIS HUMANÆ MATERIA

Q. 1. *Quidnam constituit materiam legis humanæ?*

R. Omnes actus, qui possunt ab humana lege præcipi vel prohiberi, dicuntur constituere materiam legis humanæ.

Ut bene materia hæc cognoscatur, oportet imprimis inquirere, quid ab humana lege possit, quid vero non possit juberi ac vetari. Atque illud præ ceteris certum est a lege humana nihil juberi posse, quod sit contra legem naturalem et divinam positivam; nam potestas humana est subordinata potestati ac voluntati Dei, et inferior derogare non potest auctoritati Superioris — Hinc s. Thomas docet *legem Superioris, quæ legibus Dei repugnat, nefas esse observare; quia obedire oportet Deo magis quam hominibus, ut legitur Actorum* 5 [3].

Q. 2. *An lex humana possit præscribere virtutum actus heroicos?*

Nota. Virtutes ratione exercitii distinguuntur in *communes* et in *heroicas*: — *Communes* eæ sunt, quæ ab hominibus exercentur secundum illam rationem, quam solent servare plerique eorum, qui

1) *Cap. super specula de privil.*

2) Habebitur quoque ratio, si res postulaverit, *tum* Codicis pœnalis communis, *tum* Codicis pœnalis militaris, *tum* Codicis commercii, *tum* demum Codicis proceduræ criminalis, ut ajunt — Quando citatur *Cod. pœn.* sine addito, intelligi debet *Codex pœnalis Communis.*

3) 1. 2. q. 96. a. 4.

virtutem profitentur; — *Heroicæ* vero illæ sunt, quæ habita ratione circumstantiarum, *admirationem* pariunt, *arduitatem* includunt, *promptitudinem* exigunt [1]: esset si puer jejunaret. Hoc posito:

R. Lex humana non potest præscribere *virtutum actus heroicos*; nam lex humana debet esse accomodata communi hominum conditioni et vere *moraliter possibilis* toti communitati vel majori saltem ejusdem parti; atqui exercere quoslibet virtutum actus etiam heroicos non est, nisi paucorum — Hoc tamen non debet intelligi de legibus iis, quæ feruntur ex data hypothesi alicujus status peculiaris, in quem subditus se voluntarie conjecerit, quem propterea *hypotheticum* vocant, *adventitium*, sive *electivum*. Sic Ecclesia præcipit Monialibus perpetuam clausuram. Sic etiam hominibus gravissimi criminis reis pœnæ item gravissimæ possunt imponi; ipsis enim liberum erat se subtrahere aliter operando — Pariter neque lex humana potest *omnia omnino vitia* vetare etiam levia in generali; quia non est omnium, sed perfectorum, ideoque nonnisi paucorum ea vitare; at lex debet accommodari toti vel saltem majori parti communitatis, quæ certe perfectioni non studet.

Unde concludimus: lex humana potest generatim illos *externos, licet occultos* virtutum actus præcipere, qui communi omnium bono expediunt et ordinariæ facultati communitatis sunt accomodati; cum hic totus sit legis finis. Item eos *externos, licet occultos* vitiorum actus prohibere, qui communi bono sunt noxii, et communiter declinari queunt.

Diximus 1. *externos*; lex enim humana versatur circa externam *politiam* ac gubernationem, quæ ut prospere cedat, satis est regulariter, ut exterius homines valeat regere ac cohibere.

2 *Licet occultos*, nam uti ait Angelicus, *omnes actus exteriores etiam occulti, licet per accidens non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege* [2]; lex enim non attendit quod fortuito evenit. Hinc sub excommunicatione est prohibita hæresis externa, etsi occulta.

Q. 3. *An lex humana possit præcipere vel prohibere actus internos?*

Nota. Duplici modo actus internus præcipi potest vel prohiberi: *directe* sive *in se*, uti Scholæ loquuntur; et *indirecte* seu *ratione actuum externorum*, quibus ipse necessario conjungitur.

Duplici autem modo actio *interna* cum externa conjungi potest vel *tanquam forma* constituens actum ipsum externum: talis est consensus in matrimonio; vel *tanquam causa* effectum suum producens: talis est voluntas occidendi in homicidio voluntario — His præmissis:

1) *V.* Benedictus XIV. *De Canoniz. Ss. l.* 3. c. 21.

2) Quodl. 1. a. 12.

R. Si sermo est de illis internis actibus, qui *cum externis necessario conjunguntur,* certum est legislatorem humanum præcipere et prohibere posse *indirecte* actus internos, quatenus nempe *per se* conjuncti sunt cum actibus ipsis externis vel *tanquam forma* vel *tanquam causa* vel *tanquam conditio necessaria:* uti est v. g. animi consensus in venditione, cordis contritio in Confessione. Sane si legislator humanus cogere potest ad actum externum legitimum et validum, v. g. ad validum contractum, ad validam Confessionem, cur item obligare non poterit ad ea, quæ cum validitate illa necessario conjuncta sunt, et quibus omissis, actio externa frustra præciperetur? Qui enim præcipere potest ut valide facias, potest etiam præcipere ut voluntate facias; cum non aliter, quam voluntate tua illud valide facturus sis.

Si vero sermo est de iis internis actibus, qui *cum externis necessario non conjunguntur,* tunc *quoad legislatorem civilem* consentiunt omnes, eundem non posse præcipere vel prohibere *directe* sive *in se* actus internos. Quare? quia etiam sine his obtinet finem suum, qui est quies et tranquillitas Reipublicæ, quæ facile habetur, si actus externi, qui præcepti sunt bene fiant, et diligenter evitentur qui sunt prohibiti. Sic v. g. qui solvit tributum, etiamsi invitus, dummodo solvat, sufficit — Diximus *quoad legislatorem civilem,* quia de legislatore Ecclesiastico disputant. Alii affirmant ipsum utique posse tales internos actus præcipere et prohibere; quia ipse tuetur bonum animarum. Verum *probabilior* ac *communior* sententia docet cum Benedicto XIV [1], ipsum quoque minime posse. Cum enim Ecclesia actus mere internos cognoscere non possit, neque judicialiter eorum potest urgere executionem, vel omissionem punire; ergo neque illos potest præcipere vel vetare; nam de ratione veræ societatis est, ut quos imperat actus, ipsa per se cognoscere valeat.

Unde quod homo debeat actus etiam mere internos ad salutem suam ponere, est de ordinatione Dei, non de potestate legislativa Ecclesiæ, quæ bonum quidem respicit animarum, se mediante honestate actuum externorum. *In his,* ait s. Thomas, *quæ pertinet ad interiorem motum voluntatis, homo non tenetur obedire homini, sed solum Deo* [2].

Q. 4. *An lex se extendat ad actus præteritos?*

R. Negative: lex non se extendit ad *actus præteritos, neque* ratione

1) De Syn. l. 9. c. 4.

2) 1. 2. q. 100. a. 9. — De *hac quæst.* fusius agit Castropalaus — It. v. s. Alphonsus, *Op. Mor. l.* 1. *n.* 100; *et l.* 4. *n.* 45.

culpæ; cum non sit prævaricatio ubi non erat lex. *Neque* ratione veræ pœnæ, cum hæc tantum lata sit in culpæ vindictam. *Neque* ratione rescissionis, nisi in aliquo casu a lege espresso. Unde vulgare est, quod *lex non respicit retro* — Consonat Codex civilis Albertinus inquiens; *la legge non dispone, che per l'avvenire; essa non ha effetto retroattivo* [1]

Et hoc quidem recte; magna enim conturbatio esset, si actus per veterem legem gesti per novam sine causa pro libitu mutarentur.

Articulus II. — DE LEGIS HUMANÆ SUBJECTO.

Q. 1. *Quodnam est subjectum legis humanæ?*

R. *Omnes et solos subditos rationis usum habentes* vi sua complectitur lex humana:

1 *Omnes subditos:* hoc est contra quosdam, qui vel christianos, vel justos excludebant; Apostolus enim neminem excludit, cum ait: *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* [2] — Unde quando ait: *lex justo non est posita* [3], id solum innuit, justum non agere ex timore legis, sed ex amore.

2 *Solos subditos;* quia potestas legislativa in iis, ad quos se extendit, subjectionem imponit; subjectio autem non datur, nisi in subditos — Hinc non baptizati tenentur quidem præceptis Evangelicis ubi primum sufficientem Evangelii notitiam adepti fuerint; quia subditi sunt Deo, qui legem Evangelicam *omnibus gentibus* indici præcepit [4]; sed non tenentur legibus Ecclesiasticis, quia Ecclesiæ minime subjiciuntur juxta illud Apostoli: *quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* [5] Quapropter non peccaret qui, secluso scandalo et legis Ecclesiasticæ contemptu, carnes die vetito iisdem suppeditaret; quia nullius peccati ne materialis quidem causa esset.

3 *Rationis usum habentes,* et merito; lex enim non imponitur nisi subditis, qui obedientiæ capaces sint atque directionis. Hinc perpetuo amentes et pueri ante septennium *regulariter* ob defectum usus rationis non obligantur præceptis; sed statim ac ipsum compleverint, iis adstringuntur, si quædam excipiantur, quorum materia non adhuc ipsis congruit, ut communio Paschalis ac jejunium.

Dictum est *regulariter*; quæstio enim est, an ipsi teneantur legibus si ante septennium usum rationis consequantur — Alii negant non *improbabiliter* cum Angelico [6], quia hoc eveniret per accidens; lex

1) Art. 11 — Concordat C. A. civ. § 5.
2) Rom. 13.
3) 1. Tim. 1.
4) Matth. 28. v. 19.
5) 1. Cor. 5.
6) 2. 2. q. 147. a. 4.

Si vero regimen sit *Monarchicum*, in quo summa potestas penes unum residet regem, tunc distinguendum occurrit: *vel* legum materia talis est, ut ad legislatorem *Monarcham*, uti est Rex in Regno et Pontifex in Ecclesia, nullo modo pertineat; *vel* talis est, ut ipsi quoque conveniat.

Si 1, legibus iis minime ligatur; aliter ejus dignitas læderetur. Sic nemo dixerit regem ligari legibus, quæ armorum vetant gestationem.

Si 2, legibus suis rex in conscientia tenetur; tum quia recta ratio jubet, ut caput, quo magis fieri potest, membris suis conformetur; *si enim*, ait Augustinus, *turpis est omnis pars suo universo non congruens, quanto magis caput?* [1] tum quia ipse vi officii sui legum observantiam promovere tenetur; atqui nihil est ad hunc finem conducibilius, quam proprium illius exemplum. Unde d. Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem scribebat: *quodcumque præscripsisti aliis, præscripsisti tibi* [2].

Quare graviter peccare dicendus esset, v. g. Episcopus, qui contra graves Synodi suæ Diœcesanæ Constitutiones caupones ad manducandum atque bibendum ingrederetur extra casum necessitatis.

Absoluta ea est, in qua sola Monarchæ voluntas vim legis habet, et subditos tenet obstrictos. *Temperata*, quando Monarchæ voluntas intra quosdam limites determinatos coercetur, ut nunc apud nos. Rex enim plenam non possidet auctoritatem condendi leges, tributa exigendi etc.; sed insuper requiritur consensus per majoritatem suffragiorum expressus, utriusque conventus, scilicet conventus *Parium regni* et conventus *Delegatorum populi* (vulgo *la chambre des Pairs, et la chambre des Députés*). Hæc monarchia gallice appellatur *gouvernement représentatif*....

Aristocratia (a vocibus *aristos, optimus*, et *cratos, potestas*) est societas in qua primates supremam auctoritatem habent sive nobilitate sive opibus sive capacitate ceteris præcellant. Tale diu fuit gubernium Venetiarum — Si in hoc regimine quidam irrepant abusus, v. g. si primates populum opprimant, si dignos a concilio avertant, si indignos vel incapaces admittant, tunc gubernium istud vocatur *oligarchia* a vocibus *oligos, pauci*; et *arco, potestas*.

Democratia, quæ etiam in usu vulgari appellatur *Respublica*, illa est societas, in qua suprema auctoritas penes generalia populi comitia residet. Nomen accipit a verbo *demos, populus*; et *cratos, potestas* — Hac gubernii forma usi sunt Lacedæmones, Athenienses, Romani etc. — Gubernium democraticum male constitutum, in quo plebs infima prævalet, dicitur *ochlogratia* a vocibus *oclos multitudo*, et *cratos* etc.

Sunt adhuc gubernia quæ vocantur *fœderata*, et coalescunt ex pluribus societatibus a se divisis, aliquo tamen vinculo unitatis inter se conjunctis, et sub hoc respectu unicam societatem politicam constituentibus. Talia sunt fœdera inter respublicas Helvetiorum, inter Principes Germaniæ, inter provincias Americæ *(les Etats-Unis)* etc. ».

Porro si unum excipias *Monarcham absolutum*, ceteri omnes legislatores (etiam regnorum fœderatorum in iis, in quibus simul hæc regna consociantur) suis legibus tenentur; quia iis in societatibus legislator non est homo singularis, sed communitas.

1) L. 3. Confess. c. 8. 2) Ep 21.

Quid vero (quæres) *si legislator in materia gravi contra propriam legem delinquat, sed occulte, atque absque alterius scandalo et injuria?*

Tunc *probabiliter* alii cum Lessio eum a *mortali* liberant, si revera absit scandalum, neque agatur de materia justitiæ, in qua oportet servare æqualitatem. Quia (inquiunt) non vi propriæ legis tenetur, cum sibi ipsi nequeat imperare; sed tantum ex naturali quadam decentia, quæ ex se non videtur tam stricte graviterque obligare — Non desunt tamen qui eum cum Laymano *mortaliter* peccare contendunt; cum semper sit agere contra æquitatem naturalem ac proprium officium in re gravi, ut supponimus.

Legislator delinquens (addes) *ultra peccatum quod admittit, incurritne pœnam, quam ipse transgressoribus imposuit?* Negative: ut enim ait Angelicus, *nullus proprie cogitur a seipso; lex autem non habet vim coactivam, nisi a Principis potestate. Sic igitur Princeps dicitur solutus a lege, quia nullus in ipsum potest judicium condemnationis ferre, si contra legem agat. Unde super illud Ps.* 50 tibi soli peccavi, *dicit glossa, quod rex non habet hominem, qui sua facta dijudicet* [1].

Ex hoc consequitur, quod si Episcopus, qui sub pœna suspensionis *ipso facto* incurrendæ prohibuit, ne Clerici sui cauponas ingrediantur, ipse eas ingrediatur, suspensionem non incurrit — Hic tamen cum *communi* excipiendus est casus, quo lex contractus respiciat; justitia enim postulat, ut in iis cum reliquis pari conditione utatur [2].

Q. 2. *An Clerici legibus civilibus obligentur?*

R. *Affirmative:* Clerici legibus civilibus obligantur, si de iis legibus agatur, quæ non adversantur immunitatibus illis, quas Tridentinum appellat *Dei ordinatione, et canonicis sanctionibus constitutas* [3]. Omnes enim partes communitatis politicæ legibus politicis

1) 1. 2. q. 96. a. 5. ad 3. 2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1, *n.* 154.

3) *Sess.* 25. *c.* 20 *de R.* — *V.* Liguori, *Homo Apost. Tract.* xx. n. 18.

Sane naturali æquitati, et per consequens divinæ ordinationi consentaneum est, ut qui sacris mysteriis sunt deputati, non omnino in omnibus cæteris æquiparentur hominibus; quos enim in omnibus pares habemus, eos non ita facimus, neque etiam eorum officium.

Sane vel in ipsa Republica ejus repræsentator pluribus gaudet supra ceteros; idque merito, nam illius dignitas vilesceret, si ab aliis non distingueretur. Nonne apud ipsos gentiles eorum Sacerdotes semper magno in honore habebantur? Romæ ipsi erant a juramento liberi, in Ægypto a tributis soluti, in Græcia negotiorum consultores, in Asia præsides judiciorum, in Gallia præceptorum magistri etc.

V. Thomassin, *De nova et veteri Eccl. disciplina*, *T.* III, *lib.* 1 — De Héricourt, *Compend. Thomassin. etc.* — Bingam, *Origines et antiquitates Eccl. T.* II, *l.* 5. —

obligantur; atqui Clerici sunt partes communitatis politicæ. Hinc Apostolus sine ullo personarum discrimine inquit: *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit* [1]. *Dicit omnis anima: ergo etsi Apostolus esses, etsi Evangelista, etsi Propheta, etsi quivis alius; neque enim hæc subjectio subvertit pietatem*, ait s. J. Chrysostomus.

Imo præstat, ut Clerici sæcularibus in obediendo se præbeant diligentiores: fidelitatis *exemplum*, ait Bouvier, *præbeamus populis, et verbo ac opere reddamus quæ sunt Cæsaris Cæsari, et quæ sunt Dei Deo.*

Q. 3. *An peregrini, advenæ et vagi teneantur legibus patriis?*

NOTA. *Peregrinus* dicitur qui extra proprium territorium per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni partem versatur animo ad sua redeundi, ut sunt viatores et mercatores excurrentes.

Advena qui extra proprium territorium posuit domicilium suum vel quasi-domicilium. Porro communiter docent, quod ille statim *domicilium* acquirit, qui habitat alicubi animo perpetuo manendi: qui animus in foro externo præsumitur, si habitatio sit decennalis, vel si ibi domus sit ædificata, aut major pars bonorum adsportata [2]. *Quasi domicilium* vero acquirit qui alicubi manet per majorem anni partem: tales sunt famuli, et scholastici [3].

Vagus denique est qui nullibi fixum ac determinatum domicilium habet, sed de uno in alium se locum transfert. Hoc posito:

Natalis Alexander, *Hist. Eccl. sæc.* v, *et* v — Vaudet, *Des changements opérés dans l'administration de l'Empire, T.* v, *c.* 2 — Dupues, *Traité de la Jurisp. crimin.* — Bergier, *Dizionario* V° *Immunità* — Muzzarelli, *Dissertaz. sulle immunità eccles.* — Tandem: *Dell'origine delle immunità del Clero cattolico, e d'ogni altro sacerdozio creduto dagli uomini legittimo e santo.* Libri due, Cesena 1791. 1) Rom. 13.

2) *V.* Bulla, *Speculatores.*

3) In civili jurisprudentia nullo mentio est *quasi-domicilii.* Quod *domicilium* autem hæc præcipue notanda in Codice civili Albertino:

1 *Il domicilio d'ogni suddito, per quanto riguarda l'esercizio de' suoi diritti civili, è il luogo ove egli ha il suo principale stabilimento:* art. 66.

2 *L'abitazione reale stabilita in un altro luogo con intenzione di fissare in questo il principale stabilimento, produrrà cangiamento di domicilio:* art. 67.

3 *Il suddito chiamato a pubblico impiego conserverà il primiero suo domicilio, quando non abbia manifestata un' intenzione contraria:* art. 70.

4 *La donna maritata non ha altro domicilio che quello del marito, salvochè sia legittimamente separata di corpo e di abitazione. Il figlio minore non emancipato ha il domicilio del padre. Il minore non abilitato, ed il maggiore interdetto quello del tutore:* art 71.

5 *Il maggiore d'età, che serve o lavora abitualmente in casa altrui, avrà lo stesso domicilio della persona a cui serve, o in casa della quale lavora, quando abiterà con essa nella medesima casa:* art. 72.

Si sermo est de legibus, quæ personas immediate afficiunt et *personales* appellantur, certum est illas obligare peregrinos, advenas et vagos ubicumque fuerint, hoc ipso quod non eorum territorio et patriæ, sed eorum personis leges istæ tenaciter hæreant. Hinc Sacerdos, v. g. in sua Diœcesi suspensus a muniis Sacerdotalibus, non potest nec in Diœcesi aliena Missam celebrare.

Si vero sermo est de legibus, quæ afficiunt loca, et dicuntur *locales*, tunc sententia *communissima* docet cum Lessio, Palao, et Salmanticensibus, eos minime ligari, nisi *fictione juris*, uti loquuntur Scholastici, in proprio territorio adhuc censeantur. Ratio est quia legislatoris jurisdictio ita est proprio territorio affixa, ut extra illud se extendere non possit [1]. Hinc qui moratur in loco ubi lex jejunii non est, potest licet comedere, quamvis in patria jejunium indictum sit. Quod valet licet lex jejunii sit de jure communi, sed abrogata ubi nunc ipse commoratur; quisque enim potest se conformare loco ubi est.

Diximus *nisi fictione juris in proprio territorio adhuc esse censeantur*. Sic v. g. siquis extra proprium territorium rem suam venderet in eodem extantem, servare teneretur ejusdem leges in tali venditione — Sic etiam beneficiatus, qui non residet, omissionem patrare censetur in proprio territorio, et pœnas ibidem latas contra non residentes incurrit. Ibi enim res consummari censetur ubi fieri debuisset: unde delinquens habetur uti moraliter præsens.

Quid (dices) *si peregrinus e proprio territorio ideo egrediatur, ut se a legis obligatione subducat?*

Alii contendunt peregrinum illum proprii adhuc territorii legibus teneri. Quare? quia: — 1 leges eam semper habent adnexam conditionem, ut subditis sine causa non liceat earum effugere vim et obligationem; — 2 ex juris adagio *nemini suo fraus debet patrocinari*; — 3 Sacra Concilii Congregatio illegitimum declaravit matrimonium illius, qui solo animo illud clandestine contrahendi recessit e loco, ubi Tridentinum fuit promulgatum, et se contulit ubi promulgationem non habuit.

Alii tamen cum Azorio, Bonacina, Filliucio, Palao, Salmanticensibus, Sanchez, etc. contra sentiunt. Et sane peregrinus ille utitur jure suo; lex enim non prohibet exire e proprio territorio, sed prohibet tantum præcepta sua violari ab iis, qui sunt in territorio suo; ideoque non fraus et dolus, sed loci conditio peregrino illi favet: *nullus videtur dolo facere, qui jure suo utitur*, clamat jus [2].

1) Constat etiam ex *C. Ut animarum*, *de Const. in 6.*

2) Patet autem ex hac responsione quomodo refellatur tam 1.m, quam etiam 2.m contrariæ sententiæ argumentum.

Sed (addes) *qui discedit e proprio territorio ubi lex viget, teneturne ante discessum eam implere, si eo venturus est ubi illa non viget?*

Alii affirmant ipsum teneri, si eam implere commode possit; quia præceptum *actu obligans actu impleri debet*, si postea non potest.

Alii vero negant: unde non tenetur v. g. quis mane audire Missam die festo, si ante prandium venturus est in locum, ubi non adest illud Missam audiendi præceptum. Si enim domi mansisset, legis implementum differre poterat usque ad illud temporis punctum, quo discessit; cum autem pervenit ad alium locum, desinit obligari [1]. Si tamen ibidem unum tantum esset Sacrum ac celebraretur ante illius discessum, teneretur illud audire; quia tunc tempore habili esset consummata obligatio — Licet prima sententia non appareat *probabilior*, suaderi tamen merito poterit uti *pia* [2].

Saltem (dices ultimo) *peregrini eruntne obligandi legibus loci, in quo morantur, ne dicantur sine lege vagari?*

Obligantur: cum agitur de talibus rerum circumstantiis, ut periculum *scandali* sit, si peregrinus a legis obligatione subduceretur; nam scriptum est: *vœ homini illi, per quem scandalum venit* [3].

2 Cum agitur de legibus *Juris communis*, a quibus per privilegium peregrinus suo in territorio esset exemptus, nam per discessum privilegium illud prorsus amitteret, cum loco affixum sit.

3 Cum agitur tam *de contractibus*, quia in iis quisque sortitur forum loci ubi contrahit: et merito, ut omnis confusio evitetur; quam *de delictis*, quia delinquens sortitur forum ubi deliquit: æquum est enim, ut scelera puniantur ubique.

Hisce casibus exceptis, disputant utrum peregrini teneantur legibus loci, in quo versantur — Affirmant multi *satis probabiliter* cum Covarruvia, Salas, et Suarez; ajunt enim: *qui sentit commodum, sentire debet etiam incommodum*, uti fert notissimum juris adagium. Addunt

Quod vero desumitur ex declaratione S. Congregationis, ad rem non facit; nam qui discedit a proprio territorio et se confert in locum, in quo Tridentinum non est promulgatum, eo animo præcise ut ibi matrimonium clandestine contrahat, vere agit in fraudem legis, id est Constitutionis Urbani VIII, qui decretum Congregationis id prohibentis, imo annullantis probavit. Quod non currit in casu nostro, cum nulla adsit lex quæ id expresse prohibeat; imo exceptio potius firmat regulam in contrarium — Et sane si res v. g. Taurini sit minoris taxata, quid prohibet, quominus me illuc conferam, ut rem illam minoris emam?

1) Neque obest, quod prævidens impedimentum tenetur illud prævenire; quia tunc tantummodo id habet locum, cum, manente vi præcepti, quis prævidet se ab illius observantia impeditum iri; non vero cum quis a præcepti obligatione futurus est absolutus et liber.

2) *V.* Liguori, *Op. Morale l.* 1. *n.* 156.

3) Matth. 18.

illud Ambrosii: *cum Romam venio, sabbato jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno: sic ad quamcumque Ecclesiam veneris, ejus mores serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi* [1].

Alii tamen *probabilius* ac *communius* negant cum Sanchez, Azorio, Toleto, Layman, s. Antonino etc. quia leges non obligant, nisi subditos; atqui peregrini non sunt subditi. Nam ex jure [2] nemo subditur alterius potestati, nisi vel *ratione delicti* vel *contractus* vel *domicilii aut quasi domicilii*, vel *ratione rei sitæ in territorio*, vel demum *ratione originis*.

Ad textum vero d. Ambrosii respondent, s. Doctorem expresse loqui de lege communi ac scandalo vitando, cum addat: *si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.*

Neque dicas tunc peregrinos esse exleges; nam constringuntur legibus *communibus*; imo et *particularibus*, si adsit scandalum, vel si agatur de delicto aut contractibus ex dictis.

CAPUT SEXTUM

DE LEGIS HUMANÆ VI ET OBLIGATIONE

Articulus I. — DE LEGIS HUMANÆ OBLIGATIONE GENERATIM

Q. 1. *Utrum leges humanæ obligent in conscientia?*

R. Doctrina est hæreticorum ferme omnium legislatores humanos nullam habere potestatem Christianorum conscientias *per se* obligandi, nisi forte illas definiendo et determinando circumstantias, in quibus obligat lex divina vel naturalis.

Sed nos dicimus, leges humanas obligare *per se* in conscientia: imo hoc *de fide* est quoad leges ecclesiasticas a Tridentino definitum [3].

Prob. 1 *Scripturis.* Apostolus sic ait: *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas, nisi a Deo. Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.... Ideo necessitate subditi estote non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam* [4] — Ex quibus patet præceptum

1) Ep. 118. 2) C. ult. de foro compet. 3) Sess. 7. can. 8.

4) *Rom.* 13 — Hinc patet quam sit absurdum eorum commenium, qui discrimen civilem inter et ecclesiasticam potestatem sic statuunt, ut *una* corporibus, *altera* animi dumtaxat debeat imperare. Utique *una* curat res civiles ac temporalem hominum felicitatem; *altera* res sacras, atque animarum salutem. Sed cum utraque toti homini sit data, totum hominem sua diversa ratione ligare omnino debet: secus quot incovenientia! *V.* Diatr. *De Eccl. potestate Romæ editam* 1771 ab Hermanno Dominico Christianopulo Ord. Prædic., ubi solide ac nervose hoc erroris monstrum refutatur.

potestati ipsi obediendi a nemine unquam citra piaculum posse violari, nisi forte aliquid imperetur, quod Dei et Ecclesiæ legibus adversetur, ut verbis utar, quibus gloriosissimus Pontifex Pius IX Episcopos hortatur, ut debitam erga Principes et Potestates obedientiam ac subjectionem christiano populo inculcare satagant [1].

2 *Sanctorum doctrina*. S. Bernardus sic scribit: *sive Deus sive homo Dei vicarius mandatum quodcumque tradiderit, pari profecto obsequendum est cura, pari reverentia deferendum, ubi tamen Deo contraria non præcipit homo* [2] — Et s. Thomas hæc habet: *leges humanæ, si justæ sint, habent vim obligandi in foro conscientiæ* [3].

3 *Ratione*. Per Deum *legum conditores justa decernunt*, id est vi legis æternæ; atqui lex æterna obligat in conscientia — Præterea potestas ferendi leges necessaria est in qualibet societate ad bonum subditorum regimen; atqui ea esset prorsus inutilis, si leges non haberent vim per se obligandi etiam in conscientia. Subditi enim in hoc casu impune legem violarent, quotiescumque violatio illa posset occultari: quod frequentissime sane occurreret [4].

Q. 2. ***An leges tyranni obligent in conscientia?***

NOTA. Tyrannus [5] talis est *administratione* vel *titulo*. Tyrannus *administratione* est qui male administrat Rempublicam, nec bonum commune procurat — Tyrannus *titulo* qui regnandi titulum non habet: et iste vel pacifice usurpatum imperium possidet, vel nondum pacifice tenet. His præmissis:

R. Si tyrannus talis est *administratione*, ipsi profecto obtemperandum est, clamante d. Petro: *subditi estote dominis non tantum bonis, sed etiam discolis* [6] — Id tamen intelligitur, si non præcipiantur ea, quæ honeste præstari non queunt; alioquin Martyres imitari tenemur, qui mortem potius passi sunt, quam tyrannorum iniqua præcipientium voluntati parerent.

Item si tyrannus talis est titulo, et jam pacificus imperii usurpati possessor, adhuc tenemur ejus legibus bonum publicum, et honestum promoventibus obtemperare ad vitanda incommoda et mala gravissima,

1) Encyc. *Qui pluribus*. 2) L. 4. de Cons. c. 9. 3) 1. 2. q. 96. a. 1.

4) Unde lex ad aliquid semper obligat in conscientia, nempe ad id, quod legislator intendit; secus esset consilium, non lex. Sic lex *præceptiva* obligat ad actum; *prohibitiva* ad actus omissionem; *mere pœnalis* ad pœnam acceptandam; *copulative mixta* ad utrumque; *disjunctive mixta* ad alterutrum.

Nec requiritur ut superior id explicite indicet; nam eo ipso, quo intendit uti legislativa potestate, sufficienter intendit obligare sub peccato propter essentialem connexionem usus potestatis a Deo derivatæ, et obligationis sub culpa.

5) Sic dicitur a græco *tyrô* vexare, cruciare etc. 6, Ep. 1. c. 2.

quæ aliter orirentur; neque enim diu sine legibus potest stare societas: unde ad hoc ipsa censetur facultatem tribuere.

Si vero tyrannus titulo nondum pacifice imperium possidet, non est ei obtemperandi obligatio, cum nondum sit verus superior [1].

Q. 3. *An lex dubia obliget?*

R. Si post adhibitam sufficientem diligentiam ad veritatem inquirendam (libros volvendo, doctos consulendo, vel aliud pro subjecta materia agendo), et præciso scandalo vel alio notabili inconvenienti, adhuc dubium est an lex existat, non obligat.

Id probamus: 1 ex Scripturis: *non cognovi peccatum, nisi per legem,* inquit Apostolus [2]. Ergo Apostolus ad peccatum requirit legis cognitionem; atqui nulla est cognitio, ubi lex ipsa est dubia.

2 Ex Patribus, quorum unus sufficiat Nazianzenus, qui ait: *si res dubia est, vincat humanitas et facilitas* [3].

3 Ex jure canonico, ubi sic legimus: *nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris quod mandatur* [4]. Item ex jure civili, ubi habetur: *in dubio nullus præsumitur obligatus* [5].

4 Ex Scholarum consensu, quem hisce verbis exponit Angelicus:

1) *Quid* (quæres) *si regni usurpator illico obedientiam, fidelitatem, etc. exigat?*

Hac in re norma sit instructio data a Pio VII, 22 maj 1809 suis subditis in civili R. Ecclesiæ Principatus invasione: « Con essa istruzione (ita refert Bercastel, *Storia* « *Ecc.* Continuaz. *Vol.* XXXVI *ed ult.*) si regolavano principalmente tre oggetti: 1 il giu- « ramento di fedeltà ch'esigeva il governo intruso; 2 l'accettazione d'impieghi; 3 il canto « del *Te Deum* comandato dall'autorità laiche per festeggiare lo stabilimento del nuovo « governo.

« Quanto al giuramento, il Pontefice dichiarava illeciti i giuramenti illimitati, impli- « cando infedeltà e fellonia verso il legittimo governo. Assentiva poi che fosse dato ne i « limiti di obbedienza passiva; ben inteso che questa di lui permissione non si potesse « giammai interpretare per un'abdicazione della sovranità temporale. Prescriveva la for- « mola del giuramento ne' termini seguenti: *io prometto e giuro di non prender parte* « *in nessuna cospirazione, complotto, o sedizione contro il governo attuale; sicco-* « *me altresì di esser sommesso ed obbediente in tutto ciò che non sarà punto con-* « *trario alle leggi di Dio e della Chiesa.*

« Non permetteva poi che si esercitassero, nè si accettassero impieghi, da' quali ne na- « scesse il riconoscimento dell'usurpazione; anzi avea stabilito, che coloro che ne accet- « tassero di tal fatta, incorressero nelle censure. Quanto agli impieghi che non portassero « riconoscimento, acconsentiva il Pontefice che fossero accettati, sempre per altro con « dispensa del Diocesano

« Finalmente vietava a' Vescovi e ad altri Pastori Ecclesiastici di prestarsi al canto « dell'inno ambrosiano, il quale, per le circostanze de' tempi, diveniva più un insulto a « Dio, che un atto religioso ».

2) Rom. 7. 3) *Orat.* 39 — *V.* supra Tract. I ubi de nostro systemate.

4) C. Cum jure de off. et præst. jud. deleg.

5) Auth. quib. modis § natura.

nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti [1].

5 Ex ratione, nam in dubio legis possidet libertas juxta illud Apostoli: *potestatem autem habens suæ voluntatis* [2].

Ex quibus duo hæc deducuntur corollaria gravis sane momenti:

1 In dubio, *an* lex extendatur ad aliquid, vel *an* inceperit ejus obligatio, vel *an* sit jam promulgata, uno verbo *an* adsit lex aliquid vetans, legem ipsam esse probandam; quia antecedenter libertatis nostræ certi jam sumus. Hinc merito ajebat Benedictus XIV: *non si debbono porre legami certi, quando non vi è una chiara legge che gl' imponga* [3]; certo autem lex clara non est, quamdiu dubia est.

2 Qui legem dubiam implet, perfectius utique agere et meritum profecto sibi acquirere; sed si eam non impleat et utatur libertate propria, minime peccare neque demereri penes legislatorem.

Quid (dices) *si dubitetur utrum lex in aliqua sui parte præcipiat, an suadeat tantummodo?* In tali dubio lex quoad illam sui partem non obligat, vel obligat tantum sub levi, ut docent Croix, Navarrus, Sanchez, et fuse probat Gobat. Ratio quia libertas est in possessione, et *in obscuris minimum est sequendum* [4]; atque *semper in dubiis benigniora præferenda sunt* [5]. — Neque obstat, quod si lex tantum consuleret, non esset lex; nam jam satis ipsa sustinetur in ea parte, qua præcipit. Quod si universim videretur consulere, rediret quod supra, quod nempe obligaret dumtaxat sub levi.

Idem dicatur, si post diligentem veritatis inquisitionem dubium sit, an illa obliget sub gravi; est enim expressa Sanctorum doctrina declarari non debere quidpiam uti mortale, nisi constet ex certa vel Scripturæ, vel traditionis, vel Ecclesiæ auctoritate, vel saltem ex ratione omnino manifesta [6].

Quid (addes) *si dubitetur, an res sub præcepto expressa licita sit necne?* Verior sententia et communis affirmat tunc subditum teneri dubium deponere et superiori obtemperare, *nisi res præcepta esset valde difficilis, molesta et periculosa.*

Dubium autem deponet si vix consulat *rationem* et *auctoritatem:*

1 *Rationem;* tum *quia* ipsa præcipit, ut superior legitime existens in possessione imperandi, eadem non debeat expoliari, nisi aperte constet rem imperatam esse illicitam; tum *quia* clare patet nullam hominum societatem sat bene regi et consistere posse, si

1) De verit. q. 17. a. 3. 2) 1. Cor. 7. 3) Notificationa XIII.

4) Reg. 30, de reg. jur. in 6. 5) Reg. 56, ff. de reg. juris.

6) *V.* Tract. I, ubi *de sistemate;* ac Tract. *De peccatis*, Disp. I. cap. 2. art. 3. § 1.

semel subditis concederetur facultas sese eximendi ab obedientiæ jugo, quotiescumque dubium occurreret de honestate actionis a superiore imperatæ.

2 *Auctoritatem*; quia clamat Deus: *si difficile, et ambiguum apud te judicium esse prospexeris, facies quodcumque dixerint qui præsunt loco, quem elegerit Dominus* [1]. — Clamat jus canonicum, obediendum esse, *si quod jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est.* — Clamat ipsum jus civile, *obediendum in omnibus, quæ non sunt contraria animæ et regnlæ.* — Clamant denique omnes præclariores Theologiæ mysticæ Magistri, quorum unum appellamus s. Ignatium a Loyola, qui sic ait [2]: *obediendum in omnibus ubi peccatum non cernitur*, id est *ubi nullum manifestum est peccatum* [3].

Diximus: *nisi res præcepta esset valde difficilis, molesta, et periculosa*, v. g. si personam exponeret certo periculo gravis damni subeundi in vita, fama, honore, et fortuna. Nam tunc subditus non tenetur se privare suo jure certo, quod jam possidet circa talia bona magni momenti. Neque lex humana per se obligat cum gravi incommodo; eo igitur in casu præceptum est certe exorbitans [4]. Ita communiter Billuart, Dens, Salmanticenses, Sanchez etc. [5].

Q. 4. *An lex humana obliget cum gravi damno?*

R. *Ordinarie loquendo* lex humana non obligat cum gravi damno. Patet ex constanti Ecclesiæ praxi, per quam præceptum audiendi Missam, jejunandi, recitandi Horas etc. non obligat cum gravi incommodo. Leges enim cum latæ sint pro omnibus generatim, debent esse possibiles secundum ordinariam hominum capacitatem, cujusmodi non est lex præseferens magnam difficultatem. Hinc d. Antoninus habet

1) Deut. 17.

2) *V.* Cattolico, *Giorn. Relig.* T. XXIII, pag. 25, anno 1844.

3) Idem dicendum si dubium sit, *an* superior sit legitimus, modo communiter habeatur ut talis: vel *an* ipse imperando excedat suam potestatem; cum superior sit in possessione.

4) *V.* Liguori, *Op. Morale, l.* 1. *n.* 99; *et l.* 3. *n.* 617.

5) *Sed* (dices) *in dubio de existentia legis, possidet libertas; cur non etiam in dubio de illius justitia?*

Latum est discrimen; nam in 1° casu, cum dubium sit an lex existat, possidet utique libertas, quæ anterior est. Non item in 2°; cum enim quæratur de legis justitia, jam supponitur ipsa præexistere; ideo ipsa possidet, nostrumque propterea est illius inhonestatem probare.

Eadem ratione possidet lex, si dubitetur *an* cessaverit, *an* abrogata, *an* ierit in dissuetudinem, *an* acceptata, *an* eam impleveris — *V.* Liguori, *Op. Morale l.* 1. *nn.* 97 *et seqq.*

ad rem: *impossibile est quod vix possibile est, ut, puta, nimiam habens difficultatem* [1].

Præterea leges ipsæ divinæ pure positivæ cum hoc gravi incommodo minime obligant, uti patet ex Christo approbante factum Davidis, qui in necessitate gravi constitutus comederat *panes propositionis*, quorum esus lege illa laicis erat prohibitus; ergo multo minus humanæ [2]. Hinc in jure infirmus declaratur immunis a lege jejunii, *cum non subjaceat legi necessitas* [3].

Diximus *ordinarie loquendo;* duo enim sunt casus, in quibus lex humana cum quovis damno (ipsius etiam vitæ) potest obligare:

1 Quando id postulat bonum publicum, cui bonum privatum cedere debet. Sic miles v. gr. excubias agens mori potius debet, quam silere, hoste adventante.

2 Quando legis violatio cederet in contemptum Dei, Religionis, Potestatis legislativæ, vel in spirituale proximi damnum. Hæc enim plus refert tueri, quam privatum bonum. Sic v. g. Eleazarus [4] legitur mori potius elegisse, quam carnem porcinam manducare; cum ad id cogeretur in contemptum legis.

His tamen in casibus non ipsa lex humana vel divina pure positiva *per se* obligare dici potest; sed potius *vi legis naturalis,* quacum tunc plane conjungitur. Siquidem est de ratione legis naturalis, ut pars se obiiciat pro bono totius, et minus cedat majori.

Q. 5. *Quale peccatum est legis contemptus?*

Nota. Duplex est legis contemptus. Unus *materialis*, *formalis* alter: primus in eo est, qui legem violat, ut suis indulgeat cupiditatibus; alter in eo, qui legem violat, quia vel illam *expresse* contemnit, vel ejus auctorem, *qua superior est*, aspernatur. Hisce positis:

R. Contemptus *materialis* seu *late sumptus* [5] est *mortalis*, vel *venialis* pro modo materiæ; cum aliud nequeat adsignari, unde ipse malitiam sortiatur. Quod quidem valet, ait Angelicus, *licet frequenter peccatum iteretur; quia diuturnitas, et assiduitas non est circumstantia trahens actum in aliam speciem, nisi forte per accidens ex aliquo superveniente. Frequentia tamen peccandi dispositive inducit ad contemptum secundum illud Proverbiorum:* impius cum in profundum venerit, contemnet [6].

1) 2. p. tit. 3. c. 10. § 10.

2) Matt. 12.

3) *Cap.* 2. *de obs. jejun.*

4) 2. *Machab.* 6.

5) Qui in omnibus violationibus reperitur: quatenus qui violat legem aliquomodo facit contra legis auctorem. De quo etiam intelligendi sunt plerumque disserere concionatores.

6) 1. 2. q. 86. a. 5. et 9.

Contemptus vero *formalis* est semper *mortalis;* quia tunc contemnitur directe ipsa præcipientis auctoritas, et proinde ipse Deus, a quo auctoritas dimanat juxta illud Christi ad Superiores: *qui vos spernit, me spernit* [1].

Excipe: 1 si contemnatur res ipsa præcepta quatenus parvi fiat, vel si contemptus superioris non sit quatenus est superior, sed quatenus singularis persona contemptibilis; quia v. g. imprudens, vilis, idiota, rudis, indocta [2]. Tunc contemptus non caderet in legem vel superiorem, nisi indirecte.

2 Si actus, quo præceptum contemnitur, perfectus non sit, si nempe non contingat perfecte ad rationem actus moralis; quia non est deliberatus, sed subitus. Hinc ajunt Lessius, Sanchez etc. raro contingere peccatum mortale ratione contemptus.

Q. 6. *Quænam excusant a transgressione legis?*

R. Excusat a transgressione legis, *ipsa manente lege: — ignorantia invincibilis:* voluntas enim non fertur in incognitum; — 2 *timor gravis:* lex enim humana ex se cum gravi incommodo non obligat; — 3 *vera impotentia:* nam impossibilium nulla est obligatio.

Diximus *ipsa manente lege;* etenim tanto magis excusabimur, sublata lege; cum tunc omne fundamentum obligationis tollatur [3].

Hæc de legis humanæ obligatione generatim: nunc erit speciatim de obligatione *legis pœnalis, mixtæ,* ac *irritantis.*

§ I. — *De vi, et obligatione legis pœnalis*

Q. *An dentur leges pure pœnales, quæ obligant ad solam pœnam?*

R. *Affirmative:* dantur leges, quæ obligant ad solam pœnam; tota enim obligatio legis pendet a voluntate legislatoris. Hinc si ipse intendit obligare tantum ad pœnam, dantur profecto leges hujusmodi — Quare merito docet Angelicus, *non omnia quæ continentur in lege tradi per modum præcepti, sed quædam proponi per modum ordinationis cujusdam vel statuti obligantis ad certam pœnam* [4].

Tales sunt communiter leges oppidorum prohibentes sub pœna cæsiones lignorum, herbarum; leges vetantes piscationem, venationem etc. [5] — Imo censet Suarez, si per verba legis pœnalis

1) Luc. 10.

2) Esset tamen hoc adhuc mortale, si tale judicium, quod sic efformatur de persona illa, esset graviter temerarium, ut patet.

3) *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* II, *nn.* 43, *et seqq.*

4) 2. 2. q. 106. a. 9.

5) *V.* Liguori, *Op. Mor., l.* 1. *n.* 145. — Proprie tamen loquendo leges *pure pœnales* ultimo resolvuntur in aliquam conscientiæ obligationem, ad sensum a legislatore

non satis declaratur præceptum, præsumendum esse pro lege pure pœnali, nisi pœna illa intrinsece supponat culpam theologicam, ut est *excommunicatio*.

Sed (inquies) *quomodo cognosci poterit, utrum legislatoris voluntas sit tantummodo ad pœnam?*

Tribus maxime modis id cognoscere possumus: 1 si id ipse per se legislator *expresserit*, uti communiter agere solent Superiores regulares in suis Constitutionibus.

2 Si pœna non feratur per modum *præcepti* ac *prohibitionis*, sed pure et simpliciter: v. g. *qui frumentum e regno transtulerit, solvet centum libellas.* Vel si feratur particula disjunctiva: v. g. *nemo frumentum e regno trasferat, vel si transtulerit, solvet libellas centum.*

3 Si talem eam existimaverit communis sapientum interpretatio, a quibus in moralibus res est metienda.

Si secus erit, lex habebitur uti *mixta* 1.

§ II. — *De obligatione, et vi legis mixtæ*

Q. 1. *An leges mixtæ obligent etiam sub culpa?*

R. Sunt qui tenent cum Gomez, Imola et Mencada leges mixtas non obligare sub culpa, sed tantummodo ad pœnam; *tum* quia has leges sic interpretatur consuetudo; *tum* quia per solam pœnam jam satis coercentur homines.

Sed alii probabilius et verius cum Bonacina, Diana, Sanchez, Suarez, Valentia etc. docent has leges obligare et sub pœna et sub culpa; alioquin nulla esset differentia inter leges pœnales mixtas, et pure pœnales, quæ obligant ad solam pœnam — Præterea leges hujusmodi sunt præceptivæ simul atque pœnales; ergo prout pœnales obligant ad pœnam, prout præceptivæ obligant ad culpam. Neque pœna ex se præceptum tollit; sed illud magis confirmat.

Q. 2. *Quotuplex est pœna, quæ lege contineri potest?*

R. Pœna, quæ lege continetur, alia nuncupatur *activa*, quæ nequit executione donari sine aliqua delinquentis actione: uti esset v. g. pecuniæ solutio — Alia dicitur *privativa*, quæ consistit in mera privatione alicujus rei: uti esset v. g. suspensio, quæ Sacerdotem *privat* facultate munia sacra obeundi.

intentum, quatenus saltem obligant ad pœnam acceptandam, ut dictum est *hoc art. q.* 1. Unde ex magna parte videtur lis de nomine denegare hujusce legis existentiam.

Quoad acceptationem autem pœnæ a dicta lege impositæ, recola quod dicetur § seq.

1) *V.* Liguori, *Opus Mor., l.* 1. *n.* 144.

Utraque vero vel est *latæ sententiæ*, et est quæ *ipso facto*, uti Scholæ loquuntur, id est sola criminis patratione incurritur per legis verba — Vel *ferendæ sententiæ*, nempe quam lex non infligit, sed infligendam decernit per judicis sententiam [1]. Hæc autem sententia vel *condemnatoria* est, per quam reus certa pœna mulctatur; vel *declaratoria*, per quam judex declarat aliquem in illud incidisse crimen, propter quod pœna a lege statuta *ipso facto* incurritur.

Item pœna alia est *conditionalis*, si privat aliquo jure sub data conditione; alia *inhabilitans*, si inhabilem reddit ad aliquid obtinendum.

Q. 3. *An lex pœnalis obliget ad subeundam pœnam ante sententiam?*

R. Si agatur de pœna *ferendæ sententiæ*, tunc lex non obligat ad pœnam subeundam ante illam sententiam. Quia, uti patet, lex pœnam ipsa *per se* non infligit, sed tantummodo decernit eam per judicem esse infligendam.

Si vero agatur de pœna *latæ sententiæ*, distinguendum: vel pœna est *conditionalis*, aut *inhabilitans*, aut *privativa*; vel est *activa*.

Si est *conditionalis*, *inhabilitans*, aut *privativa*, erit subeunda ante sententiam. — 1 Si est *conditionalis*; cum enim lex non tribuat jus, nisi sub tali conditione, ea deficiente, et omne jus deficere debet. Hinc Clericus, qui beneficium curatum obtinuit, si non ordinetur Sacerdos infra annum, eo ipso illo privatur; quia sub ea tantum conditione fuit ipsi collatum [2].

2 Si est *inhabilitans*; cum nemo possit acquirere id, ad quod nullum habet jus, ut ergo eo expolietur, nulla requiritur sententia. Unde electio hæretici ad beneficium nulla; quia hæreticus jure est *inhabilis*.

3 Idem *ordinarie* currit, si pœna sit *privativa simpliciter*, ut patet ex usu et consuetudine ubique recepta de censuris, ac pœnis similibus. Hinc absque alia sententia conjuges incestuosi privantur jure petendi [3]: ac merito, cum enim incestus fere semper occultus sit, pœna redderetur inutilis, si ille esset probandus, ac si sententia requireretur — Dixi *ordinarie*; nam excipiunt, si reus nequeat pœnam exequi sine infamia; cum hoc esset nimis durum.

Si vero pœna est *activa* et *gravis*, ut si quis se debeat positive privare jure jam acquisito puta beneficio, tunc invaluit usus ut non incurratur ante declarationem juridicam, si non pœnæ, saltem criminis, licet dicatur: *nulla declaratione secuta* — Id confirmatur ipso canonico jure, ubi hæretici, etsi priventur *ipso facto* bonis suis; tamen ex eodem jure non tenentur se iis expoliare ante sententiam [4].

1) *V. De Censuris, c. 1.*
2) C. Commissa § 7 de elec in 6.
3) Ex c. si qui de eo quis cognov.
4) Ex c. secundum de hær. in 6.

Ratio est, quia nimis ardua et inexorabilis lex esset, si homo deberet gravem pœnam active exequi in semetipsum. Quæ ratio ipsi Concinæ *valde congrua* visa est [1].

Quid (dices) *de pœna conventionali apposita in contractibus?*

Alii affirmant eam esse solvendam ante sententiam; quia quisque tenetur stare pactis ante quamcumque sententiam.

Alii negant; quia nemo censetur sibi imponere pœnam, nisi secundum dispositionem juris circa leges pœnarum, quæ non contrahuntur nisi post sententiam [2].

Q. 4 *An post sententiam teneatur reus in conscientia pœnam exequi?*

R. *Affirmative:* reus tenetur pœnam exequi, si nihil contineat inhumani aut inhonesti; nam justo præcepto Superioris obediendum est. Sic qui pœna capitis damnatus est, tenetur manus et collum præbere carnifici, scalam conscendere, et similia præstare.

Sed non tenetur ipse in se mortem inferre, v. g. venenum sumendo, pugionem sibi in ventrem conjiciendo; quia hoc esset prorsus ab hominum moribus alienum, et naturæ nimium repugnans.

Q. 5. *An ignorantia excuset a pœna lege statuta?*

R. Si ignorantia talis sit, ut excuset ab omni culpa, aut saltem a gravi, excusat etiam ab omni pœna aut saltem a pœna gravi; quia nemo debet puniri, nisi in eo quod peccaverit.

Si vero ignorantia non sit talis, ut excuset ab omni culpa, aut saltem a gravi, tunc neque excusat a pœna proportionata, licet pœna hæc invincibiliter ignoretur; quia omnis legis transgressio juste punitur pœna aliqua sive a lege sive a judice definita. Sic v. g. qui culpabiliter legem violat, et violationi adnexa sit pecuniæ solutio, in pœnam illam incurrit, etsi eam invincibiliter ignoraverit.

Excipe: 1 si pœna sit improportionata, si nempe gravissima meritum criminis excedens.

2 Si ea sit censura aliqua ecclesiastica, quam qui eam invincibiliter ignorat, minime incurrit [3].

3 Si Superior ad contrahendam pœnam requirat dolum, contumaciam aut temeritatem. Eo enim in casu non excusat quidem ignorantia *affectata*, sed excusat ignorantia *crassa;* cum illa prima tantummodo uti temeraria habeatur, ac scientiæ æquiparetur; non item secunda [4].

1) *V.* Liguori, *Op. Mor., l.* 1. *nn.* 147, *et seqq.*

2) Quomodo autem prædictæ obligationes sustineantur, vid. Codex civilis Pedemontanus *art.* 1316, *et seqq.* — C. A. civ. SS 909, 910, 911, et 1336 — Vide etiam dicenda *de Contract.* ubi de eorum *solutione.*

3) Ex c. 2. de Const. in 6.

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *n.* 169; *et l.* 7. *nn.* 47, 48.

§ III. — *De vi, et obligatione legis* irritantis

Q. 1. *Quid est irritatio legis, et quotuplex?*

R. *Irritatio est abolitio actus, qui alioquin esset validus.*

Duplex est, *pœnalis* et *legalis*: — *prima* est, qua actus aliquis irritatur in *pœnam* peccati. Sic v. g. irritatur consecutio fructuum Beneficii ab eo facta, qui Horas omittit; — *altera* est, qua actus aliquis irritatur ob bonum commune. Sic v. g. irritatur matrimonium inter consanguineos et affines ob decentiam, et matrimonium clandestinum ob periculum fraudis.

Q. 2. *An lex inhabilitans sortiatur effectum ante sententiam?*

R. Certum est *ipsam legem humanam inhabilitantem, saltem civiliter* effectum suum sortiri ante sententiam, nisi aliter ferat peculiaris consuetudo. Secus frustranea omnino esset hac in re judicis sententia; cum nemo acquirere possit id, in quod nullum jus habet. Sic v. g. qui secundum Beneficium adipiscitur incompatibile cum primo, inhabilis ad illud possidendum efficitur, nisi huic renuntiet.

Diximus 1 *Ipsam legem humanam*; id enim multo magis currit de lege naturali, si actum prohibeat ob vitium inhærens ipsius actus substantiæ; quia natura rei destructa, destruitur necessario res ipsa. Hinc collatio Beneficii ob pecuniam non solum illicita, sed suapte natura est invalida; cum vendatur res invendibilis.

2 *Legem inhabilitantem*; si enim lex prohibeat tantum, atus esset quidem irritandus, non vero ex se irritus, nisi alio modo intentio legislatoris manifestetur. Hinc de legibus Ecclesiasticis legitur: *multa fieri prohibentur, quæ si facta fuerint, obtinent firmitatem* [1]. Idem statuitur de lege civili: sic Codex Pedemontanus prohibet quidem contractus fieri per vim, dolum, ac errorem; si tamen initi sint, eos declarat posse rescindi: quod probat eos per se valere [2] — Porro ajunt in civili tunc esse actus irritos, si lex dicat *nulli di pieno diritto*; irritandos, si dicat simpliciter *non si potrà*, uti declaratum fuit de Codice Galliarum, cui ceteri adeo conformes sunt [3].

3 *Saltem civiliter* effectum sortiri; utrum enim etiam in conscientia lex inhabilitans ante sententiam obtineat, id certum est de *lege*

1) C. de Apost. 16 de reg.

2) Art. 1203, et seqq. — C. A. civ §§ 874, 1295, et 1324.

3) V. Dizionariello popolare spiegativo del Cod. civ. ecc. Torino — Avv. Albini, *Degli atti nulli o rescindibili in generale ecc. con una nota sull'effetto della legge che vieta agli Ebrei l'acquisto di beni stabili.* Novara, Merati 1844.

Ecclesiastica; cum hæc directe respiciat bonum animarum. At de *civili lege* disputant — *Alii* negant, quia lex inhabilitans est odiosa. Unde dici potest quod aufert tantum obligationem civilem, ut nempe neget effectus civiles; sed adhuc firma est obligatio conscientiæ, seu naturalis — *Alii* vero affirmant ipsam quoque in conscientia obligare ante sententiam; quia lex irritans fundatur in præsumptione periculi fraudis quod semper adest. Lata igitur est ob bonum publicum, ad consulendum plurium infirmitati, atque ad scelera plurima avertenda.

Hæc secunda sententia est certo *probabilis*, imo *forte probabilior;* sed quia adhuc est *satis probabilis* prima, ideo in praxi dicimus omnino eum esse præferendum, qui est in possessione, cum hæc tribuat ejus certum [1].

Q. 3. *An ignorantia invincibilis legis irritantis impediat ipsam irritationem?*

R. *Cum distinctione:* Vel agitur de irritatione *pœnali*, vel *legali*.

Si 1, ignorantia invincibilis et quælibet alia causa excusans a culpa, eam impedit; quia pœna proprie dicta statuta est ob culpam, et hanc necessario supponit.

Si 2, eam non impedit ignorantia invincilibis; quia hæc irritatio nullam supponit culpam, sed fundatur in præsumptione periculi fraudis et incommodorum complurium, quæ semper comitantur actus patratos contra legem legaliter irritantem — Sic v. g. si quis inculpabiliter omitteret Horas, faceret adhuc fructus suos; quia irritatio legis, qua prohibetur eorum acquisitio in iis qui Officium omittunt, est mere *pœnalis* — Siquis e contrario ignorantia invincibili matrimonium *clandestine* contraheret, operaretur *invalide;* quia irritatio legis, qua talis matrimonii celebratio vetatur, est *legalis*.

Articulus II. — DE CONDITIONIBUS AD LEGIS VIM ET OBLIGATIONEM REQUISITIS [2]

§ I. — *De materiæ* capacitate

Q. *An vis obligationis debeat rei præceptæ accommodari?*

R. Cum humani legislatoris potestas in ædificationem ipsi sit tributa, utique imposita obligatio aptari debet capacitati materiæ. Quare in re, quæ undequaque levis est, nequit superior obligare *sub gravi;* ne dicatur obligare contra rectam rationem et contra bonum commune.

1) *V. De Contract. ac Testamentis* ubi erit de *Solemnitatibus*.

2) Conditiones ad legis vim et obligationem requisitæ sunt: 1 *capacitas materiæ;* 2 *superioris intentio;* 3 *legis justitia;* 4 *ejus promulgatio.*

Censetur autem *gravis* materia, quoties finis, qui per legem proxime intenditur, est magni momenti: et id quod per legem statuitur, ad finem illum valde confert, etsi *in se* sit quidpiam etiam leve. Sic v. g. absistentia a pomo in Paradiso terrestri erat quidem *in se* res admodum levis, sed ex circumstantia finis ad quem conferebat, erat res gravissimi momenti; per eam enim homo suam a Deo dependentiam profitebatur — Item ratione scandali nonnulli Episcopi sub gravi prohibuere Clericis vel solum ingressum in popinas — Et jus civile sub capitis pœna prohibet quandoque militibus levia furta; ratione nempe gravium damnorum, quæ aliunde sequerentur [1].

§ II. — *De Superioris* intentione

Q. *An in legis obligatione sit inquirenda Superioris intentio?*

R. *Affirmative:* ad legis obligationem inspicienda est *superioris intentio;* cum enim potestas obligandi quoad usum sit in libera legislatoris voluntate, *per se loquendo* poterit legislator obligare vel sub gravi, vel sub levi pro voluntate. Unde *probabilius* ipse poterit obligare *sub levi* etiam in materia gravi, *tum* quia in aliquando expedit ad melius bonum, ne nimium graventur conscientiæ; *tum* quia materia gravis etiam minoris obligationis capax est, ut docent Antoine, Bouvier, Collet, Suarez, aliique.

Diximus *per se loquendo;* non enim posset obligare *sub gravi* in materia ex omni parte levi; cum minus non contineat quod majus est, et nulla sit proportio ac causa cohonestans.

Ceterum *Superioris mens* facile cognosci potest:

1 *Ex materiæ gravitate,* si nempe sit gravis *vel* ratione quantitatis, ut esset unus aureus in furto: *vel* ratione qualitatis, ut esset hostia consecrata: *vel* ratione alterius circumstantiæ gravis. Et sane legislator merito censetur obligationem pro rei capacitate atque circumstantiarum imposuisse, si aliter mentem suam non aperuerit.

2 *Ex gravitate verborum,* quibus legislator usus est in lege ferenda. V. g. si quid præcipiat aut vetet *sub indignatione Dei, sub minatione divini judicii, in virtute sanctæ obedientiæ, ex tota potestate, etc.*

3 *Ex gravitate pœnæ* transgressoribus legis mixtæ impositæ; cum pœna culpæ proportionetur. Esset v. g. pœna exilii perpetui, excommunicationis, intellige si sit *latæ sententiæ.* Nam aliter dicendum

1) *V.* Benedictus XIV, *de Syn. Diœc.* l. X, c. 3. — It. Codex *pœnalis militaris* Pedemontanus.

probabilius, si sit tantum *ferendæ* in materia non gravi; cum ex una parte non sit tam magna illa pœna, quæ illico non incurritur; ex alia vero materia, quæ levis supponitur, id non ferat.

4 *Ex communi prudentum judicio ac probata consuetudine*, quæ quidem est *optima legum interpres* [1].

§ III. — *De Legis* Justitia

Q. 1. *An lex debeat esse justa, ut habeat vim obligandi?*

R. *Affirmative:* lex debet esse *justa* ad hoc, ut obliget; lex enim nequit obligare, quin sit conformis legi æternæ Dei; atqui talis esse nequit lex humana, nisi sit justa. Justa autem esse debet tum *justitia legali* in eo posita, ut publicam promoveat utilitatem; tum *justitia commutativa* in eo sita, ut legislator suæ jurisdictionis limites non excedat; tum denique *justitia distributiva*, quæ in eo collocatur, quod onera et præmia conferantur in subditos, et distribuantur, debita proportione servata. *Secus leges magis sunt violentiæ, quam leges; quia*, sicut Augustinus dicit: *lex esse non videtur, quæ justa non fuerit* [2].

Hic tamen duo animadvertimus:

1 Non omnem proportionis *excessum et inæqualitatem* sufficere ad legis nullitatem; sed talem requiri, quæ cedat in detrimentum commune, atque in grave et injustum onus complurium. Nam si lex sit *de se* justa, et tamen quidam subditi plus æquo graventur, lex adhuc erit valida et obligabit alios. Illi vero qui injuste gravantur, non obligabuntur quoad excessum, nisi *per accidens*, ratione scilicet scandali vel perturbationis, ad quæ vitanda quisque debet propriis etiam juribus cedere.

2 Non licere contra Principes injusta præcipientes *insurgere;* nam præter hallucinationem quæ timetur, hoc semel admisso principio, quot et quantæ orirentur perturbationes et mala? — Quapropter omnia patienter toleranda sunt exemplo primorum Christianorum, potius quam contra Principes hujusmodi ad rebellionem insurgere: ac imitandus est Christus [3], qui *tradebat judicanti se injuste* [4].

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *n.* 146; *et l.* 7. *n.* 313.

2) S. Thomas 1. 2. *q.* 96. *a.* 4.

3) Ep. 1 Petri c. 2.

4) Ad rem in libro, *La Repubblica italiana del* 1849 cap. 43, habetur: « A parlar propriamente, niuno è sovrano sulla terra, e la parola dell'Alfieri suona vera e solenne: *Innanzi a Dio chi Re?* La sola giustizia è sovrana: la sua luce è la norma dei diritti e dei doveri, la sua spada lampeggia sui popoli e sui troni, al suo giudizio converranno i principi e le nazioni. Ma frattanto prima che venga quel dì della giustizia, chi chiamerà a sindacato i principi prevaricatori di quella giustizia al danno

Q. 2. *An lex fundata in falsa præsumptione obliget in conscientia?*

NOTA. Præsumptio alia est *facti;* alia est *juris*, sive ut vocant *periculi* — *Prima* ea dicitur, qua factum aliquod in *particulari* præsumitur ex aliqua peculiari circumstantia — *Secunda*, qua legislator ex

dei popoli? Ecco la quastione che agita la Francia, l'Italia, l'Alemagna ed il mondo. Cerchiamone la soluzione.

Ad ogni accusato vuolsi concedere un tribunale competente, un processo e una deliberata sentenza. Ad un privato non si torce un capello senza un giudizio ponderato e legale; fra le nazioni più libere il giudizio è più maturato ed autentico. Or dunque dov'è il tribunale, dove la legge, dove i giudici che sentenzino i sovrani? Il medio evo collocava quel tribunale nel Pontefice e negli assessori della Chiesa cattolica, e il gran Leibnitz ne fu rapito di meraviglia, perchè in quello i principi avevano un freno, e una guarentigia i popoli; e durando quella dittatura, fondata nelle pure ragioni della moralità e dalla giustizia, l'umanità sarebbe stata libera dai due sommi flagelli, che sono le guerre e le rivoluzioni, nelle quali si fa combattimento, come dalle fiere, di agilità e di forza, non di giustizia nè di ragioni. Sciogliere i popoli dal giuramento di fedeltà, per esempio al quarto e all'ottavo Enrico, non era una guarentigia di libertà contro la tirannide?

Ma quella giurisprudenza, quantunque spontaneamente suggellata dai principi e dai popoli, quasi lampo di suprema civiltà nella suprema barbarie, non era inerente alla Chiesa: era un patto accidentale di quel tempo, ed è passata. Resta però il principio che detta, ogni membro dell'umanità, epperò anche i sovrani, volersi giudicare competentemente e conforme al diritto, e non alla violenza. Ripeto adunque dov'è quel tribunale autentico, che giudichi i sovrani?

Si risponde: Questo tribunale è la nazione.

Sia: perchè se mai v'ha sulla terra un consiglio, al quale debba comparire un sovrano, questo è certo la nazione, essendo egli sovrano per la grazia di Dio e della nazione. Ma le società segrete, ma le turbe faziose e rivoluzionarie non sono la nazione, che anzi oppugnano il pensiero della nazione, e coi raggiri la seducono, o la trascinano colla violenza: dunque si ritirino questi giudici incompetenti e corrotti, e lascino, prima d'insorgere, che la nazione con tranquilla e libera discussione pronunci il suo giudizio alla luce del sole. È questo il procedere dei cospiratori? Rispettano essi la sovranità della nazione? O piuttosto non sono essi i neri demoni che giran nelle tenebre e non prorompono, se non quando hanno già soffiato l'incendio che invade le nazioni? I socialisti di Francia, d'Italia, e dell'Europa tutta, avevano consultata la nazione prima di lanciarla nel golfo apparecchiato dalla rivoluzione? Essi sono come il sasso della montagna, che si sfrana e precipitando schiaccia gli alberi e le case, i pastori e le greggie. Direste allora che le greggie ed i pastori, le case e gli alberi furono consultati e schiacciati liberamente? Tale è l'opera delle insurrezioni: esse schiacciano le nazioni, ma in quanto al fare le rivoluzioni, le nazioni non vi entrano quasi per nulla; l'urto di pochi le trasporta, e non sanno dove. Qui è la storia di pressochè tutte le insurrezioni....

Insistiamo ancora su questo tribunale della nazione. Quale sarebbe il delitto per cui la nazione potrebbe esautorare il sovrano, e levarsi in armi contro di lui e di chi ne sostiene le parti? Perchè, oltre le ragioni del diritto, qui si hanno da bilanciar le conseguenze d'una lotta civile fra chi sostiene e chi ripudia il principe; non essendo le menti d'un qualche Stato sì facilmente accordabili come furono i sensi della piccola Roma nella cacciata del piccolo re Tarquinio; nè potendo le politiche fantasie trovare quell'accordo di

communiter contingentibus prudenter judicat *generaliter* adesse periculum mali, v. g. doli et fraudis; ideoque non attendit factum, sed habet pro ratione periculum generale alicujus mali. Quibus positis:

R. Si præsumptio, in qua lex fundatur est *facti*, et factum non

spiriti, in cui vennero i Romani contro quella superba e disonesta famiglia.... Per quale colpa del principe sarà dunque giusto e conveniente alla nazione l'insorgere a mano armata contro di lui, e precipitar se stessa negli orrori d'una guerra cittadina?

Qui impallidiscono i pubblicisti; e quegli stessi che propugnano la sovranità del popolo, discendendo dalle loro speculazioni, si accordano coi propugnatori del diritto divino dei principi, negando nella pratica l'onestà e la convenienza delle armate insurrezioni.

S. Tommaso, il Bellarmino, e Suarez, consentono all'intiera nazione il diritto di ritirarsi dall'obbedire al principe, che viola sostanzialmente il patto fondamentale dello stato ed esercita la tirannide, ma nè essi nè alcun teologo di valore tiene per lecite le armate insurrezioni. Suarez, interpretando il Bellarmino, consente al popolo il diritto della difesa negli estremi casi, e non mai dell'offesa (Suar., *defens. fidei*, lib. III, c. 3). E s. Tommaso concede pure che per nazionale decreto si destituisca il tiranno, e ricorda Tarquinio il superbo, e Domiziano i cui atti furono anche rescissi dal senato; ma non consente tale diritto se non nella dichiarata tirannide, alla sola nazione, e non agl'individui nè alle fazioni. Avvisa che le lagnanze si portino legalmente dall'inferiore al superiore, come gli Ebrei deferirono ad Augusto i gravami di Archelao imitatore della paterna scelleratezza. E se ciò non si possa o non sia il caso, nè giovi la giustizia umana, s. Tommaso lungi dall'autenticar l'uso delle armi, ci consiglia di ricorrere al Re dei regi, nelle cui mani è il cuore dei principi. Egli piegò a mansuetudine la crudeltà di Assuero; egli cacciò dal trono e dal consorzio degli uomini il superbo Nabucco; egli vide nell'Egitto i guai del suo popolo, e inghiottì nelle acque del mare Faraone e l'esercito suo; e la mano di lui non è abbreviata. Dio manda i cattivi principi a castigo dei popoli: si tolga dunque la colpa dai popoli, perchè cessi la piaga dei tiranni. Così argomenta e conchiude s. Tommaso nel sesto capo del libro primo *de Regimine Principis*.

Nè altro insegnamento ha la Chiesa di Cristo, il quale stabiliva i due vertici sociali in Cesare e in Dio. S. Pietro comanda l'obbedienza al principe *propter Deum;* s. Paolo *propter conscientiam*, e pure ai cattivi, dove il comando non sia cattivo. L'autore delle Costituzioni apostoliche chiama questa la legge di Dio: *Hæc enim est Dei lex.* Tertulliano, lampeggiando sui cristiani la spada dei tiranni, scriveva a Scapola. « Il cristiano non è nemico di nessuno, e neppur dell'Imperatore, il quale sapendo essergli costituito dal suo Dio, gli è forza d'amarlo, riverirlo, onorarlo e pregare che sia salvo ».

Ma da niuno meglio che dal grande Agostino ci venne ritratta la condotta sublime de' primi cristiani, e la sapienza che la inspirava: « Giuliano, egli dice, fu un imperatore infedele, fu apostata, iniquo, idolatra. Ora i militi cristiani obbedivano all'imperatore infedele; ma nel culto di Cristo non altro imperatore conoscevano se non quello che è in in cielo. Quando venivasi agli idoli, all'imperatore anteponevano Dio. Quando poi diceva: Schieratevi, combattete; essi obbedivano. Cioè distinguevano l'eterno Signore dal signor temporale; e per cagione del Signore eterno, obbedivano e soggiacevano al signor temporale »: *Distinguebant Dominum æternum a domino temporali; et tamen subditi erant propter Dominum æternum domini temporali (De civ. Dei*, XVIII, 53). Eccovi la dottrina e la pratica del cristianesimo, esposta dal più grande ingegno che illustrasse la filosofia ed il Vangelo: obbedire nel bene, tollerare il male ».

subsistat, lex illa non obligat; nam tota ratio obligationis in solo facto fundatur; cum igitur hoc minime subsistat, Superior obligare non intendit. Tunc valet axioma: *præsumptio cedit veritati.* Unde v. g. mulier, quæ certo scit se invalide contraxisse cum viro, non tenetur parere judici etiam sub pœnis præcipienti, ut debitum reddat; quia jussio præsumit factum, nempe validum matrimonium, quod tamen non adest.

Si vero præsumptio in qua fundatur lex, est *juris*, lex obligat in conscientia, tametsi malum quod timetur, in aliquo casu peculiari non eveniat; alioquin fraus legi quam facile fieri posset? unusquisque enim illico diceret respectu sui nullum adesse periculum, et sic ferme inutilis lex evaderet — Adde periculum generale semper adesse; lex autem hoc spectat. Quare matrimonia absque præsentia Parochi et testium celebrata nulla omnino sunt et invalida etiam in casu, quo constaret nullas fuisse fraudes, nullumque doli periculum.

Hoc ipsum firmatum habemus lege Pedemontana civili, saltem quoad forum externum, circa initas conventiones [1].

§ IV. — *De Legis* promulgatione

Q. 1. *Quid de legis promulgatione?*

R. *Publica legis denuntiatio facta auctoritate Superioris in loco publico sive voce præconis, sive quavis alia publica solemnitate*, dicitur *promulgatio* — Hinc promulgatio differt a *divulgatione*, quæ est illius veluti *applicatio ad aures facta per privatos* fide dignos iis, qui promulgationem ignorant.

Divulgatio non est necessaria ad legis valorem; nam si aliter esset, vix ulla haberetur lex humana obligandi vi prædita, cum ferme semper sint aliqui, ad quos legis notitia minime pervenit, nisi post tempus longissimum ab ejus promulgatione.

Promulgatio tamen est absolute necessaria ad communitatem obligandam; nam cum lex sit regula publica, cui debent subditi suis in actibus se conformare, minime poterit habere vim obligandi, nisi subditis innotescat: *lex,* inquit Angelicus, *imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ; regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quæ regulantur et mensurantur. Unde ad hoc ut lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in eorum notitiam deducitur ex ipsa promulgatione: unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc,*

1) Art. 1465.

quod lex habeat suam virtutem. [1] — Quare siquis v. g. sciret legem utique jam esse conditam et mox promulgandam, non teneretur eam implere, nisi postquam revera promulgata esset: *leges tunc constituuntur, cum promulgantur*, clamat Gratianus [2].

Q. 2. *Quinam esse debet modus promulgationis legis?*

R. 1. Jure naturæ nullus est modus promulgationis hujusmodi; sed sufficit, quod lex ita publice proponatur, ut facile possit ad subditorum notitiam pervenire, quocumque modo fiat; nam id unum requiritur, ut lex subditis proponatur. Hinc satis erit, si lex publice denuntietur in Curia sive in Civitate, in qua residet Princeps; nam ibi denuntiata facile ad subditorum notitiam potest pervenire ob frequentem ad Sedem Principis concursum ab omnibus locis eidem subjectis.

R. 2. Ubi jam sint regulæ promulgationis vel *expresse* constitutæ vel *usu* saltem introductæ, observandæ sunt quamdiu eis legitime non derogetur. Alioquin lex nunquam censebitur *sufficienter* et *legitime* promulgata, neque obligandi vi prædita, etsi optime nota.

In Regno Sabaudiæ promulgatio fit juxta hæc verba Codicis: *le leggi avranno esecuzione in ogni città e comune dello Stato nel giorno che siegue immediatamente quello in cui vi saranno state pubblicate, salvo che nella legge fosse disposto altrimenti — La pubblicazione fatta nel Capo-luogo, in cui risiede l'Amministrazione civica o comunale, rende la legge obbligatoria in tutti i luoghi che ne dipendono* [3] — *La pubblicazione si farà per esemplari affissi a diligenza degli Intendenti delle rispettive Provincie* [4].

Q. 3. *An leges Pontificiæ debeant singulis in Provinciis promulgari?*

R. *Valde communior* et *probabilior* sententia cum Benedicto XIV docet satis esse, quod leges Pontificiæ Romæ promulgentur, ut vim habeant obligandi singulos, ad quos leges illæ spectant [5].

Ratio *prima* est ipsa auctoritas Pontificum, qui sic obligare possunt et volunt: *possunt* quidem, quia modus promulgationis juxta omnes pendet ab arbitrio legislatoris; *volunt* autem, quia sæpissime suis in Constitutionibus clausulam apponunt, qua declarant se intendere eas *sic publicatas ab omnibus, ad quos spectant, perinde habendas esse ac si unicuique illorum personaliter intimatæ fuissent vel exhibitæ.*

Secunda ratio est Romanæ Ecclesiæ consuetudo, juxta quam lites et causæ Ecclesiasticæ definiuntur per Bullas Romæ tantummodo

1) 1. 2. q. 90. a. 4. 2) D. 4. c. In istis.
3) Art. 8 — Concordat. C. A. civ. § 3. 4) Art. 9.
5) De Syn. l. XIII, c. 4. — Fusius eam sententiam tuetur Sanctus Noster in *Op. Mor.* *l.* 1. *n.* 96; et in *Homo Apost. Tract.* II, nn. 9, *et seqq.*

promulgatas, a qua per totum orbem innotescere lex de facili potest ob eo recurrentium copiam [1].

Sed nonne (inquies) *Roma est, uti vocant Politici, territorium exterum relate ad provincias et regiones, quæ extra Ditionem Romanam sitæ sunt? Ergo, ne ipso quidem volente Pontifice, leges Romæ promulgatæ pro dictis provinciis et regionibus valere possunt, nisi in ipsis quoque debita donentur promulgatione.*

R. *Distinguendo ant.* Roma est *territorium exterum relate* etc. in rebus politicis atque civilibus, *concedo;* in rebus religiosis et sacris, *nego.* Nos hic loquimur de legibus ad Religionem spectantibus et datis ad orbem catholicum. Hoc autem sensu absolute negamus Romam esse, vel dici posse *territorium exterum.* Nemo enim ignorat hoc regnum et *territorium* non esse aliud, nisi mundum ipsum universum, a solis ortu usque ad occasum juxta illud Christi ad præcones suos Apostolos: *euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ* [2]. At hujus Regni seu territorii centrum sive urbs ipsa Roma profecto est uti residentia Pontificis Maximi, visibilis nempe Christi Vicarii, ac Supremi Legislatoris pro toto dicto *territorio* et regno, in rebus utique religiosis et sacris.

Ergo quemadmodum repugnat ac dedecet Romanum Pontificem (*verum nempe Christi Vicarium totiusque Ecclesiæ Caput et omnium Christianorum Patrem et Doctorem,* uti Concilia loquuntur et Patres) *Principis exteri* nomine nuncupare relate ad eos fideles, qui extra fines Ditionis Romanæ morantur; ita dedecet pariter et repugnat, quando agitur de legibus Pontificiis ad omnes Christianos Romæ datis, Romam ipsam *territorii exteri* vocabulo appellare [3], cum totius unitatis catholicæ ea sit centrum [4].

Quid (dices) *de legibus Episcoporum?* Certum est ac receptum, referente Benedicto XIV, eas obligare statim ac innotescunt; neque ullum ad id requiri temporis intervallum, promulgatione semel facta [5].

1) Qui contrarium docent semper excipiunt Bullas insertas in Bullario, quoniam hæ jam sunt corpus legum. *V.* Card. Petra *in Proœmial. c.* 1. *n.* 50.

Item excipiendæ sunt cum Bouvier Constitutiones in materia fidei ac morum, quæ statim obligant ac innotescunt; cum repugnet contrarium. 2) Mar. 16.

3 Notandum tamen est cum Suarez, nempe quod leges illæ Ecclesiasticæ, quæ infirmant contractum natura sua validum, aut jurisdictionem auferunt jam existentem in foro Sacramentali, possunt benigna donari interpretatione et sic intelligi, ut non censeatur esse mens R. Pontificis illas obligare, nisi in singulis Provinciis promulgentur. Alioquin ipsæ redundarent in detrimentum fere commune.

4) *Roma* (inquit Fenelonius) *è la patria comune di tutti i cristiani: tutti sono concittadini di Roma: ciascun cattolico è Romano.* 5, De Syn. l. XIII. c. 4.

Q. 4. *Quodnam tempus effluere debet a legis promulgatione?*

R. Si legislator tempus illud determinavit, patet, quod lex non obligat, nisi tempus illud effluxerit; cum enim lex pendeat a voluntate legislatoris, ipsius est modum et tempus obligationis definire.

Si vero tempus legislator non determinavit, tunc requiritur tale temporis spatium quod sufficiat, ut legis notitia ad omnes *moraliter* perveniat; quod communi prudentum judicio censetur bimestre, nisi agatur de regionibus adeo remotis, ut intra illud spatium nequeat legis notitia ad illas pervenire, ut sunt transmarinæ in Asia, in Africa et America.

In Regno Sabaudiæ quando leges incipiant vim suam exerere, patet ex allatis supra Codicis civilis verbis.

Q. 5. *An, semel facta promulgatione, ut lex obliget, requiratur etiam populi acceptatio?*

R. *Negative:* ad hoc ut lex obliget non requiritur *populi acceptatio,* si de Regimine monarchico sit sermo; sed jam tenentur subditi in conscientia legem justam acceptare sive civilem sive ecclesiasticam.

Hoc patet: 1 ex *Scripturis,* dicente Apostolo: *qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit* [1]; atqui non acceptare legem justam Superioris est *resistere potestati.*

2 Ex *damnatione* facta ab Alexandro VII illius n. 28 propositionis: *populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.*

3 Ex *ratione:* si hæc populi acceptatio requireretur, quælibet legislatorum auctoritas omnino desineret. Ipsi enim plus non possent evincere, quam vellent subditi: quod esset non regere, sed regi.

Hoc autem quoad leges *Pontificias* est omnino indubitatum, ut contraria quorundam opinio non possit componi cum fide, uti ait cum Suarez Benedictus XIV [2]; nam R. Pontifex non a populo, sed a Christo immediate accepit potestatem legislativam per ea verba: *pasce agnos meos.... pasce oves meas* [3].

Quod valet etiam de *Episcopis,* qui ab eodem Domino vel immediate vel mediate per R. Pontificem potestatem habent ex illis: *posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei* [4].

Idem *probabilius* tenemus de lege ipsa *civili;* nam obligatio legis non oritur ex acceptatione populi; sed ex potestate quam Princeps habet a Deo independenter a populo, ut legitur in Scripturis [5].

1) Rom. 13. 2) De Syn. l. XIII. c. 4. 3) Jo. 20. 4) Act. 20.

5) Prov. 8. — *V.* Liguori, *Homo Apost. Tract.* II. *nn.* 9, *et seqq.* ubi nonnullæ notantur clausulæ.

Ceterum in Regno Pedemontano ex Codice Albertino ad validam legis promulgationem, etsi non requiratur populi consensus, requiritur (sic Rege volente) *interinatio*, id est *inscriptio* et *cognitio justitiæ* legis a Supremis Magistratibus: *gli Editti e le Lettere Pâtenti saranno prima della pubblicazione interinati, o registrati da' Senati e dalla Règia Camera de' Conti, secondo la natura delle provvisioni che contengono, e come verrà loro prescritto.*

Ed ove i detti magistrati vi scorgono alcuna cosa che loro paja meno conforme al Regio Servizio, al pubblico bene od alle regole di giustizia, ne sospenderanno l'interinazione o la registrazione, e faranno al Re le opportune rappresentanze 1.

Hodie tamen cum Sardiniæ Gubernium sit monarchicum repræsentativum, etiam a legatis populi lex acceptanda est.

Q. 6. *An lex naturalis egeat promulgatione, quomodo fiat et quando?*

R. Ad 1: non est dubium, quin etiam lex naturalis indigeat *promulgatione*, ut habeat vim obligandi. Hôc enim est proprium naturæ cujusque legis absque ulla exceptione, ut non valeat obligare, nisi innotescat; innotescere autem non potest, nisi per promulgationem.

R. Ad 2: ad *modum*, quo legis naturalis promulgatio contingit, audiatur s. Thomas: *dicendum quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam* 2. Videlicet non contingit quidem per modum humanum, id est signis externis, v. g. edictis, vel proclamatione vocali; bene vero per lumen naturæ, quod Deus mentibus nostris propria quasi manu inseruit, et quo pedetentim legem ipsam cognoscimus.

R. Ad 3: ad *tempus*, quo legis naturalis promulgatio contingit, sic dicimus cum Theologis celebrioribus: promulgatio hæc vel consideratur *in habitu*; vel consideratur *in actu* (aliqui dicunt *in actu primo*, vel *in actu secundo*).

Promulgatur *in habitu*, cum primum Deus eandem inserit mentibus nostris naturaliter suo tempore pedetentim cognoscendam.

Promulgatur *in actu*, quando unusquisque nostrum cognitionem illam pedetentim acquirit, quæ eidem dictat quid juxta rationem naturalem agendum sit, quid vero fugiendum.

Ad rem faciunt hæc verba Joannis Malderi Theologi Lovaniensis valde celebris et Episcopi præclarissimi: *habitu promulgatur* (lex naturalis) *ab initio nativitatis, actu autem initio rationis: ut si quis v. g. in tenebris literas Principis aliquod jubentis accipiat, quibus tunc demum teneatur parere, quando eas legere poterit* 3.

1) Art. 7. 2) 1. 2. q. 90. a. 4.

3) Breviter sic idem expressit doctissimus Sylvius: *actualiter tunc* (lex naturalis) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid vero fugiendum.*

Q. 7. *An ad legis naturalis obligationem sufficiat ejus promulgatio habitualis?*

R. Ad inducendam legis naturalis obligationem minime sufficere ejus promulgationem *habitualem*, sed requiri promulgationem *actualem*; per hanc enim solummodo venit homo in cognitionem *præcepti*, quia, docente s. Thoma, *ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, oportet quod applicetur: talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum* (hominum) *deducitur ex ipsa promulgatione*; atqui nemo in hanc notitiam deduci potest per promulgationem habitualem; ergo prorsus requiritur actualis [1].

CAPUT SEPTIMUM

DE LEGIS OBSERVANTIA ET EXECUTIONE

Q. 1. *An præcepto faciat satis qui illud implet in mortali existens?*

R. Si agatur de illo legis implemento, quod statum gratiæ necessario supponit, ut est v. g. præceptum Paschalis communionis, utique status gratiæ requiritur. Alioquin ipsum præceptum non impleretur, cum positum sit in illo actu virtutis.

Secus est ex communi Doctorum sensu, si *pure et simpliciter* actus præcipiatur: tunc nullimode requiritur status gratiæ; nam ponendo opus, jam totum ponitur quod a legislatore præcipitur, sive illud ponatur in statu gratiæ, sive non. Hinc qui in peccato recitat Horas, jejunat, Sacrum audit, satisfacit præcepto [2].

Sed (dices) *illud est in præcepto, quod maxime legislator intendit; atqui legislator sua lege principaliter intendit homines virtuosos facere. Ergo de necessitate præceptum in statu gratiæ impleri debet ac fine bono, ut juxta mentem legislatoris sit capax virtutis ac meriti.*

Respondeo cum *Billuart:* intentio legislatoris est de duobus, de *uno* quidem non quod intendit præcipere, sed ad quod intendit per præceptum legis inducere: et hoc est virtus, quod est finis legis — *Aliud* est, de quo intendit præceptum ferre; et hoc est quod tanquam medium inducit vel disponit ad virtutem.

Secundæ porro intentioni oportet satisfieri, ut lex impleatur, non primæ; *non enim*, ait Angelicus, *idem est finis præcepti, et id de quo præceptum datur: sicuti neque in aliis rebus idem est finis, et id quod est ad finem*, seu quod est medium ad finem [3]. Atque ex

1) S. Alphonsus, *Apol. vol.* 2. *pag.* 86, 87.

2) *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* II, *n.* 28.

3) 1. 2. q. 100. a. 9. ad 2.

hoc natum est illud ab omnibus receptum axioma: *finis præcepti non cadit sub præcepto* — Hinc qui modo pure naturali rem alienam domino restituit, vel pauperculo eleemosynam elargitur cum vanagloria, is satisfacit præceptis de restitutione, vel de eleemosyna facienda; licet aliunde peccet contra virtutem, cui finis ille opponitur.

Q. 2. *An ad legem implendam requiratur intentio satisfaciendi?*

R. *Negative:* ad legem implendam non requiritur *intentio satisfaciendi;* ratio est, quia præcepta non obligant ad obedientiam *formalem,* hoc est ut res fiat quia præcipitur; sed dumtaxat ad *materialem,* hoc est ut res fiat id, quod præcipitur. Sic v. g. qui devote die festo Missæ interest ignorans esse diem festum, satisfacit præcepto, neque tenetur aliam Missam audire; omne enim jam egit quod lex constituit.

Imo adhuc adimpletur lex (uti *sapienter* docent Antoine, Croix, Lessius, Tournely et Suarez cum aliis *communissime*) si ille, qui præstat opus a lege præceptum, non solum careat intentione satisfaciendi, sed habeat intentionem etiam expresse contrariam non satisfaciendi; ut esset si quis die festo Missam audiat summo mane expresse intendens illam audire ex mera devotione, et item expresse volens præcepti satisfactionem transferre ad Missam celebrandam circa meridiem, quam tamen audire postea negligit. Ratio est, quia lex non obligat, nisi ad substantiam operis injuncti. Hoc ergo opere semel posito, non amplius est in potestate ipsius operantis, ut lex non dicatur impleri [1].

Q. 3. *An ad satisfaciendum præcepto requiratur, ut res præcepta ponatur humano modo, id est cum advertentia?*

R. Si agatur de præceptis *negativis,* non requiritur illa intentio, sed sufficit simplex omissio actus prohibiti; cum totum undequaque ponatur quod est in præcepto. Sic v. g. qui tota die dormiverit sine esu et sine potu, dici non potest legem jejunii violasse.

Si vero sermo sit de præceptis *positivis,* dicimus illam profecto

1) Neque obstat, quod actus non operetur ultra intentionem agentis; nam id procedit solum in iis, quæ pendent a potestate operantis, uti sunt vota. Verum in nostro casu opus præceptum non pendet a voluntate operantis, sed a voluntate legislatoris.

Imo adhuc in illis, quæ procedunt a propria potestate, operans satisfaceret sine dicta intentione (modo opus suum alteri fini particulari præcise non destinaverit); nam quilibet ex generali intentione prius intendit debito satisfacere, quam iis quæ sibi libera voluntate imposuit.

Et hoc valet etiam, paritate rationis, de sacramentali satisfactione, si nempe agat opus a confessario impositum, non tamen intendens pœnitentiam implere. Ita docent Suarez, Azorius, Roncaglia, Lessius, Layman etc.

requiri advertentiam; quia cum lex præcipit hominibus *positivum actum*, profecto requirit *actum humanum*. Porro actus humanus non est, nisi fiat scienter, voluntarie et libere, id est advertenter.

Hinc recitans Horas sola intentione discendi non satisfacit præcepto; quia præceptum est de orando, non de addiscendo. Unde in eo nulla est orationis voluntas — Ita etiam *a fortiori* non poterit dici satisfecisse præcepto de audienda Missa ille, qui Missæ ebrius aut dormiens interfuit.

Sed quid (dices) *de servo vel discipulo, qui metu domini vel magistri Sacrum devote audit; quod tamen, eo cessante metu, sic non audiret?* Licet iste peccet illa mala voluntate, satisfacit tamen præcepto; quia talis metus non tollit libertatem.

Q. 4. *An diversis legibus possit satisfieri per unum actum?*

R. *Affirmative:* diversis legibus potest satisfieri per unum actum, si illo unico actu totum ponatur quod per diversas leges præcipitur, nec alia sit legislatoris mens. Res per se patet: sic v. g. si festum aliquod occurrat in Dominica, satis est semel Sacro adesse. Sic Subdiaconus beneficiatus una Horarum recitatione satisfacit oneri Beneficii et Ordinis.

Tunc vero per unum actum censetur impleri totum quod præcipitur, quando præcepta cadunt in eandem materiam ob idem motivum; neque agatur de materia justitiæ, in qua attenditur æqualitas rei ad rem, ideoque quando multiplicatur materia et solutio multiplicanda est.

Mens legislatoris colligi potest ex natura operis præcepti, ex circumstantiis, consuetudine, communi piorum sensu, etc. Hinc etsi ille qui tenetur jejunare ex voto, aut ex pœnitentia, non satisfaciat jejunando in vigilia, cum hæc præcepta habeant motiva diversa; bene tamen satisfaceret, si illud jejunium ex voto vel pœnitentia statutum esset per mensem, in quo incidit vigilia: quia in ea facti specie talis censetur imponentis voluntas. Unde non teneretur alia die curare compensationem.

Quid (dices) *si duo actus diversi ponantur sub eodem tempore? poteritne per eosdem actus satisfieri duplici præcepto?*

Affirmative, modo actus præcepti non sint inter se *incompatibiles*, et tempus diversum a lege non exigatur. Ratio est quia tunc totum præstatur quod præcipitur. Sic qui festo die audit Sacrum et simul orationes voto aut sacramentali pœnitentia debitas, vel Horas recitat, duplici præcepto satisfacit uno tempore; neque enim unus actus alium excludit. Et talis revera est praxis quotidiana.

E contra in sententia nostra non satisfaceret Missæ qui tunc temporis confessionem faceret; cum confessio excludat attentionem necessariam ad Sacrificium.

Q. 5. *Quonam tempore servandæ sunt leges?*

R. Cum distinctione: *vel* leges ipsæ tempus, diem, et horam implementi determinant, uti sunt eæ, quæ præcipiunt abstinentiam ab esu carnium, et Horarum recitationem; *vel* non.

Si 1, leges servandæ sunt tempore definito, uti patet — Si 2, impleri debent ut primum commode poterunt; alioquin nesciremus quando *præcise* tempus obligationis inciperet, et quando cessaret. Et ita legis implementum de die in diem posset differri, atque tandem omitti, quod est absurdum.

Quid agendum (quæres) *si eodem tempore duo occurrant præcepta æque urgentia, quin simul impleri valeant?*

Eo in casu præceptum *gravius* observandum est; cum hoc prævaleat minus gravi. Hinc:

1 Præceptum *negativum* obligans *semper* et *pro semper* præferendum est præcepto *affirmativo*, quod obligat quidem *semper*, sed non *pro semper*. Sic non licet furari ad subveniendum pauperibus.

2 Præceptum *naturale* præferendum est præcepto *positivo* etiam divino; præceptum vero positivum divinum præcepto humano. Sic omittendum est Sacrum die festo, ne graviter ægrotans solus deseratur.

3 Lex *Superioris* præferenda est legi inferioris: v. g. lex Papæ præferenda est legi Episcopi.

4 Ceteris paribus lex innixa virtuti strictiori præferenda est legi innixæ virtuti minus strictæ: v. g. qui non potest et eleemosynam facere et debitum solvere, tenetur eleemosynam omittere.

Diximus *ceteris paribus;* quia semper est habenda ratio aliarum circumstantiarum, quæ forte ordinem invertere præcipiunt. Sic si pauper sit in extrema necessitate, prius ipsi succurrendum est.

Imo ratio circumstantiarum in aliis quoque præceptis attendenda est; nam ipsæ mutatæ et casum mutare possunt.

Q. 6. *An peccet qui legis humanæ implemento ponit obstaculum?*

Ut bene quæsitus solvatur, præmittendum quod aliud est *non obligari a lege*, id est *subtrahi ab ejus obligatione;* et aliud est *excusari a transgressione legis, sub ejusdem tamen vi et obligatione manendo.* Unde duplici modo potest quis impediri a legis observantia:

1 *Apponendo causam*, qua subtrahatur ab ejus *obligatione:* v. g. si subditus discedat ab eo loco, in quo est præceptum audiendi Missam, et se transferat in alium, in quo tale præceptum non extat.

2 *Efficiendo opus* quod licet eum impediat a legis observantia, ab illius tamen obligatione eum non eximit: v. g. si quis die festo discedat a loco Sacri, et se conferat eo, ubi Sacrum audire non potest, sed ubi lex Sacri audiendi adhuc sit viva [1]. Hoc posito:

R. Licitum est apponere aliquam causam *directe*, qua quis totaliter subtrahatur a legis humanæ obligatione, si aliud speciale non obstat [2]. Hoc enim est jure suo uti: hinc non vetaris te conferre die festo in locum, in quo non sit dies festus, neque Sacri audiendi præceptum [3].

Sed non licet sine justa causa apponere circumstantiam deobligantem aliquem a lege ipsa, eumdem vero ab ipsius vi minime subtrahentem; secus eluderetur lex. Sic v. g. peccat qui se inebriat, vel somno tradit tempore audiendi Sacrum; quia hoc præceptum jam tunc ipsum obligat. Neque per illam actionem subtrahitur a legis vi; cum adhuc in eo maneat loco, ubi lex viget.

Hæc est sententia d. Thomæ [4], quam nos cum Layman, Mazzotta, Palao, et Sanchez, qui eam communem appellat, sequimur [5].

Q. 7. *An qui uno actu violat plura præcepta a diversis legibus edita super eadem materia, committat plura peccata?*

R. Distinguendo: *vel* præcepta illa habent idem *motivum formale* et versantur circa eandem materiam tum numero tum circumstantiis, ita ut eorum diversitas inter se non sit, nisi materialis. *Vel* sunt diversa *formaliter*, quia nempe habent motiva proxima specie distincta, et versantur circa materiam diversam numero, et circumstantiis.

Si 1, unum tammumodo committit peccatum; quia non adsunt neque obligationes neque malitiæ diversæ — Si 2, committit peccata plura ob rationem contrariam. Tunc autem dignoscitur leges conditas esse ob diversos fines, quando ipsæ trahunt actum ad specialem aliam virtutem.

Responsionem illustremus *exemplis*. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis in Quadragesimam, etsi duplex violet præceptum, *vigiliæ* scilicet et *Quadragesimæ*, non committit tamen nisi unum peccatum;

1) Unde patet, quod hæc distinctio non potest habere locum in lege naturali aut divina; cum istæ omnes ubique, ac semper obligent.

2) Sic lex vetat atio tre in *fraudem reservationis peccatorum*, vel ad *matrimonium clandestine contrahendum*, etsi eo in loco quo venitur, nec reservatio sit, nec præceptum Tridentinum quo solo illud matrimonium prohibetur. Vide *de Pœnit.* ubi de *reservatione;* ac de *Matrim.* ubi de *clandestinitate.*

3) *V.* quæ supra tradita sunt *de peregrinis.*

4) 1. 2. q. 71. a. 5.

5) *V.* Liguori, *Op. Mor.* l. 1. n. 152: et *Homo Ap.* Tract. II, n. 20.

quia in utroque præcepto unica est ratio formalis et motivum proximum, nempe maceratio carnis. Et ideo satis est, ut in Confessione se accuset de uno jejunio violato — Item qui Sacrum audire neglexit in die festo incidente in dominicam, violat utique duplex præceptum, *unum* de Sacro audiendo in illo die festo, *alterum* de Sacro audiendo in die dominico; et tamen committit unum duntaxat peccatum, quia unica est ratio formalis, et unicum est motivum proximum præcepti utriusque, scilicet cultus Dei. Et ideo sufficit, ut in Confessione seipsum accuset de uno Sacro omisso [1].

E contra qui violat votum et juramentum, vel votum et præceptum Ecclesiæ de eadem re, duplex committit peccatum; quia duplicem committit malitiam, cum duplex habeatur ratio formalis omnino diversa in duplici præcepto sic violato. Voti enim observatio præcipitur, ut servetur fides Deo debita; observatio autem juramenti; ut Deus vocetur in justum testem — Item qui percutit Clericum, peccat dupliciter, contra justitiam ex præcepto Dei, et contra religionem ex præcepto Ecclesiæ, quæ ex religionis motivo id prohibuit [2].

Q. 8. *An qui totum præceptum implere non potest, teneatur saltem implere partem illam, quam potest?*

R. Si illa præcepti materia *indivisibilis* est, tunc qui non potest servare totum, ne obligatur quidem ad partem; quia nulla in parte hac servatur ratio legis, nec ipse censetur legislator velle obligare. Sic v. g. qui voto adstrictus est Romam petendi ad visitanda limina Apostolorum, et certo scit se eo pervenire non posse, non tenetur ne in parte quidem suscipere iter; quia nec finis nec ratio legis servatur.

Si vero materia præcepti est *divisibilis*, tunc dicimus eum, qui non potest totum implere præceptum, saltem teneri ad partem, si hæc notabilis sit; in ea enim aliquo adhuc modo servatur ratio præcepti, ac proinde ad illam implendam censetur legislator obligare. Et sicut *utile per inutile non vitiatur*, ita neque *pars possibilis per impossibilem* — Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 54 propositionem: *qui non potest recitare Matutinum cum Laudibus, potest*

1) Item qui committeret *homicidium* sub pœna etiam ab Episcopo prohibitum, unum peccatum committeret; quia tam Deus, quam Episcopus habuerunt unum tantum motivum justitiæ — Item Sacerdos beneficiatus omittens *Officium* (quoties vellet restituere fructus) unum peccatum perpetrat; quia una religionis causa et beneficiato et in sacris ordinato illud oneris impositum est.

2) *V.* Liguori, *Op. Mor.* l. 4. n. 145; l. 5. n. 33; et *Homo Apost.* Tr. II, n. 32.

autem reliquas Horas, ad nihil tenetur; quia major pars trahit ad se minorem 1.

Hæc tamen nostra resolutio diversa esset, si ambiguum et incertum sit, num adsit potentia etiam quoad illam præcepti partem: « sicuti v. g. (ait ad rem nostram *Billuart*) in infirmis, in quibus vix « aut ne vix determinari potest, quid possunt, usquequo possunt, et « non ultra. Unde si dum non possunt totam legem implere, teneren- « tur ad partem, foret locus gravissimis scrupulis, et continua per- « plexitas in determinanda parte, ad quam tenerentur. Et ideo jure « præsumitur de mente æqui legislatoris, quod non velit in similibus « casibus obligare ad partem: ita graves Theologi 2 ».

Q. 9. *Quid si lex ecclesiastica et civilis inter se pugnent?*

R. Cum utraque potestas ecclesiastica et civilis sit suprema *in genere suo*, et una ab altera in sui juris exercitio minime pendeat 3, dicente Gelasio Papa ad Anasthasium Imperatorem: *duæ sunt, quibus mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum et Regalis potestas;* contingere nequit, ut illæ inter se pugnent, nisi alterutra potestas in lege ferenda limites suos excesserit.

Quando id porro contingat, attendendum imprimis est, utrum agatur de materia religiosa an civili — Si 1, prævalet lex ecclesiastica — Si 2, lex civilis: *potestas spiritualis et temporalis*, inquit Angelicus, *utraque deducitur a potestate divina; et ideo in tantum sæcularis potestas est sub spirituali, in quantum est ei a Deo supposita, scilicet in his, quæ ad salutem animæ pertinent: et ideo in his magis est obediendum potestati spirituali, quam sæculari. In his autem, quæ pertinent ad bonum civile, est magis obediendum potestati sæculari, quam spirituali* 4.

Si autem res ipsa dubia sit, videantur Concordata 5, interrogetur

1) Hoc nempe axioma non valet, nisi quando partes ita connexæ sunt, ut eadem sit ratio partis utriusque, quod in præsentiarum non currit. Hic enim ratio excusans a toto est impotentia; sed impotentia *certe supponitur* non amplius adesse in parte.

2) *De Legib. Dissert.* IV, *art.* 7.

3) *V.* Scotti, *Teoremi*, *par.* 2ª *Teor* IV — Jamin, *Pensées Théologiques*, *Cap.* VIII, *De la distinction des deux puissances.*

Notandum autem est, quod lex *civilis* aliquando fit *canonica*, si nempe ab Ecclesia adoptetur; et vicissim lex *canonica* fit *civilis*, si adoptetur a Principe.

4) In 2. D. 44. q. 2. a. 4.

5) *Concordata* nihil aliud sunt quam *conventiones, ac quædam veluti fœdera contracta inter potestatem civilem, et potestatem ecclesiasticam.* Licet enim discrimen utriusque innitatur jure naturali, et divino positivo; non potuerunt tamen fines proprii ita unicuique adsignari, ut nullæ unquam orirentur peculiares factorum circumstantiæ, in quibus ad tollendum quodcumque discordiæ periculum non oporteret aliquando res

consuetudo — Quod si, omnibus rite perpensis, *dubitetur adhuc*, consulenda erit suprema auctoritas Ecclesiastica, quæ doctrinali judicio rem totam definiet; cum ad eam uti nobiliorem pertineat leges omnes tam naturales, quam positivas *certo* ac *finaliter* interpretari. Quo sensu dicitur *jure canonico jus reformari civile* [1].

Saltem amicabiliter mutuis consultationibus res tota finiantur [2]: ajebat Cocæus, *tot sunt paces, quot sunt pacta*.

Non debemus hic prætermittere animadversionem solatii plenam, quæ oritur ex prima Codicis Albertini consideratione. In ipsis enim ejusdem præludiis Legislator piissimus hæc profitetur: — 1 *La Religione Cattolica Apostolica Romana è la sola Religione dello Stato; — 2 il Re si gloria di essere protettore della Chiesa, e di promuovere l'osservanza delle leggi di essa; — 3 i Magistrati Supremi veglieranno a che si mantenga il migliore accordo tra la Chiesa, e lo Stato* 3.

Q. 10. *An possit quis renuntiare legibus in sui favorem latis?*

R. Si leges primario latæ sunt in *bonum communitatis*, nemo potest illis renuntiare; quia bonum communitatis semper est firmum. Hinc Clericus nequit renuntiare privilegio fori, ubi vigeat; cum id inductum sit in decus totius Ordinis Clericalis.

Si vero leges respiciant primario *bonum privati*, hic utique potest legibus illis renuntiare. Sane si contra voluntatem iis subiici deberet, non esset illi favere, sed onus imponere. Hinc hæres ordinarie renuntiare potest hæreditatem sibi delatam.

ex *bono et æquo* componere. Huc igitur pertinent fœdera illa, quæ ubi rite percussa sint *Concordatorum* nomine nuncupamus, et partes secum contrahentes ita obligant, ut eorum violatio sit contra ipsum jus naturale præcipiens *pacta legitime inita semper esse religiose servanda*. Effemerides Gallicæ, quibus erat titulus l'*Avenir*, cum anno 1833 ausæ fuissent docere Concordata non esse *obligatoria*, S. Pontifex Gregorius XVI eam elto doctrinam aperte reprobavit et diris devovit.

De Concordatis specialibus vid. *Rigantius*.

1) *V.* Liguori, *Opus Morale l.* 1. *n.* 106, ubi nonnulla exempla exhibet.

2) Huc quæstio recurrit adeo vehementer agitata olim, at ferme semper imperfecte discussa, quid nempe sentiendum sit de anteactis sæculis, in quibus aliqui Pontifices nonnunquam res ipsas civiles exterorum moderabantur? Nostrum non est hic immorari; id unum scire satis sit, veritatem suos hodie habuisse vindices, atque adeo, ut vel ex ipsis protestantibus nemo sit cui, vix a limine genuina historia salutata, palmare non sit, illa temporum iniquitate SS. Pontifices haud fines suos excessisse, sed ipsos ea esse potestate usos, quam eis tribuebat universalis consensus.

V. Bouvier, *Instit. Theol. Tom.* 1. *De vera Eccl.* sub finem — De Maistre, *Du Pape T.* II, *c.* 9, *et seqq.* — *Pouvoir du Pape sur les souverains au moyen-âge*, Vol. un. in 8° — Hurter, *Storia di Papa Innoc.* III, *e de' suoi contemporanei, Mil.* 1841 — Voigt, *Storia di Papa Gregorio* VII, *e de' suoi contemporanei, preceduta da una Introduzione del Can. Jager, Mil. tip. Pirotta* 1840, etc. etc. — P. Salzano, *Corso di storia Ecclesiastica, Napoli* 1848, *vol.* 4. lib. XIII.

3, Art. 1 et 2.

CAPUT OCTAVUM

DE LEGIS INTERPRETATIONE

Q. 1. *Quid est legis interpretatio?*

R. Interpretatio legis nihil est aliud, quam *declaratio sensus, qui in lege continetur.* Per se loquendo ea locum habet in omni lege humana; nam quantumcumque lex clara sit, impossibile tamen est, ut omnes omnino casus comprehendat — Imo et in ipsa lege naturali, ubi tamen actio possit ex circumstantiis malitia denudari. Sic v. g. negamus ensem domino, qui illo sit abusurus, licet de jure naturæ res clamet ad dominum [1].

Duplex est legis interpretatio: una, quæ dicitur *simplex;* altera quæ dicitur *per epickiam* — *Prima* est pura, et quasi literalis expositio terminorum legis, qui obscuritatem vel ambiguitatem aliquam pati videntur — *Altera* est benigna ac rationalis declaratio, qua aliquis casus *particularis* ob suas *particulares* circumstantias statuitur minime sub lege comprehendi, etsi legis verba sint generalia, et perspicua.

Ipsa interpretatio *simplex* tripliciter subdividitur, sive consideretur ratione *modi*, sive ratione *causæ*.

Ratione *modi:* — 1 alia est *declaratoria*, quæ verba legis obscura declarat; — 2 alia *ampliativa*, quæ legem ad similes casus extendit; — 3 alia *restrictiva*, quæ legem restringit ad designatos casus, quamvis generalis videatur.

Ratione vero *causæ*, quæ maxime attenditur, alia est *authentica*, alia *usualis*, alia *doctrinalis* seu *didascalica:* — 1ª est illa, quæ fit ab ipso legislatore, vel superiore illius aut successore: habetque vim legis si, debite promulgétur, cum ab ipso procedat, a quo lex suam habet vim [2]; — 2ª est illa, quæ petitur ex consuetudine: quæ quidem, cum *optima sit legum interpres*, utique obligat; — 3ª est illa, quæ fit per Doctorum explicationem, et Jurisperitorum oracula. Hæc nullam quidem habet vim legis, cum non procedat a facultate

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *nn.* 200, *et seqq.*

2) De hac ita loquitur Codex Albertinus: *al Sovrano spetta l'interpretare la legge in modo per tutti obbligatorio; qualora i Magistrati Supremi credano necessaria siffatta interpretazione, potranno fare al Re le opportune rappresentazioni.* Art. 16— C. A. civ. § 8.

In novo autem *Statuto fundamentali* hæc leguntur ad rem § 73: *l'interpretazione della legge in modo per tutti obbligatorio spetta esclusivamente al potere legislativo.*

legislativa; magnam tamen habet probabilitatem. Imo si universali muniatur Doctorum consensu, temeritatis notam non effugeret qui eam sperneret; cum magna sit fortitudo consensionis [1].

Q. 2. *An authentica interpretatio indigeat nova promulgatione?*

Nota. Oportet distinguere inter puram legis declarationem, et meram interpretationem ejusdem.

Est pura *legis declaratio*, quando explicatur aliquis sensus, qui jam ab initio erat in lege imbibitus: uti v. g. si dubium sit, an sub vocabulo *filii* intelligatur solus filius legitimus, an etiam spurius, et legislator declaret intelligi etiam spurium.

Mera autem *legis interpretatio*, quæ etiam dicitur *declaratio non pure talis*, est quando explicatur sensus, qui in lege non erat imbibitus: v. g. si legislator declaret, quod sub nomine *patris* veniat etiam *avus*.

Hoc posito:

R. Si agitur de *pura legis declaratione*, tunc declaratio illa obligat statim omnes, qui eam cognoverint, neque requiritur promulgatio, *nisi fiat a successore* [2]; quia non est nova lex. — Si vero agitur de *mera legis interpretatione*, tunc promulgatio est necessaria; cum nova constituatur obligatio.

Hoc sensu inquit Codex Albertinus: *l' interpretazione, che il Re stimerà di dare ad una legge, emanerà e sarà pubblicata nel modo e colle forme prescritte per le leggi* [3].

Q. 3. *Quænam sunt regulæ ad doctrinalem interpretationem?*

R. Ad doctrinalem interpretationem *regulæ* receptæ sunt:

1 In legis interpretatione sequi oportet *naturalem verborum proprietatem*, nisi sic agendo sensus fieret absurdus; aut lex ipsa prorsus inutilis. Cum enim lex debeat esse clara, præsumendus est legislator eo loqui sensu, quem verba in communi hominum acceptione referunt [4].

2 Lex *generaliter* loquens omnia significata propria complectitur. Sane ubi *lex non distinguit, neque nos distinguere debemus* [5].

1) Hic observamus, Pium IV Bulla *Benedictus Deus* doctrinalem ac privatam Tridentini interpretationem ex professo factam, et typis mandatam Prælatis prohibuisse sub pœna interdicti ab ingressu Ecclesiæ; omnibus autem sub pœna excommunicationi *ipso facto* ei reservatæ.

2) Diximus *nisi fiat a successore;* cum enim mens legislatoris successori non ita sit cognita; ideo tunc ad declarandum sensum etiam imbibitum in lege recurrere est ad argumenta et interpretationes: quæ cum novam quasi legem induant, nova indigent promulgatione.

3) Art. 16.

4) Congruit huic regulæ dispositio Codicis Albertini: *Art.* 14 — Concordat C. A. Civ. § 6.

5) Reg. 8 de public. in rem act.

3 Si verba legis sint *æquivoca*, eorum significatio sumenda est ex antecedentibus et consequentibus; ac præsertim ex fine legis, cum finis sit quasi prima ratio operis.

4 In legis interpretatione præ oculis semper habendum est vulgatum illud: *odia restringi, favores convenit ampliari*. Quare in odiosis *stricta;* in favorabilibus *lata* interpretatio adhibenda — Idem tenendum est quando lex exhibet duplicem sensum, unum *naturalem*, alterum *civilem:* sic v. g. vocabulum *mortis* ex communi acceptione tribuitur *morti naturali*, sed ex jure accommodatur etiam *exilio* et *professioni religiosæ* [1]. Sic pariter nomen *filii* ex communi intelligentia refertur ad *filium naturalem*, sed ex beneficio legis accommodatur etiam *filio adoptivo*.

5 Denique *in dubio* fit semper interpretatio pro valore actus.

Sed hic habenda est ratio regulæ Codicis Albertini, ut nempe primo videantur, si qui sint consimiles casus jam dijudicati, vel si quæ analogæ legis fundamenta. Sin autem resolvatur quæstio juxta generalia æquitatis principia, omnibus peculiaribus circumstantiis pensatis [2].

Q. 4. *Quis ordo in legum civilium interpretatione ex Codice Albertino?*

R. Ex Codice Albertino hic ordo tenendus est, ut nempe:

1 Attendatur diligentissime *verbum* et *sensus naturalis* legis scriptæ, uti res ipsa loquitur manifestissime.

2 Ut si ex legis scriptæ verbo et sensu naturali nequeat controversia dissolvi, tunc recurratur ad *casus æquales* (si qui possunt haberi) jam a lege ipsa definitos, vel ad *principia legum aliarum* ad illam materiam pertinentium — Dicitur *a lege ipsa definitos;* nam definitiones Magistratuum etiam Supremorum nullam habent vim legis [3].

3 Ut denique si adhuc casus remaneat indefinitus atque dubius, consulantur *principia generalia juris*, bene perpensis omnibus et singulis circumstantiis: *Rimanendo nondimeno il caso dubbioso, dovrà decidersi secondo i principii generali di diritto, avuto riguardo a tutte le circostanze del caso* [4].

Hæc porro *generalia juris principia*, quæ ex Codice Albertino in casibus a legibus nondum definitis, consulenda sunt, inveniuntur potissimum in *jure communi* [5].

Q. 5. *An lex de casu ad casum extendi debeat?*

R. *Ordinarie loquendo* lex non debet de casu ad casum extendi, etsi eadem ratio currat. Quia non ratio legis, sed legislatoris voluntas

1) Jam vero *in pœnalibus* sensui *naturali* semper est inhærendum; *civilis* vero teneri poterit in favorabilibus.

2) Art. 15 — Concordat C. A. Civ. § 7.

3) Art. 17 — Concordat C. A. civ. § 12.

4) Art. 15 — Concordat C. A. civ. § 7.

5) V. *Il Codice civile spiegato*, in cit. art 15.

subditis rite intimata vim legis habet et obligat; potest enim legislator de uno disponere, et non de alio.

Diximus *ordinarie loquendo;* nam commune est legem extendi de casu ad casum, quando non solum eadem, sed eadem et adequata simul ratio currit, adeo ut si non extenderetur, legislator argui posset de imprudentia, vel injustitia. Unde tunc valet illud juris: *ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio* — Id autem evenit:

1 In *correlativis;* jure enim sancitur, ut *dispositum in uno correlativo censeatur dispositum etiam in alio.* Sic v. g. lex, quæ eximit maritum ab obligatione reddendi debitum uxori adulteræ, censetur item eximere uxorem ab eodem officio erga adulterum maritum; quia maritus et uxor sunt *correlata.*

2 In *æquiparatis:* sic v. g. cum *electio, postulatio* et *præsentatio* in Beneficiis inter se æquiparentur a jure, quod lex decernit circa unum, idem decernere censetur circa aliud in his, in quibus æquiparantur.

3 In *connexis:* sic v. g. iis, quibus lex permittit condere testamentum, etiam notas testamentarias permittere censenda est.

4 Denique in *contentis:* sic si lex decernat aliquid causa frequentioris usus, etiam casum minus frequentem continet. Unde Pius v permittens e monasterio egressum ob incendium aut epidemiam censetur etiam id concedere ob inundationem et hostium invasionem.

In his conveniunt omnes, licet agatur de lege pœnali. Neque tunc valet regula: *odia restringenda; favores convenit ampliari;* nam id procedit tantum cum dispositio legis extenditur ex interpretatione *congruitatis,* non cum debet extendi ex interpretatione *necessitatis,* quæ non tam debet dici extensio, quam comprehensio [1].

Q. 6. *Quid de epickeja?*

R. Epickeja seu *epickia est exceptio casus ob circumstantias, ex quibus certo vel saltem probabiliter judicatur legislatorem noluisse illum casum sub lege sua comprehendi:* græca vox est, quæ idem sonat ac *æquitas.* Sane ad æquitatem pertinet, ut legislator censeatur relaxare de sua lege, gravi interveniente causa.

Hoc porro commune est locum habere:

1 Si legis observantia fieret *peccaminosa;* peccata enim sunt impedienda. Sic sine peccato non potest reddi gladius furioso.

2 Si legis observantia cederet in *damnum reipublicæ.* Sic v. g. possunt cives arma capere et pugnare contra hostes civitatem invadentes,

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *n.* 200.

licet lex generatim armorum gestionem prohibeat; nam lex quæ sit contra bonum commune, non est vera et legitima lex.

3 Si legis observantia *legi superioris adversaretur;* debilior enim a majori superatur.

4 Si lex esset *nimium onerosa;* nam lex humana per se nequit cum gravi incommodo obligare, quia tunc non esset in bonum subditorum: ut si quis nequeat obedire sine jactura bonorum suorum.

CAPUT NONUM

DE LEGIS MUTATIONE

Q. *An leges mutari possint?*

R. Licet summopere deceat legibus humanis majorem, quæ potest, stabilitatem inesse, ne confusio inducatur ac judiciorum et ipsius reipublicæ ordo pervertatur; attamen cum istæ in rerum natura non fundentur uti lex naturalis, idcirco possunt utique mutationem subire.

Sex autem modis id potest contingere: 1 per *dispensationem;* 2 per *derogationem;* 3 per *abrogationem;* 4 per *cessationem;* 5 per *privilegium;* 6 per *consuetudinem.*

Si nullus horum interveniat, lex semper durat, etiam legislatore mortuo; nam perpetuitas est de natura legis, ut probat Suarez.

Articulus I. — DE LEGIS DISPENSATIONE

Q 1. *Quid est legis dispensatio?*

R. Legis *dispensatio* est *ejusdem relaxatio facta ad tempus a legitima auctoritate in gratiam alicujus; qui lege illa obligaretur.*

Dicitur ad *tempus*, ut distinguatur a privilegio, quod est facultas permanens. *In gratiam alicujus*, ut distinguatur ab *irritatione, abrogatione, derogatione* et *cessatione*, quibus videlicet lex pro omnibus extinguitur.

Dispensatio alia est *totalis*, alia *partialis*, prout a toto vel a parte legis dispensat — Alia *tacita*, alia *expressa*, prout vel ab aliquo facto deducitur, vel verbis expressis declaratur — Alia *necessaria*, alia *libera*, prout in jure a Superiore decernitur tribuenda, tali extante causa, vel ejus voluntati libera relinquitur.

Hic duo sunt notanda: — 1 cum dispensatio sit odiosa, ac veluti vulnus legis cui derogat, *stricte* accipienda est. Excipe, nisi sit *vel* debita, *vel* ex motu proprio, *vel* inserta in corpore juris, *vel* nisi

concedatur communitati, *vel* ob bonum commune. Ita *generatim* AA.; cum iis in casibus dispensatio illa habeatur uti favor et gratia [1].

2 Dispensatio a quovis etiam pro invito et ignorante *valide obtineri* potest; cum hæc a legislatore pendeat. Excipe quod a s. Pœnitentiaria obtinetur; ut hoc enim valeat, postulandum est vel a Confessario vel a pœnitente vel a consanguineis ad 4m gradum [2].

Diximus *valide obtineri;* ut enim consummetur dispensatio debet acceptari, nisi in aliquo peculiari casu aliter cautum sit.

Q. 2. *Quinam habent potestatem dispensandi a lege?*

NOTA. Duplex est dispensandi potestas: *ordinaria* et *delegata.*

Prima est quæ alicui competit ex vi officii sui, qualem habet legislator in lege propria.

Secunda est quæ competit inferiori ex concessione illius, qui habet primam. Quod si hæc concedatur ab ipso jure, æquiparatur *ordinariæ,* utpote officio et dignitati adnexa; si vero tota sit a superiore, dicitur *pure delegata.* Hoc posito:

R. Quilibet legislator ejusque successor potest *auctoritate ordinaria* dispensare cum suis subditis in lege propria vel prædecessorum suorum; quia *res per quas causas nascitur, per easdem dissolvitur* — Accedit etiam quod *legem ferre, et legis relaxare obligationem* est actus ejusdem jurisdictionis — Quod autem dicitur de legislatore et ejus successore, *a fortiori* dicendum erit de superiore; cum enim superior possit leges inferioris abrogare, quanto magis poterit in iis etiam dispensare? Excipe casum, in quo lex transierit in contractum; nam pacta ab omnibus convenit observari.

Ex hoc autem principio tria hæc deducuntur:

1 Quod *Papa* dispensare queat *in omni jure ecclesiastico* tam universali, quam particulari: imo in iis etiam *Apostolicis Constitutionibus,* quas constat ab Apostolis ipsis fuisse editas, prout erant Ecclesiæ Præsides. Tales sunt v. g. quæ jejunium Quadragesimale respiciunt et observantiam dici dominicæ, ac similia [3].

2 Quod *Episcopus potestate officii sui,* ideoque *ordinaria* queat dispensare in omnibus Statutis sive Episcopalibus sive Synodalibus [4] *independenter* a Capitulo et a Clero. Neque obstat quod Synodus ab

1) Item potestas alicui tributa dispensandi large accipitur ac favorabiliter, cum sit gratia facultativa, et hoc maxime si sit generaliter concessa.

2) *Ex c. de motu et præb. in 6 — V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *nn.* 178 *et seqq.*

3) Non tamen in Canonibus iis, quos Apostoli a Christo ipso acceptos tamquam Ecclesiæ ministri promulgarunt et tradiderunt. Talia sunt ea, quæ formam respiciunt et materiam Sacramentorum.

4) Unum excipe ex dicendis art. seq.

Apostolica Sede fuerit approbata; ista enim approbatio specifica non est et absoluta, ut singula examinentur, cognoscantur ac motu proprio et certa scientia probentur. *Sed est ordinaria, communis et conditionalis; si juste, si canonice etc.* quod quidem nihil novi juris tribuit, ut cum Fagnano docet Benedictus XIV [1].

3 Quod a *Statutis Episcopalibus* et *Synodalibus* valeat dispensare etiam *Capitulum Cathedrale*, Sede Episcopali vacante; cum succedat in locum Episcopi.

Non id tamen potest ipsius Episcopi Vicarius sine speciali delegatione; cum id non habeat de suo jure ordinario.

Q. 3. *An inferior possit dispensare in lege sui Superioris?*

R. *Per se loquendo* inferior non potest dispensare in lege sui superioris. Ratio est, quia dispensatio est actus jurisdictionis; atqui inferior non habet jurisdictionem in foro Superioris. Hinc Clemens VIII ait: *lex Superioris per inferiorem tolli non potest* — Neque necesse est, ut superior dispensandi facultatem sibi reservet, cum jam sit de natura rei ipsius, ut inferior nihil possit in lege superioris absque illius licentia.

Ex hoc deducitur: 1 nullum hominem dispensare posse in legibus divinis. Hinc damnata est a Clemente XI Bulla *Unigenitus* hæc Quesnelli propositio: *homo ob sui conservationem potest sese dispensare ab ea lege, quam Deus condidit propter ejus utilitatem.*

2 Episcopum dispensare non posse in lege Pontificis, nec Parochum in lege Episcopi, uno verbo nullum inferiorem in lege Superioris.

Diximus *per se loquendo*; nam poterit utique dispensare inferior si vel communi *Doctorum sensu*, vel consuetudine id ipsi permittatur — *Sic* Parochi propter consuetudinem possunt dispensare cum suis subditis in particulari, etiam præsente Episcopo, in necessitatibus frequentibus circa jejunium, et in abstinentia a laboribus diebus festivis — *Sic* usu inductum est; ut Confessarii omnes solvant a censuris [2], præsertim ab excommunicatione, si non reservata — *Sic* Prælati regulares possunt dispensare in regulis particularibus, si hoc eis non sit expresse vetitum in aliqua materia.

Sic etiam Episcopo communiter tribuunt potestatem dispensandi in legibus Pontificiis: — 1 Si in canonicis statutis adsit clausula: *donec dispensetur* absque alio addito: — 2 quando vel *expresse* in

1) Imo Episcopus potest dispensare in sua Diœcesi a legibus latis in *Concilio Provinciali*, modo non agatur de legibus, quarum dispensationem Concilium sibi *specialiter* reservaverit. Hoc enim valde expedit ad bonum subditorum fidelium regimen — *V.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc. l.* XIII, *c.* 5.

2) *V.* dicenda *De Censuris.*

jure potestas hæc continetur, vel in privilegio *consuetudinis legitime præscriptæ*; — 3 quando *vel* urget dispensandi *necessitas, vel* magna saltem *utilitas*, nec facile recurri potest ad Papam, *vel* in mora est *periculum* alicujus gravis incommodi; — 4 in casibus *frequenter occurrentibus et particularibus*, v. g. in jejuniis ab Ecclesia indictis, in observantia dierum festorum etc.; — 5 tandem quando *dubium est*, an casus indigeat dispensatione; tunc enim Episcopus potest declarare casum dispensatione illa non indigere, vel *ad cautelam ipse per se dispensare* [1]. In quibus omnibus Episcopus potest aliis quoque dispensationem delegare, cum hæc potestas æquivaleat ordinariæ, utpote perpetuo adnexa illius dignitati.

Est tamen in *subdito* dispensatio exequenda, cum sit actus jurisdictionis. Unde *probabilius* ac *communius* Episcopus non potest neque in legibus communibus, neque in votis ac juramentis dispensare cum peregrinis [2].

Q. 4. *Quid notandum circa potestatem dispensandi delegatam?*

R. Certum est ex jure, quod ille qui facultate ordinaria dispensat, potest alteri etiam delegare facultatem dispensandi [3]. Et tunc si delegatio sit *per modum commissionis* pro certo casu particulari, morte delegantis ea expirat, si adhuc res sit integra, scilicet si nondum sit inchoata executio facultatis obtentæ [4].

Si vero delegatio sit *per modum gratiæ*, quod contingit quando delegatio est generaliter facta quoad personas dispensandas absque expressione alicujus, tunc ea non expirat morte ipsius delegantis [5].

Delegatus alium *subdelegare* non potest; quia potestatem non accipit ut dominus, sed ut executor. Excipe *vel* si hæc ei sit concessa facultas, uti patet; *vel* si sit delegatus a Principe aut a Pontifice [6]; *vel* si sit delegatus ab Ordinario Prælato ad universitatem causarum [7].

Q. 5. *Quænam sunt justæ a lege dispensandi causæ?*

R. Causæ justæ dispensandi ad duas revocantur et sunt:

1ª *Necessitas*, quo nomine non mera impotentia accipienda est, quia tunc lex per se cessaret; sed incommodum respective grave. Sic dispensatur a jejunio qui nequit jejunare sine gravi capitis dolore.

1) Quoad dispensationes *ad cautelam* hæc notat Benedictus XIV *Notif.* CI: *Diana sapienter advertit concedi a S. Pænitentiaria vel Dataria dispensationes ejusmodi non tamquam necessarias; sed ut omni scrupulo, animique sollicitudine fideles eripiantur.*

2) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* II. *nn.* 55 *et seqq.; et Tr.* XX. *n.* 32.

3) Ex l. More ff. de jurisd. omnium judicum.

4) Ex c. 1. § 1. de Filiis Presbyt.

5) Ex Reg. 16 Juris in 6.

6) C. fin. § 1. De off. et potest deleg.

7) *L.* 1. § *An ab eo, ff. Quis et a quo* — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *n.* 195; *et l.* 6. *n.* 566.

2ª *Utilitas:* sic dispensatur a voto ille, qui in magno castitatis periculo versatur.

Ratio omnium est bonum commune, et charitas in proximum.

Ceterum *Superioris* semper est judicare, an causa dispensandi justa sit; *inferioris* vero, modo bona fide causam exposuerit, judicium Superioris expectare, reverenter recipere, et illi acquiescere.

Sed (inquires) *an superior, justa extante causa, teneatur dispensare?*

Si causa sit talis, ut tantum reddat *convenientem dispensationem*, non tenetur superior dispensare; nam est mera gratia, ideoque libera.

E contrario dispensare tenetur, si dispensatio sit *necessaria* ad grave damnum avertendum, ad bonum commune procurandum; ideo enim ipsi potestas data fuit. Denegata tamen dispensatione, subditus nequit agere contra legem, cum adhuc sub ipsa sit. Excipe tamen nisi causa adeo urgeat, ut eum a lege omnino subducat; nam *quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum* [1].

Quid (addes) *si dubitetur, an causa extans justa sit ac sufficiens?*

Tunc superior poterit dispensare in lege humana; quia possidet illius potestas, et causa extans præsumitur legitima. — Secus si dubitetur, an quis habeat potestatem, vel an adsit causa, tunc ipsa remanet probanda (nisi tamen dubitetur post factum; nam *præsumitur recte factum quod erat de jure faciendum).*

In *dubio* autem sive positivo sive negativo, an aliquis casus indigeat dispensatione, licet *satius* sit adire superiorem, saltem ad majorem tranquillitatem, ut ipse casum declaret vel dispenset, poterit tamen subditus uti sua libertate; quia idem est ac dubitare, an casus ille sit inclusus in lege. Excipe dispensationes matrimoniales ratione Sacramenti, ne frustrationis exponatur periculo [2].

Quid (subjunges) *si causa dispensationis sit certe injusta?* Quæstio vel est de dispensationis *licitate*, vel de dispensationis *validitate:*

1 Quod pertinet ad *licitatem*, certum est dispensationem sine causa esse illicitam utpote bono communi contrariam. Unde Tridentinum ait: *sciant universi sacratissimos Canones exacte ab omnibus, et quoad ejus fieri poterit, indistincte observandos. Quod si urgens, justaque ratio, et major quandoque utilitas postulaverit cum aliquibus dispensandum esse, id causa cognita ac summa maturitate a quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum* [3].

Potestas enim hæc non est data ad *destructionem*, bene vero ad *ædificationem;* atqui ea ad *destructionem* uteretur qui dispensaret

1) Cap. 4 de reg. juris. 2) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tract.* II. n. 51.

3) Sess. 25. c. 18. de R.

sine justa causa. Iste enim pacem perturbaret, quietam legis possessionem subverteret, latam transgressionibus viam aperiret, et superiores facillime exponeret inferiorum contemptui.

Quapropter licet in *communi sententia* excusetur a peccato *gravi*, et *probabiliter* etiam a *levi* qui, præcluso scandalo, utitur dispensatione sine causa obtenta, cum non amplius sit sub lege; certum est tamen *tum* concedentem *tum* petentem peccare, quia unus alteri cooperatur in violatione legis naturalis, quæ dictat partem debere conformari toti [1].

2 Ad *valorem* quod spectat dispensationis sine justa causa concessæ, distinguendum est. Qui hoc modo dispensat vel *superior* est, ita ut lex in qua dispensat sit ab eo ipso lata, aut a prædecessoribus ejus; vel est *inferior*.

Si 1, valide agit; quia legis obligatio *totaliter* pendet ab illius voluntate: unde, cessante hac voluntate, legis obligatio cessat — Si 2, invalida erit dispensatio; non enim superior præsumi potest dedisse inferiori potestatem imprudenter dispensandi in lege propria; cum non sit præsumendus velle peccare.

Q. 6. *An valeat legis dispensatio extorta per metum, vel tacita de præsenti, vel præsumpta de futuro?*

R. Dispensatio *extorta per metum* etiam injustum valet, si non constat omnino defuisse in superiore animum dispensandi; quia metus non tollit voluntarium.

Item valet dispensatio *tacita*, modo possit juste præsumi consensus de præsenti; tunc enim æquivalet expressæ. Hinc si superior videat suam legem negligi, et taceat, cum possit facile ac sine incommodo corrigere, nec monendo majus malum timeat, juste præsumitur dispensare; ne dicatur superior peccare.

Non tamen valet dispensatio *præsumpta de futuro*; nam præsumptio indicat tantum dispositionem ad dispensandum, non actualem et veram dispensationem [2].

Q. 7. *An legislator possit in sua lege secum dispensare?*

1) Porro peccant in aliquorum quidem opinione *mortaliter*; in aliorum vero (et quidem satis *probabili*) opinione tantummodo *venialiter*, prout *levem* vel *gravem* censent esse deformitatem.

2) Nec refert, quod valeat *licentia* præsumpta; etenim *dispensatio* cum sit vulneratio legis, stricte est accipienda. Non item *licentia*, quæ non aufert legis obligationem, sed tantum conditionem apponit, sub qua lex non obligat. Sic v. g. si agere aliquid prohibeatur sine licentia, qui licentiam illam obtinet a superiore, ut agat, non proprie in lege dispensatur, imo potius operatur juxta legem ipsam.

R. In quorundam sententia legislator non potest quidem *proprie* et *stricte loquendo* secum in suis legibus dispensare; non enim suis legibus ipse ligatur. Sed potest *improprie*, explicando nempe casus, in quibus vi legis naturalis non tenetur se conformare membris communitatis in servanda lege, quam ipse tulit.

Nos vero cum s. Thoma dicimus, ipsum posse secum dispensare etiam *proprie, directe* nempe et *immediate*. Ratio est quia dispensatio est jurisdictio pure voluntaria, quæ etiam erga seipsum exerceri potest. Hinc bene sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio etc. [1].

Quod pariter dicendum est cum *communi* Doctorum de illo, qui obtinuit facultatem universalem dispensandi cum aliis; iste enim potest etiam cum se ipso dispensare.

Q. 8. *An valida sit dispensatio obreptitia et subreptitia?*

Nota. Dispensatio *obreptitia* est, si ad eam obtinendam mendacium exponitur; *subreptitia*, si tacetur veritas — Hoc posito:

R. Ad dispensationem *obreptitiam* quod attinet, dicimus eam invalidam esse, si mendax causa exposita erat *finalis*, ea videlicet ob quam superior ad dispensandum inductus est; deficiente enim causa substantiali, effectus deficit — Quod si dubium sit, an superior etiam sine mendaci illa causa dispensasset, tunc standum erit pro valore dispensationis; quia jura in dubio favent valori actus.

Quoad vero respicit dispensationem *subreptitiam*, ea erit valida si veritas quæ reticetur in precibus, sit ita cum dispensatione conjuncta, ut ea cognita, superior dispensasset; quia totum haberetur quod superiorem movet. Si secus, dispensatio erit invalida — Ajunt tamen vitium *subreptionis* sanari, si in dispensatione sit clausula: *nisi agatur de jure tertii, motu proprio* — Item valere eam dicunt, si plures causæ sint expositæ aliæ veræ, aliæ falsæ, modo una ex illis sit vera et sufficiens; jam enim adesset causa finalis.

Ceterum quoad vitium sive *extrinsecum* quod consistit in defectu formæ, sive *intrinsecum* quod sistit in causæ narratione, attendendus est stylus Curiæ, ac usus; cum habeatur uti lex. Sic si erratum sit in nomine vel personæ vel Diœcesis, praxis est, ut iterum Romam mittatur rescriptum corrigendum [2].

Q. 9. *Quandonam cessat dispensatio legis?*

R. Cessat dispensatio: 1 *per renuntiationem* dispensati; potest enim quilibet cedere juri suo. Consummatur autem renuntiatio, cum a superiore acceptatur.

1) 2. 2. q. 18. a. 8. 2) Plura de dispensationibus in *Tract. de Matrim.*

2 *Per revocationem* dispensantis; *per quas enim causas res nascitur, per easdem dissolvitur.* Non tamen cessat morte dispensantis; cum sit gratia quæ habet, ut sit duratura; sicut neque cessaret, si concessa sit *ad arbitrium sedis*, quia sedes non moritur [1].

3 Cessat *per cessationem causæ finalis;* cum hæc tota sit ratio illius.

Q. 10. *Quandonam dispensatio cessat per cessationem causæ finalis?*

R. Dispensationis *causa finalis* triplici tempore cessare potest: — 1 tempore, quo literæ dispensatoriæ *expediuntur;* — 2 tempore, quo expeditæ jam quidem sunt, sed *nondum executione donatæ* ab eo, cui literæ illæ diriguntur, et qui pro earum executione delegatur, uti fieri solet; — 3 tempore, quo executione donatæ quidem sunt, sed *nondum effectum suum consecutæ.* His positis, dicimus:

1 Si finalis causa dispensationis cessat *tempore, quo literæ dispensatoriæ expediuntur,* tunc ipsa cessat dispensatio ex definitione Bonifacii VIII [2]. Ratio est, quia superior in hoc casu dispensaret sine causa, ac proinde peccaret; quod præsumi non debet.

2 Si causa finalis cessat *tempore, quo literæ dispensatoriæ expeditæ jam quidem sint, at nondum executione donatæ,* tunc cessat pariter dispensatio. Ille enim, cui literarum executio demandatur, muneri suo non potest satisfacere, nisi sub hac tacita conditione: *si preces veritate nitantur* — Hæc autem conditio exigit, ut causa finalis persistat actu, quo dispensatio suam sortitur executionem [3]. Sic Titius petit dispensationem ab impedimento consanguinitatis exponens pro causa *finali* prolis jam a consanguinea susceptæ *legitimationem:* obtinet dispensationem, et *dispensatoriæ literæ* jam sunt expeditæ; sed antequam istæ executione donentur, proles moritur: tunc dispensatio cessat omnino.

3 Si causæ finalis cessatio contingit *tempore, quo literæ executione donatæ sint quidem, sed nondum effectum consecutæ,* tunc si literæ illæ concessæ sunt hac sub conditione expressa, vel tacita: *quamdiu causa perduret,* cessante hac causa antequam literæ suum plenarium sortiantur effectum, ipsa pariter dispensatio cessat. Nam eo in casu censentur tot virtualiter dispensationes quot dies (et sic habetur concessa dispensatio, si habeat tractum successivum) — Res patet exemplo illius, qui ob infirmitatem quæ perpetua censebatur, obtinuit dispensationem a jejunio, vel ab Officii recitatione: si cessat infirmitas, redit profecto obligatio jejunandi et Officium persolvendi.

1) Secus tamen si dispensatio detur ad arbitrium suum, vel donec ei placuerit. Tum, si res adhuc sit integra, morte dispensantis cessat data facultas; quia voluntas morte finitur.

2) C. 9 de rescript. 3) C. 30 de præb. l. 6.

Si vero literæ dispensatoriæ sunt *absolutæ*, et sine ulla neque expressa neque tacita conditione; sed unico actu perfectæ sunt ac consummatæ, tunc valet dispensatio. Quia impedimentum semel ablatum per dispensationem *absolutam*, et sua jam executione donatam, amplius non reviviscit — Sic v. g. si quis absolute et illimitate obtinuerit dispensationem a voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortua conjuge, durat dispensatio.

Hæc *generatim*: suis in locis erit *de dispensationibus in particulari*.

Articulus II. — DE LEGIS DEROGATIONE, ABROGATIONE ET CESSATIONE.

Q. 1. *Quid est legis derogatio, abrogatio atque cessatio?*

R. Licet *derogatio, abrogatio*, et *cessatio* eundem sensum videantur exprimere, differunt tamen inter se.

Derogatio legis est legis adhuc vigentis quædam quasi imminutio secundum aliquam ejusdem partem, seu brevius est *abolitio partis legis* — *Abrogatio est abolitio legis totius* — Denique *cessatio* est *pura et simplex legis per se ipsam extinctio*.

Ad legis derogationem pertinent verba illa Codicis Albertini: *non si può derogare con private convenzioni alle leggi, che ragguardano l'ordine pubblico ed i buoni costumi* 1.

Q. 2. *Quotuplici modo fieri potest legis abrogatio et derogatio?*

R. Triplici modo *abrogatio* et *derogatio legis* haberi potest:

1. *Per legislatoris vel superioris revocationem*; etenim *res per quas causas nascitur, per easdem dissolvitur.* Atqui lex tam in toto quam in parte nascitur per legislatoris voluntatem; ergo per candem tam in toto, quam in parte dissolvi potest.2. Nequit tamen legislator

1) Art. 13.

2) Quæres: *An Episcopi possint extra Synodum Diœcesanam abrogare leges ipsas Synodales, et novas condere contrarias?* Affirmative, sive leges a se, sive a suis antecessoribus factæ fuerint, quibus in omnibus succedunt; nam per quas causas res nascitur, et per eas dissolvitur. Unum excipe: nempe non possunt Episcopi dispensare in lege Synodali taxativa congruæ pro Ordinandis, quæ est lex scripta; nec in non scripta, scilicet consuetudine regionis. Ratio est Bulla Innocentii XII, *Speculatores* (quam refert Croix, n. 2166) edita anno 1694: statuit enim, ut *beneficium ejus sit reditus, ut ad congruam vitæ sustentationem, sive juxta taxam synodalem, sive, ea deficiente, juxta morem regionis pro promovendis ad ss. Ordines, detractis oneribus, per se sufficiat, illudque ab ordinando pacifice possideatur.*

Unde Pontifex virtualiter et implicite adimit Episcopo facultatem dispensandi, seu potius arbitrandi, aut faciendi suppatationem suo modo, licet pro illa vice tantum. Ita resolvit Lib. *Praxis Secretariæ Tribunalis Cardinalis Urbis Vicarii*, auctore Romualdo Honorante, *Romæ* 1662. *Cap.* 8.

sine justa causa legem *licite* revocare; nam potestas non est data superioribus in *destructionem*, sed *in ædificationem*. At potest illam revocare *valide* etiam sine justa causa; cum tota vis legis pendeat ab illius arbitrio.

2 *Per contrariæ consuetudinis præscriptionem* [1].

3 *Per legem posteriorem universalem priori legi* item universali *derogantem*; alioquin foret inanis posterior lex. — Diximus: *item universali*; nam jure statutum est speciali legi non derogari per generalem, nisi *vel* fiat specialis mentio, *vel* aliter constet esse mentem legislatoris, *vel* dicatur *nostra certa scientia*.

Q. 3. *Quandonam lex dicitur per se ipsam cessare?*

R. Lex dicitur cessare per se ipsam:

1 Quando propter materiæ, vel circumstantiarum mutationem facta est *injusta*, vel *inutilis* bono communi; nam lex debet esse ex vi naturæ suæ justa et bono communi utilis.

2 Quando respectu communitatis cessat totaliter ejus *causa finalis adæquata*; tunc enim valet adagium: *cessante causa, cessat etiam effectus*: et lex evadit inutilis. Ita d. Thomas, et *communiter* [2]. Si veró lex lata sit ob plures causas, et una tantum earum cesset, adhuc viget illius obligatio, si adhuc revera sufficiens causa sit.

Sed quid (quæres) *si finis adæquatus, nempe totalis legis cesset tantum in casu particulari?*

Tunc oportet distinguere: si cesset *contrarie*, nimirum si lex reddatur nociva eo in casu, aut saltem valde difficilis, tunc *communis* est sententia, eam non obligare [3].

Si vero finis adæquatus in particulari cesset tantum *privative*, nempe si lex pro illo casu particulari, aut pro illa persona esset inutilis, tunc non ita conveniunt. Attamen sententia *communior* est, quod lex illa adhuc obligat; quia quamvis cesset finis legis in particulari, non cessat tamen in communi: ideo est periculum hallucinationis, qua quisque in casu proprio faciliter decipi potest. Unde tunc evadit lex fundata in *præsumptione juris*, quæ utique semper obligat. Ita *divus Thomas* [4].

1) *V.* dicenda in *seq. art.*

2) 1. 2. q. 103. a. 1. ad 3.

3) *V.* supra *cap.* 6. *a.* 1. *quæst.* 3 *et* 4.

4) 2. 2. q. 151. a. 2.

Sed oppositum tenent, ait Alphonsus Noster, *plures graves Doctores, nimirum Caietanus, Sylvester, Panormitanus, Angelus, Valentia, Sa, Cardenas, Ledesma, Granado, Henriquez, Hurtadus et Tamburini cum Navarro, Abbate et Comitolo; et Salmanticenses ac Viva vocant etiam satis probabile dicentes, quod sicut cessante fine in communi, cessat lex pro omnibus; ita cessante fine in particulari, cessant*

Articulus III. — DE PRIVILEGIO [1] ET CONSUETUDINE

Q. 1. *Quid est privilegium?*

R. Privilegium (sic dictum quasi *privata lex*, vel *privans lege*) definitur: *lex privata speciale aliquod alicui concedens beneficium* — Appellatur *lex privata*, non quidem respectu personæ privilegiatæ, cui nulla imponitur lex, imo gratia confertur; sed *respectu communitatis*, cui imponitur obligatio non impediendi privilegii usum.

Ex quo sequitur privilegium concedi non posse, nisi ab eo, qui legem condere potest. Item acquiritur consuetudine legitime præscripta, cum vim legis obtineat.

Differt autem privilegium a *licentia;* quia hæc conceditur tantum ad determinatos actus, et singularibus personis.

Privilegium est *interpretandum* eo modo, ut non sit inutile privilegiato; cum sit gratia. Quod si interpretatio prohibeatur, id intelligitur de sola *juridica* et *authentica;* vel de ea, quæ fit *ex professo;* non vero de *doctrinali,* quæ interdum necessaria est — Est porro regula generalis privilegium *large* accipiendum esse, maxime si sit reale, vel insertum in corpore juris ob illius perpetuitatem [2].

Item ut privilegium deroget *juri communi,* non requiritur clausula derogatoria; præsumitur enim Princeps scire leges communes. Aliter esset, si sit contra *peculiarem consuetudinem,* vel etiam *legem municipalem,* de qua nulla mentio fiat.

Q. 2. *Quomodo dividitur privilegium?*

R. Tripliciter præcipue dividitur privilegium: 1 in *reale* et *personale;* 2 in *gratiosum* et *remuneratorium;* 3 in *favorabile* et *odiosum.*

lex in particulari; cum æque in ambobus casibus lex reddatur inutilis. Et quemadmodum cessante fine in uno tempore, cessat lex pro illo, licet non cesset pro alio tempore; ita cessante fine in uno casu, cessat lex pro illo, licet non pro aliis. Et ideo dicunt communiter admitti, legem fraternæ correctionis non obligare ubi non speratur fructus — Et ut hæc sententia locum habeat, semper sic intelligenda est, dummodo certe in illo casu nullum subsit periculum hallucinationis, quod quidem semper inest in casu allato a s. Thoma, fornicationis nempe, de qua duntaxat loquitur loco citato. Homo Apost. Tract. II n. 69.

His tamen non obstantibus, ait in Op. Mor. l. 1. n. 199, *magis mihi arridet prior sententia, eo quod fere nunquam communiter loquendo in particulari cessat omnino periculum hallucinationis.*

1) Fusius de privilegiis agit s. Alphonsus, *Opere Mor. l.* 1. *Append.* II. *in fine;* et *Homo Apost. Tract.* XX, *nn.* 18, *et seqq.;* nempe de Privilegiis Ecclesiasticorum, Episcoporum, ac Regularium.

2) Ex *Cap. Olim* 6 *de verb. signif.* Et *ex Lege ult. ff. de Const. Princip.*

1 *Privilegium reale* illud est, quod *directe* et *immediate* conceditur alicui rei, v. g. loco, dignitati, muneri, statui. Hoc transit ad hæredes et successores in eadem re; cum rei ipsi privilegium inhæreat. Sed qui illud habent, nequeunt eodem uti extra territorium concedentis; quia censetur locale.

Personale vero est quod conceditur *immediate* personæ ratione sui ipsius, v. g. ob scientiam, sanctitatem etc. Hoc extinguitur cum eadem persona: et qui illud habent, possunt eodem uti in quocumque loco; quia personam afficit, eamque sequitur quocumque pergat.

Privilegium censetur *personale* si exprimatur nomen personæ, cui conceditur: v. g. *concedimus Francisco Archiepiscopo Taurinensi*. Si autem sola exprimatur dignitas: v. g. *concedimus Archiepiscopo Taurinensi*, tunc erit *reale*. In dubio, si est odiosum, habetur uti *personale*; secus uti *reale*. Ratio quia *odia sunt restringenda, favores vero ampliandi.*

2 *Privilegium gratiosum* est illud, quod datur *gratis*, nulla scilicet habita ratione sive privilegiati, sive aliorum. Hoc etiam sine causa revocare licet.

Remuneratorium e contrario illud est, quod alicui conceditur ratione *meritorum ipsius*, vel *alterius*. Hoc revocari non potest, nisi ex justa et gravi causa, atque cum ablati privilegii compensatione; nam erat quasi merces laboris.

3 *Privilegium favorabile* est illud, quod privilegiato confert commodum, et nemini affert incommodum: tale est v. g. privilegium vescendi carnibus tempore Quadragesimæ. Hoc porro semper est *ampla interpretatione* explanandum; quia *beneficium Principis late accipiendum est* [1].

Odiosum vero est illud, quod uni confert commodum, alteri præjudicium. Dicitur *odiosum* respectu *aliorum*: talis est v. g. exemptio a solvendis tributis, quæ gravant alios. Et ideo semper est *strictæ interpretationis*, quia *odia sunt restringenda* [2].

Q. 3. *Quot modis privilegium amittitur?*

R. Sex modis privilegium amitti potest:

1 *C. 8 de privil.*

2) Aliæ sunt privilegiorum species — Sic est privilegium *contra jus*, si juri communi deroget; et *præter jus*, si ejus actus a jure non attendatur — Est privilegium *motu proprio* datum, et ita censetur si proferat illam clausulam; secus censetur datum *ad instantiam* — Est privilegium *ad instar*, si quæ uni sunt concessa, alteri communicentur accessorie; atque *pariformiter*, si quæ uni data sunt, alteri communicentur æque principaliter. *Illud* extinguitur, minuitur, augetur, prout extinguitur, minuitur vel augetur privilegium principalis; non item *istud*, quod non dependet ab alio, etc.

1 *Lapsu temporis præscripti;* aut *cessante causa,* propter quam fuit concessum; aut *non servata conditione,* sub qua fuit concessum. Nam privilegium non durat ultra intentionem concedentis; atqui concedens noluit privilegium tribuere, *nisi* ad *tale* tempus et sub *tali* causa et cum *tali* conditione. Ergo etc.

2 *Per voluntariam et liberam renuntiationem* factam a privilegiato et acceptatam a privilegiante. Quia *liberum est unicuique juri suo renuntiare* [1], si hoc jus favorabile proxime non respiciat bonum communitatis [2].

3 *Per non usum* spatio temporis ad præscriptionem sufficienti, si privilegium sit odiosum, *et se obtulerit occasio illo utendi;* quia in hoc casu censetur adesse *tacita illius renuntiatio* [3]. Si non sit *odiosum,* non amittitur per præscriptionem; quia nemo est qui habeat jus querelam de eo movendi.

Diximus *et se obtulerit occasio illo utendi;* nam secus privilegium non amittitur. Sic qui usus non est privilegio ducendi aquam de fundo alieno in fundum proprium quia fons exaruit, privilegium amisisse dici non poterit [4].

4 *Per usum privilegio formaliter contrarium,* si privilegium sit *odiosum,* ob præsumptam nempe privilegii renuntiationem. Sic qui habet privilegium non solvendi decimas et eas tamen solvit *scienter* et *libere,* privilegium amittit [5].

Si vero non sit *odiosum,* illud non amittitur ob contrariam rationem. Sic qui habet privilegium non jejunandi tempore Quadragesimæ et tamen jejunat, privilegium suum non amittit; quia jejunare præsumitur ex devotione, non vero ex voluntate privilegio renuntiandi [6].

5 *Per abusum;* quia privilegium meretur amittere qui eo abutitur. Ad id tamen requiritur sententia *declaratoria* nisi privilegium datum sit sub conditione illud *ipso facto* amittendi per abusum [7].

6 Denique *per revocationem concedentis,* aut ejus successoris privilegiato significatam — Porro privilegium regulariter intelligitur revocatum per novam legem, quamvis non adsit clausula revocatoria, quando aliter non potest nova lex suum effectum sortiri; neque enim dici debet conditam fuisse legem inutilem.

Ad revocationem autem ordinarie sufficit clausula generalis: *non*

1) Cap. 6 de priv. l. 29 Cod. de pact.
2) Cap. 8 de const.; Cap. 22 de præb., arg l. 47. ff. de re judicata.
3) Cap. 8 de priv.
4) L. 34. Unus ex sociis § ult.
5) Arg. cap. Cum accessissent 8 de const.
6) Arg. l. 2. ff. de via publ.
7) Cap. 24. de priv.

obstantibus privilegiis, nisi sint justitiæ, vel qualificata, vel inserta in jure. Si vero dicatur: *ex certa scientia, ex motu proprio, de plenitudine potestatis*, vel si certo constet de mente legislatoris, tunc revocatur quodcumque privilegium, exceptis onerosis [1].

Q. 4. *An privilegium expiret morte concedentis?*

Nota. Distinguendum est *rescriptum gratiæ*, quod nempe continet gratiæ alicujus elargitionem: v. g. absolvendi, dispensandi, recipiendi Ordines *extra tempora*. Et *rescriptum justitiæ*, quod nempe respicit justitiæ administrationem: v. g. appellandi ab aliqua sententia, jurisdictionem in tali re, vel persona exercendi.

Item in *rescriptis gratiæ* distinguenda est *gratia facta* a *gratia facienda*. *Gratia facta* dicitur, quando delegatus habetur tamquam merus executor. *Gratia facienda* vero dicitur, quando conceditur facultas dispensandi, et relinquitur arbitrio ipsiusmet delegati.

His positis:

R. Rescriptum *gratiæ factæ* non expirat morte concedentis, hoc ipso, quod gratia jam facta sit — Rescriptum vero *justitiæ* et *gratiæ faciendæ* expirat utique [2], si res adhuc sit integra, id est si delegatus jurisdictione sibi concessa nondum uti cœpit [3].

Privilegium sub clausula *donec voluero*, alii dicunt expirare morte concedentis ad modum dispensationis; quia voluntas morte finitur. Alii *probabiliter* tuentur minime extingui; quia privilegium utpote favorabile (cujusmodi non est dispensatio, quæ est vulnus legis) ut extinguatur, debet concurrere actus positivus; cum per se favores sint ampliandi.

Ceterum tradit cl. Alasia, *nostris in regionibus* (in Regno Pedemontano), *usu et praxi receptum esse, omnia officia et gratias, quæ ulicui conceduntur a Principe, durante ipsius beneplacito, per illius obitum non extingui.*

Q. 5. *Quid est consuetudo?*

R. Consuetudo est *jus populi actibus uniformibus, diuturnis ac liberis inductum*. Obligat in conscientia, si debitis fulciatur conditionibus. Constat *tum* ex utroque jure, ubi pluribus in locis hoc manifestissime traditur [4]; *tum* ex ratione, nam, consuetudine semel

1) Cap. 1. de consl. in 6.

2) *Si cui* 36, *de præb. in* 6 — Hoc tamen non currit de gratiis obtentis a Majori Pœnitentiario vel a Legatis Apostolicis, quæ morte Papæ non expirant ex *C. Clem.* 1, *de elect.* § *Eo tamen*; et *Cap. Legatos* 2 *de off. Leg. in* 6.

3) C. si cui nulla 36 de præb. in 6.

4) *Cap. In his D.* XI; et *Cap. Illa D.*; *Cap. Cum dilat. de consuet. et tot. tit.* — *L. de quibus ff. de Legibus*; et *L. præses. C. Quæ sit longa consuet.*

inducta, lex non amplius confert ad bonum publicum: *tunc manifestatur*, ait Angelicus, *quod lex ulterius non sit utilis, sicut manifestaretur si lex contraria verbo promulgaretur* [1].

Consuetudo *alia* est *universalis*, quæ in toto Regno, vel in tota Ecclesia viget; *alia particularis*, quæ non viget nisi in aliqua parte, v. g. in Provincia vel Diœcesi.

Item *alia* dicitur juxta legem, *alia* præter legem, *alia* contra legem: 1ª legi conformis est, et eam magis explicat: 2ª inducit novum jus, quod antea non existebat: 3ª abrogat legem ipsam jam latam.

Q. 6. *Quid requiritur, ut consuetudo vim legis habeat?*

R. Quinque communiter requiruntur, ut consuetudo fiat lex:

1 Ut non introducatur a persona particulari, sed *a majori parte communitatis;* alioquin novæ leges novis continuo locum darent, cum privatum instabilem reddat mala sua cupiditas. Non tamen ut omnes omnino e communitate eam inducant necesse est; ab omnibus enim moraliter factum censetur quod fit a parte majori.

2 Ut sit *rationalis*, non quidem eo sensu, quod non sit peccaminosa; nam ordinarie peccant qui eam primitus inducunt. Sed eo sensu quod sit de materia, quæ possit per legem humanam imperari. Hinc non datur consuetudo *neque* contra legem naturalem; hæc enim respicit honestatem, quæ imperscrivibilis est. *Neque* contra legem divinam, quam voluit Christus perduraturam ad mundi finem independenter a populo. Unde ea datur tantum contra humanam.

Hic autem animadvertimus, in consuetudine non requiri bonam fidem; nam etiam *peccando* consuetudo potest induci, ut merito docet Antoine; fortior enim vis legitimæ consuetudinis in eo est, ut lex passim non servetur, quando occurrit servanda [2].

3 Requiritur *tempus diuturnum* cum repetitis actibus continuatum. Dicimus: — 1 *cum repetitis actibus*, ut colligatur populi consensio. Tales autem actus oportet, ut sint *liberi* ac *notorii* saltem notorietate facti; nam consuetudo cum vim legis habeat, non minus quam lex debet esse voluntaria et promulgata: — 2 *continuatum;* nam si interrumpatur etiam per actum unicum a majori parte communitatis, vel si interim Princeps reclamet et puniat consuetudinis

1) 1. 2. q. 97. a. 3. — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *nn.* 107 *et seqq.*

2) Triplicem in consuetudine veluti temporis statum distinguunt Salmanticenses: *initium, progressum* et *finem. Initio* introducentes consuetudinem contra legem omnes peccant; quia adhuc obtinet lex. In *progressu* non peccant qui ea jam a majoribus inducta bona fide utuntur, sed adhuc possunt a Principe puniri; quia nondum ea est legitimata. In *fine* neque peccant, neque amplius puniri possunt; cum jam sit vera lex.

introductores, consuetudo illa minime præscribet. Nomine autem *actuum* hic intelligimus etiam *actus negativos*, seu omissiones contingentes eo tempore, quo lex suam urgeret obligationem [1].

4 Requiritur *intentio* se obligandi, vel consuetudinem introducendi. Quapropter nulla evadit consuetudo, si populus aut major ejusdem pars aliquid, v. g. peragat ex devotione.

Intentio vero se obligandi cognoscitur ex circumstantiis, nempe *si* consuetudo constanter observetur, *si* observetur etiam cum incommodo satis gravi, *si* ita sentiant homines pii [2].

5 Denique requiritur *consensus Principis personalis* vel *legalis;* quia lex prodit a superiore, ideoque non sine illius consensu [3].

Princeps consentit *personaliter,* cum *vel* per se et immediate consentit ut inducatur consuetudo obligatoria, *vel* eam tacite aut expresse approbat, *vel* illi non resistit; scire enim debet eam passim introduci ubique. Unde continuo ipsi invigilandum est, si velit, ut sua lex firma existat.

Consentit vero *legaliter,* quando ipse aut ejus prædecessores leges *vel* tulerint *vel* receperint, quibus approbantur consuetudines rationabiles atque legitime præscriptæ.

Q. 7. *Quantum temporis requiritur, ut consuetudo obtineat?*

R. Cum *distinctione:* vel consuetudo inducitur *via conniventiæ,* legislatore nempe sciente et connivente: quod tunc evenit, quando legislator scit legem non recipi, et dissimulat, cum possit facile urgere observantiam. Vel inducitur *ordinaria via* præscriptionis, legislatore ignorante.

Si 1, docet Benedictus XIV, *nullum temporis spatium esse necessarium. Tunc quippe post paucos actus a superiore toleratos præsumitur, quod idem per hanc ipsam conniventiam suam legem tacite revocet; noluitque eam obstringere communitatem, cui displicet* [4].

Si 2, *alii* dicunt hoc relinquendum esse arbitrio prudentum, qui juxta repetitionem actuum, negotiorumque qualitatem pronuntiabunt. *Alii* decem annos sufficere docent contra *leges civiles;* quia hoc tempus in jure dicitur longum [5]. Sed contra *leges ecclesiasticas* requirunt 40

1) Hoc modo cessavit obligatio audiendi Missam Parochialem in die festo; quia nempe a fidelibus omissa est eo tempore, quo vigebat.

2) In *dubio* an consuetudo sit ex obligatione necne, sub gravi an sub levi, ad culpam an ad pœnam tantum, benignior pars semper erit tenenda; nam quisque censetur minus quoad potest, velle se obligare.

3) S. Thomas, 1. 2. *q.* 97. *a.* 3. *ad* 3.

4) De Syn. *l.* XIII. *c.* 5.

5) L. ult. C. de præscrip.

annos; quia hoc tempus necessarium est ad præscribendum contra Ecclesiam [1] *Alii* demum plures cum Ferraris, Lessio, Lugo, Navarro, et Sa (in quorum sententiam evidenter inclinat laudatus Pontifex) *probabiliter* dicunt sufficere 10 annos pro utraque lege; cum nulla in jure habeatur facta legis distinctio, et textus contrarii loquantur tantummodo de juribus, ac bonis Ecclesiæ immobilibus [2].

Q. 8. *Quot sunt effectus consuetudinis legitime inductæ?*

R. *Effectus* consuetudinis sunt tres: — 1 *legem dubiam interpretari;* quia consuetudo merito appellatur, et est *optima legum interpres;* — 2 *legem veterem abrogare;* — 3 *legem novam inducere;* consuetudo enim vi legis potitur. Ita omnes cum Angelico [3].

Q. 9. *An consuetudo possit abrogari per subsequentem legem?*

R. *Affirmative:* consuetudo potest *abrogari* per sequentem legem; consuetudo enim suam habet vim obligandi ab ipsa Principis auctoritate; ergo eadem auctoritate poterit illam amittere.

Commune tamen est non abrogari consuetudinem *particularem* ob generalem legem contrariam, nisi recte præsumatur Princeps eam nosse saltem confuse, et voluisse eam abrogare — Hinc *particularis* consuetudo unius Provinciæ non abrogatur per legem generalem totius Ecclesiæ vel Regni, nisi in lege illa fiat specialis ejusdem mentio, vel per clausulam generalem dicatur: *non obstante quacumque consuetudine.* Aliter præsumitur Princeps ignorare eam consuetudinem particularem, et ideo eandem abrogare noluisse. — Excipiunt Salmanticenses leges ab Episcopis sancitas; cum Episcopi præsumantur omnium consuetudinum contrariarum habere notitiam.

Ex adverso quia consuetudines *universales* præsumuntur Principi esse notæ, eo ipso abrogari dicendæ erunt, quod Princeps fert legem contrariam, etsi desit clausula generalis derogatoria.

Consuetudo autem *immemorialis*, cum majorem habeat vim, non revocatur, si ea non exprimatur in lege, ut S. C. declaravit [4].

Q. 10. *An expediat inductas consuetudines evellere?*

R. Si consuetudo sit *contra fidem ac bonos mores*, utique est curandum, ut quoad potest cito evellatur; nulla siquidem dari potest hac de re legitima præscriptio. Imo illa non tam est *consuetudo*, quam *corruptela.*

Item præstat, ut evellatur quæ *inutilis* est atque minus ad pietatem fovendam conducit; cum superioris esse debeat bonum subditorum

1) C. De Quarta; et Cap. ad Aures de præscript.

2) *V.* Liguori, *Op. Mor., l.* 1. *n.* 139; *Homo Apost. Tr.* II. *n.* 11.

3) 1. 2. q. 97. a. 3.

4) Fagnanus, in cap. Ad hæc n. 34 de rel. domib.

curare [1]. Hic tamen magna prudentia opus est, et habenda ratio temporis, loci ac personarum; nam non raro, uti observat Augustinus [2], *ipsa mutatio consuetudinis, etiam quæ adjuvat utilitate, novitate perturbat* [3] — Oportet nempe, ut neque desides simus, neque plus æquo solliciti. Quod si cujusmodi sunt superiores, ejusmodi plerumque esse solet et populus, hoc maxime nostrum esse debet, ut

1) Nonnullæ *reprobatæ* consnetudines vid. *tum* penes Zambonj, *collectio declarationum S. C. Concilii*, — V° Consuetudo; *tum* penes Alasia, *De Legibus diss. v. c. u. a. u. § unic.* qui eas refert prout referuntur ab Ubaldo Giraldi, *pag.* 20. *sect.* 36; *tum* penes Filalete, *Prolegomeni di Teologia Canonico-Morale*, Vol. 2.

2) *Ep.* 54 *ad Januar. c.* 5.

3) Hic etiam audiendus Benedictus XIV, qui Constitutione *Paternæ charitatis* quoad mercatus, qui festis diebus alicubi agebantur, ait: « Quia malum universale est, ac alte « radices egit, opus est prudentia et maturitate, ne fructu careat medela, ac vulnus « exasperet, *quod possumus exigendum est, non quod optamus*. Admonitionibus pro- « inde uti satius videtur quam minis; et si minæ quandoque intententur, servandum « est exacte monitum sapientissimum sancti Augustini, Epist. XXII ad Aurelium Carthaginensem Episcopum, qui agens de auferenda convivorum licentia totam passim Afri- « cam fœde occupante, sub inani obtentu honorandi festa martyrum, scripsit: *Non aspere « quantum existimo, non duriter, non modo imperioso ista tolluntur; magis do- « cendo quam jubendo; magis monendo quam minando; sic enim agendum est cum « multitudine; severitas autem exercenda est in peccata paucorum. Et si quid mi- « namur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futurorum, ne nos « ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur* ».

Neque etiam hic extra rem esse putamus genuinam ideam signare *tolerantiæ* et *intollerantiæ*, de qua hodie tot verba faciunt politici, ut nempe licita ab illicitis secernamus. De hac porro præstat proferre verba præclarissimi Balmes in celeberrimo suo Opere, *Il Protestantismo comparato al Cattolicismo nelle sue relazioni colla civiltà Europea*, ubi cap. XXXV hæc notat: — « L'intolleranza religiosa o teologica consiste in quel convincimento de' Cattolici, l'unica religione verace essere la Cattolica. L'intolleranza civile consiste nel respingere dallo Stato le religioni tutte, che non sono la Cattolica. Queste definizioni devono bastare a chi non è destituito del senso comune a persuadersi che le due specie d' intolleranza non sono inseparabili; sendo certamente possibile che uomini fermamente convinti della Cattolica verità soffrano coloro che hanno diversa religione, o che pur anche non ne professano alcuna — L' intolleranza religiosa è un atto dell'intelletto inseparabile dalla fede, perciocchè chi crede fermamente esser vera la propria religione, deve di necessità ritenere che solo essa è vera, essendo necessariamente una la verità. L'intolleranza civile è un atto della volontà, che ributta gli uomini, i quali professano una religione diversa, e produce vario risultato secondo che s'alligna nell' individuo o nel governo.

Al contrario la tolleranza religiosa è la credenza che tutte le religioni son vere, il che, ben inteso, viene a dire non esserne alcuna che lo sia; non essendo possibile che sian vere al tempo stesso cose che si contraddicono — La tolleranza civile è il consentire che vivano in pace uomini di religione diversa; e, al pari dell' intolleranza, ha vario effetto secondo che si ritrovi o nell' individuo o nel governo ».

operum nostrorum exemplo subditos amoveamus a malo, firmemus in bonum, atque ad meliora pertrahamus.

Si tandem consuetudines sunt *laudabiles*, quammaxime fovendæ sunt, uti patet; *si tamen aliquorum infirmitas non ita impedit, ut amplius detrimentum sint* [1].

Quoad consuetudinis abrogationem hæc etiam notanda ex Codice civili Regni Sabaudiæ: *in tutte le materie, che formano l'oggetto del presente Codice.... cesseranno di aver forza di legge i regolamenti, usi, consuetudini, e qualunque altra disposizione legislativa, salvo ne' soli casi, in cui il Codice stesso vi si riferisce* [2].

Q. 11. *Quid circa desuetudinem speciatim notandum est?*

R. Duo sunt notanda præcipua quoad *desuetudinem*: unum respicit *conditiones*, alterum *effectus*.

1 Desuetudinis *conditiones* sunt, ut ea sit tum *rationabilis*; nimirum ut non sit contra jus divinum; tum *legitime præscripta*, ut habetur *Cap. Licet de consuetudine.*

2 *Effectus* desuetudinis est legi derogare, etiamsi in lege apposita sit clausula: *non obstante quacumque consuetudine.* Etenim talis clausula præteritas respicit consuetudines, non vero futuras [3].

Sed notandum est, quod ut desuetudo legi deroget, non sufficit intentio legem transgrediendi; sed expresse intentio requiritur legem delendi. Nihilominus si lex diu bona fide, nempe ex legis ignorantia non observetur, ait Layman cum Suarez, Azor, Glossa etc. quod decennio ipsa præscribitur, etiam ignorante Principe; præsumitur enim Princeps, qui positive non obstat, approbare quamlibet consuetudinem, quæ legitime præscripta est.

1) S. Augustinus, *Epist.* 55 *ad Januar. c.* 19.

Quæ quidem omnia maxime Parochi notare debent: vid. etiam dicenda *Tract. seqq.* ubi erit *de moribus Parochorum.*

2) Art. ult.

3 Ita Liguori, *Homo Ap. Tr.* II, *nn.* 80, 81.

APPENDIX

DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ

Sex numerantur Ecclesiæ præcepta, quæ hisce versiculis includuntur:
Festa colas præsens *Sacro; Jejunia* serves;
Annua sit *Confessio;* sit *Communio* Pascha;
Solvantur *Decimæ;* vetito ne tempore *nubas.*

1 Videlicet *Missæ auditio diebus festis:* — 2 *Jejunium in Quadragesima, aliisque diebus designatis, et a carnibus abstinentia singulis feriis sextis, et sabbatis;* — 3 *annua Confessio;* — 4 *Communio in Paschate* — 5 *Decimarum solutio;* — 6 *Nuptiarum proibitio certis temporibus.*

Hic agemus tantum de 1, 2, et 5. De 3 vero erit in Tract. de *Pœnitentia;* de 4 in Tract. de *Eucharistia;* de 6 in Tractatu de *Matrimonio.*

CAPUT PRIMUM

DE PRIMO ECCLESIÆ PRÆCEPTO

De Auditione Missæ *diebus Festis* 1

Articulus I. — DE HUJUS PRÆCEPTI SUBJECTO

Q. 1. *Quosnam obligat præceptum Missam audiendi Festo die?*

R. Omnes fideles rationis usum habentes, legitime non impediti, cujuscumque sint status, ætatis et conditionis, etiam Sacerdotes non celebrantes, generali illo præcepto sub gravi ligantur. Id probat universalis Ecclesiæ praxis et sensus, atque juris præscriptio 2.

Q. 2. *An surdi et cœci teneantur præcepto Missæ in Festo?*

R. Qui sunt cæci simul et surdi hoc præcepto non tenentur; quia in hoc casu eorum præsentia esset physica tantum et materialis.

Qui vero sunt cæci, aut surdi tantummodo, utique tenentur; quia Sacrificio *moraliter* præsentes esse possunt, isti quidem *audiendo,* illi autem *videndo* Sacerdotem sacrificantem. Ideo possunt utrique Missæ interesse *pie* ac *devote* — Idem valet de *surdo-mutis,* cum videant.

Articulus II. — DE PRÆSENTIA ET LOCO AD MISSÆ AUDITIONEM

Q. 1. *Quænam præsentia ad Missæ auditionem requiritur?*

R. Talis requiritur *præsentia* ad Missæ auditionem, quæ sufficiat,

1 Hoc præceptum antiquissimum est, ac illius meminit sæculo secundo s. Justinus martyr, *Apolog. n.* 67. 2) Can. 62 et 64 de cons. dist. 1.

ut quis *Sacrificio interesse*, et cum aliis audientibus *moraliter conjungi* dicatur: ita Theologi *communiter*. Et sane hæc est actio moralis.

Hinc 1 *commune* est eum satisfacere, qui Missam audit in choro post altare vel post templi fenestras altare respicientes. Imo et post parietem sive columnas, vel per fenestram quæ fert in templum (etiamsi Sacerdos celebrans non conspiciatur): dummodo *moralis* cum aliis *unio* ex communi hominum judicio censeatur adesse.

2 Item *commune* est et illos satisfacere, qui ad breve tempus recedunt ab Ecclesia, ut sumant vinum, thus etc.: vel ut pulsent campanas; cum talis recessus ordinetur ad sacrificium.

3 Docent etiam *non improbabiliter*, *tum* illum satisfacere, qui Missam audit ex fenestra domus, licet via intermediet, modo prospiciatur altare et parva sit distantia, ut censeatur adhuc moraliter assistere; *tum* illum, qui in magna Basilica in aliqua capella distantissima moratur, si possit celebrantem respicere et videre quid agat [1].

Q. 2. *In quanam Ecclesia Missa audienda est ad satisfaciendum?*

R. *In qualibet Ecclesia publica*, etiamsi non sit parochialis, Missa ad satisfaciendum præcepto audiri potest, prout hodie certum est.

Integrum hodie, ait immortalis gloriæ Pontifex Benedictus XIV, *omnibus esse in qualibet Ecclesia, modo non sit capella seu oratorium privatum, sacris mysteriis interesse (quia contraria consuetudine in toto orbe recepta derogatum est præcepto audiendi Missam parochialem) docent Silvester, Navarrus, Trullench, Barbosa: addentes insuper, non posse hodie Episcopum præcipere suis subditis, ut se sistant Missæ parochiali; quia non potest delere consuetudinem, quæ cum viget in toto orbe, jam induit naturam juris communis... Enim vero non præcepto adigendam, sed hortationibus ad id alliciendam plebem statuit Tridentinum sess. XXII in Decreto* de observandis et evitandis *in celebratione Missæ* [2].

Hac de re hæc habet *Synodus Novariensis:* « Dominicis ceterisque Festis « diebus unam tantum Missam in Oratoriis campestribus ab Ecclesia Paro- « chiali valde dissitis celebrari permittimus circa ortum solis. In reliquis autem « Ecclesiis Diœcesis præcipue Confraternitatum Sacra fiant multo ante vel post

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 312, *et seqq.*

2) De Sacrif. Missæ, *Append.* XII.

Vid. etiam quæ habet *Notificationibus* XLIV, *et* CV. Quod clarius tuetur idem Summus Pontifex, *De Synodo Diœc.* l. XI. c. 14.

Cum plurimum conveniat, ut populus Missæ Parochiali assistat, tum ut oves suum agnoscant pastorem, tum ut verbum Dei audiant, unum adhuc poterit Episcopus, uti declaravit S. Congregatio 25 maj. an. 1552, disponere, *ut diebus festis Missæ celebrari non debeant in aliis Ecclesiis, nisi celebrata Missa in Ecclesia parochiali.*

« Missam Parochialem, ita tamen ut ubi plures sunt Sacerdotes, communis « commodi ratio habeatur, prout Parochus censuerit.

« Sed ut id omne amoveatur, quo populus a frequentanda Parochiali Missa « abduceretur, volumus atque edicimus, ut dato ejusdem primo signo, nemo « sive in Parochiali, sive in aliis Ecclesiis aut Oratoriis (prævio præsertim « campanæ signo) Sacrum faciat, donec absoluta sit Parochialis Missa etc. [1] ».

Q. 3. *An præcepto satisfaciat Missam audiens in Oratorio privato?*

R. Ex Brevibus concessionis habetur non satisfacere præcepto qui Missam audiunt in Oratoriis privatis, nisi vel sint *domini* aut eorum *conjuncti*, qui habitent in eadem domo eorumque expensis vivant; vel sint *servi*, qui a dominis alantur, et quidem familiares necessarii. Imo et pro istis festa principaliora [2] excipiuntur, nisi concessio facta sit causa infirmitatis.

Non tamen ut *privata Oratoria* sunt habenda:

1 Oratoria benedicta et designata ad usus sacros licet erecta in domibus privatis, si tamen *ingressus* pateat etiam *a via publica*.

2 Oratoria erecta in *seminariis*, *conservatoriis*, *hospitalibus*, et *domibus religiosorum*, uti habet praxis; nam illa loca non sunt privatæ domus.

3 Oratoria erecta in *palatiis Episcoporum* ac *Cardinalium* ex S. C. — Imo Episcopi possunt celebrare, vel celebrare facere, se præsentibus, in omnibus domibus (etiam extra Diœcesim), ubi reperiuntur causa visitationis, aut itineris, aut moræ extra Diœcesim a jure, vel a S. Sede ob aliquam causam peculiarem permissæ. Ita Bulla *Apostolici muneris* Innocentii XIII confirmata a Benedicto XIII [3].

Articulus III. — DE MODO QUO MISSA EST AUDIENDA

Q. 1. *Quomodo Missa audienda est?*

R. Ad satisfaciendum præcepto Missa *ab uno Sacerdote*, *integra*, atque *uti actio sacra* audienda est:

Diximus 1 *ab uno Sacerdote.* Id patet ex eo, quod ab Innocentio XI diris devota sit illa n. 53 propositio: *satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis Sacerdotibus audit.* Neque etiam (in longe *probabiliori sententia*)

1) *De Sacrif. Missæ*, *pag.* 102.

2) Quænam sint ista festa principaliora, declaravit S. C. ut videre est ad *Append.* III. *Vol.* II hujusce nostri Operis.

3) *V.* Liguori, *Op. Mor. nn.* 318, *et seqq.*; il. *Homo Ap. Tr.* VI. *nn.* 37, *et seqq.* — *V.* etiam De Bonis, *De Oratoriis publicis, et privatis*, *Mediol.* 1761.

satisfaceret is, qui duas Missæ medietates *successive* a duobus Sacerdotibus audiret, si nempe ab uno audiat usque ad consecrationem inclusive, ab alio reliquam partem; nam Ecclesia præcipit auditionem Missæ, quæ sit unum et integrum sacrificium; atqui hoc non constituunt duæ duorum Sacerdotum medietates [1].

Diximus 2 *integra;* nam ab Ecclesia præcipitur auditio Missæ non quoad sacrificium tantum, sed quoad totam liturgiam: et talis est praxis fidelium. Hinc *communius* et *probabilius* docent: — 1 eum graviter peccare, qui omittit Missæ initium ad Evangelium *inclusive*, licet non pauci velint eum tantum *venialiter* peccare, prout illam habent vel non habent uti partem notabilem [2]; — 2 *graviter* item eum peccare, qui Missæ non interest *tempore Consecrationis* etiam unius speciei, licet reliquam audiat; quia illa est pars præcipua et *essentialis* Sacrificii. Idem dicendum de *Communione Sacerdotis*, quæ profecto vel pertinet ad Sacrificii naturam vel certe ad *substantiale* ejusdem complementum. Si vero quis omnia prætermitteret, quæ Sacerdotis Communionem subsequuntur, est *commune* cum Suarez [3], quod non peccaret mortaliter, licet omiserit etiam omnia, quæ præcedunt Epistolam [4].

Diximus 3 *uti actio sacra*, nempe necessaria est intentio Missam audiendi uti actionem religiosam, ut sic dici possit actus humanus in ordine ad id, quod præcipitur. Hinc qui ex mera curiositate Sacro interesset, non faceret actum religiosum, neque proinde præceptum impleret. Cum tamen opus jam sufficienter præstetur; non requiritur intentio *explicita*, sed sufficit *implicita*.

Primam illam habere dicitur qui intendit audire Sacrum, vel præcise vult satisfacere præcepto Ecclesiæ de Missa audienda.

Hanc vero *secundam* habent: 1 qui templum petunt volentes implere

1) Celerum *probabilis* est sententia Layman, Navarri, Sa, Soti et aliorum, qui docent præcepto satisfieri, si quis unam v. g. Missam audiat ab uno Sacerdote usque ad *Consecrationem exclusive;* alteram vero ab altero a *Consecratione usque ad finem*. Nam jam audiret quod est de essentia Missæ ab uno Sacerdote. Conveniunt tamen, quod ille, qui duas sic dimidiatas Missas audiret, nullo modo excusari posset a peccato *saltem veniali* ob quamdam inordinationem.

2) Imo sunt qui censent non esse nisi *veniale* venire tantum ante Offertorium; ajunt enim sic fieri satis præcepti substantiæ, licet non omni modo.

3) Ceterum qui intrat Ecclesiam post consecrationem ultimæ Missæ reliqua audire tenetur; nam satis adhuc est *probabile* (quamvis contrarium sit *probabilius*) essentiam sacrificii in sola sumptione consistere: unde qui non potest *certo*, tenetur saltem *probabiliter* præceptum implere.

4) Hic autem notamus unicam Missam integram sufficere etiam Nativitatis die, cum nullibi aliter inveniantur præscriptum. Est *unanimis sententia*, ait Bouvier.

officium Christiani; 2 qui Missæ intersunt generatim tamquam rei sacræ ad cultum divinum pertinenti.

Q. 2. *An requiratur attentio in Missa audienda?*

R. Præter *intentionem* ex parte voluntatis in Missa audienda requiritur etiam *attentio* ex parte intellectus ad validitatem; Ecclesia enim præcipit Missæ auditionem tamquam actum, qui pertinet ad cultum divinum. Atqui cultus divinus plus exigit certe, quam solam præsentiam physicam et materialem.

Quare *mortaliter* peccare et præcepto non satisfacere dicendi sunt qui per notabile temporis spatium [1] *vel* voluntarie dormiunt, *vel* cum aliis fabulantur, *vel* penitus distracti imagines, picturas, aliaque templi ornamenta perlustrant, *vel* sensibus abrepti sunt. Non tamen probabilius qui extasim patiuntur, quia tunc adest attentio ad Deum perfectior, et libertas non amittitur ex s. Thoma [2].

Sed (quæres) *qualis attentio requiritur in Missa audienda?*

Duplex distingui debet attentio: *interna* una, *externa* altera — *Interna* ea est, qua quis advertit *vel* ad verba et actiones Sacerdotis ex fine bono; *vel* ad sensum et mysteria, quæ per actiones et verba significantur; *vel* ad Deum precibus ac meditatione adorandum, laudandum, colendum — *Externa* vero in eo consistit, quod ille qui Sacrum audit, non ponat actionem externam impedientem mentis suæ applicationem.

Jam vero certum est necessariam esse attentionem *externam;* cum illius defectus omnino impediat Missæ attendere humano modo. Hinc non satisfacit qui tempore Missæ scribit, pingit, vel legit libros profanos, imo etiam sacros, si sint historiarum et legat vel sola eruditionis vel curiositatis vel studii causa.

Quod vero pertinet ad *internam*, sententia *communior, probabilior* et *consulenda* cum s. Thoma [3] docet ipsam quoque requiri, saltem *virtualem* et *confusam*, ita nempe ut aliquo saltem modo advertatur quid fiat. Nam licet Ecclesia *directe* non præcipiat actus internos; eos tamen præcipit *indirecte*, in quantum videlicet actio interna necessaria est, ut actio illa externa bene et rite fiat, sive ut Missæ Sacrificium *pio et religioso modo* audiatur [4].

Ceterum ad levandum animum fidelium refert animadvertere:

1) Tempus notabile illud est, quod correspondet parti notabili Missæ.

2) 1. 2. q. 118. a. 3. 3) In 4. D. 15. q. 4. a. 2. q. 4.

4) Sunt tamen multi, qui cum Croix, Lessio, Medina, Suarez etc. tradunt sufficere externam et moralem præsentiam cum generali intentione colendi Deum: quod minime judicatur a nobis *improbabile*, saltem extrinsece.

1 Quod ut dicatur quis præcepto de Missa audienda minime satisfecisse, requiritur non solum, ut voluntarie se distrahat per notabile temporis spatium; sed etiam ut *plene advertat* se in Missa audienda distrahi, et tamen adhuc in illa mentis divagatione moretur. Si secus esset, sexcentis anxietatibus foret locus.

2 Quod satisfaciunt *collectores eleemosynæ, cantores, musici, attollentes folles* etc. si aliquo modo attendere student. Ratio est quia tales actiones Sacrificio inserviunt, et ad Dei cultum referuntur [1].

Q. 3. *An præcepto satisfaciat ille, qui Missæ tempore ad Confessionem se præparat, vel illam actu conficit?*

R. Ad illum quod pertinet, qui Missæ tempore *ad Confessionem se præparat*, dicendus est per se loquendo sufficienter Missam audire; quia sufficienter adhuc potest piis illis actionibus intendere.

Quoad illum vero, qui eo tempore persolvendæ confessioni per notabile intervallum incumbit, multi adhuc affirmant dicentes quod per confessionem honoratur Deus. Nos tamen cum communi negamus, quia tunc ne præstaretur quidem attentio externa. Aliunde fidelis confitens adesset ut reus, non vero ut offerens Sacrificium cum Sacerdote [2].

Excipiunt Lessius et Croix, si agatur de famulis, qui aliter non confiterentur; *tunc enim*, prout ajunt, *saltem præsumitur, quod Ecclesia consentiat* [3].

Q. 4. *Quomodo dirigendus scrupulosus circa Missæ auditionem?*

R. En *regulas* ad dirigendum scrupulosum circa Missam:

1 Pœnitens ne sit anxie sollicitus circa *intentionem*; sufficit enim intentio implicita assistendi Missæ tanquam rei sacræ. Hanc autem habet quicumque templum petit volens facere officium hominis baptizati, vel quod faciunt alii fideles [4].

2 Ne item sit anxie sollicitus circa *attentionem* tam *externam*, quam *internam*; utraque enim facillime obtinetur: — *Externa*, si modeste se gerat, et omittat quod est incompossibile cum attentione interna; — *Interna* autem juxta omnes habetur, siquis externe ita se gerat, ut possit rationem reddere eorum, quæ in altari geruntur [5].

1) Sentit etiam *probabilius* Zaccharia et Croix, Sacerdotem posse Missam alienam audire, dum ipse celebrat; quia dum celebrat, jam orat.

2) Quod probat neque ipsum Sacerdotem, qui Confessionem excipit Missam audire; quia adesset non uti auditor, sed uti judex.

3) *V.* Lig., *Op. Mor. l.* 2. *n.* 314.

4) Imo sufficit intentio Deum per Sacrificium honorandi, gratias eidem agendi, beneficia alia impetrandi, implendi Ecclesiæ præcepta in genere, satisfaciendi pro peccatis — Imo sufficit, etiamsi non possit indicare ullam causam, ob quam templum ingressus est, dummodo aperte non constet de causa mala.

5) Hinc fatentur *communiter* hanc ordinarie stare posse cum distractione *involuntaria;*

3 Caveat Confessarius, ne scrupuloso permittat *Sacrum aliud audire* in eum finem, ut scrupulo suo satisfaciat de Missa jam audita. Sed eundem certo satisfecisse, neque plus ab eo Ecclesiam requirere dicat; constat enim experientia istos ab angoribus minime liberari, etsi post secundam Missam audiant tertiam et quartam.

Articulus IV. — DE CAUSIS EXCUSANTIBUS A MISSÆ AUDITIONE

Q. 1. *Quænam sunt causæ ab auditione Missæ excusantes?*

R. Regula generalis est, eum non teneri præcepto humano, qui illud non potest implere sine gravi incommodo. Idem est, si adest contrarius ac legitimus usus. Dispensationem supponimus.

Hinc, citra dispensationem, ex communi æstimatione quatuor notantur causæ excusantes: *impotentia, charitas, officium* et *consuetudo.*

1 *Impotentia* tum *physica* tum *spiritualis* tum *moralis;* Ecclesia enim instar piæ matris non vult filios suos cum gravi ipsorum detrimento obligare. Sic: — 1 ex *impotentia physica* excusantur qui gravi morbo laborant, aut a morbo ipso convalescunt, quando prudenter timent *vel* grave damnum, *vel* notabilem moram ad convalescendum, *vel* gravamen capitis exeundo domo, *vel* virium lassitudinem. Quod si *dubium* sit, an tale damnum sit satis grave, standum erit judicio vel medici vel superioris vel Parochi vel Confessarii vel alterius viri prudentis: et etiam proprio, si qui prudenter valeat judicare. Quod si adhuc petito judicio, dubium perduret, tunc *valde probabile est* piam matrem Ecclesiam in tali casu non obligare, ut dicunt Croix, Gobat, Lugo, Salmanticenses etc. Et in tali dubio prævalet jus naturale conservandi salutem, tanto magis quia jam possidebat morbus; — 2 excusantur ex impotentia *spirituali* excommunicati, interdicti, quibus proinde prohibetur Sacris interesse. Hi tamen si facile possunt, *probabilius* tenentur sub gravi curare, ut absolvantur; nam quisque ex lege charitatis tenetur auferre etiam remota impedimenta, si cum incommodo levi potest auferre. Qui sane tenetur ad finem, tenetur quoque ad media maxime faciliora; — 3 ex *impotentia morali* excusantur qui timent notabile damnum, si domo exeant tam in bonis honoris, quam vitæ et fortunæ. Hinc *probabiliter* liberantur qui timent carcerari: item muliones, rhedarii, molitores; qui tamen magnum damnum subituri sint.

imo etiam cum *voluntaria* (nisi positive et plene quis advertat se distrahi et quidem ab attentione ad Missam et velit nihilominus se distrahere). Alioquin onus nimis grave fragilitati hominum imponeretur; cum ferme sit impossibile mentis nostræ volubilitatem ita cohibere, ut unum opus valeamus perficere absque ulla vagatione.

Huc revocatur illa controversia, an scilicet amissio lucri *notabilis* et *transitorii* excuset a Sacro audiendo? Contra multos multi *probabiliter* affirmant: et *quidem merito*, ait Bouvier: *alioquin dicendum foret legem Ecclesiæ cum magno obligare posse incommodo* [1].

Demum doctrina hæc convenit etiam *tum* uxori, quæ ex accessu ad Ecclesiam timeret mariti indignationem; *tum* famulis, quorum ministerium est communiter necessarium et omitti non potest sine gravi incommodo dominorum: debent tamen hujusmodi servi procurare, si possunt, ut adsint Sacro cum aliquo incommodo, v. g. auferendo aliquid a somno, citius foras egrediendo; *tum* demum qui notabiliter distant a templo, habita ratione loci, personæ ac temporis [2].

2 *Charitas:* sic excusatur qui nequit Missam audire, quin deserat infirmum, qui ab illo relictus gravem turbationem patiatur. Et hoc etiamsi adesset alius assistens; sed infirmus putaret non sibi hujus assistentiam sufficere, et alias gravem pateretur tristitiam — Item excusantur qui aliter non possunt impedire blasphemias, rixas, furta etc. ut ait Elbel — Item ii, qui in incendio, exundatione, hostium vastatione, messis deperditione etc. alios adjuvant. In concursu enim duarum legum potior vincere debet: at auditio Missæ est de præcepto Ecclesiæ, officium vero charitatis est de præcepto naturæ.

3 *Officium:* sic excusantur *milites* in custodiis positi; *pastores* gregum; *laborantes* in fusoriis, quando labor ante diem festum inceptus interrumpi nequit; *matres* assistentes infantibus vel pueris, quos domi relinquere sine periculo et secum conducere sine Templi perturbatione nequeunt.

4 Denique *consuetudo*, usus nempe rationalis et sufficienter approbatus. Sic v. g. quibusdam in locis usu receptum est, ut excusentur viduæ tempore luctus (quod mensem non excedat ex

1) *V.* Inst. Theol. *Tom.* 5. — It. Liguori, *Homo Apost. Tract.* VI. *nn.* 22 *et* 13.

2) *Regulariter* (ait s. Alphonsus, *Homo Apost.* Tr. VI. n. 41) *putant Suarez, Castropolaus, Filliucius, Salmanticenses, Trullenc, Croix, Mazzota et alii excusare distantiam trium milliariorum, aut iter pedestre unius horæ cum quadrante; et minus si plueret, aut ningeret, aut adesset alia causa excusans.*

Audiatur etiam Bouvier, qui l. supra cit. habet: *habenda est ratio personarum, loci, temporis et consuetudinis; spatium enim unius milliarii potest esse nimis molestum respectu nobilis puellæ, et pro nihilo reputatur a forti rusticana. Iter unius leucæ* (trium milliariorum) *non est grave pro plerisque, dum tempus est serenum et via sicca; est vero incommodum, si gradiendum sit nocte, in nive, in aqua, in cœno, sub pluvia, aut frigore etc. — Hæc igitur pensanda, et ex æquo et bono judicanda sunt. Sæpe rationes non absolute sufficiunt, et tamen personas ex bona fide agentes, si non* a toto, *saltem* a tanto, *id est a mortali peccato excusant.*

d. Carolo [1]). Et puerperæ per aliquod temporis spatium, non tamen ultra hebdomadas sex — Illæ tamen personæ, quæ domo jam exeunt, non possunt his causis excusari, uti patet.

Q. 2. *Quid de mulieribus non habentibus vestes convenientes?*

R. Mulieres, quæ non habent *vestes decentes* juxta conditionem suam et statum, vel etiam non habentes *famulam* vel *sociam*, sine quibus magno rubore suffunderentur, *bene* excusantur a Sacro audiendo, si non possint eidem interesse vel summo mane vel in Ecclesia remota, quo populus minime concurrat. Ita docent Bouvier, Elbel, Mazzota, Salmanticenses et Suarez. Quod etiam *communiter* dicunt cum Layman, ac Tournely de puella inhoneste prægnante. Ratio est: dum quis in eo statu est, in jure comparatur ei, qui vinculis est alligatus [2], qui profecto Sacro non potest interesse.

Alii excusant etiam puellam, si una tantum esset Missa, et in ea *proclamationes* fiant illius nuptiarum. Sed hoc non potest admitti, nisi iis in locis, ubi talis est usus; aut nisi forte puella magno rubore suffunderetur, quod in nostra sententia nonnisi raro potest evenire.

Q. 3. *An qui ab audienda Missa legitime excusatur, alium religionis actum in compensationem elicere teneatur?*

R. Audiatur *Bouvier:* « Certum est eos ad nullum teneri vi præcepti « Ecclesiastici, quo Missæ assistentia præcipitur et nihil ultra.

« At, notat Billuart, cum ex præcepto naturali aliquando divinis « vacare debeamus, aliquam hujusmodi compensationem Deo præstare « debent. Non tamen *die dominica*, potius quam altera die; quia « præceptum naturale non determinat tempus. Qui ergo preces *ma-« tutinas* et *serotinas* recitat, *Missam infra hebdomadam* audit loco « dominicæ, huic naturali præcepto plene satisfacit [3] ».

CAPUT SECUNDUM

DE SECUNDO ECCLESIÆ PRÆCEPTO

De Jejunio Ecclesiastico

Q. 1. *Quotuplex est jejunium?*

R. Bellarminus quadruplex jejunium distinguit:

Aliud *spirituale*, quod est abstinentia a peccatis, et obligat omnes *semper* et pro *semper* — Aliud *naturale*, quod est abstinentia a quocumque cibo ac potu, et obligat sanos in Eucharistiæ sumptione —

1) In Concil. Mediol. 1.

2) Ex L. eodem caussa, ff. ex qualib. causis.

3) *V. loc. cit.*

aliud *morale*, quod est parsimonia in cibo et potu ad temperantiæ regulas — Aliud *ecclesiasticum*, quod certis temporibus ab Ecclesia affixum est sub datis limitationibus obligans [1].

Q. 2. *An Ecclesia possit jejunia præscribere?*

R. *Affirmative*, Ecclesia potest præscribere jejunia. Est contra Lutheranos et Calvinistas; si enim id potuit Synagoga, nulla est ratio cur id Ecclesiæ nostræ denegetur. Et revera ea potestate semper usa est, et eam agnoverunt Patres atque fideles.

Præterea si jejunium sit res bona, et ad fines bonos conducens, poterit præcipere Ecclesia. Atqui tale est jejunium: *res bona est*, cum illud Deus in veteri lege præscripserit, ac Christus in nova exemplo suo commendaverit: *ad fines bonos conducit*, nam dæmones expellit, Deum placat, concupiscentias refrænat etc. [2].

Imo jejunium, prout aliquam carnis mortificationem importat, *cadit in communi sub præcepto legis naturæ* [3]. Cum enim illud mirifice inserviat hominum bono, et Deus jejunio in nobis *vitia comprimat, mentem elevet, virtutem largiatur et præmia* [4]; ideo unusquisque ex naturali ratione tenetur tantum jejunio uti, quantum sibi necessarium est ad prædictos effectus — Huc facit illud:

Dum caro pinguescit, vitæ destructio *crescit;*
Dum caro macrescit, tentatio multa *quiescit.*

Q. 3. *Quot sunt jejunia ab Ecclesia præscripta?*

R. Jejunia Ecclesiastica nunc generatim usitata reducuntur:

1 *Ad quadragesimam*, quæ est institutionis apostolicæ ad nos usque transmissa; in omnibus enim sæculis illam observatam videmus.

2 *Ad quatuor tempora*, quæ pariter ab Apostolis initium sumere tradit Eusebius [5]. Ideo autem sunt instituta; *tum* ut pro acceptis beneficiis Deo agamus gratia, *tum* ut nostra crimina expiemus; *tum* ut novam gratiam efflagitemus; *tum* demum ut bonos altaris ministros impetremus.

3 *Ad vigilias.* Vigiliæ erant nocturni cætus, quos primi christiani

1) De jejunio Ecclesiastico erit tota quæstio, de quo vid. Natalis Alexander, *Hist. Eccl. sæc.* II, *diss.* 4 — Bellarminus, *Controv. de bonis operib. in partic.* l. 9. c. 7 — Concina, *De jejunio*, *diss.* 7. *c.* 1 — Bergier, *Dizionario etc.* V° Quaresima, Astinenza — Scotti, *Teoremi*, *par.* 4. *Teor.* 8; id. *Omelie*, *T.* 1. *Dom.* 1 *di Quares.*; id. *Catech. medico* — Belli, *Sul digiuno, e le astinenze*, *Roma* 1842 — Dottor Pistelli, *Commentario fisico sull'astinenza e il digiuno, Lucca* 1841 — Righetti, *Lettere sul Digiuno e la Quaresima, Roma, Genova, Milano;* etc. etc.

2) Jer. 35; Matth. 27; Ps. 34 — *V.* s. Basilius, *Hom. de jejunio.*

3) S. Thomas, 2. 2. q. 147. a. 3.

4) *Præf. Quadragesimæ.*

5) *Hist. l.* 5. *c.* 23.

in Ecclesia habebant ante solemnem aliquam diem, in quibus et oratione et jejunio se ad solemnitatem præparabant. Justa de causa sublatis vigiliis [1], una excepta vigilia Nativitatis Domini, remanserunt jejunia in pervigilio quarundam solemnitatum [2].

Q. 4. *Quosnam obligat jejunium Ecclesiæ?*

R. Lex jejunii generalis est lata ab Ecclesia absque ulla distinctione, ideo omnes obligat baptizatos rationis compotes, nisi speciali aliqua causa, aut præscripta consuetudine eximantur — Imo ita arcta est lex ista, ut qui causam habent, v. g. ætatis, dispensati utique censeantur a parte jejunii, non a toto; adeo ut ipsis permissæ sint plures refectiones, sed non omnes cibi, nempe carnes [3].

Hoc præceptum obligat *sub gravi;* cum sit opus virtutis in suo genere grave. Hinc damnata est ab Alexandro VII hæc n. 23 propositio: *frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat; puta quia non vult se subjicere præcepto* [4].

Q. 5. *Ad quid obligat jejunium Ecclesiæ?*

R. Ex præscriptione Ecclesiæ, ex sensu Doctorum atque fidelium jejunii Ecclesiastici præceptum obligat:

1 *Ad abstinentiam a carnibus,* et quandoque etiam *a lacticiniis,* ceterisque, quæ *semen et originem habent a carnibus,* uti sunt caseus, lac, ova et similia.

2 *Ad unicam refectionem* per viginti quatuor horarum spatium: admissa, ex Ecclesiæ indulgentia et legitima consuetudine, vespertina collatiuncula.

3 *Ad certum refectionis tempus.*

Hæc tria sequenti versiculo continentur:

Quid, Quoties, Quando: tribus his jejunia servas.

1) Antiquæ vigiliæ aliis noviter inductis locum cessere; sed illæ erant ad pietatem fovendam: hæ ad solatium dumtaxat insumuntur. Has porro suis temporibus inolescentes graviter insectabatur P. Segneri junior; sic enim fit, ut tardius mane e lecto surgendo pluribus pietatis operibus valedicatur — *V.* Muzzarelli, *Delle cause dei mali presenti, e del timore dei mali futuri, e suoi rimedii, Venezia* 1836, *pag.* 99, *et seqq.*

2) *V.* Devoti, *Instit. Canon. Tom.* II, *l.* 2. *tit.* 6.

In aliquibus regionibus, uti in Regno Sabaudiæ, nonnullis suppressis festivitatibus, jejunium indictum fuit tempore Adventus, bis videlicet in hebdomada — De *Adventu* et *Novendialibus* tunc temporis in usu, videndus Benedictus XIV, *Notificatione* XI.

3) Si tamen indultum est vescendi carnibus pro unica refectione, tunc dispensati a jejunio toties quoties carnibus vesci possunt, ut videre est in fine Vol. *App. secunda, n.* 4.

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 1004 *et seqq.; Homo Ap. Trac.* XII, *nn.* 2 *et seqq.*

Articulus I. — DE ABSTINENTIA A CARNIBUS ET LACTICINIIS

Q. 1. *An convenienter sit præscripta in jejunio Ecclesiæ abstinentia a carne, ovis, et lacticiniis?*

R. *Affirmative:* abstinentia a carne, ovis et lacticiniis in jejunio conveniens est. *Jejunium*, ait s. Thomas, *est ab Ecclesia institutum ad reprimendas concupiscentias carnis; et ideo illos cibos Ecclesia jejunantibus interdicit, qui et in comedendo maximam habent delectationem, et iterum maxime ad venerea provocant. Hujusmodi autem sunt* carnes *animalium in terra nascentium et respirantium, et quæ ab eis procedunt, sicut* lacticinia *ex gressilibus, et* ova *ex avibus. Quia enim hujusmodi magis conformantur humano corpori, plus delectant et magis conferunt ad humani corporis nutrimentum* [1].

Hæc autem tum a carnibus tum ab ovis et lacticiniis abstinentia antiquitate commendatur. Illius enim meminit inter alios sæculo IV s. Basilius [2], et sæculo VI Gregorius M. [3].

Q. 2. *Quorum animalium carnes in jejunio prohibentur?*

R. S. Thomas docet in jejunio prohiberi carnes omnium *animalium in terra nascentium et respirantium.*

Alii vero *communiter* dicunt *ea animalia* prohiberi, quæ carnes, non pisces usu habentur. Ad quod discernendum non leve judicium est attendere, an diu extra aquam vivant. Magis tamen inspicienda est æstimatio communis fidelium ac peritorum, et consuetudo legitima. Hinc cum nutriantur uti pisces, et vix sanguinem habeant et frigidum, *communiter* non censentur prohibitæ *locustæ, limacæ, testudines, cammari, cancri, ranæ* et *conchæ.* Idem dicatur de *lutris, castoribus, fibris* et aliis, quæ piscibus comparantur.

Ad *aves* vero quod attinet, licet aliquæ nutriantur in aquis, uti *fulices, anates feræ (anitre selvatiche)* et *corvi marini;* inter carnes tamen adnumerantur — In dubio autem videndum, an animal sit simile an dissimile iis, quorum esus interdictus est: et an illius carnes humanum corpus validius nutriant. Et si adhuc res nequeat resolvi, ea ad Sedem Apostolicam est deferenda ex Benedicto XIV [4].

1) 2. 2. q. 147. a. 8. 2) Hom. de jejun. 3) Relatus can. *denique* 6. *D.* 4.

4) *V. De Syn. l.* XI. *c.* 5 — Circa jejunium alia Opera hujus doctissimi Pontificis, præter illius Constitutiones, utiliter videri possunt.

De jejunio *quatuor temporum* agit *Notif.* IV — De *jejunio quadragesimæ* agit *Notif.* XV — De abstinentia *a carnibus*, ejusque dispensatione agit *Notif.* XVI — Tandem de abstinentia *ab ovis et lacticiniis*, eorumque relaxatione agit *Notificatione* L.

Q. 3. *Quid sentiendum est de larido et sagimine?*

R. Cum communi tuemur *laridum* et *saginen* veras esse carnes: quia vere de substantia carnis participant. Ideo iis non licet uti diebus esurialibus, salva consuetudine diversa, si alicubi vigeat.

Attamen quoad pauperes *nimis dura* videtur illorum sententia, qui eos damnant, qui oleo carentes larido sibi herbas præparant ad manducandum, si carentia esset per tempus notabile, v. g. per hebdomadam. Saltem in tali necessitate *probabiliorem* censemus sententiam Alensis, Elbel et Layman, qui laridum pauperibus permittunt.

Q. 4. *An dispensati ad carnes adhuc teneantur ad jejunium?*

R. *Affirmative:* dispensati ad carnes adhuc jejunare tenentur. Probatur ex præscriptione Benedicti XIV Bulla, *In Suprema* an. 1741; et clarius Bulla, *Libentissime* an. 1745, cui quidem inserta est Epistola *Fraternitas* data ad Archiepiscopum Compostellæ.

In hac autem Epistola Pontifex declaravit hæc quinque sub gravi observanda esse ab iis omnibus, qui ad carnes edenda obtinuerint dispensationem: — 1 ut adhuc habeantur obstricti lege, quæ *unicam in die comestionem* præcipit, et epularum vetat permixtionem: — 2 ut nequeant *carnibus uti in vespertina refectiuncula;* sed eos tantum cibos assumant, et ea mensura, quibus utuntur jejunantes probæ conscientiæ; — 3 ut *horam* jejunantibus præscriptam in comestione observent; — 4 ut sciant epulas sibi licitas esse *carnes*, epulas autem interdictas esse *pisces;* ideoque non posse et illas et istos in eadem comestione *simul* assumere et manducare. Pisces tamen iis non prohibentur, qui habent tantum facultatem super ova et lacticinia; — 5 ut præceptum de utroque epularum genere non permiscendo intelligatur extendi etiam ad *dies dominicos Quadragesimæ*, et ad ceteros pro jejunio *designatos extra Quadragesimam.*

Hæc tamen non urgent qui *Cruciatæ* diplomate gaudent [1].

Dispensati ad carnes *communissimum* est, quod possunt comedere etiam carnes non salubres, nempe *porcinas* et similes; ubi enim non fit restrictio, res late accipienda est [2].

Item dispensati ad carnes sunt dispensati eo ipso ad *ova*, et

1) Est diploma S. Cruciatæ Bulla primitus 1509 a Julio II, ab aliis dein Pontificibus concessa Hyspanis ob infidelium expugnationem. Hæc aliis justa de causa applicari solet. Continet autem multa privilegia, indulta et gratias, ideo *Cruciata* dicta est; cum non parum assimiletur iis gratiis, et indulgentiis, quas 1095 Urbanus II concessit militantibus pro recuperatione Terræ Sanctæ — Hanc fusius exponunt Salmanticenses et Croix. Item Pavone in Op. *La luce fra le tenebre, Nap* 1838, *Dissert.* X.

2) *V.* Liguori, *Homo Apost. Tract.* XII. *n.* 8.

lacticinia; quia cui conceditur plus, conceditur etiam minus in eodem genere, ut ait Billuart.

Q. 5. *An abstinentia a carnibus, ovis et lacticiniis graviter obliget?*

R. 1: *Ad carnes* quod attinet, certum est ex consuetudine et praxi fidelium, atque ex Pontificum decretis illarum abstinentiam obligare *sub gravi* omnes baptizatos ratione utentes, non solum in omnibus jejuniis; sed qualibet sexta feria et singulis sabbatis [1]. Excipitur ex privilegio Honorii III (pro iis, qui *nec voto nec regulari observantia jejunio obstricti sunt*) Nativitas Domini, si in illis diebus contingat.

R. 2: Quoad *ova et lacticinia* distinguendum est: *vel* agitur de jejunio in Quadragesima; *vel* de jejunio extra Quadragesimam.

Si 1, *certum* est penes Doctores abstinentiam ab ovis et lacticiniis obligare sub gravi; *tum* quia ab Alexandro VII proscripta est hæc n. 32 propositio: *non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget* [2]; *tum* quia etiam id expresse colligitur ex jure canonico [3].

Imo quamvis non defuerint docentes hanc obligationem non esse pro *diebus dominicis in Quadragesima;* attamen contrarium omnino tenendum. Nam in eodem jure absque ulla distinctione præcipitur abstinentia in *diebus quadragesimalibus;* atqui dies dominici in Quadragesima pertinent ad *dies quadragesimales* [4].

Si 2, sententia communis docet non vetari lacticinia et ova *de jure communi;* nam id nullibi expresse prohibitum invenitur — Diximus *de jure communi;* quia contingere potest, ut adsit aliqua lex peculiaris vel peculiaris consuetudo pro peculiari Ecclesia ac regione: quo in casu est observanda *sub gravi,* cum materia gravis sit.

Ad Novariensem Diœcesim quod attinet, nulla est extra Quadragesimam talis consuetudo obligans vel lex. Imo in ipsa Quadragesima ibidem alicubi privilegium est, alicubi est consuetudo vescendi ovis et lacticiniis; de licentia

1) Sabbatum in aliquibus regionibus dispensatum est, non certe tamen in Italia nostra: unde evellendus nonnullorum abusus, qui sexta Feria legem servantes, eam Sabbati die floccifaciunt, quasi illud non sit ejusdem gravitatis, ejusdemque Matris præceptum firmum atque solemne.

Quoad *Sabbatum* v. Benedictus XIV, *De Syn. Diœc. L.* XI. *c.* 5.

2) Vocabulum *obligat* hic communiter accipitur pro gravi obligatione; et sane agitur de re et objecto per se gravi.

3) D. 4. c denique.

4) Quod firmatur magis ex Rescripto Benedicti XIV ad Archiepiscopum Compostellæ, ubi etiam illis dominicis prohibetur promiscuitas epularum — Et id quidem congruentius; hoc enim jejunium ceteris solemnius est; *tum* quia observatur ad imitationem Christi; *tum* quia sic disponimur ad Redemptionis nostræ mysteria devote recolenda. Ita Angelicus, 2. 2. *q.* 147. *a.* 8.

tamen quotannis postulanda — Hac de re ait Episcopus Bouvier: *in Diœcesibus, ubi quotannis Episcopus a prohibitione manducandi ova dispensare solet, si ex inadvertentia hanc dispensationem concedere negligeret, fideles ova manducantes juxta morem consuetum peccati mortalis accusare nollem;* tum *quia dispensationem præsumere possent;* tum *quia consuetudo legi derogans sat firma videtur, ut excuset* a tanto, *si non* a toto.

Q. 6. *Quinam excusantur ab abstinentia a carnibus, et ovis, et lacticiniis?*

R. *Probabile* nobis videtur cum Croix, Salmanticensibus, Sanchez aliisque, eum, qui in longa inedia est per plures dies (ubi aliud haberi non possit, quam panis), posse utique vesci non solum ovis et lacticiniis; verum etiam carnibus.

Idem affirmandum quoad *ova et lacticinia* de pauperibus, qui non possunt aliud sibi comparare ad alendum se et familias suas; lex enim humana nequit obligare cum gravi incommodo.

Docent nonnulli id esse tenendum etiam de iis, qui per plures dies carerent piscibus. Hoc Roncalia *probabilius* asserit de illis, qui piscibus sunt assueti; sed non de rusticis, qui pane et herbis, aut leguminibus ordinarie aluntur. Hi tamen *probabiliter* ab unica comestione eximuntur, eo quod tales cibi parum sustentent [1].

Articulus II. — DE UNICA REFECTIONE

Q. 1. *Quamdiu durare potest unica refectio in jejunio?*

R. Siquis refectionem *notabiliter* continuaret, jejunii legem procul dubio frangeret; quia Ecclesia unam quidem refectionem permittit, sed uni ex ordinariis circiter respondentem.

Quæ autem sit notabilis protractio, *alii* unam horam, *alii* duas, *alii* plus vel minus assignant. Verum res est resolvenda ex usu regionum, et timoratorum judicio.

Non tamen contra jejunium faceret qui nimium comederet, sed tantum contra temperantiam; cum nullibi quantitatem ciborum in una refectione Ecclesia taxaverit.

Q. 2. *An liceat refectionem interrumpere sine læsione jejunii?*

R. Si justa adest causa *interrumpendi*, certum est interruptionem jejunium non violare; quia tunc nova refectio habetur tamquam refectionis prioris complementum. Neque præsumi potest Ecclesiam velle, ut quis semipransus maneat — Si vero nulla adest justa *interrumpendi*

1) *V.* Benedictus XIV, *Notificatione* XV, *n.* 13.

causa, casu quo interruptio sit notabilis, certum est jejunium violari; quia tunc habentur refectiones multiplicatæ.

Quanta autem esse debeat et qualis hæc *interruptio* ad jejunii violationem, non tam facile potest definiri. Profecto si interruptio duret per integrum horæ spatium sine causa, consentiunt omnes non posse refectionem resumi sine jejunii violatione; habetur enim *communiter* uti notabilis — Idem sunt qui dicunt de dimidia hora; nam per hanc quoque, cum stomachus de novo præparetur ad cibos recipiendos, eluderetur jejunii lex [1].

Q. 3. *An peccet mortaliter qui sæpius in die parum cibi suscipit?*

R. *Affirmative:* qui sine gravi causa sæpius in die parum cibi suscipit tempore jejunii, peccat mortaliter. Quia parvæ illæ cibi portiones pedetentim in die susceptæ coalescunt profecto in aliquod grave quoad se reficiendum: quod quidem jejunio adversatur. Hinc Alexander VII damnavit hanc n. 29 propositionem: *in die jejunii qui sæpius modicum quid comedit (etsi notabilem quantitatem in finem comederit) non frangit jejunium.*

Excusantur tamen qui aliquid sumunt, puta unciam, ne corporis viribus deficiant: si prandium v. g. multum differri contingat ultra horam consuetam, quemadmodum solet evenire Religiosis mensæ ministrantibus, lectoribus, famulis ceterisque similibus — Verum aliquid sumere ne potus noceat, vix semel atque iterum potest permitti in die.

Q. 4. *Quoties peccat qui sæpe in eadem die jejunium culpabiliter frangit sumendo cibos in notabili quantitate?*

Nota. Notabilis quantitas ex Roncalia, Salmanticensibus, etc. *quoad carnes* est quantitas excedens octavam circiter partem unciæ, cum nimium nutriant; sed ratio habenda est diversitatis mensurarum.

In ceteris vero *cibis communibus* probabiliter censet Diana cum aliis non esse notabilem, nisi materiam illam, quæ excedat uncias duas. Sunt tamen qui non tantum requirunt pro *ovis et lacticiniis;* cum adeo carnibus assimilentur. Hoc posito:

R. Cum *distinctione: vel* iste jejunium frangit sæpius in die sumendo carnes, aut ova et lacticinia; *vel* plures tantum agendo comestiones, in iis nempe semper sumendo cibos esuriales.

1) Hæc tamen omnia *moraliter* accipienda sunt. Unde *merito probabile* est, quod ille qui jam surrexit e mensa animo non amplius comedendi, sine peccato poterit iterum ad comedendum redire, si aliud ferculum apponatur quod ille ignorabat, vel si convivæ adhuc comedant; quia *moraliter* censetur durare idem prandium.

Imo Tamburini, Elbel, Filliucius concedunt *generaliter* posse cibum adhuc sumi post sesquiquadrantem, nempe post vigintiduo horæ momenta *(minuti)* cum dimidio.

Si 1, *certum* est eum toties peccare quoties manducat; præceptum enim abstinendi a carnibus, ovis et lacticiniis est *negativum*, ideoque obligat *semper et pro semper*, id est toto jejunii tempore.

Si 2, ex *communi* unum dumtaxat mortale committit; quia jejunii natura in ea unica comestione consistit ex d. Thoma [1]. Ideoque semel destructa formaliter ejus *essentia*, cessat jejunium, neque aliqua amplius superesse potest illius obligatio.

Hinc pœnitens si peccavit primo modo, debet explicare quoties id egerit; cum tot sint peccata quot comestiones. Non autem si comederit cibos communes; quia post primam vicem remanet deobligatus. Ita *communiter* tenent Azorius, Cajetanus, Suarez etc.

Quid vero (dices) *siquis inculpabiliter bis jam in die comederit? tenebiturne se abstinere a tertia refectione?*

Sunt qui id negant *probabiliter;* quia essentia jejunii jam destructa est — Sed sententia *probabilior* contrarium docet, nam qui jejunium fregit bis comedendo sine advertentia et ideo sine culpa, fregit quidem *materialiter*; sed non *formaliter*. Unde cum primum advertit, legem tenetur servare, ut ab ejus *formali* violatione abstineat.

Q. 5. *An liceat cauponi in die jejunii omnibus indiscriminatim petentibus præbere cibos et carnes?*

R. Sunt qui negant id licitum esse; quia esset concurrere ad malum alterius: et hoc peccatum est.

Sed *probabilius* nobis videtur affirmandum cum Bouvier, Busembaum, Mazzota, Navarro, Sanchez, Sporer, Tournely, Viva et aliis *satis communiter*, etiamsi caupo *certo* sciat personas cauponam ingredientes carere dispensatione pro manducandis carnibus; si tamen grave ac notabile omnino damnum timeat [2]. Nam ad permittendum grave peccatum proximi, quod ille paratus est committere occasione

1) 2. 2. q. 147.

2) *Les hôteliers, les aubergistes peuvent les jours d'abstinence donner de la viande aux voyageurs qui leur en demandent, lorsqu'ils ont à craindre, ou de provoquer par un refus des jurements, des blasphêmes, des emportements, ou de compromettre leur établissement par l'éloignement des étrangers. V. Billuart, de temperantia, dissert.* II, *a.* 9 Ita M. Gousset Archev., *Théologie Morale* etc. Troisième Edit. Paris 1845; n. 208, Tom prim.

Idipsum tradit Bouvier Episc. Cenomanensis, *Tract. de præc. Eccl.* ubi addit, quod etiam *uxor* et *filiæfamilias* præparare et præbere possunt cibum et carnes marito, patri aut matri id exigenti; si timeant iram, blasphemias et alia hujusmodi.

Idem affirmat de *ancillis* et *famulis* respectu dominorum, si famulatum cum gravi detrimento amitterent. Qui omnes possunt etiam carnes manducare illis diebus prohibitis, si aliter panem siccum comedere, aut alias graves molestias experiri tenerentur.

a nobis præstita, sufficit gravis causa, quæ nos deobliget a præcepto charitatis [1].

Urgenda tamen esset, ad omne scandalum vitandum, lex merito alicubi indicta, quæ scilicet taliter comedentes vult separatim ab aliis collocandos esse — Item observamus, quod non ita facile posset excusari caupo oppiduli, hac ratione quasi urgeat periculum diminutionis concurrentium, siquidem apud omnes caupones similium locorum sacrum est, uti esse debet, ut cibi vetiti nulli apponantur; atque concurrentes probe sciunt eos omnes idipsum agere.

Q. 6. *An electuaria frangant jejunium?*

R. Electuaria (vulgo *conserve*) sunt ea liquida, quæ rei de se nutritivæ, sed dilutæ substantiam continent. Conficiuntur ex electis rebus, v. g. saccharo et cedro, janipero etc.

De his habet Angelicus: *electuaria etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum* [2]. *Unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi* [3] — Quod si quis in parva quantitate ea sumat ob delectationem, jejunium *venialiter* violabit ex quantitate materiæ.

Ad ceteras vero potiones, *quæ in usu sunt uti simplices potiones*, v. g. aqua mixta saccharo et succo mali citrini, caffetum, theum, salviata, decocta etc., docet *communis* sententia illas jejunium non frangere; cum potius inductæ sint ad sitim sedandam atque ad simplex corporis refrigerium, non ad nutritionem. Neque obstat, si ministrentur congelatio enim naturam non mutat.

Diximus *quæ sunt in usu* etc.; aliter enim esset de sumptione *lactis, jusculi, succi pomorum* (vulgo *melloni*), et aliorum fructuum, item *uvarum dentibus confectarum* aut tunc *pressarum*, licet postea expuantur. Nam hæc omnia censentur habere rationem cibi; et potius ad nutritionem, quam ad cibi vehiculum referuntur.

Imo quoad potiones *lacte* mixtas adest expressa prohibitio Clementis XIII Bulla *Appetente sacro* anno 1759 [4].

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 2. *nn.* 69, *et* 80; *l.* 3. *n.* 1030.

2) Item rationabiliter sumuntur, ut dicunt AA., ad confortandum stomachum, ad oris fœtorem tollendum, ad vocem conservandam, ad sitim tollendam, etc

3) 2. 2. q. 147. a. 6.

4) Aliter dicendum de *sero* lactis proprie dicto; cum hoc habeatur per se uti simplex potio vel potius uti medicina. Adde illud nihil amplius de vera substantia lactis retinere. Unde sicut liceret jusculum sumere, si operatione chimica, omnis carnea substantia

Sed (dices) *quid statuendum de vino, cervisia et chocolate?*

Quoad *vinum commune* est inter Doctores, imo *unanimes declaraverunt*, ait Benedictus XIV [1], illud jejunium non frangere. Quod valet etsi quis illud sumat ad sedandam famem; cum ad id ordinatum non sit. Unde hodie obsolevit vetus præceptum contrarium.

Hoc pariter dicendum est de *cervisia* seu *birra*, quæ conficitur ex aqua hordeacea et aliis ingredientibus; hæc enim pro vero ac simplici potu accipitur.

Ad *chocolatem* autem quod pertinet, docent alii ejus potionem jejunium frangere; quia non habet rationem potus, sed magis cibi et alimenti ad instar lactis et jusculi. Alii tamen negant, modo illius usus sit moderatus, et non sumatur instar densæ pultis et in magna quantitate. Pro ratione proferunt universalem consuetudinem [2], quam sciunt nec reprobant Ecclesiæ Prælati: *ex hoc ipso* (inquit Angelicus in re simili) *quod Prælati dissimulant, videntur annuere.*

Huic sententiæ favet Benedictus XIV [3]: eamque et nos tenemus, modo toties non sumatur in die, quoties libuerit; sed semel tantum. Et relate ad *quantitatem* attendatur consuetudo recepta apud viros probatos, ut nempe sumatur unus ciathus ordinarius [4].

Articulus III. — DE HORA REFECTIONIS

Q. *Quandonam refectio sumenda est in jejunio Ecclesiastico?*

R. Hora refectionem sumendi primitus quoad jejunium Quadragesimæ erat post occasum solis; quoad alia vero jejunia erat hora nona. Sed a sæculo XIV sensim sine sensu quoad omnia jejunia hora anteacta est ad meridiem.

Hora ita obligat in nostra sententia, ut qui *eam anticipat notabiliter sine causa, mortaliter* peccet, cum jejunium solvat.

Probatur: 1 ex jure canonico, ubi anticipantes *nullatenus jejunare credendi sunt* [5]; — 2 ex Angelico, qui ait: *qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit* [6]; — 3 ex ratione; anticipando enim

subtraheretur; ita licet sumere serum, a quo solita operatione lac extractum fuit. Neque sane serum lac dici potest, sed aqua e lacte.

Sunt tamen qui jejunii die non permittunt serum, nisi ex consuetudine, aut nisi quando sumitur uti medicina; cum censeant illud adhuc aliquid de substantia lactis habere.

1) *Notificatione* XV.

2) Consuetudo est *in multis locis recepta, v. g. in Italia, in Hispania, in Portugalia etc.... Hæc autem in Gallia non viget.* Ita Bouvier.

3) *Notif.* laud.

4) Sic ex consuetudine licet sumere confectionem ex amygdalis, licet in ea interveniat albumen ovi.

5) C. Solent de cons. D. 1.

6) In 4. D. 15. q. 3. a. 4.

notabiliter violatur præceptum in re gravi; cum hora multum pertineat ad rationem abstinentiæ.

Diximus: 1 *qui anticipat*, non enim peccaret quis posticipando: nam magis accederet ad antiquam consuetudinem, quæ quidem ad jejunii finem melius conducit.

2 *Notabiliter*; etenim, ut ait idem Angelicus, *ad jejunium requiritur hora determinata non secundum subtilem existimationem, sed secundum grossam æstimationem* [1]. Est autem *probabilius* integram horam constituere tempus notabile.

3 *Sine causa*; causa enim facit licitum in jure, quod non est licitum. Porro causa levis a levi, causa gravis a gravi anticipatione: imo si admodum gravis, a jejunio liberat, uti patet [2].

§ unicus — *De Collatiuncula vespertina*

Q. *Quid notandum quoad Collatiunculam vespertinam in jejunio?*

R. *Collatiuncula vespertina* a monachis aliquomodo cæpit, qui in jejuniis a propria regula inductis, ante vel post sacra colloquia (*collationes* dicta, seu *conferentias*) aliquos aquæ haustus vel alterius potionis ad vires refocillandas sumebant — Morem hunc amplexati sunt fideles in Ecclesiæ jejuniis [3]. Qui mos eo venit, ut hodie cœna habeatur tametsi parvula, quam quidem legitimam esse probat ubique locorum recepta consuetudo [4].

Circa hanc collatiunculam hæc veniunt notanda:

1 *Hora* a consuetudine determinata sumendi refectiunculam ea videtur esse, qua jejunans solebat sumere cœnam, vel sub vesperam. Non ergo erit sine justa causa tempus et hora ejusdem commutanda. Quod tamen si fiat, non excedet *veniale*; quia non violatur substantia jejunii — Pro causa autem justa et rationabili habentur *iter, officium, negotium, studium* etc.

2 Duo in collatiuncula præsertim spectanda, cibi *quantitas* et *qualitas*. In quibus dicimus *generatim* esse tenendam probatam locorum consuetudinem, et piorum doctorumque praxim: quæ his in

1) 2. 2. q. 147. a. 7. 2) *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* XII. *nn.* 10 *et* 21.

3) Primitus enim ita jejunium rigorosum erat, ut nihil omnino extra unicam refectionem sumeretur in die.

4) *Qui ex refectione prandii satis est confortatus, aut qui vespere non esurit; nihilominus collatiunculam juxta morem receptum sumere potest, tum propter consuetudinem existentem; tum propter anxietates ex contraria doctrina continuo obventuras. Ita Azor et Cozza apud Dens, qui t.* 4. *p.* 369 *eos citat, et approbat.* Verba sunt cl. Bouvier.

rebus pluris æstimanda sunt, quam quædam subtilioris ratiocinationis argumenta. Usus enim, qui cœnulam induxit, illam moderari poterit.

3 Ad *quantitatem specialim* quod attinet, hæc s. Alphonsi verba ponimus [1]: *quidquid dicat Concina, qui nihil aliud permittit, nisi tres uncias, alii permittunt quartam partem cœnæ consuetæ. Sed hæc regula mihi non probatur; quia aut potest esse nimis indulgens (saltem respectu aliquorum), aut saltem est nimis obscura et scrupulosa* [2]. *Melius igitur est sententiam sequi aliorum communiter hodie acceptam, uti testantur Castropalaus, Roncalia, Salmanticenses, Viva, Bonacina, Holzman, Elbel, Tamburini, Diana, Sporer, Milant, Croix, Potestas, Mazzola, etc. quæ omnibus indiscriminatim etiam illis, qui parvo cibo indigent (ut etiam communiter dicunt) permittit quantitatem octo unciarum, et aliquid aliud (nempe duas alias uncias, quod est parva materia) ei, qui majori nutrimento opus haberet* [3].

4 Quod respicit *qualitatem*, certum est excludi *carnes, ova,* et *lacticinia*. Item omnia *dulciaria* ovis confecta; nam ovorum substantia non deperditur eo, quod farina misceatur. Tamen quoad lacticinia excipiuntur nonnulla loca, ubi ea sumendi *etiam sero* consuetudo est vel privilegium [4].

Cibi autem hodie permissi sunt *panis, olera, poma, pyra, ficus, uvæ, nuces, castaneæ, amygdalæ*, etc. Si tamen cibi decoquantur, minuenda est quantitas; quia majorem afferunt nutritionem, et novam quasi naturam per fermentationem acquirunt. Unde non licet sumere

1) Homo Apost. *Tract.* XII. *n.* 16.

2) Hæc etiam habet pro praxi Gousset: « pour ce qui regarde la collation, les personnes tenues au jeûne prendront autant de nourriture qu'elles le jugeront nécessaire, pour éviter une indisposition qui les empêcherait de remplir convenablement leur fonctions, eu égard à la force ou à la faiblesse de leur constitution, aux fatigues qu'elles éprouvent, et aux occupations auxquelles elles sont obligées de se livrer. Un curé, par exemple, qui est chargé d'une paroisse considérable, peut certainement, sans être dispensé du jeûne, prendre plus de nourriture, qu'un autre qui travaille moins, toutes choses égales d'ailleurs ». Idem currit de aliquibus juvenibus studio indefesse vacantibus.

3) *In vigilia Nativitatis communiter admittitur collatiuncula duplo major, nempe sexdecim unciarum, ratione talis Solemnitatis, etiamsi talis vigilia incidat in sabbato quatuor temporum... Si quis autem vellet in eadem vigilia anticipare collatiunculam in mane, ut cœnet vesperi, rationabiliter advertit Sanchez contra id, quod sentiunt alii, non posse excedere octo uncias; quia tunc non adhuc incepit Festivitas, quæ incipit a vesperis.* Ait idem Liguori loc. cit.

4) Diximus *etiam sero*, non ideo enim licerent, quia in unica refectione sunt permissa. Hinc interrogata s. Pœnitentiaria sub Benedicto XIV, an liceat sero parum casei sumere dispensatis ad lacticinia, *optime conscia mentis Sanctitatis Suæ, imo ipsa approbante, respondit negative.*

panem in aqua coctum, nisi parva quantitas sit. S. Alphonsus permittit quatuor, aut ad summum uncias quinque — Idem dicendum de aceto, oleo et vino cum aliqua re decocto, quæ omnia simul computanda sunt in pondus ciborum [1].

Tandem ad *pisces* quod attinet, multi *merito* dicunt juxta hodiernam consuetudinem cibum sumi posse de piscibus etiam recentibus et magnis: atque id nunc etiam in communitatibus religiosis passim obtinere asserit doctus Episcopus Milante.

Articulus IV. — DE CAUSIS A JEJUNIO PRÆCEPTO EXCUSANTIBUS

Q. *Quænam causæ excusant a jejunio Ecclesiastico?*

R. Ab ecclesiastico jejunio excusant: 1 *superioris dispensatio;* 2 *impotentia tum physica, tum moralis;* 3 *labor;* 4 *pietas.*

Humana enim lex *vel* contraria lege interveniente, *vel* legitima dispensatione, *vel* gravi in ea observanda incommodo, cessat habere vim.

De his porro seorsim et accurate censeo disserendum, cum sint res omnes pertinentes ad praxim, et scitu necessariæ: sedulo curavi super hoc puncto quamplures auctores observare, eo quod doctorum auctoritas in hoc redundet in probabilitatem intrinsecam; cum agatur de re, quæ valde pendet ab æstimatione prudentum. Ita *s. Alphonsus Noster* 2.

§ I. — *De* Dispensatione et Impotentia *in Jejunio*

Q. 1. *Quinam a jejunii præcepto dispensare possunt?*

R. Possunt dispensare: 1 Summus *Pontifex* in Ecclesia universa, et quidem valide, etiamsi non adsit causa; cum dispenset in lege sua.

2 *Episcopus* in sua Diœcesi, sed cum causa, cum suis subditis et tantum in particulari. Ita ei limitatur dispensandi facultas; cum jejunium sit lex superioris.

Hic habemus tres Bullas Benedicti XIV: Bulla *Non ambigimus*, ait dispensare cum integra civitate, populo vel communitate circa qualitatem ciborum Sedi Apostolicæ reservatum esse 3 — Bulla *Prodiit jamdudum*, ait esse

1) Quod tamen non currit, si panis in vinum mergatur et illico extrahatur; eo enim in casu nulla intervenit fermentatio, ideoque nec totum simul venire debet in cibum. Et idem valet etiam de castaneis vino madefactis, quæ difficilius licet decoctæ intumescunt.

2) *V. Op. Mor. l.* 1. *n.* 1032. — Hic etiam videri potest in fine Voluminis Appendix, *Sanctæ Apostolicæ Sedis responsa quædam recentiora circa jejunium.*

3) In Literis concessionis, quæ ad Ordinarium mittuntur per Congregationem S. Officii, facta nonnullorum dierum reservatione, additur: *si compiacerà di dichiarare il potere avutone dalla S. Sede, inculcare a' suoi Diocesani l'esatta osservanza del quadragesimale digiuno, ed esortarli a compensare l'Indulto medesimo con altre pie opere; fra le quali piacerebbe a S. Santità che Ella ingiungesse la visita in ogni settimana di qualche Chiesa designata da Lei.*

communiorem et *magis in ratione fundatam* opinionem, quæ docet Episcopum non posse neque pro particulari causa, neque una vice pro tota communitate *vel* dispensare *vel* mutare jejunium, quamvis periculum sit quod non observaretur. Si tamen jejunium caderet in festum Patroni, tunc dicit jejunium esse trasferendum in præcedentem diem — Tandem Bulla *Libentissime* docet Episcopum petere non debere ab Apostolica Sede dispensationem circa qualitatem ciborum, nisi gravissima et urgente necessitate, et toties quoties. Nec valere quod sit usus eam impetrandi etiam a pluribus annis; aut quod pisces vel ova caro pretio vendantur; aut quod milites permanentes abstinentiam non servent; aut quod deficiant oleum et pisces, si ova et lacticinia haberi possint. Sed esse causam sufficientem morbum universalem, vel deficientiam earum rerum, sine quibus jejunium observari nequit.

3 *Consuetudo* et *tacita Episcoporum permissio* induxit, ut etiam Parochi in tota Parœcia, ipso præsente Episcopo, cum subditis *particularibus* hac ipsa gaudeant potestate, quam valent exercere tum *per se ipsos*, tum opera Sacerdotum et Clericorum. Sed caveant ne utantur ancilla, quod maximopere dedecet, nisi ancilla utantur simpliciter uti nuntia.

Et idem possunt *Vicarii Parochorum*, qui exercent actus parochiales, si Parochus non repugnet, ut docent Sanchez, Salmanticenses, etc.

Quid (dices) *de Confessariis et Medicis?*

Neque a jure, neque a consuetudine Confessarii potestatem habent dispensandi in jejunio proprie loquendo. Sed declarare utique possunt in foro conscientiæ pœnitentes suos in data circumstantia ad jejunii præceptum minime obligari; tunc enim quasi pro tribunali doctores ac judices sedent.

Multo minus *Medici* proprie dictam potestatem habent dispensandi; cum non sint jurisdictione Ecclesiastica præditi. Ad ipsos non pertinet, nisi declarare (conscientiose tamen, ne aliorum peccatis graventur) quænam sit causa sufficiens.

Benedictus XIV Bulla *Prodiit* ad dispensandum cum particulari in esu carnium, ovorum et lacticiniorum requirit *utriusque medici consilium* [1], id est physici et spiritualis.

Hanc visitationem injungunt Episcopi, alii declarantes eam *sub levi* tantum obligare, ut legere est in Epistola Pastorali Episcopi Montis Regalensis anno 1844; alii vero eam simpliciter imponunt nihil declarando, uti passim fit.

Hic non abs re erit, si notemus hæc duo Opuscula: 1 *Breve Istruzione sopra il digiuno Quadragesimale,* Venezia tip. Tondelli; 2 *Orazioni per la Visita settimanale da farsi in una Chiesa nel corso della Quaresima*, Venezia tip. Merlo.

1) Synodus Novariensis *pag.* 72 pro esu carnium requirit medici judicium in scriptis exaratum et Parocho exhibendum.

Ubi notandum est, quod simpliciter dispensati a jejunio, non ideo intelliguntur

Sed (quæres) *an subditus semper debeat petere dispensationem?* En verba s. Alphonsi: *ait s. Thomas* [1], *quod si causa, quæ a jejunio eximit, fuerit evidens, potest subditus a se eximi; præsertim cum sibi non esset facile superiorem adire (hoc intelligitur ob suæ conscientiæ majorem quietem). Sed si causa est dubia, debet tunc sine dubio ad Prælatum confugere* [2].

Q. 2. *Quinam a jejunio excusantur ratione impotentiæ?*

R. 1. *Ratione impotentiæ physicæ* excusantur:

1 *Infirmi*, quibus jejunium graviter obesse posset; vel ita *debiles*, qui *uno prandio* male se haberent, uti convalescentes.

2 *Mulieres* fœtum utero gerentes vel prolem lacte nutrientes; quia ipsæ indigent alimentis copiosioribus. Imo consuetudo permittit eis etiam carnium usum, si proles ægrotet aut mater sit valde debilis.

3 *Pauperes*, illi nempe, qui *non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat*, ut ait d. Thomas, *aut ea tantum habent*

dispensati in esu carnium. Nam jejunium est divisibile: et sic communiter accipitur dispensatio, ut valeat in reliquis, non in esu carnium, nisi specialim nominentur carnes. Quoad medicos, qui nimis indulgenter se habent in hac re vid. Benedictus XIV. *Notificatione* XV. *n.* 17.

Præstat hic etiam audire laud. Archiep. Gousset: *Assez généralement les fidèles se croient dispensés du jeûne et de l'abstinence sans avoir recours au Curé, lorsque à raison de quelque indisposition, le médecin leur conseille de faire gras, ou de ne pas jeûner — Nous pensons qu'on ne doit point les inquiéter à cet égard, soit parce qu'ils sont dans la bonne foi, soit parce qu'ils ont un certain usage en leur faveur. Un Curé n'est point responsable des abus, qui résultent de la trop grande facilité des médecins en matière de jeûne et d'abstinence. Vid.* n. 307 ejus *Compend. Theol.*

1) 2. 2. q. 147. a. 4.

2) *V. Homo Apost. Tr.* XII. *n.* 22. — Hoc ultimum tamen currit, præcisa alia circumstantia, uti merito notant Salmanticenses, *De leg. c.* II. *n.* 111, et constat ex hactenus dictis. Nam non esset de necessitate dispensatio obtinenda, si una simul cum dubio de illa jejunii lege, daretur dubium de alia lege superioris: uti si quis dubitans, an ratione necessitatis eximatur a jejunio, recte etiam dubitaret, an jejunium nocivum esset graviter saluti; quia cum obligatio legis superioris sit potior, si detur dubium de utraque, jam patet legi superiori obtemperandum esse.

Item ad tollendas omnes apparentes contradictiones, cum iisdem DD. notandum est: aliud esse dubitare, num *talis casus* indigeat dispensatione; et aliud num *talis causa* sit sufficiens ad te dispensandum — Nam in *prima* facti specie dubitatur, num casus sit inclusus in lege et cadat sub ejus influxu, ita ut dispensandus sit; et tunc possidet libertas — In *secunda* vero facti specie, non jam dubitatur de influxu legis, cum jam supponatur eam influere, sed tantummodo, an talis causa sit sufficiens ad te liberandum ab illo influxu; ideoque possidet lex, alia circumstantia præcisa.

Tandem advertunt, non bene se gerere Prælatos illos, qui in dubio ad se confugientes inferiores pro dispensatione, suæ conscientiæ relinquunt; nam sic conscientiæ tranquillitati non providetur. Consultius erit, si valeant dispensare in tali dubio, ut aperte dispensent, vel saltem ut aperte dispensationem denegent.

obsonia modicæ nutritionis, quibus se satis minime reficiunt, nisi sæpius ipsa sumant [1].

R. 2. *Ratione impotentiæ moralis* excusantur a jejunio:

1 *Illi, quibus jejunium affert grave incommodum*, v. g. gravem capitis dolorem, vigilias diuturnas etc. — Utrum autem si hæc possint præcavere prandium differendo ad vesperas et mane collatiunculam sumendo, ad id teneantur, *probabiliter* negat Viva cum aliis; quia hoc esset remedium extraordinarium et durum omnino, et ea de causa veteri disciplinæ derogatum est.

2 *Milites* sive in castris sive in hospitiis versentur: ita *communiter*; tum quia statis horis non possunt comedere; tum quia congruum non habent cibum pro jejunio. Adde consuetudinem — Imo fere ubique milites sabbato dispensantur etiam ab ipsa abstinentia carnium.

3 *Uxores*, quibus a maritis jejunium interdicitur (nisi interdicatur in contemptum Religionis vel Ecclesiæ), et quæ jejunando paterentur gravem maritorum indignationem — Item *mariti* qui jejunantes nequeunt debitum uxoribus solvere, ut cum Layman, Lessio, Salmanticensibus, Viva et aliis *merito* docet P. Concina [2]. Ratio est quia præceptum naturale justitiæ, scilicet reddendi debitum, prævalet humano jejunandi utpote inferiori [3].

4 *Adolescentes* usque ad annum 21m completum; nam ipsi crebriori indigent alimento, *tum* ad incrementum naturæ, *tum* ad virium robur. Hoc autem est certum ex consuetudine universali: quod quidem locum habet, etsi aliquis adolescens esset robustus; quia hic ex *communi* attenditur quod ordinarie contingit — Ita Angelicus [4], subjungens nihilominus expedire, ut juvenes sese jejunio exerceant, *tum* ut culpas cohibeant, *tum* ut ad spiritualia eleventur [5].

5 *Senes*, qui ob virium imbecillitatem sine gravi incommodo jejunare non possunt, uti patet.

1) Loc. cit.

2) *Sed censet* (Concina) *teneri virum prius precibus hortari conjugem, ut a petendo desistat. Si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter*. Ita s. Alphonsus *in Op. Mor. l.* 3. *n.* 1034.

3) Aliter esset: — 1 si conjux redderetur tantum *minus potens* ad reddendum; quia non teneretur cum spirituali jactura *illud plus* curare, cum aliunde opus jam sufficienter præstet; — 2 si tantum redderetur *impotens ad petendum*; petere enim non est necessitatis: excipe nisi ex charitate teneretur petere, v. g. ad vitandum incontinentiæ periculum.

4) L. c.

5) Hic quoque notandum juvenem, qui v. g. hora tertia annum 21m complevit, *probabilius* teneri ad jejunandum reliqua die; nam præceptum statim obligat ac illius tempus advenit, et jejunium respicit totam diem.

Quoad illos vero, qui sunt *viribus satis validi*, utrum excusentur, non una est Doctorum sententia. Illos enim a jejunio liberatos esse negant Bonacina, Layman et Filliucius; nam tunc non reputantur uti senes — Sed probabiliter affirmant multi de illis, qui 60m annum habent, etsi nondum completum; nam in favorabilibus annus inceptus pro completo habetur. Ratio est ipsa *universalis consuetudo*, quam testantur *communius* doctores apud Roncalia [1]. Sed ratio *potior* est; quia hujusmodi senes ob defectum caloris naturalis nequeunt semel alimentum sufficiens sumere, egentque *cibo frequentiori*. Unde si quod est salutis robur ea ætate, apparens potius est et instabile, quam reale et constans, ut pro certo docet ipse Galenus [2].

Adde: difficilis est et anxietatum plenissima *inquisitio*, an sexagenarius aliquis sit satis robustus, necne ad ferendum jejunium [3]. Quod si ex una parte urget positiva jejunii lex, non minus urget ex altera parte jus et naturalis obligatio propriam valetudinem servandi.

Quidquid sit, semper adest periculum moraliter certum *gravis diminutionis virium*, quæ semel amissæ nunquam reparantur [4].

Ceterum hic juverit Synodi Novariensis optimum consilium exhibere: *qui jejunii abstinentiæque disciplinam ex infirmitate seu virium imbecillitate ferre nequeunt, aliis pietatis officiis et charitatis operibus jejunium ipsum et abstinentiam redimere studeant* [5].

§ II. — *De* Labore *et* Pietate *excusantibus a Jejunio*

Q. 1. *Quinam labor a jejunii observantia excusat?*

R. A jejunii observantia *labor* tunc liberat, cum sit talis, ut sine notabili corporis defatigatione exerceri non possit.

Hinc communiter *ratione laboris* inter operarios excusantur a jejunio *fossores, agricolæ, lapicidæ, figuli, textores lanarii, fullones*,

1) Nempe pro *Italia* Viva, Roncalia, Naidus, Eibel, Mazzota etc. Pro *Hispania* Salmanticenses, Sanchez, Azor, Palaus. Pro *Lusitania* Sa. Pro *Germania* Busembaum. Gousset Cardinalis Archiepiscopus gallicanus id pro certo admittit pro septuagenariis.

2) *L. 5 de sanitate tuenda.*

3) Hic audiendus Card. Cajetanus, qui floruit sæc. XVI, et quem laxitatis nota nemo incusat. Ait enim de jejunio: « excusantur senes, quia senectus morbus est incurabilis. Sed ætas, qua incipit senectus, non est determinata; quia naturaliter aliqui trigesimo anno senescunt, aliqui quadragesimo, alii quinquagesimo, prout habent naturaliter diversas ætates. Communiter tamen qui sunt sexaginta annorum senes sunt, quia scriptum est: *dies annorum nostrorum septuaginta anni.* Unde in hac ætate, nisi evidenter constet ex robustiore complexione posse absque læsione jejunare, non tenentur ad jejunia; quia ex quo de ætate constat, et de robore est ambiguum, non est expectandus casus amplior virtutis, quæ quum manifeste deficere incipit, irreparabilis est ».

4) *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* XII. *n.* 25. 5) P. 1. c. 12. pag. 73.

bajuli, aurigæ, nautæ, remigantes, fabri lignarii, ferrarii, atque *murarii.* — Item *percurrentes urbem* ad merces vendendas, ornantes templa *scalas circumferendo, magna horologia conficientes,* ac similiter *laborantes per magnam diei partem.* — Item *cursores, sutores, furnarii, pistores, coqui* dapes complures compluribus personis præparantes, si eam in rem per totum fere diem laborare cogantur. — Item *typographi* prælum versantes, non vero typos tantummodo componentes 1 — Denique *famuli,* qui tota die magnis incumbunt laboribus.

Non vero excusantur *ancillæ* lanam vel linum fuso torquentes, aut munia similia exercentes — Non item excusantur *barbitonsores, sartores, pictores, notarii, molitores, sculptores,* nisi vel ob virium debilitatem vel ob laborem particularem artem suam exercere non valeant.

Hac in re hæc n. 30 propositio ab Alexandro VII merito damnata est, utpote nimis generalis: *omnes officiales, qui in repubblica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii; nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum die jejunii.*

Quid (dices) *de itinerantibus?* — Distinguendum est: *vel* itinerantes agunt iter breve et expeditum; *vel* longum et asperum.

Si 1, quomodocumque illud agant, a jejunii lege non liberantur; cum non sit gravis incommodi.

Si 2, liberantur modo *pedibus* illud conficiant, nempe ob grave incommodum. Si vero conficiunt *curru* vel *equo,* præcepto *ordinarie* adhuc ligantur ob rationem contrariam. Hinc ab Alexandro VII damnata fuit hæc n. 31 propositio: *excusantur absolute a lege jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant; etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant* 2.

Diximus *ordinarie;* nam recte ajunt excusari, qui etiam equo aut curru iter agit ad plures dies cum incommodo; vel si iter sic agendum sit cum magna defatigatione, ut evenit cursoribus; vel si equitans sit debilis aut tempus asperum, et iter arduum aut extraordinarium.

Sed (quæres) *quid dicendum de studio vacantibus?*

Quod dicitur de artifice, illud dicendum est etiam de iis, qui studiis operam navant. Videlicet si ratione debilitatis modicis refectionibus

1) Sunt tamen qui omnino exscusant vel ipsos typos componentes; quia, inquiunt, hic labor nimium et corpus et animum defatigat, si expertis credere est.

2) Hic notanda sunt verba s. Thomæ: *si peregrinatio commode differri potest* (intellige eam, quæ fit intra territorium ubi lex jejunii viget ex dictis supra *cap. 7. quæst.* 6) *non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda:* 2. 2. q. 147. a. 7.

Et sane quilibet tenetur communia impedimenta amovere, ut legem impleat, quoadusque manet sub ejus influxu; secus vix ulla esset lex obligans.

ad laborem sustinendum crebro cibo indigeant, a jejunio excusabantur; nihil enim refert utrum labor corporis sit an mentis; si æque ab eo oriatur moralis ad jejunandum impotentia.

Q. 2. *An opifices divites qui ex officio artes laboriosas exercent, teneantur die jejunii a laboribus se suis abstinere?*

R. Alii affirmant *probabiliter* cum Angelico, teneri *opifices divites* ab artibus laboriosis se abstinere, ut valeant jejunare; cum abstinere possint sine jactura gravi.

Verum sententia *communis* negat, et pro ea habetur expressa declaratio Eugenii IV anno 1440, quam nunquam audebo, quamdiu non constabit, apocripham dicere (ut aliqui contendunt) postquam tot classici AA. *communiter* pro vera illam tuentur. Ratio autem est quod Reipublicæ plurimum interesse videtur, ne artifices hujusmodi suos intermittant labores ad jejunandum. Et ita fert etiam consuetudo et praxis quotidiana, quæ quidem ab Ecclesiæ Prælatis non est improbata.

Sed (quæres) *quid dicendum de eo qui laborem suscipit ideo, ut a jejunio liberetur?*

Nulli dubium, quin iste a jejunio sit liber, postquam, labore suscepto, graviter defatigatum se sentit; cum evaserit moraliter impos.

Peccavit tamen operando in fraudem legis; quia omnis lex obligat etiam ad hoc, ut nemo sine causa, cum manet *sub legis influxu* [1], data opera quidquam agat, quo ejus elidantur præcepta. Ita docet s. Thomas, qui damnat de omissione Sacri fidelem qui talibus *se occupat, quibus ab eundo in Ecclesiam impeditur* [2].

Q. 3. *Quinam excusantur a lege jejunii causa pietatis?*

R. Excusantur a jejunio *causa pietatis* qui præstant talia pietatis opera, quæ præstantiora sint et Deo gratiora, quam ipsum jejunium, cum quo *moraliter* conjungi non possunt, id est sine notabili ac gravi incommodo — Ejus generis sunt opera misericordiæ tam spiritualia quam temporalia, atque etiam opera religionis; *etiamsi hæc opera*, ait Bouvier, *non ex officio vel obedientia, sed sponte suspiciant, si justa sit causa ea suscipiendi, et differri non possint. Ita s. Thomas, et cum illo multi Theologi.*

Sane, ait idem Angelicus, *non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias et magis necessarias causas* [3]. Cum enim Ecclesia præcipiat jejunium uti

1) Id est quando adhuc est eo in loco, ubi lex ipsa viget — Vid. quæ supra jam tradita sunt tum *de peregrinis c. 5. quæs.* 3; tum *de impedimento legis c. 7. quæst.* 6.

2) 1. 2. q. 172. a. 5. 3) 2. 2. q. 147. a. 2.

promotivum ad bonum, non intendit obligare ad illud, ut est impeditivum majoris boni [1].

Hinc a jejunio liberantur *concionatores*, qui quotidie vel frequenter per hebdomadam in Quadragesima tota concionem habent, ut *communiter* docent Cajetanus, Navarrus, Salmanticenses, Toletus, Wigandt; nam actio sic concionandi est valde laboriosa. Idque valet, uti dicunt Lessius, Sanchez, Sporer etc. quamvis concio fiat causa lucri; est enim justum stipendium laboris: neque ex tali intentione impeditur utilitas audientium — An vero idem dicendum sit de illis, qui ter vel *quater in hebdomada* aliquando per annum concionantur, non tam facile definiri potest, nec certa regula adsignari. Id pendet a majori vel minori mentis fervore, studio, labore et corporis agitatione, quæ illos faciant jejunio inhabiles [2].

Eadem regula valet pro Ecclesiæ *cantoribus*, gymnasiorum *professoribus* et similibus — Item pro iis qui *hospitalibus* inserviunt, *sive* id agant ex officio *sive* ex obedientia *sive* ex devotione *sive* etiam causa temporalis utilitatis.

Confessarii vero, *medici* et *advocati* non liberantur a jejunio, nisi labor sit tantus, ut jejunantes non possint officio satisfacere. Ideo non liberantur nisi per *accidens*, v. g. ratione debilitatis. Quod caute præ oculis tenendum.

CAPUT TERTIUM

DE ULTIMO ECCLESIÆ PRÆCEPTO

De obligatione solvendi Decimas [3].

Q. 1. *Quid sunt decimæ, et quotuplicis generis?*

R. *Decimæ* nomen non semper indicat decimam portionem fructuum, sed plerumque duodecimam, quintadecimam, imo alicubi etiam vigesimam, trigesimamve [4].

Triplex est *decimarum* genus: *prædiales, personales* et *mixtæ*.

Prædiales penduntur ex fructibus vel proventibus prædiorum, sive urbana ipsa sint, sive rustica. Cum hoc solo discrimine quod

1) Hoc tamen semper intelligitur, si opus majoris boni non possit commode differri: ut esset si illud præstandi et tempus et circumstantiæ præsentes sese propitiæ offerant. Secus valeret illud adagium: *unum facere, sed aliud non omittere.*

2) Cum vero sacri Oratores et exemplo et verbis debeant prædicare, idcirco tenentur pro viribus eniti ut jejunium serveot.

3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 42; *et Homo Apost. Tr.* xx. *nn.* 85, *et seqq.*

4) *Decimarum* originem ab ipso veteri fœdere repetendam esse notum est omnibus.

quæ de grano, vino, fœno aliisque fructibus majoribus exhibentur, *majores;* quæ ex leguminibus et oleribus, *minores;* quæ vero ex prædiis recens excultis, *novales* nuncupentur.

Personales persolvuntur ex rebus quas sibi quisque opera et industria sua acquirit, v. g. negotiatione et commercio.

Mixtæ oriuntur quidem ex rebus ipsis, sed fructum exhibentibus ex sola industria hominum, uti fœtus pecorum, lac, lana etc. [1].

Q. 2. *Quo jure decimæ sint persolvendæ?*

R. Vel decimæ spectantur *materialiter,* quatenus nempe sunt Ecclesiæ stipendium suis Ministris debitum ab honestam eorum sustentationem; vel spectantur *formaliter,* quatenus nempe constant certa ac determinata fructuum terræ quantitate.

Si 1, persolveudæ sunt tam *jure divino positivo,* quia, dicente Apostolo, *Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere* [2]; quam *jure naturali,* quia, clamante Christo ipso, *dignus est operarius mercede sua* [3]. Addimus jus humanum: nam ex Tridentino qui eas subtrahunt vel impediunt, sunt excommunicandi [4].

Si 2, tunc decimæ non sunt persolvendæ, nisi *Jure Ecclesiastico* [5]; nam in lege nova nullum adest præceptum divinum de solvenda ulla fructuum quantitate. Quod autem in lege veteri aderat, fatentur omnes illud utpote judiciale una cum lege ipsa expirasse, sola remanente naturali ratione ministros alendi.

Hoc autem jus non obligat nisi iis in locis, in quibus adhuc viget consuetudo decimas persolvendi; innumeræ enim sunt provinciæ, præsertim in Regno Pedemontano, ubi decimæ amplius non existunt; quia vel lege sublatæ vel pactis conventis alio modo sunt compensatæ [6].

Decimæ olim *Episcopo* solvebantur, qui eas ministris distribuebat. Sed, facta bonorum divisione, de jure communi ad *Parochum* pertinent: *prædiales* quidem parochi sunt in cujus territorio prædia existunt; *personales* vero Parochi, a quo Sacramenta recipiuntur [7].

Q. 3. *Quomodo peccant qui decimas debitas defraudant?*

R. Qui decimas fraudant peccant *contra religionem* et *justitiam:*

1 Contra *religionem;* quia decimas præcipit Sancta Mater Ecclesia etiam *in signum universalis dominii* [8], quod habet Deus; ac consequenter in Dei cultum.

1) *V.* De Nicolis, *Adnotationes Theorico-praticæ ad* Tr. De decimis Petri Monetæ.
2) 1. Corint. 9. 3) Luc. 10. 4) Sess. 25. c. 12. de R.
5) *Ex Cap.* 1, *et seqq. de decimis.*
6) *V.* Canestri, *Giurisprudenza canonica civile del Piemonte*, Aless. 1841 cap. v.
7) Ita sæculo XII Lucius III, *cap.* XX *de decimis.* 8) *Cap. Tua nos* 26 *de decim.*

Imo censent Elbel, Lessius, Viva et Sporer decimas non solvere etiam *sacrilegium* esse; quia illæ sacræ sunt, cum sint bona Ecclesiæ. Verum negant Croix, Palaus et Tamburini hoc esse sacrilegium proprie dictum; quia bona illa donec ab Ecclesia non possidentur, sacra non sunt.

2 Contra *justitiam*; quia decimæ sunt justum stipendium debitum Ministris Ecclesiæ juxta illud: *nemo militat stipendiis suis: dignus est operarius mercede sua* [1]. Non ergo sunt puræ eleemosynæ; et ideo debentur etiam ministris divitibus, etiam improbis, cum officio suo rite funguntur.

Hinc damnata est a Martino v in Concilio Constantiensi anno 1418 propositio: *decimæ sunt puræ eleemosynæ, et possunt parochiani propter peccata suorum Prælatorum ad libitum suum eas auferre* [2].

Scholium — *De* Primitiis *et* Oblationibus

Q. *Quid de primitiis et oblationibus?*

R. Ad 1: *Primitiæ* sunt primi rerum fructus, qui primæva ætate *tum* ad cognoscendum Creatorem, *tum* ad substentandos ministros a fidelibus dabantur. De his meminit et Origenes l. 8 contra Celsum et Irenæus l. 4 contra hæreses c. 17, aliique — Sed post sæculum v vix ulla occurrit de illis mentio [3]. Aliquod tantum vestigium remansit in quibusdam montanis regionibus, in quibus incolæ aliquas offerunt Parocho vel Ecclesiæ non ex obligatione, sed boni animi ergo.

R. Ad 2: *Oblationes* munera sunt sponte Deo et Ecclesiæ a fidelibus oblata. Ab *agapis* seu sacris conviviis, quæ Apostoli instituerunt, repetendæ sunt: in illis enim singuli fideles panem ac vinum, aliaque afferebant ad Ecclesiam. Porro panis vinique parte consecrata, reliquum in commune convivium conferebatur. Et huc spectat illud Pauli: *unusquisque suam cœnam præsumit ad manducandum, et alius quidem esurit, alius ebrius est* [4].

Inde natæ oblationes; quarum *aliæ* ad altare fiebant ad Sacrificium peragendum, et quod reliquum erat, cedebat Clericis et

1) I. Cor. 9; I. Tim. 5.

2) *V.* S. Thomas, *Quodlibeto v. a.* 10; *et* 2. 2. *q.* 87. *a.* 3.

3) *V. Institutionum Canonicarum libri quatuor* cl. Episcopi Devoti omnium acclamatione excepti, quibus expletissimæ adnotationes additæ sunt doctissimi discipuli, qui postea fuit Pius VIII, ut legere est in lib. *Memorie di Religione, morale e letteratura*, Modena vol. xv. pag. 212.

4) I. *Cor.* 11. — De Agapis Tomassinus, *Veter. et Nov. Eccl. discipl. p.* 3. *l.* 3 *c.* 47.

indigentibus. Dein cœpit offerri pecunia, et sic tandem venit honorarium Missarum [1].

Aliæ pro arbitrio in Ecclesia deponebantur in ipsius Ecclesiæ usum, aut in Clericorum et pauperum alimoniam. Ad hoc autem area erat parata, quæ *corbona* hebraice dicebatur; cui postea suffectum est *gazophylacium*, seu locus ad recipiendas oblationes electus.

Aliæ demum pro uniuscujusque pietate dabantur cum suscipiebantur Sacramenta, vel alia sacra officia peragebantur. Cum vero istæ darentur non tamquam pretium rerum sacrarum, sed in præmium laboris et tamquam alimenta, quæ jus divinum Ecclesiæ ministris tribui vult; ideo anno 1215 Concilium Lateranense IV statuit, ut fideles eas oblationes præstarent quas consueverant, et recusantes pœnis possent cogi ab Episcopo [2].

Cum videantur fideles oblationes facere propter curam animarum, hinc, si aliud non obstat, illæ cedunt Parocho loci [3] — Attamen de oblationibus in Oratorio rurali Beatæ Mariæ vel alterius Sancti factis, nulla portio debetur Parocho, uti declaravit Sacra Congregatio 22 apr. anno 1719 — Si vero ex usu vel aliquo signo pateat hujusmodi oblationes ad celebrandas ibi Missas esse destinatas, Parochi est invigilare, ut Missæ secundum regulas stipendia taxantes celebrentur vel per se vel per alios in loco designato [4].

1) *V.* De Berlendis, *Dissert. de oblat.*
Sala, *In not. Rerum Liturg. Bonæ.*

2) Cap. 10 de simonia.

3) *V.* Benedictus XIV, *Notif.* LXXII, *De recta oblationum atque eleemosynarum distributione.*
Barbosa, *De Off. Paroch.*
Fagnanus, *In c.* 9. *de his quæ fiunt n.* 14.
Canestri, *Giurisprudenza canonica civile ecc. ecc. c.* 6. *tit.* 6.

4) Cerei autem in honorem SS. Sacramenti, Beatæ Mariæ Virginis, vel alicujus Sancti oblati, accendi et cremari debent; et eorum reliquiæ, si quæ supersint, non in beneficium Parochi, sed in fabricæ Ecclesiæ utilitatem cedere debent. Unde neque sunt extinguendi, neque sunt sibi a Pastore arrogandi; cum talis offerentium non sit mens. Secus pastor et contra justitiam et contra pietatem peccaret.

TRACTATUS TERTIUS

DE OBLIGATIONIBUS

Seu de Præceptis particularibus certo hominum statui propriis

A legibus, ut effectus a causa, diversæ oriuntur *obligationes*, quæ hominem afficiunt in quacumque conditione consideretur: seu quædam præcepta particularia dimanant, quæ certo hominum statui propria sunt.

Quapropter, postquam *de Actibus humanis*, *de Conscientia* et *de Legibus* generatim peractum est, clamat ipse per se rerum ordo, ut nunc *de Obligationibus*, seu de præceptis iis particularibus disputetur.

DISPUTATIO PRÆAMBULA

DE OBLIGATIONIS NATURA ET DIVISIONE GENERATIM

Q. 1. *Quid est obligatio?*

R. Obligatio sic dicitur quasi *ligatio ob*, id est ob aliquam causam, justum nempe Superioris præceptum. Potest autem definiri: *vinculum accomodatum naturæ intelligenti, satis validum et internum, quo adstringimur ad aliquid faciendum vel ad aliquid omittendum:*

Dicitur 1 *vinculum*, ut sic indicetur vis illa maxima, qua prædita est lex ad ligandos subditos.

2 *Accomodatum naturæ intelligenti*. Si enim *creaturæ irrationales* ad actum trahuntur pulsu exteriori et per impressiones corporeas; *naturæ intelligentes* et *rationales* trahi debent modo sibi convenienti, videlicet rationabili superioris ordinatione.

3 *Satis validum*, quod nempe gravibus rationum momentis *moraliter certis* innitantur, ut valeat nos determinare.

4 *Internum* quo nempe ipsa conscientia afficiatur.

5 *Quo adstringimur* etc.; obligatio enim ita moraliter agit in hominis voluntate, ut clare ipse perspiciat se debere aliquid facere vel omittere, ne cogatur se reprehendere et pœnis dignum judicare, si renuat.

Q. 2. *Quomodo generatim dividitur obligatio?*

R. Homo quilibet duplici sub respectu hic a nobis consideratur: vel quatenus est membrum Ecclesiæ, vel quatenus est membrum

Reipublicæ — In quacumque vero societate homo sit, non debet certe ignorare quæ sui muneris sunt: *unusquisque*, ait s. Augustinus, *scire tenetur legem et statum*, *quem profitetur* [1].

Hoc posito, dicimus obligationem generatim acceptam duplicis esse generis: *aliam* nempe, quæ ligat hominem in societate Religiosa; *aliam*, quæ eundem ligat in societate civili.

DISPUTATIO PRIMA

DE OBLIGATIONIBUS IN SOCIETATE RELIGIOSA

Cum obligatio afficiat ipsas hominum personas, patet tot ejusdem esse genera distinguenda in societate religiosa, quot in ipsa distinguuntur genera personarum; atqui in ipsa duo distinguuntur genera personarum, nempe *Laici* et *Clerici*. *Clerici* autem vel sunt sæculares, et *Clerici* simpliciter dicuntur; vel regulares, et *Religiosi* appellantur. Hoc posito, jam sit:

CAPUT PRIMUM

DE OBLIGATIONIBUS LAICORUM

Q. *Quænam sunt Laicorum obligationes in societate religiosa?*

R. Omnes *Laicorum* obligationes in societate religiosa eo reducuntur, ut præcepta Dei et Ecclesiæ fideliter observent, si velint ad societatis ipsius scopum pervenire, qui est salus æterna.

Primo: *Præcepta Dei*, quæ quidem Decalogo continentur; Christus enim cuidam ab eo sciscitanti quid agendo vitam æternam haberet, hoc dedit responsum: *si vis ad vitam ingredi*, *serva mandata* [2]. Nomine autem *mandatorum* hæc præcepta veniunt.

Secundo: *Præcepta Ecclesiæ;* aperta enim sunt illa Christi verba ad Ecclesiæ Antistites: *qui vos spernit*, *me spernit* [3]. Et iterum: *si Ecclesiam non audierit*, *sit tibi sicut ethnicus et publicanus* [4]. Unde ad rem Augustinus: *nec habebit Deum Patrem qui Ecclesiam noluerit habere Matrem* [5]. — Qui hos, ait *Stapf* [6], et similes textus maturius expendit, inter alia haud parum mirabitur, qua ratione fiat, ut præcepta Ecclesiæ a viris etiam cultioribus et ceteroquin bonæ indolis tam parum attendantur, et vix non contemni cæperint » [7].

1) *De fid. et oper.* l. 1. 2) Matt. 19. 3) Luc. 10. 4) Matth. 18.

5) De Sym. ad catech. c. 13 — Hic vid. Righelli, *Sul digiuno Lett.* 1ª § 2.

6) *Theol. Mor.* § 62. — Cum hæc præcepta sparsim in singulis Tractatibus tradantur, non ultra immoramur.

7) Laicis omnibus proponimus Opuscula Ascetica s. Alphonsi, cum inter scriptores,

Qui autem Christi Ecclesiam vexare, ejus aspernari præcepta, ministros irridere, constitutiones proculcare, eisque bellum intentare non erubescunt, audiant nunquam satis laudata verba percelebris *Montalembert* [1] « permettetemi un paragone famigliare. Quand' un uomo è condannato a lottare con una donna, se questa non sia l'ultima delle creature, essa può bravarlo impunemente colla fronte alta, e dirgli: *ferisci, ma tu ti disonori, e non mi vinci.* Ebbene la Chiesa non è una donna, essa è ben più che una donna, essa è madre. Sì, essa è madre! È madre dell' Europa, è madre della società moderna, è madre della moderna umanità. Un figlio può esserle ingrato, snaturato, ribelle, ma sempre le resterà figlio: e viene il momento, in cui questa lotta parricida contro la Chiesa diventa insopportabile al genere umano, e chi l'ha provocata, cade schiacciato, annientato, sia per la disfatta, sia per la riprovazione concorde dell' umanità » [2].

quos dixeris Deum nostris temporibus suscitasse ut perditorum opponeret audaciæ, *præsertim vir sanctissimus idemque doctissimus b. Alphonsus De Ligorio jure optimo numeretur: imo singulari quodam excellat teneræ pietatis affectu, ut in eam potissimum curam scriptis suis incumbat, ut frequentem suadeat Sacramentorum usum, Christi Jesu amorem, et ejus misericordiæ meritorumque fiduciam, Beatæque Virginis Deiparæ, ac Cœlitum Sanctorum cultum inculcet, quæ demum firmissima sunt adversus omnem pravitatem præsidia.* Verba sunt Leonis XII ad Hyac. Marietti.

1) *V. La questione Romana discussa nell' assemblea francese* ott. 1849.

2) Vel ipsos persecutores veritatis testes habemus; etenim morti proximi illam matrem coguntur quærere, cujus sinum dilaceraverunt. Hinc alebat Zuinglius, se ad vivendum suam, ad moriendum catholicam religionem eligere. Unde ad rem cuidam Protestanti ministro, qui catholicorum observantias aspernabatur, sapiens mulier respondit: *fatear: hucusque per vos optima reformatio: Missam, Confessionem, Purgatorium, quadragesimam abstulistis; unum restat, destruite infernum, et vos libenter sequar.*

« Il timore della morte strappò due ritrattazioni da *Voltaire*, l'una del 30 marzo 1769, l'altra del 2 marzo 1778. Si confessò in tempo di malattia nel 1724, nel 1735, nel 1750, e nel 1778 dichiarò, che si era confessato dall' ab Gauthier, e che domandava perdono a Dio, ed alla Chiesa degli scandali, che avesse potuto dare ecc. (*Melanges de Philos. t.* 7 1808) Ma addì 30 maggio 1778 Voltaire muore lacerato, straziato dalla memoria di quel Dio da lui bestemmiato, rugge e tra gli spasimi precursori d' inferno, torcesi, si divincola convulso, arrabbia col grido tremendo: *je suis abandonné de Dieu et des hommes:* si addenta, e dilaniate le braccia, le mani, le inzuppa nel notturno vaso e lordasi e s' imbratta, e divora il suo escremento! Lascio colorare questo quadro d' inferno allo spettatore medico Tronchin, il quale, sebben protestante, asseriva che « *quello spettacolo sarebbe utile a tutti i giovani minacciati di perder i mezzi preziosi della Religione; e che per vedere tutte le furie di Oreste non occorreva altro che trovarsi alla morte di Voltaire* ».

Condorcet si vanta di aver calmati gli spaventi di *D'Alembert* alla morte, e di avere impedita la sua ritrattazione.

CAPUT SECUNDUM

DE OBLIGATIONIBUS CLERICORUM

Q. 1. *Undenam oriuntur Clericorum obligationes ?*

R. Duo sunt *fontes*, ex quibus omnes obligationes et leges hauriuntur *Clericis peculiariter impositæ :*

Diderot per nulla sicuro dei suoi sentimenti filosofici alla marte, col mezzo di un suo fidato cameriere, fa chiamare un ecclesiastico e si trattiene con lui, avendo le miglior disposizioni, rese poi inutili da'suoi cattivi amici, che avvedutisene lo sottrassero con lusingarlo di sanità e trasportarlo alla campagna.

Elvezio si ritratta per due volte.

Le conversioni di *M. Laharpe* di *Marmontel*, e così di molti altri fatte in piena sanità, sono troppo note per parlarne.

M. Charnois celebre pel suoi scritti, alla vista della pazienza, rassegnazione, ed ilarità dei Preti cattolici nella prigione dell'Abbadia; ed al contrario della rabbia, delle grida a della disperazione de'Filosofi della stessa prigione si commuove, cerca di essere istruito, si converte, si confessa e muore nel comune assassinio.

Il conte di *Boulainvilliers* morì dopo aver ricevuti i Sacramenti con molta cognizione e religione.

La Mettric autore dell'*uomo macchina*, empio libro arso per ordine dei Magistrati in Olanda, dalla quale fu cacciato, dopo essersi confessato pregava in morte (1751) Rosembert di invocare seco tutti i Santi e di recitare le preghiere degli agonizzanti.

Du Marsais, che morì nel 1756, volle ricevere i sacramenti, e fece un discorso commovente col sacerdote che glieli ministrava, di modo che Voltaire scrivendo a d'Alembert dice: « — Io sono dolente per le smorfie di Du Marsais alla morte ».

Lo stesso Voltaire nella medesima lettera si mostra afflitto che *Deslandes* avesse ordinato morendo, che fosse nell'istante abbruciato un suo libro.

In altra lettera a d'Alembert dice « — che ne dite voi di *Maupertuis* morto (1750) fra due cappuccini? »

Fontenelle che i Filosofi contavano a loro favore, dimandò e ricevette nel 1757 i Sacramenti.

Il troppo celebre Marchese *di Argiens* incomincia nella lunga sua malattia a diffidare dei suoi sentimenti antichi, e dopo avere fatte serie conferenze sulla religione, resta convinto, si pente, si confessa.

Buffon si confessa al P. Ignazio Bongault cappuccino, riceve i Sacramenti in presenza di piu persone, e la sua morte (1788) fu edificante. Egli, a dir vero, si mostrava sempre nemico degli increduli, sebbene gli abbia favoriti nelle sue opere.

Boulanger, che supponesi autore del *Cristianesimo svelato* pieno di bestemmie e di raziocinii tanto assurdi quanto stomachevoli contra la religione di G. C. (diatriba che fu però composta dal barone d'Holbac), assicura nell'ultima sua malattia (1759) che non aveva giammai avuto che dei dubbii, e che il solo dolore cui risentiva era quello di non poter bastantemente riparare al male che aveva fatto per malvagio desiderio di farsi rinomanza.

L'ab *de Prades* morto nel 1782 nella sua ritrattazione 9 aprile 1751 dice, che non poteva avere vita bastante per piangere la sua condotta passata *(Barruel, Mem. Tom. V).*

1 *Excellentia status et conditionis*, quam profitentur; unusquisque enim, ipso naturali jure clamante, tenetur ea sequi atque peragere, quæ propria sunt *sui status*. Atqui status Clericalis est apud omnes *status sanctitatis, disciplinæ et perfectionis* juxta illud

Bouguer membro dell'Accademia delle scienze di Parigi, noto per opere erudite e per incredulità, dopo molte conferenze ragionate compie cristianamente i rimanenti anni della sua vita e muore tale nel 1758 in età di 63 anni.

Montesquieu, nell'ultima sua malattia (1755) soddisfa con grande edificazione a tutti i suoi doveri di Cristiano e dice: che esso non fu nel suo cuore mai incredulo, ma che la vanità di essere conosciuto ed esaltato dalle penne del giorno lo indusse a comparire tale.

Thomas morì nel 1785 fra le braccia di Montazet Arcivescovo di Lione.

L'ab. *Galiani* amico d'Elvezio, del Barone di Holbac e di tante madame scostumate filosofesse, e legato con una gran parte dei così detti *filosofi* dello scorso secolo, nelle ultime settimane della sua vita si riscuote dal suo letargo, si confessa con gran dolore dal suo Curato.

Thiébault nel *Mes souvenirs de vingt ans à Berlin* racconta la morte penitente (1772) del celebre filosofo *Toussaint*, che fece una parlata energica, nell'atto di comunicarsi dal sacerdote cattolico, alla moglie ed ai figli, e fra le tante cose che disse, chiedendo perdono a Dio ed agli uomini, confessò che tutta la sua incredulità nelle sue opere ed azioni, nei suoi scritti e discorsi famigliari era stato un effetto di vanità, di rispetto umano e per piacere a certe persone; ma che non era mai stato incredulo per convincimento.

Marmontel ha impiegato gli ultimi anni di sua vita in ritiro ed in esercizii di virtù, terminandola con una morte cristiana nel 1799.

Malesherbes, che fu il più sincero consigliere dell'infelice Luigi XVI, di cui rimase altresì il più fido amico, pubblicamente abjurò i suoi principii filosofici gemendo per la mano data alla Rivoluzione.

M. de Langlet nella lunga sua malattia che lo condusse alla morte nel 1807, si ravvede, si converte, si pente, pubblica il suo pentimento, chiede perdono.

M. Larcher morto nel 1812 in età di anni 86, molti anni prima della sua morte fu illuminato dai cattivi effetti della Rivoluzione e dai frutti di quella filosofia che la produsse. Nel giorno 5 maggio 1792 segnò una ritrattazione nella quale confessa sinceramente « ch'egli si era legato con alcuni dei pretesi filosofi, e che avea risoluto unitamente a loro distruggere, per quanto avesse potuto, la Religione Cristiana, e che quindi nelle sue note sopra Erodoto aveva avanzate delle massime e proposizioni tendenti alla sovversione di ogni Religione ».

M. Mercier famoso pel *Tableau de Paris*, pubblicato nel 1782 e per altri paradossi, si convertì molti anni prima di sua edificante morte (1814) con effusione di cuore e si diede in braccio alla Religione.

Così nel 1813 fece l'Abbé *Soulavie* autore delle Memorie di Richelieu, di Aiguillon, di Massillon Come ancora Carlo *Palissot* conservatore della biblioteca Mazzarina, che negli ultimi anni di sua vita si ravvide, chiese i sacramenti con espressioni edificantissime e morì nel 1814 con sentimenti cristianissimi.

A fronte di questi e di tanti altri anche dei presenti giorni, dei quali la soverchia prolissità non permette di far menzione, i nostri Filosofi troveranno un solo Cattolico, diciamolo pure, anche di corrotti costumi, che, fedele alla sua Religione in vita, l'abbia abjurata alla sua morte? » — *V.* Grillo, *Novelliere*, Genova 1850.

d. Hieronymi ad Nepotianum: *propterea Clerici dicuntur, quod de sorte Domini sint, vel quia Dominus sors, id est pars Clericorum est* [1].

2 *Ratio boni exempli* laicis exhibendi ex illo Apostoli ad Titum: *in omnibus præbe te ipsum exemplum bonorum operum* [2].

Diximus *Clericis peculiariter impositæ;* nam per has Clerici non liberantur a mandatis unicuique christiano communibus, si hæc ipsis conveniunt. Neque enim qua Clerici, christiani esse desinunt: imo fortius obligantur ex eodem duplici memorato capite.

Q. 2. *Ubinam continentur obligationes Clericorum?*

R. Obligationes omnes Clericorum continentur:

1 *Implicite* in ipso jure naturæ et publico, quatenus utrumque præcipit, ut omnes proprii status officia fideliter impleant.

2 *Explicite* præter s. Scripturam et Traditionem, continentur in *Corpore Juris Canonici*, in *Bullis* Pontificum, in *Conciliis generalibus*, et maxime in *Tridentino*. Item in *Synodis* Provincialibus et Diœcesanis, quæ ideo præcipue conditæ sunt. Uno verbo in omnibus superiorum *statutis* et in ipsa *consuetudine* legitime præscripta.

Q. 3. *Quomodo Clericorum obligationes dividuntur?*

R. Clericorum obligationes aliæ sunt *generales* et *communes;* aliæ *speciales* et *propriæ*.

Quilibet enim Clericus dupliciter accipi potest: *vel* prout est saltem per primam tonsuram *generali* et *communi* Clericatus nota insignitus: et sic *generalibus* et *communibus* ligatur obligationibus. *Vel* prout est *speciali* munere donatus in ordine Hierarchico: sic nanciscitur obligationes *speciales* et *proprias*.

In his autem omnibus sita est illa *vita et honestas Clericorum*, de qua sacri Canones tam gravia verba faciunt.

Q. 4. *Cujus est Clericorum vitæ et honestati generatim invigilare?*

R. Cura Clericorum vitæ et honestati invigilandi Episcopis incumbit, unicuique pro sua Diœcesi, ut tradit Tridentinum: *Statuit sancta Synodus, ut quæ alias a Summis Pontificibus et a sacris Conciliis de Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque retinenda; ac simul de luxu, comessationibus, choreis, aleis, ludibus ac quibuscumque criminibus, necnon negotiis fugiendis copiose ac salubriter sancita fuerint; eadem in posterum iisdem pœnis vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis observentur. Nec appellatio executionem hanc, quæ ad morum correctionem pertinet, suspendat.*

1) *Clerici* nomen est a græca voce *cleros*, quæ sortem significat. 2) Cap. 2.

Si quæ vero ex his in desuetudinem abiisse compererint; ea quamprimum in usum revocari, et ab omnibus accurate custodiri studeant, non obstantibus consuetudinibus quibuscumque; ne subditorum neglectæ emendationis ipsi condignas, Deo vindice, pœnas persolvant [1].

Qua in re decretoria quoque sunt verba feliciter Regnantis Pontificis Pii ix in sua Encyc. *Qui pluribus* data ad omnes Episcopos, ubi item ait: *summa cura et studio Ipsis esse elaborandum, ut in Clero morum gravitas, vitæ integritas, sanctitas atque doctrina eluceat, et ecclesiastica disciplina ex Sacrorum Canonum præscripto diligentissime servetur, et ubi collapsa fuerit, in pristinum splendorem restituatur* [2].

Articulus I. — DE OBLIGATIONIBUS CLERICORUM GENERALIBUS ET COMMUNIBUS [3]

In duas quasi classes dividuntur communes Clericorum obligationes:

1ª Respicit quæ generaliter præscribuntur: et revocantur *ad sanctitatem animi; ad exercitium ministerii et Ecclesiæ cultum; ad exterius sese gerendi methodum; tandem ad habitum clericalem.*

2ª Respicit quæ generatim prohibentur: et hæc sunt in triplici differentia; sunt enim vel *actiones* vel *artes* vel *officia* — Hoc posito, jam sit:

§ I. — *De iis, quæ Clericis generatim ac communiter præscripta sunt*

N. I. — *De Clericorum Sanctitate*

Q. 1. *An Clerici teneantur ad vitæ sanctitatem?*

R. *Affirmative:* Clerici tenentur ad *vitæ sanctitatem:*

Prob. 1: *Scripturis:* — In veteri testamento Dominus de suis ipse Ministris inquiebat: *sancti erunt Deo suo et non polluent nomen ejus; incensum enim Domini et panes Dei sui offerunt, et ideo sancti erunt* [4]. Jam vero, innuit Bellarminus [5], si tanta vitæ sanctitas requirebatur in illis qui sacrificabant boves et oves, quid requiretur in iis qui sacrificant Divinum Agnum? — Ex novo autem Testamento sufficiat gravissimum illud monitum Apostoli ad Timothæum: *manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis* [6], id est non ante exercitium virtutis, non ante

1) Sess. 22. c. 1. de R.

2) Ex quibus constat, quam dura et atrox sit injustitia eorum, qui Episcopos debilis pœnis Clericos malos plectentes nimiæ severitatis audent insimulare.

3) *V. Specchio del Clero coll' aggiunta di un esame sui principali doveri degli ecclesiastici*, Mil. Pogliani 1850.

4) Lev. 21. 5) In Ps. 10. v. 9. 6) Epist. 1ª, c. 5.

experimentum sanctitatis, ut exponunt Patres et Interpretes, et ratio ipsa suadet.

2 *Ss. Patribus.* Hieronymus majorem in Clerico sanctitatem requirit quam in simplici religioso: *sic*, scribit ad Rusticum: *sic vive in monasterio, ut Clericus esse merearis.* Sane status religiosus est status ad perfectionem, at status Clericalis est status perfectionis — Augustinus habet: *Clericus duo professus est, sanctitatem et clericatum* [1] — Et d. Thomas: *ad idoneam executionem Ordinum non sufficit bonitas qualiscumque, sed requiritur bonitas excellens: ut sicut illi qui ordinem suscipiunt, super plebem constituuntur gradu Ordinis; ita et superiores sint merito sanctitatis* [2].

3 *Conciliis:* sufficiat Tridentinum, cujus hoc est decretum gravissimum ab omnibus alta mente tenendum: *sic decet omnino Clericos in sortem Domini vocatos vitam moresque suos omnes componere, ut habitu, gestu, incessu, sermone, aliisque omnibus rebus nihil, nisi grave, moderatum ac religione plenum præseferant* [3].

4 *Ratione:* cur in Ecclesia Ministri sunt constituti? Teste Evangelio, non alia sane de causa, quam ut sint *sal terræ* et *lux mundi;* atqui tales esse non possunt sine insigni et præclara morum sanctitate — Deinde Ecclesiastici sunt *Doctores pietatis*, ut eos vocat Chrysostomus: sunt *Salvatores mundi*, ut eos vocat Hieronymus: sunt *januæ populis Civitatis æternæ*, ut eos vocat s. Prosper. Sed tales esse non poterunt, si sancti non sint.

Unde merito concludere possumus cum d. Hieronymo [4]: *clamat vestis, clamat status, clamat professio animi sanctitatem* [5].

Q. 2. *In quonam sita est hæc vitæ sanctitas?*

R. Clericorum sanctitas *sita est* in conformitate voluntatis propriæ cum voluntate divina: 1 per *fugam vitiorum;* 2 per *virtutum exercitium.*

1 Sita est in conformitate voluntatis propriæ cum voluntate divina per *fugam vitiorum.* Vocabulo *vitiorum* hic intelliguntur vel ipsa peccata levia; quomodo enim dici poterit filius perfecte diligere patrem, si a gravibus tantum, non vero a levibus injuriis ei irrogandis se abstineat? — Adde tam excellentem esse Ecclesiasticorum electionem, ut (verba sunt Leonis M.) *quæ in aliis Ecclesiæ membris non vocantur ad culpam, in illis tamen habeantur illicita* — Adde: *qui spernit modica, paullatim decidet* [6].

1) *Serm.* 83. *de Div.* 2) Sup. q. 35. a. 4

3) Sess. 22. c. 1. de R. — Vid. Stapf § 383. 4) Ep. 58.

5) *V.* Liguori, *Selva di materie predicabili, p.* 1. *c.* 3. — Clary, *Lo spirito del Sacerdozio cristiano* — Savoy, *Introduzione al Sacerdozio etc. etc.* 6) Eccli 19.

2 Vitæ sanctitas sita est in conformitate voluntatis propriæ cum voluntate divina *per virtutum exercitium*, præsertim vero *castitatis, humilitatis, obedientiæ, patientiæ* et *charitatis:* — 1 *castitatis;* magna sane cordis munditles in eo requiritur, qui minister est Agni immaculati, qui *pascitur inter lilia* [1]; — 2 *humilitatis;* quia dicente s. Bernardo, *tanto quisque debet esse humilior, quanto est sublimior* [2]; — 3 *obedientiæ;* quia hac decet illum esse præditum, qui Sacerdotio perfungitur pro Christo Jesu, qui *factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* [3]; — 4 *patientiæ;* quia Ecclesiasticus verus est Minister illius, *qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur* [4]; — 5 denique *charitatis. In Deum* quidem, ita ut possint indesinenter Clerici omnes clamare: *quid mihi est in cœlo, et quid volui a te super terram?* [5] *In proximum* vero; quia Clerici supremum illum Pastorem debent imitari, qui *in charitate perpetua dilexit nos* [6].

Q. *Quænam sunt media ad vitæ sanctitatem?*

R. Media ad vitæ sanctitatem in Clericis hæc sunt præcipua:

1 *Frequens ad Deum oratio*, a quo omnis perfectio dimanat: *invocavi et venit in me spiritus sapientiæ*, ait Sapiens [7].

2 *Quotidiana rerum spiritualium ac cœlestium meditatio:* hæc, dicente s. Bernardo, *regit affectus, dirigit actus, corrigit excessus* [8].

3 *Quotidiana lectio spiritualis:* hæc *valde nobis est necessaria*, ait idem Bernardus [9]; *quia per eam discimus quid facere, quid cavere, quo tendere debeamus.* Et Stapf: *Sacerdos sine utili lectione non incongrue militi sine armis, avi sine pennis, et equo sine frenis comparatur* [10].

4 *Quotidianum conscientiæ examen*, tum generale quo omnes, tum particulare, quo aliquem specialem defectum illa die commissum studiosus inquirimus ad correctionem — Hujus exercitii utilitatem vel ipsi gentiles agnoverunt: *hoc nos pessimos facit*, ait Seneca, *quod*

1) Cant. 6. 2) De 7° dono S. S. c. 7. 3) Philip. 2.
4) 1. Petri 2. 5) Ps. 27. 6) Hierem. 31.
7) Sap. 7. — *V.* Liguori, *Il Gran mezzo della Preghiera etc.*
8) De Cons. l. I. c. 17. — Hic optime faciunt, *Manuale Ecclesiastico proposto al Clero Novarese — Méditations Ecclésiastiques etc., Lyon* 1836 — Croust, *Meditationes de præcipuis Fidei mysteriis ad usum Clericorum, Parisiis* 1836.
9) Hic eminent Kempis, *De imitatione Christi* — Rodriguez, *Esercizio di perfezione* — Liguori, *Pratica di amar G. C.* — Riccardi, *Dei doveri e dello spirito Ecclesiastico* — Massillon, *Conferenze Ecclesiastiche — Pensieri Ecclesiastici con avvertimenti adattati a' bisogni del tempo raccolti da un Sacerdote*, Torino, Marietti 1849.
10) *V.* §§ 559, et 561.

nemo iram suam respicit, nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum, nemo elatum. Unde de se ipso ajebat: *utor hac potestate et quotidie apud me causam dico. Cum ablatum est lumen, totum diem mecum scrutor, facta et dicta mea rementior* [1].

5 *Sacramentorum frequentia;* confessione enim peccatorum avertimur a creaturis et convertimur ad Deum. Per sacram vero synaxim sumitur qui plenitudo est, fons et origo totius sanctitatis.

6 *Custodia cordis* et *sensuum* per cogitationem præsentiæ Dei. *Dic mihi,* ait Chrysostomus, *si tibi semper prope principem standum esset, an non cum timore adstares? adeoque quando comedis, cogita præsentem Deum; adest enim. Quando dormiturus es, quando irasceris, quando deliciaris, et quidquid tandem feceris, cogita adesse Deum* [2].

7 *Exercitia spiritualia* singulis annis (vel saltem singulo triennio), *quibus quidquid sordidum de mundano pulvere contractum est, commode detergitur, ecclesiasticus spiritus reparatur, mentis acies ad divinarum rerum contemplationem extollitur, recte sancteque vivendi norma vel instituitur vel comprobatur:* ait Clemens ɪx Encycl. an 1710. Salutare Opus valde etiam urget immortalis gloriæ Pontifex Pius ɪx Encyclica *Qui pluribus.*

Hic autem notandum, omnes qui *residentiæ lege et chori servitio* tenentur, semel in anno per id temporis, quo, Episcopo annuente, huic saluberrimo exercitio operam navant, ut præsentes esse censendos. ex Encyclicis Innocentii xɪ, Clementis xɪ, Benedicti xɪv, et Pii vɪ [3].

8 Denique *pia ac fervens devotio in B. Mariam* Apostolorum Reginam [4]: *in qua,* dicente s. Bernardo: *totius boni plenitudinem posuit Deus, ut proinde si quid spei nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis, ab Ea noverimus redundare* [5].

1) *V.* Tronson, *Serie di esami particolari proposti agli Ecclesiastici, 1ª versione italiana, Milano, Pirotta* 1845 — Et Stapf, § 527.

2) Hom. 8. Phil. 2.

3) Hæc tamen permissio ab Episcopo *nullatenus concedenda erit Adventus et Quadragesimæ tempore, ac in solemnioribus festivitatibus. Nec unquam omnibus simul Canonicis, aliisque Choro inservientibus; sed eo adhibito modo, ut Chori servitium nequaquam intermittatur. Et quoad Parochos, idoneis prius Æconomis ab ipsomet Ordinario approbandis relictis, qui animarum curam laudabiliter administrent;* sunt verba Clementis x*ɪ* — Vid. etiam Synodus Novariensis pag. 163.

4) *V.* Righetti, *Il mese di Maria proposto agli Ecclesiastici* (sub initio), *Roma, Torino, etc.* — Savoy, *Doveri Ecclesiastici*, vol. 1.

5) Serm. Domin. infra oct. Assumpt.

N. II. — *De Ministerii Clericalis Exercitio, et Ecclesiæ Cultu*

Q. *Quænam sunt Clericorum obligationes relate ad ministerii Clericalis exercitium, et Ecclesiæ cultum?*

R. Obligationes Clericorum hac de re præcipuæ sunt sequentes:

1 Ut singuli Ordinis proprii *munia recte cognoscant, et exerceant;* ne dicantur inaniter ordinati.

2 Ut *Ecclesiæ*, cui addicti, *ex animo inserviant*. Et operam præstent assiduam tum *in doctrina Christiana* explananda, tum in ceteris *functionibus* (die præsertim festo) celebrandis; nam turpe esset lucrosa quidem officia libenter obire, cetera vero prætermittere — Nemo autem, ex Constit. *Ex quo* Benedicti XIV, sine licentia Episcopi potest *Ecclesiam derelinquere*, cujus servitio fuerit addictus.

3 Ut in sacris ipsis functionibus, præter talarem vestem, induant etiam mundum et decens *superpelliceum;* et præditi sint *Clericali birreto*, ut rite ac decenter muneri suo fungantur.

4 Ut *sacros ritus* ac *cæremonias* ediscant, et adamussim observent; atque in Ecclesiæ *cantu* sese exerceant [1]. Teste experientia, summa reverentia mysteriis sanctis hoc modo conciliatur [2].

5 Ut in *scientiarum studia* sibi et populis profutura summa

1) In *Gregoriano* videlicet, vel *Ambrosiano*, juxta proprium Ecclesiæ ritum: ille sic appellatur a Gregorio M. quia antiquum in Ecclesia Romana existentem reformavit; hic sic nuncupatur a d. Ambrosio, qui ipsum ex variis jam item existentibus pro sua confecit Mediolanensi Ecclesia — *V.* Richard e Giraud, *Dizionario etc.* V° Canto.

Qui cantus ob ejus gravitatem valde confert Ecclesiasticis functionibus: cum autem sit et gravis et unius soni, ideo et *planus*, seu *simplex canendi modus* appellari consuevit (vulgo *canto-fermo*). Sicque discriminatur ab illo, qui varius est atque multisonus, et dicitur harmonicus seu musicus (vulgo *canto-figurato*). Hunc etiam profanum appellant — *V.* Bergier, *Dizionario* ecc. V° *Canto Ecclesiastico*.

Ipse harmonicus in Ecclesia cantus in usu est: et revera (ubi non sit more theatrali exercitus) suas et in sacris functionibus habet utilitates; non tamen illum Ecclesiasticis commendari posse illico existimamus, ut nempe ipsi per se ei incumbant; cum ideo de facili propria munia negligant; et maxime quia occasionem inde soleant, ut plurimum, arripere et profanos musicales conventus frequentandi, et festis diebus potissimum solemnioribus, huc illucque quasi mimi cursitandi: quo fit, ut proprio decori et caractheris gravitati, non sine maximo fidelium scandalo, deficiant.

De cantu, motetis, atque organo, et musicis instrumentis v. Benedictus XIV, Encyclica *Annus*, data anno 1749.

2) *V.* La Scuola del Canto Gregoriano ad uso dei Seminarii Vescovili e del Clero della Città e Diocesi di Novara, *Novara* 1831 — Fornici, *Institutiones liturgicæ ad usum Seminarii Romani* — *Trattato delle sacre cerimonie proposto da E. Emin. il Card. Morozzo*, Novara.

ope nitantur. Hoc ipsius officii ratio suadet; Clerici enim super ceteros constituuntur, ut eos viam salutis edoceant: at quomodo edocebunt quod nesciunt? quomodo scient quod non edíscunt? Hinc Deus habet: *quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi* [1] — Et Concilium Toletanum IV: *nullus ad sacra mysteria veniat indoctus, sed solus accedat, quem morum innocentia et literarum splendor reddunt illustrem. Aliter ordinaturis et ordinandis imminet in posterum Dei et Ecclesiæ vindicta* [2].

Hic etiam valde increpanda est eorum agendi ratio, qui studiis vacant in Clericatu, sed vix ad Sacerdotium evecti illis valedicunt, atque obiter munus suum obeuntes reliquum tempus inutilibus terunt nugis — *Sic* otio torpescunt, quod quidem est malorum fons [3] — *Sic* et illa pauca amittunt, quæ didicerunt Clerici; nam nos non aliud scimus nisi quod recordamur, nec recordamur nisi quod sæpe repetimus — *Sic* perpetuo ignorant alia plurima, quæ continuo occurrunt addiscenda in salebroso ministerio: et hoc quidem non sine maxima animarum pernicie: — *Sic* tandem et se ipsos et proprium munus penes sæculares contemptibile reddunt [4].

N. III. — *De exteriori Clericorum sese gerendi methodo*

Q. *Quænam Clericorum obligationes relate ad methodum sese exterius gerendi, atque ad spiritualem fidelium ædificationem?*

R. Obligationes Clericorum *quoad methodum sese exterius gerendi* sunt:

1 Ut interior animi pietas exteriori agendi ratione exprimatur; nam *ex visu cognoscitur vir* [5]. Huc præcipue spectant illa Tridentini

1) *Oseæ* 4. 2) *V. De Ordine*, ubi de *subjecto*.

3) *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* VII *n.* 52.

4) Mirandum sane esset, imo lugendum maxime, si legis doctores atque custodes scientiarum studia negligerent *hac ætate, qua non solum laicos homines se ignorantiæ incusari puderet, sed et debilis sexus hanc eandem notam male audiret in se jactam; inque nulla alia re tantum insudare videntur sæculi homines politiores, quam vel ab ipsis vulgi personis inscitiæ caliginem depellere et ubique scientiæ radios diffundere.* Ita ad rem ait Aequensis Episcopus Epist. Kalendario anni 1847 præfixa.

Male pariter pronuntiandum est de illis, qui toti sunt in profanis studiis, ac quæ sua sunt, floccifaciunt. Istis aptari potest illud Tullii: *etiamsi longa homini vita suppeteret, tempus parce dispensandum esset, ut sufficeret necessariis; nunc quæ dementia est supervacanea discere in tanta ægestate temporis?*

V. Frassinetti, *Riflessioni agli Ecclesiastici* — Marchetti, *Il Sacerdozio cristiano* — Riccardi, tum *Pratica de' buoni studii c.* 1 *et* 2; tum maxime *Dei doveri e dello spirito degli Ecclesiastici*, *c.* 4 — Audisio, *Introduzione agli studii Ecclesiastici*.

5) Eccli 19.

verba: *nihil est, quod alios magis ad pietatem et Dei cultum assidue instruat, quam eorum vita et exemplum, qui se divino ministerio dedicarunt. Cum enim a rebus sæculi in altiorem sublati locum conspiciantur, in eos tamquam in speculum reliqui oculos conjiciunt, ex iisque sumunt quod imitentur* [1]. Unde perbelle ait Synodus Turritana: *liber laicorum vita Clericorum.*

2 Ut sese abstineant Clerici ab iis, quæ malum vel mali speciem aliis ingerere valeant juxta illud Apostoli: *nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum* [2].

N. IV. — *De habitu Clericorum proprio* [3]

Q. 1. *Quænam sunt Clericorum obligationes relate ad habitum?*

R. Clericorum obligationes relate ad habitum sunt:

1 Ut proprius Clericorum habitus (excepta itineris causa, aut cum quis rure versatur) censeatur *vestis talaris* nigri coloris zona vel globulis sic clausa, ut pars nulla vestium interior conspici valeat, addito superpelliceo in sacris functionibus peragendis.

2 Ut nemo in publicum prodeat sine *decenti collari*, quod linea tænia obductum sit [4] — Item vestes omnes, quibus Clerici publice

1) Sess. 22. c. 1. de R. 2) 2. Cor. 6.

3) Usque ad sæculum VI nulla videtur fuisse distinctio quoad *vestes* inter Laicos et Clericos extra functiones. Sed dicto sæculo illa distinctio cœpit, postquam barbari usum brevioris vestis induxere; Clerici enim longam vestem nigri coloris retinuerunt gravitatis et modestiæ causa. Postea vero idipsum in tercentis et amplius Conciliis constitutum est. Audiant hæc Clerici vestium laicalium amatores: *nullus Clericus vestimenta vel calceamenta sæcularia induere præsumat* (Concilium Agathense): *laicorum habitum non portent Clerici* (Concilium Elyberit.): *nemo Clericorum indumenta laicalia induat* (Concilium Mediolan.) etc.

Ceterum Concilium Tridentinum Episcoporum quidem judicio reliquit definire formam habitus ecclesiastici, sed addita clausula, ut *Clericorum ordini et dignitati congruat* — Sixtus vero v. Const. *Sacrosanctum*, et Benedictus XIII Const. *Catholicæ Ecclesiæ* quoad usum vestis talaris in sacrarum functionum exercitio omne Episcopis arbitrium sustulerunt, ideoque nemo amplius eam mutare potest præter Summum Pontificem.

Verus Ecclesiasticus suum habitum amat, ut miles sua insignia. Et quidem hic quanti faciat ad mores, res ipsa loquitur; est enim nobis juge incitamentum ad animum ecclesiastica virtute imbuendum. Unde sicuti qui mollibus vestiuntur, molliter vivunt, ita et qui vestiuntur sanctis vestibus, sancte vivunt. Sane qui sunt Clerici proprium habitum erubescentes? scrutare illos: sunt vanitosi, superbi, procaces, disciplinæ impatientes, qui erubescunt proprium statum, illumque velare student, ut libere commisceri possint sæcularibus, et omnibus profanis lusibus indulgere — *V.* Bergier, *Dizionario ecc.* V° Abito; et maxime *Notificatio* LXXI Benedicti XIV per totum.

4) Qua in re animadvertendum est collaria *artificiose elaborata* fuisse jampridem ab invictissimo illo Ecclesiasticæ disciplinæ restauratore d. Carolo Borromeo gravissime reprobata.

incedunt, debent esse *coloris nigri*, et vix itineris causa tolerantur vestes subobscuræ vel nigricantes — Ad pileum quod attinet, *triangulare* præscribitur — Etiam *femoralia* genu prætergredientia hominis potius militaris et laici propria existimantur: ideo Clericis penitus interdicuntur.

3 Ut *coronam clericalem* singuli Ordini suo congruentem habeant. Ut *anulum* non deferant, nisi *vel* honoris gradum in Academia sint consecuti, *vel* proprii officii exercitium id expostulet, illumque deponant Missam celebraturi [1].

4 Ut in omni vestis genere neque appareat *elegantia* studiosius quæsita, neque conspiciantur *sordes* et incuria; sed in omnibus elucescat modesta quædam simplicitas, quæ Clerici animum indicet ab omni prorsus sæculari vanitate alienum.

Quis non irrideat, quos interdum ætate nostra videre est, *cincinnatulos, calamistratos et amasiunculos* Clericos, contra quos sacra ira abreptus d. Hieronymus exclamabat [2]: *omnis eorum cura de vestibus est, si bene oleant, si pes laxa pelle non folleat, et ne plantas humidior via spargat, vix imprimunt summa vestigia.... tales cum videris, sponsos magis existimatos quam Clericos* [3].

Sed (dices) *hæc levioris sunt momenti; quia ex vulgari adagio habitus non facit Monachum.*

Respondet Tridentinum: *etsi habitus non faciat Monachum; oportet tamen Clericos vestes proprio congruentes Ordini semper deferre, ut per decentiam habitus extrinseci, morum honestatem intrinsecam ostendant* [4]. Jam vero: *vel* dicendum Tridentinum, quod universam exhibebat Ecclesiam, de rebus egisse levioris momenti: *vel* dicendum leges ad Clericorum habitum pertinentes gravis esse ponderis.

Ratio suffragatur, eamque innuit laudatum Concilium: nempe Clerici tenentur ita se exterius gerere et exhibere, ut intrinsecam animi pietatem et cordis compositionem ostendant, sicque spiritualiter fideles ædificent. Atqui id inter cetera per ipsum etiam Clericalem habitum

1) De anulo vid. Benedictus XIV, *Notificatione* XXXIV, *n.* 15.

2) Ep. ad Nepot.

3) Eidem sic elegantissime concinebat d. Bernardus: *cernitur in nonnullis Sacerdotibus vestium cultus plurimus, virtutum aut nullus aut exiguus. . muliebria potius noscuntur insignia, quæ utique curiosius et sumptuosius illæ sibi præparare consueverunt, cogitantes nimirum quæ sunt mundi, quomodo placeant viris. Verum tu, Sacerdos Dei altissimi, cui ex his placere gestis, mundo an Deo? Si mundo, cur Sacerdos? Si Deo, cur qualis populus, talis et Sacerdos? Nam si placere vis mundo, quid tibi prodes Sacerdotium?* (De vita et mor. Episc.).

4) Sess. 14. c. 6. de R.

obtinetur: nam ex Scriptura [1] *amictus corporis et risus dentium et ingressus hominis annuntiant de illo* [2].

Q. 2. *An peccent Clerici non deferentes habitum Clericalem?*

R. Clerici illi sunt *vel* beneficiati aut in sacris; *vel* simplices Clerici:

Si 1, certum est eos *mortaliter* peccare, si per notabile tempus Clericalem habitum non deferant; nam Tridentinum (Constitutionem Clementis v ea de re ampliando) ita de ipsis loquitur: *tanta aliquorum inolevit temeritas religionisque contemptus, ut propriam dignitatem et honorem Clericalem parvipendentes, vestes etiam deferant publice laicales, pedes in diversis ponentes, unum in divinis, alterum in carnalibus. Propterea omnes ecclesiasticæ personæ quantumcumque exemptæ, quæ aut in Sacris fuerint aut Dignitates aut Personatus, Officia aut Beneficia qualiacumque ecclesiastica obtinuerint, si postquam ab Episcopo suo etiam per publicum edictum monitæ fuerint, honestum habitum clericalem illorum ordini et dignitati congruentem, et juxta ipsius Episcopi ordinationem et mandatum non detulerint; per suspensionem ob ordinibus ac officio, et beneficio ac fructibus, redditibus et proventibus ipsorum beneficiorum; nec non si semel correptæ denuo in hoc delinquerint, etiam per privationem officiorum et beneficiorum coërceri debeant* [3].

Quæ sane loquendi ratio arguit peccatum *grave*. Imo addunt communiter, peccare graviter Clericos hujusmodi, si ad breve etiam tempus habitum clericalem dimittant aut occultent, *vel* ad alios decipiendos, *vel* ut libere per plateas deambulent ad malum, *vel* etiam ut larvati per urbem in bacchanalibus excurrant; graviter enim id dedecet eorum gravitatem atque status decentiam.

Si 2, communius docent cum Holzman, Navarro, Soto etc., simplices Clericos *per se loquendo* non peccare; cum hæc gravis obligatio Clericis in sacris, ac beneficiatis tantum sit imposita [4].

Diximus *per se loquendo;* hodie enim suis in Synodis [5] Episcopi id Clericis omnibus imponunt. Neque enim sine scandalo esse potest, quod ipsi suo statui non se conforment.

1) Eccli 19.

2) Hanc ipsam veritatem sic philosophice explicat s. Bernardus: *ex cordis thesauro sine dubio procedit quidquid foris apparet vitiorum: vanum cor vanitatis notam ingerit corpori, et exterior superfluitas interioris vanitatis indicium est: mollia indumenta animi mollitiem indicant: non tantu curaretur corporis cultus, nisi prius neglecta fuisset mens inculta virtutibus.* Apologia ad Guill. Ab. c. 10.

3) L. cit.

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *n.* 188; *et l.* 6. *nn.* 805 *et seqq.*

5) Ut in Novariensi *De vita et hon. Cler.*

Q. 3. *An peccent Clerici, si non deferant tonsuram?*

R. Quidam damnant de peccato mortali Clericos, qui non deferunt tonsuram, ad modum quo eos damnant, si non deferant habitum clericalem; quia (inquiunt) Lateranense Concilium sub Leone x sic statuit: *Clerici in Sacris constituti nec barbam nec comam nutriant; sed tonsuram deferant. Siquis contra fecerit, excommunicationem incurrat* [1].

Attamen, bene ait Croix, facilius peccare *mortaliter* qui habitum non defert, quam qui non defert tonsuram; cum in illo sit longe major inordinatio fidelibus scandalum præbens. Unde præfatus auctor nec Sacerdotem tonsuram per 6 aut 8 hebdomadas non deferentem damnat de mortali [2].

Concilium vero ibi *tonsuræ* nomine non est certum, loquutum fuisse de simplici corona hodierna; sed potius videtur locutum de abrasione comæ, quæ proprie venit *tonsuræ* nomine, quæque tunc temporis erat in usu [3].

Quid (dices) *de coma supposititia seu adscititia, vulgo parrucca?*

Certum est non posse Sacerdotes Missam celebrare cum coma supposititia sine dispensatione Summi Pontificis. Cum enim Urbanus viii, testante Benedicto xiv [4], præceperit, *ut nemo audeat uti pileolo in celebratione Missarum sine expressa licentia Sedis Apostolicæ, non obstante quacumque contraria consuetudine*, quæsitum est a s. Congregatione, utrum *pileoli* nomine comprehendatur etiam coma supposititia, etsi decens ac modesta? Responsum fuit *utique comprehendi*. In hujus decreti sequelam Innocentius xii per Apostolicos Nuntios jussit Episcopos admoneri, ne quemquam permitterent sine Apostolicæ Sedis privilegio Missam cum tali coma peragere.

Extra Sacrificium autem, et quoad ceteros etiam Clericos plerisque Episcopis *coma* hæc semper visa est valde indecora, ita ut propriis in Synodis illam graviter Clero suo prohibuerint [5].

1) Sess. 9. 2) *V.* Liguori, *Homo Apost. App.* 3ᵃ *n.* 50.

3) Tonsuræ ex Concilio Provinciali Mediolanensi v pro singulis gradibus ista describitur forma. Pro *Minoristis* in orbem ducta circa periferiam paleat unciis duabus. Pro *subdiaconis* duabus cum dimidia. Pro *diaconis* tribus. Pro *sacerdotibus* demum quatuor unciis.

4) *De Syn. Diœc. l.* xi. *c.* 9. ubi pluribus hanc prohibitionem doctissimus Pontifex tuetur. Aliter tamen esset, si quis utatur hac coma, sed nudam retinqual ac patentem partem Tonsuræ, ut notat idem Benedictus *Notificatione* xxxiv, *n.* 14.

5) Ita Synodus Novariensis, *pag.* 166. — Sunt qui irrident hanc prohibitionem, sicut et ceteras, quæ prima fronte videntur esse parvi momenti. Hi tamen novi sunt; qui enim experientia sunt magistri, hoc summopere laudant, nam a minimis incipiunt qui in maxima proruunt.

Sane quid indecorum magis ac vanitosum, quam ut extraneam comam capiti superinducant, qui sacræ militiæ nonnisi per comæ propriæ abscissionem adseribuntur, ita ut idem sit Clericum fieri ac detonderi?

Q. 4. *Quæ pœnæ in non deferentes habitum, ac tonsuram?*

R. Clericus *in Sacris* vel *beneficiatus* non deferens habitum neque tonsuram, si tertio sit admonitus ab Episcopo, neque emendetur, amittit privilegium fori et canonis si vigeat 1.

Si vero Clericus sit *in minoribus*, et clericalem habitum ac tonsuram non deferat, nec alicui Ecclesiæ de mandato Episcopi inserviat, vel in Seminario aut alia schola de ejus licentia non versetur, privilegium *fori* amittit absque ulla monitione 2. Requiritur tamen sententia judicis declaratoria; cum agatur de juris acquisiti amissione 3: excipe nisi Clericus habitum ita dimittat, ut satis appareat animum clericandi dimisisse.

Iste tamen Clericus non ideo amittit simul privilegium *canonis*, aut *competentiæ*, uti a S. C. declaratum est.

§ II. — *De iis, quæ Clericis generaliter et communiter prohibentur*

N. I. — *Actiones Clericis prohibitæ*

Sunt præcipuæ: 1 armorum gestatio; 2 cohabitatio cum mulieribus; 3 choreis et comœdiis interessentia; 4 ingressus in popinas ac tabernas; 5 ludus alearum; 6 venatio; 7 negotiatio.

Q. 1. *Quid de armorum gestatione quoad Clericos?*

R. Arma *offensiva* et *defensiva* gestare extra necessitatem Clericis prohibetur; *tum* quia dedecet illorum characterem, qui ad Christi exemplum debent esse mites corde; *tum* quia arma Clericorum debent esse spiritualia; cum eorum sit militare contra potestates tenebrarum: *Clerici arma portantes excommunicentur,* ait Gregorius IX [1].

Hinc et consequenter *extra necessitatis casum ipsi per se pugnare canonico jure prohibentur* [5]; cum eis potius competat proprium quam aliorum sanguinem effundere, uti notat Angelicus [6] — Adde bellica exercitia maximas habere inquietudines, quæ a spiritualibus avertunt. Unde unanimiter docent cum Benedicto XIV, Clericos in majoribus constitutos mortaliter peccare, si militiam amplectantur [7]. Imo si

1) *Ex C. contingit* 45 *de sent. excomm.* — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 6. *n.* 827.

2) Tridentinum, *Sess.* 23. *c.* 6.

3) In Regno Sardiniæ iis locis, ubi viget § 15 *Instruct. Benedictinæ,* Clerici qui expuncti sint a tabella quæ in Sacristia Cathedralis apponi debet referens omnes Clericos Diœcesis, jam ipso jure privati existunt omnibus privilegiis.

4) T. de vita et honest. Cler.

5) C. 4. quicumque Clericus.

6) 2. 2. q. 40. a. 2.

7) *Notificatione* ci.

militaria arma gestent in habitu laicali, nec post trinam monitionem clericalem habitum resumant, amittunt privilegium fori ac canonis [1].

Diximus: 1 *extra necessitatis casum;* necessitas enim legem non habet.

2 *Ipsi per se;* constat enim ex variis juris capitibus eos bellum justum posse suadere, ad strenue pugnandum hortari, et, si temporalem habeant jurisdictionem, bellum indicere, exercitum conscribere, arma præbere; non tamen personaliter Ducis officio fungi.

3 *Jure Canonico;* id enim juri divino non repugnat. Hinc etiam Sacerdotes pugnabant in lege veteri [2].

Q. 2. *Quid de Clericorum habitatione cum mulieribus?*

R. Quoad Clericorum *habitationem cum mulieribus* notatu digna sunt hæc, quæ in Nicæno primo (an. 325) leguntur: *vetuit omnino Synodus, ne liceat Episcopo, nec Presbytero, nec Diacono, nec uni penitus eorum qui sunt in Clero, introductam* [3] *habere mulierem, præterquam utique matrem, vel sororem, vel amitam, vel eas solas personas, quæ omnem suspicionem effugiunt* [4] — Hinc complures Episcopi suis in Synodis [5] præscripserunt, ut Clericis propriis cum iis tantum mulieribus cohabitare fas esset, quæ stricto consanguinitatis vel affinitatis vinculo, primo scilicet aut secundo gradu junctæ sunt.

Ad *famulas* vero quod attinet, voluerunt eas compertæ probitatis. Imo nonnulli etiam ætatem in iis præscripserunt, annorum nempe 40 completorum; ita in Synodo Novariensi, ubi mulcta 40 libellarum in usus pios impendenda contraventoribus imponitur [6].

Cujus quidem præcepti sapientiam nemo non videt: *in medio mulierum noli commorari,* ait Scriptura [7]; *de vestimentis enim procedit tinea, et a muliere iniquitas viri* [8]. Neque in præterita castitate

1) Cap. *Si quis suadente, Caus.* 17. *q.* 4. 2) 1. Macab. 10.

3) Id est *extraneam*, ut legitur in aliis versionibus — *V.* Pavone, *Spicilegio canonico, morale, giuridico etc. n.* 214.

4) Can. 3. 5) Uti in Novariensi pag. 167.

6) *T. de vita et hon. Cler.* — *V.* Benedictus XIV, *Notif.* LXXXII, et LXXXIII. 7) Eccli 42.

8) *Id est,* explicat A Lapide, *sicut tibi nihil tale volenti nascitur tinea; ita tibi nihil tale volenti nascitur a fœmina desiderium.* Sit ergo, monet Augustinus in Ps. 50, *cum fœminis sermo brevis et rigidus,* ac sola necessitate cogente — Christum omnes imitemur, cui adeo insolitum erat cum mulieribus sermocinari, ut Apostoli mirati sint quadam die, qua ipsum viderunt eum Samaritana loquentem (*Jo.* 4). Quod utique fecit ad instructionem nostram; neque enim illi aliquid timendum erat.

Dices: *fœmina illa est vetula, ac deformis.* Sed time, *diabolus pingens,* ait Cyprianus, *speciosum efficit quidquid horridum fuerit* — Dices: *mihi est consanguinitate conjuncta.* Sed adhuc time; diabolus enim, ait s. Philippus Neri, optimus loicus abstrahit a propinquitate, fœminam solam relinquens — Dices: *sancta est.* Sed iterum

quis confidat; monet enim Augustinus apud s. Thomam: *magnos prælatos Ecclesiæ sub hac specie corruisse reperi, de quorum casu non magis præsumebam, quam Hieronymi et Ambrosii* [1].

Q. 5. *Quid de Clericorum interessentia choreis et comœdiis?*

R. Choreis tam publicis quam privatis, et publicis comœdiis interesse Clericos passim sub obedientiæ præcepto prohibent post Tridentinum Synodi omnes, ut notat Benedictus XIV [2]; *tum* propter gravissimum damnum et status Clericalis dedecus quod inde solet exoriri; *tum* ob periculum, cui exponitur Clericalis vitæ sanctitas.

Imo nonnulli Episcopi suis in Synodis eo usque merito pervenerunt, ut pœnam suspensionis ipso facto incurrendæ et reservatæ inflixerint illis, qui *in sacris* constituti, *vel* comœdias agere, *vel* in choreis publicis saltare, *vel* deposito habitu Clericali per vias personati incedere præsumpserint. Ita in Synodo Novariensi [3]: ubi etiam quoad inferiores Clericos decernitur e statu Clericali dejectio.

Hoc tamen non prohibet, quominus honestæ recreationis et exercitationis causa Clerici agant vel intersint *iis repræsentationibus*, uti fert usus, ut in communitatibus habeantur, servatis tamen modestiæ ac temperantiæ regulis et ceteris servandis. Cum enim res sit ex se indifferens, nil prohibet quominus illa in bonum finem dirigatur [4].

time; quo enim sanctior, eo magis allicit, ait Augustinus; ac de facili spiritualis devotio in carnalem convertitur — *V.* Liguori, *Selva ecc.* Parte 2ª Istruz. III — Mocchetti, *Esami pratici per gli Ecclesiastici.*

Item si proprii officii ratio aliter non expostulat, congruentius est ut Ecclesiasticus, quoad potest, ab omnibus sæcularibus conventibus abstineat, ne illud sibi contingat: *quoties inter homines fui, semper minor redii* — Quod vero speciatim pertinet ad sæcularia convivia, hæc scribit Hieronymus ad Nepotianum « nunquam petentes, raro accipiamus rogati: facile contemnitur Clericus qui sæpe vocatus ad prandium, non recusat ».

Quæres: *quomodo se gerere debeant Clerici in rebus publicis, quæ inconditos clamores et strepitum in populo excitant?* R. Id nuperrime declaravit *S. Congregatio Episcoporum et Regularium* sic inquiens: *sebbene il Clero debba godere ed esultare per le instituzioni utili e savie che si recano nell'amministrazione della cosa pubblica, tuttavia non conviene agli Ecclesiastici il prendere parte nelle clamorose dimostrazioni popolari che ne conseguitano, e molto meno estendere queste fin dentro al Santuario destinato alla preghiera ed all'esercizio delle sacre funzioni* (Epistol. ad Vicar. Capitul. Januens. 15 Januar. an. 1848 firmat. *Cardin. Orioli Præfect.*).

1) De modo confit. a. 2. 2) De Syn. l. XI. c. 9. 3) Pag. 168.

4) Quædam etiam sunt publica spectacula, quæ ita Clericos dedecere non videntur, ut *cursus equorum, ferarum septa, gesticulatorum præstigia, extraordinarii conventus musici*, etc. Hic res tota est dijudicanda ex motivo determinante, ex usu regionis, ex loco, periculo, scandalo, ex frequentia ac qualitate personæ, et similibus.

Nobis satis sit hæc Synodi Novariensis verba proferre: *absit ut in plateis immorentur, mimos, mimasve eorumque lascivos cantus audiendi, aut indecoros gestus spectandi causa; aut noctu fidibus canendo canentesve comitando vagentur:* pag. 168.

Q. 4. *Quid de Clericorum ingressu in popinas atque tabernas?*

R. Ingressus in popinas et tabernas extra necessitatem Clericis omnino vetatur; ita ex Concilio Lateranensi IV: *tabernas prorsus evitent, nisi forte causa necessitatis in itinere constituti* [1].

Id vel ipse prohibuit Apostata Julianus falsorum numinum ministris: *Sacerdotem*, scribit ad Ursacium, *hortare, ne accedat ad spectacula; neve in taberna bibat.... et qui tibi in his resistunt, expellito* [2]. — Et sane hoc nimium opponitur Clericali modestiæ et gravitati.

Q. 5. *An ludus alearum Clericis sit prohibitus?* [3]

R. Ludus alearum Clericis saltem *beneficiatis* et *in sacris constitutis* [4] sic expresse prohibetur in Lateranensi IV: *Clerici ad aleas et taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint* [5].

Jam vero, *si* agatur de aleatore publico et his ludis dedito, consentiunt omnes eum peccare graviter, si in magna quantitate aleis ludat, aut in modica, sed frequenter. Ratio quia id graviter dedecet statum Clericalem, et nimium animus avocatur a divinis.

Si vero non agatur, nisi de Clerico qui ludat raro, moderate et privatim sine scandalo, nos putamus cum Layman, Molina, Sporer aliisque hunc peccare solum *venialiter*. Imo probabiliter ne venialiter quidem, si ludat recreationis causa in loco, in quo non tam rigide observetur prædictus Canon; cum non videatur ex se gravis inordinatio [6].

Excipe Religiosum et Episcopum, qui etiam semel tantum ludentes ludo aleatorio, nobis videntur difficulter excusari posse a peccato gravi; quia difficulter possunt excusari a gravi scandalo. Quod etiam dicendum erit quoad alios ludos, tametsi non omnino fortuitos, si frequenter in iis versentur; cum hoc ipsis nimis indecens videatur [7].

1) Ita etiam Synodus Novariensis, pag. 169. 2) Epist. 49.

3) Ludus *alearum* proprie dictus, uti docent latinæ linguæ magistri, totus situs est in pura sorte. Unde illius exitus pendet a simplici casu, quin ullam in eo partem habeat ars et industria ludentis. Talis est ludus taxillorum, vulgo *dadi* etc.

4) Quoad inferiores Clericos communiter dicunt Lugo, Lessius, Roncaglia, Salas, Sanchez, etc. id non prohiberi; quia quoad ipsos *saltem ex consuetudine* canones contrarii derogati sunt. 5) *Can.* 10. — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 893.

6) Imo in ipsis communitatibus certis anni temporibus ludi, qui sunt puræ sortis, (ut sunt ludi vulgo *all'oca, alla tombola*) publice permittuntur, si sint moderati.

7) Ex allato Canone patet Clericos prohiberi etiam interesse illis ludis. Attamen hodie communiter docent assistentes non peccare graviter; cum ex se non videatur inordinatio gravis. Excipe nisi fortasse sint causa ludi mortalis; *vel* negligerent ludentes corrigere; *vel* nisi de tali ludo quatenus mortali sibi ipsi complacerent; *vel* nisi agatur de Episcopis qui ex proposito et frequenter assistant; cum isti a gravi scandalo vix ac ne vix quidem valeant excusari — *V.* Benedictus XIV, *Notificat.* XXXVII.

Quid (dices) *de ludo chartarum?* Chartarum ludus si sit *puræ sortis* et omnino *aleatorius*, uti v. g. vulgo *bassetta, primiera*, jam patet de eo idem esse dicendum quod supra de aleis.

Si vero sit *mixtus*, qui nempe pendet partim a sorte, partim ab arte, scientia et industria ludentis, uti sunt v. g. vulgo *tarocchi*, tunc dicimus Clericos sic ludentes non peccare mortaliter, nisi alicubi esset specialis prohibitio aut grave scandalum, et modo propria ministeria non negligant. Imo ne venialiter quidem, si id agant mera recreationis causa, in parva quantitate et absque scandalo; uti fert hodierna ferme universalis consuetudo, quæ certe differt ab antiqua primitivæ Ecclesiæ disciplina tam arcta [1].

In Synodo Novariensi postrema, *præter taxam libellarum* 15 *monetæ novæ Pedemontanæ Parochiali Ecclesiæ applicandam, indicitur etiam pœna suspensionis ipso facto incurrendæ et reservatæ iis omnibus Ecclesiasticis, qui sive in cauponis quibuslibet, sive in liquorum seu potationum officinis* (vulgo *caffè, bottiglierie*) *ad easque pertinentibus diversoriis, tam in urbe quam extra tabulis lusoriis* (vulgo *carte, tarocchi*), *vel taxillis ludentes* (vulgo *ai dadi*), *vel digitis micantes* (vulgo *alla mora*) *commorari ausi fuerint* [2].

Q. 6. *Quid de venatione quoad Clericos?*

R. Venatio vel *clamorosa* est, uti Scholæ loquuntur, quæ nempe exercetur magno clamore et apparatu armorum, canum, accipitrum, ut majores feræ capiantur, v. g. cervi. Vel est *quieta*, quæ nempe nullum importat clamorem et exercetur laqueis, retibus et similibus, vel etiam armis ex Benedicto XIV [3]; sed paucis adhibitis canibus, et sine ullo strepitu, ad occidendas minores feras, v. g. lepores.

Prima Clericis absolute prohibetur, et de ea communiter accipiunt verba Lateranensis IV: *venationem et aucupationem universis Clericis interdicimus, unde nec canes nec aves habere præsumant* [4].

Secunda vero permittitur, et ita fert usus [5]. Modo (quod caute perpendendum est) mentem a Deo minime distrahat; neque a studio, ab oratione, a lectione spirituali et ab operibus charitatis. Certo hujus periculi causa venatio indiscriminatim in Synodo Novariensi [6] prohibita est.

1) *V.* Stapf. § 319. 2) De vit. et honest. Cler. pag 168.

3) *De Syn. l.* 11. *c.* 10.

4) *Can.* 15. — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 660.

5) Quod omnis venatio sit prohibita est antiquo juri *conformior;* cum in eo nulla habeatur distinctio inter clamorosam ac quietam. Sed cum hodie inter DD. hæc distinctio sit recepta; ideo merito illius habetur ratio in quæstionis resolutione — *V.* Benedictus XIV. *l. cit.* 6) *Pag* 170.

Hic non loquimur de *piscatione;* cum commune sit eam licitam esse, utpotequæ natura sua sit omnino quieta, nec ullibi legatur proscripta, quamquam non desunt qui eam comparant venationi.

Q. 7. *Quid de Clericorum negotiatione?*

R. *Negotiatio proprie dicta* tunc habetur, quando aliquid emitur animo illud idem non mutatum carioris vendendi.

Hæc sub gravi vetatur Religiosis et Clericis illo Alexandri III decreto: *secundum instituta Prædecessorum nostrorum sub interminatione anathematis prohibemus, ne Monachi vel Clerici causa lucri negotientur* [1]. — Benedictus vero XIV Bulla *Apostolicæ* constituit pœnas inflictas adversus Clericos negotiatores extendi etiam debere ad *Clericos illicite sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac si per se ipsos ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent.* — Tandem Clemens XIII Bulla *Cum primum* rursus prohibuit Clericis, ne per personas interpositas negotientur; ac præsertim ne *cambium activum* per alios contrahant; addens quod si adsit familiæ necessitas, vel si negotium obveniat aliquo titulo a laicis, Clericus adhuc negotiari non possit sine Sedis Apostolicæ in Italia, extra sine Episcopi licentia.

Juxta plures graviter peccat qui frequenter negotiatur, licet præciso scandalo neque in materia gravi; *tum quia negotiatio nimis implicat animum sæcularibus curis; tum quia est ordinata ad terrenum lucrum, cujus Clerici esse debent contemptores*, ita Angelicus [2].

Qui tamen bis vel ter in levi, vel semel in gravi materia negotiatur, ajunt illum peccare venialiter tantum; quia jura vetantia videntur indicare habitum.

Pœnæ in negotiatores sunt *excommunicatio, suspensio ab officio,* ac *depositio a gradu et ordine;* omnes ferendæ sententiæ [3].

Diximus *negotiatio proprie dicta,* seu *lucrativa;* solet enim distingui etiam *œconomica*, qua emuntur necessaria ad sustentationem et superflua venduntur; et *artificialis*, qua aliquid emitur, ut per industriam mutatum vendatur, quarum neutra prohibita est:

Non 1ª, eam enim prudentia ac necessitas suggerit, et si quid inde lucretur, per accidens evenit.

1) C. 6. de vita et hon. Cler. 2) 2. 2. q. 77. a. 4.

3) Hic nomine Clerici intelligitur tantum beneficiatus vel in sacris, uti *communiter* dicunt Continuator Tournely, Habert, Concina, Lugo, etc. ex *Can. Placuit* 3 *q.*

Item negotiatio licet Clericis, si una cum fratribus in negotium patris succedant; his enim, uti notat Alasia, usus et consuetudo negotiari permittunt, modo per se negotium illud non exerceant.

Non 2ª, quia, ut ait s. Thomas, sic agere non *est proprie negotiari; sed præmium laboris accipere* [1]. Et ipse Apostolus hoc modo victum sibi comparabat [2]. — Unde non est verus negotiator ille, qui *vel* emit colores, ut vendat picturas; *vel* lanas, ut vendat pannum, modo non conducat alios operarios ad hoc efficiendum; *vel* qui proprios agros colit, ut fructus vendat; *vel* qui emit animalia et ea suis in prædiis alit, ut ex fœtu, lana, lacte pecuniam conficiat, aut ut saginata vendat.

Agros tamen vel prædia aliena conducere in hunc finem jam a sæculo v prohibuit Concilium Chalcedonense; licet proprie negotiatio non sit [3].

N. II. — *Artes Clericis prohibitæ*

Q. *Quænam artes Clericis proibentur?*

R. Prohibetur Clericis in sacris ac *Monachis* ars Medicorum et Chirurgorum, ubi opus sit incisione, amputatione vel adustione, nec adsit necessitas: et quidem sub irregularitate, si inde mutilatio, vel mors sequatur [4]. Id enim opponitur lenitati, quam jugiter omnes habere debent Clerici.

Si tamen peritus non adsit et casus urgeat, Clericus sine peccato, proinde sine pœnæ aut irregularitatis periculo incisionem vel adustionem agere poterit — Item Ecclesiastici aliis præsto esse possunt optimis artis salutaris consiliis [5].

Omnibus autem Clericis eodem canonico jure prohibetur ars quælibet, quæ status Clericalis honestati generatim contraria censetur: uti ars *macellariorum, tabernariorum, joculatorum* etc. [6].

N. III. — *Officia Clericis prohibita* [7]

Q. *Quænam officia Clericis prohibentur?*

R. Clericis *beneficiatis* vel *in sacris* passim jure canonico [8] prohibentur sequentia officia exercere:

1) Loc. cit. 2) *Act.* 18.

3) *In Cap. Pervenit* 21. *q.* 3. — *V.* Liguori, *Ho. Ap. Tr.* x. *n.* 192. — Pavone, *La luce fra le tenebre*, Dissert. vi — Et *Append.* 3. in fine hujus Volum.

4) Cap. *Sententiam*, *Ne Clerici vel Monachi* — Verius dicunt Tournely, Pontas etc. quod id non currit de beneficiatis tantum, quia in textu de illis non fit mentio.

5) *V.* Opus a Leone xii benigne exceptum, *Il Parroco istruito nella medicina* del Dot. Barzaletti, Mil. — Aquilapace, *Memoria diretta ad un Parroco sul bene che può fare nelle malattie de' suoi parrocchiani*, *Milano* 1834 — Debreyne, *Etude de la mort*; it. *La Physiologie, et la Medicine dans son accord avec la Theologie*, Paris.

6) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *n.* 189: *l.* 7. *n.* 384 — Pavone, *Spicilegio n.* 217.

7) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 838: *l.* 4. *n.* 190.

8) *V.* Ferraris, *Bibl.* V° *Clericus art.* 3.

1 *Tutoris, Curatoris* aut *Procuratoris* minorum, et quodcumque aliud, quod sit ministerii publici, quodque eos obliget ad reddendas rationes de justitia vel de bonis administratis, excepto casu quo pupilli seu minores sint proximi Clericorum propinqui.

2 *Judicis* in causa sanguinis; item *Militis;* item *Advocatorum, Procuratorum* et *Notariorum* in Curiis sæcularibus, excepto casu, quo Clericus agat causam *vel* suam *vel* suæ Ecclesiæ *vel* egeni *vel* personæ sibi in 4° gradu conjunctæ.

3 *Administratoris* bonorum personæ laicæ privatæ non miserabilis cum obligatione reddendi administratæ substantiæ rationes.

Quorum omnium ratio cardinalis est, quod *nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus, ut ei placeat cui se probavit* [1] — Adde quod esset nimis indecorum Clericum turbari in suo ministerio spirituali ad temporalium rerum rationes reddendas.

In Synodo Novariensi *hæc omnibus Clericis prohibentur, et præcipitur ut nemo in domo laicorum officium suscipiat absque Episcopi licentia* 2.

Nota. Hactenus traditas obligationes ut firmius animis omnium Clericorum inhærescant, sub uno prospectu ponimus, eas in quatuor Monitis includentes: — *Primum* monitum finem vocationis attingit, ac nimia præcipua aperit; — *Secundum* exteriorem sese gerendi methodum describit; — *Tertium* dignitatem nostram attollit; — *Quartum* media suggerit tutissima, quibus digne ambulemus vocatione, qua vocati sumus a Deo.

Præstat porro, ut identidem Clerici omnes *hæc quatuor monita* revolant inquirentes, num illis vitam habeant conformem 3.

1) 2. Tim. 2. 2) Pag. 170.

3) *V.* Marinoni, *Speculum asceticum* — Salamo, *Regula Cleri* — Abelly; *Sacerdotalium meditationum sylva.* Paris 1837.

Sane ex proprii muneris ignorantia et inconsideratione præcipua mala in Clero videre est. Ad rem Contenson, *Reflexio ubi de condit. ad Sacramenta:* « Quid existimassent (Patres Nostri) de illis ministris suæ dignitati injuriis, status sui et quas tractant, rerum majestatis oblitis, qui, ut fuse prosequitur Hugo Victorinus, legem Dei nec sciunt nec discunt; qui a commessationibus, lautis conviviis et insanis ludis non cessant; qui terrenis inhiantes unis sese sæculi negotiis implicant; qui sunt in plateis vel hortis assidui, in Ecclesia rari; tardi ad investigandum peccata sibi commissi gregis, parati ad quærendum vestigia leporis; ad congregandos canes aut equos peræque propensi atque ad arcendos pauperes; qui falconi libentius panem porrigunt quam egeno; pluresque ambiunt mensæ quam Missæ habere socios vel ministros; quorum thalamus est Ecclesia ornatior, mensa altari nitidior, scyphus calice pretiosior, vestis casula pulchrior, subtilior subucula quam alba; et, quod horribile dictu est, elaboratius et excultius interdum stabulum, quam templum?

Quis crederet, nisi videret, tot ministros Christi adeo e status sui sanctimonia potuisse deseiscere et ad tantam inertiam devenire? Quis crederet adeo obscurari potuisse aurum, mutari colorem optimum, et dispergi lapides Sanctuarii in capite omnium platearum? Unica, nisi me mea fallat sententia, tantæ prolaptionis origo est eorum quæ contractant vel ignoratio vel inconsideratio. Unde tremenda mysteria usu quotidiano facta illis vilia nullam incutiunt ministrantibus reverentiam ».

Quatuor Monita quibus præcipuæ Clericorum obligationes clauduntur.

MONITUM PRIMUM

Finem vocationis attingit, habitus gravitatem commendat, proprio Episcopo submissionem tuetur, tandem quæ sint fugienda docet.

Habitum suscipe — non ex { Levitate, Avaritia, Ambitione; } sed { Vocante Deo, Zelo tuæ proximique salutis.

Incede in habitu { Gravi, Modesto, Mundo, Canonico. } (*Indues sanctis vestibus.* Exod. 40)

Esto Episcopo — Obediens in { Præceptis, Decretis, Monitis; } Obsequens { Corde, Verbo, Opere.

Fuge {
- Domus suspectas — Consortium mulierum — Ludos — Choreas — Theatra — Venationes perstrepentes;
- Contemptus, Susurrationes, Tumultus — in { Episcopum, Superiorem, Quemcumque;
- Viles famulatus — Turpem avaritiam — Sæcularia officia.

MONITUM SECUNDUM

Exteriorem in omni re sese gerendi methodum describit, ut sic omnibus per omnia placentes Clerici Dominici gregis sint exemplum et forma.

Exemplum esto fidelium in (1. *Tim.* 4) {

- **Scientia** { Divina, Ecclesiastica, Civili.
  Quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne Sacerdotio fungaris mihi (Os. 4).
- **Prudentia in** { Consiliis, Judiciis, Imperiis.
  Dux indigens prudentia, multos opprimet (Prov. 28).
- **Modestia Gravitate in** { Indumentis, Sermonibus, Moribus.
  Amictus corporis et risus dentium, et ingressus hominis enunciant de illo (Eccl. 9).
- **Liberalitate erga** { Peregrinos, Pauperes, Templa.
  Quomodo potueris ita esto misericors (Tob. 4).
- **Temperantia in** { Divitiis, Conviviis, Sotaliis.
  Attendite, ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ (Luc. 21).
- **Integritate coram** { Deo, Hominibus, Te ipso.
  Custodi temetipsum et animam tuam sollicite (Deut. 4).
- **Obedientia Obsequio Amore** — erga { Sanctam Ecclesiam, Summum Pontificem, Ejusque decreta.
  Qui vos audit, me audit; qui vos spernit, me spernit (Luc. 10).

MONITUM TERTIUM

Dignitatem nostram attollit, ita ut illa celsitudine perculsi omnes in id intendamus quid agendum, quid fugiendum, ne illi nos degeneres exhibeamus.

- Perpende muneris tui
  - Dignitatem
    - Angelicis humeris formidandam
    - Regia celsitudine excelsiorem
    - Omnibus venerabilem;
  - Admirandam potestatem
    - In corpus et sanguinem Filii Dei
    - In remissionem peccatorum
    - In aëreos atque tartareos spiritus;
  - Strictam obligationem studendi
    - Angelicæ puritati
    - Seraphico fervori
    - Incessanti progressui in virtutibus.
- Per quod factus es
  - Interpres et legatus Dei, æterna decreta promulgans
  - Sacerdos in æternum, immolans et offerens Filium æterni Patris in victimam
  - Mediator inter Deum et homines per oblationem sacrificii pacis, precumque fidelium
  - Dispensator mysteriorum cœlestium.
- Cave itaque ne sis
  - Sacrorum contemptor
  - Summi Pontificis auctoritati parum obsequens
  - Periculosæ aut dubiæ Doctrinæ sectator
  - Rigidus et asper, aut remissus in pœnitentes
  - Avarus — Immundus — Impudicus — Vinolentus — Turpis lucri cupidus (1 *ad Tim.* 3 - *ad Tit.* 1);
- Sed esto
  - Pius — Innocens — Sobrius — Impollutus — Segregatus a peccatoribus — Excelsior cœlis factus (*Ad Heb.* 7).

Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a ceteris populis, ut essetis mei (Lev. 20).

MONITUM QUARTUM

Media tutissima suggerit, quibus excellentissimæ vocationi nostræ respondeamus digne ea ambulantes, ut vitam habeamus.

- *Media* ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis (*Eph.* 4)
  - Timor / Amor
    - Dei;
  - Custodia
    - Cordis
    - Sensuum;
  - Sancta occupatio
    - Memoriæ / Intellectus / Voluntatis — in iis, quæ sunt proprii muneris;
  - Assidua frequentia
    - Collationis cum Confessario
    - Lectionis spiritualis
    - Orationis
      - vocalis
      - mentalis
      - jaculatoriæ
    - Examinis conscientiæ
    - Sacramentorum
  - Devotio erga
    - Deum
    - B. Virginem Mariam
    - Sanctos;
  - Moderatio in
    - Conversationibus
    - Solatiis;
  - Fidelitas in
    - Servanda temporis œconomia
    - Sanctificandis diebus Festis
    - Obeundis quotidianis pietatis exercitiis.

Hæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus... Hoc enim faciens et teipsum salvum facies et eos qui te audiunt: 1. Tim. 4.

Articulus II. — DE OBLIGATIONIBUS CLERICORUM SPECIALIBUS ET PROPRIIS IN ORDINE HIERARCHICO

Obligationes Clericorum *speciales* in ordine Hierarchico tot sunt quot in ipso gradus Clericorum, ita ut suæ sint 1 *Pontifici:* 2 *Cardinalibus* et *Legatis:* 3 *Patriarchis, Primatibus, Metropolitis* et *Archiepiscopis:* 4 *Episcopis:* 5 *Vicariis Generalibus* et *Capitularibus;* 6 *Canonicis:* 7 *Vicariis Foraneis:* 8 *Parochis:* 9 *Presbyteris simplicibus:* 10 *ceteris Clericis.*

Nostrum non est de omnibus agere. Unde nonnullis traditis de Episcopis, erit de Canonicis ac ceteris, servato ordine.

§ I. — *De obligationibus Episcoporum*

Q. 1. Quænam sunt Episcopi obligationes?

R. Plurimæ ac gravissimæ sunt Episcopi obligationes; cum ipsi commissa sit gubernatio et cura totius Diœcesis [1]. Unde merito ajebat d. Augustinus: *Episcopatus nomen est oneris, non honoris* [2].

Nos præcipuas tantum indicabimus ex s. Alphonso [3], quem Pius VIII appellabat *illustre Episcopalis ordinis decus.* Sunt autem:

1 Ut ad altaris ministerium *dignos* dumtaxat eligat, qui nempe sint bonitate positiva præditi, ac debita scientia instructi.

« Vobis summopere cavendum (ita Episcopos alloquitur Pius IX sua « prima Encyclica *Qui pluribus* data die 9 nov. anno 1846) ne cuipiam « juxta Apostoli præceptum cito manus imponatis [4]; sed eos tantum « sacris initietis Ordinibus ac sanctis tractandis admoveatis mysteriis, « qui accurate exquisiteque explorati, ac virtutum omnium ornatu « et sapientiæ laude spectati, vestris Diœcesibus usui et ornamento « esse possint; atque ab iis omnibus declinantes quæ Clericis vetita, « et attendentes lectioni, exhortationi, doctrinæ *exemplum sint fi-« delium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in casti-« tate* [5], cunctisque afferant venerationem, et populum ad christianæ « religionis institutionem fingant, excitent, atque inflamment; *melius « enim profecto est,* ut sapientissime monet immortalis memoriæ Be-« nedictus XIV [6], *pauciores habere ministros, sed probos, sed idoneos*

1) *V.* Opus a Benedicto XIV valde commendatum ac Romæ editum, *Icnografia, ossia piano o pianta della vita e dei doveri del Vescovo* — Clary Arciv. *Lo spirito dell'Episcopato crisiano, e suoi principali doveri,* Napoli 1847.

2) *L.* 19 *de Civ. D. c.* 19.

3) *Homo Ap. Tr.* VII, *n.* 47 *et seqq.* — It. *Riflessioni a' Vescovi per la pratica di ben governare le loro Chiese.*

4) 1. Tim. 5.

5) 1. Tim. 4.

6) *V.* Encyc. *Ubi primum: Notificatio* II.

« *atque utiles; quam plures qui in ædificationem Corporis Christi,* « *quod est Ecclesia, nequidquam sint valituri* »[1].

2 Ut bonos *Confessarios* et *Parochos* eligat ipsis continuo invigilando. *Unus Confessarius, qui sit ignarus aut moribus pravis, potest totam regionem perditam facere,* ait d. Alphonsus [2]. Quod magis currit de Parochis, ut patet [3]. Loquendo autem de eorum electione, *pro certo habendum parochum probum uno mense utiliorem esse populo, quam parochus doctior, sed minus probus toto anno* [4].

3 Ut totius Diœcesis *visitationem* frequentius quoad poterit, et *cum debita diligentia* persolvat, prout districte præcipit Tridentinum [5]. *O quot perturbationibus occurritur a Prælato circumeundo, et propriis oculis res inspiciendo* [6]; et personaliter oves suas cognoscendo, pascendo, corrigendo, ad fervorem excitando; earumque necessitatibus auctoritate, consiliis, eleemosynis prospiciendo! [7]

4 Ut continuo meminerit, se *pro bono Diœcesis*, non pro se ipso positum esse Episcopum; nempe omnium patrem atque magistrum. Ideoque *accessum ad se patentem assidue tenere debet subditis*, verba sunt s. Alphonsi; *et præcipue Parochis et Vicariis Foraneis, quos statim ad sui præsentiam admittere tenetur* [8].

5 Ut cunctis in omnium virtutum genere *bonum exemplum* præbeat; *Episcopus enim est illa lucerna a Deo super candelabro posita, ut luceat omnibus qui sunt in domo Domini* [9].

6 Ut in Diœcesi *resideat*; et hoc quidem strictius debet ipso Parocho, cum sit principalis pastor. Hinc in ejus ordinatione ipsi

1) Ad hunc finem præstat, monet laudatus Pontifex, ut Episcopus Seminarium habeat, sed optima directione constitutum. *Alioquin*, ait s. Alphonsus, *Homo Ap. Tr.* vii, *n.* 53, *Seminarium esset majoris perniciei juventuti et Diœcesi; et Episcopus teneretur penitus illud extinguere... Oporteret etiam statuere, ne tempore feriarum seminaristæ domos adirent; nam tunc (præcipue tempore vindemiarum) isti intermittunt omnia exercitia spiritualia; et illo mense aut bimestri cum foris vivunt, quantum boni acquisiverunt, amittunt, et regrediuntur in seminarium vitiis, atque peccatis onusti.*

Hic optime faciunt Liguori, *Regolamento per i Seminarii* — Transon, *Manuel du Séminariste, Paris* 1823 — Martini Luigi, *Il Seminarista, Meditazioni*, vol. 6. *Mantova* 1846 — Barabino, *Il Seminarista diretto nell'adempimento de' suoi doveri ecc. Genova* 1845 — *Il Direttore Spirituale de' Seminarii secondo lo spirito di S. Carlo ecc. Venezia* 1747.

2) *Homo Ap. Tr.* vii. *n* 56.

3) *L. cit. n.* 46.

4) *L. cit. n.* 54.

5) *Sess.* 24, *c.* 3. *de R.*

6) S. Alphonsus, *L. cit. nn.* 60. 61.

7) *L. cit. nn.* 60, 61. — *V.* Gavanti, *Episcopus Institutus* — Crispino, *La Visita Pastorale* etc. — Piasecius, *Praxis Episcopalis etc.*

8) *L. cit. nn.* 63, 65.

9) *L. cit. n.* 65.

consignatur anulus, ut illum gerendo consideret, se non esse amplius sui juris; sed Ecclesiæ suæ sponsæ, ut perpetuo dum vivit, ei assistat — Tridentinum tamen Episcopis concedit posse abesse tres menses a Diœcesi, ex causa tamen *æqua*, ait Concilium. Ergo *animi levitas, oblectationum cupiditas, aliæque futiles causæ excluduntur*, uti declarat Benedictus XIV Bulla *Ad universæ* [1].

Q. 2. *Quomodo se gerere debet Episcopus cum suo Clerico, qui declaret se ad aliquod religiosum Institutum vocari?*

R. Episcopus non potest hunc retinere vel a proposito suo impedire, licet sit beneficiatus, canonicus, aut parochus. Id clare deducitur ex Urbani II rescripto ad Rufinum [2], ubi de Parocho religionem ingredi volente, ait Pontifex: *etiam Episcopo contradicente, eat liber nostra auctoritate* [3].

Tria tamen notat Benedictus XIV Bulla *Ex quo dilectus* an. 1747, in qua idipsum confirmat:

1 Quod Parochus omnino tenetur *certiorem facere Episcopum* de suo consilio antequam religionem ingrediatur; ne grex sine suo custode deseratur.

2 Quod Episcopus hunc adhuc poterit e *Religione revocare*, si ejus ingressus gravi detrimento sit Ecclesiæ derelictæ.

3 Quod beneficium eo in casu *non vacat*, nisi post professionem. Et interim beneficiatus fructus facit suos ac si detineretur legitimo impedimento.

Quid vero (dices) *si ipse Episcopus velit religionem amplecti?*

Id exequi non potest Episcopus sine gravi causa [4], et absque

1) « Episcopi temporibus a Tridentino præscriptis, scilicet Adventus, Quadragesimæ, Nativitatis, Resurrectionis Domini, Pentecostes item et Corporis Christi diebus tenentur quidem apud suam Cathedralem Ecclesiam residere, ita ut aliter suæ obligationi non satisfaciant, nisi munia Episcopalia in sua Diœcesi eos alio vocent. Ceterum non incidunt in pœnas a s. Synodo c. 1. sess. 6 etc.; c. 1. sess. 23 de R. Episcopis non residentibus inflictas. Sic declarasse S Congregationem Concilii refert Fagnanus. *Lib. 3 Decr. in c. Qualiter q. de Cler. non resid. n.* 39 ». Ita Ferraris *Bib. Concion.* V° Episcopus, a. 3.

2) C. *duo sunt l.* 19. *q.* 5.

3) Id patet etiam ex eo quod, Regnante Benedicto XIV, Cardinali Quirino Episcopo Brixiensi contigisse narrat historia; eo nempe invito discesserat e Capitulo et Diœcesi Canonicus Archidiaconus atque ad Societatem Jesu convolaverat. Conquestus est gravissime Episcopus, et typis edito in rem opusculo postulavit a S. Pontifice, ut declararet Clericos sine proprii Episcopi licentia religionem ingredi non posse: quid Pontifex? respondit, quod jam d. Gregorius alteri Episcopo: *tales nempe Clericos non modo non esse a proposito suo removendos, sed potius ad perseverantiam hortandos et confirmandos*.

4) *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* XIII. *n.* 28.

Pontificis consensu; *tum* ob juramentum perpetuum, quo se eidem obstrinxit; *tum* quia Ecclesiæ suæ, uti maritus uxori, ligatus est [1].

§ II. — *De obligationibus Canonicorum*

Q. 1. *Quænam sunt Canonicorum obligationes?*

R. Canonicorum obligationes tres sunt præcipuæ:

1ª Obligatio est *residendi in loco beneficii*, cum talis sit ipsius beneficii natura. *Non liceat*, ait Tridentinum, *vigore cujuslibet statuti aut consuetudinis ultra tres menses.... quolibet anno abesse, salvis nihilominus Ecclesiarum constitutionibus quæ longius servitii tempus requirunt.* Et postea in non residentes pœnas decernit [2]. Ubi notandum non omnes simul abesse posse, diebus permissis, sed tantum tertiam partem; nam vacationes conceduntur Canonicis, non vero Capitulo, unde Ecclesia convenienti servitio nunquam est destituenda.

2ª Obligatio est *Missam unam* quotidie celebrandi pro fundatoribus et Ecclesiæ benefactoribus in genere, a qua neque immemorabilis consuetudo excusat; idque sane sub gravi præceptum est, cum res gravis sit. Ita Benedictus XIV Const. *Cum semper*. Ita pluries sacra Congregatio statuit; ac ultimo Leo XII a Capitulo Cenomanensi consultus eo sensu respondendum esse jussit, referente Bouvier [3]. Missæ porro omnes Canonici interesse debent [4].

3ª Obligatio est, ut omnes choro intersint ad psallendum, statis horis: *omnes compellantur*, inquit Tridentinum, *in choro ad psallendum instituto hymnis et canticis Dei nomen reverenter, distincte,*

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 4. nn. 71, et seqq.*

Sixtus V Constitutione *Romanus Pontifex* omnibus præcipit Patriarchis, Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, ut antequam consecrentur, pallium assequentur, de una in aliam Ecclesiam transferantur, licet sint Cardinales, singuli jurent se statis temporibus Limina ss. Apostolorum personaliter visitaturos; et si impediti fuerint, hoc se impleturos esse per aliquem de sui Capituli gremio, vel per alium Ecclesiastica dignitate aut beneficio præditum, qui interim faciet fructus suos.

Quod pluribus commendatur; decet sane quod omnes orbis Episcopi Romam veniant, *tum* ut cineres ss. Apostolorum venerentur; *tum* ut omnium actorum rationem reddant; *tum* ut R. Pontifici submissionem profiteantur; *tum* ut principem Sedem dignoscant, catholicæ unitatis centrum, Episcopatus apicem, unde ipse Episcopatus, ac tota ejusdem nominis auctoritas emersit, ab eaque Sede opem, auxilium, præsidium implorent.

Habita tamen fuit ratio distantiæ: sic *Itali* singulo triennio; *Galli* singulo quadriennio; *Asiæ* vero et *Hiberniæ* Episcopi satis est, ut Limina visitent singulo decennio etc. — Item hodie petita licentia passim benigne conceditur, ut Episcopi justo quolibet impedimento detenti, Limina visitent per procuratorem, etiam per Sacerdotem Romæ degentem; qui tamen de rebus Ecclesiæ et Diœcesis sit probe instructus — *V.* Benedictus XIV, *De Syn. Diœc. l.* XIII. *c.* 6.

2) SS 4 et 7.

3) *Inst. Theol. T.* IV. *Edit an.* 1846.

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 6. *n.* 311.

devoteque laudare [1]. Unde *mortaliter* peccant qui absunt notabiliter; nam assistentia est de primaria institutione beneficii ipsius. Est tamen commune, tres vel quatuor dies non constituere materiam gravem. Imo Canonici, qui sine justa causa non intersunt choro, *distributiones* lucrari non possunt, etiamsi consocii eas iisdem condonent [2]: hanc pœnam expresse statuit Tridentinum.

Hoc insuper in delinquentem statuit Tridentinum: *primo anno privetur unusquisque dimidia parte fructuum, quos ratione etiam præbendæ et residentiæ fecit suos. Quod si iterum eadem usus fuerit negligentia, privetur omnibus fructibus, quos eodem anno lucratus fuerit. Crescente vero contumacia, contra eos juxta sacrorum Canonum constitutiones procedatur,* nempe tunc expolientur ipsis beneficiis [3].

Ubi hoc notandum, esse quidem pœnale, quod debeant privari dimidiis vel omnibus fructibus, et ideo non ante sententiam solvendis; sed distributiones, et fructus absentiæ respondentes, statim amittuntur; nam residentia est conditio, sine qua nemo illa facit sua [4].

Q. 2. *Quænam sunt justæ causæ, quæ excusant a choro?*

R. Præter menses unicuique Canonico a Tridentino vel consuetudine permissos, tres sunt constitutæ causæ a Bonifacio VIII [5], quæ excusant a chori assistentia, quin fructus amittantur aut distributiones:

1ª *Infirmitas*, si nempe sit gravis, vel gravis fieri possit per accessum ad Ecclesiam.

2ª *Rationabilis corporis necessitas*, sub qua intelligitur timor cujuscumque gravis damni in vita, honore, vel bonis.

1) *Sess. 24. c. 12 de R.*

2) *Distributiones quotidianæ* sunt certi redditus, qui dantur iis qui Choro intersunt. Habentur uti præmia, quæ singulis diebus et horis adscripta sunt, ut facilius ac frequentius hac illecebra ducti ad chorum conveniant Canonici — Tridentinum statuit, ut ab Episcopo constituantur, ubi nondum sunt receptæ; atque ut amissæ ab absentibus *inter præsentes* dividantur, si Canonici habent communes redditus, *vel fabricæ Ecclesiæ*, aut alio *loco pio*, arbitrio Episcopi adscribantur, si absentes habent præbendam a communi mensa distinctam. *Sess. 21. c. 3; et sess. 22. c. 3 de R.*

Tridentinum vult, ut absentes distributionibus careant, *quavis collusione, aut remissione exclusa* unde Canonicus absens si eas accipiat, invalide accipit, ut declaravit Bonifacius VIII. Est *collusio*, quando choro adscripti invicem conveniunt de non notandis absentiis, est *remissio*, quando pars una sponte, et sine ulla conventione jus suum ad lucrandas distributiones illius qui abfuit, illi remittit. Adhuc tamen licita est *donatio*, quæ tunc fit, cum Canonicus distributiones jam perceptas et possessas non interessentibus donat, nullo omnino pacto præcedente.

3) *Loc. cit.*

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 3. n. 675; et l. 4. n. 129. Et Ho. Ap. Tract.* XIII. *n.* 51.

5) *Cap. unic. de Cler. non resident. in 6.*

3 *Ecclesiæ utilitas,* modo sit gravis judicio Episcopi vel Capituli, et sit Ecclesiæ propriæ vel universalis, aut totius Diœcesis.

Hinc communiter habentur uti præsentes Vicarius Capitularis: item Pœnitentiarius et Theologus dum propriis vacant muneribus in sua Ecclesia; item Canonicus Curatus, dum in Parœciæ cura versatur 1.

Ceterum hac in re sunt inspicienda uniuscujusque loci statuta, consuetudines vel privilegia 2.

Q. 3. *An suæ obligationi faciant satis Canonici, qui choro quidem intersunt, sed minime canentes, vel canentes voce tantum submissa?*

R. *Negative:* unde Canonici, qui cum aliis non psalunt, etsi recitent psalmos submisse, non satisfaciunt choro, nec lucrantur distributiones neque fructus præbendæ respondentes. Servitium enim chori in eo consistit, ut Clerici conveniant simul ad psallendum 3.

Id insuper definitum est a Benedicto XIV 1744 Bulla *Cum semper;* et 1748 alio Brevi declaravit, contrarium consuetudinem *abusum esse et corruptelam* 4.

Aliter esset, uti docent valde probabiliter et communius Concina, Lessius, Salmanticenses, Sanchez, Suarez etc., siquis choro non addictus suam partem submisse recitaret alteram partem canentem audiendo. Quia loquendo in generali, non requiritur ut recitantes in uno choro audiant voces omnium recitantium in altero; cum jam per se una pars unum corpus cum altera constituat, et sic invicem omnes communicent, neque adsit positiva lex contraria.

1) *V.* Benedictus XIV. *De Syn. Diœc. l.* XIII. *c.* 9; et *Notificatione* CVII — Pavone, *Spicilegio ecc. nn.* 113, 226 *et seqq.* ubi late disserit hac de re.

2) Absens a choro lucratur etiam distributiones, si sit *senio confectus* (S. C. penes Fagnanum); si *cæcus* (S. C. 29 Jan. 1661); non vero si *surdus* (S. C. 12 mar. 1619).

Canonicus, qui per annos 40 *laudabiliter* Chorum frequentavit, potest abstinere a servitio, quin amittat fructus aut distributiones, obtenta prius a S. C. absolutione (S C. penes Benedictum XIV, de Syn. c. 9. n. 15) — Si tamen cultus *detrimentum patiatur*, adhuc cogi potest ad inserviendum (S. C. 18 dec. 1718).

Necessaria non est *licentia Episcopi,* ut trium mensium spatio a choro abesse possint Canonici, si in Diœcesi permaneant; secus si extra Diœcesim. Sed Episcopus non debet licentiam absque rationabili causa negare (S. C. 9 maj. 1626).

Ad constituendam absentiam trium mensium, necesse non est, ut dies sint *continui*, sed sufficit ut sint *interpolati* (S. C. 10 maj. 1573).

Tres menses vacationis permissi incidere non debent in Natale Domini, in Pascha, vel in similes magnas solemnitates, earumque octavas, scilicet Natalis Domini, Resurrectionis, Pentecostes, et Corporis Christi; neque in tempus Adventus aut Quadragesimæ. Neque Canonici ultra tertiam partem Capituli abesse possunt (S. C 12 jul. 1631).

3) *Clem.* 1 *de cel. Miss.*; et Trid. *l. c.*

4) Consulatur Synodus Novariensis *pag.* 173 *et seqq.* quoad speciales obligationes.

§ III. — *De obligationibus Vicariorum Foraneorum*

Q. 1. *Quinam dicuntur Vicarii Foranei?*

R. *Vicarii Foranei* sunt Presbyteri illi, quos in oppidis Diœcesis Episcopi solent constituere ad certos actus, certasque vices pro bono Diœcesis regimine. *Foranei* autem dicti sunt, quasi *foris* constituti.

De iis d. Carolus hæc habet: *ut Episcopus in urbe etiam externum gregem facilius quasi præsens intueri et curare possit, deligat aliquot probatos Sacerdotes, quibus singulis imposito Vicarii Foranei nomine, tribuat certas regiones Diœcesis suæ* [1].

Q. 2. *Quænam sunt obligationes Vicariorum Foraneorum?*

R. Ex actis Ecclesiæ Mediolanensis, ex Conciliis Provincialibus, ex Synodis Diœcesanis, atque ex natura rei sunt præcipuæ:

1 Ut diligenter in omnes Clericos Vicariatus *inquirant*, utrum ea quæ *de vita et honestate Clericorum* præscripta sunt, observentur? Utrum Parochi muneri suo satisfaciant? Utrum *altaria* et *Ecclesiæ* rite ac decore ubique teneantur? *Bona Ecclesiastica*, *beneficia* et *legata* bene administrentur? etc. Quotannis vero (omni posthabito respectu) de omnibus Episcopum certiorem faciant.

2 Ut *delinquentes*, siquos invenerint, admoneant et corrigant; ac si de re gravi agatur, neque monitiones et correctiones profuerint, Episcopo vel ejus Vicario Generali rem totam significent.

3 Ut Sacerdotes ac Clericos inferiores Vicariatus *fato functos* Curiæ Episcopali denuncient. Et ubi *Parochus* aliquis supremum diem expleverit, cito Vicarius Foraneus in eam Parœciam se conferat; ejus curam committat idoneo Sacerdoti audiendis Confessionibus adprobato, donec rei certior efficiatur Episcopus. Dein inventarium bonorum ac rerum Ecclesiæ mobilium rite conficiat; scripturas, libros et alia ad Parœciam pertinentia in tuto reponat.

4 Ut *dissidia* si quæ sint in Vicariatu, maxime si inter viros Ecclesiasticos, componere studeant si possint. Si vero nequeant, judicis personam agant, servatis tamen in jure dicendo limitibus, quibus coërcetur eorum potestas [2].

5 Ut suo tempore *Congregationes* indicant, iis præsint, atque omnia præscripta adimpleant, *tum* quoad functiones celebrandas, *tum* quoad casus resolvendos, *tum* quoad refectionem sumendam etc.

1) Acta Med. Eccl. *p.* 1. *h. t.* — Et Synodus Novariensis p. 181. etc.

2) Ubi notandum ex *C.* 3 *de appell. in* 6° a Vicario Foraneo ad Episcopum dari appellationem, non item a Vicario Generali.

6 Denique ut cum ad octiduum *abesse voluerint* a Vicariatu, si animarum curam gerant, discessum et absentiam Pro-Vicario, vel antiquiori Vicariatus Parocho significent.

§ IV. — *De obligationibus Parochorum*

Magni momenti tractationem aggredimur; nam plurimæ sunt Parochorum partes in fidelium bonum 1 « Neque vero ignoratis (sic Episcopos alloquitur « Pius Papa IX Immortalis Gloriæ, Encyclica sua *Qui pluribus*) majori di- « ligentia Vobis in illorum præcipue mores et scientiam esse inquirendum, « quibus animarum cura et regimen committitur, ut ipsi tamquam fideles « multiformis gratiæ Dei dispensatores plebem sibi concreditam Sacramen- « torum administratione, divini Verbi prædicatione ac bonorum operum exem- « plo continenter pascere, juvare, eamque ad omnia religionis instituta ac « documenta informare, atque ad salutis semitam perducere studeant. Intel- « ligitis nimirum, Parochis officii sui ignaris vel negligentibus, continuo et « populorum mores prolabi et christianam laxari disciplinam et religionis « cultum exsolvi atque convelli, ac vitia omnia et corruptelas in Ecclesiam « facile invehi ».

Ex quibus patet tantum onus a nemine inconsiderate adsumendum esse, quippe quod tot scateat obligationibus totque consectariis 2.

Has porro obligationes, cum et multæ sint et gravissimæ 3, nos ordinis gratia in quatuor classes partimur.

1) *Parochia* vel *Parœcia* vi nominis greci idem est ac *partitio*, id est *partitio curæ:* inde *Parochus* dicitur cui cura illa eo mittitur, vel etiam *Curatus*.

Etsi magni habeamus Parochi dignitatem, absit tamen ut ejus institutionem dicamus de jure divino; id enim unum habet a Deo Parochus, *Sacerdotium*; sed hoc illi cum ceteris presbyteris est commune. Hinc in hierarchia Ecclesiæ Catholicæ *divina ordinatione* instituta nulla fit Parochi mentio. (Trident. *sess.* 23. *c.* 3 — Merito ergo d. Thomas ait, Parochum talem fieri per *simplicem injunctionem* Episcopi (2. 2. q. 184. a. 6). Neque ideo mirum, quod aliquibus in locis, uti hodie nunc in Gallia, Parochi omnes sint amovibiles.

V. Mario Lupi, *De Parochis ante annum Christi millesimum*, *Romæ* — Nardi, *Dei Parochi*, *Pesaro* 1830, 2 *vol. in* 4°, ubi solide ac fusius id defenditur.

2) *V.* Riccardi, *Dei Doveri e dello spirito degli Ecclesiastici*, cap. 2: necessità di una vocazione speciale per entrare nel ministero pastorale.

Quamvis vero Parochorum officium salebrosum sit, non ideo eos nimium terrere debet, qui recta intentione, sufficienter instructi, ac superiorum consilio illud suscipiunt, neque enim Christus illos deserere vult, qui ita propius ejus personam gerunt, et diu noctuque insudant in dominico campo, tot adversa in Dei gloriam sustinentes. Sane ex omni fere regione sunt Parochi vitæ sanctitate percelebres: Hollandia quatuor colit animarum Curatores glorioso martyrio coronatos; Gallia habet s. *Ivonem* Carnatensem; Flandria s. *Valerium*, Venetiæ B *Joannem Olmi*; Neapolis B. *Grimualdum*; Hetruria B. *Albertum*; Fossanum B. *Odinum*, et Novariensis Diœcesis humiles Dei servos *Giacobini*, *Arista* et *Migliacca*.

V. Miotti, *I Parochi santi*, *vol.* 2, ubi quatuorcentum circiter enumerantur Parochi in sanctitatis odore defuncti, quorum quidem treecentum curam animarum actu gerebant, cum mortui sunt.

3, *V.* Liguori, *Opuscol. Avvertimenti ai Parrochi;* it. *Homo Apost. Tract.* VII,

N. I. — *De Parochi moribus*

Q. *Quænam sunt Parochi obligationes relate ad suos mores?*

R. Parochi obligationes quoad *personales ejus mores* colligimus ab Actis Ecclesiæ Mediolanensis, et Conciliis Provincialibus. Sunt:

1 Ut Parochus secum quotidie in animo reputet; se *onus sustinere* Angelicis humeris formidandum. Nec tamen animo concidat; sed Deo se totum submittat eique placere studeat, ob oculos sibi proponens mercedem, quam pastoribus laboriosis pollicetur pastor pastorum Christus Dominus, qui sic inquiebat: *siquis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus, qui est in cœlis.*

2 Ut Parochus persuasum habeat, se boni Rectoris officio haud posse satisfacere, si quam aliis inculcat *pietatem*, ipse per se non exprimat in se factus *forma gregis ex animo* [1]. Ut enim observat Concilium Vercellense, *magis oculis, quam auribus credunt homines*. Et d. Thomas ait: *cujus vita despicitur, restat ut ejus prædicatio contemnatur, et omnia spiritualia ab eo exhibita* [2].

3 Ut constantem *studiis sacris* operam impendat, ne errare contingat cum tanto ovium suarum detrimento [3]. Item *Congregationibus*

---

nn. 14 *et seqq.* ubi fusius agit Auctor peritissimus — Segneri, *Il Parroco istruito* — Abrate, *Lo spirito del Parroco esposto ad un giovane Sacerdote chiamato alla cura delle anime*, *Roma vol.* 4. — *Metodo per la direzione delle anime... e pel buon governo delle Parrocchie*, 1ª *traduzione dal francese vol.* 1, *Milano Boniardi* 1847 — Ravizza, *Un Curato di Campagna*, Milano — *Manuale Ecclesiastico proposto al Clero della Diocesi di Novara da S. E. il Card. Morozzo*, 2ª *Ediz.*, *Novara* 1834.

1) 1. Pet. 5.

2) Supp. q. 34. a. 4.

3) Valde etiam præstat, ut Parochi ac ceteri Ecclesiastici aliquam catholicam ephemeridem seu diarium sibi procurent, tum ut sciant novas impiorum machinationes, et se ac suos ab eorum insidiis muniant; tum ut ad evulgandam sanam doctrinam cum ceteris concurrant — *V.* Riccardi, *Dei mezzi di promovere l'educazione religiosa cap.* XXIII, Dei giornali etc.

Audiatur Parisis, *Quesiti di coscienza* etc. « Ecco la prima, la sovrana potenza sociale, il giornalismo! per mezzo di lui si propagano le idee, queste generano l'opinione, l'opinione governa il mondo! Ora v'ha ancora chi dubiti del bisogno che corre di giornalismo cattolico?

Dunque il grande, il nobile privilegio della parola si lasci a' nostri nemici; abbia l'errore tutto da sè il campo della stampa periodica, e la Chiesa che, secondo la sentenza di Paolo, deve levare la sua voce *opportune, importune*, la Chiesa taccia o si riduca a parlare a que' pochissimi, che ancora si stringono intorno alle sue cattedre; ommetta la Chiesa questo nobilissimo genere di predicazione, il giornalismo; ed abbandoni a se stessi quei figliuoli traviati, cui potrebbe farsi per tale guisa sentire! Oh! folle consiglio, per mia fè!

Ma, ci si dice, i giornali cattolici peccano spesso, spesso la loro redazione è difettosa,

a Vicario Foraneo, ubi sit usus, indictis intersit. Atque in sua etiam Parœcia, si quatuor saltem sint Sacerdotes, eas teneat de rerum sacrarum studiis exercitationes, de quibus tam gravis sermo est in dictis Actis Ecclesiæ Mediolanensi [1]. Istæ enim mirifice inserviunt (si rite habeantur) ad mutuam in Domino charitatem fovendam; ad fervorem augendum, abusus tollendos et disciplinam incorrupte servandam; ædificationi populo sunt, ipsis Ecclesiasticis maximo profectui [2].

4 Ut in omni agendi ratione maximam *prudentiam* præseferat, sciens non omnia semper expedire, quæ licent et bona sunt. Unde sit cautus ac modum servet, *tum* in abusibus evellendis, ne eos volens auferre, augeat [3]; *tum* in propriis juribus defendendis, ne dum minimum curat, quod est majus et substantiale deserat ac pessumdet.

5 Cum in eum sint omnium oculi, rem suam domesticam ita instituat, ut nec tenacitatis nec prodigalitatis vel incuriæ accusari queat. Domesticis ne nimium fidat, nec cum illis familiariter utatur.

6 De nullo sinistre loquatur; sed omnibus bene velit: omnes sine ulla acceptione sive divites sive pauperes paterne audiat, patientes sustineat; cum iisque, quoad res tulerit, leniter agat [4]. Caveat autem toto cœlo, ne suum antecessorem quoquomodo incuset vel notet. Omnes ecclesiasticas ac civiles potestates, Clerum universum, ac maxime viciniores Parochos plurimi faciat: honoret et

Si, sia pure; ma, di grazia, lasciando a parte le facili scuse, che porgono le difficoltà della professione, le colpe, gli errori personali varranno forse a diminuire i vantaggi, a togliere la necessità del giornalismo? Dunque sarà ad incolparsi il santo ministero sacerdotale, perchè il sacerdote spesso nell'esercizio di lui pecca? Nè altri creda men acconcio il paragone. Il giornalismo religioso agli occhi nostri è una specie di apostolato un'opera indispensabile alla salute delle anime, e sebbene accada, che spesso chi vi mette mano non leva sì alto le sue mire, il suo oggetto però, le sue opere lo dimostrano a chiare note.

Infatti il giornalismo cattolico ha per oggetto di combattere l'errore e difendere il vero, specialmente se vero divino. Quindi pare potersi volgere al giornalismo religioso quelle parole, che già dirigeva Iddio, avvegnachè in un ordine di cose e più nobile e più vasto, a' suoi profeti. *Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas et destruas, et disperdas, et dissipes, et ædifices et plantes.* (Ier. 1. 10.). Smascherare l'ingiustizia, distruggere abusi, infrenare prepotenze; poi promuovere, accrescere, invigorire ogni guisa di religiose istituzioni coll'autorità d'una parola generosa, pubblica, infaticabile, e quel che più monta, verace! E tutto ciò non è oggetto e scopo di vero apostolato? »

1) *V.* etiam Synodus Novariensis *pag.* 35 *et seqq.*

2) S. Alphonsus id quoque valde commendat, *Homo Apost. Tract.* VII. *n.* 57. — Vid. Benedictus XIV, *Notificatione* XXXII, CI, *et* CII. 3) *V.* de consuel. evellenda.

4) *V.* Binet, *Dell'arte di governare; qual è il governo migliore, il severo o il dolce?* Op. tradotta dal P. Bresciani, *Torino tip. Marietti* 1843.

honorabitur [1]. Sicque demum fiet, ut sibi omnes conciliet animos; adeo ut liberrime postmodum valeat bono Parœciæ providere.

7 Denique ut continuo recordetur eorum, quæ agit, *consectaria;* etenim neque bonus neque malus Parochus, ubi ex hac vita decedit, totus moritur; sed ejusdem opera quasi viva quædam semina in novos semper multiplicatosque fructus conscendunt.

Hæc nunc non curantur; ast ultima judicii die omnia coram omnibus aperta erunt. Hinc qui parochus non intime commovetur, dum tanti spectaculi, quod certe impendet, attente meminerit? [2]

N. II. — *De Parochorum residentia*

Q. 1. *An Parochi teneantur ad residentiam?*

R. *Affirmative:* Parochi tenentur *ad residentiam*, et quidem sub gravi. Constat apertissime ex Tridentino; postquam enim definiit residentiam esse graviter Episcopis præscriptam, declarat idem esse affirmandum *de Curatis inferioribus et aliis quibuscumque, qui beneficium aliquod ecclesiasticum curam animarum habens obtineant* [3].

Præterea Parochus eo ipso, quod spirituale Parochiæ regimen in se suscepit, strictam contraxit obligationem per se ipsum incumbendi in salutem animarum, quæ sibi commissæ sunt: quod assequi non valet sine residentia.

Quare ex pluribus decretis S. C. uno ore definiunt Canonistæ, Parochum teneri ad residentiam, etiamsi haberet Parœciam tenuem; et quamvis tres tantum, vel quatuor remanerent incolæ. Imo neque abesse posse ob intemperiem, vel aëris insalubritatem; neque ut grammaticam doceat in civitate, licet aliunde idoneum relinquat Vicarium [4].

Q. 2. *Quo jure tenentur Parochi residere?*

R. Quamvis adsint Theologi et Canonistæ, qui dicunt Parochos ad residentiam obligari dumtaxat *de jure positivo Ecclesiastico;* nos

1) Optime etiam monet Stapf, § 73: *præsertim ab initio muneris pastoralis in causis delicatioribus nullus nimium sibimet ipsi innitatur. Etiam præclarissima theoria, ubi per sufficientem experientiam nondum subacta et firmata fuit, nos sæpe vel inopes relinquit, vel subdulo quodam affectu inflecti solet.*

Item nuperus Parochus urbanitatis leges servare debet erga illos, qui in auctoritate sunt constituti illis primum suam electionem significans, ac deinde eos invisens. In sua prima concione amorem et reverentiam sibi conciliet maximam, atque usibus Parœciæ studeat, ne quid insuetum a principio proponens animos avertat etc.

V. Solier, *Monita ad Parochos etc. ab Emin. Morozzo edita*, 1825, *c. ult.*

2) *V.* Stapf. *Th. Mor. T.* 1, § 152.

3) Sess. 23. c. 1 de R.

4) *V.* Ferraris, *Bib. conc.* V° Parochus — Benedictus XIV *Notificatione* XVII.

tamen dicimus omnino tenendum esse *cum* communi Parochos obligari etiam *de jure naturali* et *divino*.

Probatur ex Tridentino, in quo si non expresse definitum, suppositum tamen videtur ut certum his verbis: *cum præcepto divino mandatum sit omnibus quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere, pro his sacrificium offerre, verbique divini prædicatione, Sacramentorum administratione ac bonorum omnium operum exemplo pascere, pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere, et in cetera pastoralia munia incumbere (quæ omnia ab iis nequaquam præstari et impleri possunt, qui gregi suo non invigilant neque assistunt, sed mercenariorum more deserunt); sacrosancta Synodus eos admonet et hortatur, ut divinorum præceptorum memores, factique forma gregis, in judicio et veritate pascant et regant* [1].

Huc facit illud Petri: *pascite qui in vobis est gregem Dei* [2] — Id clarius declaravit Benedictus XIV Bulla *Ubi primum*, in qua ait residentiam *vi muneris* esse servandam [3].

Sub qua pœna (quæres) *Parochi tenentur ad residentiam?*

Præter mortale peccatum, quo Parochi non residentes coinquinantur, poterunt ab Episcopo post canonicas monitiones [4] ipso parochiali beneficio expoliari [5].

Imo absque ulla sententia eo ipso amittunt omnes fructus, qui irregulari eorum absentiæ respondent, quos quidem ex Tridentino vel fabricæ Ecclesiæ propriæ, vel loci pauperibus erogare tenentur [6]. Sane fructus Beneficiorum dantur vi pacti impliciti inter ipsos et Ecclesiam, et sub tacita conditione residentiæ: qua non impleta, nullo sane modo queunt Pastores sibi adquirere tales fructus.

Q. 3. *Ad quamnam residentiam Parochi tenentur?*

R. Parochus debet manere domi Ecclesiæ suæ, si adest; sin minus, alia domo in restrictu parochiæ existente, ita ut commode Ecclesiæ servitio præsto esse possit, et parochiani facile ad eum possint accedere. Unde rationabiliter dicit Croix non putari residere illum, qui longe a parochia habitaret duobus milliaribus.

1) L. c. 2) Ep. 1. c. 5. 3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *n.* 121.

4) Ita S. Congregatio apud Ferraris; sed oportet ut præcedant edicta publica, et sex menses elapsi sint. 5) Tridentinum, *loc. cit.*

6) S. Congregatio ait, quod hæc restitutio fieri debet, *alia declaratione non secuta, ac quacumque compositione remota.* Unde deducere est, restitutionem illam fieri non posse per Missæ celebrationem in suffragium animarum Parœciæ; quia illæ non amplius sunt pauperes illius loci ad sensum Concilii.

Ex quibus duo deducere est:

1 Vi hujusmodi residentiæ, uti communiter docent, teneri Parochum quoad potest *per se ipsum* exercere munera principaliora, uti sunt prædicatio verbi Dei ed administratio Sacramentorum; ideo enim ex Tridentino ad personalem obligatur residentiam.

Potest quidem pro meliori Parochialium officiorum implemento (non autem pro majori sua commoditate et libertate) unum aut plures habere Vicarios seu Coadjutores, quibus munera magis laboriosa committat, uti esset v. g. divinorum officiorum celebratio in Oratoriis. Sed, legitimo cessante impedimento, omnia principaliora quoad potest debet præstare *per se ipsum* — Quoties vero nominatim atque rationabiliter a Parochianis vocetur, statim ire tenetur; cum ipse sit eorum rector. Secus si ei sufficit, quod per alium laboret, sufficere quoque debet quod per alium manducet: *qui per Vicarium servit, per Vicarium remunerabitur*, ait ad rem s. Bernardus [1].

2 Parochum illum graviter peccare, ac teneri ad fructuum restitutionem, perinde ac si non resideret, qui resideret quidem in Parochia; sed inutiliter atque otiose. Nam ei fructus non dantur, nisi sub conditione residentiæ utilis et fructuosæ ipsimet Ecclesiæ.

Adde: ipsum Tridentinum postquam declaravit Parochos ad personalem residentiam teneri, sic ait: *ubi injuncto sibi officio fungi teneatur:* ergo si injuncto sibi officio minime funguntur, non censentur implere residentiam præscriptam, ideo nec facere fructus suos; cum non de *materiali* residentia Concilium sit allocutum, bene vero de *formali*, quæ nempe cum proprii muneris implemento jungatur.

Tandem Benedictus XIV Bulla *Grave*, aperte declaravit non esse veram et proprie dictam residentiam, nisi ea sit *formalis*.

Q. 4. *An qui non residet vel materialiter tantum, teneatur ad integram fructuum parochialium restitutionem absentiæ respondentium etiamsi alia munia implere curet?*

R. Qui non residet, aut nonnisi residet materialiter teneri ad integram fructuum restitutionem, si alia munia impleat, probabiliter negant Barbosa, Bonacina, et Viva cum communi ut hic asserit. Nam fructus non dantur pro solo residentiæ onere; sed etiam ob alia, nempe ob Horas, Missam etc. Unde videtur juri naturali consentaneum, quod qui duplici onere gravatus est, non debeat privari mercede utrique adsignata, eo quod unum omisit; si tamen aliud adimplevit. Neque sane Tridentinum clare contrarium expressit: unde est benigna interpretatione donandum.

1) Epist. 4 — *V. de residentia* Append. 3 in fine hujus voluminis.

Q. 5. *Quænam causa excusat a residentia?*

R. Tridentinum ob quamlibet *honestam causam* Parochis omnibus liberam facultatem facit discedendi a propria Parœcia duorum mensium spatio [1], his adnexis conditionibus et quidem sub gravi, cum agatur de præcepto gravi: — 1 ut causa discessus ab *Episcopo cognoscatur* et approbetur; — 2 ut *Vicarius idoneus* ab ipso Ordinario approbandus cum debita mercedis adsignatione relinquatur [2].

Si tamen gravis occurrat causa, quæ dilationem non patiatur, Parochus (relicto semper Vicario illo idoneo) discedere poterit etiam absque Episcopi licentia; quia *necessitas non habet legem.* Sed quam primum fieri poterit, totius rei certiorem faciet Episcopum, nisi brevi temporis intervallo sit reversurus. Ita definiit s. Congregatio Concilii, uti refert Garcias apud Ferraris.

Item excusari poterit Parochus saltem a mortali ex parvitate materiæ, si nempe discedat per modicum tempus, modo non relinquat infirmos in articulo mortis, et Vicarium substituat.

Episcopi complures in Synodis [3] consuevere præscribere, ut Parochus ultra triduum abesse nequeat absque licentia Vicarii Foranei; semper tamen idoneo Sacerdote relicto. Vicarius vero Foraneus ultra octiduum non poterit licentiam hanc elargiri; sed ea erit ab Episcopo vel Vicario Generali *in scriptis* impetranda [4].

Sed (quæres) *an sint legitimæ causæ, quibus ex Episcopali licentia Parochus abesse poterit a Parœcia ultra bimestre.*

Tridentinum statuit, Parochos non posse abesse ultra bimestre, nisi ex *gravi causa*, et *cum Episcopi licentia* [5], et quidem *expressa*, ut ait S. Congregatio.

1) Est sane naturæ consentaneum, ut quilibet munere aliquo donatus animum aliquando relaxet, ac suas ferias habeat, ut sic vires resumat. Neque ideo violatur jus divinum residentiæ; residere enim est præceptum affirmativum, quod ideo non obligat semper et pro semper, ut observat Benedictus XIV, *Notificatione* XXXIV, *n.* 15.

2) *Ceterum nescirem condemnare parochum, qui ex causa evidenter justa discederet, et œconomum idoneum alias jam approbatum ab Episcopo et qui actu jam reperiretur, in Parochiæ servitio relinqueret,* ait s. Alphonsus, *Homo Ap. Tr.* VII. *n.* 21.

3) Sic in Novariensi, pag. 185.

4) « Invaluit usus, ait *Bouvier*, ut quandoque concedatur *viva voce*, et hæc concessio « sufficit, modo de voluntate Episcopi constet.

« Ferraris, Reiffestuel aliique frequenter notant non sufficere, ut licentia fuerit petita, « nisi sit *obtenta;* atque Episcopo eam negante, ad superiorem est recurrendum, vel re- « sidentia tenenda ».

5) Qui ultra bimestre abest etiam cum causa; sed ea non sit ab Episcopo approbata, adhuc habetur uti transgressor a Tridentino et Benedicto XIV, qui inde non *facit fructus suos*, ut ajunt — *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* VII *n.* 21.

Causæ autem ab eodem Concilio adsignantur sequentes:

1 *Charitas christiana:* uti si agatur de componendis litibus, præsertim inter potentes; aut de liberando aliam Ecclesiam ab hæresi, vel ab aliis enormibus sceleribus.

2 *Necessitas urgens*, nempe ipsiusmet Parochi: v. g. si immineat periculum mortis, sed particulare illius [1]; vel si ab inimicis vexetur, quo casu Sacra Congregatio concedit sex menses.

3 *Obedientia debita;* si v. g. Parochus ab Episcopo vocetur ob gravem causam in casu aliquo particulari. Declaravit tamen Sacra Congregatio, ipsum sumi non posse in Visitatorem; neque in Vicarium Generalem, nisi sit Parochus civitatis.

4 *Evidens Ecclesiæ vel reipublicæ utilitas*, si nempe contingat abesse *vel* ut Synodo assistat; *vel* ut s. Scripturam, Theologiam aut Jus Canonicum doceat, prout probabiliter tenent Barbosa, Gonzalez, Roncaglia etc.; *vel* ut se aut suos aut Ecclesiam in negotio gravi apud Regium Tribunal defendat. Attamen Benedictus XIV Bulla *Ad Universæ* anno 1746 dicit, si agatur de lite propriæ familiæ, non esse concedendos, nisi menses *Conciliares* [2].

Quid (dices) *de tempore pestis?* Cum ætate Gregorii XIII nonnulli docuissent Parochos *tempore pestis* excusari a residentia; *tum* quia sani Parochos fugerent; *tum* quia etiam Parochi omnes morerentur, facta hujus doctrinæ relatione ad Pontificem Maximum, ipse decrevit: *Parochus tempore pestis omnino teneri residere in suis Ecclesiis: et si non resederint, contra eos procedendum, servata forma Tridentini* [3]. Quæ verba, uti notat Benedictus XIV, de *formali* residentia sunt accipienda [4]. Sane tunc maxime suarum ovium urget necessitas; unde omni modo eniti debent parochi, ut ipsæ visitationem Dei patienter ac salubriter sustineant [5].

Dictum est *in suis Ecclesiis*, id est in ipso Parochiæ loco, ubi grassatur morbus. Ad differentiam Episcoporum, qui possunt se conferre in loca tutiora, modo sint Diœcesi, ut inde melius valeant providere. Rationem innuit Angelicus: Episcopi nempe se habent uti causæ universales, qui per substitutos, scilicet Parochos operantur [6].

1) *V.* s. Thomas 2. 2. q. 185. a. 5. 2) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* VII. *n.* 19.
3) *Sess.* 23. *c.* 1. *de R.* 4) *De Syn. l.* XIII. *c.* 19.
5) *V.* Liguori, *Discorsi da farsi in occasione de' flagelli* — Riccardi, *I flagelli di Dio;* id. *Sentimenti di pietà pel buon uso de' flagelli di Dio*, Lugano Velad. 1844 — Muratori, *Del governo della peste, e della maniera di guardarsene* — Raccolta di varii mezzi e preghiere per essere preservati dal serpeggiante *colera morbo*, Torino, Paravia 1835. 6) *Quodl.* 3. *q.* 17. — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 6. *n.* 332.

Q. 6. *Quale absentiæ tempus requiritur in Parocho ad inducendam gravem restitutionis obligationem?*

R. Si Parochus abest sine causa, communiter Doctores (ex quibus in moralibus res est resolvenda) censent absentiam ultra 15 vel 20 dies materiam gravem constituere; ideoque tunc obligationem adesse restitutionis sub gravi.

Si vero Parochus abest cum causa, sed absque Episcopi consensu, tunc censet Viva, quod si tantum abest per duos menses a Tridentino concessos, ad nullam teneatur restitutionem fructuum — Id non videtur nobis improbabile omnino; quia Concilium jus naturale interpretando illud temporis spatium non reputat grave cum causa; cum ad id revera non requirat causam gravem [1].

N. III. *De Parochi obligationibus relate ad Parochialem Ecclesiam*

Q. *Quæ Parochi obligationes relate ad Ecclesiam parochialem?*

R. Quoad *Ecclesiam suam* Parochi duo maxime curare debent:

1 Ut *decorem domus Dei* (quam *decet omnis sanctitudo in longitudinem dierum* [2]) impense curent. Et ideo efficiant, ut templum, altaria, suppellectilia, et cetera ad usum sacrum pertinentia congruo decore niteant; ac reparentur quæ reparatione indigent [3].

2 Ut *inventarium* bonorum ad Parœciam pertinentium conficiant. Bona vero ipsa ac jura diligenter tueantur. Libros, instrumenta,

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 4. n.* 123, *et* 127.

2) *Ps.* 92 — *V.* Benedictus XIV, *Notificatione* c.

3) Q. 1. *An Parocho liceat in templum inducere vexilla profana, ibique celebrare solemnitates clamorosas ad solum finem celebrandi festa sæcularia, atque in rebus pure politicis?*

R. S. Congregatio *Episcopor.* et *Regular.* ea de re interrogata respondit, *negative* sub die 15 jan. an. 1848 ad Vicarium Capitul. Januensem, eumdemque admonuit, ut prudenter suis Ecclesiasticis persuasum facere, et explanare niteretur *quanto disconvenga alla Santità del Tempio di Dio il darvi luogo a feste clamorose pel solo oggetto di solennizzare avvenimenti nel reggimento politico, introducendovi ed apponendovi profane bandiere, dove fin qui non sono state allogate se non quelle conquistate a' nemici della Chiesa in segno di ringraziamento all'Altissimo.*

Q. 2. *Quomodo se gerere debet Parochus circa publicas preces ab auctoritate civili præscriptas*, v. g. Te Deum, *processiones solemnes et similia ob habitam a Principe victoriam, vel aliam publicam popularis lætitiæ causam?*

R. Benedictus XIV Bulla, *Quemadmodum* data 23 mar. 1743, *expresse* prohibuit, ne iisdem per Parochum fiat locus sine prævio proprii Episcopi consensu, declarans nullius ponderis habendas esse hac in re Magistratuum Civilium ordinationes, iisque nequaquam obtemperandum, quia Deus *imperium Principi commisit, Episcopis autem quæ sunt Ecclesiæ, concredidit.*

inventaria, reliquias sacras, indulgentiarum literas, Superiorum decreta et similia in apposito archivio clave munito conservent. Id enim multum interest Ecclesiæ, ac communi bono.

Hæc omnia Synodus Novariensis *confirmat addens hæc specialiter:*

1 *Ut novæ* imagines *in Ecclesia non pingantur, neque collocentur sine Episcopi licentia, et nisi præmissa consueta benedictione.*

2 *Ne quid* novi operis *vel* ædificationis *sine ea licentia in sacris ædibus fiat. Quæ item permissio requiritur, si quæ proveniant Ecclesiæ* bona, *ut de illis utiliter disponatur.*

3 *Ne in templum segetes, ligna, aut res aliæ* sacris usibus *non addictæ inferantur. Item ne ibidem aut in atrio vel porticu ulli fiant* profani cœtus, *nec* res venales *exponantur, licet nomine Ecclesiæ vendantur.*

4 *Ut viri* seorsim *a mulieribus quantum fieri potest ex antiqua consuetudine in templo consistant.*

5 *Ut, excepta nocte Nativitatis ac Commemorationis Defunctorum,* conventus nocturni *in Ecclesia penitus interdicantur. Sed* fores *(ex ipsa S. Congregatione) claudantur desinente die, nec mane aperiantur, nisi lucescente aurora.*

6 *Ut identidem Parochi sermonem habeant de cultu locis sacris exhibendo minas in profanatores alte memorantes* 1.

N. IV. — *De Parochi cura relate ad populum*

Obligationes Parochorum relate ad spiritualem populi curam sunt: 1 oves *corrigere;* 2 eas *cognoscere;* 3 eas *instruere;* 4 earum *gerere curam,* si infirmentur vel egentes sint; 5 pro iis *orare;* 6 ipsis *Sacramenta ministrare.*

Quæ omnia includuntur hoc versiculo:

Corripe, nosce, doce, solare, precare, ministra.

Q. 1. *Quanta est obligatio in Parochis prædicandi Verbi Dei?*

R. Maxima profecto est obligatio in Parochis prædicandi Verbi Dei, quemadmodum deducitur ex Tridentino: *mandat s. Synodus pastoribus et singulis curam animarum gerentibus, ut frequenter inter Missarum celebrationem vel per se vel per alios ex his quæ in Missa leguntur aliquid exponant diebus præsertim dominicis et festis* 2.

Et merito; fides sicut diffunditur, ita conservatur prædicatione juxta illud: *fides ex auditu* 3 — Unde Apostolus 4 Timotheum suum monebat: *prædica verbum, insta opportune, importune* 5.

1) *De Sacros. Ecclesiis, ac Bonis Ecclesiarum.*

V. Concordia tra i Parrochi e Fabbricieri, *Opuscolo Teologico-istorico-politico-ecclesiastico* di Mons. Faustino Zucchini Arciv. *Roma tip. De Romanis* 1825

2) *Sess.* 22. *c.* 8. — Hoc iterum exprimitur *sess.* 24. *c.* 4. *de R.* ubi habetur prædicandum esse etiam tempore Quadragesimæ et Adventus, ai ita oportere duxerit Episcopus — Porro de *concionatoribus Quadragesimalibus* vid. Bened. XIV *Notific.* XXVII; et Synodus Novariensis *pag.* 52 *et seqq.* 3) Rom. 10. 4) 1. Tim. 2.

5) Hæc autem expedit, ut parochus sæpe in concionibus inculcet, ut ait s. Alphonsus *Homo Apost. Tr.* VII. *n.* 37, *et seqq.*

Hinc commune est atque receptum penes Theologiæ Moralis Auctores a mortali non excusari [1]:

1 Qui per *tres menses* etiam discontinuatos vel per se vel per alios non prædicant. Imo rationabiliter dicunt Barbosa, Roncaglia et Salmanticenses, eum quoque graviter peccare, qui per integrum mensem non concionatur [2]. Imo etiam minus temporis spatium sufficit profecto ad constituendum mortale, si populus prædicatione graviter egeat — Ex quo patet quam absurda sit et Canonum dispositioni contraria illa quorundam consuetudo, qui ferias sibi sumunt certa anni parte (vulgo *vacanze*) etiam a prædicatione verbi Dei [3].

2 Qui prædicationem agunt *capacitati audientium* minime proportionatam, adhibendo nempe conciones ita ornatas, ut major audientium pars ea non valeat intelligere; qui enim inde fructus! — Hinc Tridentinum Parochis expresse præcipit, ut plebes pascant *pro*

« Inculcet, quod ad emendationem non sufficit peccatum fugere, sed etiam oportet fugere *occasionem* peccati — Adurgeat homines, ne *tabernas* adeant ob innumera peccata, quæ inde eveniunt — Sæpe declamet in vitium loquendi *inhoneste* in campis et in officinis. Quot inde depravantur juvenes! — Instet in eorum enormitatem, qui peccata *reticent* in confessione. Hac de re expediens est, ut interdum vocet confessarios exteros propter animas verecundas — Insinuet necessitatem *doloris* et *propositi* pro confessione — Hortetur, ut in iræ motu caveant a *blasphemiis;* sed bona verba assuescant — In horrorem ponat *superstitiones* — Inculcet, ut parentes sedulo *in filios* animadvertant, cum blasphemant, furantur etc. — Hortetur auditores persæpe, ut arceant *tentationes* nominibus Jesu, et Mariæ; et si in mortale prolapsi illico *contritionem* eliciant — Potissimum insinuet, ut *orationi* assuescant — Hortetur populum ad visitandum Ss.m *Sacramentum*, ac B.am *Virginem;* ad *congregationes* frequentandas, etc. — Tandem in fidelibus singulari studio foveat *devotionem* erga Virginem, ut Rosarium quotidie recitent, ut Novenas celebrent: *felix ille Parochus*, concludit, *qui suas oves ferventes tenet erga devotionem Ss. Mariæ!* « Siquidem vivus religionis sensus, filialis timor Dei, sanctaque morum integritas eo magis viget, quo major et impensior viget devotio erga Beatam Virginem » addit *Stapf* § 252, in contestationem hujus asserti ipsos provectiores parochos testes provocans.

Hinc laudanda devotio, quæ, labente sæculo XVIII inducta, mirum in modum crevit, Virginem honorandi specialius singulis annis per mensem integrum.

1) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 3. *n.* 269. — Benedictus XIV, *Notificatione* X.

2) « Si parochus transitorie infirmatur, excusari potest. Si vero infirmitas videatur per- « petua, officio cedere, vel coadjutorem ab Episcopo petere debet — Habenda est ratio « majoris vel minoris necessitatis juxta omnium vel quorundam ignorantiam aut vitia. Ubi « autem non reperiuntur qui in tali sint spirituali indigentia? » ita *Bouvier.*

3) Synodus Novariensis Parochum prohibet accedere ad solemnitatem, si inde *concio* vel *cathechesis* omittenda sit. Hac de re nullam compositionem, nullam feriam permittit: *pag.* 102, *et* 42 *ac seqq.* — Et si quæ est hac de re contraria consuetudo, non consuetudo, sed corruptela dicenda est ex Benedicto XIV, *Notificatione* X, *n.* 5, quæ proinde semper et ubique, nulla habita temporis, loci, circumstantiarumque ratione, omnino est eliminanda.

earum capacitate — Hinc Regnans Pontifex Pius XI, *ne Dei sermo*, qui vivus et efficax et penetrabilior omni gladio ancipiti [1] *ad animarum salutem est institutus, hoc vitio infructuosus evadat*, vult ut omnes divini verbi præcones iterum atque iterum commoneantur [2]. Hac de re quot damnabuntur Parochi! hos Avila proditores vocat animarum, qui se ipsos prædicant [3], et quorum prædicatio non pascit fidem.

3 Qui nullam aut fere nullam *præparationem* præmittentes ita loquuntur, ut omnia sine ordine, multa inutilia, alia falsa proferentes in auditoribus fastidium, in sanctum ministerium contemptum excitent [4]. *De his ut plurimum verificatur*, ait Acquensis Episcopus, *quod quidam de suo Parocho ajebat, referente perdocto Riccardi: Curatus noster, dum super ambonem ascendit, nescit quid erit dicturus; dum dicit, nescit quid dicat; et finita oratione, ignorat quid dixerit* [5]. Sane requiritur magnus labor in concionibus efformandis, ut perspicuitatem, ordinem et Evangelicam simplicitatem valeant præseferre [6].

Q. 2. *An Parochi teneantur sub gravi catechizare?*

R. *Affirmative:* Parochi omnes sub gravi tenentur *catechizare*. Habet enim Tridentinum: *Archipresbyteri, Plebani, et quicumque Parochiales vel alias curam animarum habentes Ecclesias quocumque modo obtinent, per se, vel per alios idoneos si legitime impediti fuerint, diebus saltem dominicis et festis solemnibus plebes sibi commissas pro sui et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo ea quæ omnibus scire necessarium est ad salutem, annuntiando quoque eis cum brevitate et facilitate sermonis vitia, quæ eos declinare; et virtutes quas sectari oportet, ut pœnam æternam evadere, et cœlestem gloriam consequi valeant* [7].

1) Hebr. 4. 2) Encycl. *Qui pluribus* data die 9 nov. anno 1846.

3) *V.* Liguori, *Istruzione sulla predica* § 3 — Muratori, *l'Eloquenza popolare ecc.*

4) Cavendum etiam est a prolixitate: *sermonis quippe satietas non minus auribus inimica est, quam immodicus cibus corpori* (Gregorius Naz. Or. 40). Item cavendum, ne verbis incautis populus offendatur; ac multo magis, ne quis redarguatur expresse; quod Lateranense v. prohibet sub excomm. *reservata* — *V.* Ferraris, *Bibl.* V° *Prædic.*

5) Hæc habet in *Encyclica præfixa kalendario anni* 1847.

6) *V.* Audisio, *Lezioni di s. eloquenza* — Avvisi interessanti sulla predicazione della parola di Dio, Roma, 1843, *Tip. della Propag.* — Lezioni di sacra predicazione per la scuola del Seminario d'Oristano, *Cagliari* 1841.

7) *Sess. 5. cap. 2. de R.* — Dicente Concilio, *si legitime impediti fuerint*, colligit Alasia, curam animarum habentem teneri per se ipsum ad explicandam doctrinam christianam, et solo legitimo impedimento superveniente, excusari. Quod ait non ita rigorose currere de explicatione Evangelii, nam de hac Concilium simpliciter dicit *per se, vel per alios.*

Imo hoc munere Parochis omnibus nil sanctius, nil inviolabilius esse potest: semel enim hoc despecto, nulli in Parœcia mores, nulla religio, nulla fides; cum sine tali instructione neque ipsa christiana vita institui possit. Illud *opus sanctissimum* appellat s. Pius v Const. *Ex debito;* et Benedictus xiv Const. *Etsi minime* vocat opus *maximi momenti, maxime necessarium*, requires *omnem curam et diligentiam.*

Illi porro assidue insistendum est; nam fidei veritates et multæ, et intellectu difficiles sunt, quæ nisi inculcentur, infigantur, repetantur, animo non imprimuntur. Unde hic maxime quisque Parochus illud Pauli sibi aptare debet: *veh mihi, si non evangelizavero; necessitas enim mihi incumbit!* [1]

Neque instructionis locum tenet *concio* matutina; sunt enim diversa munera, ac duo *potissima onera imposita curatoribus animarum festis diebus*, uti ait laudatus Benedictus — Adde *concionem* jam supponere fidelem primis fidei rudimentis informatum; cum hæc rudimenta nonnisi leviter, membratim atque cursim in concione attingantur [2].

Hinc patet gravissime peccare Parochum, quin valeat excusari per usum contrarium [3], si negligens sit in pueris *catechizandis*, in scholis visitandis, in rudibus instruendis [4]: vel si munere *catechizandi* aut

1) 1. Corinth. 9.

2) *V.* d. Augustinus, *De Catechizandis rudibus* — Boudon, *L'obbligazione, che hanno i Pastori d'anime d'insegnare, ed i popoli d'imparare la Dottrina di G. C.* — Cecca, *Le veglie dei contadini cristiani* — Il Catechista istruito, Roma, 1835 — M. Evêque Devie, *Divers essais pour enseigner les vérités fondamentales de la religion aux personnes qui ne peuvent pas apprendre la lettre du catéchisme, et surtout quand'elles ne savent pas lire,* Lyon 1843 — Riccardi, *Dei mezzi di promuovere l'educazione religiosa*, cap. 3: dell'importanza, e insegnamento del catechismo — Benedictus xiv, *Notificatione* ix, *num.* 11, ubi exemplum ponit celebris Gersonis, qui totus hic erat.

Pro pueris informandis commendandus Careno, *Catechismo elementare dei fanciulli che si fa nella Quaresima, Milano, Agnelli* 1842 — Et maxime Couturier, *Catechismo dogmatico e morale, vol.* 6. *Cremona*, 1848.

3) *V.* Benedictus xiv, *Notificatione* xiv.

4) Boni pastores adnotatos tenent *pueros*, ut sciant quis eorum desit instructioni. Item valde confert inducere *congregationes* puellarum hac de re a sexdecim annis et infra. Tales enim collectiones causant bonum summum; nam si puellæ quæ illis interveniunt, postea nubent, facilius docebunt filios, sicque integræ familiæ sanctificabuntur.

Huc spectat Congregatio ita dicta s. Dorotheæ, quæ pluribus in locis non sine ingenti utilitate inducta est — *V. Annali della pia Opera di s. Dorotea per l'educazione cristiana delle giovinette del popolo*, Firenze 1844, ecc.

Quid (dices) *si adsint rudes, qui nequeant Ecclesiam adire; quia custodiunt domum aut greges, si in gravi necessitate spirituali reperiantur?* Si parocho maximæ molestiæ futurum foret eo adire ob talium rudium multiplicitatem, curet saltem eos instruere tempore præcepti paschalis, aut cum accedunt ad confirmationem, aut matrimonium. Ita s. Alphonsus, *Homo Ap. Tr.* vii. *nn.* 35 *et* 55.

concionandi aliis justa de causa commissa, prudenti sollicitudine non vigilet, an omnia convenienti modo fiant.

Imo catechizandi necessitas tanta est, ut si Parochus advertat *parentes* aut *dominos* non curare, ut filii aut famuli catechesibus intersint, teneatur cum Episcopo ex ipso Tridentino de opportuno remedio consilium capere [1].

Q. 3. *An præstet, ut Parochus interdum sanctas Missiones accersat?*

R. *Affirmative:* præstat sane, ut Parochus interdum missionarios vocet. Ad spirituale enim fidelium bonum magnopere conferunt *sacræ Missiones;* nam vix dici potest, quam fructuosa sit assidua verbi Dei prædicatio, frequentes ad Ecclesiam conventus, tot preces in quas universus populus erumpit, ad divinam gratiam efflagitandam, ad mores in melius commutandos, ac scandala extirpanda [2].

Imo *cum in regione reperiuntur*, ait Alphonsus Noster [3], *notabiles morum dissolutiones, quibus nullum occurrit remedium, Parochus tenetur curare, ut Missio eo adveniat. Ille Parochus qui Missionem non curat, suspicionem ingerit suorum morum* [4].

Merito ergo a Pio VI Bulla, *Auctorem fidei, propositio* n. 65 Synodi Pistoriensis *enuntians irregularem strepitum novarum institutionum quæ dicta sunt Exercitia vel Missiones.... forte nunquam aut saltem perraro eo pertingere, ut absolutam conversionem operentur; et exteriores illos commotionis actus qui apparuere, nil aliud fuisse quam transeuntia naturalis concussionis fulgura*, damnata fuit *ut temeraria, malesonans, perniciosa, mori pio salutariter per Ecclesiam frequentato et in Verbo Dei fundato injuriosa.*

Q. 4. *An debeat Parochus oves suas agnoscere?*

R. Tenetur utique Parochus vi præcepti divini oves suas agnoscere,

1) Sess. 24. c. 4. de R.

2) *V.* Liguori, *Lettera sull' utilità delle ss. Missioni* — Riccardi, *Della predicazione più efficace* — Pius IX, qui Encycl. 8. dec. 1849 id valde commendat.

3) *Homo Ap. Tr.* VII. *n.* 31.

4) Si Parochus autem velit fructus Ss. Missionum perdurari curet, ut populus assidue oret, Sacramenta frequentet, occasiones fugiat; atque gravibus verbis interdum ostendat, quam grande malum sit gratia abuti, promissis deficere, atque ad vomitum redire.

Item faciat, ut quos tunc fideles didicerunt cantus, nunquam intermittant. *Piæ et sanctæ cantiones non modo hæreticas, sed et impudicas exterminant; fit enim ut populus, qui facile ac delectatione privari non potest, dum occupatur piis cantibus, contemnat et obliviscatur impios et vanos. Notat id accidisse in Indiis* P. Turcellinus in Vita s. Francisci Xaverii: *quippe, inquit, hic mos ita percrebuit, ut passim in scholis, in viis, in compitis, in tectis, in agris, navibus pro ineptis et sordidis cantilenis, christianæ disciplinæ rudimenta jucundissime et audiantur et canantur.*

Ita Beyerlinck, *Magnum theatrum.* V° Ecclesiasticus cantus.

nempe indolem, statum ac necessitatem, si velit illud sibi accommodari: *Ego sum pastor bonus, et agnosco oves meas* [1]. Patet ex verbis Tridentini: *cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere:* sane quomodo ipsis poterit providere, si nesciat?

Quare Parochus debet cum suis parochianis paterno affecto colloqui, patres ac matresfamilias *prudenter* interrogare circa liberos, servos, ancillas, operarios; ac videre utrum singuli præcepto paschali satisfaciant et diem festum sanctificent etc. Caveat tamen, ne audiat omnia ancillarum dicteria, et fastidiosas aliarum fœminarum loquacitates [2]. Sed ita se gerat, ut omnes oves suas perfecte agnoscant, quin ullam vel temeritatis vel imprudentiæ notam incurrat [3].

Q. 5. *Quid de Parochorum obligatione corrigendi oves suas?*

R. Parochi tenentur sub *gravi corrigere oves suas* in peccato mortali, vel in proximo ejusdem periculo existentes, etiam cum discrimine vitæ propriæ. Et non solum in extrema, sed in gravi quoque earum necessitate spirituali, si quæ adsit spes emendationis, juxta illud: *bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis* [4]. Qui in hoc deficit, Parochus timeat illam Domini exprobrationem: *si non fueris locutus, ut se custodiat impius a via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem ejus de manu tua requiram* [5].

Quæ gravissima obligatio oritur, *tum* ex officio, quo Parochi præditi sunt; *tum* ex stipendio quod recipiunt; ideoque est obligatio justitiæ. Ita communissime: unde negligentes tenentur de restitutione.

1) Joan. 10.

2) Item cavere debet Parochus, ne se immisceat in privatarum familiarum negotiis, vel communitatis; cum hoc fieri non possit, quin a se multos avertat.

3) Facilius cognitionem hanc consequetur, si ea omnia, quæ eadem in re a Conciliis Provincialibus et ab omnibus ferme Synodis Diœcesanis præscripta sunt, diligenter impleverit. Sunt autem:

1 Ut quotannis censum seu *statum*, ut vocant, *animarum* per singulas familias accuratissime describat.

2 Ut *baptizatorum*, *confirmatorum*, *matrimonio junctorum* ac *mortuorum* nomina in libris distinctis, de vice in vicem, absque mora, et nitide scribat iis verborum formulis, quæ præscriptæ sunt. S. Carolus jussit expresse, ut Parochi omnes *exemplaria* dictorum librorum singulis annis ad Curiam Episcopalem diligentissime transmitterent. Quam legem utpote Tridentino maxime conformem sæpius et etiam recentissime confirmavit ejusdem Concilii Congregatio.

Hac de re Parochis Regni Lombardi-Veneti perutile erit consulere Lib. *Elementi di diritto Ecclesiastico, aggiuntevi le norme politiche e civili austriache in oggetti misti.* Dell'Abate Fr. Nardi, Venezia 1846.

4) Joan. 10. 5) Ezech. 33.

Neque tantum obligantur ad impedienda gravia, quæ vident peccata; sed etiam ad inquirendum, num aliquis in iis versetur. Parocho enim commissa est salus uniuscujusque ovis: *porro qui habet specialem curam alterius*, ait cum communi Angelicus, *debet eum quærere ad hoc, ut corrigat de peccato* [1].

Si quis autem sit incorrigibilis, et pravo exemplo sit aliis occasio ruinæ spiritualis, Parochus si tale damnum impedire per se non poterit, Episcopo rem totam significabit non solum semel, sed quousque scandalum perseveret, et spes effulgeat boni obventuri [2]: *dixisti semel et non audivit?* ait Chrysostomus [3], *dic bis et ter, et toties donec persuaseris* — Saltem inserviet correctio ad hoc, ne Parochus ab aliis subditis male audiat; cum videant scandalum durare, et pastorem obdormiscere. Ex quo etiam evenire potest, ut alii quoque in peccata inducantur; cum videant se id posse impune.

Hæc Parochorum obligatio extenditur quammaxime ad *Sacerdotes* et *Clericos*, si quos habeant in Parœcia. Circa eorum mores videlicet tenentur attente invigilare, et si quem viderint minus recte se gerere, eum cito debent corrigere *in spiritu* primum *lenitatis;* et si monitiones non prosint, ne communicent peccatis alienis et graves Heli ærumnas incurrant, eundem Episcopo denuntiabunt [4]. Nemo enim ita in Ecclesia sancta Dei nocet, ut mali ecclesiastici, qui exemplo suo alios ad malum trahunt: *quidquid feceris*, ait d. Hieronymus ad Heliodorum Ecclesiasticum, *id sibi omnes faciendum putant* [5].

Q. 6. *Quænam Parochorum obligationes quoad Sacramenta?*

R. Parochi tenentur *Sacramenta* sub gravi ovibus suis ministrare: 1 quoties urget *commune præceptum* illa suscipiendi; — 2 quando

1) 2. 2. q. 32. a. 2.

2) Hoc etiam in Synodo Novariensi præscribitur *pag.* 189.

3) *Hom.* 21 *in Matth.*

4) Est grave Synodi Novariensis monitum pag. 189.

5) Hic audiendum gravissimum monitum s. Alphonsi *Hom. Ap. Tr.* VII. *n.* 33:

« Debet Parochus apud Episcopum impedire, ne habitus clericalis conferatur adolescen« tulis aut pueris, qui suis moribus non sunt aliis exemplo; aut saltem indolem ecclesia« sticam non præseferunt. Nam si ipsi tacent, et sinunt eos induere habitum clericalem, « illi postea adolescerent in otio, et exui habitu erubescentes, per fas et nefas quamquam « vitiis onusti niterentur ordinari, et religioni magnæ essent perniciei, cui in principio « facile Parochus potuisset occurrere; post vero desperabitur remedium...

« Quid miserius esse potest, quam cernere Clericos, qui vix bis aut ter in anno con« fessi sunt et communicaverunt, Parochi fides audacter præsentare qualibet hebdomada « aut bis in mense fuisse confessos et communicatos! De hujusmodi Parochis dicendum « est defecisse a fide; nam certe de omnibus flagitiis, quæ committunt isti sic sine Dei « vocatione promoti, et de omnibus iis, quorum ipsi aliis causa sunt, Parochus sibi Deum « vindicem facit ».

idipsum exigit privata alicujus *necessitas*, vel *utilitas*; — 3 quoties subditus id *exigit jure* [1]. Ideo enim Parochi constituti sunt, ut prospiciant bono spirituali, saluti ac profectui suarum ovium. Quod quidem melius assequi non valent, quam sanctissimis Ecclesiæ Sacramentis, *per quæ* ex Tridentino *omnis vera justitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amissa reparatur* [2].

Sed (quæres) *an Parochus teneatur omnia Sacramenta administrare suis parochianis tempore pestis?*

Rogante d. Carolo, s. Congregatio respondit: *Parochos suis parochianis peste laborantibus teneri ministrare dumtaxat duo Sacramenta, nempe Baptismum et Pœnitentiam: posse autem ministrare vel per se vel per alium idoneum, ut Parochus possit audire Confessiones sanorum; quia alias eum reformidarent, si viderent ipsum accedere ad pestilentes.* Hanc responsionem confirmavit Gregorius XIII, 12 octob. anno 1576. Imo ipsa Congregatio declaravit mentem Pontificis fuisse prohibendi, ne Parochi per se ipsos etiam volentes dicta Sacramenta ministrarent, idque ad commodum et favore Parochianorum, qui adhuc sani extarent [3].

Verum est opinio *valde gravis* complurium Parochum per se vel per alium teneri *tempore pestis*, etiam extra casum absolutæ ac particularis necessitatis, etiam cum vitæ periculo, ipsum *Viaticum* et *Extremam Unctionem* suis Parochianis administrare; cum ob periculum corporis non videantur tanto bono privandæ animæ — Adde scandalum oriri, si in his Parochus renuat. Hinc merito notant, quod in citati Decreti renovatione loco *dumtaxat*, appositum fuit *omnino;* ne scilicet viderentur cetera Sacramenta excludi [4]. Imo censet Benedictus XIV cum Ballerini supradictum S. Congregationis responsum nequaquam fuisse transmissum, cum nullum extet hac de re indicium; frustra ergo illud ab adversariis citatur.

Unum excipiunt casum, si nempe Parochus sit solus, et alii aliis Sacramentis omnino indigerent, neque invenlri posset qui ipsis ea ministraret. In hoc siquidem tenore rescriptum fuisse ajunt Vicario Apostolico Algerino [5].

Q. 7. *Quid de Parochi obligatione orandi pro ovibus suis?*

1) *V.* Liguori, *Hom. Ap. Tr.* VII. *nn.* 24, *et seqq.*

2) *Hic sess.* 7 — Verum de hac obligat. fusius ubi *de Sacramentis.*

3) Sic refert Fagnanus, *T.* 3. *in c. Clericos de Cler. non resid.*

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 6. *n.* 233.

5) *V.* Benedictus XIV, *de Syn. l.* XIII. *c.* 19, ubi etiam more suo hujus administrationis modum erudite tradit — Et Muratori, *Del governo della peste ecc.*

R. Certum est *generalim* teneri Parochos pro ovibus suis orare frequenter, ut supremæ benedictionis effusio in illas pro sua cujusque necessitate descendat; *neque enim*, ait Apostolus, *qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus* [1].

Imo expedit summopere, ut Parochus cum sui parochianis simul publice oret in Ecclesia; tum quia ubi plures fuerint in Christi nomine congregati, Christus erit *in medio eorum* [2]; tum quia illud etiam obtinebitur, ut nempe fideles addiscant quomodo orandum sit [3].

Diximus *generalim*; specialim enim vi præcepti divini, ut Tridentinum docet, qui curam animarum habent, tenentur pro populo Sacrificium offerre juxta illud: *omnis pontifex... pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis* [4] — Quoties vero id debeant, controversiam definivit Benedictus XIV Bulla *Cum semper*, 19 aug. 1744, ubi sancitum est omnes Parochos sive sæculares sive regulares, etsi deputati fuerint ad tempus tantum, teneri applicare Missam pro populo saltem dominicis ac ceteris festis de præcepto, *licet* congruis redditibus destituantur, *licet* adsit immemorabilis consuetudo contraria, imo *licet* ipsis diebus permissum sit opera servilia exercere. Unde regula illa vulgo exinde nata est: *toties tenetur Parochus applicare, quoties tenetur populus audire* [5].

Verum tunc temporis præter eos, qui nunc celebrantur dies, alii festi erant, qui postea a Pio VI anno 1786, et Pio VII anno 1814 suppressi fuerunt [6]. Hinc quæstio exorta est, an adhuc pro iis festis *reductis* vigeat obligatio Missam populo applicandi. Pluries interrogata S. Concilii Congregatio, pluries respondit nostris et alienis (ultimo Episcopo Novariensi) obligationem adhuc vigere, facta gratia a Pontifice, ut pro præteritis omissis celebretur ab unoquoque una Missa, supplente ipso Pontifice de thesauro Ecclesiæ pro ceteris. Quæ quidem obligatio ex ipsis reductionis Brevibus colligitur, cum in iis habeatur nihil quoad cetera esse innovandum, uti eadem S. Congregatio a Pontifice specialiter deputata declaravit 18 oct. anno 1818 in Aquilana [7].

1) 1. Cor. 3. 2) Matth. 18.

3) De Oratione vid. dicenda, *De virt. Religionis.* 4) Hebr. 5.

5) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 6. *n.* 325.

6) Quænam ista sint notantur in Calendario Diœcesis Novariensis hoc signo †.

7) Missæ sacrificium a pastoribus animarum applicari debere pro populo ipsorum curæ commisso, uti ex divino præcepto descendens, a Tridentino diserte exprimitur, *sess.* 23, *c.* 1 *de Ref.* per hæc notabilia verba: *cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas cognoscere, pro his sacrificium offerre.* Circa hæc nulla difficultas: dubium esse potest quoties ad id teneantur

Quid (quæres) resolvendum, si Parochus infirmetur, et nequeat per se Missam pro populo in festis celebrare, tenebiturne per alium?

Non censemus affirmandum; nam ista obligatio applicandi populo Missæ fructum, est simul *personalis* (quia si potest per se, nequit

Parochi: et in hoc olim non una erat sententia. Alii docebant ad hoc toties teneri Parochos quoties celebrant, alii omnibus festis diebus, alii diebus singulis, si divites essent (*V.* A Montazo, *De causis piis l.* 2, *c.* 4). Porro Benedictus XIV Bulla *Cum semper* omne dubium sustulit decretorie declarando, illud divinum præceptum satis impleri applicando Sacrum omnibus, qui tunc erant, festis diebus, idque observandum mandavit. *V.* Lucius Ferraris, *Bibl. Concion.* V° Missæ sacrificium, art. 3.

Ex hactenus dictis colligitur:

1. Quia populus in aliquo festo dispensatur ab audiendo, non ideo etiam dispensari Parochum a sacro applicando; neque enim hæc duo sunt correlata: sane præceptum applicandi est a Deo, præceptum audiendi est ab Ecclesia determinatum. Illud autem *toties tenetur Parochus applicare, quoties tenetur populus audire*, nihil probat; neque enim illud fuit disciplinaris norma ab Ecclesia præstabilita, sed regula erat tunc merito vulgo inducta, cum tunc illi dies sibi essent correspondentes. Ergo Parochus tenetur sacrum pro populo applicare etiam illis festis diebus, qui post Benedictum XIV suppressi fuerunt; nam hæc suppressio liberat tantum fideles ab audiendo. Et ita pluries pro variis orbis partibus declaravit S. Congregatio, specialiter ad id a Pontifice deputata, nempe 28 mart. 1801; 10 sept. 1818; 18 maj. et 27 aug. 1824; 14 jun. 1841 — *V.* De Luca, *Annali, tom.* XIII, *p.* 104 — Ami de la Religion, 1842 — Bergier, *Dizionario*, Append. V° *Messa* — Cardellini, *Decreta S. R. C. n.* 4404 — Tälù, *Hierolexicon Decretorum*, V° *Missa*.

2. Hanc obligationem neque consuetudine, neque usu contrario posse abrogari; nam contra divinum præceptum nulla currit præscriptio. Hoc adeo verum est, ut Pontifex pro Missis ex errore et bona fide longi temporis omissis, unam injungat, et pro ceteris de thesauro Ecclesiæ suppleat: quod non ageret, si per consuetudinem illam esset extincta obligatio. Ergo Parochi recte monentur de hac obligatione, licet sint in bona fide — *V. Dissertatio* hac de re Verhoeven Lovaniensis Professoris, qui hanc quæstionem scite solvit.

Neque obstat, quod nonnulli Episcoporum, quibus demandata fuit executio Brevis Pontificii pro festorum reductione, absolute ab applicatione illa deobligaverint Parochos: nam in hoc fines mandati transgressi sunt, neque recte Breve sunt interpretati; cum illud tantum de festorum observantia loqueretur, ac dispensaret fideles a Sacro audiendo, sed ne verbum faceret de applicatione Parochis injuncta. Hinc cum Episcopus Novariensis Romæ quæreret, an Parochi suæ Diœcesis ad hanc applicationem adhuc in festis suppressis tenerentur, humiliter exponebat in supplici libello ad R. Pontificem, *quod jamdudum in sua Diœcesi invasit opinio eos, qui curam habent animarum non teneri Missam pro populo applicare diebus festorum quæ suppressa aut translata fuerunt, vigore Indulti Apostolici Pii* VI 1786, *et Pii* VII 1814. *Eo magis prædicta opinio vim habuit, quod Card. Costa Archiep. Taurinensis, cui executio primæ reductionis commissa fuerat, aperte declaravit sub die 21 jun. 1786 dictam obligationem in diebus festis suppressis in Regno Pedemontano non vigere.* Sacra C. C. de expresso Pontificis mandato declaravit die 9 jun. anno 1818, Parochos ad illam applicationem teneri.

Sed cum ex mente multorum hæc responsio non omnes difficultates de medio auferre videretur pro Novariensi Diœcesi, ut ipsorum votis annueret Episcopus, novo ad R. Sedem

celebrare per alium, cum sit ipse Parochus); et *realis*, cum sit una ex suis obligationibus a Tridentino indicatis — Sicut ergo Parochus impeditus prædicare vel sacramenta administare *per se*, tenetur hæc agere per alium; ita impeditus Missam per se ipsum applicare, tenetur *per alium* applicare Sacrificii fructum, qui est pasculum utilius, quo fideles juvare potest [1].

Quid (addes) *si Parocho exhibeatur eleemosyna pro Missæ applicatione in festo?*

Si ita pauper est, ut congruos ad vitæ sustentationem fructus non habeat, potest cum Episcopi consensu eleemosynam illam acceptare, celebrando pro populo in hebdomada. Ita cit. Encyclica Benedicti XIV, et Rescriptum S. C. C. 28 nov. anno 1766 [2].

recursu, exposuit: 1 quod non pauci ex suis Parochis tenues habent reditus; 2 quod Episcopus antecessor Vict. Philippus Melano, Edicto 21 dec. 1793 notificando reductionem festorum, Apostolica Auctoritate qua se præditum declarat, conceptis verbis ait, quod in festis, quibus populus dispensatur a sacro audiendo, etiam Parochus remanet solutus ab eo applicando; 3 quod ab eo tempore, spatio annorum circiter quinquaginta, ea semper viguit in Parochis consuetudo, scilicet non applicandi, quin ullus reclamaverit Episcopus, vel dubium de obligatione in illis exurgeret; 4 quod in Novariensi Diœcesi nulla est obligatio audiendi Missam in festis suppressis; 5 quod die 9 nov. 1814, Sede Episcopali vacante, Vicarius Capitularis, publicans Breve Pii VII datum 9 nov. ejusdem anni, quo scilicet nonnulla festa reducta in pristinum vigorem restituebantur, expresse declarat in iis festis restitutis de novo exurgere obligationem sacrum applicandi pro populo; ergo pro adhuc suppressis ea obligatio non est — Quid ad hæc S. C.? En responsum, cujus autographum est in Secretaria Episcopali.

« Die 7 decemb. 1849 — S. Congregatio Em. S. R. E. Cardinalium Concilii Tridentini Interpretum, vigore facultatum a Ss.mo Domino Nostro ipsi specialiter tributarum, Episcopi Oratoris precibus annuens facultatem Eidem impertita est, ut, firmo remanente Parochis onere applicandi Missas pro populo diebus festis de præcepto, onus applicationis diebus festis reductis ad quatuor tantum in singulos annos, et pro iis Parochis dumtaxat, quos congruæ tenuitate laborare censuerit, per triennium proximum tantum pro suo arbitrio et conscientia gratis reducere possit et valeat — *Subscriptus* A. Card. Majus Præfectus ».

1) *V.* Bergier, Dizionario Encicloped. ecc. *ad Append.* l. cit.

Hic autem notanda est responsio S. Rituum Congregationis data die 22 julii 1848, in qua dicitur, *posse quemlibet Parochum, accedente justa et legitima causa, adimplementum Missæ pro populo applicandæ alii Sacerdoti committere, seu per alium Sacerdotem hanc Missam celebrare facere.*

Et S. C. Concilii in Fesulana 26 jan. 1771 ad dubium:

1 *An Parochi in Dominicis aliisque festis diebus, præsente cadavere, possint celebrare Missam pro defuncto, et ad alium diem transferre Missam pro populo applicandam, in casu, etc.* — Et quatenus negative,

2 *An saltem applicationi Missæ pro populo supplere possint per alium Sacerdotem, in casu, etc.*

R. Ad 1 *negative;* ad 2 *negative.*

2) *V.* Synodus Novariensis *de Sacrificio Missæ.*

Q. 8. *Quænam Parochorum obligationes erga pauperes?*

R. Ex Tridentino hoc unum est ex Parochi muneribus, *pauperum aliarumque miserabilium personarum curam paternam gerere* [1].

Parochus ergo necesse est, prout eum monet Sanctus Carolus, ut *inquirat studiose de pauperibus suæ parœciæ, præsertim puellis, ægrotis, senio confectis aliisque personis temporali, vel etiam spirituali misericordia indigentibus, quibus ipse pro viribus opitulari, et alios suo exemplo et hortatu ad id officium incitare studeat* [2].

Maximam autem curam gerere debet eorum, qui mendicare rubore impediuntur; alioquin non erit *pater pauperum*. Videat, ne illud Gregorii M. verificetur: *mirandum sane, si is qui vestes habet, argentum habet, cellaria habet, quod pauperibus debeat dare, non habet* [3]. Vix autem dici potest quam Parocho noceat nota tenacitatis.

Q. 9. *Quænam Parochorum obligationes erga infirmos?*

R. Nullibi potest splendidius probari Pastoris charitas et sollicitudo, quam ubi quis e grege suo *infirmetur* [4]; dicit enim Rituale, hanc esse præcipuam ejus munerum partem. Quare vult, ut etiam non accersitus infirmum adeat; neque semel, sed crebro infirmum debet invisere [5]; benevolis suasionibus consolari; piis etiam, quoad potest atque opus sit, eleemosynis recreare; tempestive Sacramentis munire; omnibusque ceteris officiis juvare. Idque eo magis, quo ingravescit morbus, ac periculum mortis imminet [6]; nam tempore mortis, a qua salus æterna pendet, infirmi vires debiliores sunt, inferni vero fortiores: tunc enim venit *diabolus habens iram magnam sciens, quia modicum tempus habet* [7].

Si quod autem in Parœcia Hospitale sit, non pigeat Parochum crebrius visitare infirmos qui in eo morantur, ut videat si quid eis desit, ac quoad potest, provideat. Tenerrimæ erga illos charitatis viscera induat sciens, fortasse non unum adesse, qui consoletur illos ex omnibus caris eorum; et forte qui eis subveniunt, ad id non charitate ductos esse, sed sola mercede [8].

1) Sess. 23. c. 1 de R. 2) *In Act. Eccl. Mediol.* p. 1. 3) L. 4. ep. 30.

4) Præstat, ut Parochus (maxime si alius non sit in Parœcia Sacerdos) suis indicet quo circiter pergit dum exit domo, ut necessitate urgente, statim advocari possit. Alicubi uno vel altero campanæ ictu vocari solet.

5) Ita etiam gravissime monet Novariensis Synodus, *pag.* 190.

6) *V.* Liguori, Opuscul. *Il Sacerdote provveduto per l'assistenza ai moribondi* — Careno, *Delle regole a rettamente amministrare e ricevere i Sacramenti*, Es. XXIV. Regole cogli *infermi, moribondi, e morti.* 7) *Apoc.* XII.

8) Ad rem Balmes, *Il Protestantismo comparato al Cattolicismo ecc.* Cap. 33: « Guai agli infelici, che non ricevono soccorso nelle miserie loro; che pel mezzo della amministrazione civile senza intervento della Cristiana Carità! Nelle relazioni, che si

Q. 10. *Quænam Parochorum obligationes ex Synodo Novariensi?*

R. *Præter eas, quæ jam numeratæ sunt, hæc notantur præcipuæ:*

1 *Ut haudquaquam* magistri officium *suscipiant sine licentia.*

2 *Ut neminem* eremitarum habitum *induere permittant absque Episcopi venia quotannis confirmanda; vel quæstoris* eleemosynarum munus *exercere, maxime si id fiat musicis concentibus, quod valde indecorum est.*

3 Novas supplicationes *sine Episcopi facultate ne peragant; numquam eas habeant noctu, neque longiores sine causa instituant, neque extra Parœciæ limites; cum multis incommodis aditum aperiant.*

4 *Si quæ suboriantur* lites *inter ipsos et communitatem vel syndacum, curent rem pacifice et privatim (non tamen per literas) componere; secus statim Episcopum certiorem faciant, quin ultra progrediantur.*

5 *Ut sine Episcopi licentia non permittant* funebrem laudationem *in Ecclesia; neque ut in ea vel cœmeterio ponatur* monumentum, *vel* inscriptio 1.

6 *Ut tum ipsi se, tum oves suas sæpius excitent, atque accendant ad* orandum pro defunctis 2. *Hoc enim sanctum et salubre est* 3.

porgeranno al pubblico, la *filantropia* vanterà oltre misura le cure da essa prodigate all'infortunio, ma veramente non sarà stato così. L'amor de'nostri fratelli, se non è da' principii religiosi, abbonda tanto di parole, quanto ha penuria di fatti. L'aspetto d'un povero, d'un infermo, d'un vecchio impotente è cosa troppo ingrata, perchè possiamo lungamente tollerarla, se motivi superiori non ce l'impongano. Non è quindi sperabile che le cure penose, umilianti, continue, delle quali è bisogno al soccorso di questi infelici, possan essere quai si conviene eccitate da un vago sentimento d'umanità. No, dove manca la Carità Cristiana può essere puntualità, esattezza: è quanto abbiam diritto di pretendere da gente pagata per servire, se l'amministrazione dello stabilimento è buona; ma sempre una cosa mancherà cui nulla supplisce, una cosa che non si paga, *l'amore.* Dunque, si dirà, voi non credete alla filantropia? No, perchè, come ha detto Chateaubriand, la filantropia è la falsa moneta della carità ».

1) Ne permittantur *inscriptiones*, quas aliquando videre est, sive in parvulis capellis sive in cœmeteriis, quæ risum movent aut etiam scandalum. Sed eæ sint ad artis regulas atque veritatis compositæ, atque ab ecclesiastico superiore adprobatæ — *V.* Notari, *Trattato dell'Epigrafia latina ed italiana, vol. un. Parma* 1842.

Hic obiter notamus sapientissimam illam legem semper præ oculis habendam, quæ omnium populorum fuit, ut scilicet definitum temporis intervallum scrupulose adsit inter mortem et sepulturam. Quia plurimi enarrantur casus eorum, qui videbantur, nec tamen defuncti erant; sed celeriter sepulti morte teterrima obierunt. Hinc in Regno Pedemontano lex est: « non si darà sepoltura, che dopo scorse almeno ventiquattr'ore dalla morte, e « dopo quarant'otto se la medesima sia accaduta improvvisamente per causa interna: « avuto riguardo in ogni caso ai regolamenti di polizia, e specialmente a quelli che vietano « di seppellire coloro, i quali si sospetta essere periti di morte violenta, se non dopo che « il giudice avrà eseguito gli atti, che gl'incombono »: (*Regolamento per la tenuta dei « registri destinato ad accertare lo stato civile* art. 21).

2) Præstat porro, ut qua par est reverentia ac gravitate, defunctorum Officia persolvantur; si enim præcipitanter, distracte ac negligenter, ne dum suffragio sint, fidelium contemptum provocant, ac Dei maledictionem — Quoad *funera* vid. Benedictus XIV, *Notificatione* XXXIV, *et* LXX — II. Appendix 1ª in fine vol. II.

3) Synodus Novariensis, *Tit De Par., it. pag.* 212, 214, 411 *etc.*

Scholium I. — *De Parochorum Coadjutoribus*

Q. *Quid de Parochorum Coadjutoribus?*

R. Duplicis sunt generis Parochorum Coadjutores:

Alii, quibus *vel* ex beneficii fundatione, *vel* alio nomine id impositum est, ut Parochos coadjuvent, quin curam animarum habeant: et dicuntur etiam *Capellani*. Hos præter ea quæ ecclesiasticis omnibus sunt communia, residentiæ lege merito adstrictos vult Synodus Novariensis [1], ut sic coadjutoris munere rite fungi possint.

Alii sunt, qui etiam animarum curam habent, licet tota in uno Parocho sit ministerii principalitas; ideoque et tota ratio reddenda in casibus occurrentibus. Isti appellantur *Coadjutores Titulares*.

Horum autem *Titularium Coadjutorum* officia sic exponit ultima *Synodus Novariensis* [2]:

1 *Quod pertinet ad* animarum curam *obligantur* in solidum *una cum Parocho, a cujus nutu omnino pendent. Eadem* residentiæ lege *tenentur: neque possunt vel una die abesse, quin moneant principalem.*

2 *In absentia Parochi absque alio mandato*, jure proprio *omnia munia exercere debent; semper tamen una excepta Matrimonii celebratione, et Missæ applicatione pro populo. Poterit tamen Parochus alium vocare Sacerdotem; sed absque læsione aliorum jurium Coadjutoris. Etiam Parocho æquiparatur in Congregationibus, excepto insigni diverso.*

3 *Coadjutores concurrere debent in* tertiam partem *impensarum visitationis Episcopalis; sed gaudent tertia parte emolumentorum a baptismis, funeribus, officiis, aliarumque* e stola *provenientium.—Si tamen plures sint Coadjutores, dimidium erit Parochi, dimidium inter ipsos Titulares dividendum. Hic quoque excipiuntur quæ titulo matrimonii proveniunt vel attestationum vel aliarum functionum, quæ uni Parocho cedunt, cum obligatione tamen libros Parochiales procurandi. Ceterum compartibus liberum est quoad hæc emolumenta et onera temporalia secum una convenire quomodo ipsis magis placuerit.*

Scholium II. — *De Vice-Parochis, vel OEconomis Parochialibus* [3]

Q. 1. *Quinam dicuntur Vice-Parochi?*

R. Vicarii Parochorum, seu OEconomi Parochiales dicuntur Presbyteri illi, qui Parochorum vices in Parœciis gerunt.

Isti vel ab ipsis Parochis constituuntur de sui voluntate; cum nempe officia per se sua non valentes implere, coadjutorem sibi ipsi

1) Tit. *de Par.* 2) *Append. n.* 12.
3) Devoti, *Inst. Canon. Par.* 1°.

adsciscunt, Ordinario consentiente et approbante: et *mercenarii* appellantur ex *pacta mercede* — Vel constituuntur ab ipso Ordinario: et *Vice-Parochi* dicuntur.

De Vicariis Parochialibus priori sensu acceptis hoc dicendum occurrit, et Parochos ad eos sibi adjungendos teneri, si per se non valeant omnia munia implere [1]; et ipsos adjunctos teneri *sub gravi* et *ex justitia* Parochos juvare in iis, quibus conventum est, cum ideo stipendio conducti sint.

Q. 2. *Quotuplici modo Vice-Parochi constitui possunt ab Ordinario?*

R. Duplici modo *Vice-Parochi* ab Episcopo constituuntur:

1. Si Parochi imperiti cognoscantur, vel si ob vitæ turpitudinem et scandala potius destruere, quam ædificare aperte judicantur, tunc Ordinarii etiam tamquam Sedis Apostolicæ delegati, illis a Parœcia remotis Vicarios deputant, qui officia Parochialia impleant, et de Præbendæ Parochialis redditibus vivant: ita Tridentinum [2].

2. Vacante quocumque modo Ecclesia Parochiali, debet Ordinarius ex eodem Tridentino, vix nuntio vocationis accepto, idoneum in ea Vicarium constituere, *cui congruam arbitrio suo fructuum portionem assignet, donec eidem Ecclesiæ de Rectore provideatur* [3].

Si Parœciæ vocatio contingat ob Parochi obitum, Vicarius Parochialis ex Synodo Novariensi indicere debet preces fundendas ab universo populo, ut Deus beatam requiem defuncto elargiatur; tum etiam ut alium fidelem Pastorem mittat, qui illius Ecclesiæ curationem recte gerere possit.

Die autem, quo pro eo eligendo habebitur concursus, tenetur Vicarius exponere in templo SS. Sacramentum, et populum hortari ad preces prædictas coram eodem fundendas [4].

Officia autem Vicariorum Parochialium sunt quæ jam supra de Parochis explanata fuerunt; cum eorum vices gerant.

§ V. — *De obligationibus Presbyterorum simplicium ac cæterorum Clericorum inferiorum*

Qui *titulo patrimonii* ad Presbyteratum promoti nullum possident Beneficium, quo munus peculiare iisdem imponatur, dicuntur *simplices Presbyteri*. Qui nondum Sacerdotes sunt, *Clerici inferiores*.

Istis præter generales obligationes 5, easque, quæ eorum Ordini congruunt, aliquæ specialius inhærent 6. Hinc:

1) Tridentinum, *Sess. 21. c. 4 de R.* — Vid. Benedictus XIV, *Notificatione* XCIV.

2) Sess. 21. c. 6 de R. 3) Sess. 21. c. 18 de R. 4) Pag. 194.

5) *V.* Liguori, *Regolamento di vita per un Sacerdote secolare*; II. *Regole di spirito per un Sacerdote che attende alla perfezione* — Perrodin, *Essai sur les caractères ecclésiastiques, etc.* Lyon, 1830 — La vita del Sacerdote, vita di fede, Torino, 1841.

6) Etiam *Synodus Novariensis* his omnibus sua munia aperit, atque urget, Districte

Q. 1. *An simplices Presbyteri teneantur Ecclesiæ, cui addicti sunt, inservire, atque ad salutem fidelium incumbere?*

R. Tenentur certissime, idque probatur:

1. Ex *Scriptura*: Apostolus scribit: *omnis Pontifex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis: qui condolere possit iis, qui ignorant et errant* [1]. Et Christus ipse de Sacerdotibus omnibus ait indiscriminatim: *sicut misit me Pater, ita et ego mitto vos* [2] — Ergo si Sacerdotes constituuntur a Deo, ut ad gloriam ipsius et ad salutem animarum incumbant; si a Christo missi sunt, ut succedant in ipsum ejus officium, certum est hanc eis obligationem inhærere.

2. Ex *Tridentino*, quod declarat Sacerdotes non ordinari, nisi propter Ecclesiæ necessitatem et utilitatem [3]. Atqui nullam prorsus utilitatem Ecclesia perciperet a Sacerdotibus, nisi tenerentur gloriæ Dei et animarum saluti operam dare, unusquisque pro modo sibi convenienti, nempe prædicando, Sacramenta ministrando, confessiones excipiendo, fideles instruendo, corrigendo, pro iis orando etc. [4].

Sed adhuc unum est, cui omnino studere debent Ecclesiastici omnes, si velint proprii officii partes rite implere, nempe *concordia*. Præstat sane, ut quos una simul in defensione sui nominis adunavit Deus, unam colant et fidem mentium et pietatem actionum, scilicet *eandem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes*,

præcipit, ut omnes *Sacramenta* frequentent — *Mentali orationi* incumbant — *Studiis* vacent — Ecclesiæ cui addicti, sedulo *inserviant*, maxime vero in *doctrina fidei* pueris tradenda — Ne publicam *concionem* habeant sine Episcopi licentia, si nondum sint diaconi — Ne in *vili occupatione* versentur; sed ab omnibus caveant, quæ eorum statum decent. Vid. *pag.* 42, 52, 161, *et seqq.*

1 Hebr. 5. 2) Jo. 20. 3) *De Sacramento Ordinis.*

4) Hic præ ceteris notandum, quod Benedictus XIV Encycl. *Etsi minime* præscribit, ut qui Missam festis diebus in sacellis dissitis a Parochia celebrant, in Missa ipsa statim post Evangelium doctrinam christianam explicent. Hac de re videatur etiam *Synodus Novariensis*, pag. 42, 46.

Ex his deducere est, quid de illis Presbyteris sit pronuntiandum, qui Breviarium recitandi ac Missam celebrandi contenti, in ceteris de ope roganti Parocho respondent, se nullum obtinere Beneficium, quo opem illam suppeditare cogantur: sicque otiose vitam agunt, inutilem aliis, noxiam sibi; otium enim docet omnem malitiam. Si non beneficium, Ordinem habent, quem vacuum tenere prohibentur; habent Dominicum præceptum, quo mittuntur ad opus ministerii; habent universale præceptum charitatis, quo unusquisque tenetur bonum proximi, maxime animæ, curare. Hosce cum Juda Apostolo nuncupare fas est *nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur; arbores autumnales, infructuosas, bis mortuas, eradicatas; fluctus feri maris....; sidera errantia, quibus procella tenebrarum servata est in æternum.*

nihil per contentionem, neque per inanem gloriam [1]. Etenim *frater, qui adjuvatur a fratre, quasi civitas firma* [2]. Qui ergo quærit quæ sunt Christi, non quæ sua sunt, cæteris se consociat, cum agitur de divina gloria tuenda; neque pertinaciter suum sensum sequitur, qui debet sanctam unitatem curare.

Quomodo enim stabit populorum religio, cum ejus ministri se invicem mordent? [3] De primis Ecclesiæ temporibus Chrysostomus ajebat: *si dissensio fuisset in discipulis illis, omnia peritura erant* [4].

Audiendus Nazianzenus: *quis orationem huic calamitati parem invenire queat? latrones, quos scelus inter se devinxit, pacem colunt... nos autem nullo concordiæ fœdere ac vinculo constringi, nec unquam in unum coire possumus* [5]... *Cur qui charitatem colimus, mutuis odiis flagramus? qui pacem, implacabile et inexpiabile bellum*

1) Philip. 1. 2) Prov. 18.

3) « Dove i Preti (ad rem Riccardi, *Doveri ecc.*) sono in discordia, là v'è scompiglio e malvagità. Si biasimano, si abbandonano, si attraversano in tutti i disegni. Il servizio divino ne soffre; il Parroco stesso diventa la vittima delle loro discordie. Non può coltivarne uno senza disgustare gli altri. Non può pretendere le difese di questo senza irritar quello. Se uno frequenta la di lui casa, gli altri si assentano — Che se il mostro della discordia arriva a tanto di suscitare i Preti contro il Parroco, allora il male è al colmo. Si allontanano dalla sua persona, strisciano sotta porta di tutti i secolari, senza mai toccare quella del Parroco. Frequentano certe case, dove non possono parlare che d'interessi, e di vanità secolari; ma non fanno mai una visita al proprio Pastore, col quale si possono avere tanti oggetti di conferenza per il privato, e per il pubblico bene. Osano allegare, che non vi sono ben ricevuti. Col Parroco guardano tutto per sottile, non così con i secolari.

Questo non è che l'inizio dei dolori. Lo abbandonano nei suoi maggiori bisogni; gioiscono di vederlo impegnato e sacrificato ne' suoi doveri, senza che possa arrivare a tutti. Lo contraddicono nelle stesse sacre funzioni: e fra i ricinti del tempio, e negli atrii del Signore succedono talvolta scene, che svegliano il dolore e la meraviglia dei fedeli. Non basta ancora. Come gli scribi ed i sacerdoti della sinagoga, si cacciano fra la plebe per incitarla a gridare ella stessa il *crucifige.* Una volta lo accusano, che non fa; un'altra volta che fa troppo, o che fa male. Non può intraprendere un'opera, che non sia soggetto delle loro critiche. L'adempire ad un dovere fornisce spesso un motivo di accusa. Se protegge i poveri, gli suscitano contro i ricchi; se preferisce di stare coi ricchi, lo accusano presso i poveri. In luogo di entrare nelle sue circostanze, non lo guardano che colla vista delle proprie passioni. Il popolo osserva, e ne resta scandolezzato ».

4) Hom. 82 in Joan

5) « Gli empj (ita Frassinetti, *Riflessioni ecc.*) conobbero, che il gran segreto della forza sta nell'unione: perciò formarono, quasi diremo, una repubblica universale, nella quale tutti i membri agiscono di concerto fino all'estremità della terra; e affinchè l'unione fosse più forte e più animata, stabilirono ovunque conventicole.... in cui raccolgonsi più spesso che possono per trovare e concertare ognor nuovi mezzi, coi quali mettere il mondo a soqquadro. Ma la disgrazia del buon partito è l'isolamento, scrisse un gran genio del nostro secolo ».

gerimus? qui angularem lapidem, diripimur et distrahimur? qui petram, concutimur? qui lucem, caligamus?... Prius nec supervacaneum aliquod verbum proloqui periculo carebat; nunc autem etiam summa pietate præditos conviciis proscindimus.... Neque id solum: verum etiam ipsorum (profanorum) aures mutuis in nosmetipsos probris et contumeliis pascimus; ac ne illud quidem perspicere possumus, minime tutum esse arma hostis committere, nec ei qui christianos odit, sermonem adversus christianum. Nam quod hodie probro objicimus, idem nobis postero die objcietur...

Quæ hæc caligo est? qui hic nocturnus conflictus? quæ hæc tempestas, amicos ab hostibus non internoscens? Cur vicinis nostris opprobrium facti sumus, subsannatio et derisio his, qui in circuitu nostro sunt?... Quodque omnium gravissimum est, hæc criminatio non in nobis consistit, verum ad magnum et venerandum nostrum ministerium transit [1].

Q. 2. *An simplex Presbyter teneatur se aptum reddere ad excipiendas Sacramentales fidelium confessiones?*

R. Non est dubium, quin etiam simplex Sacerdos teneatur se aptare ad confessionem, si in loco versetur, ubi incolæ gravi laborent necessitate spirituali, ut fere ubique laborant, hodie præsertim, cum Religiosorum Instituta impiorum machinationibus minorata sint.

Cur enim Sacerdotes duplicem illam potestatem et sacrificandi et a peccatis absolvendi in ordinatione consequuntur? nisi ut et Eucharistiæ et Pœnitentiæ Sacramenta ministrent? [2] — Ergo ne dicantur in *vacuum gratiam* Dei recepisse (in gravi saltem populorum necessitate, qualis ætate nostra ferme ubique invenitur) se habiles reddere tenentur ad hanc quoque potestatem exercendam.

Hinc nos videmus quomodo Sacerdotes, qui ob desidiam ab hoc onere se subtrahunt, possint esse tuti in conscientia; et excusari ab exprobratione Domini, et a supplicio inflicto servo illi otioso, qui talentum abscondit [3]: *notent hoc*, inquit a Lapide, *qui ingenio, doctrina aliisque dotibus sibi a Deo datis non utuntur ad suam aliorumque salutem ob desidiam vel metum peccandi; ab his enim rationem reposcet Christus in die judicii* [4] — Et benedictus XIV

1) Orat. 3ª *de pace.*

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 6. *n.* 625. — Careno, *Delle regole a rettamente amministrare e ricevere i Sacramenti*, Esame XVIII.

3) Matth. 25.

4) Hic obiter adnotamus ad scientiam Moralis Theologiæ addiscendam retinendamque plurimum conferre *Congregationibus casuum conscientiæ* interesse. Hoc vel ex eo solum quisque intelliget, quod tunc moralis Theologiæ scriptores volvendi sunt, pensitandi, ac simul conferendi. Hinc *S. Congregatio censuit, Episcopum cogere posse ad iis*

aperte docet, *non esse immunem a gravi culpa eum Sacerdotem, qui semel probatus ad Sacramentum Pœnitentiæ, deinde (postquam desiit facultatis acceptæ designatum tempus) recusat Confessarii munus exercere, ne cogatur ad novum examen accedere* [1].

Q. 3. *An simplex Sacerdos debeat sub gravi Missam celebrare?*

R. Sunt qui negant teneri simplicem Sacerdotem ad celebrandum, præciso scandalo vel alia necessitate [2]; cum nullum adsit hac de re positivum præceptum neque divinum neque humanum. Sed s. Thomas affirmat, *quia unusquisque tenetur uti gratia sibi data, cum fuerit opportunum juxta illud Apostoli* 1. *Cor.* 6: *exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis* [3]. Confirmatur illis Christi verbis: *hoc facite in meam commemorationem* [4], quæ verba Tridentinum declarat verum continere præceptum [5].

Nos huic sententiæ uti longe communiori et tutiori subscribimus; maxime cum evenire non possit, ut Sacerdos negligens Missæ celebrationem in anno non det ætatis nostræ fidelibus grave scandalum [6].

Quoties vero in anno Sacerdos simplex teneatur celebrare, Benedictus XIV ait dari obligationem sub peccato singulis dominicis ac festis celebrandi; sed non vult definire an sit sub veniali, vel mortali [7] — Ligorius noster habet multo probabiliorem sententiam docentem, Sacerdotem per se loquendo non teneri sub mortali pluries, quam ter aut quater in anno, id est in solemnioribus festis celebrare.

Quidquid sit, nos hic duo proferimus decreta S. C. [8]: — *Primum* latum mense nov. an. 1696 habet, mortaliter peccare et ab Episcopo

interessendum Parochos tam sæculares, quam regulares (3 sept. 1650): item *omnes sacerdotes sæculares confessarios, etiamsi sint Canonici* (15 mart. 1692). Imo iterum interrogata (30 aug. 1732), an illis Congregationibus omnes Ecclesiastici tenerentur assistere et quidem sub aliqua pœna pecuniaria, respondit: *affirmative, præterquamquod Clericos non constitutos in sacris, qui non sunt cogendi* (Thes. Resol. S. C. C. in Larinens. 30 aug. 1737).

Unde patet hæc plurimi esse facienda. Vel ipsi Episcopi cum Romam petunt ad invisenda limina Apostolorum, etiam hujusce rei rationem reddere debent; in tertio enim relationis capite (*Instructio S. C. C. super modo conficiendi relationem, etc.* ad calcem lib. de *Synodo Diœc.* Benedicti XIV) sub n. 14 dicitur exponendum, *an habeantur conferentiæ Theologiæ Moralis, seu casuum conscientiæ, et etiam sacrorum rituum, et quot vicibus habeantur, et qui intersint, et quinam profectus ex illis habeantur?* — *V.* Bened. XIV, *Not.* XXXII, CI, *et* CII — Pavone, *Spicilegio ecc.* §§ 12, *et* 226.

Quanam methodo casus veniant resolvendi, tradit idem Benedictus, ut nempe *media via inter rigorem et laxitatem* incedant (De Syn. Diœc. l. XII, c. 6. n. 12).

1) *Notificatione* XCIV. 2) *V.* Benedictus XIV, *Notificatione* XCIV *circa finem.*
3) 3. p. q. 82. a. 10. 4) Luc. 22. 5) Sess. 22. c. 1.
6) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 6. *n.* 313.
7) De Sacr. Miss. l. 3. c. 1. n. 9. 8) *V.* Monacelli, *p.* 1. *t.* 5. *for.* 9. *n.* 15.

posse puniri, qui saltem ter vel quater in toto anno non celebraverit — *Aliud* latum mense feb. anno 1717 dicit, Episcopum non posse obligare Sacerdotem ad celebrandum omnibus diebus dominicis et festis solemnioribus, alia ratione præclusa.

Q. 4. *Quænam sunt præcipuæ dotes inferiorum Clericorum?*

R. Duo sunt præcipua, quæ Clerici inferiores præseferre debent ex s. Alphonso Nostro [1], ut scilicet Sacris Ordinibus digni habeantur, *scientiam* nempe, et *bonitatem*.

1 *Scientiam;* ignorantia enim in Ecclesiasticis non solum sibi, sed aliis etiam nocet. Et huic quidem nullum remedium, ait Salesius, si tales ignorantes Clerici Sacerdotes fiant; nam accepto Sacerdotio, difficulter cogi poterunt ad studendum. Experientia testis est [2].

2 *Bonitatem* [3]: ubi notamus quod Episcopus non debet tantum acquiescere soli bonitati *negativæ*, nempe quod nihil sciat mali de Clerico; sed oportet ut ejus bonitatem *positivam* cognoscat [4]. Hinc Tridentinum ait eos tantum debere assumi ad Sacros Ordines, *quorum probata vita senectus sit* [5], nempe qui sint senes in virtute.

Hæc autem bonitas sita est in frequentia Sacramentorum, in zelo religionis, in fervore devotionis, item in gravitate, sobrietate, vigilantia et justitia. Sed maxime in summa cordis munditie ac castitate juxta illud d. Bernardi: *nullus ad ministerium altaris accedere debet, nisi cujus castitas ante susceptum Ordinem fuerit approbata* [6] — Et illud Gregorii M.: *ne unquam ii, qui ordinati, sunt pereant, prius aspiciatur, si vita eorum continens ab annis plurimis fuit* [7].

1) *Homo Ap. Tract.* VII. nn. 48, *et seqq.*

2) Vid. supra cap. 2. art. 1. § 1. n. 2, *circa finem.*

3) *Circa spiritum et mores,* ait d. Alphonsus l. cit., *parum tutus est ille Episcopus, qui attestationibus Parochorum confidit: hæ plerumque fiunt ob humanos respectus...*

Propterea Episcopi zelantes non firmare solent supplices libellos, nisi prius secreto certi facti fuerint de eorum morum probitate a pluribus personis fide dignis, quæ noscunt subjectum. Advertatur hoc attento, quia hoc est medium valde efficax, imo necessarium Episcopo, ut tutam faciat suam conscientiam in Ordinationibus, quas habet. Ex his enim secretis cognitionibus Episcopus potest certus fieri non solum si clericus ludis, insolentiis, pravis consuetudinibus sit aliis scandalo; sed etiam si positive vitam spiritualem agit, ecclesias, orationem, Sacramenta frequentando, si solitarie vivit, aut saltem cum bonis sociis comitetur, si studio dat operam, si modesto habitu, et sermone incedit, et hujusmodi.

Et si forsan notitiam habeat de scandalo positivo alicujus, tunc non debet sibi satis esse ordinariam probationem exigere, sed multorum annorum resipiscentiam observare debet; cum suspicio rationabilis tunc suboriatur, quod omne ab eo simulatione fiat, ut Ordines assequatur.

4) Vid. supra c. 2. art. 2. § 1.

5) Sess. 23. c. 12.

6) De conv. ad Cler. c. 21.

7) Epistola 42.

Ad quæ quidem consequenda opportunum remedium, ne dicam (hac temporum calamitate) necessarium, sunt ecclesiastica Seminaria. Sane cum omni tempore *adolescentium ætas, nisi recte instituatur prona sit ad mundi voluptates sequendas, et nisi a teneris annis ad pietatem et religionem informetur (antequam vitiorum habitus totos homines possideat) nunquam perfecte, ac sine maximo ac singulari propemodum Dei omnipotentis auxilio in disciplina Ecclesiastica perseveret* [1]; quid hac nostra tempestate dicendum foret in qua tot tantaque sunt ad malum incitamenta, si juvenes Clerici sibi ipsis relicti essent? Recte ergo Pius Papa IX hortatur Episcopos: *pergite igitur, Venerabiles Fratres, omnem impendere industriam atque operam, quo sacræ militiæ tyrones a teneris annis, quoad fieri poterit, in ecclesiastica Seminaria recipiantur: utque inibi tanquam novellæ plantationes succrescentes in circuitu tabernaculi Domini, ad vitæ innocentiam, religionem, modestiam et ecclesiasticum spiritum conformentur: simulque literas, et minores majoresque disciplinas, præsertim sacras, addiscant a selectissimi magistris, qui scilicet doctrinam sectentur ab omni cujusque erroris periculo alienam* etc. [2].

Hinc male de illis Clericis ominari cogimur, qui Seminarium habent uti terram devorantem habitatores suos, regulas aspernantur, atque in terra Sanctorum iniqua agentes infinitos prætextus congerunt, ut a Moderatorum suorum oculis se subducant [3].

Sed (quæres) *quomodo ergo se gerere debet Confessarius cum Clerico in peccatis lasciviæ habituato* [4], *qui ad ss. Ordines aspirat, quin prius sufficiens exhibeat emendationis experimentum?*

Ex communi *regulariter* Clerico habituato absolutio neganda est, licet aliunde ad confessionem sit dispositus per cordis dolorem ac propositi firmitatem. Quare? quia clamat recta ratio, clamat Pontificum ac peritorum auctoritas, quod Clericus iste non tantum a culpa mortali debet esse immunis; sed etiam bonitatem vitæ excellentem et habitualem præseferre. Atqui talem bonitatem non habet pœnitens, qui pravo illo habitu etiam post absolutionem irretitus existit. Ergo absolutionis ejusdem prorsus est judicandus indignus, si tali sit animo comparatus, ut velit ad ss. Ordines ascendere, quin prius sufficienti probetur experimento.

1) Verba sunt Conc. Tridentini, *sess.* 23. *cap.* 18. *de R.* de erect. seminar.

2) Encycl. ad Italiæ Archiep. Ep. data 8 dec. 1849. — Item Encyc. 9 nov. 1846.

3) *V.* Sevoy, *Doveri Eccles. Lib.* 1. *c.* 8, Dei semin. eccles.

4) Ponimus, quod talis habitus sit occultus; si enim publicus esset, Clericus esset omnino repellendus ob publicum scandalum, ex supra dictis ex s. Alphonso.

Aliud profecto est magnam possidere bonitatem, aliud simpliciter esse in statu gratiæ: magna videlicet illa vitæ bonitas haberi non potest, nisi longo temporis spatio juxta illud vulgare proverbium: *nemo repente fit summus* — Adde prudentem timorem, ne is se iterum peccato commaculet; cum adeo illum habitus proclivem fecerit, cujus quidem ratio omnino habenda est in re tanti momenti.

Diximus tamen *regulariter;* quia potest utique casus contingere, in quo talis Clericus tanta compunctionis gratia a Deo donetur, ut dignus statim sacri Ordinis existimetur; nam gratia non ligatur tempore. Tempus enim ideo creditur signum sufficiens, quia creditur signum firmæ voluntatis: at Deus unico instanti voluntatem nostram libere mutare potest omnipotenti gratia sua, atque sui abundantia supplere bonitatem, quæ Clerico deest.

Hoc tamen non ita facile credendum est; sed potius est præsumendum Deum gratiam suam conferre modo ordinario. Unde si quod citatur exemplum, ex d. Bernardo, *non tam exemplum dicendum est, quam miraculum* — Quare concludimus quoad praxim, quod magna semper cautela est adhibenda in istis Clericis absolvendis, quorum frequenter malus exitus deploratur cum maximo Ecclesiæ detrimento. Ideoque cum ipsis potius rigorosius est agendum [1].

Sed (inquies) *quanto temporis spatio extra casum extraordinarium probandi sunt recidivi?*

Non una regula est, uti notat Benedictus XIV [2]: id quippe a multis pendet circumstantiis, a frequentia relapsus, ab inclinatione, indole, a conatibus etc. — Sanctus noster generatim requirit *longi temporis, saltem plurium mensium probationem* [3] — B. Leonardus de rigore minime suspectus, requirit *unius anni*, vel *duorum* spatium [4].

Episcopus Bouvier in eo, qui in incontinentias secretas secum ipse quandoque relabitur sive in Seminario sive tempore feriarum, etiamsi antea non adeo inveteratam relabendi consuetudinem habuerit, arbitratur *spatium duorum annorum perfectæ continentiæ communius*

1) *V.* Liguori, *Dissertatio hac de re* (a Benedicto XIV commendata *De Syn. l.* XI. *c.* 2, *et* 3) *in Opere Morali* l. 6. nn. 63 et seqq. — Ruffus, *Male assueti congruo virtutis experimento nondum probati ad ss. Ordines, et Clericalem militiam incepti*, dissert. *Taurini* 1787. 2) Loc. cit. 3) *Homo Apost. Tract. ult. n.* 16.

4) *V.* Discorso mistico, morale ecc. *n.* 6, ubi de istis habitualis habet: *prima di essere promosso al Soddiaconato, e molto più se foste Diacono, prima di ricevere il carattere Sacerdotale, provatevi un anno o due a viver casto.... Sentitemi bene, se non vi dà l'animo di viver casti, la vita ecclesiastica non è per voi; e quel collarino che portate al collo, sarà per voi un collarino di ferro infuocato per tutta l'eternità nell'inferno: pensatevi bene.*

nimium non esse. Infausta enim experientia constat juvenes peccato incontinentiæ olim habituatos, in illud facillime iterum atque iterum prolabi, etiam post notabilia intervalla [1].

An (addes) *quod dicitur de vitio turpi, idem sit affirmandum de aliis vitii sanctitati clericali oppositi?*

Affirmative, servata proportione; nam et per alia vitia semper illa positiva bonitas excluditur, quæ Ordinibus prærequiritur. *Juvenes igitur,* ait ad rem Bouvier, *ebriosi, superbi, elati, iracundi, leves, rebus externis dediti, raro bene recollecti, circa pietatem indifferentes, in studiis negligentes, scientias ecclesiasticas fastidientes, libros profanos magis amantes, sæpe moniti et non emendati, nunquam sancti erunt Sacerdotes: ab Ordinibus maneant exclusi... Ideo Seminariorum Directores enixe a Deo petere debent auxilium, quo in re tanti momenti recte judicent:* item *fortitudinem*, qua indignos repellant, eos in antecessum præmonentes, ut sibi opportune ac tempestive provideant. Ne verbis credant, quæ transeunt; sed inquirant facta, quæ permanent. En peritorum consilium: credamus ergo expertis.

CAPUT TERTIUM

DE OBLIGATIONIBUS RELIGIOSORUM [2]

Monachi et *Regulares* non hic considerantur prout Clericali sunt insigniti dignitate, quo in casu ea valent quæ hactenus per nos dicta sunt; sed prout ipsa *Monachorum* qualitate præditi sunt — Unde sit:

Art. I. — DE NATURA, ORIGINE ET PRÆSTANTIA STATUS RELIGIOSI

Q. 1. *Quid est Status Religiosus?*

R. *Status religiosus* si in se et in natura sua generatim accipiatur, non aliud indicat quam illum quemcumque vivendi modum, in

1) Tract. *De Ordine*, ubi de Sanctitate — *De hoc præciso casu* hæc scribit Cardinalis Gousset (De l'Ordre *n.* 658): *si le sujet n'est retombé qu'une fois ou deux, plutôt par faiblesse que de propos délibéré, et qu'il soit vivement touché de sa faute, nous pensons que l'espace de six mois entre la dernière rechute et le Sousdiaconat, peut absolument suffire. Mais généralment, il faudrait au moins un an, s'il était retombé facilement, sans avoir fait d'efforts pour résister.*

Diximus *de hoc præciso casu;* si enim agitur de eo, qui inveteratam habuit consuetudinem relabendi; et maxime si cum aliis peccata luxuriæ consummavit, vel omnino cum a sacro ministerio excludunt, vel non admittunt nisi post longissimam probationem omni exceptione majorem. Ita sentiunt duo illi sapientes ac peritissimi Episcopi.

2) *V.* Rotarius, *Theol. Moralis Regularium* — Hyac. Donato, *Rerum Regularium praxis resolutoria.* 1691 — Liguori, *De statu religioso, in Op. Mor. l.* 4. *nn.* 1, *et seqq.* — Suarez, *De statu religioso etc. etc.*

quo homines voluntarie se offeruut divino cultui, se ipsos nempe erga Deum obligando ad aliquam consiliorum observationem. Sic nomen istud complectitur eos omnes fideles, qui ex aliqua tantum parte v. g. per solum votum castitatis, Dei servitio specialiter consecrantur.

Usus tamen jampridem invaluit, ut hoc ipso nomine stricte sumpto (quasi per *antonomasiam*) indicaretur solum illud *stabile vitæ institutum ab Ecclesia approbatum pro suis iis fidelibus utriusque sexus, qui certa sub regula, sub proprio superiore, et in data communitate tendere volunt ad perfectionem christianam per tria vota perpetua, paupertatis, castitatis et obedientiæ.* His verbis continetur propria *status religiosi* definitio strictiori sensu accepti.

Dicitur 1 *stabile vitæ institutum*, ut indicetur illa animi constantia, quæ iis necessaria est, qui vivere volunt in statu perfectionis.

2. *Ab Ecclesia approbatum;* status enim religiosus est sacra quædam communitas, in qua debet esse jurisdictio spiritualis: quam porro sola Ecclesia tribuit. Licet autem hæc approbatio olim concederetur ab ipsis Episcopis pro Diœcesi propria, nunc non potest nisi a R. Pontifice obtineri, ut statutum est in Lateranensi Concilio sub Innocentio III habito.

3. *Pro fidelibus utriusque sexus;* nam tam viros, quam ipsas fœminas complectitur.

4. *Certa sub regula, sub proprio superiore, et in data communitate;* secus non haberetur status ille specialis qui a se existit.

5. *Tendere volunt etc.* quibus verbis et finis et medium habetur peculiare, quo fideles utuntur in illo statu.

Ex quibus colligitur tria hic requiri:

1. *Vota prædicta* 1: neque refert quod sint *simplicia*, quia adhuc homo per illa potest se Deo perpetuo mancipare. Hinc Gregorius XIII Bulla *Ascendente* declaravit veros Religiosos in Societate Jesu etiam illos, qui hæc vota solum emittunt.

2. *Ecclesiæ approbationem:* unde qui vovent tantum coram Confessario vel Episcopo stricto sensu non erunt religiosi.

3. *Traditionem sui superiori factam, qui eam acceptaverit;* sic enim habetur perfectus contractus.

Q. 2. *Quænam origo status religiosi?*

R. Cum *distinctione: vel* status religiosus accipitur generatim pro quocumque vivendi modo, quo homines Dei specialiter se offerunt obsequio: *vel* stricte pro vero cœtu ac stabili instituto peculiari.

1) Hæc notata habentur Matth. 12, 16, 21 — *Vade, vende quæ habes — Sunt eunuchi, qui se castraverunt propter regnum Cælorum — Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et sequatur me.*

Si 1, *sententia est omnium catholicorum* uti ait Suarez, illum fuisse ab ipso Christo immediate traditum; patet enim ipsum non semel ad tria illa vota exhortatum esse [1]. Unde sub hoc respectu status ille est a divino jure (non quidem præcipiente, sed consulente), et ab ipsa Apostolorum ætate viguisse tradunt eruditi.

Si 2, varias quasi illius ætates nobis pandit historia. Primo videmus *Ascetas* sic dictos a græca voce *asceô*, quæ indicat *exercitationem*, quia durioribus regulis exercebantur.

Ab istis *Monachorum* origo deducta est: ipsis enim fideles non pauci adhærendo a civium societate se subducere cœperunt, et vitam agere solitariam sub certa regula ac superiore in cœlestibus occupati, quibus porro *Anachoritarum, Hæremitarum, Monachorum* et *Cœnobitarum* nomina adhæserunt [2] (fuerunt præcipui auctores Paulus, Pacomius, Macarius, Antonius, Hilarion etc. in Syria præsertim ac Palæstina, quos omnes jampridem Ecclesia venerata est).

S. Basilius Monachorum institutum a mera contemplatione ad ministeria spiritualia fidelibus impendenda traduxit.

S. Athanasius ab oriente in occidentem invexit sæculo IV: et sic in totam Italiam, ceterasque Nationes permeavit: sicque pedetentim venere *Benedictini* a s. Benedicto, *Dominicani* a s. Dominico, *Franciscani* a s. Francisco, etc. [3].

Demum temporum decursu factum est ut Religiosi, qui prius extra urbes et oppida morabantur, in ipsa loca frequentiora inducerentur, quod quidem ob fidelium bonum tradit evenisse Doctor Seraphicus [4]: *Sedes Apostolica*, ait, *vocavit nos in adjutorium tam Cleri quam populi, ut per officium prædicationis et confessionis subveniamus animabus, et onus pastorum sublevando alleviemus* [5].

Origo autem Monialium cum ipso Religiosorum ortu conjuncta est. Et constat ex ipsis primis Ecclesiæ sæculis fuisse Virgines, quæ se Deo consecrabant per consiliorum executionem, quæque *Sanctimoniales* antonomastice dici cœperunt [6].

1) *Matth.* 12, 16, *et* 21, ut supra dictum est.

2) Anachorita est a græco *anachôreô*, separari: Hæremita a græco *hêremos*, solitudo: Monachus a *monos*, solus, et *echô* habere, quasi solus vitam habeat: Cœnobita a *coinos* commune, ac *bios* vita.

3) *V.* quod tradidimus in nostris *Juris Can. Instit. p.* 2ª. *tit.* XVI. 4) In *Opusc.*

5) Cum autem unusquisque Ordo locum elegerit juxta propriæ vocationis indolem, natum est volgatum illud:

Bernardus valles, colles Benedictus amabat,
Oppida Franciscus, magnas Ignatius urbes.

6) *V.* Scotti, *Teor. p.* 2ª *Riflessioni in favor delle Monache* — Bergier, *Dizionario* Vº *Religiosa* — Benedictus XIV, *Notif.* XXIX, ubi de origine monialium, ac puellarum educatione in monasteriis.

Q. 3. *Quænam est status Religiosi præstantia atque utilitas?* 1

R. Quanta sit vel ab ipso fine patet Status Religiosi. *Monasteria*, ad rem ait Stapf 2, *non tantum hominibus, qui se ad sublimiora vocatos sentiunt, certum perfugium præbent.... sed etiam mundo viva identidem vitæ sanctioris exempla proponunt, atque suis tum precibus tum sacris functionibus publicæ saluti insignem plane operam navant. Ne quid de illis dicam, quorum præcipuus labor est erudire juventutem, assistere infirmis, aliisque tum spiritualibus tum corporalibus operibus misericordiæ insudare.*

Ipsi adversarii negare nequeunt quam præclare Monachi.... de posteritate meruerint 3, *utpote quorum indefessis conatibus non tantum christianam religionem, sacras æque ac profanas scientias, artes liberales; sed ipsam quoque terræ fertilitatem debemus, ut*

1) « I politici moderni (ad rem modernus philosophus) immemori dei beni passati, improvvidi dei bisogni futuri reputano beato un paese, che non abbia frati. Non importa che l'egoismo trionfi, l'amor patrio si estingua, gli atei, gli epicurei, le donne di perduto costume, i suicidii, gli infanticidii, e le altre enormezze si moltiplichino ogni anno a due tanti, purchè non vi siano frati. Povera gente! Quando non avrete nè frati nè monache farete forse meglio i fatti vostri? sarete più giusti, più sobrii, più timorati di Dio, insomma più virtuosi e felici? Leggete le storie, consultate l'esperienza, e troverete che oggi, e per l'addietro la maggior parte de' beneficii recati all' umanità si dee ai frati, e che niuno è atto quant' essi a gratificare eziandio coloro, che gli scherniscono, e il detestano ».

Non igitur ex eorum dispersione meliores, sed neque ex eorum bonis magis divites; cum sacrilegam rapinam haud benedicat Deus. *Comprobat experientia* (vel ipse fatetur Lutherus, *Simphosiæ c.* 4) *eos qui ecclesiastica bona ad se traxerunt, ab eis tandem depauperari et mendicos fieri.* Nemo ab Ecclesia ita rapuit, ut Henricus VIII; at nemo ita debitis gravatus decessit — *V.* Gobbet, *Storia della riforma protestante.*

« La Svizzera (ait auctor libri, *Sui Possedimenti ed Istituti Ecclesiastici*, Vercelli 1850) sente dolorosi i frutti delle usurpazioni dei radicali. Nel Cantone d'Argovia, che diede primo il pessimo esempio, dopo la rapina di 14 milioni alla Chiesa di G. C. il Gran Consiglio dovette udire queste parole dal suo membro, il signor Schleunigher 6 mag. 1845: *sono tristamente messi a nulla i beni dei conventi... Alla fine niente hanno i cattolici, niente i protestanti, niente nessuno. La politica distruggitrice ci costò per lo meno tre milioni di franchi svizzeri, non compresi i beni dei conventi.* Gazzetta settim. di Zurigo n. 20, 20 mag. 1845 ».

V. Peraldi, *Sugli Instituti Eccles. e loro possedimenti*, Collezione de' buoni libri, Torino, 1850 — Muzzarelli, *Il buon uso della Logica ecc.* — *Politicon, ou choix des meilleurs discours sur tous les sujets de Politique traités dans la primiere assemblée*, etc. Paris 1792 — Riccardi, *Gemiti della Chiesa di Spagna*, ecc. ecc.

2) *Theol. Mor. Tom.* IV, §§ 554, 555.

3) *V. Lettres de Sheffanacher Docteur Allemand à un gentilhomme et à un magistrat protestant, augmentées de plus savantes dissertations sur toutes les utiles controverses* par A. B. Caillau Chanoine du Mans et de Cahors. — Vid. etiam *Annali Religiosi di Roma T.* XV *fas.* XLIV — *Memorie di Relig., Modena Vol.* I, III, V, XI, etc.

adeo ipso opere comprobaverint quod Apostolus inquit: pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, et futuræ (1. Tim. 4).... *Est ergo pessima eorum illatio, qui dum unum alterumve Monachum degenerem vident, totum mox collegium, vel omnino universum Regularium statum contemnendum ducunt.*

Probrosum sane, ut catholici nonnulli a protestante Leibnitio veritatem ediscant; ait enim, *fateor mihi semper religiosos Ordines qui in sola catholica Ecclesia reperiuntur, mire probatos fuisse* [1].

Hinc nil mirum, si contra nefanda pseudo-philosophorum et politicorum improperia quibus in Religiosos debacchati sunt, innumeri apologiam invincibiliter texerint. Inter ceteros Valsecchi [2], Raynaudi [3], Tassoni [4], Spedaglieri [5], Scotti [6], Cauchy [7], Lenormant [8] etc.

Articulus II. — DE VOCATIONE DIVINA AD STATUM RELIGIOSUM

Q. 1. *An detur ad Statum Religiosum vocatio?*

R. Certum est dari vocationem Dei ad statum religiosum plerumque per internas inspirationes, aliquando etiam exterius quomodo Christus vocavit adolescentem illum divitem in Evangelio: *si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, et da pauperibus* [9].

Imo Sancti censent vocationem istam semper esse a Deo: *religionis propositum* (ait Seraphicus) *nec carne nec sanguine suggeritur, sed ab illo inspiratur, de quo dicit Joannes: non potest homo accipere quidpiam, nisi datum fuerit ei de cœlo.* Accedit ratio: hæc vocatio non est a natura, cum abhorreat a castigatione carnis; non a dæmone, cum neminem ad bonum ex bono fine inducat; restat ergo ut sit a Deo.

Q. 2. *Quænam sunt signa hujusmodi vocationis?*

R. *Ordinaria signa* vocationis, de quibus loquimur, sunt præcipue:

Primum signum consistit in fine: *primum signum* (ait s. Bernardinus Senensis) *est voluntas bona* [10].

1) *Systh. Theol.* 2) *Fondamenti della Religione.*

3) *Malevoli erga Religiosos maledicti.* 4) *La relig. dimostrata e difesa.*

5) *I diritti dell' uomo.* 6) *Teoremi ecc. Teor.* 5.

7) *Considerations sur les Ordres Religieux, Paris* 1844.

8) *Des Associations religieuses dans le Catholicisme, Paris.* 9) Matt. 19.

10) Finis autem hujusmodi duplex est: Unus *generalis*, qui est fuga a mundi illecebris, desiderium sanctitatis, etc. Alter *particularis*, idest proportionatus ordini, qui eligitur — Uti in *activis* amor acquirendi charitatem Dei exercendo charitatem proximi; in *contemplativis* amor contemplationis ac solitudinis; in *mixtis* complexus utriusque amoris, finis enim probat opus.

Alia signa sunt a *posteriori*, ut ajunt, effectus nempe vocationis ipsius, v. g. jucunditas mentis ex consideratione religionis, propositum cavendi a circumstantiis peccatorum, sacramentorum frequentia etc.; sunt enim veluti præludia illius status.

Imo et *occasio mala* potest esse aliquo sensu vocationis inductivum, ut dehonoratio, egestas quæsita etc.; Deus enim scit ex malis bona facere. Ita plurium Sanctorum vocationem contigisse legimus: *sæpe evenit*, ait Macharius [1], *ut Deus tribulationibus hominem exagitet, ita ut is qui omnia sibi infeliciter procedere videt, ita secum ratiocinari incipiat: quandoquidem in mundo consequi non possum quæ volebam, ecce mundum relinquo et ad Deum accedo* [2].

Articulus III. — DE INGRESSU IN RELIGIONEM AC NOVITIATU

Religionem ingredi *alii* prohibentur, *alii* tenentur — Prohibentur *indigni, non vocati*, qui non sunt *sui juris*, ut conjuges matrimonio consummato, *servi* etc. [3] — Tenentur qui sunt *vocati*, secus frustra daretur vocatio; qui *Religionem voverunt*, ut promissa impleant.

Q. 1. *An peccet qui vocatus ad Religionem vocationem negligit?*

R. Cum distinctione: *vel* iste persuasum habet fore ut si contemnat vocationem, de qua est *moraliter certus*, damnationem incurrat tam ob cognitam fragilitatem, quam ob carentiam mediorum peculiarium; *vel* credit se æque ferme posse in sæculo salutem assequi.

Si 1, **non** poterit *a mortali* excusari; cum scienter salutem suam in tantum periculum conjiciat.

Si 2, dicimus eo in casu vocationem negligere non esse per se peccatum, cum consilia non obligent ad culpam: rationem tamen periculi æternæ salutis, cui ille se exponit negligendo divinum beneplacitum, videtur non posse excusari ab omni culpa. Quod autem ejus discrimini se committat, non videtur nobis dubitandum; quia in sæculo non habebit illa peculiaria auxilia, quæ in Religione præparaverat illi Deus: verum non audemus absolutum proferre judicium quoad peccati gravitatem [4].

Q. 2. *Ad quid tenetur qui Religionem vovit?*

R. Tripliciter potest quis religionem vovere: — 1 *in genere*, id

1) Hom. 32. 2) *V.* de Vocat. *in seq. disp. c.* 2. *a.* 1. § 2.

3) *V.* quoad Parochos et Episc. *c.* 2. *a.* 2. § 1 — Quoad filios *disp. seq. c.* 2 § 1. et 2 — Quoad ære alieno gravatos *de Rest. disp.* 1. *c.* 5 — Quoad eos, qui a religione alios avertunt, vel ad eam adducunt, it. *de Rest. disp.* 2. *c.* 1.

4) *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* XIII. *n.* 26.

est quamcumque religionem; — 2 *in specie*, v. g. religionem Prædicatorum; — 3 *in individuo*, v. g. tale monasterium in particolari.

1 Qui vovit religionem *in genere* tenetur diligenter aliquam inquirere, in qua vigeat disciplina, ut *vota sua Domino reddat* [1]. Quod si inventa, ab ea rejiciatur, *probabilius* aliam inquirere debet mediocrem adhibendo diligentiam, si spem habeat quod recipiatur; quia votum illius est generale de aliqua religione ex approbatis assumenda.

2 Qui vovit religionem *in specie* aliquam illius Ordinis tenetur ingredi: et ubi ab una repellatur, alias domos tentare debet, quamdiu spes aliqua effulgeat, et agatur, uti *communiter* dicunt, de monasterio sito in propria natione vel provincia [2]; tunc enim non est exorbitans et extraordinarium illud petere: porro qui aliquid promisit, tenetur mediis ordinariis curare promissum.

3 Qui eam vovit *in individuo* ita determinando locum, ut alium non intendat, si in domum præfixam non posset admitti, liber esset; quia sub hac tantum conditione se ligavit [3].

Sed (quæres) *an vovens religionem peccet graviter, si post ingressum egrediatur? Affirmative*, si non habeat gravem causam (quod *probabilius* valet, licet animum profitendi non habuerit). Nam votum religionis non tam respicit ingressum, quam professionem; hæc enim est illius complementum, illius vera ratio.

Si vero a religione ejiciatur uti ineptus, v. g. ob inscitiam, infirmitatem, etc. tunc si adhibet sufficientem diligentiam, ut se reddat habilem, cum *probabilius* liberant ab omni obligationem (sed mediocrem diligentiam adhibere debet, juxta quod supra dictum est, in alia religione inquirenda); eo enim in casu fit votum impossibile. Si secus est, cum sit in culpa, non liberatur a voto.

Q. 3. *Quid de probatione ante professionem?*

R. Audiatur Tridentinum: *in quacumque religione tam virorum quam mulierum professio non fiat ante decimum sextum annum expletum; nec qui minore tempore, quam per annum post susceptum habitum in probatione steterit, ad professionem admittatur: professio autem ante facta sit nulla, nullamque inducat obligationem* [4]. Hæc autem probatio *Novitiatus* nomine appellatur: qui incipere solet ab eo puncto, quo quis in statu novitiorum admittitur ad

1) *Ps.* 115.

2) Imo si agatur de fœmina sic vovente docent ipsi esse extraordinariam, quod debeat quærere monasterium extra patriam longe a suis: *ita Pataus, Sanchez, Toletus, Salmanticenses, Garcia etc.* 3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *n.* 72.

4) Sess. 25. c. 15.

probationem; tunc enim celebratur quidam veluti contractus inter futurum religiosum et ipsam religionem, per quem mutuo conveniunt de sumendo experimento de se invicem.

Communiter sentiunt Novitiatum inchoari posse ante annum ætatis 15: quod obiter Tridentinum videtur insinuasse, cum professio debeat esse continua ac conjuncta cum probatione. Hæc quoad viros: quoad mulieres vero ex declaratione S. C. statutum est, ut ipsæ habitum non suscipiant ante annum 12 completum [1].

Q. 4. *Qualis esse debet annus probationis?*

R. Uti certa tenenda est sententia, quæ requirit annum *integrum* ac *continuum*. Licet enim Tridentinum has particulas non posuerit in suo decreto, putandum est tamen fuisse locutum juxta jura antiqua; atqui jura antiqua loquuntur de anno *integro*, et *continuo* [2].

Articulus IV. — DE PROFESSIONE RELIGIOSA

Q. 1. *Quid est professio religiosa?*

R. Novitiatum rite completum sequitur *professio*, quæ vox communi usu significat *illum actum, quo is qui vult fieri religiosus, statum istum publice, solemniter, ac firmiter assumit.*

Q. 2. *Quænam conditiones ad valorem professionis?*

R. Tres sunt præcipuæ ex Tridentino, et jure canonico:

1 *Aptitudo voventis*: nempe *ut* sit baptizatus, nam cum religio sit Ecclesiæ pars, nemo ei potest incorporari, si non sit istius membrum; *ut* non sit alterius juris, secus non posset se religioni tradere; *ut* compleverit annum 16, et per annum integrum cum habitu religioso in probatione fuerit; *ut* nullo demum impedimento ligetur, quod Ordini substantialiter opponatur.

2 *Libertas*; nemo enim invitus perpetuis, atque gravibus obligationibus est adstringendus.

1) Attente hic recolatur Constitutio *Sacræ Congregationis Regular.* sic inscripta: *Decreto della Sacra Congregazione sopra lo stato de' Regolari risguardante l' ammissione de' Novizj all' abito e alla professione, promulgato per comando di S. Santità il nostro Pontefice Pio* IX, *Dat. in Roma 25 gen.* 1848. Ubi videre erit leges sapientissimas ad rem pertinentes — *V. Il Cattolico, giornale Religioso-Morale:* Lugano 1848, Tom. XXX. pag. 232, 253 — It. *Amico Cattolico*, *Mil.* vol. XVI. pag. 357, etc.

2) Accedit consuetudo, quæ ita illum interpretatur — Accedit ratio tum *legalis*, tum *philosofica: Legalis*, quia commune est inter jurisperitos, quod quando lex taxat *vel* tempus *vel* pretium *vel* quidquam aliud hujusmodi, censetur constituere talem mensuram præcise ac sine divisione. *Philosophica* vero, quia etiam philosophi volunt mensuram consistere debere in *indivisibili*.

3 *Consensus*, id est *acceptatio* expressa vel tacita Superioris Ordinis juxta statuta; ita enim perfectus habetur atque firmatus contractus [1].

Q. 3. *An professus possit reclamare de nullitate suæ professionis?*

R. Qui credit jus habere, debet intra quinquennium reclamare: quo elapso, non amplius auditur, nisi a Sede Apostolica restituatur, ut ajunt, *in integrum* [2].

Articulus V. — DE EFFECTIBUS PROFESSIONIS RELIGIOSÆ

Q. 1. *Quinam sunt religiosæ professionis effectus?*

R. *Effectus* hujusmodi plures sunt: alii *gratiosi*, alii *onerosi*.

Inter gratiosos est: — 1 *remissio peccatorum* quoad culpam et pœnam, posito quod professus sit in statu gratiæ; nam hic est actus se totum divinis obsequiis mancipandi [3]; — 2 *extinctio votorum* ante emissorum [4]; — 3 cessatio irregularitatis ex defectu natalium [5]; — 4 *solutio sponsalium*, ac *matrimonii rati* [6]; — 5 et quidem præcipue numeratur *exemptionis privilegium* [7].

Unus autem est effectus præcipuus ex onerosis, nempe *obligatio tendendi ad perfectionem* — Erit de his duobus ultimis.

Q. 2. *Quid de privilegio exemptionis?*

R. Hoc privilegium in eo consistit, quod Regulares a jurisdictione Episcoporum sint exempti, et Sedi Apostolicæ immediate subjecti. Hoc jure factum esse nemo catholicus inficiari potest; nam habent quidem Episcopi completam in propria Diœcesi jurisdictionem, sed R. Pontifici subordinatam [8].

Ceterum animadvertere est quæ Tridentinum præscripsit [9], pro

1) Quoad mulieres declaravit insuper S. C. ut nemini detur habitus ante 12 annos: item ut antequam suscipiatur habitus et antequam emittatur professio, debeat Episcopus aut ejus Vicarius voluntatem uniuscujusque puellæ explorare, secus graviter peccaretur, etsi professio esset valida — *V.* Liguori *loc. cit.*

2) Processus autem fieri debet a Prælato locali simul et ab Ordinario Diœcesis cum assistentia defensoris professionis: professus autem licet habeat in sui favorem primam sententiam, non ideo potest egredi; sed expectare debet appellationem faciendam a defensore; quod si jam fugam arripuerit, a judicio repellitur, donec resumat habitum. Ita Benedictus XIV Bulla *Si datam hominibus.*

3) S. Thom. 2. 2. q. 189. a. 3.

4) Decret. l. 3. t. 34. c. 4. etc.

5) *Vid. De irregularitate.*

6) *Vid. De matrimonio.*

7) *V.* Pavone, *Spicilegio ecc. n. 262 et seqq.* — Bouvier, *De 1 Dec. præcepto* — Liguori, *Op. Mor. l. 4. nn. 60 etc.*

8) *V.* Thomassinus, *Dis. Eccl. l. 3. p. 1.* — Ughellius, *Italia sacra t. 4.*

9) Sess. 6. de R.

quibuscumque abusibus præcavendis, quos tamen buccina ac sesquipedalibus verbis canonistæ nonnulli e schola Wanespeniana exaggerant more suo:

1 Ut Episcopus tamquam Sedis Apostolicæ delegatus Monachos *extra claustra* visitet, corrigat si deliquerint, et ubi opus sit, puniat.

2 Ut Sacramentorum administrationem, curam animarum et alia id genus, quæ regulares habent *cum exteris*, Episcopus dirigat.

3 Ut nemo Religiosorum *confessiones fidelium* excipere audeat, nisi prius ab Episcopo probatus fuerit.

4 Ut neque in suis sine Episcopi *benedictione*, neque in aliis Ecclesiis sine Episcopi *licentia* ad populum prædicent Verbum Dei.

5 Ut in censuris evulgandis, servandis festis, et eorum ritibus custodiendis, ceterisque ad publicam divini cultus politiam spectantibus Episcopo Diœcesano Regulares omnes omnino pareant [1].

Q. 3. *Quantanam est obligatio perfectionis in Religioso?*

R. Etsi Religiosus vi professionis non teneatur actu esse perfectus; consentiunt tamen omnes illum teneri actu ad perfectionem tendere per media ipsi in sua religione ordinarie exhibita, cum teneatur servare statum suum, qui status est tendentium ad perfectionem. Hinc *graviter* peccat qui de ea nullo modo curat, ac multo magis si suo exemplo alios inducit ad disciplinæ relaxationem.

Quod si ita animo sit affectus, ut intendat quidem servare mandata *sub gravi* obligantia, sed non alia, licet *communius* ac *probabilius* eum *a gravi* excusent si sola attendatur obligatio tendendi ad perfectionem (nam sic jam videtur satis tendere posse ad illam); difficulter tamen videtur posse excusari ex alio capite, prout *scite* ait Sanchez, nempe ratione periculi labendi in gravia, ratione scandali, et hujusmodi.

Quidquid sit, *merito* a *gravi* non excusant Superiorem, qui negligit corrigere defectus leves in suis subditis, si complures sint et tales, qui disciplinam in communitate relaxare valeant pedetentim; licet enim quilibet Religiosus non deficiat in *gravi* violando regulam levem, deficit utique Superior, cum inde relaxetur disciplina.

Quod dicendum est de Superioribus aliarum communitatum [2].

1) Quod pertinet ad Ordinationem, vid. *de Ordine*, ubi *de subjecto* — It. quoad Confessiones excipiendas vid. *de Pœnit.* ubi *de approbatione*.

2) *V.* Liguori, *La Monaca santa* — *Istruzioni pratiche intorno ai principali doveri degli Ordini religiosi* — Rodriguez, *Esercizio di cristiana perfez.* etc.

Cum perfectionis media præcipua sint *tria* illa *vota* 1, quæ ipsius professionis naturam constituunt, ideo hic erit de singulis.

1) *Fatendum est tria vota paupertatis, obedientiæ et castitatis congruentissime a Christo adsignata fuisse pro constituenda status religiosi essentia; persona enim hominis tria principaliter habet, ad quæ omnia ad ipsam pertinentia referuntur, animam, corpus et bona externa; atqui hæc tria perfecte consecrat per vota.* Ita Bouvier — *V.* Muzzarelli, *Emilio disingannato T.* II, *Dial. ult.* — Stapf, § 36.

Audiatur Balmes, *Il Protestantismo comparato al Cattolicismo ecc. cap.* 38: « Due parole del voto, che quasi sempre accompagna gl' Instituti religiosi: e forse è questo fra le cagioni principali, che mantengono la forte antipatia del Protestantismo a quelli Istituti. Il voto ferma, laddove il principio fondamentale del Protestantismo non vuole nè stabilità, nè fermezza; multiplo ed anarchico per essenza, respinge l' unità, distrugge la gerarchia; dissolvente per natura, non lascia che lo spirito si mantenga ad una fede o si soggetti ad una regola; la stessa virtù è un essere vago per lui, che non ha luogo determinato, e che s' alimenta d' illusioni, nè può patire alcuna legge invariabile e costante. Questa santa necessità di far bene e camminare le vie di perfezione dovea riuscirgli incomprensibile e ributtante in sommo grado, doveva apparirgli nemica di libertà, quasi che l' uomo che s' obbliga col voto perda il suo libero arbitrio, e che la sanzione aggiunta ad un proposito dall' accompagnarvisi la promessa che ne vien fatta a Dio, sbassasse in nulla il merito di colui, che mostra la necessaria forza per adempire quello che ha voluto promettere.

Coloro che hanno condannato questa necessità che l'uomo impone a se stesso come contraria ai diritti di libertà, obbliarono certamente che questo sforzo per farsi schiavo del bene incatenandosi tutta sua vita, oltre all' essere una devozion sublime, è il più largo uso che far si possa della libertà. L'uomo dispone di tutta la sua vita in un atto, e compiendo i doveri che risultano da questo, compie altresì la propria volontà.

« *Ma*, direte, *l'uomo è tanto incostante....* » e appunto per impedire gli effetti di questa incostanza si lega col voto; e misurando a un tratto gli eventi futuri si rende a quelli superiore, e anticipatamente gli signoreggia. Soggiungerete: « *il bene allora vien fatto per obbligo, vale a dire per una cotale necessità* »: certamente; ma non sapete che la necessità di far bene, è una felice necessità la quale rende l'uomo in certo modo simile a Dio? e non sapete che la bontà infinita non può far male, e che la santità infinita non può far nulla che non sia santo? non ricordate la dottrina ammirabile de' teologi che spiegando perchè la creatura sia peccabile, ne dà a conoscere quel profondo motivo; cioè che la creatura è uscita dal nulla? Quando l'uomo si sforza per quanto può a ben fare, e lega per tal modo la volontà, egli la nobilita, e più s'assomiglia a Dio, più appressandosi alla condizione de' beati, i quali non hanno la triste libertà di far male, hanno anzi la felice necessità di amare il Sommo Bene.

Si direbbe che la parola *libertà* dev' essere malamente compresa in tutte le sue applicazioni, allorchè se ne valgono i Protestanti e i falsi filosofi. Nell' ordine religioso, nel morale, nel sociale, e nel politico è tanto vaga ed incerta, che ben si vede come abbiano essi faticato ad oscurarla e falsarla. Cicerone ci porse un' ammirabile definizione della libertà dicendo: ch' ella è tutta nell' *essere lo schiavo della legge*. Così può dirsi, la libertà dell' intelletto consistere nell' esser lo schiavo del vero, la libertà del volere nell' essere lo schiavo della virtù. Rovesciate quest' ordine, e avrete spenta la libertà; toglietele la legge, e avrete in trono la forza; toglietele la verità, e avrete in trono l' errore; toglietelo la virtù, e avrete in trono il vizio.

§ I. — *Votum Paupertatis.*

Q. 1. *Quid de voto paupertatis?*

R. Religiosus ex voto *paupertatis* ad hoc obligatur, ut nihil habeat *proprii in particulari ad disponendum ex bonis temporabilibus* sive mobilibus sive immobilibus. Ait enim Tridentinum 1: *nemini Regularium tam virorum quam mulierum liceat bona immobilia possidere vel mobilia quovis modo ab iis acquisita tamquam propria, aut etiam nomine conventus possidere vel tenere.*

Diximus 1 *proprii;* nam voto paupertatis non repugnat quod Religiosus possit Ordinis nomine ad Superioris nutum bona administrare.

2 *In particulari;* nam ex Tridentino 2 Ordines possidere possunt in communi, exceptis Franciscanis, Minoribus Observantibus ac Cappuccinis, quos insuper contendunt neque earum rerum habere dominium, quæ usu consumuntur; sed illud esse penes Sedem Apostolicam, quatenus nempe illud Pontifex revocare valet pro nutu 3.

3 *Ad disponendum;* nam de essentia voti non est, ut dominium abjiciatur: sic ex Bulla *Ascendente* Religiosi S. J. post emissa vota simplicia vere sunt religiosi, et tamen retinent et acquirere possunt dominium radicale bonorum temporalium, quoadusque emittant vota solemnia ac publica. Tantum non habent jus actuale de illis pro arbitrio disponendi et utendi: atque in hac abdicatione proprie sita est essentia paupertatis religiosæ 4.

4 *Ex bonis temporalibus,* quia bonorum spiritualium, v. g. famæ, honoris religiosi dominium retinent. Idem dicunt de reliquiis sacris. Idem de manuscriptis, *tum* quia sunt partes ingenii licet alieni, ideoque quid spirituale; *tum* quia pertinent ad scientiam, quam non respicit paupertas; *tum* quia ita fert consuetudo 5.

Q. 2. *An Religiosus possit aliquid possidere de licentia Superioris?*

Sciogliete il mondo dalla legge eterna, da quella legge che abbraccia l'uomo, e la società, che s'estende ad ogni ordine, e che non è altro che la ragion Divina applicata alle creature intelligenti; create fuori da questo immenso circolo una libertà immaginaria, non altro rimane in società che il dominio della forza bruta, e nell'uomo l'impero delle passioni: tirannia in ambo i casi, e per conseguenza schiavitù ».

1) Sess. 25. c. 2 *de Regul.*

2) Sess. 25. c. 3. *de Regul.*

3) C. *Exit qui sem.* 3. *de verb. sign. in* 6.

V. Salmanticenses, *De justit.;* et Continuator Tournely.

4) Aliter est, si res spectetur juxta jus civile et externum. Qua de re vid. dicenda *De justitia et jure*, ubi *de testatore.*

5) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* XIII, nn 7, *et seqq.*

R. Si res exigatur ad præscriptum Tridentini, non potest [1]; siquidem nulla datur licentia ea de re.

Contraria tamen consuetudo ferme ubique viget: unde hodie *probabilius* existimamus rigorem Tridentini temperatum legitime fuisse: atque ideo vi hujus consuetudinis (ubi adest) posse Religiosum de Superioris consensu peculium habere, ut sibi provideat ad usus necessarios vel honestos, si paratus sit bona hæc ad nutum Superioris abdicare [2].

Et hic obiter notandum, quod tale votum comitatur etiam assumptum ad Episcopatum, uti tenent *communiter*, adeo ut Episcopus Regularis testari non possit; cum usum, non proprietatem bonorum habeat [3] — Unde s. Thomas ait: *religiosus, qui fit Episcopus, sicut non absolvitur a voto continentiæ, ita nec a voto paupertatis, quia nihil habere debet proprium: similiter non absolvitur a voto obedientiæ; sed per accidens obedire non tenetur, si Superiorem non habeat* [4]. Ratio est quia vota personalia comitantur personam: quare quæ talis acquirit, ea non sibi, sed suæ Ecclesiæ acquirit.

Q. 3. *An religiosus possit accipere vel dare sub licentia præsumpta?*

R. *Affirmative*, si licentia revera præsumi possit de præsenti, et causa sit; nam tunc religiosus in virtute vera cum dependentia agit.

Idem dicunt de licentia *interpretativa*, quæ etsi non ei sufficiat ad valide contrahendum; sufficit tamen ad hoc, ut proprie non agat suo nomine, ideoque ut non peccet contra paupertatis votum.

Imo et sine Superioris licentia, imo et contra ipsam potest accipere vel dare, *si periculum non patiatur moram; quia necessitas non subditur legi* [5].

§ II. — *Votum Castitatis*

Q. *Quid de voto castitatis?*

R. Ex voto *castitatis* religiosus obligatur ad se abstinendum ab omni voluntaria delectatione venerea tam interna quam externa; ac proinde si contra fecerit, duo peccata committit: *luxuriæ* ac *sacrilegii.*

1) Sess. 25. c. 2 *de Regularib.*

2) Id confirmari posse videtur ex Brevi Benedicti XIII *Postulat*, ubi de Religiosis ad dignitatem promotis ait: *quod omnia mobilia seu immobilia cujuscumque generis, quæ eos tempore suæ promotionis penes se vel alios habere contigerit, exceptis dumtaxat manuscriptis propriis, Superiori locali resignare teneantur.*

3) Est autem *probabilissimum* Episcopum Regularem non teneri regulis sui Ordinis, ut eruitur ex *C. Statutum n.* 18. *q.* 1; ajunt tamen *probabilius*, ad omnia teneri illum Regularem, qui ad parochiam tantum sit promotus, ubi non dispensetur.

4) 2. 2. q. 88. a. 11.

5) S. Thomas 1. 2. q. 96. a. 6.

Et *probabilissime* etiam peccat contra commune bonum, si periculum sit, ne ideo infametur religio.

Communissime autem contra Billuart docet Bouvier, Pontificem a tali voto bene dispensare posse; solemnitas enim illius non est nisi juris ecclesiastici. Hinc inter ceteros Pius VII plures hujus generis dedit dispensationes monialibus, ac monachis solemniter professis ad eorum sacrilega matrimonia revalidanda, uti omnibus notum est.

Ad majorem castitatis tutelam *clausura* inducta est. Unde sit:

Scholium — *De Clausura*

Lex clausuræ, quæ tam viros quam mulieres (licet diversimode) respicit, duplex quasi est. *Una*, quæ religiosorum egressum e claustris; *altera*, quæ extraneorum ingressum in claustra intuetur.

Q. 1. *An liceat religiosis e claustris egredi?*

R. Vel agitur de religiosis *viris*, vel de religiosis *mulieribus*:

1 *Quoad viros* habet Clemens VIII Const. *Nullus*: *nemo religiosorum audeat egredi e conventu, nisi ex causa et cum socio et de licentia singulis vicibus impetrata a Superiore, qui non aliter eam concedat, nisi causa probata; sociumque exituro adjungat non petentis rogatu, sed arbitrio suo; neque eundem sæpius: licentiæ vero generales exeundi nulli concedantur.*

Suarez censet *grave* esse sine licentia in omni casu egredi, quia consuetudo est, ut talis egressus graviter puniatur. Sed *communiter* ac *rationabiliter* alii tenent id, si fiat semel aut iterum, secluso scandalo ac contemptu, neque fiat noctu, non esse nisi *leve*; quia id *ex se* profecto leve est, neque aliunde de gravitate constat.

2 *Quoad Sanctimoniales* arctissima est hæc lex, quam tulit Tridentinum: *nemini Sanctimonialium liceat post professionem exire e monasterio etiam per breve tempus quocumque prætextu, nisi ex aliqua legitima causa ab Episcopo probanda, indultis et privilegiis quibuscumque non obstantibus* [1] — Imo neque id licet etiam causa translationis ad aliud monasterium ejusdem ordinis, vel alterius strictioris observantiæ sine licentia Sedis Apostolicæ, uti declaravit S. C. [2].

Pius vero V excommunicationem papalem inflixit in Moniales clausuram violantes, et in receptatores vel adjuvantes. Statuit legitime non licere, *nisi ex causa magni incendii aut infirmitatis lepræ aut epidemiæ a monasteriis exire; sed neque in prædictis casibus extra illa, nisi ad necessarium tempus stare licebit.* An incendium communiter revocatur bellum imminens, inundatio fluminis, ruina ædificii.

1) Sess. 25. c. 5. *de recul.* 2) *V.* Suarez, *De oblig. et st. relig. l.* 1. 8.

Q. 2. *An exteri claustra ingredi possint?*

R. Vel agitur de claustris *virorum* vel de claustris *monialium:*

Si 1, generatim nunquam vetitum fuit admittere in claustra religiosorum *viros* etiam laicos. Verum etsi regula nihil injungat, munus erit superioris, ut non omnes et ita frequenter laici admittantur; quia esse non potest sine quietis ac pacis turbatione.

Diximus *viros;* mulieres enim ea ingredi (si excipiantur reginæ ac fundatrices) sub pœna excommunicationis *ipso facto* ac reservatæ prohibuit Pius V tum Constit. *Decet*, tum Const. *Regularium* — Ipsi vero religiosi, qui eas admittere præsumunt, *ipso facto* pœnam privationis officiorum, inhabilitatis et suspensionis a divinis incurrunt.

Si 2, Tridentinum Monialium septa ingredi omnibus indiscriminatim prohibuit *sine Episcopi vel Superioris licentia in scriptis obtenta sub excommunicatione ipso facto incurrenda* [1]. Quæ tunc erit reservata, si ingressus sit ad *finem malum* (id est libidinosum in sententia nostra [2]) ex S. C. sub Clemente VIII.

Hæc licentia tantum in vera necessitate est danda ex eodem Tridentino, et quidem in necessitate monasterii; nam id permittitur ob illius utilitatem tantum. Est autem hæc necessitas *late* accipienda, pro qualibet nempe rationabili causa; in stricta enim necessitate, lex humana jam cessat per se, si alia adjuncta non sint.

§ III. — *Votum Obedientiæ*

Q. 1. *Quid de voto obedientiæ?*

R. Tali voto religiosus obligatur ad omnia quæ præcipit Superior *secundum regulas ac constitutiones,* sive præcipiat directe et explicite, sive indirecte et implicite: et quidem obligatur *sub mortali*, si præcipiat Superior *in virtute sanctæ obedientiæ, in nomine Domini etc.;* alioquin mendaciosum foret illius votum.

Diximus *secundum regulas etc.;* non enim obligatur iis, quæ sunt vel *contra regulam* (nisi adsit legitima dispensatio); cum debeat esse rationabile illius obsequium. Vel *supra regulam*, uti essent magnæ macerationes; nam id non esset fragilitati humanæ satis attemperatum. Quod autem regulæ jubeant obedire in omnibus, id præcise non est de obligatione voti, sed de obedientiæ perfectione [3].

Q. 2. *Quid si Superior præcipiat assistentiam peste infectis?*

1) Loc. cit. 2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *nn.* 221, *et seqq.*

3) Quoad obedientiam *cæcam*, ut vocant, vid. Tract. *De Rest.* Append. *de obed.*

R. Tenentur religiosi obedire, si infecti sint ejusdem ordinis; quia pertinet ad bonum commune, ut nempe sibi invicem membra subveniant.

Secus est, si agatur de aliis, qui non sint in necessitate (semper intellige, si constitutiones id non præcipiant); nam nulla adest ratio, cui tam gravis obligatio innitatur [1].

Articulus IV. — DE RELIGIONIS EJECTIS, APOSTATIS, ET FUGITIVIS [2]

Q. *Quid de ejectione, apostasia, et fuga a religione?*

R. 1: *Ejectionis* nomine intelligitur *perpetua separatio religiosi a suo ordine facta auctoritate judicis.*

Ad hoc extremum remedium veniendum est tantum in extremis [3]: ut — 1 si religiosus in gravi ac pernicioso crimine existens notorie incorrigibilis existimetur etiam post longam saltem unius anni pœnitentiam in jejunio et carcere; — 2 si diu tolerari non possit sine ordinis infamia; — 3 si in admissione impedimentum essentiale, vel valde grave reticuerit, v. g. lepram [4].

Apostata a religione est qui post emissam professionem deserit ordinem, excusso jugo regularis disciplinæ.

Fugitivus vero ille dicitur, qui recedit a claustro vel timens sævitiam prælati, vel sibi vivere volens.

R. 2: *Ejecti* obligantur ad votum *castitatis* — Quo ad *paupertatem* pertinet, ejus quod acquirunt, habent usum — Quoad *obedientiam* vero ac ceteras regulas, liberi sunt; nam istæ non respiciunt, nisi regulariter viventes, a quorum porro consortio ipsi juridice avulsi sunt.

E contrario *apostata* ac *fugitivus* omnibus legibus obligantur; cum adhuc sint et esse debeant de familia. Ita *communiter* auctores ex variis juris canonici capitibus [5].

1) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* XIII. *nn.* 18, *et seqq.*

2) *V.* Raynaudus, *De Apostasia a religiosis Ordinibus*, *Roma* 1618.

3) « Urbanus VIII an. 1641 declaravit neminem (excepto e Societate Jesu) posse expelli, nisi sit incorrigibilis, sed ut tantum possint puniri jejuniis et carcere. Quod semper observandum est cum Monialibus incorrigibilibus ».

Ita Sanctus Noster, *Homo Ap. Tr.* XIII. *n.* 4 *in fin.*

4) Ejecti Episcopo subduntur, qui eos tamen ad Ordines promovere non potest.

5) *V.* Ferrari, *Bibl. Concion.* etc. V° Ejicere

DISPUTATIO SECUNDA

DE OBLIGATIONIBUS IN SOCIETATE CIVILI

Homo in civili societate constitutus *vel* aliquo munere publico insignitus est ad publicum bonum; *vel* vitam agit privatam.

Ex hac duplici hominis conditione, duplex obligationem species in societate civili. *Aliæ*, quæ hominem ligant publico munere in ipsa donatum, et *obligationes publicas* nuncupabimus. *Aliæ*, quæ ligant eundem in vitæ privatæ statu, easque appellabimus *obligationes privatas*.

Obligationes *publicas* in tres veluti classes dividimus: — 1ª exhibet obligationes *Principum* et *Subditorum* — 2ª obligationes personarum *ad Forum* spectantium, quæ publicam justitiæ administrationem habent — 3ª obligationes *Medicorum*, *Chirurgorum* et *Pharmacopolarum*, qui munia exercent publicum bonum proxime afficientia.

Item obligationes *privatas* in tot species dividimus quot sunt species privatarum societatum: nempe est societas *paterna*, *conjugalis* et *herilis*.

Paterna exhibet obligationes *parentum* ac *filiorum*; cum vero *tutores* ac *magistri* habeantur uti Patres respectu *minorum* ac *discipulorum*, et istorum obligationes huc revocamus 1). — *Conjugalis* exhibet obligationes *mariti* et *uxoris* — *Herilis* obligationes *dominorum*, ac *famulorum*.

CAPUT PRIMUM

DE OBLIGATIONIBUS PUBLICIS

Articulus I. — DE OBLIGATIONIBUS PRINCIPUM ET SUBDITORUM

Q. 1. *Quænam sunt obligationes Principum?*

R. Obligationes *Principum* sunt hæ præcipuæ:

1 Ut *bonum exemplum* quoad mores ac religionem subditis præbeant; experientia enim constat subditos ad imitandum Regis exemplum in iis præsertim, quæ favent cupiditatibus, quam maxime ferri. Ex quo quidem prodiit vulgare illud: *Regis ad exemplum totus componitur orbis.*

2 Ut *publicæ felicitati* prospiciant mediis justis, convenientibus et opportunis: *aufer impietatem de vultu Regis, et firmabitur justitia*

1) *In hoc præcepto* (nempe IV decalogi) *intelligitur mandari quidquid pertinet ad reddendum debitum cuicumque personæ, sicut secundarium includitur in principali*, ait s. Thomas 2. 2. q. 122. a. 5. ad 2.

Huc etiam veniunt *patrini*, de quibus erit in Tract. *de Sacramentis in genere*.

thronus ejus [1]. Ex hoc capite graviter peccarent, si rei publicæ ignaros, imperitosque præficerent, si subditos plus æquo gravarent etc.

3 Ut subditos ab *hostibus* et ab *injustis vexatoribus* omnimode tueantur; quia bonus Princeps esse debet veluti pater vigilantissimus respectu totius populi sui; ideo enim constitutus est Rex.

4 Quod omnium caput est, uti Christi Ecclesiæ potenti patrocinio suo adsint, et omnia tam spiritualia, quam temporalia ejus jura tueantur [2]: *non enim sine causa* (Princeps) *gladium portat; Dei enim minister est* [3]. Neque, posthabita religione, prosperabitur regnum; nam historia constat, *ex depressa sæpius sacrorum Antistitum auctoritate, et ex crescente in dies multorum contumacia in divinis et ecclesiasticis præceptis impune violandis, factum fuisse, ut minueretur pariter populi obsequium erga civilem potestatem* [4]. Et sane: qui Deo malus est, cui bonus erit? Hinc Leo M. ad rem nostram scribit, *regiam potestatem non solum ad mundi regimen, sed maxime ad Ecclesiæ præsidium esse collatam* [5].

5 Tandem ut suos sibi ministros et consiliarios eligant, qui tum scientia tum pietate præstent: *consilium impiorum longe sit* ab eis [6]; *quis enim in cœno fontem requirat? quis de turbida aqua potum petat? Itaque ubi luxuria, ubi intemperantia, ubi vitiorum confusio, quis inde sibi aliquid hauriendum existimet?.... An eum idoneum putabo, qui mihi det consilium, quod non dedit sibi? et mihi eum vacare credam, qui sibi non vacat?* [7] Experientia teste, mala consilia reges ac regna pervertunt [8].

E contra uti gallicus poeta quidem effabatur:

Les jours de l'honnête homme au conseil, au combat
Sont le vrai patrimoine, et le bien de l'Etat.

1) Prov. 25.

2) *V.* Liguori, *Mezzi per indurre i sudditi ad essere obbedienti a Dio ecc.*; it. *Aggiunta di alcune massime concernenti il buon governo del regno* — Mendo, *Il Principe perfetto* — Scotti, *Teoremi di politica cristiana*, per totum — Stapf, § 506.

3) Rom. 13.

4) Pius IX, *Encycl.* 8 *dec. anno* 1849.

5) *V.* Balmes, *Il Protestantismo comparato al cattolicismo*, cap. LXVIII.

6) Job. 21.

7) S. Ambrosius, *De Offic. l.* 2.

8) Hoc grave præceptum in guberniо constitutionali, ac republicano urget etiam omnes deputatorum electores: et graviter peccant qui malis suffragium tribuunt, vel non concurrendo in causa sunt, ut mali ab aliis eligantur; unusquisque enim cum potest, tenetur sub gravi a republica malum avertere. Quot autem mala ab improbis deputatis tum religioni tum civili societati obveniant nemo ignorat; cum ipsis summa omnium rerum concredita sit, neque tantum tribuant consilium, sed ipsas leges cum aliis condant.

Ex his deducitur, sine caritatis vel justitiæ læsione candidatorum vitia posse publice aperiri: « Infatti (ait Parisis, *Casi di coscienza, p.* 2°) colui, che esce dalla vita privata

Q. 2. *Quænam obligationes Subditorum?*

R. Obligationes *subditorum* sunt sequentes præcipuæ:

1 Ut Principibus eorumque repræsentantibus *honorem* exhibeant: *Deum timete*, inquit s. Petrus, *Regem honorate* [1].

2 Ut iisdem *obedientiam* præstent; nullum enim in Principibus esse potest jus imperandi, quin simul extet in subditis obligatio obediendi.

3 Ut *fidelitatem* erga eosdem servent [2]; si enim Principes

ed opta per qualche collegio elettorale, si sottomette tutto da sè al sindacato del pubblico, egli lo vuole, e seco le sue conseguenze; non altrimenti che in un esame del così detti concorsi, nei quali gli arbitri hanno il diritto della critica.

Quindi le opinioni del candidato quanto a politica, a religione, a morale; il suo ingegno, la sua capacità, le guarentìe che offre, i timori che ispira, tutto cade sotto il dominio del giornalismo, il quale ondo incontrare l'approvazione del giudizio recato, deve di necessità addurne le prove, i fatti che lo confermano.

Vero è, che quindi può sminuire la stima in che sono certe persone, e può cagionare talvolta un danno grave; ma fino a tanto che il giornalista si è tenuto al vero, fino a tanto che stette a'confini del pubblico bene, non recò onta veruna nè alla giustizia, perchè il candidato s'esponeva di proprio capo a questo danno; nè alla carità, perchè l'ordine di essa vuole che all'individuo si preferisca la comunità, il bene di cui vuol religioso, vuol sociale, esigo che s'allontanino dalla cosa pubblica gli uomini incapaci o perversi, ne risulti pure pregiudizio per essi ».

Neque illico damnandus, qui acriter contra illos et Ecclesiæ inimicos scriptis pugnat: ad rem cit. Auctor: « dovrà bandirsi dalla polemica ogni motto frizzante, ogni parola di sarcasmo? Mai no: l'Evangelio non proibì mai di prevalersene; le divine Scritture, modello dell'umana parola, riboccano di frasi ironiche, vale a dire della forma più pungente di linguaggio, che v'abbia.

Vero è, che i nostri avversarj vorrebbero che gli scritti dei cattolici non uscissero mai da una stucchevole serietà, e se accade che la svestano alcuna volta, gridano all'astio, al difetto di carità, allo scandalo, mentre essi, gli ipocriti farisei, non sanno scrivere altrimenti, che con penna tinta nel fiele. Ma tal sia di loro: noi non saremo si babbuassi da lasciare a parte un'arma sì acconcia, e da Dio permessa, sebbene non ci appiglieremo già a talune altre, che se essi maneggiano troppo a talento, sono però proibite per l'uomo di sana coscienza.

Arma di questa fatta è p. e. la menzogna: e la menzogna, se noi sai, è molto in voga presso i nostri nemici; o perchè l'adoperano con franchezza e con costanza, ei recano spesso profonde ferite. Così va dicendo di altri mezzi ed iniqui ed efficaci. Noi siamo combattuti *per fas et nefas*, intantochè per difenderci dobbiamo stare a sola giustizia; ognun può scorgere quanto svantaggio già abbiamo ».

1) Ep. 1. c. 2.

2) In Regno Sabaudiæ antiquum est, ut cum novus Rex regnum obtinet, juramentum fidelitatis, si velit, a publicis functionariis sæcularibus exigat: imo vel ab ipsis Ecclesiasticis omnibus, sed a suprema Sede facultate obtenta; nam secus id prohibet Concilium iv Lateranense, et Jus Can. *L.* 2 *de jurej. tit.* xxiv, nisi agatur de Clericis vassallis.

V. Card. Morozzo, *Lettera Circolare* 19 gen.; 14, et 26 apr. 1822 — Regio Editto 11 dic. 1821 — Lettera della R. Segreteria di Stato Interna 10 mar. 1822 — Ragioni della Sede Ap. nelle presenti controversie colla Corte di Torino an. 1732, vol. 2 par. 3:

tenentur subditos omnia via tueri, æquitas exigit, ut subditi ex parte propria fideles se eisdem exhibeant.

4 Ut justa tributa persolvant [1]; quia hæc Regibus necessaria sunt, ut valeant Magistratus instituere, milites alere, et alia præstare ad publicam utilitatem [2].

Articulus II. — DE PERSONIS AD FORUM SPECTANTIBUS [3]

§ I. — *De obligationibus Accusatoris et Rei*

Q. 1. *Quisnam accusare et denuntiare in judicio tenetur?*

Nota. *Accusator* dicitur qui crimen superiori uti judici defert, ut reus puniatur, cum obligatione probandi delictum, et pœnam incurrendi nisi probet. Accusatio fieri debet in scriptis exprimendo nomen accusatoris, rei, delicti; item tempus, horam, locum etc.

Accusatio differt *a denuntiatione* tam *juridica*, quæ est delatio facta superiori uti judici, sed absque obligatione delictum probandi; quam *evangelica* sive *paterna*, quæ fit superiori uti patri ad rei emendationem simpliciter — Hoc posito:

R. *Accusare* et *denuntiare in judicio* tenentur:

1 *Fiscales, custodes agrorum*, et alii qui a Republica, vel a dominis ideo stipendium accipiunt [4]: qui si negligant, tenentur compensare damna ex eorum negligentia Reipublicæ vel dominis obvenientia [5].

2 Quilibet *privatus*, quando agitur de *communi damno* vitando, et *crimen probari potest*: ita d. Thomas [6]. Et sane unusquisque uti pars communitatis tenetur illius bonum pro viribus tueri vel etiam cum suo damno [7].

Diximus: 1 quando agitur *de communi damno;* nam raro tenemur, si res sit de damno privato: *tum* quia accusatio sine gravi

Discorso sul giuramento de' Vescovi ecc. Hoc tamen hodie Episcopi Pedemontani ipsi Regi exhibent, cum primum Sedem occupant, utpotequi omnes sint donati aliquo sæculari titulo vel principis, vel comitis, vel marchionis etc.; ideoque quasi vassalli habeantur.

1) De Tributis erit Tract. *De Rest. disp.* 1. *c.* 1.

2) *V.* Liguori, Opuscol. *La fedeltà de' vassalli verso Dio li rende fedeli anche al loro Principe* — Gualco, *L'autorità Sovrana*, 1840

3) *V.* Carron, *Vite de' Giusti nello studio, nelle leggi, e nella magistratura*, Milano, Pogliani 1832.

4) *V. Cod. Albertinus proceduræ criminalis*, Art. 45, et seqq.; 86, et seqq.

5) Quoad restituendi obligationem v. fusius in Tr. *de Rest.* ubi de *causis negativis.*

6) 2. 3. q. 68. a. 1.

7) Crimina autem contra bonum commune sunt *hæresis, rebellio, monetarum falsificatio, homicidia* et *furta ab assassinis*, ut vocant ac viarum grassatoribus perpatrata. Aliqui addunt *suffragiorum subornationem* in cathedris, et in aliis electionibus.

incommodo esse non potest; *tum* quia alioquin tribunalia essent plena accusatoribus cum Reipublicæ perturbatione.

2 Et *crimen probari potest:* aliter sufficit rei denuntiatio, ut ita judex monitus vigilet. Imo *communiter* videntur concludere satis esse hisce temporibus delictum denuntiare, ne ob metum pœnæ incurrendæ, si illud non probetur, deterreantur homines a criminum manifestatione [1].

Animadvertendum ex Synodo Novariensi esse reservatam *juratam falsi in judicio depositionem, aut veri reticentiam factam ab accusatore vel teste: item inductionem falsi testis jurati in judicium* 2.

Q. 2. *An Clericus possit accusare coram judice laico malefactores?*

R. Potest Clericus suum vel suorum vel suæ Ecclesiæ malefactorem accusare. Hinc Bonifacius VIII: *si Prælati, aut Clerici propter metum hujusmodi (quia judex ad pœnam sanguinis posset procedere) de suis malefactoribus taliter conqueri non auderent, daretur plerisque materia trucidandi eosdem, atque ipsorum bona libere deprædandi.*

Debet tamen Clericus ad vitandum irregularitatis periculum præmittere coram judice ipso protestationem, se non agere ad vindictam, neque ad pœnam sanguinis; bene vero ad solam sui vel suorum defensionem, et justitiæ triumphum [3].

Hæc autem dicta irregularitas incurritur, etsi per oblivionem inculpabilem fuerit illa protestatio omissa; quia oblivio excusat a culpa, non ab hac irregularitate, quæ inducta est lenitatis causa [4].

Q. 3. *An reus judici legitime interroganti teneatur crimen confiteri?*

R. Reus *in civilibus* a re, quæ petitur; *in criminalibus,* qui crimen admisit, appellatur.

Porro hic judici legitime interroganti tenetur utique sub *mortali* respondere veritatem candide aperiendo, si non agitur de crimine capitali, aut alio valde gravi. Ratio, qui judex habet jus veritatem hanc a reo petendi; repugnat autem esse simul in reo jus eam denegandi.

Hinc Benedictus XIV Const. *Paterna charitas* anno 1749 generatim

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *nn.* 237, *et seqq.* — Si delictum redundaret in damnum solius delinquentis, debet tunc præmitti correctio juxta Evangelium. *Homo Apost. Tract.* XIII. *n.* 71.

2) Pag. 132 — *Cod. pœnalis Alb.* art. 389, et seqq. in isto quoque animadvertit.

3) *C. Prælatis de hom. in* 6.

4) Aliter esset, si protestatio ficte fuisset posita; nam lex non respicit animum interius, sed factum externum. Ita Concina, Filliucius, Suarez, Salmanticenses etc.

Vid. Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *n.* 468.

docet negandam esse absolutionem reis renuentibus; cum multum ac semper pertineat ad commune bonum, ut dignoscantur et puniantur. Quod saltem de præsenti casu est accipiendum, maxime si pœna, quæ timetur, sit ecclesiastica; quia hæc est medicinalis.

Quid (dices) *si sit sermo de crimine capitali, aut alio valde gravi? teneturne in conscientia reus legitime interrogatus illud confiteri?*

Tunc est distinguendum: *vel* bonum publicum aliquam in illa veritatis inquisitione partem habet, v. g. si agatur de crimine perduellionis: *vel* habet nullam, v. g. si agatur de cognoscendo auctore mortis alicujus personæ privatæ et vilis.

Si 1, tenetur reus veritatem dicere; quia bonum publicum bono cujuscumque privati semper est præferendum. Idem dicendum, si non sit spes pœnam evadendi; cum cesset tunc ratio delictum celandi.

Si 2, *satis probabile* est etiam intrinsece (quamvis contrarium ex dicta ratione habeamus uti *probabilius*) reum ad criminis confessionem minime teneri. Quia dura omnino esset lex, qua quis, cessante causa boni publici, teneretur sub peccato seipsum ad mortem vel aliam pœnam gravissimam condemnare, crimen suum ex se manifestando, quod alias plane maneret occultum [1].

Quid (quæres) *si judex non interroget legitime?*

Audiatur d. Thomas: *tunc non tenetur ei accusatus respondere; sed potest vel per appellationem, vel aliter licite subterfugere; mendacium tamen dicere non licet* [2]. Judex enim non habet auctoritatem, si illegitime interrogat.

Censetur non interrogare *legitime:* — 1 si ipse non sit legitime a Principe constitutus; — 2 si a semetipso litis processum inchoet sine præcedenti accusatione saltem virtuali; — 3 si aliqua semiplena probatio non præcesserit; neque extet infamia, aut aliud manifestum criminis indicium, quod loco sit *accusationis virtualis.*

Imo si agatur de re gravi, et *rationabiliter* reus dubitet, an interrogetur *legitime,* non tenetur respondere, ut *absolute* docent Layman, Lessius, Lugo, Navarrus, Salmanticenses, Sanchez aliique; quia ipse *possidet* vitam et famam suam: ac proinde jus habet utramque sibi conservandi, donec sibi constet de legitima interrogatione.

1) Nec dicas, ipsum bonum publicum semper et in quolibet casu vim suam habere; tunc enim dicendum esset, reum ne posse quidem e carcere fugam arripere; cum æqualis sit ratio utriusque casus.

Omnes tamen conveniunt, uti par est, quod si reus sit in bona fide, et difficile inducatur ad crimen fatendum, Confessarius eum relinquere debet in sua bona fide ad vitandum formale peccatum.

2) 2. 2. q. 69. a. 1.

Q. 4. *An reus teneatur revelare socios sui criminis?*

R. Si bonum commune aut bonum grave alicujus innocentis revelationem expostulat, reus ad illam tenetur; quia bonum commune semper est præferendum bono privato. Item in pari causa melior est conditio innocentis.

Si vero neque bonum commune, neque bonum grave alicujus innocentis id postulet, tunc si socii sunt omnino occulti, ita ut nullis nec indiciis nec testimoniis cognosci et convinci possint, reus non tenetur eos revelare; quia in hoc casu adhuc ipsi retinent jus ad propriam famam. Secus si non sint omnino occulti: erunt revelandi ob rationem oppositam, cum judex tunc legitime interroget.

Q. 5. *An reus, qui vere deliquit, possit e carcere fugere?*

R. *Vel* carcer ei est per sententiam adsignatus ad pœnam; *vel* non.

Si 1, videtur nefas esse fugam arripere, quia in executione sententiæ reus tenetur obedire. Quidam excipiunt, *vel* si ipse in carcere privetur necessariis ad sustentationem; *vel* si carcer sit saluti corporis nimis noxius, quia tunc videtur supra vires humanas aliquem obligari ad se minime liberandum, cum possit sine vi et sine resistentia id agere.

Si 2, poterit absque culpa fugam arripere, modo id fiat sine corruptione ministrorum, sine damno alicujus, uno verbo sine mediis per se malis; ratio est quia ante judicis sententiam nemo tenetur solvere pœnam [1].

Ex *Codice pœnali Albertino* si fuga sit arrepta vel intentata, si id evenerit cum damno vel violentia, decernitur pœna a sex mensibus ad annum; *si* etiam cum armis, pœna est reclusionis [2].

1) Idem sentiendum est, si quis fuerit damnatus ad mortem vel ad aliam pœnam utcumque gravissimam, modo illi ad pœnam hanc non fuerit adsignatus carcer. Quia sententia non damnat reum ad non fugiendum, sed dumtaxat ad non resistendum ministris cum sententiam exequuntur.

2) Art. 250. It. Cod. procedure criminal. art. 721, et seqq. — C. A. pœn. p. 1. § 330.

Ad delicta autem majora cohibenda mutua conventio inita est pro nonnullorum reorum consignatione de quinquennio in quinquennium duratura inter Regnum Pedemontanum et Austriacum 6 jun. an. 1838; it. Ducatum Lucæ 14 martii an. 1838; it. Gallicanum Regnum 3 augusti eodem anno (*V. Collezione celerifera di leggi ecc. ecc.*).

Huc venit sane commendanda noviter instituta Societas a Rege Sabaudiæ adprobata die 21 nov. 1846: *Reale Società di patrocinio dei giovani liberati dal carcere.* Quæ in id intendit, ut e carcere egressi juvenes in aliquo utiliter occupentur, a vitiis arceantur, ac bonam indolem induentes periculum effugiant iterum in delicta prolabendi.

V. Pedemontanæ Effemerides 28 *feb.* 1847 *n.* 49 (Gazzetta Piemont.).

§ II. — *De obligationibus Judicum*

Q. 1. *Quid requiritur in Judice, ut recte munere suo fungatur?*

R. *Judex* sic dicitur, *vel* quia jus dicit, *vel* quia partium jura disceptat juxta legum præscripta — In eo autem requiritur:

1 *Scientia sufficiens* earum rerum, quæ ad proprium officium pertinent, et sine quarum cognitione munus suum exercere recte non valet, uti est notitia juris communis et patrii, ac consuetudinum locorum: *erudimini*, inquit R. Psaltes [1], *qui judicatis terram* [2].

2 *Recta intentio et animi fortitudo*, ita ut nec odio nec amori nec promissionibus nec precibus nec minis cedat, sed solum conscientiæ suæ dictamen sequatur, clamante Ecclesiastico: *noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, et ponas scandalum in æquitate tua* [3].

3 *Sollicitudo* in causis expediendis; hoc enim *et æquitati convenit et rigori* — Quare peccat *mortaliter* sententiam differendo sine justa causa per multum temporis spatium; et tenetur compensare damna, quorum per injustam illam dilationem est auctor [4].

4 *Sententiæ prolatio* juxta legis præscripta; judex enim non est dominus, sed executor legis.

Id etiam humana lege præceptum est, ut habetur in *Codice* tum *civili* [5], tum *pœnali Albertino* [6].

Q. 2. *Ad quid tenetur judex, qui injustam tulit sententiam?*

R. Distinguendo: *vel* judex id fecit aut dolo aut magna imperitia aut negligentia in causa discutienda; *vel* id fecit per oblivionem inculpabilem, et ex humana fragilitate.

1) Ps. 11.

2) Quare docet s. Thomas, eum *graviter* peccare, qui petit aut suscipit judicis munus sine necessaria scientia. Nec potest in foro conscientiæ absolvi, nisi paratus sit officium illud dimittere (2. 2. q. 67. a. 2).

3) Eccl. 7.

4) *Lites interest reipublicæ quanto citius finiri; etenim non solum consummuntur familiæ in expensis et jurgiis, verum etiam in illis distenti, publicis muneribus vacare et aliorum hominum commodo deservire prohibentur.* Ita Rota Rom. Dec. Recent. 146. n. 6. p. 1 — Et ipse Justinianus Imperator *L. properandum ff. de judiciis* conquerebatur, quod *lites fierent pæne perennes, et vitæ hominum modum excederent* — Unde Tridentinum ipsum volens providere ait sess. 25. cap. 10 de R.: *admonet s. Synodus tam ordinarios, quam alios quoscumque judices, ut terminandis causis, quanto fieri poterit, brevitate studeant etc.*

V. Muratori, *Dei difetti della Giurisprudenza, cap.* 14.

5) Art. 14. — C. A. civ. § 6.

6) Art. 4. — Si sit postulanda gratia, vide modum agendi in *Cod. proceduræ criminal.* art. 763, et seqq.

Si 1, cum sit in culpa, patet damnum partis læsæ ipsum in se transtulisse et teneri ad restitutionem.

Si 2, non obligatur quidem in conscientia ad restitutionem *in propriis;* quia culpam non commisit.

Sed tenetur (si commode potest) errorem aliquo modo emendare, v. g. monendo partem læsam, ut vel per appellationem vel aliter sibi consulat; alioquin error fieret voluntarius.

Q. 3. *An judex possit condemnare reum, quem privata scientia scit talem revera esse; sed juridice innocens?*

R. Non potest judex eum damnare, qui juridice probatur innocens etsi privata scientia eum reum esse cognoverit; quia judex personam publicam agit, et ideo sequi debet scientiam publicam et procedere juxta allegata et probata, præsertim in favorabilibus. Ita s. Thomas cum *communi* Doctorum [1].

Quid (dices) *si judex privata scientia certo sciat, reum esse innocentem, qui tamen juridice probatur nocens?*

Si agitur de causa criminali et pœna corporali, dicimus cum d. Thoma, Alasia, Cajetano, Paludano, Sanchez, Soto et aliis, posse a judice reum illum condemnari, casu quo nulla supersit via eum liberandi, v. g. impediendo accusationem, suspendendo judicium, remittendo causam ad superiorem etc. Nam judicii norma non pendet a privata judicis scientia [2].

Si vero agatur de causa civili, et pœna pecuniaria, tunc *probabiliter* potest judex libere judicare secundum allegata et probata, postquam alias vias tentaverit ad innocentiam detegendam [3]. Ratio discriminis est, quod Respublica non habet dominium directum vitæ et corporis subditorum, ideoque non potest *directe* occidere innocentem; habet tamen supremum dominium bonorum, ideoque potest subditos suos iisdem privare, quando bonum publicum id requirat ad pacem et tranquillitatem regni, et ne forma judiciorum cum scandalo subvertatur.

Q. 4. *Quomodo se gerere debet judex in causa, in qua perpensis omnibus, æqualis est probabilitas ex utraque parte?*

1) 2. 2. *q.* 67. *a.* 2. — *V.* Lignori, *Homo Ap. Tr.* XIII. *nn.* 67, *et seqq.*

2) Sunt tamen qui id negant, et quidem *valde probabiliter,* uti d. Bonaventura, Sylvius, Lessius, Navarrus, Stuardi, Pontas, et fuse Holzman; quia directe occidere innocentem est *per se et intrinsece malum.* Unde contendunt eo in casu saltem desistendum esse ab omni judicio.

3) *Hæc opinio,* ait Bouvier, *est communior, et sat probabilis videtur, ut judex eam sequens inquietari non debeat.*

R. Si causa est *criminalis*, judex debet semper judicare pro reo; quia ex regula juris *nemo præsumitur malus, nisi probetur: et in dubio semper reo favendum est.*

Si causa vero est *civilis*, tunc si una pars bona fide jam possidet rem, de qua est controversia, favendum est possidenti; quia in dubio *melior est illius conditio.* Si neutra pars rem possideat, res erit ex æquo dividenda, excluso semper quocumque judicis arbitrio; quia ipse non est rerum dominus, sed solum distributor juxta partium jura. Jura porro hic æqualia sunt ex hypothesi.

Q. 5. *An liceat judici dona accipere a litigantibus?*

R. Cum *distinctione: vel* agitur de levibus tantum munusculis sponte oblatis, in quibus nullum est corruptionis periculum, quæque neque *directe* neque *indirecte* exigantur. *Vel* agitur de donis gravis momenti, quæ quidem aliquo modo saltem *indirecte* videntur exigi, aut in quibus videre est aliquod corruptionis periculum.

Si 1, non videtur id posse reprobari maxime accedente consuetudine; cum enim ea ex sola urbanitate offerantur, quasi inurbane refutarentur. Et probat jus Canonicum, ubi recipi posse dicitur *esculentum vel poculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis consumi possit diebus* [1].

Si 2, nefas est accipere *sive* pro sententia justa, quia ea jam proferri debet ex officio; *sive* pro injusta, quia hæc non est proferenda: quo in casu etiam qui munera tribuit peccat: quia cooperatur injustæ acceptioni.

Ceterum *consultius* erit, ut judex nihil accipiat; tum quia partes non omnino sponte offerunt; tum *quia dona excæcant oculos judicum* [2].

Hinc merito in *Codice pœnali Albertino* judici ac ceteris officialibus publicis quidquam accipere sub gravibus pœnis prohibetur, gravissimis etiam propositis, si ideo contra justitiam decernant 3.

Quid (dices) *si judex dona jam acceperit?*

Si judex pro sententia *justa* accepit, tenetur acceptum restituere; quia nullum habet titulum retinendi — Si pro sententia *injusta*, est quidem *probabile* eum teneri ad restitutionem; quia actio peccaminosa nullo pretio digna est. Sed opinio *probabilior* et *communis* docet contrarium cum Cajetano, Croix, Lessio, Lugo, Salmanticensibus, Sanchez, Vasquez, Viva aliisque *communiter* [4]. Ratio potior hæc videtur, quod nempe lex naturalis omnino velit, ut in quocumque contractu oneroso: *do ut des, facio ut facias,* quando una pars opus

1) Bonifacius VIII. l. 1. t. 3. c. 11. § *insuper in* 6. 2) Eccli 20.

3) Art. 292, et seqq. — C. A. pœn. §§ 88, et seqq.

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 712. — Vid. *De just* de *effectibus contractuum.*

suum præstiterit quod ex justitia præstare non tenebatur, teneatur et altera præstare suum 1.

Quid autem (addes) *si judex aliquid accipiat pro expedienda causa unius præ causa alterius?*

Verius tenetur ad restitutionem; cum id non sit pretio æstimabile. Etenim ex justitia, id est vi officii sui tenetur æqualiter causas expedire eorum, qui æqualiter jus habent. Excipe laborem extraordinarium, ad quem ex munere suo non teneretur.

Q. 6. *An judex possit litem facere propriam per cessionem litigantis?*

R. Cum *distinctione*: *vel* agitur de lite et juribus litigiosis, quorum definitio non pertinet ad forum, ubi judex munus suum exercet; *vel* e contrario.

Si 1, utique potest litem propriam facere; cum nulla lex id prohibeat: ac quoad hoc ipse habeatur uti persona privata — Si 2, non potest; quia id vetat expresse Codex Civilis Albertinus: *i membri de' Magistrati e Tribunali, gli impiegati nel pubblico ministero, Giudici, i Segretari ed Uscieri de' Tribunali, gli Avvocati, i Procuratori e Notaj, non possono essere cessionarii delle liti, diritti ed azioni litigiose, che sono di competenza del Tribunale, nella cui giurisdizione esercitano le loro funzioni, sotto pena di nullità e delle spese, danni ed interessi* 2.

Excipitur, si ageretur de actionibus hæreditariis inter cohæredes, aut de cessionibus in solutionem crediti, vel ageretur de vindicatione bonorum, que ab iis possiderontur.

Q. 7. *Quotuplex est judicis inquisitio?*

R. *Inquisitio judicialis* præcipue distinguitur *in generalem*, et est cum quæritur *in genere*, an leges serventur; et *in specialem*, et est cum quæritur de certo crimine et de certa persona.

Potest judex sine ulla causa et præcedenti occasione, sed *sola ratione officii sui* instituere inquisitionem *generalem*; quia ita exigit bonum Reipublicæ, neque alicui irrogatur injuria 3. Licet autem quorundam detegantur delicta, id contingit per *accidens* ac præter intentionem, cui incommodo prævalet bonum commune.

Sed non potest instituere inquisitionem *specialem*, nisi præcesserit *vel* semi-probatio, *vel* infamia judicialiter contestata, *vel* clamorosa insinuatio, idest rumor multorum de crimine et de criminoso. Sic enim exigit ordinis publici conservatio et fama subditorum 4.

Q. 8. *An judicis sententia obliget?*

R. Si judicis sententia est *injusta*, non obligat in foro *conscientiæ*.

1) Obstrictus tamen semper esset ad restituendum parti læsæ, casu quo causa *movens*, nempe donans non restitueret — *V. de Restitutione* ubi de *cooperantibus*.

2) Art. 1604. — C. A. civ. §§ 879, et seqq.

3) Ex c. 1. de offic judic.

4) Ex c. 21, et 23 *de accus.* — *V. Statutum* Regni Sabaudiæ § 26, 27.

Est *commune* cum s. Thoma; nam sententia catenus obligat in conscientia, quatenus habet rationem justi judicii.

Diximus: 1 si est *injusta;* si enim justa est, obligat profecto; cum sit legitimum superioris præceptum.

2 In foro *conscientiæ;* nam in foro externo servanda esset, si exterius uti juste prolata habeatur. Idque ad plurima scandala cavenda atque incommoda [1].

§ III. — *De obligationibus Testium* [2]

Q. 1. *Quid de Testibus dicendum occurrit?*

R. Ad testandum neque *omnes*, neque *in omnibus rebus*, neque *eodem semper numero* ordinarie assumuntur homines.

Non omnes: sic excluduntur ex *Codice pœnali Albertino* infames; et qui in materia civili falsum jurejurando deposuerunt [3].

Non in omnibus rebus: sic ex *Codice civili Albertino* regulariter non admittuntur testes circa conventionem de re excedente libellarum 300 valorem [4].

Non eodem semper numero; nam aliquando unus testis sufficit, uti si agatur *vel* de impediendo matrimonio illegitimo [5]; *vel* de levioribus infligendis pœnis, uti cum mulctatur fur sylvarum; *vel* de perito in sua arte, id enim expedit bono publico — Aliquando autem *plures* testes requiruntur, ut contingit in testamentis — Sed ordinarie *duo* testes sufficiunt in omni causa; nam ex Angelico ad humanas actiones probandas sufficit certitudo moralis. Hinc illud: *duorum hominum testimonium verum est* [6].

Q. 2. *Quandonam quis tenetur testari?*

R. Tenetur quilibet testari: — 1 *ex charitate*, cum nempe id necessarium est ad avertendum grave vel proximi vel Reipublicæ damnum; — 2 *ex præcepto*, cum judex *legitime* et *juridice* interrogat; præceptum enim justum obligat in conscientia.

Porro judex censetur *legitime* interrogare, si de ea re interroget quæ esse possit materia judicii. Unde hoc capite non teneris respondere, si te interroget de auditis in confessione, aut si deberes testificari contra tui vel tuorum damnum; nam præceptum humanum regulariter non obligat cum tanto incommodo.

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *n.* 215.

2) Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *nn.* 255, *et seqq.* — Mascbardus, *De probationibus, vol.* 3. — Et Cod. Albertinus proced. crimin. art. 146 et seqq.; 168 et seqq.; 655 et seqq.

3) Art. 25 et 388. — C. A. pœn. p. 2. §§ 366, et seqq.

4) Art. 1454. 5) C. Præterea 2 de spons. 6) Joan. 6.

Censetur vero interrogare *juridice*, cum est semiplena probatio; v. g. *vel* unus adest testis de visu aut de auditu proprio, *vel* adest notorietas aut infamia criminis aut manifestum criminis indicium, *vel* si ipse accusator se offerat ad delictum compluribus testimoniis comprobandum [1].

Sed (quæres) *an etiam Ecclesiastici possint citari ut testes coram judice laico?* Habita licentia a proprio superiore, ut ita salventur, si qui vigent Canones [2], utique Clericus potest citari ut testis coram judice laico [3]. Ne scilicet in defectu pereat justitia: hinc testimonium ferre munus publicum habetur. Juramentum autem de veritate dicenda emittet non *tactis Scripturis* more laicorum, sed *tacto sibi pectore* more Sacerdotali.

Quod si citetur uti testis in causa criminali, tunc (ad evitandum irregularitatis periculum) debebit præmittere protestationem præscriptam a Bonifacio VIII, se nempe non agere neque ad vindictam neque ad pœnam sanguinis; sed tantummodo se testari vel ad defensionem sui aut suorum; vel ad veritatis manifestationem ac justitiæ publicæ utilitatem.

Q. 3. *Quibus in casibus testis peccat in judicio?*

R. Peccat in judicio testis:

1 Si affirmet quod ignorat; nam esset mendacium perniciosum: *vel* si veritatem aperiat quam deberet celare; hæc enim imprudentia vergit in damnum alterius.

2 Si pretium pro dicenda veritate acceptet; cum eam gratis dicere jure teneatur.

1) Hæc omnia æquivalent semiplenæ probationi, qua interveniente, delictum non amplius dicitur secretum; ac proinde judex habet jus, ut testis veritatem dicat ad bonum publicum.

2) Sic *Cap. quoties* 21 *caus.* 22. *q.* 5 dicitur; *juramentum Clericus laico præstare non debet.* — Et *cap. Inhærentes* 1 *de juram. calumniæ*, habetur: *Episcopus, inconsulto Romano Pontifice, vel quisque Clericus, inconsulto Prælato suo, minime jurare audeat.* Et huic est conformis Instructio S. C. Immunitatis data 14 jun. 1823 pro Regno Sabaudiæ.

Hoc valet, etsi juramentum sit de re alioquin honesta. Si enim esset de re illicita ac mala, nulli dubium a nemine illud præstari posse, neque ipso metu mortis; sed tunc Clerum Gallicanum imitari oporteret, qui in persecutione anni 1790 fortiter restitit, ac mori potius elegit, quam schismaticam et hæreticam *Constitutionem civilem Cleri* jurare; in ea enim, dicente Pio Papa VI, Brevi anni 1791, 10 martii, *non solum disciplinaria, sed et alia non pauca in eversionem puri immutabilisque dogmatis congeruntur.*

Articulos dictæ Constitutionis refert Bouvier, *Inst. Theol.* Tract. *De vera Ecclesia*, in fine. — Heroicam vero Cleri Gallicani virtutem mire describit Barruel, *Storia del Clero di Francia, durante la rivoluzione dei francesi*, 3 parti.

3) *V.* Ferraris, *Bibliot. Concion. etc.* V° *Testis* art. 1; *et* V° *Juramentum*, art. 2 n. 44.

Q. 4. *Ad quidnam tenetur testis, si falsum deposuerit cum damno alterius?*

R. *Vel* testis falsum deposuit ex ignorantia invincibili, ex inadvertentia, aut ex oblivione inculpabili; *vel* scienter et advertenter.

Si 1, tenetur quidem testis quod dixit retractare ad damnum eo quo potest modo impedire, non vero illatum reparare, nec grave detrimentum subire ad tollendam causam inculpabiliter positam; cum nulla ratione peccaverit, neque aliquid sit consecutus.

Si 2, tenetur testis non solum reparare omnia damna, quæ jam evenerunt; sed tenetur etiam ex justitia damnosum testimonium revocare cum pari suo damno; ergo etiam cum periculo vitæ, si accusatus vi testimonii falsi ad mortem fuerit condemnatus. Ratio, quia in pari causa melior est conditio innocentis.

Hic notandum, tum *Synodum Novariensem,* tum *Codicem pœnalem Albertinum graviter animadvertere (ex dictis supra art.* 1, *§* 1*) in* falsos testes.

Q. 5. *An teneatur ad restitutionem testis, qui judici legitime interroganti veritatem celavit dicens, se nihil scire?*

R. Affirmant Salmanticenses, Sanchez, Sotus, aliique teneri ad restitutionem testem, qui in judicio veritatem celavit; quia testis ex justitia ob bonum publicum tenetur veritatem fateri.

Sed Lugo, Molina, Raynaudus cum aliis id negant, quod merito Lessius putat probabile; quia revera testis non tenetur veritatem deponere, nisi *vel* ex præcepto judicis, *vel* vi præstiti juramenti. Tacendo itaque veritatem non peccavit contra justitiam [1], sed tantummodo contra obedientiam, vel etiam contra religionem [2].

Idem dicunt probabilius, etsi testis juraverit se dicturum veritatem; nam jurando non intendit se ligare, nisi religionis vinculo.

Et idem verius ac communissime adhuc obtinere ajunt de eo, qui

1) Intellige *commutativam;* utique enim peccaret contra legalem; quia quilibet civis utpote pars societatis tenetur quantum in se est publico bono prospicere: facit autem ad publicum bonum, ut impii puniantur. Imo vel contra ipsam commutativam justitiam peccaret, qui falsum deponeret, casu quo fuerit vocatus ad testificandum de contractu; tunc enim ipse assumendo testis officium, sese implicito pacto obligavit ad testificandum, quando ipsius testificatione contrahentes indigerent ad proprium initum contractum probandum.

2) Dispar autem est conditio judicis a teste; judex enim ex quasi contractu cum Republica inito tenetur *ratione officii sui* et *ex justitia* justam sententiam ferre, et ideo si negligat tenetur ad restitutionem. Testis vero non ex justitia commutativa, sed tantum ex obedientia, et religione tenetur ad illum officium, vel ex justitia legali.

Neque suo mendacio aliquod positivum impedimentum posuit, sed simpliciter impedimentum non removit: unde damni non est vera ac positiva causa, sed negativa tantum.

sine causa se occultat ante citationem. Imo communius et probabilius etiam post citationem; nam *ante* sola charitas; *post* etiam obedientia; in neutro tamen casu obligat justitia.

Attamen in foro externo qui falso insimulat, ut eximatur a testimonio ferendo, tenetur de damnis et carcere punitur; cum ideo justitia legalis impediatur in fine suo [1].

§ IV. — *De obligationibus Advocatorum et Procuratorum*

Q. 1. *Quænam sunt Advocati obligationes?*

R. *Advocatus* vel *causidicus* ille est, qui suum litigantibus præbet auxilium vel consilio, vel voce, vel scripto.

In advocatis, ut rite munere fungantur, requiritur: — 1 *scientia sufficiens*, ne se periculo exponant graviter nocendi; — 2 *justitia causæ*, nam injustum est injustitiam tueri; — 3 *fidelitas ac diligentia*, ideo enim conducti sunt, ut utiliter negotium gerant; — 4 *pretium justum*, nam excessus in omni re malus est. Unde si a lege sit taxatum, illud tenendum: sin autem, prudentum judicio et proborum consuetudini erit accomodandum.

Aliquando tamen advocatus tenetur gratis patrocinari, nempe in *extrema* cum gravi suo incommodo; in *gravi* vero necessitate proximi cum aliquali suo incommodo. Ratio est lex charitatis. Hinc illud: *qui trahuntur ad interitum, liberare ne cesses* [2]. Quamquam sapienter a lege suus pauperibus advocatus designatus est.

Q. 2. *Ad quid tenetur advocatus antequam patrocinium suscipiat?*

R. Advocatus antequam patrocinium suscipiat, tenetur accurate perpendere causæ æquitatem et probabilitatem. *Æquitatem*; iniquum enim esset tueri injustitiam: *probabilitatem*, ne temere clientem ignarum periculo litis amittendæ exponat.

Quare concludimus, advocatum teneri ad restitutionem, si cum falsa promissione vel inani victoriæ spe sumptibus clientem involvit. Quod etiam dicendum, si statum causæ, seu illius amittendæ periculum ei indicare neglexerit: quo cognito, cliens litigaturus non fuisset; deficeret enim tunc advocatus in eo ipso, propter quod stipendium accipit.

Q. 3. *Quomodo se gerere debet advocatus in causa tractanda?*

R. Advocatus in causa tractanda:

1) Ita in Cod. pœnali Albertino, *art.* 235. — C. A. pœn. p. 2. SS 279, et seqq.
2) Prov. 24.

1 Debet illam adhibere *curam*, quam in simili negotio adhiberent viri prudentes ejusdem conditionis absque ulla personarum distinctione. — Hinc si differat causæ expeditionem cum clientis sui præjudicio, vel plures acceptet quam possit expedire, peccat profecto, et tenetur ad restitutionem. Nam ex stricto justitiæ præcepto debet clientis sui bono providere tempore et modo congruo.

2 Tenetur *veritatem* in omnibus sequi; nam mendacium semper peccatum est. Quare peccat si producat scripturas falsas vel testes corruptos: item si falsas proferat leges, vel usu jam abrogatas, vel eas in falsos sensus detorqueat. S. Thomas [1] tamen docet non peccare advocatum, si adversario in causa *manifeste justa aliquid prudenter occultet* (dummodo nulla utatur falsitate, allegando v. g. falsa vel mendacium proferendo); quia esset sincere, ut ipse se decipiat [2].

3 Tenetur *rationes* et *fundamenta* clientis, quem juste defendit, et *secreta* causæ adversario caute celare. Quod si ea patefecerit, et ideo cliens causam suam amiserit alias eam victurus, teneretur ad restitutionem; quia contra officium fecisset.

Sed (quæres) *an advocatus in causa dubia possit tam actoris, quam rei partes suscipere?*

Si causa est *civilis*, potest utique tam *actoris* quam *rei* partes suscipere; uterque enim habet jus rationes suas in judicio proferendi. Cur ergo facultatem non habebit advocatus eosdem patrocinandi?

Si causa est *criminalis*, non licet ei partem tueri actoris contra reum; in dubio enim judex non potest decernere pœnam adversus reum; ergo neque advocatus eandem prosequi. Alioquin judicem ad iniquam sententiam impelleret.

Quid (dices) *si advocatus causam minus probabilem velit tueri?*

Si agatur de actore tuendo, gravis agitatur quæstio. Est tamen *communius* cum Lorca et Sanchez, quibus et nos adhæremus, posse utique advocatum causam illam defendere; *tum* quia opinio minus probabilis potest in decursu disquisitionis judiciariæ evadere probabilior, uti sæpe contingit; *tum* quia multoties opinio, quæ advocato apparet minus probabilis, potest judici probabilior apparere.

Hic tamen duo notamus:

1 Quod hoc tantum currit, si probabilitas sit juris. Nam si sit

1) 2. 2. q. 71. a. 3.

2) Hic autem notandum, quod non ideo tenetur advocatus restituere, quia fraudulenter egit; potest enim nihilominus causa sua esse justa. Quo in casu peccaret quidem fraudulenter agendo, ac injuriam irrogaret Reipublicæ perverten lo ordinem judicii. Sed nihil deberet alteri parti; cum de facto pars contraria non fuisset injuste læsa.

facti, etiam in pari probabilitate, advocatus causam illam defendere prohibetur; quia tunc currit adagium: *in pari causa favendum est reo;* ideoque sententia jam est certa.

2 Quod advocatus tenetur clientem suum facere certiorem de minori causæ suæ probabilitate, si adhuc velit litem prosequi [1].

Diximus *si agatur de actore tuendo:* si enim agatur de defendendo reo, est *communiter* receptum, quod eo in casu potest advocatus illum defendere. — Imo potest in causa criminali reum defendere, etsi ejus crimen certo cognoscat. Sicut enim reus pœnam, quam meruit; tuta potest conscientia a se declinare, donec convincatur; ita licet advocato quærere media, ne convincatur; dummodo tamen neque aliis fraudibus utatur.

Q. 4. *Ad quid tenetur advocatus, qui causam injustam agit?*

R. Statim ac advocatus cognoscit *injustitiam* suæ causæ, debet clientem admonere et eum deserere, ne illius injustitiæ cooperetur. Quo in casu neque potest compositionem suadere; cum ea non habeat locum, nisi in re dubia [2].

At si nihilominus causam injustam egerit, tenetur compensare damna omnia, quæ inde utrique parti obveniunt: parti quidem contrariæ restituere tenetur *ex peccato commissionis;* quia illi fuit causa positiva damni: suo autem clienti si erat in bona fide, *ex peccato omissionis;* quia ex officio eum admonere omnino tenebatur de causæ injustitia [3].

Q. 5. *Quænam sunt obligationes procuratorum?*

R. *Procurator* ille est, qui litigantis mandato et nomine causam in judicio prosequitur.

In ipso autem (sicuti de advocatis dictum est) requiritur *scientia, justitia, fidelitas, diligentia,* et *justum pretium.*

Hinc maxime peccare dicendus est procurator:

1 Si litem suscipiat *injustam;* vel *plures causas* procuret, quam possit opportune expedire; vel si *plus mercedis* accipiat, quam ipse mereatur.

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *n.* 222.

2) Posset tamen compensationem suadere adversario, si advocatus prævideat quod suus cliens ipsum erit vexaturus; esset enim ei suadere redemptionem ab injusta vexatione. Non tamen posset adversario injustitiam causæ sui clientis aperire, ut docet Angelicus 2. 2. q. 71. a. 2., nisi forte adversarius capite plectendus esset; et cliens contra ipsum injuste procederet.

3) Si tamen cliens sit in mala fide, ipse tenetur primum restituere uti *mandans.* Quod si non restituat, tunc secundo loco tenetur advocatus restituere, nempe ut *executor.*

2 Si reo vel actori suadeat, ut *veritatem neget:* aut si *incuria* sua vel *culpa* causa perdatur.

3 Si tribunali vel foro sine legitimo impedimento non *intersit*, cum debet. Vel litigantes inducat ad *compositionem injustam*. Aut *differat* causam vel judicem *pervertat*, vel *terminos* petat superfluos.

4 Si *falsos testes* adhibeat etc. In his enim omnibus deficit in officio proprio; ideo tenetur de damnis.

Q. 6. *An advocati et procuratores possint cum suis clientibus inire contractum circa res litigiosas, quarum patrocinium habent?*

R. Non possunt ex Codice *civili Albertino: gli Avvocati e Procuratori non potranno nè per loro nè per interposta persona stabilire coi loro clienti alcun patto, nè fare coi medesimi contratto alcuno di vendita, donazione, permuta o altro simile sulle cose comprese nelle cause nelle quali prestano il loro patrocinio, sotto pena di nullità e delle spese, danni ed interessi* 1.

Imo *Codex Albertinus pœnalis* decernit in delinquentes suspensionem ab officio, et mulctam pecuniariam 2. Quod merito statutum est, ne detur locus fraudi, ac litis exacerbationi.

§ V. — *De referentibus, Secretariis ac Notariis* 3

Q. 1. *Quænam sunt obligationes Referentium in judicio?*

R. *Referentes* vel *Ponentes* ii sunt, quibus litis examen committitur, ut illam judicibus referant definiendam.

Hi porro debent *primo* recte scire quæ ad munus proprium pertinent. *Deinde* necessariam adhibere diligentiam, ut iisdem faciant satis; alioquin ipsis merito imputabuntur obventura damna, cum voluntarie munus susceperint imperiti.

Porro maxime peccare dicendi sunt Referentes:

1 Si ex *ignorantia* male referant, aut quidquam ad causæ substantiam in relatione *prætermittant*.

2 Si nitantur magis unius, quam alterius partis *rationes* explicare. Vel si *sententiam* alterutri manifestent antequam legitime edita sit; cum inde possint gravia incommoda exoriri.

Q. 2. *Quænam sunt obligationes Secretariorum?*

R. Præter scientiam muneri suo necessariam tenetur secretarius:

1 Inviolatum (ut ipsum per se officii nomen indicat) *secretum* servare, qua de causa et juramentum emittit.

2 Sine judicis præcepto et *processum litis* et aliud quidquam, quod ad eumdem pertineat, partibus celare.

1) Art. 1604 — C. A. civ. § 879. 2) Art. 323, et seqq.
3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *n.* 227.

3 Testium *depositiones* fideliter transcribere. Ac *graviter* peccaret, si quid in iis recipiendis ipse per se vel augeret vel detraheret vel immutaret quocumque modo in re gravi, atque ad causæ substantiam pertinenti [1].

Q. 3. *Quænam sunt obligationes Notarii, seu Tabellionis publici?*

R. *Notarius* est qui legitime est Institutus ad scribenda et notanda acta vel instrumenta, quæ sive in judicio sive extra fidem faciunt. Notarii munus gravissimum; cum ei publica fides sit commissa.

Huc porro præcipuæ illius obligationes reducuntur, nempe ut sit *peritus*, *fidelis* atque *diligens*:

1 *Peritus:* ex qua parte peccat graviter contra justitiam, si ex officii sui ignorantia vel negligentia *testimonia* aut *solemnitates* necessarias omittat, adeo ut actus nullus evadat.

2 *Fidelis:* unde graviter item contra justitiam peccat, si *juramentum* violet vel *secretum*; si in *depositione testium* aliquid addat aut detrahat gravis momenti.

3 *Diligens:* unde graviter peccat, et de restitutione tenetur, si *acta* negligenter custodiat; vel differat absque justo impedimento *causæ expeditionem;* vel efficiat, ut *processus* et *causa* ad alios judices aut referentes deveniant, quam fori ordo expostulet.

Hæc enim omnia, quæ ex publico et gravissimo officio suo cavere tenetur, contingere non possunt sine gravi aliorum detrimento [2].

Ex Synodo Novariensi *Notariis id imponitur, ut legata pia et alias pias dispositiones testatorum intra sex menses a notitia obitus Episcopo, vel Parocho ipsius defuncti, vel Rectori Ecclesiæ cui legata relicta sunt, vel legatorum piorum promotori manifestent. Si huic muneri non satisfecerint, incurrunt in casum reservatum* 3.

Articulus III. — DE MEDICIS, CHIRURGIS ET PHARMACOPOLIS

Q. 1. *Quænam sunt Medicorum obligationes?* [4]

R. Grave, nobile, ac delicatum munus medicis incumbit; cum ipsa hominum vita ejusque sospitas iis concredita sit. Quanta ergo scientia, probitate, et charitate indigent, ut sui officii partes impleant!

Nempe sedulo medici curare debent, *tum* ut morborum ac

1) *V.* Parisi, *Istruzioni per la gioventù impiegata nelle Secreterie*, *Roma*, 1781.
2) *V. Manuale del Notajo, ossia Istruzione per domande e risposte*, Torino, 1845.
3) Pag. 237 — Etiam *Cod. pœnalis Albertinus* graves decernit pœnas in *publicos officiales*, qui agunt fraudulenter: art. 274, 335 et seqq. — C. A. pœn. p. 1. §§ 85 et seqq.
4) Quod dicitur de *medicis*, id ipsum valet in sua arte de *chirurgis*.

medicamentorum vim agnoscant; *tum* ut cum fastidiosis ægrotis patienter agant; *tum* ne arcanis suæ fidei concreditis abutantur; *tum* ne Dei et Ecclesiæ præcepta parvi faciant [1]. *Medicus sit christianus*, en prima medicorum obligatio ex celebri physico Hoffmann [2].

Q. 2. *Quandonam medici et chirurgi delinquunt in officio suo?*

R. *Vel* propter periculum gravis damni, *vel* propter illud quod inferunt plerumque irreparabile, gravissime peccant:

1 Si absque *sufficienti scientia* gravis alicujus morbi curam suscipiant; vel si insolito morbo grave item et *speciale studium* non impendant; vel si *medicamenta nondum probata* ceteris jam probatis et probabiliter utilibus experimenti gratia præferant.

2 Si cognito infirmi periculo, opportune *non adsint*, aut *medicos alios* vocari non sinant.

3 Si quid suadeant *Dei honori* vel *legis præcepto* contrarium, vel facile et sine necessitate a *jejunio* liberent, et *esum carnium* permittant diebus vetitis.

4 Si *pauperem* in periculo constitutum contemnant et negligant.

5 Si *morbos pudendos* cum ægri infamia pandant sine causa etc.

Ex *Codice pœnali Albertino* medici et chirurgi tenentur sub pœna intra horas 24 denuntiare quos curaverint vulneratos. Item graviter puniuntur, si cuipiam, ut a publico liberetur officio, falsam fidem faciant 3.

Q. 3 *Quando desperatur de infirmo, potestne medicus applicare remedia quæ dubitat, num prosint an obsint?*

R. Certum, et commune est:

1 Esse applicandum remedium, quod *probabiliter* sit profuturum, si aliud certius non habeatur. Est enim infirmo, modo quo potest, providendum.

2 Si remedium sit dubie profuturum et certo non nociturum, omnino illud applicandum esse; habetur enim tunc aliquid spei, nihil vero timoris.

1) *V.* Angeli, *Il medico giovane al letto dell'ammalato* — Scotti, *Catechismo medico p. 3. c.* — Sava, *Sui pregi e doveri del medico.* Milano 1845.

2) Veri medici quo sunt in sua arte sapientiores, eo sunt religiosiores. Unde ad rem ajebat celebris medicus Broesiche: *tanta est inter Deum, religionem et medicum connexio, ut sine Deo et religione nullus exactus medicus esse queat.*

Sane medicina a Deo est (*Eccli.* 38): ac ne dum materialismum inducat; imo Dei providentiam mirabiliter commendat, *tum* in herbarum virtute quam inquirit, *tum* in admiranda humani corporis structura, cui studet. Unde quidam anotomiam Dei existentiæ, atque sapientiæ evidentem demonstrationem appellat — *V.* Moserus, *De medicis sanctis* — Albertus, *De convenientia medicinæ cum Theologia practica* — Matthias, *De habitu medicinæ ad religionem* — Chiappa, *Della vicendevole dipendenza tra la morale e la medicina* etc. etc.

3) Art. 236, et 373 — C. A. pœn. p. 2. §§ 141, et seqq.

Quando vero dubitatur, an remedium profuturum sit, an nociturum, tunc sententia, quæ nobis videtur satis probabilis et fortasse etiam probabilior, docet illud applicari posse *(ad ejus tamen salutem curandam)*, casu quo agatur de infirmo sine spe. Nam conformius est prudentiæ et voluntati ipsius infirmi (maxime si is expresse consentiat) applicare illi remedium dubium, quam illud omittere cum certitudine mortis [1].

Diximus *ad ejus salutem curandam;* non enim id fieri posset ad experimentum faciendum pro aliis infirmis. Sane est illicitum quærere experimentum in alterius vita.

Q. 4. *An medicus debeat infirmum monere de Confessione?*

R. Si agitur de morbo mortali, utique medicus tenetur vel ipso jure naturali infirmum monere de Confessione sacramentali peragenda. Unusquisque enim tenetur, cum potest saltem sine gravi suo detrimento, periculum æternæ damnationis a proximo suo removere.

Quid (quæres) *si morbus hic et nunc non sit mortalis?*

Concilium Lateranense IV sub Innocentio III (an. 1215) præcipit districte (ideo sub gravi) omnibus medicis, ne infirmos in curam recipiant, nisi prius confiteantur [2] — S. Pius V Constitutione *Supra gregem* data anno 1566 confirmans tale præceptum insuper jussit, ut medici non antea infirmi curationem suscipiant, quam eum admonuerint de Confessione peragenda. Eisque prohibet, ne eum ultra tres dies invisant, nisi *scripto Confessarii resciant* eum esse confessum — Statuit etiam, ut medici antequam Doctoratus gradum consequantur, jurent se tale præceptum observaturos.

Porro communior sententia, cui consentit Benedictus XIV [3], vult quod præfatum præceptum, etsi non obliget in quocumque morbo levi (quod esset ridiculum ex Suarez), neque tamen intelligendum est urgere dumtaxat in morbis actualiter periculosis; sed etiam in illis, qui judicantur posse imposterum periculosi fieri. Nam Innocentius, uti se exprimit, hoc dedit præceptum, ne infirmi si monerentur in morbo mortali, facilius mortis periculum incurrerent; ergo supponit esse monendos antequam morbus mortalis evadat — Adde in morbo jam nunc mortaliter periculoso talis obligatio oritur ab ipso jure naturæ, uti diximus [4]. Utinam autem Constitutio hæc

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 1. *n.* 46; *et l.* 4. *n.* 291.

2) *C. cum infirmitas 3 de pœn. et rem.* 3) *Notificatione* XXII.

4) « Hæc sententia (notentur hæc verba s. Alphonsi, *Praxis Conf. n.* 57) mihi « videtur vera. Hoc tamen non obstante, in contrarium est praxis medicorum etiam « timoratæ conscientiæ, qui non solent monere infirmos ad confitendum, nisi cum

observaretur ab omnibus! quot infirmi damnationem vitarent, qui ob medicorum oscitantiam Confessionem procrastinando inconfessi, aut male confessi decedunt! [1]

Sedulo est animadvertendum ad hujus præcepti implementum sufficere: — 1 si medicus moneat infirmum etiam *per alios*; jam enim totus finis obtinetur. Ita Mazzota, Suarez, Vega, Viva, etc.; — 2 si habeat *aliorum testimonium*, qui sint fide digni, infirmum nempe confessum esse. Ita Barbosa, Diana, Sanchez, etc.; — 3 si moraliter certum sit, quod infirmus sit in *bono statu*. Ita Eagnanus, Navarrus, Sylvius, aliique cum s. Antonino; nam tunc cessat omne periculum male moriendi.

Si tamen infirmus monitus de Confessione, nolit obstinate eam peragere, et esset in periculo si a medico desereretur, adhuc potest cura eidem exhiberi. Ratio quia Pontificis decretum non adversatur charitati, quæ favet etiam obstinatis quoad potest. Hoc esse *commune* Theologis et Canonistis docet Benedictus XIV [2].

Q. 5. *An infirmus teneatur medicum vocare, eique parere?* [3]

R. Ad vitam, ejusque sospitatem tuendam ipsa natura nos impellit [4]. Ubi ergo sanitas nostra turbatur, *ordinarie loquendo* satis non est morbum patienter ferre; sed *casu quo per remedia simpliciora morbus non pellatur*, tenemur medicum adhibere, cum possumus, ejusque præscriptionibus obtemperare, *si extraordinariam molestiam non importent.* Hinc Scriptura: *honora medicum propter necessitatem; etenim illum creavit Altissimus. Altissimus creavit de terra medicamenta, et vir prudens non abhorrebit illa* [5].

Diximus 1 *ordinarie loquendo*; non enim peccaret (ut dicunt

« infirmitas probabiliter jam periculosa effecta est — Neque in hoc putant peccare adver« sus juramentum præstitum juxta Bullam innixi doctrinæ plurium auctorum sentientium, « quod præfatum juramentum non obligat, nisi pro illa parte, pro qua a consuetudine re« ceptum est — Ceterum non dubitandum, quin mortaliter peccent saltem medici illi, qui « omittunt monere infirmos *(maxime spectatæ dignitatis)*, cum jam infirmitas est peri« culosa ». Hos porro vult Sanctus Noster, ut Confessarius interroget ac moneat, *non obiter, sed cum calore; nam ex hoc pendet salus spiritualis medici, et omnium infirmorum qui sub ejus cura erunt.*

Imo ubi viget Concilium Provinciale Romanum celebratum sub Benedicto XIII, lata est excommunicatio Episcopo reservata in medicos, *si tertiam post infirmi visitationem, ab infirmi cura non abstineant, infirmus dum usque ipse Pœnitentiæ non susceperit sacramentum* (tit. 32. c. 1).

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 182; *et l.* 6. *n.* 664   2) Loc. cit.

3) *V.* Staph, *Theol. Mor. T.* II, §§ 284, *et seqq.* Cujus quidem doctrinam nos hac in re contraximus.   4) Ephes. 5. v. 29.

5) *Eccli.* 38 — Est contra Anabaptistas, qui usum medicinæ a Deo reprobatum docent. Vid. *Cornelius a Lapide* in l. cit.

Cajetanus, Navarrus, Sanchez, Viva) qui medicinam respueret, si id faceret ad se mortificandum; neque adsit periculum mortis [1]; neque ideo propria munia negligat.

2 *Casu, quo per remedia simpliciora morbus non pellatur;* in pluribus enim natura ipsa per convenientem *diætam*, ut dicunt, vel per remedia vulgaria [2] convalescit. Neque nos delicatulos, ac meticulosos esse decet; qui enim medice vivit, miserrime vivit.

3 *Si extraordinariam molestiam non importent;* nam nisi rationes speciales occurrant, tenemur tantum ad remedia ordinaria, quæ scilicet communes vires non superant [3].

Q. 6. *Quandonam Pharmacopola peccet in officium suum?*

R. Pharmacopola, qui artem periculis plenam exercet, maxima cautela opus habet ex vi officii sui. Hinc patet ipsum peccare:

1 Si absque *scientia* et *diligentia* medicamenta conficiat. Vel si unum medicamentum pro alio cum *gravis damni* periculo porrigat.

2 Si medicamenta suppeditet ad procurandum *abortum*. Aut vendat remedia *inutilia;* vel *plus justo* pro pharmacis exposcat [4], etc.

CAPUT SECUNDUM

DE OBLIGATIONIBUS PRIVATIS

Articulus I. — DE OBLIGATIONIBUS IN SOCIETATE PATERNA [5]

§ I. — *De obligationibus Parentum* [6]

Q. 1. *Quænam obligationes parentum ad filios quoad corpus?*

R. Parentes tria debent filiis suis *quoad corpus*, nempe providentiam *vitæ*, providentiam *victus*, providentiam *status:*

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 30, 32, 372.

2) Cavendum tamen ab illis pseudomedicis huc illuc cursitantibus, qui superstitiosa remedia vendunt, ac plebem insigniter decipiunt ejus integritati ac religioni insidiantes.

3) *V.* dicenda *Tractatu, De Restitutione* ubi *de suicidio.*

4) Gregorius XIII Const. *Officii nostri* omnem vetuit societatem pharmacopolas inter et medicos aut chirurgos. Hic vid. Cod. tum *militaris Albertinus*, art. 316; tum Cod. *Albertinus pænalis communis*, art. 427, 428 — C. A. pœn. p. 2. §§ 100, et seqq.

5) In hoc articulo duo semper præ oculis habenda sunt:

1 Quemcumque actum, qui ex se charitati, justitiæ etc. opponitur, *novam malitiam* induere si erga parentes exerceatur, ac vicissim; quia præter virtutem, cui directe adversatur, lædit etiam ipsam pietatem.

2 Hoc pietatis vinculum locum habere etiam cum *fratribus, sororibus, nepotibus,* aliisque *consanguineis* et *affinibus* (etsi non ita stricte); adeo ut ipsis etiam ex vera pietatis lege succurrere debeamus in necessitate constitutis, habita ratione circumstantiarum ex judicio prudentum — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 340.

6) *V.* La famiglia cristiana, ovvero ammaestramenti e regole del viver cristiano per ogni stato di persone secolari, proposti da s. Carlo, dal b. Valfrè, dal V. Strambi, diretti specialmente ai padri e madri di famiglia, *Novara* 1812, *tip. Miglio.*

1 *Providentiam vitæ.* Ex quo capite tenentur ab ipso conceptu sedulam prolis curam suscipere; illudque omne avertere, quod ejusdem vitæ obesse possit. Hoc vel ipsa natura docet: *nam filius*, ut ait Angelicus, *est aliquid patris* [1]. — Hinc peccant mulieres uterum gerentes, *si* nimis gravia ferant pondera, vel immoderato labori vacent; *si* currant vel saltent; *si* intemperanter bibant vel comedant, ut se periculo abortus exponant [2].

2 *Providentiam victus*, nempe omnia pertinentia ad cibum, vestitum, habitationem, medicinam etc. Qui enim dederunt esse, illud pro posse conservare tenentur [3]. — Nec refert, quod proles sit spuria; de jure naturæ est, ut pater alat filium quocumque modo genitum.

3 *Providentiam status*, nempe filiis de futuro statu providere. Patet ex allata ratione; *non enim debent filii parentibus*, ait Apostolus, *thesaurizare, sed parentes filiis* [4].

Quare dicendi sunt peccare [5]:

1 Qui sine gravissima ac impellenti causa prolem exponunt locis piis, cum sit contra pietatem.

2 Qui non adhibent diligentiam saltem mediocrem, ut acquirant *bona*, quibus filii alantur; habeantque *hæreditatem* sibi convenientem.

3 Qui filiabus absque justa causa *congruam dotem* denegant, v. g. quia religionem ingredi velint, vel quia ipsis invitis nupserint, saltem si non nupserint indigno.

Hic duo ex *Codice civili Albertino* notanda occurrunt:

1 *I conjugi col solo fatto del matrimonio contraggono unitamente l'obbligazione di nutrire, mantenere ed educare i loro figli.*

2 *Le spese del mantenimento e dell'educazione incombono principalmente al padre. Ove questi non abbia mezzi a ciò sufficienti, vi saranno tenuti la madre o l'avo paterno od ambidue, avuto riguardo alle rispettive facoltà ed alle particolari circostanze. In difetto vi saranno tenuti gli altri ascendenti paterni, quindi i materni* 6.

1) I. 2. q. 100. a. 5.

2) Hinc peccant etiam mariti, qui uxores percutiendo aliisque modis vexando, in abortus periculum impellunt. 3) *Ex c. de eo qui duxit* etc. 4) 2. Cor. 12.

5) Ex Layman, Diana, Salmanticensibus aliisque *probabiliter* esset justa causa illegitimitas prolis.

6) Art. 116. — C. A. civ. SS 137, et seqq. — Pro casu, quo conjuges invicem separentur, vid. dicenda *de Matr.* in fine — Hic notandum etiam, quod *Lit. Patentibus* 17 jul. 1815 in Regno Sabaudiæ (vel quoad Sardiniam *ex lege 5 feb.* 1850, statuitur annua pensio 250 libellarum in favorem patris, qui duodecim filios uno temporis puncto vivos habeat, si tamen in extrema necessitate sit conjectus, quæ quidem singulo quinquennio legitime comprobanda erit: patre mortuo, hæc pensio confirmari poterit in matris superstitis favorem. Quæ nova lex incepit vim exercere suam ab an. 1846 pro casibus ex tunc occurrentibus. — *V.* etiam Circolare del 29 dic. 1815 per l'esecuzione delle dette Patenti.

Q. 2. *An mater teneatur lacte proprio prolem alere?*

R. *Affirmative:* mater tenetur prolem suam alere lacte proprio, nisi habeat justam excusationis causam, v. g. infirmitatem, debilitatem [1]; quia ad hoc natura evidenter impellit.

Licet autem sit *probabilius*, quod mater non teneatur nisi sub *veniali* prolem suam lacte proprio nutrire; cum ejus obligatio gravis huc respiciat, ut nempe proles bene alatur. Tenetur tamen *sub mortali* bonam ei nutricem quærere, si ipsa non possit, vel nolit hoc per se onus sustinere; lactis enim qualitas plurimum confert ad salutem atque ad mores [2].

Q. 3. *Quænam obligationes parentum ad filios quoad animam?*

R. Obligationes parentum ad filios quoad animam sunt:

1 Curare, ut filii vix nati *baptismatis gratia* regenerentur. Nam hoc primum est omnium spiritualium bonorum omnino necessarium; parvulorum autem vita variis periculis obnoxia est.

Synodus Novariensis prohibet illud differri ultra triduum sine Episcopi licentia, comminata etiam excommunicatione, si ultra octiduum differatur [3].

2 Eos vix usu loquelæ præditos vel per se vel per alios edocere præcipua *christianæ doctrinæ* capita, Diœcesis Catechismum adhibendo, ut instructio securior et uniformior sit. Item curare, ut a primis annis, a quibus ceteri pendent, sacramenta, catecheses, ac sacras functiones frequentent [4]. *Filii tibi sunt? erudi illos, et curva illos a pueritia eorum* [5]; nam (grande consectarium!) *adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea* [6].

1) Excusant etiam fœminam nobilem ob consuetudinem Salmanticenses cum Navarro, Azorio, Trullench, etc. etc.

2) *V.* Benedictus XIV, De Synodo Diœces. L. 11. c. 7 — Conte Benven. di s. Rafaele, *Ragionamento intorno all'obbligo di allattare i proprii figliuoli — Précis de phisiologie humaine pour servir d'introduction aux études de la philosophie et de la Théologie Morale, suivi d'un Code abrégé d'hygiene pratique,* Ouvrage spécialement destiné au Clergé et aux Séminaires par P. I. C. Debreyne Docteur en médecine. *Bruxell.* 1845. — Roberti, *Opere vol.* III.

3) Tit. *de bap.*

4) Curandum etiam, ut cultus Dei intra domesticos parietes vigeat; *etenim,* uti observat pius Staph § 223, *præterquamquod exinde pius religionis sensus atque orandi studium plurimum foveri soleat, multæ etiam morum corruptelæ arceantur, et totus familiaris convictus intimior evadit... Repeto quod innui: etiamsi Rosarium finito labore diurno plerumque multis cum distractionibus recitari soleat; iis tamen in ædibus, ubi hæc devotio nullo die omittitur, plerumque plus probitatis invenies, quam ubi omnis cultus domesticus in desuetudinem abiit.*

Hunc cultum constituunt tum devotæ comprecationes, tum pia lectio et colloquia ad ædificationem facientia. Præcipue mos ille commendari meretur quo pater, vel mater familiæ Doctrinam in Ecclesia exceptam cum suis repetit, atque eorum captui magis accommodare studet.

5) Eccli. 7.

6) Prov. 22.

3 Iisdem *bono exemplo* præesse: *mementote*, monet parentes d. Hieronymus, *mementote vos magis exemplo docere filios, quam voce* [1]. *Synodus Novariensis reservat consensum dictis vel factis a parentibus libere præstitum, ut filia alteri copiam sui faciat, si hæc inde sequatur.*

4 Delinquentes *corripere* [2]; nam *qui parcit virgæ, odit filium suum* [3] — Cavere tamen debent, ne in corrigendo modum excedant [4], vel in blasphemias prorumpant. Quod majoris esset nocumenti.

5 Eos a fallacibus *mundi illecebris, pompis*, atque *voluptatibus* avertere; et præcipue a *locis suspectis*, a *clandestinis conventiculis*, a *colloquiis amatoriis* atque *periculosis*, quæ maxime haberi solent cum personis diversi sexus [5] — Unde eos monet Apostolus: *educate filios in disciplina, et correptione Domini* [6].

6 Denique ipsis omnem libertatem relinquere circa *status proprii* electionem: *non tenentur*, ait Angelicus, *nec servi dominis nec filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda* [7]. Ratio est quia homo non hominum, sed Dei voluntatem sequi debet, qui in omnium corda diversi status semina jecit — Dein quod liberum linquitur a Deo, uti est consiliorum observatio, ab homine ligari non debet [8].

Hinc graviter peccant parentes, qui filios invitos cogunt etiam indirecte ad statum perpetuum; vel e contra injuste retrahunt, licet sine vi. Peccant autem graviter tum contra pietatem, cum ex officio teneantur filiorum utilitati incumbere; tum contra charitatem, cum

1) *Epis. ad Lætam.* — *V.* Muzzarelli, *Delle cause dei mali presenti, pag.* 114.

2) *V.* Muzzarelli, *Emilio disingannato*, *Dial.* 1. *T.* 2 — Farini, *Il poco e il troppo nell'educazione, Mod.* 1834 — Sed præ ceteris valde commendandus est atque integer legendus lib. *Perchè spesso a' nostri tempi l'educazione non corrisponde alle premure che pongonsi in essa, Articoli* dell'Abate Ant. Fontana, *già stampati nel giornale di Mil.* L'Amico Cattolico, *ed ora riveduti dall'Autore ecc. Modena* 1845.

3) Prov. 13. 4) Quod sub pœna prohibetur ipso *Cod. pœn. Albertino*, art. 560.

5) Contra tales parentes filiorum suorum peremptores vult s. Alphonsus, ut confessarius sit *inflexibilis in eis deneganda absolutione.* Vix enim dici potest quot inde mala! quibus si a principio non obstent, sero inutiliter medicinam parant — *V.* Liguori, *Homo Apost. Tract. ult. n.* 3; *et Append.* IV. *n.* 6.

Curent etiam parentes, quos libros eorum filii evolvant; nam corrumpunt bonos mores libri pravi. Neque illis omnia indulgeant in victu atque vestitu; secus eos delicatulos, difficiles, superbientes, atque pervicaces habebunt: experientiam interrogent. Hinc ad rem Quintilianus: *utinam liberorum nostrorum mores non ipsi nos perderemus! Infantiam statim deliciis solvimus; mollis illa educatio quam indulgentiam vocamus, nervos omnes et mentis et corporis frangit.*

6) 4. Eph. 6. 7) 2. 2. q. 104. a. 5.

8) *V.* Il Cattolico, *Giornales religioso*, *T.* XXV. *pag.* 217, *an.* 1845 Lugano.

impediant alterius bonum. Ubi insuper notandum, quod ex Tridentino excommunicantur ipso facto (sed absque reservatione), tum *cogentes mulieres ingredi monasterium et profiteri*, tum *qui sanctarum virginum vel aliarum mulierum voluntatem veli accipiendi vel voti emittendi quoquomodo sine justa causa impedierint* [1].

Non tamen negamus, quod parentes complures e religione filios suos avertentes valeant *a mortali* excusari, saltem ad aliquod breve tempus ratione ignorantiæ vel inadvertentiæ, quæ facile in eis esse potest ob vehementem carnis affectionem erga suos [2].

§ II. — *De obligationibus Filiorum*

Q. 1. *Quænam sunt obligationes filiorum erga parentes?*

R. Præcipuæ filiorum obligationes erga parentes sunt *amor, reverentia* et *obedientia* [3]. Amor nempe debetur ratione *causæ*, reverentia ratione *præminentiæ*, obedientia ratione *regiminis*.

1 *Amor:* filii nempe tenentur parentes amore prosequi tam *interno*, hoc est bene iis velle; quam *externo*, omne nempe malum et injuriam ab iis propulsando, benevolentiæ signa iisdem exhibendo, in necessitate tam spirituali quam corporali constitutis subveniendo. *Memento*, ait Ecclesiasticus, *quoniam nisi per illos natus non fuisses, et retribue illis quomodo et illi tibi* [4].

Qui porro in his *graviter* deficit, *graviter* sane peccat. Uti esset si iis ægrotantibus, indigentibus, ac senio confectis opem non ferat; si in mortis articulo constitutis, ut Sacramenta opportune recipiant, non studeat; si jam defunctis exequias fieri juxta propriam conditionem haud curet etc. *Qui affligit patrem et fugit matrem, ignominiosus erit et infelix*, legitur in Scripturis [5]. Sane *da parentibus quidquid habes*, inquit d. Ambrosius, *nondum das quod debes, quia debes quod es* [6].

2 *Reverentia:* filii nempe tenentur parentibus reverentiam profiteri tam *internam*, quam *externam* — *Interna* in eo consistit, ut filius parentes agnoscat tamquam superiores, et inde timorem reverentialem erga eos corde gerat — *Externa* consistit in manifestatione interioris per verba, signa et facta juxta illud: *in opere et sermone et omni patientia honora patrem tuum* [7].

1) *Sess.* 25. *c.* 18 *de R.*

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 339; *et l.* 6. *n.* 850.

3) Quæ tria includuntur ex Catechismo Romano quarto decalogi præcepto: *honora patrem tuum et matrem tuam.*

4) *Eccli.* 7. 5) *Prov.* 19, *et* 20. 6) *L.* 8 *in Luc.* 7) Eccli. c. 3.

Contra hanc obligationem *graviter* vel *leviter* pro ratione materiæ peccant filii: — 1 *verbo*, si asperis, duris et inurbanis verbis, si contumeliis et maledictionibus parentes afficiant; — 2 *signo*, si iis illudant risu, subsannatione et similiter [1]; — 3 *facto*, si parentes deliberate et cum sufficienti advertentia etiam leviter verberent; vel etiamsi manum dumtaxat attollant aut instrumentum sumant ad percutiendum. Imo quibusdam in Synodis peccatum hoc solet inter casus reservatos adnumerari [2].

3 *Obedientia:* filii nempe tenentur parentibus obedire *in omnibus rebus licitis atque honestis*, ita ut omnis inobedientia contra expressa parentum mandata sit ex genere suo gravis. Hinc Apostolus sic filios alloquitur: *filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino* [3]. *Qui non obediunt parentibus, digni sunt morte* [4].

Jure diximus *in omnibus rebus licitis atque honestis;* sicuti enim pater inhonesta et a lege probibita, v. g. furtum præcipere non potest; ita nec filius patri talia præcipienti potest obtemperare. Quia scriptum est: *obedire magis oportet Deo, quam hominibus* [5].

Q. 2. *An filii circa status electionem debeant parentes consulere?*

Q. Quæstio est potissimum de statibus, qui fixi sunt et immobiles, ac maxime de statu *conjugali*, vel *religioso* eligendo.

1 Si agitur de *statu conjugali*, tres sunt sententiæ principales:

Prima, quæ etiam communior est, docet filium teneri sub gravi consulere parentes et illorum consilium sequi; quia illi habent hac in re majorem experientiam, quam juvenes. Huc facit illud: *judicium patris audite, filii* [6]. Quare ipsos non consulere est contemnere et offendere in re ex se gravi.

Secunda tradit, teneri filios sub gravi consilium petere ex allata ratione, non tamen sequi; cum in hac electione sint sui juris.

1) Item si ad dignitatis locum evecti aut divites facti, parentes ex superbia *vel* despiciant *vel* negligant *vel* nosse recusent *vel* erubescant.

2) Imo *graviter* peccant, si parentes in judicio accusent de crimine licet vero; id enim refugit ipsa natura. Unde dicitur: *ne glorieris in contumelia patris tui* (Eccli. 3). Excipitur dumtaxat casus perduellionis in Deum per *hæresim*, vel in Principem per *conjurationem* aut *proditionem*, quando damnum non possit aliter impediri; nam publicum damnum est privato anteponendum — *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* VII. *n.* 1.

Hæc ad rem notat Sporer: *ex aliqua negligentia vel socordia fragilitati humanæ, juvenilis præsertim, præceptum paternum transgredi semel, iterum, aut sæpius (non tamen sæpissime et ordinarie; tunc enim accederet virtualis saltem contemptus et pertinacia), non censetur peccatum mortale inobedientiæ. Cum obedientia paterna tali modo non censeatur lædi graviter; quamvis etiam sic merito paternæ punitioni subjacere debeant etc.*

3) Rom. 1. 4) Coloss. 3. 5) Act. 5. 6) Eccli. 3.

Tertia tandem tenet, quod filius, si contrahat inconsultis vel invitis parentibus, peccat dumtaxat leviter; nam obsequium, quod hac in re parentibus denegat, eos nempe non audiendo, gravem culpam non importat; cum eorum consiliis non adstringatur [1].

2 Si agitur de eligendo *statu religioso*, quamvis filii regulariter debeant parentum consensum humiliter expostulare, benedictionem impetrare, imo usque ad pubertatem expectare, ipsis renuentibus [2]; ordinarie tamen loquendo, certum videtur eos neque teneri neque expedire, ut parentum suorum consilium interrogent; *tum* quia parentes plerumque hac in re nullam habent cognitionem et experientiam; *tum* quia ob proprium commodum de facili mutantur in hostes [3]. Ita docet s. Thomas [4]: *dicitur*, causam tuam tracta cum amico tuo [5]: *propinqui autem carnis in hoc negotio amici non sunt, sed inimici juxta sententiam Domini: inimici hominis domestici ejus* [6]. Idem observat d. Bernardus dicens [7], *sæpe parentes ita se in hac re cæcos exhibere, ut malint filios suos cum seipsis perire, quam salvari procul a se. Oh durum patrem! oh sævum matrem!* [8].

1) Vid. dicenda *De Matr.* ubi *de consensu*.

It. Liguori, *Op. Mor. l.* 6, *n.* 849; et *Hom. Apost. Tract.* XVIII. *n.* 10.

2) Concilium Toletanum x. *c. ult.*; et Tiburtinum *can.* 24.

3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 335; *et l.* 4. *n.* 68.

4) Opusc. 17. c. 10.

5) Prov. 25.

6) Mich. 7.

7) *Ep.* 3. — *V.* Hallier, *De sacris Ordinationibus*, ubi fusius agit de hac quæstione in I Tomo.

8) Ad tollendam vero omnem hallucinationem spirituali adolescentum saluti maxime noxiam, dicimus propositum de *religionis ingressu* esse tale ex natura sua, ut hæc diligentissime perpendi requirat:

1 An *finis*, quo movetur adolescens ad religionem ingrediendum, sit rectus, animæ nempe salus et Dei gloria; intentio enim probat opus.

2 An *disciplina, observantia* et *fervor* vigeat in illo instituto, ad quod ipse vocari se putat; secus enim difficillime poterit perfectionem sectari.

3 An sit *aptus* officiis illius Instituti; aliter in sui et aliorum ruinam illud ingrederetur.

His tribus rite perpensis auxilio docti, prudentis ac pii consiliarii, potest religionem ingredi, quin de magis diuturno examine sollicitus sit, sperans videlicet fore, ut perfectionis semitam tuto pede, Deo opitulante, percurrere possit. Status enim religionis talis est ex Doctore mellifluo, in quo homo *vivit purius, cadit rarius, surgit velocius*.

Unde adolescentes nimis anxios hac super re, et majoris semper probationis cupidos sic alloquitur s. Thomas: *diuturna deliberatio, et multorum consilia requiruntur in magnis dubiis... ingressus religionis est melius bonum, et qui de hoc dubitat, quantum in se est, derogat Christo, qui hoc consilium dedit* (2. 2. q. ult. a. 10) — Idem docet d. Bernardus: *quantos mundi sapientia maledicta supplantat, et conceptum in eis extinguit spiritum, quem voluerat Deus vehementer accendi!... Cum a Deo verbum esse non dubitas, quid opus est deliberatione? Vocat magni consilii Angelus: quid aliena consilia præstolaris; quis enim fidelior, quisve sapientior illo?* (Serm. in Evang. *Ecce nos*).

Sed (dices) *quid si parentes sint in necessitate?* — *Vel* talis necessitas communis est, *vel* est gravis.

Si 1, potest filius ingredi religionem; quia non tenetur se privare gravi bono, ut tale afferat parentibus suis auxilium, sine quo ita vivere possunt, ut grave non patiantur incommodum.

Si 2, adhuc poterit eam ingredi, casu quo in sæculo manens tali necessitati subvenire non possit; nam frustra detineretur in sæculo.

Quod si potest subvenire, tunc audiatur d. Thomas: *aut ipse qui habet propositum intrandi religionem, videt in sæculo non posse vivere sine peccato mortali; vel non de facili. Si timet sibi periculum peccati mortalis, cum magis teneatur saluti animæ suæ providere quam corporali necessitati parentum, non tenetur in sæculo remanere* 1. Secus, uti patet, tenetur remanere.

Quænam (quæres) *gravis ista parentum necessitas, quæ filium retrahere valeat a religione?*

Audiatur idem s. Doctor: *si sine ejus obsequio parentes nullo modo vivere possunt, sic tenetur eis servire et alia opera perfectionis prætermittere, et peccaret eos dimittens. Si vero sine ejus obsequio possunt aliqualiter sustentari, non autem honorifice, non propter hoc tenetur opera perfectionis dimittere* 2.

Quid vero (addes) *si filii jam sint professi, tenenturne* e *religione egredi, ut parentibus subveniant?*

Tenentur in necessitate extrema, quæ nullam agnoscit legem: et egressi ex Decreto Benedicto XIV 1745 subduntur Ordinario loci.

Sed in gravi necessitate probabilius non tenentur; de hac habet Angelicus: *ille, qui jam est in religione professus, reputatur jam quasi mortuus mundo: unde non debet occasione sustentationis parentum exire e claustro* 3.

Q. 3. *Quæ obligationes filiorum erga genitores ex Codice civ. Albertino?*

R. Obligationes filiorum erga genitores ex *Codice civili Albertino* sunt:

1 Ut ipsis semper et ubique exhibeant *honorem* et *reverentiam*: *i figli in qualsivoglia età, stato o condizione si trovino, debbono onorare e rispettare i loro genitori* 4.

2 Ut *alimenta* iisdem, ubi indigeant, suppeditent: *i figli sono tenuti a somministrare gli alimenti a' loro genitori, ed agli altri loro ascendenti, i quali ne siano bisognosi* 5.

1) Quodl. 10. a. 9.

2) *V.* Liguori, *Opuscoli relativi allo stato religioso* — Lessius, *De statu vitæ eligendo* — Pinamonti, *La vocazione vittoriosa* — Rossignoli, *La saggia elezione* — P Natale, *Il Paradiso in terra ecc.*

3) 2. 2. q. 101. a. 4.

4) Art. 210 — Concordat. C. A. civ. § 111.

5) Art. 118 — C. A. civ. § 151.

3 Ut *matrimonium* inire non audeant 1; neque *adoptionem* acceptare sine eorum consensu, idque sub gravissimis pœnis 2.

4 Ut cum genitoribus *cohabitent*, nec paternam domum relinquant sine consensu patris sub his clausulis: *il figlio soggetto alla patria potestà, che non ha per anco l'età di anni 25 compiti, non può abbandonare la casa paterna senza il permesso del padre, salvo per causa di volontario arruolamento alle Regie Truppe* 3 — Quod si urgeat aliquando discessio filiorum e domo paterna, sic provisum est: *quando giuste cause ne rendessero necessaria od evidentemente utile la separazione di abitazione, il Prefetto del Tribunale, prese senza formalità giudiziali le opportune informazioni, darà sul fatto di tale separazione quel provvedimento che crederà più conveniente, senza esprimerne nel suo decreto i motivi* 4.

5 Tandem si filii graviter negligant obligationes suas erga parentes, ex eodem Codice dantur parentibus ipsis remedia efficacissima, quæ eo etiam pertingunt, ut filii in carcerem detrudantur 5.

§ III. — *De obligationibus Tutorum, atque Minorum*

Q. 1. *Quisnam venit nomine tutoris, atque minoris?*

R. Olim *impuberes* cum desinebant esse sub potestate patris, appellabantur *pupilli* 6. Facti puberes, *minores* dicebantur usque ad annum 20m: quo completo, *majores* evadebant. Jamvero qui patris loco deputabatur ad tuendam pupilli personam et bona, dicebatur *tutor*. *Curator* autem erat, cui cura committebatur bonorum et personæ minoris.

Hodie tamen jure civili communi, omni alia distinctione sublata, qui nondum complevit 21m annum, dicitur *minor;* tali autem ætate completa, *major* 7; et cui cura minoris committitur, *tutor* appellatur.

Curator autem ex Codice civili Albertino non amplius deputatur, nisi quibusdam in casibus, v. g. *absenti* 8; *minori habilitato* ad bona sua administranda 9; *hæreditati jacenti* 10; *filio mox nascituro* 11.

Q. 2. *Quinam ad tutelam sunt admittendi ex Codice Albertino?*

R. Cum *minorum tutela* sit officium publicum ad publicum bonum conducens, sed pluribus gravissimis curis refertum, *neque* omnes eam respuere, *neque* omnes eam sumere possunt vel tenentur.

1) Art. 106. 2) Art. 188. 3) Art. 212 — Concordat C. A. civ. § 145.
4) Loc. cit. 5) Art. 214, et seqq.
6) *Impubes* dicitur qui minor est annis 14 si masculus; 12 si fœmina. Qui vero minor est septennio, dicitur *infans*, quasi *fandi impos*.
7) *Cod. Albertinus Civilis* art. 241, et 367.
8) Art. 76. 9) Art. 357. 10) Art. 1035.
11) Art. 251 — C. A. civ. § 21.

Sunt nempe *alii*, quibus illa de jure competit, et dicuntur *nati:* ut mater 1, ascendentes paterni et materni. His nemo melius bono filiorum potest providere.

Alii sunt, quibus ea interdicitur; cum nempe illi vel juridice vel utiliter incumbere non possunt: uti sunt religiosi professi, mulieres, interdicti, minores, infames.

Alii, quibus ea libera relinquitur vel ob honorem, vel quia aliis curis sunt gravati: uti sunt ordinati in sacris, milites in actuali servitio, equites ss. Annuntiatæ, Ministri Status, qui annum 65m compleverint, qui 5 filios legitimos habent, qui non est neque affinis neque consanguineus minoris etc.

Ceteri renuere non possunt absque probata causa 2.

In qualibet autem tutela *protutor* est etiam eligendus, cujus est vices tutoris supplere in defectu 3.

Q. 3. *Quandonam cessat tutela?*

R. Cessat tutela: 1 *minoritate cessante,* uti patet.

2 Si *moriatur* tutor, vel *removeatur, dispensetur* aut *renuntiet;* vel juribus civilibus *privetur;* vel ultra annum carcere includatur. Vel si *sit mater,* ad alias nuptias transierit, non convocato consilio familiæ, ut de tutela deliberet.

3 *Morte* ipsius minoris, vel illius *habilitatione;* ad quam quidem deveniri potest, si ipse minor compleverit 18 annos et capax habeatur, sub datis tamen limitationibus 4.

Q. 4. *Quænam sunt obligationes tutorum?* 5

R. *Tutores* imprimis tenentur in conscientia et vi quasi contractus *curam gerere* minoris, ejus personam tueri, imbuere bonis moribus, christiane educare vel per se vel per alios, et omnem impendere operam suam, ut artem sibi convenientem ipse ediscat.

Bona vero ejusdem *temporalia* tenentur curare, fideliter diligenterque administrare uti bonus paterfamilias, cujus vices gerit — In tali autem administratione adamussim se conformare debet dispositionibus legum civilium eam in rem editarum. Hinc ad majorem securitatem juramentum prærequiritur a tutoribus emittendum de re fideliter administranda, inventario etiam omnium bonorum confecto.

Tenentur de damnis, si quæ ipsorum culpa in ea administratione

1) Quoad matrem hæc attendenda sunt ex Codice art. 252: *la madre non è obbligata ad accettare la tutela: nondimeno, in caso che essa la rifiuti, dovrà adempirne i doveri sino a che abbia fatto nominare un tutore.*

2) Art. 260 et seqq. — Hic vid. Ferrero, *Dei consigli di famiglia, Torino.*

3) Porro et *tutoris* et *protutoris* eligendi cura (si jam non sit a patre facta electio); et administrationi invigilandi, ac cetera omnia providendi ad bonum minoris, maxime spectat ad *consilium familiæ*, quod est cœtus constans quatuor saltem consanguineis minoris, auctoritate judicis ideo convocatus.

4) Art. 245. et seqq. — C. A. civ. SS 196, et seqq. — *V.* lib. *Il giovane fuori di minorità, Roma Tip. Salviucci* 1845.

5) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 311, *et* 917

obvenerint. Prohibentur cum minore contractum inire, vel illius nomine absque *auctorizatione* transigere. Finita tandem tutela, omnium actorum rationem reddere obstringuntur [1].

Q. 5. *Quænam sunt obligationes minorum?*

R. Cum *tutores* vices agant parentum respectu minorum, brevis erit nostra responsio, si summatim dicamus, minores erga tutores ligari ipsis obligationibus *amoris*, *reverentiæ* et *obedientiæ*, quibus filii ligantur erga parentes.

Id etiam præcipit *Codex civilis Albertinus* adeo ut tutor possit petere minoris reclusionem, si in eum graviter delinquat [2].

§ IV. — *De obbligationibus Magistrorum ac Discipulorum* [3]

Q. 1. *Quænam sunt Magistrorum obligationes?*

R. Qui nobile alios edocendi munus suscipiunt, tenentur gravi *tum* officii *tum* stipendii ratione:

1 Idoneam ad munus quod suscipiunt, *scientiam* callere, ne ipsis errare contingat cum maximo discipulorum damno: *discas quod possis docere, ne sis miles priusquam tyro, et prius magister sis quam discipulus,* ait d. Hieronymus [4].

2 *Doctrinam* rectam discipulis tradere, idest s. Scripturæ, Patrum traditioni, Pontificum oraculis et Conciliorum definitionibus consentaneam — Id maxime ætate nostra præ oculis caute habendum, cum in sua celebrata Encyclica *Qui pluribus* data anno 1846, sapienter non monitos faciat feliciter regnans Pontifex M. Pius IX [5],

1) *Cod. Civ. Albert.* Art. 311, et seqq. — C. A. civ. §§ 205, et seqq.

2) Art. 313-14 — C. A. civ. § 217.

3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 361.

4) Ep. ad Rusticum.

5) Hæc ejusdem Pontificis verba sunt notatu dignissima, qui postquam docuit Episcoporum esse rite instituere Clericos, ad rem subjungit: *quoniam ... ceteros etiam ex laicorum ordine adolescentes ad pastoralem vestram sollicitudinem pertinere non est dubium, excubate insuper, venerabiles fratres, aliis omnibus publicis privatisque scholis, et quantum in vobis est omni ope atque industria adnitimini, ut tota in illis studiorum ratio ad catholicæ doctrinæ normam exigatur ... Eo autem in genere præcipuam vobis, planeque liberam auctoritatem et curam vindicabitis super professoribus sacrarum disciplinarum, et in reliquis omnibus quæ Religionis sunt, aut Religionem proxime attingunt. Advigilate, ut in tota quidem scholarum ratione, sed in iis maxime quæ Religionis sunt, libri adhibeantur ab errore cujuscumque suspicionis immunes. Commonete animarum Curatores, ut seduli vobis adjutores sint in iis, quæ scholas respiciunt infantium, et juvenum primæ ætatis,* etc. Encycl. ad Archiep. et Ep. Italiæ data die 8 dic. 1849.

V. Cetta, *Dell'unità e libertà d'insegnamento in Italia, Torino* 1849 — La Repubblica Romana del 1849, *suo processo, cap.* 32. — Riccardi, *I conti fatti al progresso cap.* 6 — *Civiltà Cattolica* vol. 1, et 2.

perversam in philosophicis præsertim disciplinis inductam esse docendi rationem, quæ improvidam juventutem miserandum in modum decipit, corrumpit, eique fel draconum in calice Babylonis propinat.

Novas autem docendi methodos sequi poterunt magistri; sed in iis quæ ad religionis et morum doctrinam pertinent, debent ab omni novitate se prorsus abstinere. Unde ajebat Petrus Blessensis [1]: *non de corde tuo vaticinari præsumas; sed juxta sacri eloquii doctrinam universa discas et doceas orans cum Propheta:* juxta eloquium tuum, Domine, da mihi intellectum, *non supra, non extra, non contra* [2].

3 Tenentur doctrinam tradere *discipulorum intelligentiæ accommodatam;* et methodo convenienti eam exponere, ita ut eorum animi non obruantur, neque fastidio efficiantur. Secus ut quid verba facerent?

4 Tenentur *semina* christianarum virtutum teneris eorundem animis pedetentim inserere [3]; et circa ipsorum mores attente invigilare. Nom tam enim agitur penes nos, at *scite* observat Bouvier, de efformandis philosophis quam christianis, qui cuncta proprii status officia recte implentes ad æternam patriam perveniant.

Cum autem hac præsertim in re præcipua persuadendi via sit exemplum, necesse ideo est, ut magistri in primis sint a vitiis alieni, et in virtutibus emineant: *magister totus vocalis prodeat; gressus et motus, vocalia sint universa,* ait s. Hieronymus [4].

Quæ omnia etiam Synodus Novariensis *præcipit, ac vult ut Ecclesiastici hoc munus suscepturi bonum vitæ testimonium exhibeant. Item ut Parochi super ipsos sedulo invigilent* [5].

Q. 2. *Quænam sunt obligationes discipulorum?* [6]

R. Discipuli obligantur tum *sibi*, tum *præceptoribus*, tum *Deo*. Tria nempe discipuli debent:

1 Sibi *studium et laborem assiduum;* scientiæ enim et artes non addiscuntur, nisi per magnos labores atque longam studiorum assiduitatem juxta illud: *gutta cavat lapidem, non bis, sed sæpe cadendo.*

1) Epis. 111.

2) Hinc *omnes Doctores* atque *Magistri pubblici* cujuscumque disciplinæ, ex mente Tridentini (Sess. 25. c. 2. de R.), et ex Constitutione *Sacrosancta* Pii IV, tenentur antequam commissum sibi docendi munus aggrediantur, fidei professionem emittere juxta formulam ab ipso Pio præscriptam. Quæ quidem professio quantum ætate nostra adhuc sit necessaria, nemo est qui non videat. Non tamen ubique est in usu.

3) Tenentur fidei rudimenta edocere ex Constitutione Benedicti XIV, *Etsi minime.* Quod si non agant, cogendi sunt, ut declaravit S. C. 17 jul. 1668.

4) *V. Le dodici virtù di un buon maestro,* tip. Marietti Torino — Riccardi, *Dei mezzi di promovere l'educazione religiosa — La scuola di filosofia e di religione, e modo d' insegnarla ecc.* Roma 1832.

5) Pag. 31.

6) *Reg. Patentibus 2 jun.* 1832 omnibus subditis Regni Sabaudiæ probibetur extra regnum studiorum causa abire sine Principis facultate expressa.

2 Magistri *reverentiam*, *docilitatem*, *gratitudinem*. Hoc ipsis gentilibus erat officium ineluctabile: *discipulos id unum moneo*, ait Quintilianus, *ut præceptores suos non minus quam ipsa studia ament, et parentes non quidem corporum, sed mentium esse credant.*

3 Deo *pietatem*; scriptum est enim: *initium sapientiæ timor Domini* [1]. Id nunquam satis juvenibus prædicabitur; nam tota moralis hominum existentia in hac vita et salus æterna in altera, generatim pendet a primis adolescientiæ annis juxta illud: *bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua* [2]. *Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea* [3].

Articulus II. — DE OBLIGATIONIBUS IN SOCIETATE CONJUGALI [4]

Q. 1. *Quænam sunt mariti et uxoris obligationes mutuæ?*

R. Conjuges sibi mutuo debent *societatem*, *amorem* ac *fidem*:

1 *Societatem:* unde tenentur simul habitare juxta illud: *dimittet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una* [5] — Electio vero domicilii pertinet ad maritum, cum caput sit [6].

Quod etiam in *Codice civili Albertino* præscriptum est: *la moglie è obbligata ad abitare col marito ed a seguitarlo dovunque egli crede opportuno di stabilire la sua residenza* etc. [7].

2 *Amorem;* dicit enim Apostolus: *viri diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro ea* [8]. Et etiam mulieres hortatur, ut *viros suos ament* [9].

Hinc peccant si rixas, jurgia et odia in se invicem excitent aut foveant; vel si conviciis atque maledictionibus se invicem afficiant.

3 *Fidem*, nempe conjugalem juxta illud: *mulier sui corporis*

1) Ps. 110. 2) Jer. *Thr.* 3.

3) *Prov.* 22. — Non abs re erit præcipuos libros, qui bono juventutis conferre possunt, indicare, *tum* ut ipsi juvenes, *tum* ut eorum directores habeant in tanta undique volantium et peccare docentium libellorum contagione, quibus tuto studere possint.

Sunt autem: Liguori, *Avvertimenti a' giovani studenti* — Scotti, *Omelie a' giovani studenti* — Foresti, *Il sentiero della sapienza mostrato a' giovani studenti* — Coda, *Ricordi di un Maestro al suo allievo che sta per entrare nella società, Napoli* 1821 — Bresciani, *Il Tionide* — Blancard, *Scuola de' costumi* — Collet, *Lo scolaro cristiano, Milano* 1845 — Gobinet, *Istruzioni alla gioventù* — Arcivesc. di Besanzone, *Istruzioni cristiane* — Orsi, *La gioventù dabbene*, Trento, Milano, Novara — Collezione di buoni libri, *Torino* 1849 *etc.*

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 351, *et seqq.*

5) Matth. 19. 6) *V. De matrimonio*, ubi de *effectibus*.

7) Art. 127 — C. A. civ. §§ 91, 92. 8) Eph. 5. 9) Ad Tit.

potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier.... Nolite fraudare invicem [1].

Hæc porro officia iis imponit non solum natura societatis conjugalis et Sacramentum, sed etiam lex civilis: *i conjugi hanno il dovere di reciproca fedeltà, soccorso ed assistenza.* Ita Codex Albertinus [2].

Q. 2. *Quænam sunt speciales obligationes mariti?*

R. Maritus tamquam caput tria uxoris suæ curare debet, nempe *animam, corpus* et *mores:*

1 *Animam:* adeo ut peccet graviter si uxori permittat, ut legem Dei transgrediatur; vel si eam impediat ab observantia mandatorum Dei et Ecclesiæ, aliisque ad salutem necessariis. Non enim hoc esset ipsam diligere uti se ipsum.

2 *Corpus:* nempe tenetur uxorem suam alere secundum status sui conditionem, *tum* ex debito amoris conjugalis, *tum* ex officio capitis familiæ, *tum* ex justitiæ vi ratione dotis.

Hinc ait Codex civilis Albertinus [3]: *il marito è obbligato a riceverla presso di sè, ed a somministrarle ciò, che è necessario a' bisogni della vita in proporzione delle sue sostanze, e del suo stato* [4].

3 *Mores:* tenetur nempe uxoris invigilare, benigne compati, amicis suasionibus potius, quam rigidis verbis imperare. Etsi vero aliquando conveniat fortiter cum ipsa agere; semper tamen habeatur ratio illius Marci Aurelii Imperatoris consilii: *uxor monenda sæpe, repræhendenda raro, violentis manibus tractanda nunquam.*

Uno verbo vir tenetur uxorem habere uti *sociam*, non uti *ancillam*. Deus enim dedit mulierem viro non in vile mancipium, sed *in adjutorium simile sibi* [5]; nam eam traxit de latere, non de pede.

Q. 3. *Quænam sunt speciales obligationes uxoris?*

R. Uxor *specialiter* ad hæc tenetur erga maritum suum [6]:

1 *Ut ei ex corde obediat* in iis, quæ ad domus et familiæ administrationem pertinent, dicente Apostolo: *mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino; quoniam vir est caput mulieris, sicut Christus est caput Ecclesiæ* [7]. — Non licet itaque mulieri ullas agere expensas

1) 1. Cor. 7.

2) Art. 125 — C. A. civ. §§ 90, 91.

3) Art. 127 — C. A. civ. §§ 90, 91.

4) Quod si ipsa a marito discesserit sponte sua et sine causa, cessabit in marito hoc onus. Item est si in adulterium lapsa sit, et aliunde habeat ut vivat.

5) Gen. 2.

6) *V.* Zama-Mellini, *La donna forte*, Modena.

7) Ephes. 5 — Hinc illud *Codicis Albertini* art. 126: *il marito è in dovere di proteggere la moglie, la moglie di obbedire al marito.*

contra mariti voluntatem, quæ communem fœminarum sui status consuetudinem excedant [1], nisi eas agat ex paraphernalibus bonis [2].

2 *Ut ei ex animo placere studeat:* sit mansueta, lenis, patiens; omnem garrulitatem, procacitatem atque suspicionem circa fidem sedulo avertat — Ex his enim sensim sine sensu evenire solent, experientia teste, mutuæ aversiones, sine fine altercationes, fractio fidei, scandala, ac demum divortia.

3 *Ut ei indigenti de suo provideat;* hoc enim ad debitum conjugalis amoris pertinet.

Et ab ipso *Codice civili Albertino* præcipitur, ut ipsa concurrat ad maritum alendum propriis bonis, si indigeat [3].

Articulus III. — DE OBLIGATIONIBUS IN SOCIETATE HERILI

Q. 1. *Ad quid tenentur domini erga famulos suos?*

R. Hæc præcipue servare tenentur domini circa famulos suos:

1 *Illos amare:* et quidem amore tam *interno*, quam *externo;* ideoque eos benigne alloqui, convenienter alere, plus æquo non gravare laboribus scientes eos confratres suos esse, unum omnium esse dominum, spem atque metam. Unde ait Scriptura: *si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua; quasi fratrem sic tracta eum* [4].

2 *Illos instruere;* inquit enim Apostolus: *siquis suorum, maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit et est infideli deterior* [5]. Qui ergo dominus sollicitus non est, ut famuli rudimentis fidei imbuantur, nec tempus ad hoc conveniens concedit; qui eos ad catecheses et conciones sacras opportuno loco et tempore non mittit, iste profecto *suorum domesticorum* curam non habet — Sic etiam *graviter* peccat, si absque justa causa famulos impediat diebus festis a Missa audienda; si opera servilia iisdem imponat; si jubeat ea, quæ sine *gravi* peccato præstare non possunt [6].

1) Hæc voluntas ex *Codice civili Albertino* supponitur adesse in minutis expensis ad familiæ victum; sic enim habet de uxore: *non può donare, alienare, ipotecare, acquistare a titolo sia gratuito sia oneroso, nè obbligarsi per tutti gli atti che eccedono la semplice amministrazione senza che il marito o personalmente od in iscritto presti a ciascun atto il suo assenso.* Imo pro certis contractibus, si uxor sit minor, requiritur etiam auctorizatio Tribunalis: art. 130 — C. A. civ. §§ 90, 91.

2) Non tenetur tamen uxor marito obtemperare in iis, quæ suæ conditioni non conveniunt. Quare mulier nobilis ac dives cogi nequit ad officia famulæ præstanda, uti esset v. g. verrere domum, cibos coquere etc.

3) Art. 128.

4) C. 33.

5) 1. Tim. 8.

6) Sciant domini eo magis suos famulos fore in re domestica diligentes, quo magis erunt in religione fideles. Sane qui Deo nequam est, cui bonus erit? Qui vero e contrario Deum diligit, ejus leges curat, quæ debitam subjectionem erga majores tuentur.

3 *Illos corripere*, si opus sit; domini enim vices gerunt parentum cum famulis. Unde peccant gravissime qui non monent, vel incorrigibiles non dimittunt famulos irreligiosos, impios, blasphemantes, turpia loquentes et perversitatis præbentes exempla (maxime filiis ac filiabus, quorum ætati tanta reverentia debetur). Sed iis quidquid lubet indulgent, dummodo labores rite præstent: imo perversis principiis eos imbuunt, imo ipsorum conscientiæ irrident, imo eos seducunt vere animarum interfectores.

4 *Illos* denique *justo pretio nunquam fraudare;* legitur enim *in* Scripturis: *dignus est operarius mercede sua* [1]. *Qui effundit sanguinem, et qui fraudem facit mercenario, fratres sunt* [2].

Quid (quæres) *si famulus ad annum conductus per mensem ægrotet; vel sine causa ante annum discedat?*

In primo casu ex justitia et integrum non debetur salarium, uti docet *verior* et *communior* sententia; cum non præstiterit servitium integrum. Excipe, nisi aliter se habeat consuetudo [3]. Non tamen tenetur servus operas suas supplere; quia promissio tempori determinato affixa est.

In alio casu, licet servus non recte agat, per se tamen aliquid ei debetur, ut *communius* dicunt. Cum servitus exhibita mercatur utique mercedem suam. Excipe adhuc, nisi ideo domino damnum obvenerit, vel aliter se habeat mutua conventio [4].

Q. 2. *Quænam sunt obligationes famulorum erga dominos?*

R. *Famuli* tenentur dominis ea generatim præstare, quæ filii parentibus, *amorem* nempe, *reverentiam*, *obedientiam* et *fidelitatem*.

1 *Amorem;* quia sibi sunt loco parentum: quo quidem sincero amore etiam dominorum filios prosequi tenentur — Hac in re delinquunt illæ ancillæ, quæ vix ab oculis parentum subductæ filios adhuc tenellos despiciunt, vexant, uti extraneos habent.

2 *Reverentiam;* clamat enim Apostolus: *servos dominos suos omni honore dignos arbitrentur* [5] — Contra hanc obligationem peccant qui occultos dominorum defectus manifestant, qui eos irrident, aspernantur atque sinunt, ut in propria præsentia illorum honori detrahatur.

1) 1. Tim. 5. 2) Eccli. 34.

3) Imo dominus ne tenetur quidem ad expensas infirmitatis, ut *probabiliter* tenet Lugo contra alios, modo famulus non sit in necessitate, nec aliter se habeat consuetudo. *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 342, *et seqq.;* it. *n.* 864.

4) *V.* Zacchia, *De salario, seu operariorum mercede, Romæ* 1658.

5) 1. Tim. 6.

3. *Obedientiam;* nam prima lex famuli est voluntas domini. Unde si eos alloquitur Princeps Apostolorum: *subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis; sed etiam discolis* [1]. Hinc plus minusve pro materiæ qualitate peccant famuli, qui cum aliquid sibi non gratum præcipitur, obmurmurant, insolenter respondent, simulant se jam illud fecisse etc.

4 Denique *fidelitatem* in servitio; ideo enim stipendio conducti sunt, ut fideliter serviant, strenue laborent, res domini curent, ac nihil surripiant [2]; sed ea omnia studiose compleant, quæ muneris sui sunt — Unde Apostolus [3] vult *servos dominis suis subditos esse in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes; sed in omnibus fidem bonam ostendentes* [4].

Scholium — De obligationibus
Superiorum ac Inferiorum generatim erga se invicem

Q. *Quænam sunt speciales Inferiorum, atque Superiorum obligationes ad invicem?*

R. Ad 1: In humana societate (præter eos, quos numeravimus) sunt qui aliis præstant *vel* potestatis, *vel* dignitatis, *vel* peculiaris alicujus muneris et officii, *vel* etiam solius ætatis nomine.

1) Epis. 1. c. 2 2) Plura Tract. *De Rest. c. ult.* 3) I. Tit. 2.

4) Quoad famulos præter ea, quæ supra docuimus, hæc quatuor ad praxim maxime conducentia notanda duximus cum toties laudato *Jo. Ambr. Stapf.*

1 Rem esse valde periculosam, quod *puellæ rusticæ* majori commoditate vel vitæ splendore attractæ in urbes commigrent, ut ibidem ancillentur, præsertim ubi neminem habeant, quem consulere possint. Quare facile est, ut vel impio seductori in prædam cadant, vel nimio luxui indulgentes in omnia vitia præcipites ruant.

2 Illi famuli acriter increpandi sunt, qui identidem atque occulte aliquid de *cibis exquisitis* surripiunt. Licet enim per se res non ita gravis videatur; attamen timendum est, ne sic ad domestica furta disponantur: præterquamquod etiam gula peccant.

3 Admonendi sunt famuli, ut dum viribus valent, etiam in futurum *sibi provideant*, ne tempore infirmitatis aut senectutis adveniente, miserrime vitam agere cogantur. Utique nimium nos sollicitos esse dedecet, sed etiam dedecet inconsideratos esse; qui enim bona in juventute dissipat, inutiliter lugebit in senectute.

4 Curandum est præcipue, ut *sua sorte contenti* sint, neque contra Dei providentiam insurgant. Sciant terribile judicium instare iis, qui præsunt; atque nonnunquam magnam fortunam magnam esse servitutem. Sciant in humili vitam egisse tum Mariam Cœli Reginam, tum Christum Dominum Dominantium. Sciant omnes homines alios ab aliis dependere, unum Deum independentem esse. Sciant tandem eorum statum plures Sanctos numerare etc.

V. Siniscalchi, *Il giorno santificato p. 2. c. ult.* — Mons. Languet, *Della falsa felicità delle persone del mondo, Roma* 1817 — Bartoli, *La povertà contenta* — Præ ceteris Busson, *Istruzioni e consigli alle persone di servizio, Mil.* 1844.

His respective debetur *honor* ratione sublimitatis, *pietas* ratione propinquitatis, *reverentia* ratione ætatis, *observantia* ratione potestatis, *obedientia* ratione officii, *tributa* ratione stipendii. Hinc generatim dicitur: *omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.... reddite omnibus debita.... cui honorem honorem, cui timorem timorem* [1].

R. Ad 2: Vicissim superiores sive *ecclesiastici* sive *sæculares* tenentur inferiorum bonum procurare; cum potestas sit in subditorum utilitatem ipsis a Deo tributa. Hinc Scriptura: *rectorem te posuerunt? noli extolli; esto in illis quasi unus ex ipsis; curam illorum habe* [2].

Hic tamen non est omittenda specialis illa et gravissima obligatio, quæ omnes *laicos* premit erga Clerum ac maxime Parochos suos, a quibus habent quidquid habent de bonis animæ.

1 Eis debent *amorem*; sunt enim spirituales ipsorum patres: *per hos Christum induimus, et cum filio Dei sepelimur*, ad rem ait Chrysostomus [3], *et membra beati illius capitis efficimur.*

2 *Obedientiam* juxta illud Apostoli: *obedite præpositis vestris, et subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri* [4].

3 *Reverentiam*, et quidem maximam, cum sit maxima pastorum dignitas; at quo major dignitas, eo major debet esse reverentia.

4 *Subsidia*; nam *Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere* [5].

Quæ autem debet Clerus universus, ac maxime Parochus fidelibus, jam satis abunde docuimus in prima hujusce Tractatus parte.

1) Rom. 13.
2) Eccli. 32.
3) L. 3. *De Sacerd.*
4) Hebr. XIII.
5) I. Cor. 9.

Hic ad rem faciunt Opera clarissimi Ab. Carron, uti videre est tum penes *L'ami de la Religion et du Roi*, tom. XXVII, pag. 177, tum penes *Memorie di Religione e di Morale*, Modena vol. 1 — Sunt autem præcipua:

Vite de' giusti nelle più umili condizioni della società.
Vite de' giusti nella professione dell' armi.
Vite de' giusti nelle condizioni comuni della società.
Vite de' giusti tra le figlie cristiane.
Vite de' giusti nello stato del matrimonio.
Vite de' giusti ne' più alti gradi della società.
Vite de' giusti nell' Episcopato e nel Sacerdozio.
Modelli di divozione a Maria nella prima età della vita.

TRACTATUS QUARTUS

DE VITIIS ATQUE PECCATIS IN GENERE ET SPECIE AC DE CENSURIS

Humanum actum consideravimus in suis *principiis* tum *efficientibus* tum *diligentibus*. Restat ut eundem consideremus in *principiis allicientibus*.

Videlicet postquam homo vidit quomodo sui in se actus *efficiantur*, et quibus regulis *directricibus* ad honestatem valeant ordinari, necessarium imprimis est, ut a regulis illis numquam recedat, sicque malum omne evitet juxta illud: *declina a malo*.

Sed quanam ratione a regulis illis recedit homo, nisi per vitia atque peccata? Oportet igitur, ut de iis disputemus. Ideo *Tractatum quartum* hic proponimus, *De vitiis, atque peccatis*.

Duo autem ad propositum summopere fluunt: 1 ut homo peccatum in natura sua totum qua late patet agnoscat; 2 ut peccatorum singulorum fontes præcipuos addiscat, atque radices seu vitia principaliora; quæ sunt veluti peccatorum omnium capita. Hinc duplex erit disputatio: 1ª *de peccatis in genere*; 2ª *de peccatis in specie*, seu *vitiis capitalibus*.

Ut autem magis magisque a peccatis et vitiis abhorreat christianus, tertiam addemus, *de Censuris*, quæ sunt pœnæ, quibus ab Ecclesia in foro etiam externo peccata quædam graviora plectuntur.

DISPUTATIO PRIMA

DE VITIIS ATQUE PECCATIS IN GENERE

PROEMIUM

DE PECCATI DEFINITIONE ET DIVISIONE GENERATIM

Q. 1. *Quid de peccatum?*

R. Peccatum improprie modo accipitur pro *hostia*, quæ pro peccatis offertur [1]. Modo pro *occasione* peccati: sic Moyses vitulum aureum *peccatum* appellat [2]. Modo pro effectu, ac simul occasionalis causa peccati: sic Apostolus concupiscentiam *peccatum* dicit [3]. Modo pro *pœna* peccati: sic Daniel vult, ut peccata eleemosynis redimantur [4].

Proprie autem, sed generice acceptum peccatum idem est ac quilibet *defectus*. Unde in ordine naturali monstra dicuntur *peccata*

1) Os. 4. 2) Exod. 33. 3) Rom. 7. 4) Cap. 4.

naturæ; in artibus opera defectuosa *peccata artis*; in moralibus vero actus humani vitiosi simpliciter *peccata* dicuntur: quo sensu hic a nobis accipitur [1].

Celebris est definitio, quam tradit Augustinus: *peccatum est factum vel dictum vel concupitum aliquid contra legem Dei æternam* [2] — *Communiter* tamen definiri solet: *libera legis divinæ violatio*, seu *actus libere positus vel omissus contra legem Dei.*

Dicitur: 1 *libera*; quia debet esse in voluntatis potestate actum illum ponere vel non ponere, alioquin nunquam erit peccatum; cum tam ad merendum quam demerendum requiratur illa *indifferentiæ* libertas, quam homo agere possit et non agere: *peccatum* inquit Angelicus, *essentialiter consistit in exercitio liberi arbitrii* [3].

2 *Legis*; quia *ubi non est lex, nec prævaricatio esse potest* [4]. Et quidem *legis divinæ*, quo nomine intelligitur lex omnis; nam quævis violatio etiam legis humanæ adversatur legi divinæ, clamante Apostolo: *qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit* [5].

3 *Violatio*, ut indicetur formalis ratio peccati, quæ consistit in voluntario hominis recessu a *recta agendorum et omittendorum regula*, sive in privatione ordinis et rectitudinis actionis vel omissionis, quæ a lege deflectit, quæque ideo bonitate convenienti caret [6].

Sed (dices) *datur peccatum soli naturali rationi repugnans et mere philosophicum, uti vocant: ergo definitio non est recta.*

Non ignoramus extitisse qui voluerunt discrimen esse ponendum inter actum humanum, qui soli naturali hominis rationi adversatur, et actum, qui adversatur legi divinæ: 1m *peccatum philosophicum*; 2m *theologicum* nuncupavere.

Sed hæc opinio *tamquam erronea* diris devota est ab Alexandro VIII sub n. 2. Et merito: nam etsi non repugnet peccatum per mentis præcisionem, idest *abstrahendo*, considerari posse uti pure repugnans rectæ rationi; numquam tamen potest ab offensa Dei realiter separari. Qui peccat contra rectam rationem, *simul et indivisibiliter* peccat contra legem Dei; quia dictamen rectæ rationis est

1) *Vitium* et *peccatum* etsi promiscue usurpentur, proprie tamen, ut notat Angelicus 1. 2. q. 71 differunt. Nam *peccatum* est ipse actus moraliter malus; *vitium* vero est habitus seu dispositio inclinans ad actum ipsum malum.

Unde primum est quid pejus; cum actu male agere pejus sit, quam solum esse dispositum ad male agendum.

2) L. 22. contr. Faust. c. 27.

3) 2. 2. q. 77. a. 6.

4) Rom. 4.

5) Rom. 13.

6) Non tamen peccatum est ipsum nihilum: *peccatum non est pura privatio*, ait S. Thomas 1. 2. q. 72. a. 1, *sed est actus debito ordine privatus.*

intimatio legis æternæ Dei necessario prohibentis quod dedecet naturam rationalem [1].

Q. 2. *Quomodo peccatum generatim dividitur?*

R. Prima et generalis divisio est in *originale*, atque *actuale* seu *personale*: — 1m est quod ab ipsa origine nostra in Adamo contraximus; — 2m est quod committimus propria, et actuali nostra voluntate.

CAPUT PRIMUM

DE PECCATO ORIGINALI

Articulus I. — DE PECCATI ORIGINALIS EXISTENTIA [2]

Q. *An peccati originalis existentia admittenda sit?*

R. Hujus peccati existentiam præcipue negarunt IV sæculo *Pelagiani*, VII *Armeni*, VIII *Albanenses*, XIII *Albigenses*, XVI *Zuwingliani* aliique ex Novatoribus; ac demum negant adhuc *Sociniani* et *increduli*.

Contra hos omnes hæc nostra sit:

PROPOSITIO

De fide catholica est, peccatum originale in omnes et singulos homines transfundi, qui via naturali ex Adamo descendunt, nisi privilegio speciali eximantur.

Prob. 1. *Scriptura:* R. Psaltes sic habet: *ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* [3]. Atqui hujusmodi iniquitas atque peccatum, in quo David conceptum se dolet, non aliud esse potest, quam peccatum originale: *numquid*

1) Imo non tantum peccat in Deum uti *legislatorem*, cujus leges aspernatur; sed etiam uti *judicem*, cujus pœnas non pertimescit; uti *testem*, cujus præsentiam non reveretur; uti *dominum*, cujus servitutem detrectat; uti *benefactorem*, cujus beneficia contemnit; uti *ultimum finem*, ipsum in creaturis collocans.

Utique *effective* Deus lædi non potest juxta illud Jobi 3: *si peccaveris, quid ei nocebis? At affective* mala hominis voluntate utique offenditur, quatenus homo sanctissima jura Dei violat, ejusque amicitiam practice contemnit. Numquid non etiam veritas per mendacium læditur? attamen veritas in semetipsa semper incorrupta ramanet; qui tamen mentitur, vere eam offendit.

2) Quæstio hæc gravissimi momenti est: et pertinens ad ipsa Religionis nostræ principia; cum, dicente Augustino, in hoc *proprie Fides Christiana consistat, et hoc qui negat, ipsa Christianæ Fidei subvertere fundamenta conatur* (L. 1 contra Julian. c. 2; et L. 2 de pecc. orig. c. 24).

V. Perrone, qui in suis Prælect. ubi *de homine* de more et argumentorum soliditate et eruditionis copia rem totam exsolvit. It. Billuart, Alasia, Frassen, De Rubeis etc.

3) Ps. 50.

David (ait s. Augustinus in hæc verba) *de adulterio natus erat, de Jesse viro justo et conjuge ipsius? Quid est, quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam?*

Et Apostolus sic scribit: *per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt* [1]. Docet hic Apostolus per Adamum peccatum in mundum intrasse non secus ac mortem; atqui mors intravit in omnes et singulos homines tam adultos, quam parvulos absque ullo discrimine. Ergo etiam peccatum originale; neque enim in parvulis actuale esse potest.

2 *Patribus:* unanimis sane fuit atque perpetuus ss. Patrum consensus hac in re. Duos proferimus, Augustinum et Athanasium.

Primus contra Pelagium inquiebat [2]: *non ego finxi originale peccatum, quod Catholica fides credidit antiquitus. Sed tu, qui hoc negas, sine dubio es novus hæreticus* — Alter habet ad rem [3]: *ob Adami iniquitatem omnes, qui ab Adamo oriuntur, in iniquitatibus concipiuntur.*

3 *Conciliis:* sufficiat omnium loco *Tridentinum*, cujus Patres sic decreverunt: *si quis Adæ prævaricationem sibi soli et non ejus propagini asserit nocuisse, et acceptam a Deo sanctitatem et justitiam, quam perdidit, sibi soli et non nobis etiam perdidisse; aut inquinatum illum per inobedientiæ peccatum mortem et pœnas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem et peccatum quod est mors animæ, anathema sit; cum contradicat Apostolo dicenti: per unum hominem peccatum intravit in mundum, et per peccatum mors; et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt* [4].

4 *Ratione theologica:* Ac: — 1 Fides Catholica semper docuit Baptismum esse necessarium ad salutem æternam; atqui nulla esset talis necessitas, si peccatum originale non existeret; — 2 Christus fuit Salvator atque Redemptor tam adultorum, quam parvulorum; atqui sublato dogmate peccati originalis, talis dici non posset [5].

5 Denique *antiquæ traditionis vestigiis*, quæ apud omnes gentes etiam barbaras reperiuntur, ut ex historia apparet [6]. Unde vel ipse

1) Rom. 5. 2) De nupt. l. 2. c. 12.
3) In Ps. 50. 4) Sess. 5. can. 2.
5) *V.* Muzzarelli, *Il buon uso della Logica*, *Opusc.* VI.
6) Audiatur Roselly, *Della morte anteriore all' uomo c.* 3: « Rovistate gli archivii delle nazioni: sul frontispizio d'ogni storia una misteriosa macchia ci cade sott' occhi» soggetti di tristezza, e di dubbi... Le parti incivilite del globo, gli abitanti del vecchio

Voltairius ultro fatetur: *casus hominis est fundamentum Theologiæ omnium pene antiquorum populorum* [1].

Diximus 1 *qui via naturali ex Adamo descendunt*, ut eximatur Christus; et alii, qui per miraculum formarentur. Nam isti tunc non descenderent per seminalem propagationem ab Adamo [2]. Porro ex hoc solo homines *nascuntur injusti* [3].

Diximus 2 *nisi privilegio eximantur*, ut exempta fuit Virgo Maria. Absit enim, ut hic includamus s. Virginem, *opus* (ut ait Damiani) *quod solus Deus supergreditur* [4].

Imo nos uti certum omnino habemus ac proxime definibile de fide [5], adeo ut possit valde probabiliter votum emitti profundendi vitam ad defendendum quod nunc unanimiter fere docent catholici (cum sit actus religionis in Deum tendens Sanctorum ac præcipue ejus Matris cultum tueri): nempe *B. Virginem, quamvis ex Adamo carnali generatione descendat, a Deo tamen per gratiam prævenientem ab originali peccato fuisse præservatam vi redemptionis futuræ, eo instanti, quo formata fuit; ita ut labem peccati nunquam de facto habuerit* [6].

mondo, e de' nuovi continenti, delle isole, e dei monti hanno serbato l'impronta del misterioso avvenimento, che mutò l'umana condizione. Gli Indiani, i Chinesi, i Persiani, gli Scandinavi, i Tartari, i Tibetani, gli Egizii, i Greci, i Romani, i Galli, i Messicani, gli Irochesi, la maggior parte delle tribù d'America, e delle orde Affricane, ci mostrano egualmente per castigo dell'uomo *la fatal disobbedienza, inspirata dall'orgoglio a suggestione di un essere malevolo* ».

V. Stevenson, *Viaggio nell'America del Sud* — Sonnerat, *Viaggio alle Indie* — Belzoni, *Viaggio in Egitto, e in Nubia* — Bruce, *Viaggio in Abissinia* — Gomara, *Storia generale delle Indie occidentali, e di terra nuova* — *Storia generale dei viaggi* — *Il gran Dizionario Chinese* — *Lettere edificanti etc.* — Bergier, *Dizionario, Append.* V° Riparatore.

1) *Philosoph. de l'hist. ch.* 17.

2) S. Thomas 1. 2. *q.* 81. *a.* 4.

3) Tridentinum, *Sess.* 6. *c.* 3.

4) Hac de re gravissimæ olim extiterunt contentiones inter Patres Ordinis Prædicatorum, et Patres Ordinis Minorum — *Illi* opinabantur B. Virginem peccatum originis contraxisse, a quo tamen adhuc in utero matris fuit mundata — *Isti* vero defendebant Mariam ab originali macula per gratiam prævenientem fuisse omnimodo præservatam. Quod hodie unanimiter tenent catholici lubentissime verbis subscribentes Benedicti XIV *de Festis l.* 2. *c.* 15. *n.* 21: *declaramus toto nos animo immaculatæ conceptionis B. Mariæ sequi sententiam* — *V.* Salzano, *Corso di storia Eccl. Lib.* XVII *n.* 17.

5) Quando veritas potest ab Ecclesia definiri, quin longiori examine et discussione opus sit, utpote satis ad liquidum explorata, atque omnimoda constans certitudine, dicitur *proxime definibilis*. Si vero eget adhuc inquisitione, quippe cum incerta adhuc et dubia obscuraque permaneat, dicitur *remote definibilis*. Ita egregium Opus, *De immaculato B. M. Virginis Conceptu; an dogmatico decreto definiri possit, disquisitio theolog.* Auctore I. Perrone, *Romæ* 1847.

6) Imo de Lugo, da Ponte, Novarinus, Viva, aliique multi defendunt Virginem Mariam

Id probat auctoritas Pontificum Sixti IV, Pii V, Pauli V, Gregorii XV et Alexandri VII, qui licet id decretorie non definierint; satis tamen declararunt toto se animo piam sequi sententiam Conceptionis Missam et Officium approbando et indulgentias concedendo [1] — Imo sanctæ memoriæ Pontifex Gregorius XVI, postulantibus Episcopis indulsit, ut in Præfatione diei festi dicatur: *et te in Conceptione Immaculata*; et Litaniis Lauretanis addatur: *Regina sine labe originali concepta, ora pro nobis* [2] — Et Pius Papa IX peramanter excepit preces, ac benigne annuit Episcopis, ut novo ac proprio de Immaculata Virginis Conceptione Officio ac Missa in suis Ecclesiis uterentur [3].

Id satis innuit vel ipsum Tridentinum, quod habet [4]: *non esse suæ intentionis comprehendere in hoc decreto* de peccato originali Beatam Virginem — *Adde* ss. Patrum testimonium, qui utique conceptis verbis id non adstruunt, cum nulla hac de re tunc exorta esset controversia; sed veritatem ut certam supponere videntur ob generalia, quibus loquuntur, verba S. Ephrem ait: *immaculata et intemerata, incorrupta et prorsus pudica, atque ab omni sorde ac labe peccati alienissima Virgo* [5]. Et Cyrillus Alexandrinus: *excepto solo Christo et beatissima ejus Matre etiam excepta, omnes in peccato nascimur* [6]. Et Joannes Damascenus loquens de Virginis conceptione clarius ait [7]: *natura gratiam antevertere ausa non est, sed tantisper expectavit, dum gratia fructum suum produxisset* [8].

non tantum a macula originali semper fuisse mundam; sed ab ipso eam contrahendi debito exemptam, quamvis ab Adamo discendat secundum carnem. Nempe in æterno Dei decreto de futura peccati originalis existentia, supposito Adami lapsu, eam comprehensam non fuisse — Huic opinioni licet, tantummodo *probabili*, adhæret s. Alphonsus in suo Opere, *Le Glorie di Maria, par.* 2. *disc.* 1; cum id nempe Virgini majoris sit gloriæ, nullamque repugnantiam involvat.

1) *V.* hac de re *De censuris*, de excomm. partic. n. 3.

2) Indultum primum jam ab anno 1847 ad 300 loca extendebatur, secundum ad 133.

3) Die 2 feb. anno 1849.

4) Hic *sess.* 5. — *V.* Pallavicini, *Storia del Concilio di Trento L.* 7. *c.* 3.

5) In Orat. ad ss. Dei Genitricem.

6) L. 6. in Jo c. 15.

7) Orat. 1. de Nativ. Virg..

8) Cum tanti sit d. Thomæ auctoritas (*quem*, ut graphice ajunt, *si solum scias, scias omnia, etsi cetera omnia ignores; si solum ignores, ignores omnia, etsi cetera omnia scias*), præstat sane, ut ad præsentis argumenti firmitatem ipsius Angelici auctoritatem proferamus.

Qua de re vid. P. Angelo Bigoni ministro generale dei Minori Conventuali, *In lode di Maria Ss. senza macchia concetta*, Dissertazione panegirica, *Roma* 1845. Is primis Patribus testimonium s. Doctoris addit, proferens hæc genuina verba illius Opusculi, *Expositio Salutationis angelicæ*, quæ quidem ipse suis oculis perlegit in Codice membranaceo Vaticanæ Bibliothecæ: *ipsa* (Virgo) *fuit purissima quantum ad culpam, quia nec originale nec veniale peccatum incurrit* (vid. Amico Catt. *Vol.* 10 *pag.* 62).

Adde Ecclesiæ praxim; ubique enim nunc celebratur Festum Immaculatæ Conceptionis: ubique extant sodalitates, vel pia exercitia in honorem hujusce mysterii — *Adde* communem fidelium sensum, qui dicente Cano, *in quæstione fidei haud levem facit fidem* [1] — *Adde* factas revelationes, et acta per Deum prodigia.

Tandem vel ipsam rationis congruentiam. Decuit enim, ut Deus sanctitatis amator sibi talem eligeret Matrem, quæ omnino esset sancta. Decuit, ut Sanctorum Regina, inferorum Dominatrix, Domini Genitrix ne uno quidem instanti diceretur sub potestate dæmonis constituta [2].

Unde non immerito ex antiquis etiam ac sincerioribus Codicibus probant recentiores præsertim, textum qui habetur 3. p. q. 22. a. 2. contrarius, fuisse corruptum — Adde: quo utitur argumento Angelicus in *cit. loco*, nostram firmat sententiam; nam ibi probat Mariam fuisse in utero sanctificatam, quia Ecclesia celebrat ejus Nativitatem. Quid ergo nunc temporis dixisset, quo etiam celebratur Festum Conceptionis? dicere debuisset hac ipsa de causa et Virginis conceptionem sanctam esse, atque immaculatam. *V.* Opusculum Nicolai Cichovii, *Angelici Doctoris s. Thomæ de B. M. V. Deiparæ immaculata Conceptione sententia*, Patavii 1720.

Opponunt etiam auctoritatem d. Bernardi in celebri Epistola ad Canonicos Lugdunenses, in qua aperte videtur negare hoc Virgini privilegium. Sed respondemus cum P. Perrone: in confesso est — 1 s. Bernardum Canonicos illos redarguisse quod, inconsulta Sede Apostolica, festum de Virginis conceptione adoptaverint; — 2 exinde ipsum Virginis ortum sanctum fuisse deducere, quod solemnitas ejus Nativitatis in universa Ecclesia celebraretur; — 3 impetivisse conceptionis cultum eo quod careret objecto. Siquidem ex ipsius mente Virgo sancta esse non potuit priusquam conciperetur, quum nequiverit *ante sancta esse, quam esse.* Sed nec in ipso conceptionis momento id potuit; *quomodo namque*, pergit, *aut sanctitas absque spiritu sanctificante, aut sancto Spiritui societas cum peccato fuit, aut certe peccatum quomodo non fuit ubi libido non defuit? nisi forte quis dicat de Spiritu S. eam, et non de viro conceptam fuisse: sed hoc hactenus inauditum.*

Nempe ideo s. Doctor inficiatur sanctam Virginis conceptionem, quia maritali complexu genita est. Unde patet, ipsum esse locutum de prima Virginis conceptione, quam *activam* dicunt, de ea nempe, in qua sancti B. Virginis parentes opere maritali invicem convenientes, præstiterunt ea, quæ maxime spectabant ad ipsius corporis formationem, organizationem, et dispositionem ad recipiendam animam rationalem a Deo infundendam: non autem de conceptione *passiva*, seu de animationis momento, de quo hic agimus. Reapse hoc sensu auctores s. Bernardo suppares *conceptionis* vocabulum usurpasse ostendit Mabillonius, *in nota* 141, *in Epis. 74 s. Bernardi col.* LXII. Unde legitime colligitur s. Doctorem piæ sententiæ haud infensum.

Imo cum ipse ex celebritate Festi de Natali Virginis die, quæ jam in Ecclesia ubique vigebat, intulerit sanctam eam extitisse ante nativitatem, merito concludimus ipsum sanctam pariter conceptionem propugnaturum fuisse, si idem festum ubique celebrari, ut nunc fit, cognovisset.

1) *De Loc. Theol. l. 5. c. ult.*

2) *V.* Liguori, *Opus Morale, Dissert. super censuris circa Imm. B. V. Conceptionem l. 7. n. 244* — Card. Lambruschini, *Dissertaz. polemica sull' immacolato concepimento di Maria, Roma* 1843: Opus in toto catholico Orbe summis laudibus merito exceptum, quod Galli, Hyspani, ed Angli suis linguis cito reddiderunt — Perrone

Objicies 1: *concipi nulla ratione potest, quomodo peccatum originale in posteros traducatur; ergo repugnat illud admittere.*

R. 1: Latet quidem nos modus: *ego istam quæstionem profundam sentio*, inquiebat d. Augustinus; *libet me et hic exclamare quod Paulus: o altitudo divitiarum!* [1] Neque tamen idcirco fas est aliquid concludere contra peccati originalis existentiam. Si enim hoc esset admittendum, eodem argumento negari posset commercium animæ cum corpore; quia minime innotescit, quomodo anima in corpus et corpus vicissim in animam agat. Item negari posset adhæsio partium in corpore; cum modus non agnoscatur hujus adhæsionis.

R. 2: S. Thomas, cujus sententia communis evasit, docet Adam constitutum a Domino fuisse *caput naturale* et *morale totius generis humani, tum ad conservationem, tum ad amissionem justitiæ originalis*, ita ut, eo perseverante in bono, omnes nati fuissent justi; eo autem prævaricante, omnes nascerentur justitia originali exuti.

Hinc merito ajebat Augustinus homines participes fieri peccati Adami non *proprietate actionis, sed contagione propaginis.* Sicut rex a populo electus cum titulo hæreditatis, qui pactum fundamentale transgrediens et a potestate excidens, totam dynastiam suam in ruinam trahit; ita Adam, ait *Bouvier*, caput morale totius generis humani constitutus omnes posteros suos, quorum sors et dignitas ejus fidelitati committebatur, secum perdidit. Hic autem nulla est certe repugnantia.

Ex quo patet 1: quare Adam nocuerit peccando, quin prodesse potuerit pœnitendo. Nam ipse delevit quidem personale peccatum, quod in mala voluntate erat; at non potuit amplius auferre naturæ corruptionem, quæ peccato necessario secuta est.

Patet 2: quare cetera protoparentis peccata ad posteros non debuerint transmitti; semel enim justitia originali amissa, protoparens non amplius agebat uti caput morale hominum. Sic explicatur illud Ezechielis: *filius non portabit iniquitatem patris* [2]; et alia ejusmodi.

Patet 3: quomodo originale peccatum posteris sit voluntarium et proprium: *omnes homines, qui nascuntur ex Adam, possunt considerari, ut unus homo, in quantum conveniunt in natura, quam*

apud De Luca, Annali, ecc. *Roma* vol. 16. p. 338. — Mazzola in V. Seminario Novariensi olim Professor, *De Beata Virgine, Disputat. Historico-Theologicæ*, ubi fuse veritatem prosequitur, ac solide undequaque tuetur — Amico Cattolico, *Serie* 2. *t.* 1. *pag.* 343 — Tandem *Collezione de' buoni libri a favore della Cattolica Religione, Torino* 1850. *Dispensa* XI, *nota* 4, ubi plura ad rem hodiernam disputantur.

1) *Serm.* 294 *de bapt. parv.* 2) Cap. 18.

a primo parente accipiunt...; ita ut multi homines ex Adam derivati, sint tanquam multa membra unius corporis: actus autem unius membri corporalis, puta manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ, quæ primo movet membrum. Unde homicidium, quod manus committit, non imputaretur manui ad peccatum, si consideraretur manus secundum se, ut divisa a corpore; sed imputatur ei, in quantum est aliquid hominis, quod movetur a principio motivo hominis. Hæc igitur inordinatio, quæ est in isto homine ex Adam generato, non est voluntaria voluntate ipsius; sed voluntate primi parentis, qui movet motione generationis omnes, qui ex ejus origine derivantur, sicut voluntas movet omnia membra ad actum. Unde sicut peccatum actuale, quod per membrum aliquod committitur, non est peccatum illius membri, nisi in quantum illud membrum est aliquid ipsius hominis, propter quod vocatur peccatum humanum; ita peccatum originale non est peccatum hujus personæ, nisi in quantum hæc persona recipit naturam a primo parente. Unde et vocatur peccatum naturæ secundum illud Epheseorum 2: eramus natura filii iræ [1].

Objicies 2: *originali peccato semel admisso, malæ essent nuptiæ; quia per illas peccatum propagaretur.*

R. Cum Augustino: *nuptiæ institutæ sunt causa generandi, non peccandi* [2] — Neque refert, quod inde proles nascatur infecta, nam uti ait s. Thomas, *melius est proli sic esse secundum naturam, quam nullo modo esse* [3], maxime cum ipsa per baptismum integretur.

Neque injustus est Deus, qui transfusionem illam permittit; adest enim justa causa, nempe generis humani propagatio, cui abunde per redemptionem provisum fuit [4]. Unde Apostolus habet: *sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur* [5]. Nempe sicut Adam fuit principium mortis, ita Christus est principium vitæ, quamvis per accidens non omnes ejus beneficium experiantur.

Neque etiam pugnat, quod parentes baptizati amplius non habeant peccatum originale, illud tamen in posteros transmittant; quia *quum parentes generent secundum corpus, non secundum mentem, nec quatenus sunt per baptismum renovati, sed quatenus de vetustate primi peccati aliquid in mortali corpore retinent; ideo licet baptizati et sancti, peccatum originale in prolem traducunt* [6].

1) Angelicus 1. 2. q. 81. a. 1.

2) L. 4. de nupt. c. 26.

3) 1. 2. q. 83. a. 1.

4) *V.* Moehler, *La simbolica* l. 1, *Milano* — Fran. a Breno, *Epitome manualis Missionariorum orientalium*, pars. 1ª

5) 1. Cor. 15.

6) Angelicus, 1. 2. q. 81. a. 3.

Hic grave monitum sit: si in omnibus theologicis disputationibus, quoad potest, cavendum est a verborum novitate, ne inducatur confusio, novus cavillationibus aditus aperiatur, errori fiat locus, ac offendantur fideles, id in præsenti quæstione maxime cavendum; cum in ea proprie fides christiana consistat. Qui amant novas in Theologia inducere voces, seu *thecnologias*, audiant Patres Africanos in Epistola ad Theodorum Papam: *certum est, quod tales sermonum novitates de malo amore gloriæ nascuntur. Dum sibi nonnulli volunt acuti, perspicaces, et sapientes videri, quærunt quid novi proferant* 1.

1) Quare, ut aliqua exempla proferamus:

1 Non eos probamus, qui peccatum originale *peccatum* dicunt, non vero *culpam*. « Le quali nozioni di *peccato* e di *colpa* (ad rem percelebris Audisio, *Introduzione agli studii Eccles. L. 3, c. 8*) comunque si possano distinguere in astratto, non credo però mai nel caso concreto del peccato originale, nè di verun'altra azione che sia un fatto umano ripugnante alla legge. Epperò s. Tommaso ha chiamato indistintamente colpa sia il peccato di origine, che l'attuale: *Ad culpam personæ requiritur voluntas personæ, sicut patet in culpa actuali, quæ per actum personæ committitur; ad culpam vero naturæ, non requiritur nisi voluntas in natura illa* (in 2. dis. 30. q. 2. a. 2) ».

2 Neque illis subscribimus ullo modo, qui docent per originis peccatum nos damnari, non tamen illud nobis imputari. « Dicendosi (iterum cit. Auctor), che esso peccato ci danni senza esserci imputato, pare si offuschi l'*inest cuique proprium* del Tridentino. E di più osta a quel concetto universalissimo e giustissimo: l'imputazione dover di necessità precedere la condannazione; e nel modo che in un individuo non vi può esser pena senza colpa, così non vi può esser condanna senza una vera e propria imputazione della medesima colpa.

« Quest'insegnamento è pure di s. Tommaso: *Pœna simpliciter semper habet rationem ad culpam propriam, sed quandoque ad culpam actualem .... quandoque vero ac culpam originalem.* Ed ancora: *Non autem punitur aliquis in spiritualibus bonis sine propria culpa, neque in præsenti neque in futuro.* Come sarà propria la colpa senza l'imputazione divina?

« Finalmente, mi pare questa essere la mente esplicita dei Padri Tridentini: *Si quis per Jesu Christi Domini Nostri gratiam, quæ in baptismate confertur, reatum originalis peccati remitti negat; aut etiam asserit non tolli totum id quod veram et propriam peccati rationem habet; sed illud dicit tantum radi, aut non imputari, anathema sit.* Apparisce 1° doversi tenere per fede, che il peccato originale non è una semplice stortura, ma un reato che lega l'anima spiritualmente, e che i teologi chiamano *reato di colpa.* 2° Che questo reato con tutte le sue appartenenze di colpa e di pena eterna, vien tolto nel battesimo. 3° Ripugnare alla fede il dire, che nel battesimo questo peccato venga solamente raso dall'anima, o a lei non imputato: *radi aut non imputari.* Ora se la intendano col Tridentino quei pochissimi, i quali con nuova foggia di parlare, affermano che nel peccato originale da noi contratto, non sia nè reato di colpa nè imputazione. Dicano come sia fattibile che il battesimo ci sciolga da un'offesa divina, che non ci sia stata imputata; come esso sciolga ciò che non è mai stato legato; e finalmente, se il Concilio ha detto l'anatema a coloro che sostenevano non più imputarsi il peccato originale ai battezzati, dicano se sia conforme all'idea cattolica il pretendere, che niuna imputazione di quello sussista nè avanti nè dopo il battesimo.

Articulus II. — DE PECCATI ORIGINALIS NATURA

Q. *In quonam peccati originalis natura collocanda est?*

R. 1: Certum est contra Novatores peccati originalis naturam non esse collocandam in sola concupiscentia, prout est proclivitas quædam in malum; nam proclivitas hæc remanet etiam post Baptisma. Ideoque *vel* dicendum erit Baptisma non delere peccatum originale, *vel* peccatum originale non consistere in sola illa hominis proclivitate ad malum: atqui 1m dici non potest, cum Apostolus aperte doceat *nihil esse damnationis in iis, qui sunt in Christo Jesu;* ergo 2m dicatur necesse erit.

R. 2: Cum Angelico: *originale peccatum formaliter est privatio justitiæ originalis, quatenus superiorem animæ partem rectificabat in ordine ad Deum. Materialiter autem est ipsa concupiscentia, seu carnis et virium inferiorum animæ deordinatio.* Quod ut bene intelligatur, sciendum est justitiam originalem nihil aliud fuisse, quam perfectam totius hominis rectitudinem, quæ tria hæc complectebatur.

1 Perfectam voluntatis subjectionem ad Deum, et conjunctionem cum eo per gratiam et charitatem.

2 Perfectam subiectionem inferiorum animæ virium ad rationem, ita ut nullo unquam inordinato affectionum motu perturbaretur.

3 Subjectionem item corporis ad ipsam animam, et exemptionem a morte et quovis morbo.

3 Neque tandem iis assentimur, qui concupiscentiam ordinarie et absolute *peccatum* appellant. « L'Apostolo (ita laudatus Scriptor) avendo figuratamente chiamata peccato la « concupiscenza, e la Tradizione avvertendo il pericolo gravissimo che nascerebbe se il « nome di peccato dato alla concupiscenza si fosse trasportato dal senso metaforico al « proprio, definì: *Hanc concupiscentiam quam aliquando Apostolus peccatum ap-* « *pellat, sancta Synodus declarat Ecclesiam catholicam nunquam intellexisse pec-* « *catum appellari, quod vere et proprie in renatis peccatum sit; sed quod ex pec-* « *cato est, et ad peccatum inclinat.* Le parole, *quod vere et proprie in renatis pecca-* « *tum sit*, affermano evidentissimamente che l'Apostolo chiamò peccato la concupiscenza « non in senso naturale e proprio, ma traslato, cioè applicando all'effetto il nome della « causa. Quest'effetto è la concupiscenza sfrenata, la quale viene dal peccato e invita al « peccato.

« Dunque, secondo la mente di quell'Assemblea ecumenica e l'uso comune, è locuzione « più propria, più aperta e più sicura, il chiamare la concupiscenza non già peccato, ma « o col Tridentino cosa nata dal peccato, ovvero con s. Tommaso piaga inflitta all'anima « dal peccato, *vulnus concupiscentiæ.* Ed egualmente più aperto e più sicuro è il dire, « non già che nei rigenerati rimanga benchè senza la dannazione il peccato, ma piuttosto « collo stesso Concilio, esser loro tolto *totum id quod veram et propriam peccati ra-* « *tionem habet* ».

Ex quibus hæc sequuntur, nempe peccatum originis *formaliter sumptum* in omnibus esse *æquale*, ex parte nempe aversionis a Deo et carentiæ gratiæ; cum æqualiter in omnibus fuerit solutum vinculum originalis justitiæ — Sed *materialiter* diversum esse: *soluto vinculo originalis justitiæ*, ait Angelicus, *sub quo quodam ordine omnes vires animæ continebantur, unaquæque vis animæ tendit in suum proprium motum, et tanto vehementior, quanto fuerit fortior. Contingit autem vires aliquas animæ esse fortiores in uno, quam in alio propter diversas corporis complexiones* [1]. Veluti si diversis equis tollatur frænum, unusquisque eorum præceps fertur; sed unus alio velocior, prout vivacius est temperamentum.

Articulus III. — DE PECCATI ORIGINALIS EFFECTIBUS

Q. *Quot sunt peccati originalis effectus?*

R. In præsenti vita effectus et *corpus* et *animam* spectant.

1 Effectus *ex parte corporis* sunt ærumnæ, morbi et ipsa mors: licet enim corpus nostrum ex contrariis compactum naturaliter esset corrumpendum; Deus tamen benignitate sua dederat per justitiæ originalis donum, ut dissolutio impediretur lignum vitæ vescendo [2].

Sed amissa originali justitia, corpus in pœnam pristinæ naturæ restitutum est. Hinc ærumnæ, morbi, et ipsa mors; ut enim ait Apostolus: *per peccatum mors* [3].

2 Effectus *ex parte animæ* quatuor sic enumerat Angelicus: quorum primus respicit *rationem*, secundus *voluntatem*, tertius *irascibilem*, quartus *concupiscentiam*.

Quatuor sunt potentiæ animæ quæ possunt esse subjecta virtutum, scilicet ratio, in qua est prudentia; *voluntas, in qua est* justitia; *irascibilis, in qua est* fortitudo; *et concupiscientia, in qua est* temperantia. *In quantum ergo ratio destituitur suo ordine ad verum, est vulnus* ignorantiæ: *in quantum voluntas destituitur suo ordine ad bonum, est vulnus* malitiæ: *in quantum irascibilis destituitur suo ordine ad arduum, est vulnus* infirmitatis: *in quantum vero concupiscentia destituitur suo ordine ad delectabile moderatum ratione, est vulnus* concupiscentiæ: *quæ vulnera per actuale peccatum fiunt pejora* [4].

Diximus *in præsenti vita*. Quot autem spectat vitam futuram, de

1) L. cit.
2) Gen. 2.
3) Rom. 5.
4) 1. 2. q. 85. a. 3.

fide certum est [1] originale peccatum vel ipsum solum a regno cælorum excludere juxta illud: *nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu Sancto, non potest introire in regnum cœlorum* [2].

CAPUT SECUNDUM

DE PECCATO ACTUALI

Q. *Quomodo dividitur peccatum actuale?*

R. Peccatum *actuale* multiplex dividitur, prout multiplici sub respectu potest considerari.

A nobis consideratur: — 1 ratione suæ *causæ*, quæ est vel *externa* vel *interna*; — 2 *ratione differentis speciei*, et dicitur a Scholasticis *differentia peccatorum specifica*; — 3 *ratione differentis gravitatis*, et venit peccatum *mortale* et *veniale*; — 4 *ratione*

1) Tridentinum, *Sess.* 5. *can.* 4; et Florentinum, *Sess. ultima.* — Verum incertum est, quæ futura sit in altera vita conditio eorum, qui cum solo originali moriuntur. Exules erunt a patria cœlesti; sed quæ erit eorum sors æterna? Non una est sententia catholicorum.

Alii cum Sylvio, Petavio etc. docent parvulos solo originali maculatos *pœna ignis*, mitissima tamen esse cruciandos juxta Florentinum statuens, *illorum animas, qui in actuali mortali peccato vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.* Hoc dicunt Scripturæ, Patribus et fidelium persuasioni conformius — *V.* Bergier, *Dizionario* V° *Bambini* — Berti, *Theol. L.* 13. *c.* 8.

Alii cum Valentia, Bellarmino etc. tenent tales infantes *pœna sensus* non esse plectendos; cum hanc Scriptura iis solum comminetur, qui actuali peccato tenentur. Attamen docent eos habituros esse perpetuam tristitiam de amissione beatitudinis, ad quam ab origine erant destinati; talis enim exclusio non potest esse sine dolore. Hanc sententiam *communiorem* appellat Bouvier, et ei videtur *probabilior* — *V.* Bellarminus, *De amissione gratiæ*, *L.* 6 *c.* 6, *et* 7.

Alii cum d. Thoma censent tales parvulos neque igne plectendos, neque ullam percepturos esse *tristitiam* de amissione gloriæ. *Nam sicut nullus sapiens*, ait Angelicus in 2. d. 33. q. 2. a. 1, *affligitur de hoc quod non possit volare sicut avis, vel quia non est rex vel imperator, cum sibi non sit debitum; ita pueri non dolebunt de amissione visionis beatæ, cum non sit debita, nec ad illam habeant proportionem.* *V.* Billuart, *De peccato originali.*

Alii cum Catharino docent eos parvulos post judicii diem esse in quodam *paradiso terrestri* collocandos, ubi sua sorte optime contenti beatitudine naturali perfruentur in Dei cognitione et amore fundata — Hæc opinio *communiter* rejicitur; cum aperte repugnet et Scripturæ, in qua natura vocamur *filii iræ, immundi, peccatores* etc; et communi doctorum sensui atque Patrum. Eam defendit Card. Sfondrati in lib. *Nodus prædestinationis dissolutus, Romæ* 1696.

Alii tandem eo usque progressi sunt, ut credant Deum in ultima judicii die *gratiam baptismatis* iis infantibus elargiturum fore. Ita in libro, *Considerazioni sullo stato dei bambini morti senza battesimo*, Lugano 1839 — Quid sit sentiendum de hoc singulari ac noviter excogitato medio, videant sapientes.

2) Jo. 3.

differentis numeri, idest ratione multiplicationis actuum, quibus unum idemque peccatum etiam in eadem specie et gravitate potest iterum iterumque committi, et sic multiplicari: et hæc in Scholis appellatur *differentia peccatorum numerica*; — 5 *ratione modi*, quo peccatum ipsum patratur, et venit peccatum tum *commissionis* et *omissionis*: tum *internum* et *externum*; nempe *cordis*, *oris*, et *operis*.

Articulus I. — DE PECCATO ACTUALI RATIONE SUÆ CAUSÆ

Causæ nomine hic non intelligitur *Causa proxima* peccati efficiens, quæ alia non est, quam voluntas hominis. Sed quidquid sive in homine sive extra hominem hanc voluntatem aliquo modo ad peccandum impellit: et dicitur causa *occasionalis*.

Duplex est: alia, quæ est extra hominis naturam, et nuncupatur *extrinseca*; aliu, quæ ipsi naturæ hominis inhæret, et dicitur *intrinseca*.

§ I. — *De causa peccati externa occasionali*

Q. *Quotuplex est peccati causa externa occasionalis?*

R. *Causa externa occasionalis* peccati est duplex: nempe et *diabolus* et *mundus*:

1 *Diabolus*; certum est enim ipsum homines *variis artibus captare pro cujusque natura et moribus* [1]: et quantum potest eos contra legem Dei concitare, uvi Evæ et Jobi historia probat [2]. — Quare s. Petrus fideles omnes sic admonet [3]: *fratres, sobrii estote et vigilate; quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit quærens quem devoret, cui resistite fortes in fide* [4].

1) Lactantius, *De vero cultu*, *l* 6. *c.* 4. — Ad rem etiam scribit s. Leo M. *Serm.* 16 *in Nat. Domini*: « omnium discutit consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus; « et ibi causas quærit nocendi, ubi quemque viderit studiosius occupari ».

2) Imo sunt qui censent, unumquemque hominem suum habere dæmonem tentatorem, sicut unusquisque a conceptione suum habet angelum custodem. Utique hoc secundum certissime deducitur ex Scriptura, ubi Christus ipse ait (Matth. 18): *videte ne contemnatis unum de his pusillis; dico enim vobis, quia angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris mei*, *qui in cœlis est*, etc. Sed primum singulare est, ac communiter rejicitur; cum in nulla re fundamentum habeat — *V.* Klee, *Storia dei dogmi*, versione dal tedesco, Mil. 1843. T. 1, pag. 284.

3) Ep. 1. c. 5.

4) Qui sane futurorum cupidine succensus fortiter resistit, nedum jacturam, imo *faciet cum tentatione proventum*. Neque enim *fidelis Deus patietur nos tentari supra id, quod possumus* (1. Cor. 16) — Hinc ad rem ajebat Cæsarius Arelatensis de dæmone tentatore (*serm.* 18): « alligatus est tanquam canis innixus catenis.... latrare potest, « sollicitare potest, mordere omnino, nisi volentem non potest; non enim cogendo, sed « suadendo nocet; non extorquet a nobis consensum, sed petit ».

2 *Mundus*, quem pariter esse externam peccati causam ipsa probat quotidiana experientia; quot enim supplantat superbia mundi, quæ est stultitia apud Deum? — Ipse nos ad peccatum inducit impiis dictis, sermonibus nefariis, exemplis pravis, et sensuum illecebris [1]. Adeo verum est, quod *mundus totus in maligno positus est* [2].

Sed (dices) *nonne ipse Deus est externa peccati causa?*

Deus nedum causa peccati esse possit, imo illud summopere detestatur: *non Deus volens iniquitatem tu es*, ajebat R. Psaltes [3] — Et Jacobus Apostolus: *nemo cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur; Deus enim intentator malorum est* [4].

Quare Tridentinum habet contra Novatores [5], qui efficientem peccati causam in Deo impie collocabant: *si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere; sed mala opera ita ut bona Deum operari non permissive solum, sed etiam proprie et per se, ita ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli, anathema sit* [6].

Sane peccatum consistit in ordinis perversione [7]; non ergo esse potest ab eo, qui ordo est, et universa ordinavit [8].

1) Mundus quoad essentiam semper idem est voluptatibus inhians, æternitatis immemor, Dei inimicus; ut varias pro diversis temporibus formas induit. Quænam porro sit præsens forma spiritus mundani, quam alio nomine appellamus *genium sæculi*, jam ab exordio sui Gloriosissimi Pontificatos aperte declaravit Pius IX tot machinationibus apta remedia suggerens. De his erit in Tract. *de Just.* atque *Virt. Theologicis*.

Hic interim hæc notamus cum cl. Stapf (*Th. Mor.* § 125): « Maxima calamitas in « Ecclesiam Dei redundat, si ipsi sacrorum Ministri genio sui temporis turpiter assen- « tiantur. Cum enim mundus spiritum veritatis non possit accipere (*Joan.* 14, 17), ille « qui hominibus placere gestit, Christi servus non est (*Gal.* 1, 10)... Equidem quod ad « animi cultum et morum comitatem attinet, Sacerdos ea neutiquam aspernabitur, quæ « ævum nostrum vere commendant; attamen, ut veterum aliquis monet, *nimium ne crede* « *colori, fallit enim vitium specie virtutis et umbra.* Revera tentatio sectandi genium « temporis non est minima, præsertim pro viris junioribus; egoismo enim vix aliud magis « arridet, quam placere illis, qui ex moderno genio sentiunt ».

2) Ep. 1. Joan. c. 5. 3) Ps. 5. 4) Cap. 1.

5) Hodierni protestantes hanc impietatem non amplius tuentur: ita *Bouvier*.

6) Sess. 6. c. 6. 7) S. Thomas, *Q.* 5. *de malo a.* 1.

8) Plura opponunt ex Scripturis, in quibus Deus dicitur *excæcare, in reprobum sensum tradere* etc. Sed facillime refelluntur, si totus contextus attendatur; Deus enim id non facit agendo, vel movendo; sed potius deserendo, non impediendo, permittendo — *V.* Bergier, *Dizionario*, V° Permettere.

Item Deus *tentare* dicitur, sed non ad seducendum, bene vero ad probandum. Hinc ex Augustino, *lib.* 2 *de consensu Evangelistarum*, duplex tentatio distinguitur, *probationis et seductionis*.

§ II. — *De causa peccati interna occasionali*

Q. 1. Quotuplex distinguitur causa peccati interna occasionalis?

R. Triplex distinguitur causa peccati *interna occasionalis: ignorantia, concupiscentia* et *malitia. Prima* est ex parte intellectus. *Secunda* ex parte appetitus. *Tertia* ex parte voluntatis. — Ex iis autem oriuntur peccata *ignorantiæ, infirmitatis,* atque *malitiæ* [1].

Q. 2. *An mala, quæ fiunt ex ignorantia, sint peccata?*

R. Ex iis, quæ traduntur de actibus humanis, certum apparet mala quæ fiunt ex ignorantia voluntaria, ad culpam utique esse in agente imputanda vel *directe* et *in se,* vel saltem *indirecte* et *in causa.* Quia existimantur uti libere et determinate commissa.

Sed (dices) *quot modis ignorantia fieri potest voluntaria?*

Quatuor modis: — 1 *per negligentiam;* — 2 *per passionem;* — 3 *per habitum pravum;* — 4 *per voluntatis inconsiderationem.*

1 *Per negligentiam: cum aliquis,* inquit Angelicus, *ob laborem vel alias occupationes, negligit addiscere id, per quod a peccato retraheretur, talis negligentia facit ignorantiam ipsam esse voluntariam et peccatum, dummodo sit eorum, quæ quis scire tenetur et potest* [2] — Ubi animadvertendum est, ignorantiam culpabilem non esse ejus qui non advertit; sed ejus qui negligit, sive ejus qui actu a voluntate quodammodo imperato animum applicare recusat ad ea addiscenda, que scire tenetur circa præceptum quod urget. Negligentia enim, quæ ignorantiam parit ex d. Thoma, *nihil est aliud, quam non applicare animum ad sciendum ea, quæ quis debet scire* [3].

2 *Per passionem:* quando nempe quis vult deliberate eandem sequi prævidens saltem *confuse* et *in genere* effectus pravos, qui inde solent oriri, licet *in particulari* minime eosdem agnoscat. — Qui enim vult causam, dicendus est velle etiam effectus omnes cum ea conjunctos, etsi *particulatim* eos non videat. Sic qui vult offensorem occidere, vul etiam (saltem *confuse* et *in genere*) mala, quæ ab occisione proveniunt, v. g. filiorum et domus ruinam.

3 *Per habitum pravum:* quando nempe quis pravum habitum emendare non curat *efficaciter.* — Tunc actus mali, qui ex malo habitu illo proveniunt, sunt prorsus voluntarii in se vel in causa, id est in prava illa consuetudine, quæ voluntarie contrahitur.

1) *Malitia* proprie loquendo est *causa peccatorum proxima,* cum trahat a voluntate. Attamen communi usu etiam inter *causas occasionales* adnumeratur; quia simplici voluntati quamdam superaddit vehementiam, vim ac perversitatem.

2) 1. 2. q. 76. a. 3. 3) Q. 3. de malo a. 7.

4 Demum *per inconsiderationem*: quando quis ita præcipitanter agit, ut advertenter negligat considerationem illam, quam res agenda meretur. Nam homini, qui jam advertit in actione sua esse quidpiam magis considerandum, et tamen vult agere præcipitanter, merito imputantur errores omnes, qui inde oriuntur.

Q. 3. *Quid de peccatis infirmitatis?*

R. Peccata *infirmitatis* dicuntur ea, que proveniunt ex gravi tentatione vel passione antecedenti non volita neque in se, neque in sua causa. Quæ passiones sunt quædam quasi animi ægritudines: *unusquisque*, ait Jacobus [1], *tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus: deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum* [2].

Q. *Quid de peccatis malitiæ?*

R. Peccata, quæ fiunt ex plena libertate absque intellectus ignorantia et antecedenti voluntatis passione, dicuntur *malitiæ*. — Hinc peccata provenientia ex ignorantia affectata, vel ex passione libere excitata æquiparantur peccatis *malitiæ*; cum prima earum radix sit sola prava voluntas, quæ vel ignorantiam vel passionem procurat.

Idem sentiendum est de peccatis commissis ex prava consuetudine, quam quis emendare non studet; nam *manifestum est*, inquit s. Thomas, *quod quicumque peccat ex habitu, peccat ex certa malitia* [3], quia nempe peccat ex majore inclinatione voluntatis.

1) Epis. Jac. c. 1.

2) Hinc illud Decalogi: *non concupisces*. Non tamen omnis concupiscentia mala est: hinc illud Sapientiæ c. 6: *concupiscite sermones meos*.

Perbelle more suo habet Catechismus Romanus *p.* 3, *c.* 10, § 6: « Sciendum est, concupiscentiam esse commotionem quandam, ac vim animi, qua impulsi homines, quas non habent, res jucundas appetunt. Et quemadmodum reliqui animi nostri motus non perpetuo mali sunt: ita hæc concupiscendi vis non semper in vitio est ponenda. Neque enim propterea malum est, si cibum, aut si potum appetimus; aut cum frigemus, si calescere; aut contra, cum calemus, si frigescere cupimus. Et quidem recta hæc concupiscendi vis, Deo auctore, nobis a natura insita est: sed primorum parentum nostrorum peccato factum est, ut illa naturæ fines transiliens, usque adeo depravata sit, ut ad ea concupiscenda sæpe incitetur, quæ spiritui, ac rationi repugnant.

Quin etiam hæc vis, si moderata est, suisque finibus continetur, sæpe etiam non mediocres utilitates præbet. Nam illud primum efficit, ut assiduis precibus Deum oremus, supplicesque ab eo petamus, quæ maxime cupimus; oratio enim cupiditatis nostræ interpres est. Quod si recta hæc concupiscendi vis abesset, non tam multæ preces essent in Ecclesia Dei.

Efficit præterea, ut cariora sint nobis Dei munera; quo enim vehementiori alicujus rei cupiditate flagramus, eo carior illa nobis res est, atque jucundior, cum eam adepti sumus: tum vero delectatio ipsa, quam ex re concupita sentimus, facit, ut majore pietate gratias Deo agamus ».

3) 1. 2. q. 78. a. 2.

Peccatum *malitiæ* ceteris paribus *gravius* est peccato *infirmitatis*. Et hoc item *gravius* est peccato *ignorantiæ*, ratione nempe voluntarii, quod plenius est in uno, quam in altero.

Corollarium — De tentationibus

Q. 1. *Quid est tentatio, et quid de ea?*

R. *Tentatio* generatim sumpta est ***incitamentum ad peccandum voluntati nostræ propositum, seu quasi stimulus quidam, quo voluntas nostra allicitur vel inclinatur ad violandum præceptum legis.***

Potest esse *vel* a nostra corrupta natura, *vel* a dæmone solo, *vel* a dæmone simul atque a nobis ipsis, si nempe ab eo et simul a concupiscentia nostra originem habeat tentatio. — In quocumque autem casu ea est vel *levis* vel *gravis*.

Sentire tentationem non est peccatum; cum id impedire non sit in nostra potestate positum. Imo sæpius est occasio meriti penes Deum, qui tentationes permittit in bonum nostrum juxta illud: *fili, accedens ad servitutem Dei, præpara animam tuam ad tentationem* [1]. *Certamen forte dedit illi, ut vinceret* [2].

Peccatum vero est *tentationi libere consentire*; malum enim est malum voluntate probare [3].

Q. 2. *Quænam sunt remedia contra tentationes?* [4]

R. *Vel* agitur de tentatione *gravi*, *vel* de tentatione *levi*:

Si agitur de tentatione *gravi*, remedia sunt: 1 oratio, dicente Christo: *vigilate et orate, ne intretis in tentationem* [5].

2 Sibi exhibire sub oculis *Crucifixum*: et eidem profiteri perfectam submissionem. Hæc protestatio diaboli vires infirmat.

3 Tentationem citius *aperire* proprio Directori; diabolus enim totus tenebrosus lucem timet. Et ita satis est pravorum machinationes pandere, ut evanescant.

4 Tentationem non tam facile *aspicere in se*, nec *disputare cum*

1) Eccli. 2. 2) Sap. 10.

3) Multi sensum et consensum, cogitationem rei malæ et delectationem in re mala promiscue sumentes in magna idearum confusione versantur ac scrupulis torquentur; quos igitur animarum Directores instruere debent.

Item summopere præstat, ut omnes confessarii accuratam sibi cognitionem acquirant circa tentationes, ut valeant pœnitentibus opportuna remedia suppeditare — *V.* Sales, *La Filotea p. 4. c. 3.* — Pinamonti, *Il Direttore delle anime c. 6 et 7.*

4) *V.* Liguori, *Homo Ap.* tum *Tract.* III. *nn.* 43, *et seqq.*; tum *App.* II, § 2 — Stapf, *Theol. Mor.* §§ 606, *et seqq.* 5) Mar. 14.

tentatore, maxime si tentet contra fidem vel castitatem; quo enim magis in id animum intendimus, magis sensus obtenebrantur [1].

5 Tandem *viriliter* contra tentationem insurgere; nam nemo facilius prosternitur, ut recte ait Stapf [2], quam qui vertigine laborans sese identidem lapsurum formidat. Adde: qui animo cadit, nihil tribuit divinæ misericordiæ.

Si vero agitur de tentatione *levi*, remedium magis opportunum erit, ut *sine animi anxietate* tentationes contemnantur; et actus eliciantur virtutum oppositarum, præsertim charitatis in Deum, quin ad eas animum convertamus. Sunt enim uti ignis cineri suppositus, qui fodicatione accenditur magis.

Pinamonti remedia contra tentationem ad tria reducit: ad *humilitatem*, qua fit gratiæ locus; ad *orationem*, qua tribuitur gratiæ donum; ad *fortitudinem*, qua gratiæ cooperando consummatur ipsa victoria nostra [3].

Articulus II. — DE DISTINCTIONE SPECIFICA PECCATORUM

Q. 1. *Quænam peccata specie differunt inter se?*

R. Ea peccata specie differunt, quæ non habent eandem malitiam, sed omnino diversam, uti homicidium, furtum, blasphemia etc. Hæc peccatorum differentia inter se *differentiæ*, vel *distinctionis specificæ* nomine appellatur in Scholis [4].

Q. 2 *Undenam desumenda est differentia peccatorum specifica?*

R. Putant aliqui eam desumendam esse ex oppositione, quæ sit notabiliter major cum lege — Verum communiter id rejicitur cum s. Thoma [5]; nam majus et minus non diversificant speciem, seu non mutant malitiam, sed tantum augent, vel minuunt malitiam ipsam jam existentem.

1) Quare opus est illico eam expellere *vel* invocando Jesu et Mariæ Nomina, *vel* signum Crucis in fronte et in pectore efformando, *vel* preces jaculatorias adhibendo; semper vero hostem acriter propulsando illis Christi verbis (Matt. 4): *vade, Satana, scriptum est enim: Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.*

2) Theol. § 130.

3) Hæc notamus cum Stapf agenda post pugnas maxime graviores. Qui infeliciter decertavit, ne concidat animo; sed sincere doleat, strenue ac viriliter acturus in posterum: *filioli mei, hæc scribo vobis*, legitur 1. Jo. 2, *ut non peccetis; sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum.*

Qui vero victor extitit, ne sibi inaniter complaceat, vel sibi fidat; sed *Deo gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum N. J. C.* (1 Cor. 15): atque ad nova se bella præparet; *non enim cessat ab insidiis suis serpens antiquus* (Apoc. 12).

4) *V.* Liguori, *Opus Mor. l. 6. n. 32; et Homo Ap. Tr.* III, *n.* 55.

5) 1. 2. q. 16.

Unde *merito* dicimus, specificam differentiam repetendam esse ab oppositione specie diversa cum lege; peccatum enim constituitur per hanc oppositionem. Si ergo oppositio sit *specifice diversa*, peccatum quoque *specie* diversum habebitur.

Sed (dices) *quando habetur hæc oppositio specie diversa cum lege?*

Non conveniunt in verbis, licet videantur in unum coincidere. Nos faciliorem sententiam sequentes dicimus cum Bouvier, tunc oppositionem cum lege esse specie diversam, ideoque peccata specie inter se differre: 1 *quando diversæ offenduntur virtutes;* 2 *quando diversa violantur officia ejusdem virtutis;* 3 *quando eadem læditur virtus, sed modo contrario.*

Res illustretur exemplo:

1 *Apostasia a fide, desperatio, odium Dei* differunt *specie* inter se. Quare? quia tribus virtutibus *specie* diversis opponuntur, nempe fidei, spei et charitati.

2 *Furtum, detractio, homicidium* inter se *specie* differunt. Quare? quia opponuntur diversis ejusdem virtutis officiis, nempe justitiæ, quæ jubet, ut nemo lædatur neque in bonis vitæ neque in bonis famæ neque in bonis fortunæ.

3 *Prodigalitas* et *avaritia* pariter differunt *specie* inter se. Quare? quia opponuntur quidem eidem virtuti, nempe liberalitati; sed modo plane opposito, prima nempe *per excessum*, altera *per defectum* [1].

Articulus III. — DE DIFFERENTI PECCATORUM GRAVITATE

Q. 1. *An detur peccatorum differentia ratione gravitatis?*

R. Fuit olim *Stoicorum* paradoxum, omnia peccata *ratione gravitatis* inter se æqualia esse [2].

Errorem tam monstruosum amplexus est sæculo IV *Jovinianus*, eumque tenuit etiam sæculo XVI *Calvinus*, cujus erat effatum *omnia peccata esse ex natura sua mortalia*, et *venialium* nomine ea tantum esse appellanda, quorum *de facto* venia obtineretur.

In hanc sententiam lapsus esse videtur insanus Jansenistarum præcursor *Michaël Bajus*, cujus hæc propositio a Pio V et Gregorio XIII diris devota fuit: *nullum est peccatum ex natura sua veniale; sed omne peccatum meretur pœnam æternam.*

Nos vero dicimus cum Catholicis omnibus, peccata vere et realiter inter se differre *ratione gravitatis.*

1) An vero diversa præcepta inducant diversitatem peccatorum *specificam*, vid. supra, De Leg. cap. 7. quæst. 7.

2) Cicero *de Off. parad.* 3.

Prob. 1 *ex Scripturis:* Jeremias de Israëlitis habet: *pejus operati sunt, quam patres eorum* [1]. Et Christus Pilato de Juda proditore dixit: *qui me tradidit tibi, majus peccatum habet* [2] — Demum Joannes aperte distinguit *peccata ad mortem, et non ad mortem* [3].

2 *Ex Patribus:* s. Hieronymus *ex professo* scripsit pro hac tuenda catholica veritate contra Jovinianum hæreticum: eique summopere hac de re gratulatus est d. Augustinus [4].

3 *Ex Conciliis:* Tridentinum docet, nos teneri in confessione manifestare omnia peccata *mortalia,* quæ memoriæ occurrunt; non item vero peccata *venialia* [5] — Quæ sane doctrina stare non posset sine vera et reali peccatorum inter se differentia *ratione gravitatis.*

4 *Ex ratione:* eodem modo, data proportione, disserendum est de injuriis hominum in Deum, ac de injuriis filiorum in partes, et subditorum in Principes. Atqui istæ profecto differunt inter *se ratione gravitatis;* ergo et illæ [6].

Q. 2. *Undenam repetenda est gravitas peccatorum?*

R. Cum Angelico peccata eo graviora esse *ex suo genere et in se,* quo majori bono privant, seu quo excellentiori virtuti opponuntur, sive sit æqualis sive sit diversæ speciei, ut patet per se.

Diximus: 1 *ex suo genere;* quia per accidens fieri potest, ut peccatum, quod privat ex se bono specie majori, *vel* ex levitate materiæ, *vel* ex imperfectione actus, *vel* ex eo quod non ita directe majori bono opponatur, sit levius peccato inferioris speciei. Sic sodomia et bestialitas perjurio utique graviora sunt; quia magis disconveniunt et magis prohibentur [7].

2 *Et in se;* quia fieri potest, ut idem actus magis disconveniat in uno, quam in alio, si nempe secundum plures circumstantias

1) Cap. 7.

2) *Joan. c.* 19. Qui textus probat contra Stoicos et Jovinianum peccata alia aliis esse posse *graviora*, neque semper esse æqualia, licet in eadem specie *mortali.*

3) *Epist.* 1. *c.* 5. Hinc videmus damnatos Calvinum et Bajum *venialia* non admittentes.

4) Epist. 29 ad eumdem.

5) Sess. 14. c. 5.

6) Neque etiam peccata ita sunt inter se connexa, ut qui unum committit, et aliorum sit reus, uti patet. Et illud, quod opponunt Jacobi 2: *quicumque totum legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus,* est extra rem; ibi enim agitur de peccato ex parte aversionis, quasi sensus sit: qui Deum graviter offendit in uno, in ordine ad gratiæ et gloriæ amissionem idem est, ac si eum offenderet in omnibus; quia jam per unum mortale amittimus vitam spiritualem.

Hinc videant quomodo securi esse possint qui hoc vel illud præceptum grave transgredientes, attamen nihil formidant, imo forsan sibi plaudunt; quia reliqua sua officia strenue peragunt, ea præsertim quæ publice fiunt, sicque in humana societate honesti homines prædicantur.

7) 2. 2. q. 144. a. 2.

opponatur rationi et legi. Hinc ait s. Thomas: *ceteris paribus, gravius peccat fidelis quam infidelis, tum propter notitiam veritatis ex fide, tum propter Sacramenta quibus est imbutus, quibus peccando contumeliam facit* [1]. Hinc illud Domini: *si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem utique....; tu vero homo unanimis; dux meus et notus meus; qui simul mecum dulces capiebas cibos; in domo Dei ambulavimus cum consensu* [2].

Q. 3. *Quomodo dividitur peccatum ratione gravitatis?*

R. Peccatum ratione gravitatis dividitur in *mortale* et *veniale.*

Primum est *gravis transgressio legis divinæ, per quam homo privatur gratia sanctificante et amicitia Dei, dignusque efficitur pœna æterna.* Dicitur *mortale* seu *lethale*, quia animæ mortem affert.

Alterum est *transgressio levis ejusdem legis minuens fervorem charitatis, et reddens hominem dignum pœna temporali.* Dicitur *veniale:* quia veniam facile consequitur, non vero quasi sit res in se levis ac non attendenda. Si enim et veniali peccato Deus offenditur, hoc erit malum omnia alia mala superans post mortale peccatum.

Inter mortale et veniale s. Thomas hanc indicat differentiam: *peccans mortaliter Deum pro creatura deserit, peccans autem venialiter adhuc sincere ad Deum tendit, sed non omnibus modis* [3].

Vel etiam dici potest, quod veniale et mortale differunt; quia *hoc* pervertit ordinem, *illud* solummodo turbat.

Quidquid sit, certo essentialiter differunt inter se *specie theologica,* cum illorum malitiæ notabiliter differant in ratione offensæ; licet aliquando conveniant in *specie morali*, uti v. g. furtum grave et furtum leve, quæ eidem præcepto ex eodem fine opponuntur, et non differunt, nisi ob majorem vel minorem quantitatem.

§ I. — *De peccato mortali*

Q. 1. *Quid requiritur ad peccatum mortale constituendum?*

R. Tria ad mortale constituendum requiruntur: unum ex parte *objecti;* aliud ex parte *voluntatis;* tertium ex parte *intellectus.*

1 *Ex parte objecti* requiritur materiæ gravitas, saltem *ratione finis*, si nempe finis sit magni momenti, ad quem id quod statuitur, plurimum conferat. Ex objecto enim actus suam malitiam desumit.

2 *Ex parte voluntatis* requiritur perfectus consensus, quo voluntas objectum sibi ab intellectu propositum firmiter amplectatur.

1) 2. 2. q. 125. a. 3. 2) Ps. 54. — Vid. Stapf, § 150. 3) 1. 2. q. 72. a. 6.

Peccatum enim, dicente Augustino, *usque adeo voluntarium est, ut nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium* 1. Ideo ubi voluntarium est semiplenum (quod contingit quotiescumque voluntatis consensus non est perfectus), peccatum esse nequit mortale 2.

Consensus autem iste esse potest vel *expressus* seu *directe* talis; quando nempe voluntas objectum ipsum in se *directe*, et *expresse* complectitur 3; vel *implicitus* seu *indirecte* talis, quando nempe quis vult causam, ex qua necessario oritur effectus 4.

4 *Ex parte intellectus* requiritur plena advertentia malitiæ actionis vel omissionis. Porro pro modo, quo a principio ad peccatum advertentia habetur, eo modo tunc peccatur; cum tunc sit velle omnia consectaria illius. Quæ quidem advertentia omnino necessaria est: nam nemo incurrere potest odium Dei, nisi gravem eidem irroget injuriam; atqui ei gravis injuria a nemine irrogatur sine advertentia malitiæ actionis vel omissionis, ex qua injuria illa coalescit.

Sed (quæres) *qualis esse debet hæc advertentia malitiæ ad peccatum mortale constituendum? actualis ne, et expressa?*

Magna quæstio est 5. Nos diversas sententias facile conciliantes

1) De *vera Relig. c.* 14.

2) R. Psaltes (Ps. 18) etiam de alienis peccatis timet: *ob alienis parce servo tuo.* Quod tamen non ita accipiendum est, quasi nempe ad ea committenda non debeat concurrere nostra voluntas, quæ sola est peccati sedes. Sed eo sensu; quis illa sub aliqua ratione etiam nobis debent imputari.

Hæc imputatio incurritur dupliciter: — 1° *positive*, quando quis alium ad peccatum inducit *vel* imperio *vel* consilio *vel* plausu *vel* per illecebras, ut si qui perversos libros evulgent, turpes imagines exponant; — 2° *negative*, si ob desidiam nostram alii peccatis libere indulgent. Ex qua parte parentes, magistratus, parochi qui suis non invigilant, horrendum plane judicium expectent.

Ex his vero patet, hanc peccatorum alienorum imputationem immensum non raro orbem describere, prout notat *Stapf*, § 122.

3) Notamus autem, quod ad mortale peccatum non requiritur, ut ejus malitia sit *directe* et *in se* volita; sed sufficit ut sit volita *indirecte*, hoc est ut voluntas *advertenter* se ferat in aliquod objectum *graviter* malum, etiamsi ejus malitiam *secundum se* aversetur. Quia dedecet naturam rationalem ac legem divinam velle aut acceptare ullo modo quod malum est et illicitum; et aliter agere, diabolicum esset.

4) Animadvertendum etiam est triplici modo posse voluntatem objectum malum attingere, nempe vel *positive* consentiendo in illud, nempe cum ex professo amplexando. Vel ad illud *negative* se habendo, id est ei neque consentiendo neque dissentiendo. Vel denique ei *positive* resistendo, videlicet totis viribus illud repulsando.

Porro *primum* semper malum est; *tertium* semper est bonum; *secundum* vero aliquando bonum et aliquando malum, scilicet ratione periculi consensus.

5) Alii enim cum Antoine, Concina, Franzoja etc. dicunt non requiri advertentiam actualem malitiæ actus; sed satis esse virtualem et interpretativam, in eo scilicet positam, quod homo teneatur, et possit malitiam actionis cognoscere, quamvis actualiter

dicimus, si ignorantia non sit voluntaria *neque per negligentiam, neque per passionem, neque per habitum, neque per voluntatis inconsiderationem* [1], et homo nullam habuerit actualem advertentiam malitiæ, vel periculi, nec directe nec indirecte, neque in se neque in sua causa; tunc nullo modo imputantur ei errores, quos non advertit. — Ratio est, quia ut imputetur alicui effectus cujusdam causæ, debet necessario præcedere (saltem in principio) advertentia actualis et expressa malitiæ objecti; nam nihil volitum, quod aliquo modo præcognitum non sit.

Q. 2. *Quotuplex distinguitur peccatum mortale?*

R. Peccatum mortale duplex est: aliud nempe dicitur tale *ex genere suo*, aliud *ex accidenti.*

Peccatum mortale *ex accidenti* est, cum actus aliquis venialis vel indifferens ex se fit mortalis per *accidens:* puta si quis aliquid perpetret veniale vel indifferens cum conscientia peccati mortalis.

Mortale vero *ex genere suo* est illud, quod in sua specie sistendo et absque nova malitia potest esse mortale, tale est v. g. furtum, quod licet ex levitate materiæ fieri possit veniale, attamen sine accessione alterius malitiæ mortale esse potest.

Istud vero subdistinguitur *in mortale ex genere suo toto; et mortale ex genere suo non toto.*

1 Est illud, cujus objectum seu materia gravis est ex omni parte, et graviter dedecet naturam rationalem; quia scilicet pars quælibet semper continet gravem inordinationem: ut est v. g. odium Dei ejusdemque contemptus [2].

2 Est illud, intra cujus objectum vel materiam datur aliquid *ex se grave* et aliquid *leve*, aliquid nempe *graviter* et aliquid *leviter*

non advertat. Alias essent immunes a culpa, qui obcæcati passionibus malum patrant, non amplius advertentes.

Alii cum S. Antonino, Adriano VI, Gotti, Lyrano, Sayno, Sanchez, Salas, Sylvio, Suarez, Vasquez, etc. dicunt ad mortale requiri aliquam advertentiam, sive suspicionem malitiæ actus vel in se vel in sua causa, saltem in confuso; nam nil volitum, quin sit præcognitum.

Istæ sententiæ facile conciliantur per sententiam nostram — *V.* Liguori, qui de ea agit fusius tum in *Opere Mor. l.* 5. *n.* 3; tum in *Hom. Ap. Tr.* III, *n.* 25.

1) *V.* quæ supra exposuimus cap. 2. art. 1. § 2.

2) Talia ordinarie judicantur *tum* ea, quæ directe sunt contra Deum, aut aliquam ejus perfectionem: ut sunt peccata contra fidem, spem, charitatem: item blasphemia, perjurium. *Tum* ea, quæ gravissime nocerent humanæ dignitati, si admitterent temperamentum: ut sunt peccata contra castitatem, circa quam admissa semel levitate, ob nostram proclivitatem, omni turpitudini pateret locus. *Tum* ea, quæ in indivisibili consistunt, gradum non admittunt: ut jejunium naturale in sumptione Eucharistiæ etc.

inordinatum atque prohibitum. Hoc patet v. g. in furto, cujus quidem materia esse potest *gravis* vel *levis*.

Q. 3. *An peccatum ex genere suo mortale evadere possit veniale?*

R. Cum ad mortale requiratur *materiæ gravitas*, *perfectus consensus* ac *plena advertentia*, sequitur fieri *veniale*, si in his deficiat.

1 *Ex parte materiæ;* si enim parva est, tantummodo parvæ inordinationis est capax. Excipe nisi res ex toto genere suo gravis sit; quia tunc in qualibet parte ejus gravis esset deformitas.

2 *Ex parte intellectus*, si nempe advertentia non sit nisi imperfecta; nam pro modo cognitionis peccatum est. Imperfecta autem censebitur advertentia, cum is qui agit *vel* leviter apprehendit aliquid esse malum, *vel* post factum, re diligenter considerata, judicat se illud non fuisse facturum si ita apprehendisset, *vel* demum vehementissima antecedenti passione, apprehensione aut distractione ita fuit perturbatus in agendo, ut ferme nesciverit quid perageret.

3 *Ex parte voluntatis*, si nempe ejus consensus non sit plenus ac perfectus, quo solo fit culpabilis.

Consensus autem censebitur imperfectus: — 1 si agens opus peccaminosum non sit executus, licet de facili illud exequi potuisset; — 2 si fuerit semidormiens, nec plene compos sui; — 3 si soleat ita esse animo comparatus, ut potius mori velit, quam *mortaliter* peccare. Hæc enim satis demonstrant voluntarium non fuisse perfectum [1].

Q. 4 *Quibus regulis cognoscitur peccatum esse mortale?*

R. Tres extant *regulæ* præcipuæ a Theologis *communiter* admissæ ad dignoscendum peccatum esse mortale.

Prima regula est, ut recurratur ad sacras Literas: *quæ sint levia, quæ gravia peccata, non humano; sed divino sunt pensanda judicio*, ait Augustinus [2] — Ea autem peccata existimanda sunt *mortalia*, quæ in ss. Literis dicuntur *digna morte*, aut *excludere a regno cœlorum*, vel enunciantur cum adjuncta particula *væ*. Quia expressiones hujusmodi significant deformitatem actionis profecto gravem. Sic Apostolus loquens de operibus carnis ait: *quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria... prædico vobis sicut prædixi, quoniam quia talia agunt, Regnum Dei non consequentur* [3].

Secunda regula est, ut his deficientibus, recurratur ad ss. Patres, ad ss. Pontificum definitiones, atque ad Conciliorum Generalium decreta, si nempe in iis aliquod peccatum declaretur *mortale*,

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 5. *nn.* 53, *et seqq.*; et *l.* 6. *n.* 476.
2) Enchir. c. 77.
3) Ad Gal. 5.

aut gravibus conspiciatur pœnis affectum. Ab iis enim regula morum repetenda est, qui positi sunt in Ecclesia sancta Dei magistri.

Tertia regula est, ut consulantur Theologi et doctrina et pietate insignes. Quæ porro ab ipsis unanimiter habentur uti *mortalia*, etiam a nobis sic erunt existimanda; non sentire enim quod ipsi unanimiter sentiunt, temeritatem sapit, cum Doctorum consensus sit veritatis indicium.

Quidnam autem (quæres) *resolvendum est, si omnes supradictæ regulæ deficiant?*

Istis vel aliis similibus ac tutis regulis deficientibus [1], difficile in praxi est definire, quæ sint peccata *mortalia*, quæ vero non. Hinc ad rem nostram monet Gerson [2]: *Doctores non debent esse faciles ad asserendum aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re. Nam per hujusmodi assertiones rigidas in rebus universis nequaquam eriguntur homines a luto peccatorum; sed in illud profundius, quia desperatius, demerguntur.*

Hinc non bene se gerunt qui tam facile homines damnant de *mortali*, etsi gravis malitia evidenter non dignoscatur.

Idem sentiendum de illis qui eadem facilitate odiosam *laxitatis* notam solent tribuere sententiis, quæ non apparent aperte improbabiles [3].

§ II. — *De peccato veniali*

Q. 1. *An plura venialia possint constituere unum mortale?*

R. Peccata venialia, utcumque multiplicata, *per se loquendo*, *et ratione multiplicationis*, numquam possunt constituere peccatum mortale; quia mortale constituitur in ordine altiori, et plura individua unius speciei non possunt constituere speciem aliam. Sic v. g. mille mendacia jocosa vel officiosa, sunt mille peccata venialia; sed ne unum quidem mortale conficiunt. Hinc Tridentinum docet venialia non esse de necessitate confessionis, neque gratiam extinguere [4].

1) Cum dictæ regulæ casus vel paucos attingant, vel in genere tantum, patet plures adhuc quoad praxim indefinitos relinqui. Tunc autem non abs re erit, si *communem sensum fidelium*, ac *quotidianam praxim* scrutemur. Item si *intimius* consideremus rem, de qua agitur; num scilicet amor *Deo*, *nobis*, et *proximo* exhibendus per eam leviter vel graviter lædatur.

2) *De vita spir. lect.* 4.

3) Hic juverit notare cum s. Alphonso ad doctrinam nostram plenius intelligendam: *Cum aliquam opinionem* unice probabiliorem *appello, non ideo contrariam dicere probabilem intelligo — Sicut pariter, cum dico de aliqua opinione* non audeo damnare, *sive* improbabilem dicere, *non ideo admitto ut probabilem; sed de ejus probabilitate dubito — Item cum aliquam sententiam* veriorem voco, *intelligo oppositam non solida probabilitate mihi pollere, licet omnino non reprobem.* Opus Mor. l. 5. n. 76.

4) *Sess.* 14. c. 5.

Diximus *per se loquendo, et ratione multiplicationis;* nam si materia vel effectus peccatorum venialium possunt in unum coalescere, ita ut fiat objectum grave relate ad idem præceptum, tunc peccatum fiet utique mortale; sed non *per se et multiplicatione actuum venialium*, bene vero quia ultimus actus complet materiam gravem.

Sic qui eodem die festo pluries per quadrantem absque causa excusante operi servili incumbit, singulis vicibus peccat venialiter. Sed ultima vice, si per eum tempus notabile compleat ad constituendum peccatum mortale sufficiens, peccat mortaliter.

Q. 2. *Quot modis peccatum ex se veniale evadit mortale?*

R. Cum peccatum ex genere suo veniale illud sit, quod ex se ac sine addito alienæ malitiæ semper est tale, uti v. g. superfluitas in lætitia; ideo patet illud evadere mortale tantum ratione adjunctorum, quæ novam malitiam illi tribuant.

Hoc autem variis modis potest evenire:

1 *Ratione conscientiæ erroneæ*, qua quis putet se peccare *mortaliter*; nam tunc consentit in *mortale* apprehensum. Conscientia autem peccatum facit.

2 *Ratione mali affectus*, si quis v. g. rem *venialiter* malam aut indifferentem perficiens paratus animo sit eam facere, tametsi esset mala *mortaliter*. Satis enim ostendit suam voluntatem in *malum*: et quantum est in se, jam illam præfert divinæ amicitiæ.

3 *Ratione finis mortaliter mali*, si quis v. g. ad seducendam puellam mendacium proferret officiosum. Nam actus ex se participat de malitia sui effectus, et suam a fine speciem sumit.

4 *Ratione unionis materiæ ac quantitatis*, quæ tamen sit in eodem genere, ita ut una quantitas ad alteram accedat ac invicem coacerventur, uti evenit in parvis furtis, vel laboribus diebus festivis, vel commestionibus jejunii temporibus.

5 *Ratione gravis damni* tam spiritualis, puta scandali, quam temporalis proximo illati, uti si quis v. g. instrumentum parvi momenti auferendo in causa sit, cur artifex opus notabile perficere nequeat aut in blasphemias erumpat. Etenim ob talem effectum gravem et prævisum actus graviter adversatur charitati et justitiæ.

6 *Ratione periculi proximi* labendi in peccatum mortale: si quis v. g. ex conspectu mulieris, vel familiari cum eadem colloquio grave incurrat periculum labendi in turpia. Nam mortale est se exponere proximo periculo peccandi mortaliter; qui enim de fine tenetur, tenetur etiam de mediis necessariis ad illum.

7 Denique *ratione contemptus formalis* legis, vel superioris qua

superior est: si quis v. g. violet præceptum in re levi, quia renuit subjici præcepto vel superiori. Talis enim contemptus redundat in Deum, a quo est omnis potestas.

Q. 3. *Quid debet Confessarius, ut pœnitentem liberet a venialibus?*

R. Duplex remedium solent Ascetici suppeditare: unum quod vocant *curativum* mali præteriti; alterum *præservativum* mali futuri.

1m Consistit in detestatione peccati mortalis, quam sæpius in pœnitente debet Confessarius excitare. Hæc quo magis fuerit viva et vehemens, eo erit simul efficacior ac potentior ad eliminanda venialia.

2m Situm est in cognitione causarum, e quibus tamquam e fonte peccata venialia in pœnitente proveniunt, ut eas extinguere valeat. Sic *si* Confessarius videat nimium divitiarum amorem esse causam venialium, eidem præscribat majores eleemosynas. *Si* nimiam ambitionem, præscribat fugam conversationum. *Si* nimiam animi divagationem in precibus ceterisque muniis, ei præscribat majorem collectionem et frequentiorem solitudinem, etc. [1]

Articulus IV. — DE DISTINCTIONE NUMERICA PECCATORUM [2]

Ea peccata dicuntur distingui *numero*, quorum malitia est etiam ejusdem naturæ, sed tamen multiplicata, ita ut peccata numerari possint, v. g. duo homicidia, tria furta etc.

Q. *Quandonam peccata numero distinguuntur?*

R. 1: Certum est ea peccata, quæ specie differunt, a fortiori differre numero; nam si specie differunt, unum peccatum non est aliud, et ideo habentur peccata numero multiplicata. Sic in uno parricidio duo sunt numero peccata: vel si ita placet, unum peccatum, sed duobus æquivalens; nam occisio hominis specie differt ab occisione patris: unde tunc in uno actu duo clauduntur peccata, unum contra justitiam, alterum contra pietatem.

R. 2: Si vero peccata intra eamdem speciem committantur, quandonam numero multiplicentur, non satis conveniunt. Ad solvendam omnem difficultatem tres regulas statuimus cum Bouvier et Honorante:

Regula 1ª: tot sunt peccata numero distincta, quot sunt actus externi completi. Unde qui diversis actibus plures occidit homines, tot commisit homicidia numero distincta.

Regula 2ª: tot sunt peccata numero distincta in uno et eodem

1) *P.* Pinamonti, *Il Direttore*, *c.* 5.

2) *P.* Liguori, *Op. Mor. l.* 5. *n.* 37 — *Hom. Apost. Tract.* III, *n.* 57.

actu, quot sunt objecta distincta; quia ille actus licet unicus, tot habet malitias distinctas. Hinc qui uno actu decem occidit homines, decem committit homicidia: qui uno verbo de tota communitate detrahit, tot committit injustitias quot sunt personæ in communitate: sacerdos in mortali tot committit sacrilegia quot uno actu ministrat distincta Sacramenta, ut si una absolutione plures absolveret.

Regula 3ª: tot sunt peccata numero distincta, quot sunt actus voluntatis moraliter interrupti; ubi enim actus voluntatis moraliter interrumpuntur, fiunt numero completi, et iteratione multiplicantur: nam voluntas est, *qua peccatur et recte vivitur* [1].

Sed (dices) *quando actus voluntatis censetur moraliter interruptus?*

Actus voluntatis censetur moraliter interruptus, quando nec formaliter nec virtualiter perseverat. Quod quidem *generalim loquendo* contingit:

1 Per *revocationem expressam;* hæc enim impedit, ut actus posterior cum priore conjungatur moraliter: v. g. tibi complacebas in delectatione mala, actum displicentiæ elicis, sed postea ad eandem voluntarie redis; duplex commisisti peccatum.

2 Per *cessationem voluntariam;* v. g. consilium furandi iniisti, sed postea ab illo proposito advertenter cessas, si dein illud renovas, novum admittis peccatum diversum a primo; cum a primo non dependeat.

3 Per *longum intervallum;* ita ut judicio prudentum idem actus voluntatis moraliter perseverare non censeatur neque in se, neque in aliquo externo opere: v. g. malæ delectationi sero cousensisti, et mane expergefactus consensum renovas, novo peccato reum te ipse fecisti.

Diximus *generalim loquendo;* ut enim plenius numerus peccatorum habeatur, oportet etiam accurate distinguere actus *mere internos*, uti est delectatio, ab actibus *qui externe perficiuntur,* uti est homicidium.

Si agatur 1 de *mere internis,* illi multo facilius multiplicantur; quia tales actus simplicis voluntatis nihil habent, vi cujus perseverent. Unde tot habentur numero peccata, quot iterantur actus etiam post brevem, etiam post naturalem, vel involuntariam cessationem — Idcirco pœnitens in Confessione debet semper explicare, si potest, quot vicibus malæ voluntati consenserit. Si vero non potest, saltem indicare debebit tam tempus, quo cum malo illo animo perduravit, quam interruptiones, si fuerint notabiliter raræ vel frequentes [2].

1) Augustinus, *De vera Relig.*

2) Notant tamen aliqui actus hujusmodi mere internos non constituere, nisi unum peccatum *mortale*, quando ex eodem concupiscentiæ impetu procedunt, et si breve aliquod intervallum fluxerit inter ipsos.

Si agatur 2 de actibus, *qui externe perficiuntur*, aliquando interrumpuntur moraliter, aliquando non — Interrumpuntur, si non respiciant actum completum: v. g. si quis pluries percutit inimicum non habens animum eum occidendi, tunc omnes illæ percussiones sunt distincta peccata; quia quilibet actus habet suam distinctam, completam, atque totalem malitiam [1] — E contra non interrumpuntur, tam si actus procedant ab eodem impetu [2]; quam si actus illi moraliter ordinentur ad unum peccatum consummandum [3].

Articulus V. — DE PECCATO RATIONE MODI QUO PATRATUR

§ I. — *De peccatis commissionis et omissionis*

Q. 1. *Quid est peccatum commissionis et omissionis?*

R. Peccatum commissionis est *transgressio præcepti negativi*, fitque agendo quod prohibetur a lege, v. g. furtum faciendo.

Peccatum vero omissionis est *transgressio præcepti positivi*, fitque omittendo quod a lege præcipitur, v. g. Missam die festo non audiendo, injunctum sanctum jejunium minime servando etc.

Notandum est autem, ad omissionem requiri actum positivum ac

1) Ita Navarrus, Lessius, Bonacina, Concina, ac fuse Salmanticenses *Tract.* VI. *c.* 8. *n.* 76; et *Tract.* XX. *c.* 12. *n.* 41, ubi idipsum etiam ex ipso jure canonico probant.

2) Unde Liguori *Homo Apost. Tr.* III. *n.* 62, probabiliter docet, tactus statim copulam subsequentes non esse de necessitate explicandos « semper ac tactus (et idem est de com- « placentia, quæ habetur de copula) statim post copulam habeantur, et non dirigantur ad « novam copulam; quia tunc verisimiliter tactus illi adhibentur ad primæ copulæ complementum — Sed hic notandum cum Viva et communi, ut ipse asserit: omnia media ex- « terna adhibita ad exequendum peccatum, prout sunt tactus et verba obscæna, ac etiam « iter susceptum, ascensus in domum meretricis, parare arma ad vindictam et ejusmodi, « omnia hæc explicanda sunt in confessione tamquam peccata distincta numero, quando « peccatum intentum executioni non mandatur; quia illæ actiones jam externatæ, omnes « informantur a malitia pravi finis ».

3) Ratio *primi* est communis æstimatio Doctorum, qui volunt diversos actus in uno impetu fieri quid unum. Unde qui eodem iracundiæ motu ac tempore pluries blasphemat, aliquem pluries percutit, vel eadem concupiscentiæ vehementia pluries se turpiter tangit, unum tantum committit peccatum.

Ratio *secundi* est ipsa natura rei: nam isti actus *non habent rationem peccati, nisi secundum quod per unam voluntatem in perversum finem ordinantur* (S. Thomas, in 2. D. 41. q. 1. a. 1); in illo ergo fine ultimo conveniunt — Unde si quis intendens occidere inimicum arma præparat, viam carpit, inimicum quærit, ac tandem occidit, etsi pluries repetat prædictam intentionem, unum peccatum committit. Item si quis ad copulam consummandam præmittit oscula, verba etc. uno dumtaxat peccato gravatur. Itaque tunc sufficit dicere, se homicidium vel copulam commisisse.

deliberatum voluntatis; voluntas enim non peccat, nisi per talem actum, uti bene docent Gonet, Filliucius aliique. Omittens tamen quod facere quis tenetur, in ordine ad imputabilitatem *moraliter* censetur facere contra id, quod facere tenetur.

Q. 2. *An peccata commissionis et omissionis differant inter se?*

R. Utique differunt peccata *commissionis* et *omissionis*, et adhuc cum eidem adversantur præcepto; quia adversantur semper diverso modo. Sic differunt specie inter se odium Dei et omissio actus amoris; ideoque qui Deum odisset, peccatum suum sufficienter non declararet dicendo, se contra charitatem divinam peccasse.

Imo in hoc etiam differunt, quod peccatum commissionis ceteris paribus majorem habeat malitiam. Est profecto gravius amplecti objectum malum, quam bono non adhærere: v. g. gravius est odisse Deum, quam actum charitatis in Deum non elicere [1].

Q. 3. *Quid de iis actibus, qui adjunguntur omissioni culpabili?*

R. Actus conjungi potest omissioni culpabili vel eam *causando*, vel tantummodo eam *concomitando*.

Quando actus est *causa* omissionis culpabilis, videndum est num actus ille in se sit *bonus*, an *malus* — Si 1, solam malitiam contrahit omissionis et aliam non habet; cum nulli alteri præcepto adversetur præter illud, cui opponitur omissio. Unde in confessione sufficit omissionem declarare: v. g. si quis sacrum festo die causa studendi omiserit, satis est, si iste dicat se Missam sine sufficienti ratione omisisse — Si 2, nempe si ille actus jam est ex objecto malus, tunc duplex in omissione adest pravitas: alia ipsius omissionis, alia causæ. Unde utraque aperienda est: v. g. qui ad furandum Missam omisit, utramque malitiam et omissionis sacri et furti tenetur confiteri.

Si vero actus *concomitanter* tantum se habeat ad omissionem, quamvis ille sit cum præcepto incompossibilis; attamen nisi aliunde sit malus, nihil contrahit de pravitate omissionis. Quia in illam nullimode impellit: unde non est declarandus. Sic v. g. qui firmiter statuit omittere Sacrum, si postea tempore sacri studet, puta ne otiosus remaneat, satis est si declaret omissionem Sacri; nam studium non participat de mala omissione, cum in eam non influxerit.

Q. 4. *Quandonam peccatum omissionis incipit imputari?*

1) Alii cum d. Thoma 1. 2. *q.* 72. *a.* 6 negant specie differre omissionem et commissionem, si eidem præcepto adversentur, et ex eodem motivo; nam peccata sicut et ceteri actus humani habent suam speciem a fine. Attamen adhuc in hac sententia sunt seorsim confitenda; quia semper se habent ut partes integrales, ex quibus constituitur adæquate una species moralis — *V.* Billuart, *De peccatis, art.* 3.

R. Peccatum omissionis *incipit imputari* illo temporis puncto, quo advertenter ponitur illius causa, sive omissio sequatur sive non sequatur, ut recte docent cum Angelico [1]. Quia qui ponit causam omissionis, jam tunc interpretative vult omissionem ipsam.

Si tamen peccaminosa omissio reapse sequatur, aperienda erit in confessione cum ipsa causa, si hæc suam habeat malitiam propriam. Nam actus externatus est de necessitate confessionis; cum inde notabiliter varietur ratio peccati, ac status peccatoris [2].

Sed (dices) *quid si quis de sua mala voluntate doleat, sed non amplius habeat potestatem ejus effectum impediendi? ut si quis projiciat Breviarium in mare, et postea se vere pœniteat; sed amplius Breviarium habere non possit, quo Officium recitet?*

R. Recte dicunt, talem peccasse, ac statim tot peccata commisisse, quot prævidit omissiones ex tali Breviarii projectione; illas igitur debet confiteri; nam illis præstitit consensum, cum causam posuit [3].

Si tamen postea de hoc vere doleat, non tenetur (ut plures cum Alasia tuentur) confiteri omissiones illas revera secutas esse; nam non amplius sunt peccata in se spectatæ, cum fuerint retractatæ [4].

§ II. *De peccatis externis atque internis*

Peccata *interna* sunt quæ tantum corde patrantur; *externa* autem sunt quæ etiam externo opere complentur.

Inter peccata autem *interna*, quæ sunt ipsæ cogitationes pravæ, distinguuntur *desiderium*, *gaudium* ac *delectatio*. Quæ quidem tria diversa sunt, cum actum attingant diverso modo; et ideo ea uti in se sunt utique in confessione erunt aperienda.

Q. 1. *An peccata interna ab externis differant quoad malitiam?*

R. Essentialiter non differunt; nam peccatum externum totam suam imputabilitatem sumit ab interno, estque ipsius peccati interni

1) 2. 2. q. 79. a. 5.

2) Quod valet, etiamsi tempore quo omissio contigit, voluntas facta fuerit impotens ad illam vitandam; etenim effectus jam fuit sufficienter voluntarius in causa. Et talis est fidelium praxis: sicque et peccati gravitas et illius consectaria aperiuntur.

Hinc qui se inebriat prævidens tempore ebrietatis se esse omissurum Sacrum, tenebitur tam causam, quam illius effectum aperire, id est tam ebrietatem, quam omissionem Sacri.

3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 4. *n.* 149; et *l.* 5. *n.* 10.

4) Si peccato consummato annexa sit censura, et quis antequam effectus sequatur, se retractaret, in confesso est apud omnes, quod etsi esset reus effectus præcogniti; non tamen incurreret censuram, si tali omissioni sit imposita; quia censura requirit contumaciam eodem temporis momento, quo peccatum consummatur.

V. Liguori, *Hom. Apost. Tr.* III, *n.* 45.

complementum [1]. Unde Augustinus ait: *quidquid vis et non potes, affectum Deus computat* [2], nempe voluntas pro facto reputatur.

Ex his colligitur, peccata interna, sive omnes cogitationes peccaminosas esse vera et completa peccata. Hinc s. Scriptura eas *graviter* damnat: *abominatio Domini cogitationes malæ* [3]. Sane omnis affectus peccaminosus circa aliquod *graviter* malum, *graviter* disconvenit rationali naturæ. Neque ad peccatum requiritur efficax consensus in opus, alioquin approbans alterius peccatum, non peccaret [4].

Q. 2. *In quo differunt desiderium, gaudium et delectatio?*

R. In hoc differunt *desiderium*, *gaudium* et *delectatio*:

Desiderium respicit *tempus futurum*: et est actus voluntatis, quo quis *deliberate* intendit opus aliquod determinatum perficere. Dicitur *efficax*, quando quis media suscipit ad opus illud perficiendum. *Inefficax*, si non proponit opus perficere; sed in hoc per voluntatem consentit, quod nempe illud esset perfecturus si posset: v. g. si diceret: *rem istam furto libenter compararem mihi, si possem.*

Gaudium e contrario seu *complacentia* respicit *tempus præteritum*: et est cum quis de malo opere patrato sibi blanditur. Huc revocatur displicentia malum data occasione non fecisse, v. g puellam non seduxisse, advertendo illam tunc facile seduci potuisse.

Delectatio respicit *tempus præsens*: et in re nostra habetur, quando quis per imaginationem reddit sibi præsens objectum peccati, et de illo delectatur deliberato consensu, ac si opus actu perficeret, quin tamen habeat desiderium illud reapse perficiendi. Ut si quis fingens se fornicari, in tali actu sibi præsentato delectetur, quin illum intendat perficere — Delectatio hæc dicitur *morosa*, non quidem a temporis mora, cum etiam uno temporis puncto perfici possit; sed eo quod voluntas post plenam advertentiam in ea immoratur.

Q. 3. *An et quale peccatum est desiderium operis mali?*

R. Quodlibet *desiderium* rei vel actionis malæ, licet inefficax, illicitum est, utpote prohibitum nono Decalogi præcepto: *non concupisces*. Sane turpe et inhonestum est velle et desiderare quovis modo aliquid turpe et illicitum.

1) *V.* Viva, *in prop.* XXV *Alexandri* VII, ubi solide hanc veritatem tuetur.

2) In Ps. 57.

3) Prov. 18.

4) Peccata, quæ corde solummodo patrantur, *nonnunquam animam gravius sauciant* ex Tridentino sess. 14, cap. 5, *et periculosiora sunt iis, quæ manifeste admittuntur*, vel quia facilius perpatrantur, vel quia minoris curantur.

Hoc advertant tum *pœnitentes*, qui de illis leviter se accusant; tunc *Confessarii*, qui de illis vix interrogant, vel nonnisi obiter. Qua de re omnino vid. Careno, *Delle Regole a rettamente amministrare e ricevere i Sacramenti*, *Esame* X e XI.

Malum autem desiderium est peccatum ejusdem speciei atque malitiæ, cujus est opus ipsum, in quod desiderium fertur. Id constat ex his Christi verbis: *qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo* [1]. Ipsa naturalis ratio id suadet; quia actus internus suam sumit bonitatem atque malitiam ab objecto, in quod fertur et cujus circumstantia nota est; neque enim ab illo vel per abstractionem malitia separari potest. Quare desiderium etiamsi inefficax furandi rem gravem, occidendi vel fornicandi, erit peccatum grave furti, homicidii vel fornicationis.

Ideo in confessione omnia desideria sunt distincte aperienda. Non ergo sufficit, ut pœnitens dicat generatim se impura desideria habuisse; sed specificare debet quid desideraverit, an copulam, an solum tactus vel aspectus; an cum persona in genere, et cujus sexus; an cum persona determinata, et quæ; an libera, an matrimonio aut castitate detenta, vel consanguinitate aut affinitate sibi ligata?

Quid (quæres) *dicendum de illo, qui optat quidem objectum graviter malum, sed sub conditione, si liceret?*

Vel illa conditio aufert ab objecto malitiam, *vel* non:

Si 1, non peccat saltem graviter qui sic objectum malum optat. Esset si quis diceret: *hodie manducarem carnes, si non esset dies veneris, vel sabbati;* nam conditio illa totam ab objecto malitiam excludit. Quia tamen hoc, ut plurimum, est periculosum vel saltem otiosum, ideo vix excusatur a peccato veniali.

Si 2, adhuc graviter peccat qui eo desiderio tendit in objectum graviter malum: cum nempe per eam conditionem non auferatur malitia objecti, tota transfunditur in actum voluntatis. Et licet consensus conditionatus nihil ponat in ipso objecto; in voluntate tamen ponit affectum committendi. Sic v. g. peccaret graviter qui diceret: *luxuriose viverem, si non esset peccatum:* sicque communiter, et rationabiliter docent [2].

Item multo magis mortaliter peccaret qui optaret absolute, ne esset prohibitum quod est intrinsece malum; esset enim velle invertere ordinem et legem naturæ, uti recte dicunt Salmanticenses.

Q. 4. *An, et quale peccatum est complacentia de re mala?*

R. *Gaudium*, seu *complacentia* de malo, malum est; cum includat

1) Matth. 5.

2) Sunt tamen qui *probabiliter* dicunt, quod qui cupit quodcumque malum sub conditione, *si non esset malum*, numquam concupiscit malum revera; sed tantum ostendit quandam inclinationem ad illud: quod ad mortale non attingit.

V. Liguori, *Op. Mor. l.* 5. *n.* 4; et *Hom. Apost. Tr.* III, *n.* 50.

illius approbationem. Adde: omnis virtus exigit, ut ipsa non contemnatur: contemnunt autem qui de illius violatione gloriantur, et sunt *qui lætantur cum male fecerint, et exultant in rebus pessimis* [1].

Hæc complacentia comprehendit totam malitiam et omnes species, quibus objectum induitur; cum secundum se tota in illud feratur. Unde qui sibi complacet de copula habita cum conjugata, de novo adulterium committit; quia tunc voluntas complectitur totum objectum pravum cum omnibus circumstantiis, nec ab illis præscindere potest. Item qui gaudet de copula sodomitica, committit sodomiam.

Hinc docent: quando quis se jactat de peccato patrato, regulariter explicare debet in confessione omnes species illius; quia in se jactando regulariter adjungit ad *jactantiæ* malitiam, atque peccatum *scandali*, etiam *complacentiam* de peccato commisso [2].

Q. 5. *An, et quale peccatum est delectatio de re mala?*

R. Certum est, delectationem deliberatam de objecto graviter malo esse peccatum mortale; quia graviter dedecet naturam rationalem: uti si quis in deliciis habeat, quod Deus graviter offendatur. Hinc ait Scriptura: *perversæ cogitationes separant a Deo* [3].

In probabiliori autem sententia delectatio morosa suam speciem sumit a qualitate objecti exterioris, quod sibi imaginatione repræsentat; non obstante enim quacumque præcisione a mente facta, videtur ferme impossibile, ut delectatio non complectatur objectum cognitum totum quodquod est. Hinc s. Thomas ait: *delectatio alicujus operationis et ipsa operatio ad idem genus peccati reducuntur; sicut operatio virtutis et delectatio de eadem ad eandem virtutem reducuntur* [4] — Quare qui delectatur de objecto turpi, debet in confessione aperire circumstantiam objecti, in quod delectatio ferebatur.

Est tamen speculative loquendo valde probabilis contraria sententia, quam tenent Layman, Lugo, Roncaglia aliique, qui docent delectationem suam speciem sumere ab objecto dumtaxat in mente repræsentato: ac ideo si quis v. g. delectetur de copula cum conjugata ita cognita quidem, sed delectatio non sit *qua conjugata*, sed *qua pulchra*, non committat adulterium; quia tunc circumstantia adulterii non intrat in delectationem [5].

Verum in praxi non recedendum a prima sententia: atque ideo

1) Prov. 2.
2) *V.* Liguori, *Hom Apost. Tr.* XI. n. 9.
3) Sap. 1.
4) Q. 15 de verit.
5) Ad diversitatem desiderii et complacentiæ, ut ajunt, quæ quidem in omnium sententia objectum totum prout in se est ordinarie absorbent, sese nempe ferendo in objectum uti tale.

sine dubio semper explicandæ sunt quoad delectationem omnes objecti circumstantiæ, quia saltem adest periculum proximum objecto secundum se toto consentiendi et desiderandi; cum vix uno gradu delectatio et desiderium inter se distent [1].

Quid vero (dices) *si quis delectetur non jam de re ipsa mala, sed de simplici cognitione, vel cogitatione rei malæ?*

Iste non peccat, modo absit periculum consensus in malum ipsum objectum; quia cognitio rei malæ non est mala *secundum se*. Sic Deus ipse cognoscit mala omnia præterita, præsentia atque futura; ergo neque delectatio de hac cognitione per se mala erit.

Attamen relate ad circumstantias potest esse mala: venialiter, si cognitio sit vana et inutilis; et etiam mortaliter, si adsit periculum proximum consensus [2]; nam qui periculum non fugit cum potest et debet, vult casum.

Q. 6. *An licita sit delectatio de modo malæ operationis?*

R. Si modus ille per se malus est, aut cum periculo gaudendi etiam de ipso objecto malo, v. g. si quis utatur fraudibus atque mendaciis ad seducendam puellam, clare patet delectationem de modo illo esse ex se malam; quia ejusdem objectum malum est.

Si vero modus ille talis non est, delectatio nequit mala esse; præcisus enim a malo opere, modus ille malus non est. Neque v. g. peccare dixeris hominem ridentem de modo, quo ebrius pede ob vinum vacillante procedit, vel de artificio, quo quis usus est ad furtum patrandum. Etiam Dominus hoc sensu *laudavit villicum iniquitatis* [3].

Q. 7. *An liceat gaudere de opere malo ob bonum effectum secutum?*

R. Vel opus illud est *malum formaliter*, quod nempe cum peccato perpetratum fuit, vel non:

Si 1, certum est non licere de eo delectari, non solum tamquam *de peccato*, sed neque tamquam *de causa* effectus boni inde secuti; objectum enim delectationis in hoc casu semper est malum.

Si 2, aliqui docent fas esse de eo opere delectari, non quidem *per se*, sed prout est causa boni effectus; quia tunc causa non attenditur nisi indirecte, neque fuit peccaminosa.

Sed *verius* alii tenent oppositum; quia actio illa, etsi non fuerit peccaminosa, fuit tamen *objective* mala: et voluntas eam nunc

1) *Sæpe difficile est obtinere a pœnitentibus, ut circumstantia objecti cogitati aperiant tunc prudentes confessarii priori opinione innixi ab importunis quæstionibus abstinent.* Ita Bouvier, *Dissertatio in sextum Decalogi præceptum, et supplementum ad Tract. de matrimonio, Parisiis Ed.* II*, 1845, *pag.* 81.

2) S. Thomas, 1. 2. *q.* 74. *a.* 8.

3) Luc. 16.

approbando malam formaliter facit [1]. Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 15 propositionem: *licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpatrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas* [2].

Quid vero (dices) *de illo, qui non gaudet quidem de ipso opere malo, sed dumtaxat de effectu bono ab illo opere secuto?*

Per se loquendo licet delectari de effectu bono secuto ab opere malo; nam tunc delectatio non fertur in objectum malum. Sic licita est delectatio de consecutione hæreditatis, quæ ob mortem patris venit, qui injuste fuerit occisus — Hoc sensu Ecclesia gaudet de Redemptione per Christum secuta ex Adami peccato: *oh felix culpa quæ talem meruit habere Redemptorem!* [3]

Q. 8. *An liceat delectari de re, quæ actu est mala utpote prohibita; sed tractu temporis erit bona evasura, cessante prohibitione?*

R. *Negative;* nam delectatio reddit objectum sibi præsens, et ideo mala est, cum actu desit conditio illud cohonestans. Sic. v. g. nefas erit sponso, nondum celebrato matrimonio, delectari de ejusdem usu; nam matrimonium est tantum *in spe*, delectatio esset *in re* [4].

Corollarium — *De peccati actualis effectibus*

Q. 1. *Quinam sunt effectus peccati mortalis?*

R. Præcipui effectus *peccati mortalis* sunt sequentes:

1 *Gravis offensa Dei;* peccator enim Dei voluntati contumaciter

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 5. *nn* 20, *et* 27.

2) Hinc pariter non licet delectari de nocturna pollutione, quæ venerii ex jactu vel ex turpi somnio; quia tunc ipsa fuisset objective mala. Secus esset, si ea venerit ex natura sese naturaliter exonerante; nam quod a natura est, malum non est. Ita Angelicus *(In 4. D. 9. q. 1).*

Item neque licet delectari de Missa festo die ex oblivione relicta, neque de carnium commestione die jejunii facta ex inadvertentia; quia nempe hæ res sunt, supposito præcepto, ex objecto malæ. Ita Azor, Roncaglia, Sanchez etc.

3) Ita etiam licet per se loquendo delectari de effectu pollutionis, quamvis voluntariæ, nempe de exoneratione naturæ; quia exoneratio naturæ bona est. *Salubrius tamen est cogitationem circa hanc rem divertere*, uti monet Gerson; ob periculum videlicet delectationis venereæ, quæ de facili contingere potest.

4) « Aliud est, ait *Roncaglia*, si sponsus desiderat simpliciter copulam futuram cum « sponsa, quando sibi erit uxor; quia tunc optat rem ad tempus, quo revera illa sibi licita « erit. Sed hoc non obstante ego subjungo, quod per hujusmodi desideria, cum quis mo- « ratur in iis cogitationibus, magnum subest periculum delectationis præsentis; ideoque « debet confessarius omnino prohibere, ne sponsi in hujusmodi desideriis morentur ». Liguori, *Homo Apost. Tr.* III, *n.* 51.

Etiam concluditur, curandum maxime ut quam citissime, sponsalibus initis, matrimonium celebretur; ne sponsi in illa facili peccandi occasione relinquantur.

reluctans contra omnipotentem roboratur, si non verbis, facto dicens: *non serviam* [1] — Hinc docet Angelicus, peccatum habere *quamdam infinitatem malitiæ ex infinitate divinæ majestatis* [2].

2 *Jactura gratiæ sanctificantis*, quæ nobis tribuit, *ut filii Dei nominemur, et simus* [3]; per mortale autem efficimur inimici Dei, et filii diaboli. Hinc Tridentinum [4] ait, *asserendum esse non modo infidelitate, per quam et ipsa fides amittitur; sed etiam quocumque alio mortali peccato, quamvis non amittatur fides, acceptam justificationis gratiam amitti* [5].

3 *Fœdissima animæ macula.* Hanc per peccatum induci de fide est contra Lutheranos et Calvinianos, qui per solam imputabilitatem homines peccatores faciunt — Id constat ex Scriptura, ubi de Jerusalem peccatrice dicitur: *maculata es in iniquitate tua* [6]. Et iterum: *si abluerit Dominus sordes filiorum Sion* [7] — Et Tridentinum ait, hominem fieri *inquinatum per inobedientiæ peccatum* [8] — Unde patet aliquid relinqui in anima peccatoris ad modum vulneris, quod licet uno ictu transeat [9]; relinquit tamen in corpore deformitatem [10].

4 *Cordis perturbatio et afflictio spiritus;* sic enim habet Job: *cor impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest* [11] — *Contritio et infelicitas in viis eorum*, inquit R. Psaltes; *et viam pacis non cognoverunt* [12] — Et d. Augustinus: *fecisti nos Domine ad te, et inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te* [13].

5 *Amissio meritorum omnium*, quæ in statu gratiæ anima jam sibi comparaverat; legitur enim de peccatore: *omnes justitiæ ejus quas fecerat, non recordabuntur* [14].

6 *Inhabilitas*, perdurante statu peccati, ad nova merita adquirenda in ordine ad vitam æternam; quia *ubi deest charitas, nihil est quod prosit ad gloriam* [15].

7 *Pœnæ reatus:* quo nomine non aliud intelligitur, quam obligatio subeundæ pœnæ proprio peccato debitæ. Æquum est enim, ut

1) Jer. 2. 2) 3. p. q. 2. a. 2. 3) 1 Joan. 1. 4) Sess. 6. cap. 15.

5) *V.* Baudrand, *L'Anima elevata a Dio, T.* I, *Lez.* VIII, e XVIII: ubi et gravissima peccati vulnera, et perexcellentes divinæ gratiæ dotes vivide expressit.

6) Jer. 2. 7) Exech. 36. 8) Sess. 5. can. 2.

9) In veniali tamen peccato hæc macula non intervenit; sed tantum privatio fervoris charitatis, ut ait idem Angelicus in 4. D. 16. q. 2. a. 2.

10) Differt autem a *reatu pœnæ*, quæ maculam jam supponit; differt ab *inclinatione ad malum*, quæ remanet adhuc, sublata macula. Juxta Angelicum (1. 2. *q.* 86. *a.* 1) consistit in privatione illius nitoris, qui exurgit ex debita conformitate facultatum animæ ad legem, atque ad Deum. 11) Job. 57. 12) Ps. 13.

13) Lib. *Confessionum.* 14) Ezech. 18. 15) S. Augustinus *De Verbis Domini.*

qui ordinem violavit, ab ordinis auctore puniatur, ne iniquitas adversus ordinem ejusque auctorem prævaleat.

Hæc autem pœna duplex est: *una* quæ solvitur in præsenti vita, uti sunt diversa morborum genera, ærumnæ, afflictiones etc. [1]. *Alia* vero persolvenda in vita futura, *vel* temporance *in purgatorio*, si peccatum fuerit quidem deletum quoad culpam, sed non totaliter quoad pænam; vel æterne *in inferno*, si peccatum non fuerit deletum quoad culpam.

Peccatum *mortale* inducere reatum pœnæ æternæ, de fide est; nam Christus sic reprobos allocuturus exhibetur [2]: *discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et Angelis ejus* [3]. Quare d. Augustinus scribit: *quia vita Sanctorum sine fine erit, supplicium quoque æternum finem procul dubio non habebit* [4].

Ac merito; cum enim peccatum æterne in anima damnatorum perseveret, æterne puniendum est — Adde peccatum *mortale* habere quandam infinitatem malitiæ ex parte infinitæ personæ quæ offenditur; cum utique a læso sit mensuranda culpa. Ergo infinite puniendum saltem (si aliter non possit) extensive, id est quoad durationem.

Hanc autem veritatem vel ipsi ethnici non pauci solo lumine naturali cognoverunt [5].

Q. 2. *An unum peccatum possit esse pœna alterius?*

R. Per se unum peccatum non est pœna alterius; cum peccatum a libera hominis voluntate proficiscatur. Poterit esse per accidens, quatenus Deus in illius pœnam auxilia subtrahit, quibus homo destitutus in peccata alia voluntarie labitur. Hinc in pœnam superbiæ gentiles *tradidit Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam* [6].

Q. 3. *Quinam sunt effectus peccati venialis?*

1) Deum frequenter etiam in hac vita punire peccata passim constat ex Sacris Literis: uti ex universali diluvio, ex Sodomæ incensione, ex historia Davidis, etc. etc.

2) Matth. 25.

3) Pœna æterna damnatorum est duplex: *damni, et sensus*. Prima habetur illis verbis: *discedite a me maledicti*. Secunda illis: *in ignem æternum*.

Quæ tamen pœna erit damnatorum peccatis proportionata juxta illud Apoc. XVIII: *quantum glorificavit se et in deliciis fuit, tantum date illi tormentum et luctus*.

Quamvis autem nos lateat quomodo ignis animas cruciare possit, tenent tamen catholici cum Augustino *(De Civ. Dei l. 21. c. 10)* revera illum ignem esse materialem ac corporeum — S. Antoninus varias refert opiniones hac de re.

4) L. 22. De Civ. Dei c. 23.

5) *V.* Rusca, *De inferno et statu dæmonum ante mundi exitium, libri quinque in quibus tartarea civitas, paratorum ibi cruciatuum genera, ethnicorum etiam de his opiniones etc. varia eruditione describuntur*, Mediol. typ. Collegii Ambros. 1621.

6) Rom. 1.

R. Sex maxime numerantur effectus venialis peccati. Nempe *veniale:*

1 *Deum offendit:* quo sensu veniale est aliquid pejus omnibus mundi malis collectim sumptis, ipsa etiam morte, ipso etiam inferno prout infernus est mera pœna. Nam hæc omnia sunt mala creaturæ; peccatum vero veniale malum Dei est, quatenus ipsum offendit, etsi tamen ejus gratiam non extinguat [1].

2 *Minuit animæ pulchritudinem:* sit equidem levis nebula, at quælibet nebula aliquantisper lucem impedit.

3 *Minuit timorem Dei* ex una parte; ex altera auget *animi teporem;* homo enim juxta viam, quam semel elegit, facile progreditur.

4 *Impedit gratias speciales,* nosque reddit indignos peculiari illo Dei affectu, quo prosequi solet justos in amore suo ferventes juxta illud: *in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis* [2].

5 *Inducit reatum pœnæ (per se temporalis)* subeundæ in hac vel in altera vita; æquitas enim postulat, ut quilibet reus puniatur.

Diximus *per se temporalis;* sentit enim Angelicus [3], quod licet *veniale,* cum a Deo non separet, non mereatur pœnam æternam; poterit tamen per accidens, sive ratione *irremissibilitatis* in æternum puniri, si reperiatur in damnatis non remissum *quoad culpam* [4].

6 *Disponit* ad *mortale,* præsertim si ex habitu committatur in eadem materia. Scriptum est enim: *qui spernit modica, paullatim decidet* [5]. *A minimis incipiunt qui ad maxima prorunnt* [6].

Igitur periculose negliguntur *venialia,* maxime ab iis, qui ad majorem tenentur perfectionem, uti sunt Religiosi, Sacerdotes, et adolescentes ministerio Ecclesiastico proludentes.

DISPUTATIO SECUNDA

DE PECCATIS IN SPECIE SEU DE VITIIS CAPITALIBUS

Q. *Quot sunt vitia capitalia?*

R. Vitia capitalia septem enumerat Angelicus: et sunt *superbia, avaritia, luxuria, gula, ira, invidia et acedia* [7].

Dicuntur *capitalia,* non quia sint ceterorum peccatorum gravissima, vel semper mortalia; sed quia aliorum existimantur quasi causa,

1) *V.* Segneri, *Il Cristiano istruito p.* 2. *Rag.* 22. — Bellecclo, *De pecc. veniali* — Stapf, § 119. 2) Matth. 7. 3) In 4. D. 22. q. 1.

4) Nota: *quoad culpam;* si enim remissum non sit quoad pœnam, hæc bene in inferno expiatur. *Nec propter hoc sequitur, quod in inferno sit redemptio, quia pœna quæ solvitur, non redimitur.* Idem Angelicus.

5) Eccli. 19. 6) S. Gregor. M. 7) 1. 2. q. 84. a. 4.

fons, caput et principium. Gregorius Magnus ea nuncupabat *exercitium diaboli, cui superbia dominatur tamquam regina* [1].

Generalia rimedia contra vitia capitalia notantur hoc versiculo:

Oro, rem penitus pendo, contraria sector.

CAPUT PRIMUM

DE SUPERBIA

Q. 1. *Quid est superbia?*

R. Superbia definitur a s. Thoma: *inordinatus appetitus propriæ excellentiæ* [2]. Nomine *appetitus* intelligitur *amor, desiderium* et *complacentia*. Sic autem dicitur, quasi tendens *supra id, quod est.*

Est autem superbia peccatum *ex genere suo mortale;* superbi enim ab Apostolo inter eos enumerantur, *qui digni sunt morte* [3] — Est peccatum *omnium primum* juxta illud: *initium omnis peccati superbia* [4] — Est peccatum *omnium maximum*, ex parte maximæ aversionis a Deo [5] — Est etiam peccatum *periculosius;* tum quia dicente s. Gregorio M., *alia vitia eas solummodo virtutes impetunt, quibus ipsa destruuntur, ut videlicet ira patientiam.....; superbia autem quasi generalis et pestiferus morbus corpus omne virtutum corrumpit* [6]; tum quia, teste d. Augustino [7], *alia quæcumque iniquitas in malis operibus exercetur, ut fiant; superbia vero etiam bonis operibus insidiatur, ut pereant* [8].

Q. 2. *Quomodo dividitur superbia?*

R. Superbia dividitur in *perfectam*, et in *imperfectam.*

Perfecta committitur: — 1 quando quis præ superbia recusat *Deo propriam dependentiam* etiam in re minima; — 2 quando quis putat *bona quæ habet*, vel a se ipso habere, vel a Deo meritis propriis fuisse debita; — 3 quando *finis ultimus* ponitur in propria excellentia; vel quando propria illa excellentia in rebus *graviter* malis constituitur, aut quæritur ab illis et in illis.

Hæc superbia est semper *mortalis;* cum *graviter* adversetur Dei charitati, honori et excellentiæ.

1) *V.* s. Bonaventura, *De pugna contra 7 vitia capit.* — Toletus, *Instructio Sacerdotum, ac de septem peccatis mortalibus* — *Traité sur les sept péchés capitaux, Lyon.* — Liguori, *Op. Mor. l.* 5. *nn.* 65, *et seqq.*

2) 2. 2. q. 162. a. 2.

3) Rom. 1.

4) Eccli 10.

5) S. Thomas, 2. 2. *q.* 162. *a.* 6.

6) L. 34. Moral. c. 17.

7) Epis. 211.

8) Quare justi maxime invigilent (cum eos præsertim superbia aggredi soleat), postquam et Angelum et primum hominem vicerit.

Imperfecta committitur, quando quis sine Dei aliorumque contemptu, et quin superioribus subjici recuset, *vel* plus æquo se extollit, *vel* in propria et de propria excellentia nimis sibi placet.

Hæc superbia non est, nisi *venialis;* quia non est *graviter* inordinata, nec *graviter* repugnat charitati.

Q. 3. *Quænam sunt superbiæ filiæ?*

R. Superbia mater est fœcundissima aliarum turpium noxarum, quas ejusdem *filias* vocant. *Ista mater nescit esse sterilis*, sic de superbia Augustinus; *sed ubi fuerit, continuo parit.*

Præcipuæ ejus filiæ sunt *præsumptio, ambitio, vanagloria:*

Præsumptio est inordinata cupiditas aliquid faciendi proprias vires excedens — Est *lethalis*, sive *ratione gravis damni* proximo illati, ut si quis v. g. præsumeret exercere officium Confessarii, Judicis, Medici, et Advocati sine sufficienti scientia; sive *ratione gravis injuriæ*, uti fuit illa Luciferi: *ascendam, et similis ero Altissimo* [1].

Ambitio est inordinata cupiditas honoris, potentiæ vel dignitatis. Est *mortalis:* — 1 *ratione damni*, si quis v. g. alterum longe se digniorem arceret a dignitatis consecutione, unde et honor divinus et bonum proximi detrimentum *grave* patiatur; — 2 *ratione materiæ*, si quis v. g. ambiat grave aliquod munus, cui tum assequendo tum si sustinendo impar sit et indignus; — 3 *ratione modi*, si quis v. g. honores velit adipisci per simoniam, per fraudem, per detractionem, etc.

Vanagloria est *inordinata* cupiditas humanæ æstimationis ac laudis. *Inordinata;* nam appetitus gloriæ per se pravus non est, cum dicat Dominus: *luceat lux vestra coram hominibus* [2].

Imo ex Angelico neque inordinata per se *mortalis* est; attamen periculosa, quia disponit ad *gravia* peccata, *in quantum per ipsam homo redditur præsumptuosus, et nimis de se confidens* [3].

Q. 4. *Quotupliciter ex vanægloriæ cupiditate peccari potest?*

R. S. Thomas docet vanagloria peccari *directe*, et *indirecte* [4].

1 *Directe* peccatur tam verbis, quam factis.

Verbis, dum quis inordinate de se ipso prædicat quod laudem et gloriam sibi comparet, vel comparare existimet. Hæc dicitur *jactantia*, et est *mortalis*, si cedat in *grave* proximi damnum, aut in *gravem* Supremi Numinis injuriam, aut sit de rebus *graviter* malis; nam approbatio operis eandem cum illo speciem induit.

Factis vero, dum quis agit res novas et peregrinas ad laudem

1) *Isaiæ c.* 14. 2) Matth. 5. 3) 2. 2. q. 132. 4) Loc. cit.

sibi comparandam: et dicitur *inventio novitatum*, quæ si ad mores corrumpendos confert, erit *mortalis*; secus, si in nullius damnum vergat [1], erit tantum venialis.

2 *Indirecte* peccatur, dum quis alteri non vult nec *esse* nec *videri* inferior. Huc spectant:

Primo *pertinacia intellectus*, qua quis mordicus adhæret propriæ opinioni. Et erit *mortalis* vel si oppugnetur veritas magni momenti, vel si *grave* proximo damnum obveniat, ut si medicus v. g. cum *gravi* ægroti periculo firmus maneat et immobilis in sententia propria.

Secundo *discordia voluntatis*, nempe voluntatum contrarietas in rebus illis præsertim, in quibus oportet nos esse concordes. Hæc autem licet sit *venialis* ex levitate materiæ; ex genere tamen suo est *mortalis*, quia directe opponitur charitati, cujus defectus a regno Dei excludit. Diximus *voluntatis*; nam adhuc charitas subsistit in discordia intellectus, sive in discrepantia opinionum, quarum usus licet, ut fuit dissensio inter Paulum et Barnabam [2]. *Cum*, uti habet Angelicus, *concordia quæ est charitatis effectus, sit unio voluntatum, non unio opinionum* [3].

Tertio *contentio verborum*, impugnatio nempe veritatis cum altercatione verborum. Hæc pariter *mortalis* erit aut *venialis*, prout *grave* aut *leve* Dei honori et bono proximi damnum infertur.

Quarto *inobedientia*, qua quis ex contemptu exequi recusat quod ex præcepto debet [4].

Q. 5. *Quænam sunt superbiæ remedia?*

R. Tam superbiæ, quam ejus filiarum *remedia* hæc præcipue sunt:

1 Humilitatem frequenter et enixe a Deo expostulare, *qui dives est in omnes, qui invocant illum* [5].

2 Proprium nihilum et innumeras corporis et animi miserias ante oculos indesinenter habere: *quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* ait Apostolus [6].

3 Pœnas superbiæ et præmia humilitatis meditari; nam *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* [7]. *Qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur* [8].

1) Ad hanc refertur *hypocrisis*, qua nempe quis simulat sanctitatem quam non habet, aut majorem quam habet. Quod erit saltem *veniale*, cum sit mendacium facti. Erit autem peccatum *mortale*, si eidem conjungatur *vel* contemptus virtutis, *vel grave* proximi damnum, *vel* si ad finem *graviter* malum dirigatur: ut si quis v. g. sanctitatem simulet ad proximum in re *gravi* decipiendum — Vid. Stapf, § 100.

2) Act. 15. 3) 2. 2. q. 37. a. 1.

4) *V.* dicenda *de Rest. In Append. ubi de* obed. 5) Rom. 10.

6) 1. Cor. 4. 7) Epis. 1. c. 5. 8) Matth. 23.

4 Mente sæpius agitare exempla D. N. J. C. qui *exinanivit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis* [1].

5 Actus tam internos, quam externos humilitatis frequentissime exercere; contraria enim contrariis curantur [2].

CAPUT SECUNDUM

DE AVARITIA

Q. Q*uid est avaritia, et quale peccatum?*

R. *Avaritia* (sic dicta ab Isidoro quasi *æris aviditas;* quia pecunia omnia valet comparare) definitur: *inordinatus amor divitiarum,* seu temporalium, sive rerum quæ pecunia æstimantur, ut ager, domus.

Qui nimius amor tam potest esse erga ea, quæ jam possidentur, iis nimium adhærendo; quam erga ea, quæ nondum habentur, ea nimia cupiditate inquirendo. Unde etiam egentes possunt esse avari; quia si careant facultate, possunt ardere cupiditate.

Est avaritia *speciale* peccatum; cum habeat speciale objectum — *Capitale;* cum plurima alia ex illo oriantur juxta illud: *qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et in laqueum diaboli, et desideria multa et inutilia et nociva, quæ mergunt hominem in interitum et perditionem* [3] — Est etiam peccatum hoc sensu aliis *periculosius;* tum quia alia vitia in senectute vires amittunt, avaritia magis augetur; tum quia alia vitia satisfactione sedantur, uti gula cibo, at non ita avaritia: *avarus non implebitur pecunia,* ait Ecclesiasticus [4]. *Semper avarus eget* (inquiebat Poeta ethnicus); *nam crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit.*

Hinc merito dicitur in Sacra Pagina: *avaro nihil est scelestius* [5].

Q. 2. *Quando avaritia est peccatum mortale, et quando veniale?*

R. Avaritia est peccatum mortale, quando quis ad sibi comparandas, augendas aut conservandas divitias adhibet media graviter illicita. *Vel* proprium in iis constituit finem ultimum. *Vel* animo paratus est potius mortaliter peccare, quam aliquod in iisdem pati detrimentum. *Vel* peccat reipsa mortaliter, v. g. alienum accipiendo aut detinendo, malam fidem in contractibus adhibendo, etc.

Si vero quis divitias quidem nimis amet, sed propter eas nec velit facere nec faciat quidpiam grave vel contra Deum vel contra

1) Phil. 2. 2) *V.* Pinamonti, *Specchio, che non inganna ecc.*
3) 1. Tim. 6. 4) Eccli. 5. 5) Eccli. 10.

proximum, peccabit tantummodo venialiter [1]; cum sit quædam tantum inordinatio [2].

Q. 3. *Quænam sunt avaritiæ filiæ?*

R. Avaritiæ filiæ præcipuæ sunt:

1 *Obduratio cordis* super egenorum miseriis, iis nempe non compatiendo, non opitulando, debita tarde solvendo, eos despiciendo, objurgationibus afficiendo, præceptum eleemosynæ negligendo etc.

2 *Inquietudo cordis* ex nimio amore divitias sibi comparandi; aut timore eas amittendi. Hæc si retrahit a spiritualibus vel ab aliis obligationibus ex *gravi* præcepto implendis, *mortalis* erit.

3 *Violentia*, rei nempe alienæ per vim usurpatio.

4 *Fallacia* seu *dolus*, ad alios nempe vel dictis vel factis decipiendos amore lucri.

5 *Perfidia*, qua fidem in promissis, factis, aut rebus sibi concreditis avarus violat, ut ditescat.

6 Denique *proditio*, quæ est injusta rei alicujus manifestatio ut lucrifaciat contra fidem promissam in alterius detrimentum. Ita divus Thomas [3].

Q. 4. *Quænam sunt avaritiæ remedia?*

R. Avaritiæ *remedia* sunt:

1 *Oratio*, quæ *licet sit una*, *omnia potest*, ut ait Theodoretus. Item *meditatio* celsitudinis cœlestium et vanitatis terrestrium, paupertatis Christi, mortis ejusque consectariorum; *nam post mortem nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* [4].

2 *Eleemosynarum largitio* propriis facultatibus accommodata, miserorum visitatio, et in bonorum jactura divinæ voluntati conformatio; venenum enim antidoto expellitur.

CAPUT TERTIUM

DE LUXURIA

Timidis gressibus ad materiam accedimus, de qua, si *multa* dicimus, castas offendimus aures; si *pauca*, instructio nostra deficit in re omnium frequentissima. Verum sicuti in ceteris, ita in hac quoque disputatione sequimur

1) S. Thomas, *loc. cit.*

2) Licet vero avaritia abstrahendo a consectariis, et in se considerata ac in genere suo non sit nisi venialis; quia ex se avarus graviter nec Deum offendit, nec proximum lædit, neque se ipsum corrumpit; tamen quia de facili ipsam comitatur hoc periculum vel Deum postponendi, vel proximum lædendi, vel propriam salutem negligendi, ideo in praxi non raro uti mortale peccatum habetur.

Huc facit illud Virgilii: *Auri sacra fames, quid non mortalia pectora cogis?*

3) 2. 2. q. 118. a. 4. 4) Ps. 75.

Alphonsum Nostrum, qui etsi puritate angelus, zelo tamen animarum accensus, lubricam materiam tractare non omisit.

Hic autem ait 1: « utinam brevius aut obscurius explicare me potuissem! « sed cum hæc sit frequentior atque abundantior confessionum materia pro- « pter quam major animarum numerus ad infernum delabitur, hinc opus mihi « fuit ad instructionem eorum, qui moralem scientiam cupiunt addiscere, ut « clare (licet quo castissime fieri potuit) me explicarem, et plurima particu- « laria discuterem. Oro tamen studiosos, qui ad munus audiendarum confes- « sionum se parant, ut hunc Tractatum quemadmodum et alium de debito « conjugali.... legant ob hunc unice finem, omnem prorsus curiositatem « abjicientes, atque eo tempore sæpius mentem ad Deum elevent, et Virgini « Immaculatæ sese commendent, ne dum aliorum animas Deo student acqui- « rere, ipsi suarum detrimentum patiantur » 2.

Articulus I. — DE LUXURIÆ DEFINITIONE, NATURA ET DIVISIONE

Q. 1. *Quid est luxuria?*

R. *Luxuria* sic dicitur ex Isidoro, vel quasi sit *resolutio in voluptates*; vel quia proprium est hujus turpitudinis *vires corporis animique laxare* ac dissolvere. Unde qui ei cedunt, dicuntur *dissoluti.*

Definitur luxuria *inordinatus appetitus, vel usus delectationis venereæ* 3. Peccatum esse ex genere suo lethale constat ex Apostolo, qui aperte declarat luxuriosos a regno Dei prorsus excludi 4 — Præterea cum usus rei venereæ institutus sit ad propagationem et conservationem generis humani, censetur ex se materia gravis. Ergo gravis pariter ex se erit censenda inordinatio, quæ in tali materia contingat 5.

1) *Op. Mor. l.* 33. *n.* 413.

2) Vid. *Annali delle Scienze religiose, Ser* 2ª, *an.* 1846, *T.* III, *pag.* 210, *et seqq.*

3) *Venerea* dicitur omnis delectatio ex se tendens ad generationem a Dea Venere; ideo quia illam generationi præsidem dicebant pagani. 4) Gal. 5.

5) Est autem luxuria (vel etiam sola delectatio luxuriosa) gravis *ex genere suo toto*, si sit cum plena advertentia et deliberatione. Nam naturam rationalem graviter semper offendit hæc immunditia; et ipsa sola carnalis delectatio est inchoata quædam pollutio, seu motus ad illam — Quæ ratio demonstrat, non de facili ignorantiam invincibilem hisce in turpitudinis esse admittendam; cum eas illico natura refugiat. *V.* Liguori *Opus Mor.*, *l.* 3. *nn.* 415, *et seqq.*

Quamvis autem cum pueris delinquentibus generatim non sit instituenda tam *severa imputatio, cum ejusmodi homunculi adhucdum solo fere sensu ac phantasia ducantur, plerumque tamen hæc judicii mitigatio tunc exceptionem patitur, ubi ab hac ætate graviter contra pudorem peccatur. Nam ejusmodi pueri puellæque perbene sciunt tales spurcitias sub gravi prohiberi. Tum vero innatus pudor vehementer reclamitat, et in plerisque, qui ab ignorantia vel aliena seductione excusationem non merentur, multa animi perversitas detegitur.* Ait Stapf § 71.

Q. 2. *Quomodo dividitur luxuria?*

R. Luxuria dividitur in *perfectam*, seu *consummatam*, quæ consistit in voluntaria humani seminis effusione; et in *imperfectam*, seu *non consummatam*, in qua nulla intervenit humani seminis effusio.

Prima, seu luxuria perfecta iterum dividitur in *naturalem;* et *non naturalem*, sive *contra naturam*.

Naturalis est voluntaria humani seminis effusio, servatis iis conditionibus, quas requirit natura actus necessarii ad hominis generationem: unde est conjunctio viri et fœminæ modo generationis apto, sed extra conjugium.

Non naturalis, sive *contra naturam* est voluntaria seminis effusio, in qua tales conditiones minime servantur [1].

§ I. — *De luxuria perfecta et naturali*

Q. 1. *Quot sunt species luxuriæ perfectæ et naturalis?*

R. Sunt sex species luxuriæ perfectæ et naturalis: nempe 1 *fornicatio*, ad quam reducitur *meretricium* et *concubinatus;* 2 *stuprum;* 3 *raptus;* 4 *adulterium;* 5 *incestus;* 6 *sacrilegium*.

Quinque species posteriores certum est apud omnes, specialem continere malitiam luxuriæ superadditam; cum deformitatem notabiliter diversam includant.

Q. 2. *Quid est fornicatio simplex* [2], *et an prohibita?*

R. Fornicatio simplex communiter definiri solet: *concubitus soluti cum soluta* [3] *ex mutuo consensu*.

Est autem fornicatio sub gravi prohibita:

1 *Jure divino* (quod est contra Beguardos et Beguinos). Sane Apostolus fornicarios dicit non habere hæreditatem regni Dei [4].

2 *Jure naturali* (quod est contra Caramuelem et Durandum).

Hic etiam gravissimum monitum pro parentibus sit: nempe sedulo curare debent, ne una simul pueros puellasque ad animalium custodiam mittant, desides enim et otiosi cum sint, non raro eveoit, ut talibus indulgeant, quæ vel tunc vel postea in apertas turpitudines erumpent — Qua in re a Parochis ipsis est quammaxime invigilandum.

1) Quæ omnia prohibentur sexto et nono decalogi præcepto, quibus nempe vetitum est *mœchari* et *uxorem proximi concupiscere*. Nam qui prohibet aliquid, censetur prohibere etiam antecedentia ejus, et omnia quæ ad illud inducere possunt. Quod evenit in nostro casu, uti fuse probant Salmanticenses, *Tract.* XXVI.

2) Dicitur *simplex* illa, quæ transitorie exercetur cum una aut pluribus personis. Sic dicitur ad eam discriminandam a fornicatione continuata cum eadem persona, uti evenire solet in *concubinatu*, ac *meretricio*.

3) Hic *soluti* dicuntur, uti ad rem observat *Gousset*, qui sunt liberi non solum a vinculo matrimonii; sed etiam a mutua cognatione vel affinitate in gradibus prohibitis, a voto continentiæ, ab Ordine sacro et violentia.

4) Eph. 5.

Sane repugnat bonæ et debitæ prolis educationi, quæ requirit, ipsa clamante natura, legitimam viri cum uxore conjunctionem. Et quamvis hoc incommodum in aliquo peculiari casu posset evitari; id eveniret *per accidens*, uti Scholæ loquuntur; natura autem attendit ad id quod communiter contingit.

Adde: Deus uti auctor naturæ debuit fornicationem pro omni casu vetare; alioquin homines cupiditatibus excæcati facile sibi fingerent incommodum illud multis in casibus defuturum, in quibus tamen reapse non deesset cum maximo prolis detrimento.

Præterea numquam declinari poterit aliud magni sane momenti discrimen, quod est a parentibus nasci, qui lege matrimonii minime sint obligati ad prolem alendam et educandam.

Hinc Fulgentius habet: *fornicatio numquam potest esse sine gravi peccato* [1]. Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 48 propositionem: *tam clarum videtur fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

Q. 3. *Quid est meretricium?* [2]

R. Meretricium est *status mulieris, quæ omnibus parata est sub mercede sui corporis copiam facere.* Mulieres meretricantes semper habitæ sunt uti speciei humanæ opprobrium. Pessima certe est earum conditio ratione habitualis ac pravæ animi dispositioni, scandali et nocumenti prolis. Ex quo constat eas esse incapaces absolutionis, donec larga experientia constet esse emendatas, et a lupanari remotas.

Utrum vero in societate permitti possint meretrices, quæstio est. Sunt qui probabiliter affirmant cum Augustino [3] et Angelico [4]; ne scilicet id impediendo, pejora peccata eveniant, nempe sodomiæ, bestialitatis, mollitiei.

Verum practice loquendo contrarium probabilius est cum Bouvier, Guttierez, Navarro, Roncaglia, Scotti [5] et aliis. Neque enim ideo illa mala vitantur. Imo vitium hoc frequentia augetur magis, ad malum

1) Ep. 1. c 4.

2) Nomen ductum est a *mercede*, quam faciunt illæ, quæ hunc statum turpiter profitentur. De hac mercede erit in Tract. *De Justitia, diss.* 2. *c.* 1. *art.* 4.

3) Lib. 4. de Ord. c. 4.

4) Opusc 20 l. 4. c. 21.

5) « Quamvis posterior sententia probabilior nobis videatur (addit *Bouvier*); arbitra« mur tamen absolvendos esse magistratus urbium, qui bona fide asserunt, se malum istud « tollere non posse. In dubiis namque non confessarii est decernere quid agere debeant ii, « quibus difficilia commissa sunt negotia, ut sunt judices, magistratus, duces exercitus, « reges, aut ministri etc. ». *Dissert. in* 6. *Dec. præcept.*

sollicitatio crescit, excitantur rixæ, hebetantur sensus, studia negliguntur, vilescunt nuptiæ etc.

In omni autem casu non poterit permitti, nisi in vastis urbibus, uti bene advertit, et probat P. Sarnelli [1].

Q. 4. *An fornicatio, quam unus ex sponsis habet cum extranea persona, aliquid superaddat, ita ut talis fornicatio sit specie diversa a simplici fornicatione?*

R. *Alii* negant, sponsi fornicationem cum extranea esse specie diversam a simplici fornicatione; quia talis concubitus dici nequit adulterium, cum per sola sponsalia nullum jus competat proprie dictum sponso in corpus sponsæ, et vicissim. Unde est tantum circumstantia aggravans.

Alii censent diversam habere malitiam dumtaxat fornicationem sponsæ; cum in sponso non ita gravis appareat inordinatio.

Alii tandem docent utriusque fornicationem habere malitiam specie diversam ratione injustitiæ, quæ committitur contra partem desponsatam. Licet enim ista nondum per sola sponsalia acquisiverit jus in corpus alterius, seu uti dicunt, *jus in rem*; acquisivit tamen jus ad ejus corpus, id est *jus ad rem*.

Tres dictæ opiniones sunt nobis æque probabiles [2].

Q. 5. *Quid de concubinatu?*

R. Concubinatus definitur: *frequens concubitus cum una eademque persona soluta*. Nihil refert, quod personæ in eadem vel in diversis domibus maneant, modo uxorio more secum vivant [3]. Imo si hic concubitus habeatur cum uxorato vel uxorata, adhuc dicitur concubinatus, quamvis improprie, quia tunc etiam malitiam adulterii includit.

In hoc differt concubinatus a simplici fornicatione, quod *fornicatio* indicet concubitum soluti cum soluta modo una, modo altera; *concubinatus* vero exercetur erga eamdem personam, ac si esset conjux [4].

1) *Opusculum*, De abusu meretricii — *V.* Cod. pœn. Albertinus, t. 2. t. 7. C. A. pœn. p. 2. §§ 245, et seqq. — Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 434.

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3 *n.* 447.; *et l.* 6. *n.* 847.

3) Jure civili concubinatus tunc tantum putatur, quando concubinarii habitant eamdem domum. Non ita tamen jure canonico, ut constat ex stylo Curiæ Romanæ, et ex Tridentino *sess.* 24. *c.* 8 — *V.* Salmanticenses, *Tract.* XXVI. *c.* 2. *punt.* 2.

4) *Concubinatus* idem est ac *simul cubitum ire* — *Fornicatio* vero deducta est a vero *fornicor*, sumpta denominatione ab eo, quod meretrices in fornicibus, hoc est locis concameratis seu ad modum arcus fabricatis, honestatem nundinabantur.

Hic advertendum, nomen *concubinæ* non semper in malo sensu usurpari. Sic in veteri Lege hoc nomine (tunc permissa uxorum pluralitate) vocabatur vera uxor, sed secundaria, quæ scilicet honorem et domus administrationem non habebat — *V.* Veil, *Scriptura Sacra contra incredulos vindicata*, De lib. Job. n. 1..

Grave profecto et periculosissimum peccatum dici debet concubinatus; qui concubinarius non tantum peccat, sed etiam perseverat in statu peccati mortalis.

Tridentinum Concilium adversus *quemcumque concubinarium* tulit pœnam: — 1 excommunicationis *ferendæ sententiæ* post trinam monitionem; — 2 ejectionis extra oppidum vel etiam Diœcesim, implorato auxilio *brachii sæcularis* [1].

Contra *Clericos* autem statuit, ut post *primam* monitionem priventur tertia parte fructuum beneficii: post *secundam* priventur pensionibus et beneficii administratione: post *tertiam* ipso beneficio; dein excommunicentur: tunc poterit quoque Episcopus eos tradere curiæ sæculari [2] — Notandum tamen ex declaratione S. C. C. nomine *fructuum* non intelligi distributiones quotidianas [3].

In Synodis ferme omnibus, uti in Novariensi [4], *concubinatus reservatus est*, licet occultus, licet habitus cum conjugata persona, modo quadam actuum frequentia (sive domi propriæ, sive alibi) per integrum annum, perinde ac si delinquentes essent conjuges, perduret — Talis quoque pessima consuetudo carcere punitur ipso *Codice pœnali communi Albertino* [5].

Q. 6. *Quid est stuprum?* [6]

R. Stuprum est *illicita defloratio virginis, ipsa invita.*

Hoc peccatum habet malitiam specialem et propriam; quia præter fornicationem continet gravissimam injustitiam et injuriam oppressæ virgini irrogatam; stuprator enim aufert carnis integritatem [7], legitimas impedit puellæ nuptias, eamque ponit in via meretricandi [8].

Stupri reus censetur etiamsi quis personam *ebriam*, *fatuam* aut *dormientem* sine prævio ejusdem consensu oppresserit; nam tunc persona illa censetur interpretative repugnare — Imo etiamsi *virgo fraude* (v. g. falsa matrimonii aut magnæ dotis promissione, vel gravi metu etiam reverentiali) fuerit ad malum inducta; quia licet ipsa quoque peccet consentiendo, talis tamen ejus consensus extortus fuit per gravem injuriam, nempe per viam moralem.

1) Sess 14. c. 8. 2) Sess. 23. c. 14. 3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3, *n.* 442.

4) Pag. 322. 5) Art. 137, 526 — C. A. pœn. p. 2. §§ 254, et seqq

6) Hic sumitur stuprum *stricte* pro una tantum specie luxuriæ, quæ alteri speciei non conveniat. Sed *large* maxime in jure civili accipitur pro omni illicito concubitu, puta adulterio, fornicatione simplici, incestu, sacrilegio, ut videre est in Tract. *De Restit. disp.* 2. *c.* 2. ubi etiam erit de *obbligatione stupratoris.*

7) Hic virginitas non sumitur pro *virtute*; sed pro *integritate carnis*, quatenus nempe fœmina numquam claustrum seu *signaculum virginitatis*, ut dicunt, violavit. Unde stuprum adhuc potest esse in illa, quæ delectationibus venereis vel mollitiæ jam polluta fuit.

8) *S. Thomas*, 2. 2. q. 154. a. 6.

Imo quamvis communius sit, stuprum per se non esse speciale peccatum a fornicatione distinctum, si virgo *plane consentiat;* quia consentienti proprie dicta injuria non irrogatur [1]; erit tamen specie diversum a simplici fornicatione, si inde interveniat dedecus ac mœror parentibus, in quorum custodia erat puella juxta illud: *filiæ tibi sunt? serva corpus illarum* [2]. Et tunc erit declarandum, nempe ratione damni, quod patratum est contra pietatem familiæ debitam [3].

Pluribus in Synodis reservata est *copula carnalis cum innupta vi metuve, aut ficta promissione dotis vel matrimonii extorta* [4].

Ipso *Codice pœnali communi Albertino* [5] graviter stuprator punitur; gravius autem si de militibus agatur ex *Codice pœnali militari* [6]. Ubi notandum est jure civili stuprum sumi pro violatione mulieris cujuscumque, modo invitæ.

Q. 7. *Quid est raptus?*

R. Raptus dupliciter committitur: *vel* violenter abducendo fœminam repugnantem de loco in locum matrimonii contrahendi causa; *vel* abducendo virum, aut fœminam libidinis explenæ causa, vi illata aut ipsi rapto, aut iis quibus ille subest, id est parentibus, aut tutoribus, aut viro.

Si 1, raptus non solum grave peccatum est; sed est quoque impedimentum matrimonii dirimens, et gravissimæ pœnæ in ipsum jure canonico constitutæ sunt [7].

Si 2, raptus nedum dirimat conjugium, imo ex Tridentino [8] raptor tenetur raptam ducere mulierem aut dotare, nisi sit meretrix

1) Ita sentiunt Bannez, Barbosa, Diana, Dicastillus, Lessius, Salmanticenses, Sanchez, Suarez, aliique contra Collet, Dens, Sylvium, Bouvier, Billuart etc. Quod movet adversarios, est violatio claustri, ad quod bonum puella non habet facultatem cedendi.

Verum quod ab homine signaculum virginale rumpatur, virgine ipsa consentiente, et alia circumstantia præcisa, in eo solum natura offenditur, quod illa violatio fiat extra matrimonium (certe enim in matrimonio id liceret). Ergo malitia in eo tantum stat quod concubitus fiat a viro non suo; sed hoc induit tantummodo malitiam simplicis fornicationis — Adde in contraria sententia puella de delectationibus venereis se accusans, dicere deberet, an sit necne virgo — Similiter vir, qui mulierem concupivit, deberet declarare, an illam judicaverit virginem vel corruptam. Hoc porro intolerabile foret, et communi pœnitentium ac confessariorum praxi adversatur.

Hanc difficultatem sentit Billuart, qui ideo cum Wiggers, Bondart, et Duelman vult, circumstantiam virginitatis in voluntario stupro addere quidem malitiam specialem; sed tantum venialem, quæ ideo non est necessario aperienda. Et testatur, se antequam huic opinioni adhæsisset, graves passum esse, et aliis creasse molestias in interrogationibus istis, et raro sibi satisfactum. Huic in praxi consentit Bouvier.

2) Eccli. 7. 3) *V.* Liguori, *Hom. Ap. Tr.* IX. *n.* 14.

4) *Synodus Novariensis*, pag. 324.

5) Art. 530, etc. — C. A. pœn. p. 1. §§ 110, etc. 6) Art. 289, 294.

7) *V.* De *matrimonio* ubi de *raptu*. 8) Sess. 24. c. 6.

vel malæ famæ. Quod quidem non tam est pœna, quam justa compensatio [1].

Est autem talis raptus peccatum mortale et *luxuriæ*; cum intentionem contineat adeo libidinosam; et *injustitiæ* tam contra personam ipsam quæ violenter abducitur, quam contra parentes aut alios quoscumque, quarum in potestate persona illa est constituta.

Si vero puella sponte discedat cum amasio, non *raptus*, sed *fuga* appellatur, quæ nullam addit malitiam specie distinctam a fornicatione [2].

Q. 8. *Quid est adulterium?*

R. Adulterium sic dictum, quasi *accessio ad alienum thorum*, definitur communiter: *concubitus illicitus viri cum muliere, quorum alteruter vel uterque sit conjugio ligatus.*

Committitur tribus modis: — 1 dum solutus accedit ad conjugatam; — 2 dum soluta accedit ad conjugatum; — 3 dum conjugatus accedit ad conjugatam. Est autem peccatum grave tam contra castitatem, quam contra justitiam; nam ex Apostolo: *mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir* [3]. *Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier* [4]. Unde idem Apostolus monet: *nolite errare; neque fornicarii, neque adulteri regnum Dei possidebunt* [5] — Hoc grande scelus vel ipsi gentiles detestati sunt ac prohibuerunt, uti Solon apud Græcos, Romulus apud Romanos.

Si fœmina adultera sit conjugata, gravius committit peccatum, quam si solus vir: idque ob incommoda graviora, quæ inde solent exoriri, ut est incertitudo prolis, impedimentum generationis etc.

Si vero uterque sit conjugio ligatus, malum adhuc gravius erit; quia duplex irrogatur injuria in utriusque conjugem: ideoque in Confessione id erit omnino aperiendum [6].

Pœnæ in adulteros ex jure canonico sunt:

1 Quod non possint compellere innocentem partem ad debitum reddendum; æquum est enim, *ut frangenti fidem nulla fides servetur.*

2 Quod adsit jus in comparte innocenti divortium petendi [7].

Codice *pœnali Albertino* modo *carcere*, modo *reclusione*, modo *operibus duris* adulter mulctatur pro rerum adjunctis [8].

1) Quoad pœnas vero proprie dictas erit Tract. *de matrimonio*, ubi *de raptu.*

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 444 — Ipse *Codex pœnalis communis Albertinus* animadvertit in raptores, ut videre est art 533, et seqq. — C. A. pœn. p. 1. §§ 80, et 81.

3) Quænam ex adulterio oriantur obligationes, vid. *De Restit. disp.* 2. *art.* 3.

4) 1. Cor. 7. 5) 1. Cor. 6. 6) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 445.

7) *V.* Tractatus, *de matrimonio*, disp. 6. c. 2.

8) Art. 523, et seqq. — C. A. pœn. p. 2. §§ 217, 218.

Quid (quæres) *si in adulterium uxoris maritus consentiat?*

Adhuc uxor erit adulterii rea; quia conjuges in hoc non possunt valide et efficaciter juri proprio renuntiare, cum renuntiare nequeant statui matrimonii, cui tale ejus ex natura sua inviolabiliter inhæret. Hinc ab Innocentio XI damnata est hæc n. 50 propositio: *copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum* [1].

In pluribus Synodis, uti in Novariensi [2], pœna reservationis infertur marito, qui uxori legitimæ *dictis, vel factis libere omnino præstat consensum, ut alteri sui copiam faciat*, si effectus sequatur, id est *copula.*

In *Codice* vero *pœnali communi Albertino* crimen reclusione punitur [3].

Q. 9. *Quid est incestus?* [4]

R. Incestus definitur: *concubitus illicitus inter personas cognatione sibi invicem conjunctas.*

Hæc cognatio quadruplex distinguitur; oritur enim *vel* ex sanguinis communione, et dicitur *consanguinitas: vel* ex copula carnali, et dicitur *affinitas: vel* ex Baptismo ac Confirmatione, et dicitur *cognatio spiritualis: vel* ex adoptione legali et dicitur *cognatio legalis* [5].

Omnia autem hæc semper præ oculis habenda sunt; nam carnale peccatum cum talibus conjunctis perpatratum præter luxuriæ fœditatem, continet turpitudinem specialem; quia est contrarium reverentiæ propinquis debitæ. Hinc in s. Scriptura incestus *res nefanda* dicitur, et *morte dignus* incestuosus [6].

Imo non solum copula, sed omnes etiam *tactus impudici* inter conjunctos induunt naturam incestus in confessione explicandi; semper enim est contra pietatem, quam ipsi sibi mutuo debent [7].

Pœnæ in incestum *formalem* et *completum* [8], ex *jure canonico* in 1° et 2° affinitatis gradu, est privatio juris debiti petendi.

1) Imo est *commune* et *probabilius* ipsum maritum etiam cum propria uxore adulterium committere posse, si nempe eam sodomitice cognoscat; nam hoc est contra bonum datæ fidei; quod igitur est in confessione explicandum.

2) Pag. 321. 3) Art. 438. — C. A. pœn. p. 2. § 256.

4) Juxta aliquos *incestus* ex generali vocabulo idem est ac *non castus.*

5) Hæc propinquitas seu conjunctio ad diversos gradus extenditur ab Ecclesia determinatos, ut videre est Tract. *De matrimonio*, ubi *De impedimentis dirimentibus* — Hoc igitur præ oculis habendum, ut cognosci possit, an incestus habeatur, necne.

6) Lev. 20.

7) « Copula inter personas, quæ ob impedimentum *honestatis publicæ* matrimonium « secum inire non possunt, ad incestum revocatur... Similiter tutor, qui pupillam suam « corrumpit, quamdam speciem incestus admittit ». Ita Bouvier, *Dissert. cit.*

8) *Formalis* est quando ille, qui peccat, scit eam personam quacum peccat, sibi esse cognatione conjunctam — *Completus* est quando fit seminatio intra vas.

Ex *Synodis Diœcesanis*, ut plurimum (uti in Novariensi 1) incestus reservatur, si contingat inter consanguineos in 1° et 2° gradu; vel inter affines in 1° gradu; et inter cognatos spirituales.

Gravissime tandem incestus punitur in *ipso Codice pœnali Albertino* 2.

Sed (quæres) *an omnes memorati incestus differant inter se essentialiter, an vero sint ejusdem speciei?*

Certum est incestus inter cognatos *spirituales et legales*, *tum* a se invicem *tum* ab incestu inter consanguineos et affines differre; cum uterque attingat objectum specie diversum: nempe incestus in *cognatione legali* quandam tantum habet similitudinem cum irreverentia erga parentes; per copulam vero cum *cognatis spiritualibus* ex d. Thoma committitur *sacrilegium ad modum incestus*, cum ea propinquitas sit in reverentiam Sacramenti inducta 3 — Unde in confessione qualitas incestus vel legalis vel spiritualis est aperienda, ut tota malitia innotescat.

Utrum vero specie etiam differant inter se incestus inter consanguineos et affines, alii probabiliter affirmant; quia una propinquitas est intrinseca ab identitate sanguinis, altera extrinseca a copula — Alii tamen probabilius negant; cum materialiter se habeat, quod *una* sit a sanguine, *altera* a copula; quia uterque incestus semper eodem ac solo pietatis motivo prohibetur. Consentit Angelicus dicens: *ejusdem rationis inconvenientiam facit consanguinitas et affinitas* 4.

Quid vero (dices) *de variis gradibus ejusdem incestus? Estne inter se diversæ speciei gradus unus ab alio, ut debeat declarari graduum diversitas in confessione?* 5

Quod primo pertinet ad *cognationem legalem*, varii hujus cognationis gradus, uti docent probabilius, inter se non differunt specie. Nam per se non adest naturalis ac diversa difformitas in uno, quam non sit in alio gradu; cum id positivo tantum jure inductum sit.

Incestus pariter *cum affinibus* quoad diversos gradus est commune esse ejusdem speciei ex paritate rationis; si tamen excipiatur incestus inter privignum et novercam, interque socerum et nurum, cujus quidem illico concipitur horrenda deformitas.

Tandem quod pertinet ad *gradus consanguinitatis*, *quoad primum gradum lineæ rectæ* videtur omnino tenendum, istum ab aliis differre specie, sicut de primo affinitatis gradu dictum est; cum hic exhibeat quandam et specialem inordinationem et deformitatem in se.

1) Pag. 322. 2) Art. 522, et seqq. — C. A. pœn. p. 2. § 246.
3) 2. 2. q. 154. a. 10. 4) *Loco cit.*
5) De Cognatione spirituali non loquimur, cum in ea nulla sit gradus distinctio.

Quoad ceteros autem gradus consanguinitatis, disputant — *Alii* cum Lessio, Lugo et Sanchez dicunt, specie differre etiam primum gradum lineæ transversalis; natura enim ipsa refugit maxime commixtionem inter fratres et sorores — *Alii* cum Layman, Suarez et Vasquez tenent, omnes gradus usque ad quartum speciem diversam constituere; quia major debetur reverentia proximiori gradui, quam remotiori — *Alii* tandem cum Cajetano, Navarro, Palao et Pontio docent, primo excluso, ceteros gradus specie minime differre; sed tantum continere circumstantiam aggravantem. Ratio est, quia commixtio conjugalis cum aliis est tantum vetita ab Ecclesia, præterquam cum parentibus: porro naturali jure dumtaxat specifica diversitas constituitur.

Pro hac ultima sententia videtur esse Angelicus [1], qui docet, quod præter parentes, personæ *non habent ex se ipsis indecentiam, si conjungantur* — Omnes sententiæ sunt probabiles [2]

Q. 10. *Quid est sacrilegium?* [3]

R. *Sacrilegium* est *violatio rei, loci, vel personæ sacræ.* Hoc ex se grave est; dictat enim ratio sancta sancte tractanda esse.

Hæc autem violatio multipliciter contingit, maxime per actum luxuriæ, de quo hic [4]. Unde sacrilegium duplicem malitiam continet, nempe *tum* contra castitatem *tum* contra religionem.

1 *Circa* rem [5] erit sacrilegium omnis actus luxuriosus tam interior quam exterior in eo, qui *vel* Eucharistiam gestat, *vel* communionem distribuit, *vel* sacris indutus vestibus procedit; iste enim Christum ipsum speciali ratione iis in rebus exhibet — Item sacrilegus est qui infra mediam horam post communionem se polluit; gravem enim injuriam irrogat Christo in Sacramento — Non tamen committeret sacrilegium, qui turpiter peccaret reliquias gestando; nam istæ non specialiter Christum repræsentant [6].

2 *Circa locum* sacrilegium est omnis actus luxuriosus exterior patratus in loco benedicto et deputato *tum* ad mortuos sepeliendos, *tum* ad officia divina celebranda, a tecto nempe usque ad pavimentum,

1) 2. 2. q. 154. a. 9. 2) *V.* Liguori, *Hom. Ap. Tr.* IX. *n.* 18.

3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 451, *et seqq.* Et *Hom. Ap. Tr.* IX. *nn.* 20, *et seqq.* Pœnæ autem in sacrilegos latæ vid. Tract. *De Virtute Religionis, disp.* 3.

4) Ubi agitur tam de perfecta, quam de imperfecta luxuria, ut omnia hac de re sub uno intuitu comprehendamus.

5) Quo nomine intelligitur omne objectum a persona et loco sacro distinctum, quod divino cultui sit dicatum.

6) Item neque qui reliquias daret amasiæ, titulo tamen simplicis donationis, uti docent Salmanticenses, Filliucius, Azor aliique multi contra Concinam.

exclusis tamen cellis, claustro, Sacrario, dormitorio, tecto super Ecclesiam, janua extra atrium ejusdem et atrio [1]. Excluduntur etiam Oratoria privata [2], cum non habeantur uti veræ Ecclesiæ — Imo sicuti per voluntariam sanguinis, ita et per seminis voluntariam effusionem polluta remanet Ecclesia, adeo ut esset abstinendum a divinis (si id innotescat), donec ipsa reconcilietur [3]. Quod communius et probabilius dicunt valere etiam de copula maritali; quia semper graviter sanctitudini loci disconvenit [4].

3 *Circa personam* sacrilegium est omnis actus luxuriosus tam exterior, quam interior in persona, vel cum persona voto castitatis ligata. Et si peccatum sit personæ sacræ cum alia item sacra, duplex erit sacrilegium; quia dupliciter tunc offenditur religio, peccato nempe proprio, et peccato alterius, cui utrique uterque peccans cooperatur [5].

Qui castitatis voto obstrictus alteri suadet peccatum carnale, sacrilegii item reus evadit, si illum ex positivo libidinis affectu suadeat; jam enim directe in illam peccaret. Secus si induceret alio fine; quia votum propriam tantum respicit castitatem, et tunc tantum scandalo peccat: ita Billuart, Bouvier, Deus etc.

Q. 11. *An verba, tactus, aspectus turpes in Ecclesia sint sacrilegia?*

R. Affirmant probabilius, licet absit periculum pollutionis; si tamen illi actus externi sint graviter turpes. Nam tunc ipsi per se continent deformitatem externam gravem contra reverentiam loci sacri.

Sed quid (dices) de luxurioris, et gravibus cogitationibus in Ecclesia habitis? suntne sacrilegia?

Vel cogitationes hujusmodi continent desiderium deliberatum peccandi in ispa Ecclesia, tametsi occulte; *vel* peccandi extra.

Si 1, habetur sacrilegium ob rationem gravis irreverentiæ erga

1) Item caveis fabricatis sub pavimento, nisi sit locus sepulturæ vel divinorum officiorum, ait *Gousset* — Item turri campanarum, si ab Ecclesia et cæmeterio sit sejuncta; et choro monialium ad Ecclesia separato, ait *Bouvier*.

2) Quænam proprie habeantur ut Oratoria privata *De Legib.* Appen. c. 1. a. 2.

3) C. unic. de conseer. Eccl. in 6.

4) *Merito* tamen a mortali excusant conjuges, vel si sint in periculo incontinentiæ, vel si diu remanere deberent in Ecclesia, nempe *probabilius* ad 20 vel 30 dies. Nam non censetur velle pia mater Ecclesia eos obligare ad abstinendum cum tanto incommodo.

5) « Qui votum castitatis pluries iteravit, aut votum simplex voto solemni addidit, « non ideo multiplex committit peccatum illud violando; unica quippe est obligatio: » ait Bouvier, qui addit *circumstantiam solemnitatis in voto notabiliter aggravare peccatum juxta probabilem multorum sententiam.*

Religiosus, qui est etiam in Sacris, lædendo castitatem *probabilius* unum tantum sacrilegium admittit; cum ex uno et eodem religionis motivo ad castitatem teneatur.

Liguori, *Hom. Ap. Tr.* IX. *n.* 20.

domum Dei, quam *decet sanctitudo in longitudinem dierum* [1]. Quod valet quamvis extra Ecclesiam pravum illud desiderium habitum fuerit; quia terminum haberet ad locum sacrum.

Si 2, nulla erit sacrilegii macula; cum tunc peccatum non ordinetur ad Ecclesiæ violationem. Ita Deus, Navarrus, Suarez aliique.

§ II. — *De luxuria perfecta non naturali, seu contra naturam*

Q. 1. *Quænam sunt species luxuriæ perfectæ non naturalis?*

R. Species luxuriæ perfectæ contra naturam sunt: 1 *pollutio*, seu *mollities*; 2 *sodomia*; 3 *bestialitas*; 4 *indebitus concumbendi modus* [2].

Singulæ a se invicem differunt ex natura sua; qui specialem includunt deformitatem. Unde Alexander Papa VII hanc n. 24 damnavit propositionem: *mollities, sodomia et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione; se procurasse pollutionem.*

Hæc autem omnia detestatur Apostolus, et *immunditiam* vocat [3].

Q. 2. *Quid est pollutio, et an mala?* [4]

R. Pollutio definitur communiter: *voluntaria humani seminis effusio sine congressu cum alio.*

Certum est apud omnes hanc esse intrinsece ac graviter malam; repugnat enim fini, ad quem ordinatum est semen humanum. Videlicet si fornicatio mala est, quia adversantur prolis educationi; a fortiori mala erit pollutio, quæ adversantur ipsi prolis generationi.

Hinc legimus Deum percussisse Onan (a quo turpissimum scelus nominari cœpit); quia *semen fundebat in terra, eo quod rem detestabilem faceret*, quæ nempe natura sua erat iniqua [5] — Hinc Apostolus ait: *neque adulteri, neque molles regnum Dei possidebunt* [6] —

1) Ps. 92.

2) Ita Angelicus 2. 2. q. 154. a. 11 — De modo indebito concumbendi, qui tum evenit quando servatur quidem identitas speciei, sexus diversitas, et debita organa naturæ; sed tamen id fit modo inordinato, erit in Tractatu, *De Matrimonio.*

3) Rom. 12.

4) Pollutio solet dividi:

1 In *simplicem*, et est ea, quæ nullam aliam malitiam habet adjunctam: ut cum quis nullo vinculo ligatus, sed solutus, in sua delectatione sistens se polluat.

2 In *qualificatam*, et est, quando præter suam, aliam malitiam habet, ut si quis, puta, vinculo castitatis ligatus uno actu se polluat cogitando de consanguinea conjugata. Peccat non tantum peccato pollutionis, sed etiam sacrilegii, incestus, et adulterii: quæ omnia sunt distincte aperienda.

3 In *voluntariam* tum in se, tum in causa, prout in se intenditur directe, vel in aliquo voluntarie posito, quod ipsam causet.

4 In *involuntariam*, si nempe absque cooperatione voluntatis contingat: de hac porro nulla quæstio; cum peccaminosa non sit.

5) Gen. 38.

6) 1. Cor. 6.

Hinc Innocentius XI damnavit hanc n. 49 propositionem: *mollities jure naturæ prohibita non est* [1].

Q. 3. *An liceat ponere actionem de se honestam ac licitam; ex qua tamen prævidetur secutura pollutio?*

R. Si nulla adest causa *necessitatis, utilitatis*, aut *commoditatis* ponendi illam actionem, nefas est eam actionem ponere; nam rationalem creaturam plane dedecet absque justa causa pollutionem etiam indirecte admittere.

Si vero aliqua honesta causa adest, actio illa licite poni potest, etsi in pollutionem influat. Dummodo: — 1 ipsa ab agente nullo modo intendatur; intentio enim mala malum opus facit: — 2 quodcumque excludatur periculum in eam consentiendi; tunc enim habetur potius *passio*, quam *actio* [2].

Neque pollutio dici potest procedere ex malitia; cum procedat evidenter ex naturæ infirmitate. Et sane quis incusaret Titium, qui ad commodius iter agendum equitat, ad commodius quiescendum in lecto elastico decumbit, si equitando vel sic quiescendo talem in se experiatur effectum, sed omni prorsus remoto periculo consensus? Ita Billuart, Bouvier, Gousset aliique omnes cum d. Thoma, qui ad rem nostram habet [3]: *nihil prohibet unius actus esse duos*

1) Hic audiendus Ep. *Bouvier:* « Nullum est vitium tam noxium sub omni respectu « juvenibus et præsertim masculis, quam habitus se polluendi. Etenim prava hac consue- « tudine deprehensi obdurantur, hebetantur, virtutes fastidiunt, religionem contemnunt; « eorum indoles fit tristis, fortitudinis incapax, nullius propositi tenax; vires corporis « deficiunt, graves nascuntur infirmitates; advenit caducitas præmatura, et sæpe mors « ignominiosa *(medicis et experientia quotidiana testibus)*....

« Sollicite ergo studeant confessarii eos, qui sibi creduntur, adversus tanta mala præ- « munire, vel ab infami habitu jam contracto retrahere.... Execrandus *masturbationis* « habitus, si inveteratus sit, confessarios in quandam desperationem conjicit...; nam si « (pœnitentes) *severius* tractentur, timendum est ne deinceps non redeant et pejores « fiant; si *nimia indulgentia* suscipiantur, in cœno vitii torpentes manebunt. Summa « igitur prudentia magnoque zelo curare oportet, ut infelices isti pænitentes ad sacrum « pœnitentiæ tribunal sæpe, v. g. singulis hebdomadis accedant, de culpis admissis do- « leant, et propositum amplius non peccandi frequenter renovent ». Ita *Dissert. in 6 præc.*

V. Salvatori, *Istruzione pei confessori novelli* § 9 — Segneri, *Inestimabili beni della santa purità, e danni incalcolabili del vizio contrario*, Novara, Crotti — Il Mostro della solitudine, *Breve saggio dei gravi danni che esercita sull' uman genere*, Marietti, Torino, ecc. ecc.

2) Hic audiatur *Cajetanus:* « doctores et confessores vacantes cogitationibus vel auditionibus operum turpium intuitu pietatis, non peccant subsequentibus corporalibus pollutionibus contra eorum voluntatem; quia licet possint, non tamen debent subtrahere se ab operibus sanctis propter hujusmodi, quæ sequuntur ex necessitate memoriæ ».

3) 2. 2. q. 64. a. 7.

effectus, quorum alter solum sit in intentione; alius vero sit præter intentionem 1.

Sed (quæres) *quale peccatum committit qui absque justa vel necessitatis vel utilitatis vel commoditatis causa ponit actionem, ex qua prævidet pollutionem esse secuturam?*

Vel actio ista proxime et graviter in pollutionem influit, vel tantum influit remote et leviter.

Si 1, pollutio erit peccatum mortale, licet in se intenta non sit; quia lex naturalis pollutionem graviter prohibens, obligat etiam sub gravi ad non ponendas actiones proxime et per se in eam influentes.

Si 2, non erit nisi culpa venialis, modo pollutio non fuerit intenta, nec extiterit consentiendi periculum; quia cum ea non sit volita in se, sed tantum in causa, eo gradu mala est, quo est mala ipsamet causa. In hoc scilicet casu pollutio a causa potius naturali videtur procedere, quam a causis illis leviter et remote in eam influentibus.

1) « Hinc (ad rem concludit Alphonsus Noster, *Homo Apost. Tr.* IX, *n.* 34) etiam prævisa pollutione (intellige semper involuntaria):

« 1° Licet *confessariis* excipere confessiones, et tractatus legere de rebus turpibus. Item *chirurgis* aspicere et tangere partes fœminæ ægrotantis, ac studere rebus medicis. Ita communiter d. Antoninus, Navarrus, Cajetanus, Petrocorensis, Sanchez, Bonacina, Anacletus, Sporer, Salmanticenses, Holzman et alii plures cum d. Thoma. Idque admittunt Navarrus, Hurtadus, Roncaglia, Salmanticenses, Elbel, Sporer, etc. etiamsi aliquis chirurgus ex officio medens, vel parochus excipiendo confessiones aliquoties in pollutionem consenserit, modo proponat in futurum convenientibus mediis se præcavere ad peccatum vitandum. Secus vero dicunt de *simplici confessario;* hic enim tenetur eo casu abstinere ab audiendis confessionibus, si possit sine gravi suo damno — Imo si parochus vel chirurgus in iis occasionibus semper vel fere semper lapsus fuerit, et non appareat nova probabilis spes emendationis, hic omnino tenetur etiam cum jactura vitæ officium deserere.

« Sic etiam 2° dicunt quamplurimi, ut Caietanus, Bonacina, Layman, Sanchez, Navarrus, Filliucius, Salmanticenses, Sporer, Croix, Busembaum, Viliai., Ledesma, Marchantius, Trullench etc. licere iis, qui magnum patiuntur pruritum in verendis, tactu illum abigere, etiamsi pollutio sequatur. Recte vero id prohibet Roncaglia, si pruritus non sit valde molestus, quamvis permittat eum abigere cum aliqua tantum commotione — Nihilominus non facile credatur quibusdam puellis, quæ tactibus se polluere solent, prætextu hujusmodi ardoris. Nam si diligenter examinentur, cognoscetur ille pruritus multoties potius excitatus fuisse, vel a pravis cogitationibus præhabitis, vel ab habitu pravo contracto se tangendi.

« 3° Dicunt etiam Castropalaus, Layman, Sanchez, Armilla, Lessius, Azor, Navarrus, Vasquez, Bonacina, Anacletus, Salmanticenses, licere equitare causa utilitatis, et etiam recreationis, ut subdunt Sanchez, Layman, Castropalaus — Dicunt quoque Sanchez, Layman, Castropalaus, Holzman, Sporer etc. ex communi, unicuique licere decumbere in aliquo situ ad commodius quiescendum.

« 4° Demum dicunt s. Antoninus, Lessius, Toletus, Pichler, Salmanticenses, Holzman, Sporer, etc. etiam communiter, licere cibos aut potus calidos moderate sumere, et honestas choreas ducere ».

Verum (addes) *quænam actiones proxime, quæ vero remote tantum in pollutionem influere dicendæ sunt?*

Actiones *proxime* in pollutionem influentes sunt imprimis eæ, quæ per se gravem culpam constituunt in genere luxuriæ. Sunt nempe aspectus concubitus humani, colloquia inhonesta, lectio vel auditio rerum valde turpium, cogitationes morosæ de rebus venereis, et similia. Omnes idcirco pollutiones ex actionibus istis provenientes procul dubio peccata mortalia dicendæ sunt, si absque causa necessaria vel utili actiones illæ ponantur; quia natura sua tales sunt, ut valeant graviter incitare ad libidinem. Ita communiter cum s. Thoma.

Actiones autem in pollutionem influentes *remote* tantum illæ dicuntur, quæ per se constituunt culpam levem in genere luxuriæ, vel gravem quidem per se, sed non in genere luxuriæ, bene vero in materia diversa. Est v. g. esus vel potus calidorum, equitatio, confabulatio inutilis cum puella, crapula, ebrietas aut carnium comestio nimis immoderata. Has porro, uti communiter et probabilius docent cum s. Antonino Anacletus, Elbel, Roncaglia, Salmanticenses, Sanchez, Sylvester, Suarez, non tenemur sub gravi evitare; ideo quia graviter non influunt.

Advertimus tamen actiones, quæ per se remote tantum in pollutionem influunt, posse influere proxime in eamdem respective, id est relate ad peculiarem alicujus infirmam dispositionem. Et tunc in eo tales actiones essent utique peccaminosæ mortaliter, ut valde probabiliter docent Roncaglia et Salmanticenses [1].

Quid (dices) *si quis patiatur pollutionem involuntariam ex lectione turpi peracta ob simplicem curiositatem absque prava intentione et sine periculo se delectandi de rebus, quas legit?*

Licet *speculative loquendo* iste videatur a mortali posse excusari; in praxi tamen nequaquam excusamus, maxime si ob talem lectionem jam alias et frequenter pollutionem sit passus. Nam respectu illius personæ lectio illa graviter in pollutionem influit, ac vitanda est [2].

1) Quod pertinet ad *motus inordinatos* hac de re, nempe de illis quibusdam partium genitalium commotionibus pollutionem plus minusve præparantibus, si illæ a voluntate nullimode pendent uti sæpe evenit, nullusque illis præbeatur consensus, ab omni peccato sunt immunes. Si vero illarum causa libere ponatur, de illis venit dicendum quod de pollutione indirecte volita.

Hic unum notamus cum Bouvier circa hujusmodi motus, qui a nobis non pendent: « sæpe non expedit positivo conatu eisdem obsistere; tunc quippe phantasia ipsamet contentione exardescit.... Tutius est Deum placide invocare, B. Virginem, Angelum custodem, Patronum aliosque Sanctos precari, ab objectis periculosis fugere, mentem ab imaginibus obscœnis tranquille avocare, alio convertere, et seria applicatione diversis et præsertim externis negotiis vacare ».

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 484.

Quid (inquies) *si semen noceat? licetne illud expellere?*

R. *Negative;* actio enim seminis administra ad solam generationem a natura per liberum agentem permissa est.

Neque juvat dicere, quod bene possunt expelli e corpore ceteri humores superflui. Disparitas est, quod ceteri humores dantur primario in bonum corporis, et ideo illius bono subduntur; at semen habet finem unicum a natura intentum, nempe generationem. Neque pars est superflua, sed virtus potentiæ generativæ [1].

Qui tandem (quæres) *si semen judicio medicorum transierit in materiam corruptam? poteritne medicinis expelli, etsi præter intentionem sequatur aliqua veri seminis effusio?*

Affirmant communius et satis probabiliter Billuart, Bouvier, Layman et Sanchez contra Bonacinam, Croix et Lugo; quia tunc illa effusio per accidens sequeretur, cum non intendatur directe.

Intellige 1 si semen *certo sit corruptum:* in dubio non licet; nam esset se discrimini committere verum semen emittendi.

2 Si alia *non sint remedia;* cum enim hoc periculosum admodum sit, non est tentandum, nisi in extremis.

3 Si fieri possit *sine sensu libidinis,* qui malus est. Hinc non licet id procurare tactibus; quia de se tendunt ad commovendos spiritus genitales [2].

Q. 4. *Quid de pollutione in somnis habita?*

R. Pollutio in somno *per se* non est peccatum; quia in somno nulla libertas est — Diximus *per se;* nam erit mortalis:

1 Si ante somnum directe aut formaliter *fuerit procurata,* v. g. vel ideo calidam potionem sumendo vel certo situ cubando, neque ejus causa fuerit retractata; esset enim voluntaria in causa.

2 *Si post somnum placuit,* et approbata fuit ob delectationem veneream; tunc enim jam accederet formalis consensus.

Hic tamen duo sunt animadvertenda:

1 Cum pollutio contingit in somno, et seminis emissio contingit in vigilia semiplena, tunc etsi quædam adsit delectatio; cum tamen non sit plene deliberata, peccatum erit dumtaxat veniale.

1) Quod si opponas illud aliquando a natura expelli, non ideo aliquid concluditur. Quod enim a natura fit, non est contra naturam, sed ab auctore naturæ; neque ideo fieri licite potest a nobis. Sic contra naturam non est, quod quis ex defectu virium moriatur; at esset, si quis ideo vires sibi vellet adimere.

2) « Nunc medici testantur (ait Bouvier, *Dissert. cit.*) semen non corrumpi; sed tantum non elaborari; ac vanam esse hypothesim a theologis admissam seminis corrupti « et morbiferi ».

2 Si seminis emissio incœperit in somno, sed consummetur in plena vigilia, modo non adsit in delectationem consensus vel proximum ejusdem periculum (quod ex præterita experientia facile poterit judicari), non tenetur emissionem illam quis in se cohibere, ne se morbi periculo exponat semen corruptum violenter in se retinendo [1].

Q. 5. *Quid sentiendum de simplici distillatione?*

R. Hoc nomine intelligimus fluxum quemdam humoris medii urinam inter et verum semen, qui guttatim in parva quantitate decidit.

Jam vero *vel* hæc evenit præter intentionem sine ullo voluntario sensu carnis et sine spirituum commotione item voluntaria, et nullum est peccatum; neque plus oportet de ea inquirere, quam de simplici alio quocumque corporis sudore.

Vel est cum voluntario carnali sensu et cum spirituum generationi inservientium commotione, v. g. ex turpi colloquio, aspectu, tactu etc., et tunc erit peccatum mortale; esset enim inchoata pollutio — Adde: ipsa esse non potest sine magna carnis rebellione.

Unde pro praxi recte advertit Sanchez, quod data opera etiam levem distillationem procurare mortale est; quia illa semper, vel ut plurimum, secum fert aliquam commotionem, et aliquantuli seminis effusionem, aut certe illius proximum periculum.

Q. 6. *Quid est sodomia, et quale peccatum?*

R. Sodomia perfecta definitur *communius* ac *probabilius* cum d. Thoma [2]: *concubitus ad non debitum sexum, nempe masculi ad masculum; vel fœminæ ad fœminam,* eo nempe modo quo fieri potest [3]. Unde concubitus cum debito sexu, nempe masculi ad fœminam, sed extra vas naturale, erit adhuc sodomia, imperfecta tamen.

1) Adde illud retinere difficillimum esse, ita *communiter* cum Concina.

Expedit tamen pro avertendo quocumque periculo peccati, *ut* sese crucis signo muniat, *ut* mentem ad contraria convertat, *ut* Ss Jesu et Mariæ Nomina invocet, ac eisdem se enixe commendet.

2) 2. 2. q. 154. a. 11.

3) « Perfecta est sodomia in *quacumque parte corporis* fiat congressus; quia ordina- « rie semper adest hunc affectus ad indebitum sexum. Ideo non est opus explicare in con- « fessione, an pollutio fuerit intra vel extra vas præposterum; quamvis ad incurrendam « reservationem requiratur seminatio intra vas, ut ait P. Mazzotta....

« Pollutio habita tangendo *puerum* vel *mulierem dormientem*, absque tamen concu- « bitu sive conjunctione corporum, non habet nisi simplicis pollutionis malitiam, ut « probabilius dicunt Salmanticenses, Cajetanus, Azor, Bonacina etc.

« Item qui polluitur *tactibus alienis* jam dupliciter peccat cooperando peccato alterius; « non tenetur tamen explicare, an tactibus maris vel fœminæ, nisi illa habeat virum aut « votum castitatis » — Liguori, *Hom. Apost. Tr.* IX, *nn.* 24 *et* 25.

Hæc etiam veniunt notanda cum *Bouvier:* « Non refert in quo vase coeant masculi

Sodomia suum nomen accepit ab *urbe Sodoma*, quæ in tanti criminis pœnam igne e cœlo delapso fuit una cum suis incolis tota consumpta [1] — Ex tali autem pœna criminis gravitatem facile colligere est: et sane illud vehementissime natura refugit.

Talem ignominiam graviter quoque insectatur Apostolus [2] — *Horrendum scelus* sodomiam appellat Pius v — Et Chrysostomus sodomitas eloquentia sua conterit infamiores ipsis canibus eos dicens [3].

Quid (quæres) *debet necessario pœnitens aperire in confessione circa sodomiam?*

In sententia probabiliori tenetur aperire: 1 Si fuerit *agens* vel *patiens;* quia in primo contingit pollutio, non semper in altero.

2 Qualis fuerit *persona*, cum qua peccaverit, an Deo sacra, an conjugata, an consanguinea, an affinis? idque ob *specialem* malitiam, quæ tunc superadditur *vel* sacrilegii *vel* adulterii *vel* incestus.

3 An persona complex sit *diversi* vel *ejusdem sexus;* nam in sententia *communiori* perfecta sodomia est diversæ speciei ab imperfecta; cum sit major deformitas contra naturam rationalem non servare neque debitum sexum, neque debitum vas.

Q. 7. *Quænam sunt pœnæ in sodomitas?*

R. Jure Canonico, si sodomitæ sint *laici*, excommunicationi subduntur ac declarantur infames [4]. Si *clerici* vel *religiosi*, ex Bulla *Horrendum* s. Pii v privantur omni officio, beneficio et privilegio clericali.

Si tamen sodomia sit: — 1 *perfecta,* nempe cum alio ejusdem sexus; — 2 *completa,* nempe consummata intra vas: lex enim in odiosis est strictæ interpretationis; — 3 *frequentata,* nam Bulla loquitur *de exercentibus sodomiam.* Hanc pœnam *probabilius* incurrunt etiam patientes; cum ipsi quoque vere sint sodomitæ [5].

Solet etiam ab Episcopis hoc crimen reservari, uti reservatum est in Synodo Novariensi, si tamen *perfectum* sit atque *completum* [6].

Ex Codice autem pœnali Albertino sodomitæ modo reclusione, modo operibus duris puniuntur pro circumstantiarum varietate [7].

« aut fœminæ inter se, vel in anteriori vel in posteriori, vel in alia corporis parte; cum
« malitia sodomiæ in affectu ad sexum indebitum consistat, atque in genere suo completa
« sit, dum fit applicatio membri genitali ad partem corporis ejusdem sexus per modum
« concubitus. Si autem fieret tantum applicatio manus, pedis vel oris ad partes genitales
« alterius, etiamsi pollutio ex utraque parte locum haberet, non reputaretur sodomia;
« quia non esset concubitus ».

1) Gen. 19. 2) Rom. 1. 3) Hom. 14 in Ep. ad Rom. 4) C. 4 de excess. prael.

5) Non tamen incurritur *ipso facto*, uti *verius* dicunt (licet id in lege exprimatur); quia nulla pœna active privans jure jam acquisito incurritur, nisi post sententiam saltem declaratoriam; cum nimis sit durum, ut quis debeat in seipsum suam pœnam exequi.

6) Pag. 321. 7) Cod. *pœn. comm.* art. 439; et *pœn. milit.* art. 291.

Q. 8. *Quid est bestialitas?*

R. Bestialitas est *coitus cum bestia* — Nefandissimum profecto scelus est, et quidem gravius quocumque alio crimine contra naturam; et in ejus execrationem statuebatur in Lege Veteri, ut homo simul et bestia trucidarentur [1].

In Confessione autem opus non est explicare qualis fuerit *bestia;* cum in genere morum id non referat; quia tota deformitas est in accessu ad speciem diversam.

Bestialitas in omnibus ferme Synodis Diœcesanis reservata est, *licet extra vas naturale expleatur,* prout in Novariensi [2].

§ III. — *De luxuria imperfecta*

Luxuria imperfecta consistit in *delectationibus, osculis, amplexibus, tactibus, aspectibus, turpiloquiis, comœdiis, saltationibus.*

Q. 1. *Quid est, et quotuplex delectatio?*

R. Delectatio est *quietio appetitus in aliquo, quod placet* — Delectatio triplex est: alia *spiritualis* sive *intellectualis;* alia *organica* sive *sensibilis;* alia *venerea* sive *carnalis.*

Prima est quietio appetitus spiritualis in bono extra sensus posito. Talis est delectatio, quæ exurgit ex contemplatione veritatis. De hac nulla quæstio in hac materia.

Secunda est quietio appetitus sensitivi in aliqua impressione grata; oritur nempe ex conformitate rei sensibilis cum organo sensus, quin tamen ullo modo commoveantur spiritus genitales. Talis est delectatio visus ex re pulcra, auditus ex musica, tactus ex lenitate, gustus ex sapore, odoratus ex suavitate.

Tertia vero est quietio appetitus sensitivi sese oblectantis circa res ad generationem tendentes. Est nempe ea, quæ sentitur circa partes venereas, et oritur ex commotione spirituum genitalium [3].

Q. 2. *An in delectatione circa hanc materiam detur parvitas?*

R. 1: Quod pertinet ad *delectationem sensibilem,* speculative loquendo, est *probabilis* opinio Billuart, Bouvier, Collet, Sylvii atque

1) Lev. 20. 2) Pag. 321.

3) Eadem persona, uti notat *Bouvier*, potest esse objectum hujus triplicis delectationis. Si nempe illa amatur ob dona naturalia intellectus, est *delectatio spiritualis;* si amatur ob quandam excellentiam corporis, est *delectatio sensibilis;* si vero amatur ob voluptatem carnalem ad concupiscendam eam, est *delectatio venerea.*

Hic etiam notamus sub nomine *delectationis* intelligi omnes cogitationes malas in genere luxuriæ, scilicet et desiderium et gaudium, et delectationem morosam proprie dictam, de quibus specialim diximus *disp. t. c.* 2. *a.* 5. § 2. *quæst.* 2.

aliorum, qui docent dari utique parvitatem materiæ hac in re. Nam hæc delectatio sistendo ibi et ex se, mala non est; cum ipse Deus eam sensibus pro fine legitimo annexuerit: unde erit tantum mala ratione periculi, quod quidem potest etiam esse leve. Hinc leviter tantum peccaret, uti dicunt, qui ita aspiceret pulcram mulierem, ut hoc inde non sit aliud, quam delectatio de re pulcra, quæ videtur.

Verum in praxi est *omnino tenendum* contrarium cum Cajetano, Diana, Filliucio, Roncaglia et Salmanticensibus, quando delectatio sensibilis est cum plena advertentia et consensu circa objecta, quæ hac de re periculum inducere possunt. Nam ob corruptam naturam est moraliter impossibile, ut una alteri locum non faciat, maxime si delectatio illa sensibilis habeatur a personis ad copulam aptis, et maxime si sit cum aliqua mora [1].

Bene tamen advertit Continuator Tournely, *aliud* esse agere propter delectationem; *aliud* cum aliqua delectatione naturali, quæ de se consurgit ex qualitatibus corpori adnexis. Quia in ea potest quidem dari parvitas materiæ; cum directe ac per se non habeat rationem periculi proximi: puta in medico, qui ex necessitate mulierem tangit, modo (addendum) curet non sistere in tali delectatione, sed eam detestetur. Alias jam quasi agere inciperet propter delectationem, quæ licet naturalis sit, non est tamen sejuncta a proximo periculo transeundi in carnalem [2].

R. 2: Quod vero pertinet ad *delectationem veneream*, in ea nullimode datur parvitas extra conjugium; talis enim deliberata delectatio est quædam semper inchoata pollutio, seu motus ad ipsam. Hinc Alexander VII damnavit hanc n. 40 propositionem: *est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo ulterioris consensus, et pollutionis.*

Hinc non videmus quare non sit graviter improbandus qui delectando manum mulieris attrectat, digitos contorquet, pedem premit etc.

Q. 3. *Quale peccatum sunt oscula, amplexus etc. extra conjugium?*

R. Quadrupliciter hæc possunt extra conjugium habere locum:

1 *Ex intentione delectationis venereæ;* 2 *ex intentione delectationis sensibilis;* 3 *ex simplici consuetudine patria et animi benevolentia;* 4 *ex animi levitate, joco, curiositate vel petulantia.*

1 Oscula, amplexus et similia, si fiant ex *intentione delectationis*

1) Ipse Billuart ait *de temp. diss.* v, *a* 2: *a delectatione sensuali ad veneream, maxime in sensu tactus aut visus, facilis est progressus.*

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3, *n.* 416; et *Hom. Apost. Tr.* IX. *n.* 2.

venereæ, sunt peccatum *mortale*; cum talis delectatio tendat ad luxuriam perfectam [1].

2 Si hæc fiant ex *intentione delectationis sensibilis*, adhuc tenendum esse *mortale* peccatum; est enim se ipsum expouere proximo periculo labendi in delectationem carnalem. Nam ob maximam naturæ corruptæ infirmitatem et ejusdem in luxuriam proclivitatem, difficile admodum est in sola illa delectatione *sensibili* ita immorari, ut etiam ad veneream non procedatur [2].

3 Si hæc fiant tantum vel ex *patria consuetudine*, vel *causa officii aut benevolentiæ*, vel alia intentione *non mala*, non erunt peccata, etsi delectatio venerea suboriatur, modo voluntas illam aversetur et omne absit periculum proximum consentiendi. Non enim hoc in casu per se impudica dici possunt, vel tendere in actionem veneream.

4 Tandem si fiant *ex animi levitate, joco, curiositate* vel *petulantia*, cum supponantur in se honesta, et tantum deficiant in modo, per se peccatum erunt dumtaxat veniale si tamen absit consentiendi periculum, neque scandalo sint, uti essent si fierent ab ecclesiasticis — Si vero hæc crebro contingant, cum mora et ardore, uti cum os ad os fiant quasi gustatis labiis, præsertim inter personas diversi sexus, erunt grave peccatum; quia valde ad libidinem solent excitare, et facillime ad venerem declinant, attenta hominis fragilitate [3].

Q. 4. *Quid de tactu partis inhonestæ corporis proprii vel alieni?*

R. Ad 1: Ad *corpus proprium* quod attinet, si tactus contingat ex necessitate vel ex fine aliquo honesto, nullum erit peccatum, etsi venerea suboriatur tentatio, modo eam voluntas aversetur; res enim honesta est, periculum vero remotum, nulloque modo volitum.

Si vero nulla adsit necessitas, neque finis aliquis honestus, sed tactus procedat ex levitate vel joco, culpæ non erit vacuus. Venialis erit, si obiter fiat, non repetitis vicibus, ed absque periculo consensus venerei; adest enim tunc nonnisi aliqualis turpitudo. Mortalis

1) Imo sunt ejusdem naturæ cum actibus luxuriæ consummatis: ideoque exprimendum est, utrum locum habuerint cum persona ejusdem an diversi sexus, conjugata an libera; quia attingunt objectum in suo *esse individuali.*

2) Hinc merito *communiter* docent, delectationem sensibilem in praxi vix ac ne vix quidem a venerea separari. Ideo actus inde provenientes esse ut plurimum peccata *mortalia*, præsertim si exerceantur inter personas diversi sexus ad copulam idoneas, et sint cum aliquo affectu et mora.

3) Quare maxime esset exoptandum, ut actus hujusmodi præsertim inter viros atque mulieres e christianorum regionibus prorsus exularent ob periculum, quod iisdem inhæret, affectus libidinosi.

vero, si fiat studiose, morose et cum proximo turpis concupiscentiæ periculo, ut patet — Idem ad *aspectum* extendi debet.

R. Ad 2: Quod ad *corpus alienum* spectat, *regulariter* a mortali excusari non potest qui absque necessitate tangit partes pudendas alterius, etiamsi persona illa sit ejusdem sexus, et tactus fiat super vestes. Quia talis actio, quamvis poneretur ex animi levitate; per se tamen et natura sua ad venerem excitat vehementissime, et naturali honestati valde adversatur.

Diximus *regulariter;* quia si tactus hujusmodi contingerent inter impuberes ex levitate et joco, absque ulla delectationis venereæ intentione, a mortali poterunt excusari; cum in hoc casu non videantur in eandem (saltem graviter) influere [1].

Quid (quæres) *de illo, qui permittit se ab alio turpiter tangi?*

Admittens tactus impudicos peccat mortaliter; tum quia consentit peccato alterius; tum quia se exponit periculo turpis affectionis.

Peccat pariter lethaliter admittens oscula, amplexus et ipsam manus contrectationem, nisi fiant ex more patrio aut alio fine honesto, et absque ullo affectu pravo; aliter enim id esse non posset sine periculo gravi consensus in delectationem turpem [2].

Q. 5. *Quid de aspectu partium inhonestarum corporis alieni?*

R. 1. Si aspectus ille refertur ad personas *ejusdem sexus*, non est *per se* mortale; quia nec videtur graviter honestati adversari nec adeo ad luxuriam inclinare — Diximus *per se;* nam excipe:

1 Si aspiciens sit ad turpia valde inclinatus; tunc enim illi periculum esset proximum.

2 Si aspectus sit nimis diuturnus; neque enim in hac naturæ corruptione diu esse potest, quin concupiscentia stimulos acuat. Hinc reprehendendi graviter sunt simul natantes detectis verendis [3].

R. 2. Si vero aspectus refertur ad personam *diversi sexus*, vel ad humanum concubitum, hoc erit mortale, nisi visio contingeret e loco valde longinquo, et tempore brevissimo absque turpi affectu [4]. Talis

1) Quod dicendum quoque est de ancillis vel nutricibus, quæ dum induunt vel spoliant infantes, partes eorum pudendas aspiciunt vel tangunt ex levitate; hoc enim *ordinarie* non est conjunctum cum *gravi* carnis commotione — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7 *nn.* 419, *et seqq.*

2) *V.* Liguori, *Hom. Apost. Tr.* IX. *nn.* 5, *et seqq.*

3) Vigilandum item a potestate ecclesiastica et civili, ne natantes, postposita verecundia, alienis oculis præsertim personarum diversi sexus nudos se objiciant. Quod quidem sine gravi scandalo ac periculo esse non solet.

4) Notat Sanchez, explicandam esse in confessione qualitatem personæ, quæ fuit turpiter aspecta; quia aspectus sicut et tactus ab objecto specificantur. Sed *verius* contradicit Croix; quomodo enim quis aspiciens turpiter consanguineam committit incestum, si aspiciat sine ullo ejus desiderio? — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 421.

enim visio ad luxuriam vehementer inducit, et maximam turpitudinem procul dubio includit [1].

Quid vero resolvendum est (quæres) *si aspiciantur partes honestæ personæ pulcræ diversi sexus?*

Dicimus imprimis cum d. Thoma diuturnum mulieris pulcræ aspectum in eo, qui inordinato amore erga eam feratur, esse peccatum grave ob grave, cui se exponit, libidinosæ delectationis periculum. Idem dicatur ob eandem causam de diuturno colloquio vano cum puella inordinate dilecta.

Si vero aspectus iste contingat ex simplici urbanitate, vel causa alia honesta, non erit peccatum; vel veniale, si aspectus sit diuturnus aut ex curiositate vana procedens, ratione nempe aliqualis periculi.

Aspicere autem partes minus honestas, non tamen turpes mulieris, ut pectus, brachia, crura, secluso periculo lapsus, atque aspectus diuturnitate, non est *mortale;* cum tunc grande periculum non sit.

Quid (quæres) *de eo, qui aspicit picturas obscœnas?*

Iste per se et speculative loquendo non peccat, quotiescumque nulla sit delectatio turpis, neque proximum ejusdem periculum; quia revera artificialia minus movent, quam naturalia — In praxi tamen putamus difficulter a mortali posse excusari virum, qui partes inhonestas mulieris depictæ *morose* aspiceret; difficulter enim iste liberare se poterit a turpi delectatione vel saltem a proximo ejusdem periculo, nisi aspiceret per tempus brevissimum et in magna loci distantia.

Quod vero pertinet ad illos, qui *pingunt* vel *exponunt publice imagines obscœnas*, scilicet detectis verendis vel tenui velo obductis, isti peccant gravissimo scandalo; cum picturæ istæ adolescentes valde ad libidinem provocent [2].

Idem dicendum de iis, qui eas *domi retinent* omnium aspectui expositas; cum non solum sibi, sed aliis quoque pravam præbeant occasionem.

1) Morose aspicere *commixtionem animalium*, periculosum est. Tangere vero *genitalia* brutorum libidinose est mortale ad bestialitatem pertinens. Item ea ex curiositate, joco, vel levitate tangere usque ad effusionem seminis belluini, est adhuc mortale; cum hoc vehementer natum sit ad libidinem excitandam. Si tamen nullum horum interveniat, per se tangere genitalia brutorum non est, nisi veniale.

Conjungentes vero equos, tauros et similes ad procreandam prolem, non peccant, etsi motus libidinis exurgat, modo ei non consentiant; cum id sit res necessitatis, vel utilitatis — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 419, *et seqq.*

2) *V.* Bravi, *Della convenienza di trattare la scultura e la pittura in relazione all' attuale progresso de' lumi, Bergamo* — Amico Cattolico, *Mil. T.* XXII *pag.* 22.

Q. 6. *An sit mortale turpia verba proferre?*

R. Affirmative: mortale est *turpia verba* proferre, si ea sint *nimis lascivia*, uti si nominentur pudenda alterius sexus, aut modus copulandi [1]; et si proferantur cum *aliorum scandalo*, quod adest ut plurimum, cum dicuntur coram puellis aut pueris; vel sint cum periculo malæ delectationis in se. Unde ajebat Apostolus: *corrumpunt mores bonos colloquia prava* [2].

Si tamen proferantur *ex joco* aut *ira* inter personas, in quibus vel nulla vel levis carnis commotio excitari soleat, non sunt nisi venialia peccata; cum periculum sit valde remotum [3].

Hic etiam notandum dicteria, quæ proferuntur a *messoribus*, *vindemiatoribus* etc. remoto scandali periculo; de se non esse mortalia; quia ea proferentes et audientes parum commoventur [4].

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *n.* 246.

2) 1. Cor. 15 — Hic audiendus *Stapf*, § 310: « qui turpia proferre amat, hoc ipso depravatum animum, et immunditiam cordis testatur, quandoquidem *ex abundantia cordis os loquitur* (Matt. 12). Tum vero in semetipso non minus quam in aliis sensum pudoris hoc firmissimum integritatis munimem subvertit ac destruit: unde irrumpenti libidini jam facilis accessus panditur. Denique neminem latere potest quot scandala inde oriantur, dum per hujusmodi verba salacia phantasia turpissimas imagines concipit, stimulus venereus irritatur, et nefandorum flagitiorum horror sensim abstergitur. Præsertim res est luctuosissima, si juventus adhue incorrupta talia auribus usurpet, sicque pudendas illecebras, quas hucusque feliciter nescivit, pessime edoceatur. Quamobrem jubet Apostolus: *omnis immunditia nec nominetur in nobis, sicut decet Sanctos; aut turpitudo aut stultiloquium aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet* (Eph. 5) ».

3) Ut esset si ista nominentur inter conjugatos, qui venereis assueti parum ordinarie moventur — Videant tamen conjugati, ne aliis gravi scandalo sint: « rarum non est « (ad rem ait *Stapf* § 182), ut homines omni spurcitia repleti corruptionis suæ initium « a propriis parentibus repetant, quippe quorum pudendæ conversationis testes fuerunt. « Omnem fidem superat quæ sit circa hanc materiam ætatis adhuc teneræ sagacitas. Hinc « summopere dolendum est ubi parentes proles suas sui jam quodammodo compotes vel « in suo secum cubili tenent, vel coram ipsis inhoneste jocantur etc. Hujusmodi impressio- « nes tenello animo infixæ hærent, et serius vel citius in fœdissima ulcera prorumpunt ».

Item sunt graviter increpandæ matres, quæ filios omnino nudos una simul in lectulo collocant, cum tanto periculo pudoris ac verecundiæ.

4) Quod dictum est de verba obscœna *proferente*, idem valet de *audiente* ea — Hic autem tria notamus ex Bouvier, cum agatur de re quæ ad praxim maxime deducitur:

« 1° Qui audiunt obscœna vel *auctoritatem* habent in proferentes, vel non — Si 1, eos cohibere debent quantum moraliter possunt — Si 2, eos admonere tenentur: aut ad minus tacere debent, præsertim mulieres, quibus summopere cavendum est, ne turpibus assentire videantur. Hinc enim libido virorum inflammari solet.

2° Non leviter pronuntiandum est eos omnes, qui audientes turpiloquia (ex parte loquentis mortalia) *parum rident*, mortaliter peccare; fieri enim potest, ut de modo dicendi potiusquam de rebus ipsis rideant. Porro in hoc casu moraliter non peccant, nisi grave præbeant scandalum, ut facile præberent religiosi et clerici.

Q. 7. *An peccent qui theatris intersunt?*

R. Theatra licet de se mala non sint, sed indifferentia, cum bene et male haberi possint; ordinarie tamen loquendo negari non potest ea esse plena periculi, maxime pro adolescentibus, quorum jam sanguis per se satis ebullit. Nam et luxus fovent et turpiter visum pascunt et animam enervant et passiones acuant [1].

Ad meritum tamen quæstionis veniendo, dicimus nullum esse peccatum sive comœdiis interesse sive eas agere, si *honestæ* sint: *officium histrionum quod ordinatur ad solatium exhibendum hominibus, non est secundum se illicitum*, ait Angelicus [2].

Si vero sint *aliquantisper turpes*, eas audiens peccabit tantum venialiter, nisi jam expertus sit suam fragilitatem; nam pro modo periculi peccatum est.

Si tandem comœdia illa sit *notabiliter turpis* vel in re vel in modo, mortaliter peccant interessentes ob delectationem inde consurgentem ex ipsis rebus turpibus; cum talis delectatio nata sit ad venerem incitandam. Quoad illos vero, qui ob solam curiositatem vel solatium vanum intersunt, secluso periculo, licet nonnulli eorum aliquando forsan excusari valeant a mortali, *si sint simplices spectatores;* non excusantur tamen:

1 *Adolescentes*, et alii parum timoratæ conscientiæ, in quibus de facili semper adest delectatio turpis, vel saltem illius periculum.

2 *Clerici* et *Religiosi*, quos merito docet Benedictus XIV non posse iis comœdiis interesse absque scandalo gravi [3].

3° Quod de verbis turpibus diximus, pari ratione dicendum est de *cantilenis inhonestis* — Carmina valde turpia componere, cantare, vel libenter audire, est mortale — Item si grave detur scandalum, v. g. si clericus carmina etiam tantummodo æquivoca conficiat, aut coram aliis, et præsertim coram sæcularibus ea cantet ».

1) *V.* Rulfus, *Theatrum modernum bonis moribus exitiosum, Mediolani* 1770 — Riccardi, *Dei mezzi di promovere l' educazion religiosa*, cap. 25 — Fenelon, *Lettres sur les occupations de l'Académie* — Bossuet, *Maximes sur la comédie* — *Sentimenti di S. Carlo intorno agli spettacoli, Bergamo* 1759.

2) 2. 2. q. 168. a. 3.

3) De Syn. Diœc. l. XI. c. 10. — Nonnunquam scenici ludi rure obtinent, et ab ipsis rudibus instituuntur vel ad ipsum divinum cultum augendum. De his habet *Stapf* § 318: « equidem hucusque nonnisi spectacula religiosa, et insuper non de nocte, sed tempore pomeridiano edi consueverunt. Sed præterquamquod per hæc spectacula tum in ipso loco tum in vicinia cultus divinus et christiana institutio multum defraudentur, tot etiam abusus, et morum corruptelæ inde resultant, ut pastores animarum de illis nonnisi dolere possint. Etenim *actores ipsi* exinde vanæ ostentationi, petulantiæ, ebrietati, aliisque vitiis assuefiunt; ex numero autem *spectantium* plurimi hac occasione corrumpuntur, dum præcipue utriusque sexus juventus liberius sibi indulget, finita comœdia ad tabernam divertit, et tum ibidem tum in reditu plurimis peccandi periculis exponitur ».

Diximus *si sint simplices spectatores;* nam semper mortaliter peccare dicendi sunt qui pecunia vel plausus ad comœdias notabiliter turpes concurrunt, quamvis sine ipsis comœdia adhuc fieret. Etenim etsi in hoc casu materialiter tantum; adhuc tamen positive concurrunt ad opus graviter malum.

A fortiori peccant qui eas impedire tenentur et possunt, nec impediunt. A fortiori qui illas repræsentant; cum moraliter certum sit multos inde ad peccatum incitandos. Neque liberantur ex eo quod scandalum non intendant, sed lucrum; opus enim de se illud satis intendit. Neque amissio magni lucri excusat; nam bonum corporis non valet bonum animæ [1].

Ultimo advertendum ab omni peccato excusari *milites*, qui interesse tenentur ad invigilandum; *famulos*, qui dominorum; *filios*, qui parentum; *uxores*, qui virorum indignationem paterentur gravem, si theatris adesse renuerunt. Justa enim extante causa, periculosa actio poni potest, salutaribus præsidiis peccandi periculum avertendo [2].

Q. 8. *An liceat choreas ducere?*

R. Choreæ secundum se et ex natura sua, uti observat Salesius [3], si nempe fiant *neque* fine malo, *neque* cum periculo seipsum vel alios ad libidinem excitandi, *neque* cum aliqua mala circumstantia conjungantur, non sunt malæ, nec actus libidinis; sed potius gaudii atque letitiæ. Hinc legitur David quoque regem *saltasse viribus totis* [4]. Unde s. Antoninus docet, choreas per se non esse prohibitas, modo fiant a personis sæcularibus cum personis honestis et honesto modo [5].

Verum in praxi sunt attente dissuadendæ; quia ut plurimum fieri solent inter juvenes diversi sexus, intercedente etiam colloquio familiari, blanda manum attrectatione, musici concentus suavitate, ceterisque, quæ facillime concupiscentiæ motus solent excitare præsertim in adolescentibus, ut luctuosa docet experientia [6]. Huc facit illud

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 3. *nn.* 428, *et seqq.*

2) *V.* Sales, *Filotea p.* 3. *c.* 33. 3) Loc. cit. 4) 2. Reg. 6.

5) Alicubi panicum et alia grana nocte solent pedibus excuti choreas ducendo: quod quidem sine periculo animæ non est, ut testantur. — In Augustanis regionibus choreæ publicæ in foro solent duci, solemnioribus festis — In pluribus vero locis homo solet personatus publice incedere certis anni diebus ante Quadragesimam.

Parochus in his aliisque similibus prudenter se gerat, ne volens malo occurrere, illud adaugeat intempestivo zelo.

6) « At præter luxuriam, ait *Stapf* § 317, etiam alia peccata quasi turmatim ex hac arena procedunt, nimirum luxus quoad vestitum et indecentem ornatum corporis, vesana zelotypia quæ non raro in mutuas offensiones et cruentas rixas prorumpit, gula et ebrietas, destructio sanitatis, bonorum profusio, domestica furta, profanatio dierum sacrorum, innumera scandala etc. Unde aliquis ex ss. Patribus saltationem definit esse *circulum, cujus centrum diabolus est* ».

Ecclesiastici: *cum saltatrice ne assiduus sis; nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius* [1] — Et d. Ambrosius ait: *quid verecundiæ ibi potest esse, ubi saltatur, strepitur, concrepatur?* [2]

Hinc merito Benedictus XIV concludit, quod etsi choreæ in se videantur licitæ; vix tamen in actu (quomodo nunc fiunt) permitti possunt [3] — Merito ergo Tridentinum *Clericis* gravissime prohibuit, ne ullo unquam tempore choreis interesse, vel saltem ducere præsumant [4]. Et *laicis*, ne iis intersint diebus festis, præsertim vero horis divino cultui destinatis [5].

Articulus II. — DE LUXURIÆ FILIABUS ET REMEDIIS

Q. 1. *Quænam sunt luxuriæ filiæ?*

R. Luxuriæ *filias* d. Thomas octo enumerat, quarum quatuor sunt ex parte *intellectus*; quatuor aliæ ex parte *voluntatis*.

Ex parte intellectus sunt:

1 *Cæcitas mentis*, qua luxuriosus non advertit ad sui operis fœditatem, dicente Daniele: *species decepit te, et concupiscentia subvertit cor tuum* [6].

2 *Præcipitatio*, quæ secum importat consilii subtractionem. Revera nullum habet consilium qui sua mala concupiscentia tenetur.

3 *Inconsideratio* ad judicia Dei et pœnas in luxuriosos constitutas.

4 *Inconstantia*, qua nempe luxuriosus facile a bono proposito solet declinare.

Ex parte voluntatis sunt:

1 *Amor inordinatus delectationis sensualis*, quo ita voluptates carnales diligit impudicus, ut ultimum finem in iis constituat.

2 *Odium Dei*, in quantum videlicet Deus luxurioso delectationes illas gravissime vetat.

3 *Affectus sæculi præsentis*, in quantum luxuriosus vellet perpetuo voluptatibus suis hac in vita perfrui.

4 *Horror et desperatio sæculi futuri*; quia dum curat tam anxie delectationes carnis, delicias spirituales fastidit: ideo animo horret sæculum futurum, ubi desperat se voluptates carnales habiturum.

Quæ quidem *luxuriæ filiæ* hisce mnemonicis versiculis describuntur:

Cæcutiens, præceps, inconsideratus, et instans;
Corpus, tempus amat; refugitque futura, Deumque.

1) Cap. 9. 2) De Virg. l. 3. 3) *V.* Inst. LXXVI, et XXXVII.

4) Quoad Clericos vid. *De Oblig.* dis. 1. c. 2. a. 1. § 2.

5) *V.* Gaulier, *Trattato contro i balli, e le canzoni oscene.* — It. Torricelli, *Documenti, per le giovani, Vol.* 2, Lugano 1849. 6) Dan. 13.

Q. 2. *Quænam sunt luxuriæ remedia?*

R. Luxuriæ remedia alia sunt negativa, alia positiva.

Remedia negativa sunt:

1 *Fuga occasionum* juxta illud Poetæ: *subtrahe ligna foco, si vis extinguere flammam.* Et d. Augustinus: *contra libidinis impetum apprehende fugam, si vis obtinere victoriam* [1]. Item *fuga otii;* nam *multam malitiam docuit otiositas* [2].

2 *Fuga familiaritatis cum mulieribus*, licet probæ, imo et devotissimæ videantur [3]. *In medio mulierum noli commorari; de vestimentis enim procedit tinea, et a muliere iniquitas viri. Speciem mulieres alienæ multi admirati reprobi facti sunt; colloquium enim illius quasi ignis exardescit* [4].

3 *Fuga ebrietatis;* nam *luxuriosa res vinum* [5]. Et Apostolus: *nolite inebriari vino, in quo est luxuria* [6].

4 *Abstinentia a lectione librorum*, qui agunt de rebus amatoriis: uti sunt pestiferi illi, quos vulgo *Romanzi* nuncupant, qui toti sunt in profanis describendis amoribus. Quam fatale incendium (in teneris præsertim adolescentium animis) excitent, vix ac ne vix quidem exprimi potest! [7] — Quæ remedia hoc exhibentur versu:

Otia, libri absint, mulierque, occasio, vinum.

Remedia vero *positiva* sunt:

1 *Oratio frequens: hoc genus dæmoniorum non ejicitur, nisi in oratione et jejunio*, ait Christus de dæmone impuritatis.

2 *Cultus constans et invocatio fervens B. V. Mariæ sine labe conceptæ;* hæc est enim vere *Mater pulcræ dilectionis et sanctæ spei.*

3 *Frequens confessio* apud eundem Confessarium [8]. Quo enim magis infirmi status dignoscitur, eo magis remedium aptari potest.

1) Ser. 350. de temp. 2) Eccli. 33.

3) Hoc autem maxime ab Ecclesiasticis cavendum est, ut notavimus Tract. *de Oblig.* disp. 1. c. 2. a. 1. § 2 — « Per gloriam Dei (clamat *Bouvier*) æternamque eorum salutem cunctos adjuramus Clericos, ut Conciliorum statutis semper obtemperantes, juniores mulieres apud se nunquam detineant, eas non visitent, cum eis familiariter non loquantur, multo minus eas amplexentur aut in cubiculum suum introducant. Heu! quot inde prodiere mala: quot Religioni obbrobria! ».

4) Eccli. 42. 5) Prov. 20. 6) Eph. 5.

7) *V.* dicenda de *Virtutibus Theologicis*, ubi erit de *prohibitione librorum.*

8) Nullum remedium, testibus expertibus, maxime circa peccatum pollutionis validius est, quam sæpe confiteri, si credere est Philippo Nerio, b. Leonardo etc.

V. Liguori, *Praxis Conf. n. 77,* ubi docet eos, qui hoc remedio non utuntur, emendationem sperare non posse, nisi per miraculum. — *Il Sacerdote santificato n.* 94. — Gousset, *Giustificazione della Teologia Morale di s. Alfonso, Monza* 1833, *c.* 9. *etc. etc.* — P. Gaet. da Bergamo ecc.

4 *Frequens devota communio*, qua manducatur panis Angelicus ac vinum bibitur *germinans virgines*.

5 *Mortificatio carnis:* dicente enim s. Ambrosio, *libido gravis ignis est: et ideo non demus ei alimenta luxuriæ. Pascitur enim conviviis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate inflammatur* [1].

6 *Memoria novissimorum*. Hinc s. Isidorus: *sicut clavus clavum repellit; ita recordatio ardoris gehennæ ardorem excludit luxuriæ*.

7 *Custodia sensuum* et præcipue *oculorum* [2]. Nam clamat s. Augustinus: *oculi vestri, etsi in aliquem jaciantur, figantur in neminem. Nec dicatis vos habere animos pudicos, si habeatis oculos impudicos* [3] — Hec remedia sequens refert versiculus:

Prex, Sacra, Mors, Virgo: de oculis, de carne triumphus.

Hic autem venit etiam maxime juvenibus commendanda *devotio* erga Angelicum juvenem *Aloysium Gonzagam*, quem Benedictus XIII Sanctorum fastis adscripsit, atque innocentiæ et castitatis exemplar simul et patronum studiosæ præsertim juventuti dedit.

Qua in re cumulatissime faciet notissima oratio: *O Luigi Santo*, pro qua Pius VII [4] et *partiales* et *plenarias* indulgentias concessit [5].

Materiam hanc concludimus verbis *s. Alphonsi:* « in hac materia *sexti* « *præcepti* oportet quantum possibile est omnem adhibere severitatem. Cum « in re tam labili nulla cautela unquam nimia existimari debeat: et plures « opiniones, quæ speculative sunt probabiles, in praxi improbabiles evadant. « Hinc Confessorius, ubi periculum pœnitentium inspicit, licet actionem « quam illi vellent perpetrare, de certo peccato mortali damnare non valeat, « tamen nullo modo permittat [6] ».

CAPUT QUARTUM

DE GULA

Q. 1. *Quid est peccatum gulæ?*

R. Gula definitur a s. Thoma: *inordinatus appetitus edendi et bibendi* [7]. Cum enim causa finalis edendi atque bibendi sit necessitas et utilitas naturæ, ordo rationis expostulat, ut cibus et potus

1) De pœnit. l. 1. c. 14. 2) *V.* Stapf. *Theol.* § 531. 3) Epis. 19.

4) *V. Raccolta di orazioni e pie opere, per le quali sono state concedute dai ss. Pontefici le sante indulgenze*, Monza, 1850.

5) *Bouvier* addit hic, aliquando suadendum esse matrimonium iis, qui nubere possunt, tanquam unicum, aut saltem tanquam efficacius remedium, ut se valeant ab habitu *masturbationis* liberare. 6) *Homo Apost.* Tr. IX. in fine.

7) 2. 2. q. 148. a. 1.

sumatur in ea quantitate, qualitate et modo, quibus natura perficiatur et conservetur; nam vero fiat infirma et in sui destructionem proclivis. Si quis ergo in edendo atque bibendo committatur excessus, habebitur *peccatum gulæ*.

Dupliciter hoc peccatum committi potest: vel per excessum in cibo et dicitur *commessatio* seu *crapula;* vel per excessum in potu, et dicitur *ebrietas*. — Quoad regulas morum eadem ferme est ratio; secunda tamen species frequentior esse solet, ac emendatu difficilis [1].

Q. 2. *Quale peccatum est gula?*

R. Gula, quæ adversatur virtuti *abstinentiæ* et *sobrietatis*, potest esse peccatum mortale multiplici sub respectu:

1 *Ratione finis ultimi*, qui in cibi et potus delectatione constituatur. Tales erant olim Epicurei, et tales sunt hodie qui eorum vestigiis turpissime inhærent, *quorum Deus venter est* [2].

2 *Ratione gravis damni* tum *quoad animam*, si quis v. g. prævideat se inde excitatum iri ad luxuriam; tum *quoad corpus*, si nempe ideo grave sanitati detrimentum afferat.

3 *Ratione impotentiæ* servandi gravia præcepta, v. g. solvendi debita, alendi familiam. Qui enim negligit media, peccat in finem.

4 *Ratione excessus graviter inordinati*, si quis v. g. vesceretur carne humana, aut humanum sanguinem biberet Cum summa in hoc appareat naturæ inordinatio, nisi forte per medicinam fuerint alterata; vel excuset casus necessitatis extremæ [3].

5 Denique *ratione scandali gravis*, si Clericus v. g. commessationibus in loco publico nimis indulgeat cum aliorum scandalo.

Extra hos casus gula erit tantum peccatum veniale; quia si gravia hæc mala absint, excessus est venialis ob materiæ parvitatem, uti generaliter docent cum s. Thoma [4]. — Et Augustinus ajebat [5]; *quoties aliquis in cibo vel potu plus accipit, quam necesse est, ad minuta peccata pertinere noverit* [6].

1) *V.* Salvatori, *Istruzione pratica per i confessori novelli*, Roma e Novara, § 7.

2) Phil. 3.

3) *V.* Salmanticenses *Tract.* xxv. *c.* 2. *nn.* 10 *et seqq.* — Putant etiam esse *veniale* comedere carnes crudas animalium sine causa; cum hoc habeat quid ferini et belluini.

4) 2. 2. q. 148. a. 2.

5) *Serm.* 4. *in die animarum.*

6) Ideo ajunt probabile esse, quod ex genere suo non sit *mortale* comedere aut bibere usque ad vomitum, præcluso scandalo ac damno gravi. Ita communius Salmanticenses, Cajetanus, Holzman, Navarrus aliique; nam præcluso scandalo gravi, itemque gravi damno, hoc esset tantum peccatum gulæ, quod quidem ex se non est nisi leve — Alii tamen cum s. Antonino putant hoc esse grave juxta illud: *væ qui saturati estis* (Luc. 6): quod quidem exponunt de re in se spectata.

Qui tamen vomitu se exonerat, ut iterum edat, vix ac ne vix quidem excusari potest a mortali; cum maximam deformitatem involvat — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 5. *n.* 73.

Q. 3. *Quot modis committitur peccatum gulæ?*

R. Quinque modis sequenti versiculo a divo Gregorio indicatis:

Præpropere, laute, nimis; ardenter, studiose.

1 *Præpropere.* Hinc peccant saltem venialiter qui ordinarium comedendi tempus absque causa antevertunt; tunc enim voluptati potius, quam necessitati, velle satisfacere videntur.

2 *Laute:* id dicitur de iis, qui cibos nimis pretiosos aut liquores conquirunt ob solam delectationem; nisi eos excuset vel infirmitas, vel virium imbecillitas, vel proprii status conditio, vel peculiaris aliqua temporis circumstantia: *o vilissimam ventris servitutem! o inexplebilem cupiditatem!* ita hos perstringit Card. Bona: *tibi angustus est orbis, non sufficit ventri tuo quidquid volat in aere, quidquid natat in undis, quidquid latet in sylvis.*

3 *Nimis:* intelliguntur hic voluptuosi illi, qui cibis potibusque ita indulgent, ut iisdem saginare se, vel ingurgitare videantur. Hos sic insectabatur Lucilius: *edite lurcones, comedones, edite, ventres* [1].

4 *Ardenter:* et sunt *qui,* ait s. Antoninus, *nimia aviditate cibum et potum sumunt: ad quod pertinere videtur comedere nimis rapaciter et festinanter.*

5 Denique *studiose,* quod eos respicit, qui cibos nimio studio præparatos inquirunt, ut magis iisdem delectentur.

Q. 4. *Quid de voluptate, quæ in cibo potuque percipitur?*

R. Si illa voluptas est tantummodo *causa concomitans,* nullum esse potest peccatum; cum talis delectatio ab ipso naturæ auctore tam cibo quam potui indita sit; ut homo ad ea sibi sumenda alliceretur, et suam sibi vitam sic sustentaret: *non solum cibo,* ait Augustinus, *sed etiam cibi sapore indiget infirmitas corporis nostri, non propter saturandam libidinem, sed propter tuendam salutem* [2].

Si voluptas est *causa finalis,* erit saltem *veniale* peccatum; cum hoc pervertat aliquo modo naturæ ordinem, dirigendo videlicet finem ad medium. Quare merito ab Innocentio XI. damnata est hæc n. 8

1) Certa autem regula hic haud potest adsignari, cum sit habenda ratio tam complexionis, quam laborum quos quisque sustinet: *tantum potest quis comedere et bibere,* verba sunt s. Antonini, *quanto credit se indigere ad sustentationem et executionem eorum, quæ sibi incumbunt agenda; ita ut non usque ad nauseam sumat, sed cum aliquali adhuc appetitu finem faciat* (P. 2. t. 6. c. 1).

2) L. 4. cont. Julian. c 14 — Ipse tamen Doctor l. 10, c. 31. Confessi. sic de naturæ corruptione, quam etiam in hac parte experimur, ingemiscit: *cum salus sit causa edendi et bibendi, adjungit se tanquam pedissequa periculosa jucunditas, et plerumque præire conatur, ut ejus causa fiat, quod salutis causa me facere vel dico vel volo* — *V.* etiam Kempis, De imit l. 3. c. 26.

propositio: *comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus uti.*

Q. 5. *Quid est ebrietas, et quale peccatum?*

R. Ad 1: Ebrietas est *excessus in potu usque ad violentam rationis privationem* — Opponitur sobrietati, quæ est virtus moderans inordinatum appetitum potus habentis vim inebriandi.

R. Ad 2: Ut cognoscatur *quale peccatum* ebrietas sit, audiamus Angelicum: *tripliciter contingit* (ebrietas):

Uno modo sic, quod quis nesciat potum esse immoderatum et inebriare potentem; et sic ebrietas potest esse sine peccato.

Alio modo sic, quod aliquis percipiat potum esse immoderatum, non tamen existimet potum esse inebriare potentem; et sic ebrietas potest esse cum peccato veniali.

Tertio modo potest esse, quod aliquis bene advertat potum esse immoderatum et inebriantem...; et sic ebrietas est peccatum mortale, quia secundum hoc homo volens et sciens privat se usu rationis [1]. Et præfert vini delectationem rationis integritati: et ultro se projicit ad miseram brutorum conditionem. Quod sane est gravis deformitas, et grave malum. Hinc Apostolus [2] ebrios vocat *morte dignos* [3].

1) 2. 2. q. 150. a. 2.

2) *Gal.* 5 — Hoc vitium præ reliquis formidandum est, quod præter dissipationem bonorum, plerumque etiam officiorum neglectum, complura scandala, et sat numerosam catervam peccatorum pedissequam habere soleat, et quod in diram consuetudinem habeat, quæ semel contracta ægerrima corrigitur. Hinc Hieronymus hominem ebriosum non solum mortuum, sed etiam sepultum dicit. Et plerumque aliud remedium non restat, quam ut per longius tempus ab omni potu inebriante prorsus abstineant; si enim dulci huic veneno labia denuo admovent, omnium propositorum immemores se iterum concitato naturæ prurituі permittunt. Sunt etiam omnino prohibendi ab ingressu cauponarum. *Vid. Stapf,* § 295.

« Attamen, iterum habet *Stapf* § 294, præ reliquis hoc vitium in Sacerdote, præsertim pastore animarum atrocitatem fere portentosam acquirit, dum nempe illi infra conditionem brutorum dejecti conspiciuntur, quos populi christiani duces et angelos esse oportet. Hæc Sacerdotum perversitas jam ab Isaia (*c.* 28, 7. *etc.*) inter præcipua incitamenta computatur, quibus populus ad omnem impietatem, Deus vero ad acerbissam vindictam provocetur ».

Qui vitæ decursu ab hoc pessimo vitio vinci non vult, juvenis utatur modico vino, et sollicita caveat ab occasionibus. « Sæpe, non abs re habet laud. *Stapf* § 295, pia quidem, ast et malesana ruricularum liberalitas Sacerdotem præcipue juniorem ad hoc vitium deflectit, dum nempe eidem ad suas ædes divertenti vinum adusum non tantum offerunt, sed obtrudunt etiam ».

3) Hic adnotamus, quod si quis advertenter sumat tantam vini portionem, quæ sit apta ad se inebriandum, nullo modo excusabitur a mortali, etiamsi antequam sensibus destituatur somno se tradat, et vini effectum effugiat. Tunc enim potio illa jam de

Q. 6. *Quænam sunt signa perfectæ ebrietatis?*

R. Hæc tria perfectæ ebrietatis signa facile possumus indicare:

1 Si quis non jam amplius sciat licitum ab illicito discriminare.

2 Si loco stare nesciens, aut in vino ipso quasi sepultus talia pronuntiet et faciat, quæ numquam nec pronuntiare nec facere antea consueverat, v. g. absurda et turpia proferens, familiam perturbans, uxorem filiosque verberans.

3 Si ab ebrietate egressus ignoret quid in ea dixerit vel fecerit, nec ubi fuerit, nec quomodo domum redierit. Hæc enim satis ostendunt usum rationis fuisse amissum [1].

Q. 7. *An liceat ad valetudinem curandam in morbo gravi potum sumere, si ex eo prævideatur secutura ebrietas?* [2]

R. Satis probabiliter, imo probabilius id affirmant licere Layman, Lessius, Salmanticenses, Sylvester, Sylvius, Sporer, Toletus aliique. Hoc enim non est velle ebrietatem; sed tantum illam permittere. Ita licet matri sumere pharmacum directe tendens ad servandam suam vitam, quamvis indirecte eveniat et prævideatur expulsio fœtus. Ita licet medicamen sumere ad expellendum semen morbiferum, etsi inde præter intentionem cognoscatur materialiter secutura pollutio, uti docent *communius* cum Billuart. Ita licet membrum læsum abscindere, etsi certo prævideatur sensus in illo casu sopiendos, amittendumque usum rationis. Huic sententiæ favet Angelicus, qui docet non licere *absque necessitate se reddere impotentem ad utendum ratione* [3]. Ergo in necessitate, *si fiat indirecte*, per consequens licet.

Diximus si fiat *indirecte*, nempe si potus directe adhibeatur ex medicorum præscripto ad corrigendos humores pravos. *Directe* enim ebrietatem intendere est prorsus illicitum; cum ea sit intrinsece mala [4]. Hinc *bene* docet Croix nunquam permitti posse se inebriare ad sensus sopiendos, ne cruciatus sentiantur [5].

se *est intrinsece* mala; cum de se apta sit ad privandum hominem usu rationis, et non sit nisi *per accidens*, quod ipse per somnum sensibus destituatur.

Idem dicendum, sit non statim privatio usus rationis sit eventura, sed post unam vel alteram horam, cum nempe vini potator ad aerem prodibit; nam semper haberetur causa deliberate posita.

Quod de *vino*, paritate rationis valet de quocumque alio *liquore inebriante;* cum una deformitas sistat in amissione usus rationis — *V.* P. Gaet. da Bergamo, *Pratico esame sopra il vizio detto volgarmente dell'Osteria.*

1) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 5. *n.* 78.

2) Valde laborant in hac questione, licet videtur casus vix unquam accidere posse.

3) Loc. cit. a. 5. 4) S. Thomas, 1. 2. q. 88. a. 1.

5, Novum est ac mirum inventum (periculosum tamen), quod physici *inspirationem æteris* appellant, quo fit, ut tanto sopore obtorpescant nervi (græce *narcosi* a *narcé*,

Quid vero (dices) *si quis alicui mortem minetur, nisi bibat?*

Audiatur Augustinus: *etiamsi ad hoc veniretur, ut tibi diceretur: aut bibas aut morieris, melius erit ut caro tua sobria occideretur, quam per ebrietatem anima moreretur* [1]. Sane privare se directe usu rationis est intrinsece malum. Ita *probabilius* Azorius, Cajetanus, Tournely, Wigand aliique contra multos [2].

Sed (quæres) *an saltem liceat aliquem ad ebrietatem inducere, si aliter impediri non possit a graviori malo, v. g. a sacrilegio, ab homicidio, ab adulterio etc.?*

Alii cum Lessio affirmant; hoc enim esset malum, quod amplius impediri non potest, diminuere — *Alii* cum Layman dicunt licitum quidem esse ei apponere vinum meracissimum, ut ita se inebriet; non tamen ad ebrietatem eum inducere. Nam licet quidem malum permittere, non vero illud directe suadere — *Alii* cum Tournely neutrum concedunt; quia cum talis neutiquam de vino cogitet, est verum ac positivum malum curare, ut ipse se inebriet [3].

His tamen non obstantibus, concludit s. Alphonsus [4], ***prima sententia satis probabilis videtur mihi et aliis viris doctis a me consultis, sive ebrietas sit materialis sive formalis*** (sive nempe simpliciter eam permittamus, sive ad eam etiam inducamus); ***quia licitum est inducere alterum ad minus malum, ut impediatur a majori.*** Nempe

sopor) ut infirmus dolorosissimas atque importabiles chirurgicas operationes sustinere possit, quin vel minimam molestiam patiatur; imo quin vel sensus ammittat — *V. Gazzetta Piemont. 29 gennajo* 1847, *n.* 25.

1) Serm. 232.

2) Neque tunc adest, uti *recte* dicunt, causa excusans sicut in casu præcedenti; quia ibi vinum est medium de se ordinatum ad morbum expellendum, et periculum est ab intrinseco, nempe a morbo vexante. Hic vero ordinatur a libero agente, nempe ab homine: unde esset voluntarie ebrietatem eligere — Neque etiam dicas quod licite permittitur amissio usus rationis, cum agitur de morte vitanda quæ est majus malum, sicuti quis potest permittere abscissionem manus; quia pars de se ordinatur ad conservationem totius corporis. Nam usus rationis non ordinatur ad corporis vitam, sed ad animæ integritatem: unde paritas non tenet.

3) Certe tamen esset *mortale* alicui *sine justa causa* vinum quantum ipse velit suppeditare, si inde prævideatur ebrietas secutura; cum sit rei *graviter* malæ cooperari. Dictum est *sine justa causa;* nam ex justa et rationabili causa illud ministrare liceret: sic v. g. licitum est cauponi dare vinum aut cervisiam se inebriaturis, si secus notabiliter læderetur in diminutione concurrentium, uti docent *probabilius* et *satis communiter* cum Billuart, qui *Tract. de Temperantia, diss.* 2. *a* 9. hæc verba ponit s. Thomæ: *licite possumus uti malitia alterius, vel etiam materiam, qua abuteretur, non subtrahere, sed præbere pro aliquo incommodo vitando.*

Vid. quæ etiam supra dicta sunt *De Legib.* Append. c. 2. a. 2. quæst. 5.

4) *Opus Mor. l.* 5 *n.* 77; et *l.* 2. *n* 57.

Vid. dicenda de *Virtutibus Theol.* ubi de *scandalo.*

tunc non jam est consulere malum; sed bonum, scilicet electionem minoris mali.

Q. 8. *Quid sentiendum est de malis in ebrietate admissis?*

R. Si mala in ebrietate admissa prævisa fuerunt aliquo modo saltem confuse et in causa, imputantur ad culpam utpote voluntaria in causa. Imo etiamsi ea non sequantur, adhuc imputantur coram Deo; nam cum se inebrians prævideret ea probabiliter esse ex ebrietate secutura, nec tamen se ab ebrietate voluit abstinere, ea voluisse recte censetur.

Si vero mala illa nullo modo fuerint prævisa, tunc imputari non possunt ob rationem contrariam; quæ enim non sunt in prævisione, nec in cognitione; et ideo nec in electione esse possunt. Ita divus *Thomas* [1].

Ajunt etiam *ordinarie* non imputari contumelias *in hominem* ab ebrio prolatas, licet prævisas; quia illæ non habentur dedecori.

Diximus: 1 *Ordinarie;* nam aliter esset, si quis proferat aliquod infame delictum; quia hoc esse non potest sine læsione famæ.

2 *In hominem;* nam prolatæ in Deum semper sunt peccata. Quia ex *una* parte sunt voluntariæ in causa; ex *alia* vero parte semper Deo sunt injuriosæ et audientibus scandalo [2].

Hic notandum ex Codice pœnali Albertino homicidium in ebrietate patratum etiam a non assueto ebrietati, adhuc puniri, quamvis remissius [3].

Q. 9. *Quænam sunt gulæ filiæ?*

R. *Gulæ filiæ* sunt quinque ex Gregorio M.

1 *Inepta lætitia*, sive immoderata quædam hilaritas percepta ex rebus, quæ nullam parere possunt delectationem.

2 *Scurrilitas*, sive immoderatum studium commovendi in aliis risum per jocos et ludicra.

3 *Immunditia*, sive impuritas verborum atque factorum: *venter cibo meroque distentus despumat in libidinem*, inquit s. Hieronymus [4].

4 *Multiloquium*, seu nimia loquacitas, quæ aliquando potest esse etiam *mortalis*, si in gravem Dei vel proximi injuriam effundatur: quod hominibus gulæ deditis non raro contingere solet. Certo certius *in multiloquio non deerit peccatum* [5].

5 *Hebetudo mentis;* crapula enim et ebrietas ita mentis aciem obtundunt, ut homo fiat ineptus tam ad veritatis et rerum cœlestium

1) 1. 2. q. 77. a. 7. 2) *V.* Liguori, *Hom. Ap. Tr.* VIII. *n.* 8.
3) Art. 608 — C. A. pœn. p. 2. §§ 267, 268.
4) Ep. ad Ocean. 5) Prov. 10.

contemplationem, quam ad actiones quascumque, in quibus ingenii, consilii et prudentiæ quidquam expostuletur, experientia teste [1].

Qui *effectus* hoc versiculo includuntur:

Lætus, scurrilis, fœdus, verbosus, et hebes.

Q. 10. *Quænam sunt gulæ remedia?*

R. *Gulæ remedium* efficacissimum est, ut helluones considerent:

1 Mortem proxime futuram, quæ tam ventri quam escis, et omnibus gulæ voluptatibus finem erit impositura: *esca ventri et venter escis,* ait Apostolus, *Deus autem et hunc et has destruet* [2].

2 Quot mala ex gula profluant, nempe corporis morbi, mentis tenebræ, incitamenta luxuriæ, memoriæ obscuratio, ingenii hebetudo etc.

3 Optimum erit in mensa aliquid propriæ voluptati subtrahere, quod præsertim palato sit gratius.

4 Præstabit meditari Dominum N. J. C. non solum in vitæ decursu usum fuisse victu vulgari, sed morti proximum sitim acerbissimam voluisse pati pro nobis. Ubi *poculum bibiturus acceperis* (inquit Joannes Climacus) *memineris acetum et fel Jesu Christo oblatum, atque ita sobrietatis limites non transilies* [3].

Hæc remedia hic versus includit:

Mors, mala, subtracta, in cruce Christus *sitio* dicens.

CAPUT QUINTUM

DE IRA

Q. 1. *Quid est ira?*

R. *Ira* est *inordinatus appetitus vindictæ vel quasi vindictæ.*

Dicitur *inordinatus;* nam debita cum moderatione et ordine appetere vel sumere mali vindictam, non est vitium, sed boni amor et zelus. Sic Christus Judæos circumspexit *cum ira* [4]*;* et *iratus flagello ejecit de templo vendentes et ementes* [5]. Sic *virtutis actum* exercet judex justam a reo vindictam assumens, pater a filio, dominus a servo. Unde vindictam appetere uti est malum proximi prohibetur; sed eam appetere uti est medicinalis delinquentis correptio, aliorum exemplum, conservatio ordinis et violati juris vel irrogati scandali reparatio, non prohibetur.

Additum est *vel quasi vindictæ,* ad significandum posse hominem

1) Hic adde: *corporis infirmitate* juxta illud Eccli. 37: *in multis escis erit infirmitas, et aviditas appropinquabit usque ad choleram.* Et omnibus notum est illud: *plus occidit gula, quam gladius.*

2) 1. Cor. 6.

3) Castelvetere, *Direttorio etc. p. 4. c. 23.*

4) Mar. 3.

5) Joan. 2.

aliquando irasci *inordinate* etiam in res inanimes, v. g. pictorem in suum penicillum quasi manus suæ conatibus male respondeat; agricolam in falcem suam, quasi fuerit ab ipsa læsus. In utroque casu haberetur *quasi vindicta*.

Q. 2. *Quotupliciter ira potest esse culpabilis?*

R. Dupliciter ira fit culpabilis: *ex parte objecti*, et *modi*.

1 *Ex parte objecti:* si quis appetat vindictam alicui, qui eam *vel* minime sibi meretur, *vel* ultro quam meretur, *vel* ob finem minime justum, profecto graviter lædit charitatem et peccabit mortaliter, nisi materiæ levitas aut advertentiæ defectus eum excuset.

2 *Ex parte modi:* si v. g. justam appetens vindictam nimis ardenter animo agitetur, vel nimis vehementer exterius iræ suæ signa manifestet. Id per se rationem peccati venialis non videtur excedere; cum excessus sit in passione ex se indifferenti.

Sed per accidens fieri potest mortalis, vel *ratione scandali*, vel quando quis ira exardescens prorumpat deliberate in maledicta, in blasphemias, in contumelias graves, etc. Ita s. Thomas [1].

Q. 3. *Quænam sunt iræ filiæ?*

R. Ira prout est genitrix aliorum vitiorum, tripliciter spectari potest, nempe *vel* in quantum est in ore, *vel* in quantum est in mente, *vel* in quantum transit ad facta.

In quantum est in ore, producit clamorem, *inordinatam* nempe *locutionem*, atque *blasphemiam*.

In quantum est in corde, producit *indignationem*, nempe animi commotionem in aliquem; et *mentis tumorem*, nempe motum animi diversas vindictæ vias excogitantis.

In quantum transit ad facta, generat *contumeliam*, *maledictionem* et *rixam*. Ad has referuntur damna, quæ ex ira solent proximo obvenire, ut est *pugna*, *vulnus*, *mors*. Quæ omnia per se sunt *mortalia*; quia charitati et justitiæ adversantur [2].

Hæc exhibet sequens versus:

Corde fremens, ore exilit, actu vulnerat ira.

Q. 4. *Quænam sunt iræ remedia?*

R. Iræ remedia præcipua sunt quatuor:

1 *Orare*, et Domini N. J. C. mansuetudinem meditari; *oratio* enim obtinet vires, *exemplum* robur addit.

2 In ipso iræ motu nihil neque agere neque loqui, sed expectare quod evanescat: *mala cuncta ministrat impetus*, ajebat Poeta.

1) 2. 2. q. 158. a. 3. 2) L. c. a. 7.

3 Motus ipsos impedire, aut nascentes statim reprimere, et actus contrarios mansuetudinis, patientiæ et humilitatis elicere; contraria enim contrariis curantur.

4 Secum animo reputare nos complura habere vitia, quæ alios facile offendunt; quæ tamen ab iis patienter ferenda sunt: *patienter illatam injuriam tolerat qui meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo debeat ipse tolerari*, ait s. Gregorius M. [1].

Hæc sequens versiculus exhibet:

Oras, attendas, cohibe, tua vitia pendas.

CAPUT SEXTUM

DE INVIDIA.

Q. 1. *Quid est invidia, et quale peccatum?*

R. *Invidia* definitur cum Angelico: *tristitia de bono alterius in quantum est diminutivum gloriæ propriæ* [2].

Est peccatum ex genere suo lethale; quia directe et per se est contra charitatem proximi, ac contra voluntatem Dei omnia bona distribuentis. Quare Apostolus peccatum invidiæ reponit in eorum classe, quæ christianum excludunt a Regno Dei [3]. Imo aliquo sensu invidia peccatum diabolicum est juxta illud: *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum; imitantur autem illum qui sunt ex parte illius* [4].

Quot autem malorum sit causa invidia, Cain, Esau, fratrum Joseph, atque Saulis historia testatur. Unde merito invidia inter vitia capitalia numeratur [5]. Poterit tamen aliquando esse venialis vel ex parvitate materiæ vel ex indeliberatione actus.

Q. 2. *Quot modis quis potest de proximi bono tristari?*

R. Quinque modis potest quis de bono alterius tristari:

1 Cum quis contristatur de bono alterius *absolute*, quia proximi bonum est, et dicitur *odium inimicitiæ*, vel simpliciter *odium*,

1) 5. Mor. c. 30. 2) 2. 2. q. 36. a. 1. 3) Gal. 3. 4) Sap. 2.

5) Invidiam sic ad vivum pingit Ovidius *l.* 2. *Metamorph.* ubi de ea hæc habet:

Pallor in ore sedet; macies in corpore toto;
Nusquam recta acies; livent rubigine dentes;
Pectora felle virent; lingua est suffusa veneno;
Risus abest, nisi quem visi movere dolores;
Nec fruitur somno, vigilantibus excita curis;
Sed videt ingratos, intabescitque videndo
Successus hominum; carpitque et carpitur una,
Suppliciumque suum est....

seu aversio personæ, cui volumus malum, quatenus ejus malum est — Quod quidem ex genere suo *mortale* est; cum directe opponatur præcepto diligendi proximum alteri ex maximis Dei mandatis.

2 Cum quis contristatur de bono proximi *relative*; quia nempe ab eo timet aliquod malum, et dicitur *timor*. — Qui erit licitus, si malum sibi vel suis timeat inferendum injuste: sic v. g. Esther et Mardochæus contristabantur de exaltatione Amani; quia malum ingens tam sibi quam universo Judæorum populo pertimescebant.

3 Cum quis contristatur de bono proximi, non quia illud proximus habeat; sed quia eodem *ipse careat*. — Hæc tristitia si circa bona spiritualia versetur, dicitur *æmulatio*: et est laudibus efferenda, dicente Apostolo: *æmulamini spiritualia* [1]. Si autem circa bona temporalia, erit bona vel mala, prout bonum vel malum erit ejusdem objectum.

4 Cum quis contristatur de bono alterius; quia talis boni eundem putat *indignum*, et est *indignatio* seu *abominatio*, qua aversamur personam uti malam præcise in se, vel nobis, aut aliis. Unde dicitur *odium abominationis*. — Potest esse bonum, si a justitiæ vel boni publici amore proficiscatur [2]: cum quis v. g. dolet, quia improbi promoventur ad dignitates ob damnum publicum, quod inde potest evenire. — Erit tamen peccatum et quidem blasphemiæ, si quis serio contristetur Dei providentia, quod impiis bona largiatur.

5 Denique cum quis ideo contristatur de bono alterius, quia per illud ipse timet, *ne æquetur*; vel quia jam *æquatur* aut *superatur*, et sic imminuatur ejus excellentia.

Hæc est invidia proprie dicta, de qua habet Augustinus: *amando quisque excellentiam suam vel* paribus *invidet*, *quod ei coæquentur*; *vel* inferioribus, *ne sibi coæquentur*; *vel* superioribus, *quod eis non coæquetur* [3].

Ad hanc revocatur *gaudium de malo proximi*, quatenus per illud ejus vulneratur et minuitur excellentia, et nostra augetur et fulget [4].

Q. 3. *Quænam sunt invidiæ filiæ?*

R. *Invidiæ filiæ* quatuor enumerantur a d. Thoma:

1 *Odium proximi*; — 2 *detractio*; — 3 *exultatio in proximi*

1) 1. Cor. 14. 2) *V.* Veith, *Sacra Scriptura*, *In Ps. n.* 7. *coroll.* 2.

3) *De Genesi ad litt. c.* 14.

4) Quare si pœnitens sese de invidia accuset, interrogandus erit qualis fuerit ejus tristitia de bono alterius; cum quælibet res e suo objecto specificetur.

Item docendus in quo invidia sita sit, ne forte peccet ex conscientia erronea putans esse invidiam, ubi invidia non est.

rebus adversis, et afflictio in prosperis; — 4 *susurratio*, quæ est sermo, quo sine justa causa aliquid refertur alicui personæ de alia, quod aptum sit ad utriusque amicitiam disrumpendam.

Est autem susurratio peccatum gravissimum contra justitiam juxta illud Scripturæ: *sex sunt quæ odit specialiter Dominus, et septimum detestatur anima ejus.... eum, qui seminat inter fratres discordiam* [1]. Et iterum: *susurro et bilinguis maledictus* [2].

Quæ omnia sequens versus contracta exhibet:

Detrahit, exultat, susurrat, et angitur, odit.

Q. 4. *Quænam sunt invidiæ remedia?*

R. *Invidiæ remedia* sunt hæc quinque præcipua:

1 Pugnare contra superbiam, ait enim Augustinus: *invidia filia est superbiæ....; suffoca matrem, et non erit filia* [3].

2 Considerare, quod invidia invido tantummodo nocet juxta illud Poetæ: *invidus alterius rebus macrescit opimis.*

3 Considerare, quod omnes unius Dei et unius Ecclesiæ sunt filii, membra unius et ejusdem corporis, cujus caput Christus, quorum proinde decet esse cor unum et animam unam.

4 Considerare, quod *sicut invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum* [4]; ita per invidiam intrant in cor hominis peccata sine numero, et cum iisdem mors animæ.

5 Denique motibus invidiæ prompte resistere per actus benevolentiæ tam verbis quam factis; ac gloriam humanam despicere juxta illud Apostoli: *non efficiamur inanis gloriæ cupidi invicem provocantes, invicem invidentes* [5].

CAPUT SEPTIMUM

DE ACEDIA

Q. 1. *Quid est acedia, et quale peccatum?*

R. Docet d. Thomas duplici modo acediam accidi posse:

1 *Late* pro fastidio et tepore animi in exercitio virtutum ob laborem aliquem et aliquam arduitatem ipsis inhærentem. Esset si quis ob frigus, quod pati debet in auditione Missæ, eam distracte audiat nimium difficultati incumbens.

2 *Stricte* pro tristitia in Dei amicitia comparanda per mandatorum observantiam, et ideo amicitiam illam non curat [6].

1) Prov. 6. 2) Eccli. 28. 3) *De Gen. ad litt.* c. 14.
4) Sap. 2. 5) Gal. 3. 6) 2. 2. q. 35. a. 4.

Primo modo accepta acedia est *venialis;* quia non inficit rei substantiam. Aliter esset, si inde omitteretur actus virtutum graviter præceptus, v. g. recitatio Breviarii.

Secundo modo accepta semper est *ex genere suo lethalis;* quia repugnat charitati Dei, avertit a bono spirituali et in peccata conjicit.

Q. 2. *Quænam sunt acediæ filiæ?*

R. *Acediæ filiæ* præcipuæ sunt:

1 *Nausea,* seu odium rerum spiritualium, quo quis vellet eas ne esse quidem, aut Dei beneficia contemnit, v. g. desiderando se natum non fuisse, vel Christum non agnovisse; — 2 *desperatio* de salute æterna; — 3 *rancor,* quo eos nos fastidimus, qui spiritualia nos docent; — 4 *tepor* in servitio divino, ut negligens præparatio ad Sacramenta suscipienda et administranda; — 5 *vagatio mentis* in orationibus et spiritualibus exercitiis; — 6 *pusillanimitas,* seu nimia virium diffidentia in iis suscipiendis, quæ ad Domini Dei Nostri obsequium pertinent.

Acediæ filiæ sic breviter hisce versiculis exhibentur:

Si tepidus, si mente vagus, si corde pusillus,
Nausea si fuerit, si desperatio, rancor.

Q. 3. *Quænam acediæ remedia?*

R. Acediosi considerent:

1 Terribilem illam Dei sententiam in acediosos prolatam: *utinam frigidus esses, vel calidus! sed quia tepidus es, et nec frigidus nec calidus, incipiam te evomere ex ore meo* [1].

2 Vitam et mortem Christi Jesu, et actiones Sanctorum, ut eorum exemplo in pietate inflammentur.

3 Quantum laboris impendant pro bono corporis, et quam sit opprobriosum, quod si non majorem, saltem æqualem fervorem non impendant pro bono animæ.

4 Innumera beneficia sibi a Deo collata, quæ gratitudinem fervidam expostulant.

5 Brevem et exiguum laborem pro mercede in cœlis immensa ac nunquam peritura juxta illud: *non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* [2].

Remedia acediæ hisce versibus continentur:

Vox, benefacta Dei; Christus; revelandaque cœli
Gloria; quæ mundo, quæ carni munia præstas.

Q. 4. *Quomodo se gerere debet Confessarius cum tepido?*

1) Apocal. 3. 2) 2. Cor. 4.

R. Videat imprimis Confessarius in quo acediæ gradu pœnitens sit: Si non adeo sit progressus, eidem jubeat, ut omnia resumat pietatis officia neglecta, ad mentem ipsi revocans jacturam gratiæ, ejus pretium, et pericula teporis. Neque omittat memorare terribiles illas Dei minas: *quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo.*

Si pœnitens sit in teporem valde progressus, curet eum excitare ad exercitia spiritualia aliquo convenienti modo peragenda etiam domi, si nequeat alio se conferre. Veritatum enim æternarum consideratio salutariter terrendo ferventiores nos facit.

Si denique in profundum jam venerit, caveat, ne de emendatione desperet. Sed spem erigat, ac primo omni charitate utatur ostendens pœnitenti emendationem redundaturam in maximam Dei gloriam — Quod si videat his argumentis se parum proficere, ad terrorem deflectat exponens gravissimis verbis teporis pericula, mortem tepidi valde periculosam, et similia [1].

DISPUTATIO TERTIA

DE CENSURIS

CAPUT PRIMUM

DE CENSURÆ NOMINE, NATURA, DIVISIONE AC CONDITIONIBUS

Q. 1. *Undenam censuræ nomen?*

R. *Censuræ* nomen a latinis repetendum est, penes quos vigebat olim *Censoris* officium: et ejus pars erat præcipua, ut delinquentium mores corrigeret atque notaret. Nota autem ista, qua Censor personam vel ejus factum vel scriptum afficiebat, dicebatur *censura.*

Hoc porro vocabulo Scriptores Ecclesiastici multis abhinc sæculis usi sunt ad pœnam illam generatim significandam, qua Ecclesia filios suos quorundam criminum reos corrigere nititur.

Q. 2. *Quid est censura?*

R. Censura communiter definitur: *pœna spiritualis et medicinalis, auctoritate Ecclesiæ inflicta in foro externo, per quam homini baptizato, delinquenti, et contumaci tollitur usus quorundam bonorum primario spiritualium.*

Dicitur 1 *pœna;* ideoque supponit præcedentem culpam.

2 *Spiritualis;* tum quia fertur a potestate spirituali; tum quia

1) *V.* Scaramelli, *Direttorio ascetico,* Tr. 1. n. 82 etc. — Stapf § 635.

in spiritualem Christianorum utilitatem ordinatur; tum quia *ligat in Cœlo* et *animas obligat*, uti constat ex Bulla *Anctorem fidei*, qua contraria doctrina sub n. 48 damnatur uti *falsa*, *perniciosa*, *in articulo* 23° *Lutheri damnata*, *et ad minus erronea*.

3 *Et medicinalis;* quia illa est Ecclesiæ mens in censuris ferendis, ut christianus a peccato suo resurgat, atque *ad bonam*, ut ajunt, *vitæ frugem* sese convertat [1].

4 *Auctoritate Ecclesiæ inflicta;* sic indicatur necessarium esse actum aliquem ex parte Ecclesiasticæ potestatis, ut censura inferatur.

5 *In foro externo;* licet enim censura liget homines etiam in *foro interno;* a nemine tamen inferri potest, nisi in foro externo, et ab iis, qui externam in Ecclesia jurisdictionem exercent.

6 *Per quam homini baptizato;* quia Ecclesia nullam a Christo accepit jurisdictionem in judæos, gentiles et turcas, dicente Apostolo: *quid mihi de iis, qui foris sunt, judicare?* [2]

7 *Delinquenti et contumaci;* cum enim censura sit *pœna*, non alios quam delinquentes afficere debet. Cum vero sit *medicinalis*, debet in *contumaces* inferri, in illos videlicet, qui monita aspernantur, et in peccato malunt obstinate vitam peragere.

8 *Tollitur usus;* est enim de ratione censuræ non bona ipsa, sed ipsorum usum tantummodo auferre. Sic censura suspensionis privat Clericum redditibus Beneficii, non ipso Beneficio.

9 *Usus quorundam bonorum.* Hoc ut intelligatur, sciendum duplicis generis esse bona spiritualia in communione Religiosa.

Alia quæ soli Deo reservantur, et sunt mere interna et personalia, uti gratia, fides, spes, charitas — *Alia* autem sunt externa ac visibilia, quæ potestati Ecclesiasticæ omnino subsunt, uti v. g. preces publicæ, sepulturæ concessio, beneficiorum participatio.

Jam vero censura non tollit usum bonorum prioris generis; cum ab Ecclesia non dependeant. Sed tantum bonorum secundi generis, aliquando quidem in toto, aliquando vero tantum in parte.

10 *Primario spiritualium;* hæc enim pœna utpote *spiritualis*, bonis primario et directe spiritualibus privat, non temporalibus. Et si quandoque privat fructibus beneficiorum et communione fidelium etiam in civilibus, hoc non agit nisi secundarie et indirecte, nempe tantum per ordinem ab ipsa bona spiritualia.

Q. 3. *Quomodo censura dividitur?*

1) Aliquando tamen censurantur etiam illi, de quibus correctio desperatur, scilicet ad terrorem aliorum — *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 7. *n.* 1.

2) 2. Cor. 5.

R. Triplici præsertim ratione dividitur censura : — 1 *ratione formæ*, qua fertur, in *censuram a jure et in censuram ab homine ;* — 2 *ratione ministri*, ad quem pertinet absolvendi facultas, in *reservatam et non reservatam ;* — 3 *ratione actus*, quo ipsa *infertur*, *in censuram latæ sententiæ et censuram sententiæ ferendæ.*

1 *Censura a jure* dicitur ea, quæ fertur per canones et per statuta Ecclesiastica. Hæc, ut plurimum, *generalis* est et *perpetua: generalis* quidem, quia omnes subditos delinquentes et contumaces complectitur; *perpetua* vero, quia durat quamdiu durat lex ipsa.

Censura ab homine dicitur ea, quæ fertur a legitimo superiore per *modum mandati;* vel *sententiæ judiciariæ ex facto, aut causa particulari;* vel *per sententiam privatam in determinatam, aut determinatas personas.* Et est vel *generalis*, si generaliter et indeterminate feratur, v. g. in Clericos omnes; vel *particularis*, si feratur in personam particularem — Censura ab homine cessat morte Superioris, a quo illata. Sic v. g. censuræ, quæ ab Episcopo feruntur in Synodo Diœcesana, cum sint a jure, perdurant etiam post ejus mortem. Aliæ vero si quæ forte ab eo extra Synodum illatæ fuerint, cum sint ab homine, cessant, adveniente morte illius [1]; cum enim non sustineantur nisi ab homine, homine deficiente, et tales censuræ deficere debent.

2 Censura *reservata* est, cujus absolutionem sibi Superior reservavit: *non reservata*, cujus absolutio aliis ministris relicta est.

3 Censura *latæ sententiæ* est, quando lex vel Superior statuit eam incurrendam *ipso facto*, quo quis legem violaverit, v. g. hominem interfecerit, Clericum percusserit [2].

Censura autem *sententiæ ferendæ* est, cum lex vel Superior statuit, eam non esse incurrendam *ipso facto*, quo crimen patratur; sed per judicis sententiam infligenda declaratur.

Q. 4. *In quonam differt censura latæ sententiæ a censura sententiæ ferendæ?*

R. 1 : Erit generatim censura *latæ sententiæ*, si verba quibus infertur, excludant alterius cujuscumque actionem seu ministerium.

1) Quatenus nempe post mortem nullum amplius valet ligare. At qui jam tempore utili ligatus fuit a suo prælato, non certe solvitur per ejus mortem a censura; sed a successore est de necessitate absolvendus.

2) Sunt quidam falsi nominis Canonistæ, qui licet non audeant damnare hanc speciem censurarum; docent tamen eam non fuisse in usu prioribus decem Ecclesiæ sæculis.
Quod Benedictus XIV (De Syn. Diœc. l. x. c. 1.) aperte et erudite ostendit, quam sit historicæ veritati contrarium.

Ac 1 quidem si adsint hæc vocabula: *ipso facto*, *ipso jure*, *eo ipso*, *sine alia sententia*, et similia.

2 Si verba sint temporis vel præteriti vel præsentis, v. g. *excommunicavimus*, *excommunico*.

3 Si verba sint modi imperativi, v. g. *incidat in excommunicationem*, *maneat suspensus*, *interdictus*.

4 Si in censura contra hæresim dicatur: *excommunicatus sit*, *anathema sit* [1]. Dicimus *in censura contra hæresim*; quia si hæc eadem verba adhiberentur contra aliud crimen, sentiunt Layman atque Sanchez contra Tournely ac Suarez non continere censuram *latæ sententiæ*. Utrumque probabile est [2].

R. 2: Erit censura *sententiæ ferendæ:*

1 Si verba, quibus infertur, includant alterius actionem et ministerium, v. g. *excommunicetur per Episcopum*.

2 Si verba illa sint comminatoria tantum, v. g. *præcipimus sub pæna excommunicationis, sub interminatione anathematis*, nisi aliud ex adjunctis colligatur.

3 Si tempus exprimant futurum, v. g. *excommunicabitur*, *excommunicatus erit*.

Si autem his rite perpensis, adhuc sit dubium, utrum censura habeatur *latæ sententiæ* an *ferendæ*, habenda erit uti *ferendæ*; quia in dubiis circa pœnas interpretatio benigna est præferenda. Ita Continuator Tournely, Concina, Filliucius, Sanchez, etc.

Q. 5. *Quænam conditiones requiruntur ad censuram?*

R. *Aliæ* requiruntur ex parte illius, qui censuras infert. *Aliæ* ex parte illius, in quem infertur. *Aliæ* ex parte materiæ, ob quam fertur. Et *aliæ* ex parte modi, qui servandus est in ea ferenda.

CAPUT SECUNDUM

DE CENSURÆ CAUSA EFFICIENTE, SEU DE IIS QUI CENSURAS INFERRE POSSUNT

Q. 1. *An Ecclesia gaudeat potestate ferendi censuras?*

R. *Affirmative:* Ecclesia gaudet potestate ferendi censuras [3].

1) *Anathema*, si penultimam vocalem longam facias, rem designat *in alto collocatam*: et a græcis adhibebatur ad sacra donaria ac vota designanda, quæ in alto collocabantur. Si brevem, *separationem* indicat, ut in usu est in decretis fidei.

2) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* XIX, *n.* 2.

3) Est de fide proposito definita tum in Concilio Constantiensi contra Vicleflstas et Hussitas, qui *excommunicationem Papæ vel cujuscumque prælati dicebant non timendam*; tum in Bulla Leonis X contra Lutherum, qui ajebat *excommunicationes esse tantum externas pœnas, nec privare homines communibus spiritualibus Ecclesiæ orationibus.*

Probatur 1 ex *Scripturis:* Christus Ecclesiæ suæ tradidit potestatem proprio e sinu ejiciendi filios delinquentes et contumaces iis verbis: *si Ecclesiam non audiverit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus. Amen amen dico vobis: quæcumque ligaveritis super terram, erunt ligata et in Cœlis* [1]. Atqui hæc potestas *in se et ratione substantiæ* nihil est aliud, quam potestas ipsa inferendi censuras.

2 *Ex Patribus:* sufficiat pro omnibus d. Augustinus, qui ait: *nisi essent quædam ita gravia, ut etiam excommunicatione plectenda sint, non diceret Apostolus: jam judicavi.... congregatis vobis et meo spiritu.... tradere hujusmodi satanæ* [2].

3 *Ex Conciliis Generalibus:* unum sit Tridentinum, quod hanc supponens in Ecclesia potestatem dicit eam esse *nervum Ecclesiasticæ disciplinæ ad continendos in officio populos valde salutarem, et spiritualem gladium* [3].

4 *Ex ipsa universali et perpetua Ecclesiæ praxi;* ab ætate enim Apostolorum ad nostra tempora semper viguit in Ecclesia usus ferendi censuras. Sic Paulus satanæ tradidit incestuosum Corinthium, Hymenæum et Alexandrum blasphemos [4]. Ejus porro vestigiis inhærentes sequentibus sæculis eadem potestate usi sunt pedetentim Pontifices et Ecclesiæ Prelati, ut ex historia constat [5].

4 Denique *ex ratione.* Quælibet enim bene ordinata hominum societas habet potestatem arcendi e proprio sinu membra noxia; atqui Ecclesia est profecto societas bene ordinata; ergo hanc ipsam habet potestatem. Habere autem eam non potest, nisi a Christo fundatore sapientissimo, et ideo ea dicenda est *juris divini* [6].

Dices: *censuræ nomen novum est in Ecclesia; ergo amandandum.*

R. 1: *Indirecte:* cum hic quæstio non sit de nomine, sed de re eo nomine significata, etiamsi concederetur *censuræ* nomen sæculis recentioribus in Ecclesia fuisse inductum, nihil inde consequeretur; cum sit indubitatum semper in usu fuisse rem eo nomine significatam. Sane semper in usu fuerunt in Ecclesia tum Latina tum Græca vocabula *canonicæ destructionis, pœnæ et gladii spiritualis, mucronis medicinalis etc.:* quæ idem sonant ac censura.

R. 2. *Directe negando antecedens.* Falsum est ipsum *censuræ* nomen recenter fuisse inductum; Gratianus enim citat canonem Concilii

1) Matth. 18.
2) De fid. et oper. c. 2.
3) Sess. 25. c. 3 de R.
4) 1. Cor. 5; et 1. Tim. 1.
5) *V.* Devoti, *Inst. Can.* L. 4, ubi ad rem plura congerit eruditissimus Episcopus.
6) *V.* Scotti, *Teoremi ecc. P.* 2ª *Teor.* VII. — *Saggio Elementare di diritto pubblico ecclesiast. Lugano* 1844, t. 1. pag. 291.

Toletani an. 675, in quo hæc leguntur: *qui horum decretorum violator extiterit, sex mensibus communione privatus sub pœnitentiæ censura permaneat corrigendus.* Quis autem dicere audeat *recenter inductum* nomen, quod tamquam notissimum ac vulgare legimus usurpatum in Hispania jam a VII sæculo? [1]

Q. 2. *Quid requiritur, ut quis possit ferre censuras?*

R. Ut quis possit ferre censuras, requiritur:

1 Ut sit *masculus;* — 2 *baptizatus;* — 3 prima saltem *tonsura* insignitus. Ratio horum est; quia qui non est in Ecclesia superior, non est capax ecclesiasticæ jurisdictionis; — 4 ut sit *compos rationis*, et *libere* agat; exercet enim actum liberum. Censura tamen lata metu gravi est valida, quia sufficienter voluntaria; — 5 ut habeat *jurisdictionem expeditam* quoad usum. Alioquin frustra ageret, cum in exercitio ligatus sit; — 6 ut eam ferat in sibi *subjectos* servando solemnitates essentiales. Alioquin nulla esset censura, cum deficeret in substantialibus [2].

Q. 3. *Quinam ex Clericis censuras inferre possunt?*

R. *Vel* sermo est de potestate ordinaria, *vel* de delegata:

Si sermo est de potestate ordinaria, eam habent omnes, qui externam in Ecclesia jurisdictionem exercent.

Atque 1 *s. Pontifex* independenter a cujuscumque consensu. Unde merito Lutherana illa Quesnelli propositio sub n. 90 a Clemente XI in sua Bulla *Unigenitus* damnata fuit: *Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos Pastores de consensu saltem præsumpto totius corporis.*

2 *Archiepiscopi* in Diœcesibus propriis, et etiam in Suffraganeis tempore visitationis, et cum agitur de causa ad eorum tribunal per appellationem delata; cum tunc de jure ordinario Suffraganeos jurisdictione polleant.

3 *Episcopi* in Diœcesi sua, modo electi et confirmati ac possessionem adepti sint; quia tunc habent jurisdictionem expeditam [3]. Item Cardinales in Ecclesia proprii tituli. Item Legati in territorio propriæ Legationis.

4 *Vicarii Episcoporum Generales*, uti *recte* dicunt Fagnanus, Sanchez, Suarez, Tournely aliique; unum enim cum Episcopus Tribunal constituunt.

5 *Generales, Provinciales* et *Superiores locales* Religionum respectu subditorum. Item *Congregationes Religionum, Concilia* et *Capitula Provincialia.*

1) D. 12. c. 13. 2) *V.* Ligouri, *Op. Mor. l.* 7. *n.* 12. 3) *V.* de Legibus, c. 4. a. 1.

6 *Capitulum Cathedralis Ecclesiæ*, Sede nempe Episcopali vacante, seu *Vicarii Capitulares*.

7 Omnes, qui per communem errorem cum titulo præsumpto, habentur uti *Superiores* [1].

Si sermo est de potestate delegata, ea est in iis omnibus, quibus committitur ab eo qui habet ordinariam. Qua in re duo jure notanda:

1 Quod delegata potestas expirat *morte delegantis*, nisi causa a delegato jam fuerit incepta etiam per solam citationem.

2 Quod delegatus non potest alterum *subdelegare*, nisi *vel* expressam habuerit licentiam ab ipso delegante; *vel* sit delegatus a Pontifice; *vel* ad universalitatem causarum, ut jus loquitur [2].

Q. 4. ***An ad censuram inferendam requiratur etiam civilis Principis vel Reipublicæ auctoritas, seu placitum, ut vocant?***

R. Marsilius Patavinus ita existimavit; sed tamquam hæretica semper hæc ejus doctrina in Ecclesia Catholica habita est [3]. Sane Christus non Principibus, non Reipublicæ civili; sed solis Apostolis, imprimis d. Petro hanc potestatem tradidit. Et ea semper tam Pontifices, quam Episcopi usi sunt absque ulla dependentia ab auctoritate civili.

Adde quod Tridentinum [4] expresse prohibuit, ne Episcopi ad censuras ferendas adducerentur ***cujusvis sæcularis etiam magistratus auctoritate***, volens e contrario, ut totum negotium hoc in Episcoporum ***arbitrio et conscientia*** sit positum [5].

1) Quæ omnia in jure definita habentur, ut videre est penes s. Alphonsum Nostrum, *Opus Mor. l. 7. nn. 9, et seqq.*

2) Ex *c. Gratum de Offic. deleg.*, et ex *c. 3. de Offic. deleg.*

3) *V.* Devoti, *Inst. Can. Lib.* 4. § 12. *nota* 1. 4) Sess. 25. c. 3. de R.

5) Hinc etiam ubi viget ***Regium placitum*** quoad Bullas Pontificias, ab eo semper excipiuntur, ut debent excipi illæ, quæ rectam vivendi normam atque mores respiciunt. Et has quidem respicit censura; cum ejus comminatio sit utique ad continendos homines, eorumque religiosos mores firmandos.

Dices: *cum Ecclesia sit in statu, nihil nisi dependenter ab ipso constituere potest, ne confusio inducatur; ergo leges et maxime punitiones nullius roboris esse debent, neque tolerandæ sine regis venia et probatione* — R. cum Nardi, *Elementi di diritto Eccl. p. 2. c. 1. a. 1.*: « Lo Stato non dee tollerare dentro di sè alcun potere e governo, che s'aggiri nella sua stessa sfera, e non dipenda da lui. Non è però necessario che assorba ogni forza ed attività; ma quelle soltanto, che si riferiscono alla ragione della sua esistenza.... Per lo che conchiudiamo: lo Stato e la Chiesa non sono compresi l'un nell'altra; ma coesistono l'una presso l'altro, come due persone morali, giuridiche, libere, indipendenti, e perfette, entrambe rivolte a promuovere la felicità del genere umano, ma sotto diversi rapporti, e per diverse vie ». Unde unaquæque potestas circa actus suos omnino libera est, et potest sicuti indicere præcepta, ita etiam transgressores punire.

In nota autem laud. Auctor habet: « Non lascia forse lo Stato libera l'azione della potestà patria, e il movimento letterario, limitandosi unicamente a cautele generali?

Q. 5. *An Parochi possint ferre censuras?*

R. Cum s. Thoma: *quia per excommunicationem* (id est per censuram; nomen enim *excommunicationis* primitus generatim sumebatur) *homo a communione fidelium separatur; ideo excommunicatio ad forum exterius pertinet. Et illi solum possunt excommunicare, qui habent jurisdictionem in foro judiciali. Et propter hoc soli Episcopi propria auctoritate, et majores Prælati possunt excommunicare; non Presbyteri Parochiales* [1].

Quod autem de Parochis dictum est, illud a *fortiori* de simplicibus Sacerdotibus ceterisque Clericis inferioribus erit affirmandum [2].

Q. 6. *An sæculares censuras inferre valeant?*

R. Cum *distinctione; vel* agitur de personis sæcularibus sexus fœminini; *vel* masculini.

Si 1, certum est ab illis non posse censuras inferri, quia fœminæ jurisdictionis Ecclesiasticæ sunt incapaces. Imo neque Pontifex probabilius potest cum illis dispensare; cum id sit de jure divino prohibitum: *mulier*, ait s. Thomas, *non potest habere aliquam*

Ecco le belle parole dell'illustre Arcivescovo di Colonia testè rapito alla chiesa germanica: « Che cosa è la Chiesa? si dice: è una società nello Stato. Una società forse come quelle di strade ferrate, di navigazione a vapore, di quelle che per esistere han bisogno esse e i loro statuti della sanzione dei governi, e che un loro decreto discioglie? O una società, che si raccoglie a pregare, e fuor del tempo e luogo della preghiera non si ravvisa? O una società come quelle, che nel dividersi dalla Chiesa cattolica si gettarono nelle braccia dello Stato? O fors'anche un felice trovato, un'utile istituzione politica?,..

La Chiesa cattolica nello Stato? Essa che non conosce altri limiti che que' della terra, altro termine che la durata del mondo? Essa destinata ad accogliere, e come tenera madre educare tutti gli uomini reggenti e sudditi, tutti i popoli del mondo; a benedirne e santificarne i legami sociali, i massimi come i minimi? — La Chiesa cattolica nello Stato? Ella, che contro il voler del sovrano in opposizione alle così dette *leggi di Stato*, per volere di Colui « cui è data ogni podestà ne' Cieli e sovra la terra » (Matt. XXVIII, 18) nacque, crebbe, si diffuse fra tutte le genti, ella una società nello Stato? Forse in quegli Stati che sursero poichè la Chiesa ebbe fiorito e fruttificato per secoli? O in quelli che abbandonarono la casa della lor madre dicendo, che non era mai stata lor madre? O sarà forse smembrata in molti Stati grandi e piccoli secondo i lor confini politici, come le Confessioni separate da lei? — Ella l'unica Chiesa cattolica nello Stato? Il Regno de' cieli che non è di questo mondo nei regni, che sono soltanto di questo e per questo mondo? Ella la immortale e immutabile nel mutabile sott' ogni rapporto, nel continuamente, indefessamente mutato? La custode delle cose supreme ed eterne nello Stato, che non guarda se non le terrene? » (Ueber den Frieden unter der Kirche, und den Staaten. — Della pace tra la Chiesa e lo Stato di Clemente Augusto bar. di Droste Vischering Arcivescovo di Colonia pag. 7. 9).

1) In 4. D. 18. q. 3. a 3.

2) *V.* Gonzales, *c.* 3. *de off. et potes. jud. deleg.*

jurisdictionem; quia non habet neque clavem ordinis neque clavem jurisdictionis [1].

Si 2, tunc de potestate ordinaria non valent censuras inferre; quia hæc potestas tantum residet in ipsis Ecclesiæ Superioribus. *Communiter* tamen docent Continuator Tournely, Croix, et Salmanticenses posse Pontificem etiam sæcularibus delegare hanc facultatem ex ea, qua præditus est, plenitudine potestatis. Nam quod censuras ferens debeat esse ecclesiasticus, est solum de jure positivo, cui potest Papa derogare.

Sed (dices) *quid de hæreticis, schismaticis, excommunicatis, atque suspensis? Generatim loquendo* isti valide non possunt censuras inferre; cum jurisdictionem non habeant expeditam quoad usum [2].

Diximus *generatim loquendo;* quia docent *communiter* eos, si occulti sint, valide (etsi non licite) censuras inferre posse; cum Ecclesia ob bonum publicum eisdem adhuc usum jurisdictionis conservet.

Imo Avila, Bonacina, Diana docent supradictos etsi notorios adhuc valide censuras ferre; quia ex Constitutione Martini v, ut quis jurisdictione privetur, requiritur ut sit *vel* denuntiatus nominatim, *vel* publicus Clerici percussor, adeo ut sit vitandus [3].

Q. 7. *An Episcopus possit censurare suos, si sit extra Diœcesim?*

R. *Regulariter* Episcopus non potest censurare suos extra Diœcesim [4]; quia nemo potest in alieno territorio jurisdictionem contentiosum exercere.

Diximus *regulariter;* in jure enim excipitur:

1 *Si* contumacia sit tam manifesta, ut non egeat cognitione causæ; tunc enim ipsa res per se interpellat. Vel *si* causa jam sit cognita in proprio territorio; jam enim jus acquisivit.

2 *Si* censura feratur per modum præcepti aut statuti; cum nullus tunc interveniat strepitus judicialis.

3 *Si* Episcopus sit injuste expulsus a sua Diœcesi (modo ab Ordinario loci licentiam petat, licet eam non obtineat); neque enim sine culpa est jure suo privandus [5].

1) *Suppl. q.* 19. *a.* 3. Unde si quando dicitur in jure abbatissas sibi subjectos ab officio vel beneficio suspendere posse, id intelligitur de simplici interdictione, non de proprie dicta censura. — *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *n.* 11.

2) C. except. de except.

3) *V.* Pavone, *Specilegio ecc. nn.* 324., *et seqq.*

4) Ex *communi* sententia Regulares Prælati subditos suos ubicumque existentes censura ligare possunt.

5) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 7. *n.* 21.

CAPUT TERTIUM

DE CENSURÆ SUBJECTO

Q. 1. *Quodnam est subjectum censuræ?*

R. *Subjectum* censuræ esse non potest, nisi *homo, viator, baptizatus, rationis capax* et *subditus* [1]. Est enim censura actus jurisdictionis ad correptionem instituta voluntarie delinquentis.

Hæ qualitates sequenti exprimuntur versiculo:

Iste *viator* erit, sacro et *baptismate* lotus,
Sitque *sui compos*, liganti *subditus* esto [2].

Q. 2. *An amentes et impuberes ligari possint censura?*

R. Ad 1: *Amentes* si ita perpetuo sunt, non possunt ligari; cum habeantur uti pueri, qui sicut sunt incapaces culpæ, ita et censuræ. Si vero nonnisi ad tempus amentes sint, ligari utique possunt; quia habitualiter capaces sunt contumaciæ, licet *per accidens* priventur ad tempus usu rationis. Hinc etiam ebrii et dormientes censuras incurrunt, si tempore quo erant rationis compotes, causam iisdem dederint.

R. Ad 2: *Impuberes* etsi doli capaces, ob eorum tamen infirmitatem non ligantur censura [3], nisi lex expresse exprimat contrarium:

1) Item debet esse persona particularis ac determinata si sit excommunicanda, ex c. *Romana, de sent. excom. in 6.*

Ubi etiam notandum: 1 quod ex jure sunt privilegiati Officiales Romanæ Curiæ, et Nuntii Apostolici (*cap. 1 de priv. in 6*), qui inde non possunt ab Episcopo loci censurari; 2 quod etiam Reges atque Reginæ, eorumque filii, quamvis in spiritualibus subjiciantur Episcopis, non possunt censura ligari, nisi a R. Pontifice ex privilegio, quod eis hodie communiter tribuunt Doctores, ut dicunt Salmanticenses cum s. Antonino, aliisque.— *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* XIX, *n. 4;* et *Opus Morale l. 7. n. 17.*

Aliter dicendum de regiis consiliariis; de populorum repræsentatoribus, parlamentis etc. His videlicet nullum tribuunt privilegium Auctores. Neque aliunde Episcopalis potestas coercenda, nisi certa extent argumenta. Adde in Regibus datum fuisse, non ideo præcise, quia leges fuerunt; sed ob eorum singularem, sacram, et excellentissimam dignitatem. Est certum.

2) Hinc bruta improprie dicuntur *excommunicari* vel *anathematizari*, ad significandam videlicet quamdam adjurationem pro ipsorum interitu, vel expulsione.

Item *mortui* dicuntur improprie aliquando *excommunicari*. Hoc nempe intelligendum est *vel* de quadam execrationis specie; *vel* de excommunicationis declaratione, quam ante mortem incurrerint; *vel* tandem de excommunicatione *indirecta*, qua nempe Ecclesia prohibet, ne orationes pro iis effundantur, aut alia iisdem præstantur externa ac publica christianæ charitatis officia.

3) Hoc tamen currit, quando censura est generaliter lata vel a jure vel ab homine; censuram enim etiam impuberes incurrerent, si ea lata sit per modum præcepti, ut omnes dicunt. — *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 7. n. 14.*

ut esset si fuerint ingressi Monialium Monasteria [1]; vel si Clericos percusserint [2].

Q. 3. *An quis possit se ipsum censura ligare?*

R. *Negative:* nemo se censura ligare potest; nemo enim fit sui subditus *vi coactiva*, sed tantum *directiva*. Unde Episcopi et Cardinales non ligantur censuris a se latis. Item ex privilegio neque suspensione et interdicto latis a jure, nisi illorum mentio fiat specialis [3].

Q. 4. *An Episcopus possit ferre censuras in subditum, qui in aliena Diœcesi delinquit; vel in non subditum, qui delinquit in sua Diœcesi?*

R. Ad 1: Si censura feratur per *præceptum particulare*, subditus ligabitur etiam in aliena Diœcesi delinquens; quia præceptum immediate afficit personam ubicumque sit. Necesse tamen est, ut ipse ante transgressionem fuerit monitus, ut sic dici possit contumax.

Si vero lata sit per *modum statuti*, quod afficit locum, non ligatur ut patet. Excipe tamen, nisi delictum censeatur commissum in propria Diœcesi, ut est de censura lata in eos, qui non resident vel ad Synodum non accedunt [4].

R. Ad 2: *Affirmative:* delinquens enim sortitur forum loci, in quo deliquit: et merito, ut sic coerceantur mali [5]. Sed requiritur, ut Episcopus eum citaverit antequam discesserit e sua Diœcesi et ille factus sit contumax. Hoc tamen accipe, modo non agatur de persona exempta.

Q. 5. *Quomodo se gerere debet dubitans circa censuram?*

R. Cum *distinctione: vel* dubitat utrum censuram incurrerit; *vel* utrum ab ea sit absolutus, aut appellationem interposuerit.

Si 1, præcluso scandalo, si dubium vinci non possit debita inquistione, dubitans de censura se gerere potest perinde ac si eam minime incurrerit; quia ipse possidet in hoc casu propriam libertatem, et *in dubio melior est conditio possidentis.* Ita Layman, Roncaglia, Mazzota, Holzman, Salmanticenses, Sanchez etc.

Si 2, haberi debet tamquam censura innodatus ob contrariam rationem; cum possessio in hoc casu stet pro censura. Idem dicendum si dubitetur de *potestate Superioris*, qui illam jam pacifice teneat [6].

Q. 6. *An quis possit censuris pluribus simul innodari?*

R. *Affirmative;* sicut enim potest quis plura perpetrare peccata

1) Tridentinum, *Sess.* 2. *c.* 5.
2) *C. Pueris fin. de sent. excom.*
3) *C. Quia periculosum de sen. ex. i.* 6.
4) *V.* Liguori, *Hom. Ap. Tr.* XXI. *n.* 5.
5) *C. fin. de for. compet.*
6) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *nn.* 66, *et* 67.

specie, numero et gravitate diversa, ita potest etiam diversis ligari censuris. Ita *communiter* cum d. Thoma [1].

Imo *probabilius* propter unum delictum potest quis ligari a diversis, a jure et ab homine, a Papa et Episcopo, ita ut ab utroque debeat absolvi. Sicuti reus catenis obstrictus ab uno, nihil prohibet quominus possit devinci ab alio [2].

CAPUT QUARTUM

DE CENSURÆ MATERIA SEU DE CRIMINIBUS QUORUM CAUSA CENSURÆ INFERUNTUR

Q. 1. *Quænam est censuræ materia?*

R. Censuræ materia est *culpa mortalis, propria, externa, in genere suo completa, contra legem Ecclesiasticam, et contumaciæ conjuncta*: Explicatur per partes definitio:

Dicitur 1 *Culpa;* nemo enim puniri debet nisi peccaverit — Hic notandum, quod si quis esset Innocens, sed contra ex probatis juste esset censura ligatus, quamvis in conscientia obstrictus non remaneat, nec fiat irregularis administrando in *sacris;* in foro tamen externo se gerere debet uti censuratum, ad vitandum scandalum.

2 *Culpa mortalis,* pœna enim debet esse culpæ proportionata. Quare si quidquam præcipiatur *sub censura gravi et totali,* quod *omnibus inspectis* sit leve; illud non poterit obligare ad *mortale,* et censura non incurreretur [3].

3 *Culpa propria,* nam peccata suos auctores tenere debent. Si vero agatur de communitate, ea quidem ob patratum crimen per modum sententiæ potest *interdici;* imo *suspendi* ob bonum commune, licet non singuli deliquerint (hæc tamen suspensio est potius dicenda *inhabilitas*, quam *censura*).

Quod vero pertinent ad *excommunicationem,* cum ea sit pœna gravissima quæ animam afficit, ut Episcopus *valide* in totam communitatem eam infligat, oportet ut singuli ex communitate deliquerint. Imo debent singuli, qui sunt in culpa, *nominatim* excommunicari [4].

1) 3. p. q. 22. a. 6.

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 7. n.* 28, ubi plures effingit casus.

3) Diximus *sub censura gravi et totali;* quia fatentur culpam *venialem* sufficere ad incurrendam excommunicationem minorem (vel levem suspensionem aut leve interdictum), v. g. ad breve temporis spatium, et privantem aliquo tantum usu.

Diximus *omnibus inspectis;* nam aliquando materia *ex se levis* potest fieri *gravis* ex adjunctis, v. g. scandali, periculi, finis. Dignoscitur, si prohibita sit sub censura *latæ sententiæ etc.* — *V.* Liguori, *Op, Mor. l. 7. n.* 30.

4) *C. Romana de sent. exc. in* 6 — *V.* Liguori, *Hom. Ap. Tr.* XIX *n.* 4 sub fin.

4 *Externa;* censura enim est actus fori externi ad externam disciplinam pertinens. Neque Ecclesia de iis legem ferre potest, de quibus judicare non valet; uti sunt actus mere interni.

5 *In genere suo completa,* nisi aliud exprimatur. Ratio est, quia odia restringenda sunt, favores ampliandi — Quare censuram latam in homicidas non incurrit qui *graviter* aliquem percutit cum intentione eum interficiendi, si homicidium minime sequatur.

Eadem de causa censuram non incurrunt homicidium mandantes et consulentes. Excipe nisi censura expresse iis sit imposita et præcise ob mandatum vel consilium; tunc jam delictum esset consummatum, semel dato consilio vel mandato [1].

6 *Contra legem Ecclesiasticam,* quia censura est pœna Ecclesiæ constituta adversus eos, qui præcepta Ecclesiastica violaverint.

7 Denique *contumaciæ conjuncta,* nempe ut adhuc post monitionem delinquatur, alioquin censura non esset pœna medicinalis; sed mere vindicativa. Hinc non debet imponi ob peccata mere præterita, nisi agatur de suspensione et interdicto, quæ aliquando infliguntur per modum puræ pœnæ [2].

Q. 2. ***Quid in dubio circa materiæ gravitatem?***

R. In dubio circa materiæ gravitatem obligat præceptum Superioris censurantis; tunc enim possidet ejus potestas.

Idem dicendum ob eandem rationem, si dubium sit de *justitia causæ,* qua Superior movetur ad ferendam censuram: hinc cui mandatur hujus censuræ executio, eam exequi tenetur; quia ad inferiorem non causæ cognitio, sed executio pertinet. Quod valet licet privatim sciat talem esse innocentem; si tamen secundum allegata et probata talis non sit [3], ne scilicet ordo judicii pervertatur.

Q. 3. ***An censura possit esse injusta, sed valida?***

R. Si injustitia censuræ se teneat tantum ex parte excommunicantis, uti si censuram ferat ob verum crimen, sed ex odio, ex invidia, ex privata vindicta etc.; hæc servanda est et timenda: *sententia pastoris,* ait s. Gregorius Magnus, *sive justa sive injusta sit, timenda est* [4]. Sane tunc deficit solummodo in accidentali.

Si vero censura injusta sit, quia deficit *in substantialibus,* nullius est roboris. Si tamen in foro externo valida appareret, esset exterius servanda, ad scandalum vitandum ac judiciorum perturbationem.

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 7. n.* 38, ubi alia disputat.

2) Porro ad contumaciam constituendam sufficit contemptus interpretativus auctoritatis Ecclesiasticæ aliquid sub pœna præcipientis, qualem habere censetur qui scit quidem legis illius transgressioni adnexam esse censuram, sed eam nihilominus committit.

3) *C. Pastoralis de off. et potest. jud. deleg.*

4) Hom. 6. in Evang.

CAPUT QUINTUM

DE CENSURÆ FORMA, SEU DE MODIS ET SOLEMNITATIBUS IN CENSURA FERENDA

Q. 1. *Quotupliciter ferri potest censura?* [1]

R. Tripliciter: — 1 *per modum legis generalis;* — 2 *per modum pœnæ*, seu punitionis pecuiliaris; — 3 *per modum sententiæ judicialis.*

Q. 2. *An censuræ sit præmittenda monitio?*

R. Generatim censuræ *monitio* est præmittenda; cum enim censura sit pœna medicinalis, necessario supponit contumaciam: atqui nemo contumax dici potest, nisi fuerit de suo errore præmonitus — Confirmatur ex illis Evangelii verbis: *si Ecclesiam non audiverit, sit tibi sicut ethnicus et publicanus* [2]. Ergo coërcitio fieri debet *in non audientes*, id est *in contumaces.*

Hoc posito, dico: *vel* censura fertur per modum legis et statuti generalis: *vel* per modum pœnæ et punitionis peculiaris: *vel* per modum sententiæ judicialis.

Si 1, ipsa lex atque statutum est per se perpetua monitio. Non ergo alia requiritur ab ipsa lege ac statuto diversa; sed sufficit ut reus citetur, si forte aliquam sui facti excusationem habeat [3].

Si 2, redit quod dictum est, nempe censuram statim incurri; nam ea habet rationem puræ pœnæ.

Si 3, requiritur trina monitio canonica, vel *una* pro tribus, dummodo hæc *abbreviatio* enuntietur et tempus tribus monitionibus æquivalens concedatur, spatium nempe duorum dierum pro singula, ideoque dierum sex [4].

Sed (quæres) *qualisnam monitio ad censuram est præmittenda?*

Si censura feratur *per modum sententiæ*, ad validitatem utique aliqua requiritur monitio, sed quæcumque ea sit, sufficit; cum tunc sufficienter habeatur contumacia — Sed *ad liceitatem* requiritur etiam, ut scripto authentico feratur, et adnotatis persona, censura,

1) *V.* Benedictus xiv, *De Syn. Diœc. L.* x. *c.* 1 *n.* 7.

2) Matth. 18

3 Quod tamen necesse non est, si crimen adeo notorium sit, ut evidenter constet nullam defensionem posse reo adhuc remanere.

4) Sufficit v. g. si dicatur: *mandamus ut intra sex dies restituat, alias excommunicatur ipso facto;* tunc elapsis sex diebus sine restitutione, statim incurritur censura. Quod si periculum sit in mora, v. g. urgeret necessitas violentiam hic et nunc reprimendi, sufficeret una monitio, modo terminus designetur.

culpa, et copia infra mensem censurando exhibita, si petat. Neque ipsa ferri debet diebus feriatis, nisi contumacia sit admodum evidens [1].

Si vero feratur censura *per modum legis generali aut præcepti particularis*, minando alicui v. g. si tale agat, tunc ipsa lex vel præceptum solemnitatum locum tenet [2].

CAPUT SEXTUM

DE CAUSIS A CENSURA EXCUSANTIBUS.

Q. 1. *Quænam causæ excusant a censura?*

R. Solent adsignari: *ignorantia, metus, impotentia, consensus illius in cujus favorem censura lata est*, et *appellatio legitime interposita.*

1 *Ignorantia* tam *juris*, quam *facti*: id est *sive* ignoretur crimen esse prohibitum; *sive* ignoretur adesse censuram. Nam semper deesset contumacia et censuræ contemptus; voluntas enim non potest ferri in rem ignoratam. Quare certum est excusare ignorantiam sit *invincibilem* — Imo hoc currit etiamsi ignorantia sit *concomitans*; cum quis v. g. percutit Clericum ignorans esse Clericum, sed eo animo, ut adhuc percuteret, si sciret. Nam ille licet censuram contemneret, si sciret; actu tamen dici non potest, quod contemnat; cum ipse actu eam ignoret — Si vero ignorantia sit *graviter culpabilis* seu *crassa*, non excusat *generatim* a censura; quia hæc involvit summam negligentiam, et jam satis per eam Ecclesia contemnitur [3].

2 *Metus*: de hoc ait s. Alphonsus: « infertur valde probabiliter « cum Suarez, Palao, Bonacina, Salmanticensibus, Coninchio, etc. « quod metus gravis etiam excuset a censura, licet crimen super « quod inflicta est, sit vetitum lege divina (modo non peccetur in « contemptum legis); nam metus excusat a lege humana, uti humana « accepta [4] ».

3 *Impotentia* sive physica sit, sive moralis; quia ex regula juris: *nemo potest ad impossibilia obligari* — Hinc qui non habet unde restituat, vel non possit id agere sine gravi incommodo, non incurrit censuras latas in non restituentes.

1) *C. Cum medicinalis* 1 *de sent. excomm. in* 6; et *c. Final. de Feriis*.

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. L.* 7. *nn.* 52, *et seqq.* ubi late disserit.

3) Diximus *generatim*; aliter enim esset, si ad hanc incurrendam *expresse* requiratur scientia, uti si diceretur: *qui hoc fecerit scienter, consulto*; vel *qui præsumpserit ausu temerario violare*; tunc enim etiam ignorantia *crassa* seu *supina* a tali incurrenda censura excusat. Utrum autem in hoc casu excuset etiam ignorantia *affectata*, negant *communius*: quia hæc includit dolum formalem et æquivalet scientiæ.

4) *Homo Apost. Tr.* XIX. *n.* 8.

4 *Consensus illius, in cujus favorem censura lata est.* Casus esset si censura lata sit in debitorem, qui intra datum tempus debitum creditori non solvat, sed creditor ei prorogot tempus [1].

5 *Appellatio legitime interposita*; hæc enim devolvit causam ad Superiorem, et suspendit usum jurisdictionis in inferiore.

Sed ad hoc requiritur:

1 Ut adsit causa sufficiens; nam appellationis remedium (dicente Innocentio III) *non est ad defensionem iniquitatis, sed ad præsidium innocentiæ institutum.*

2 Ut fiat a judice inferiori ad Superiorem; neque enim quod majus est, coërcetur a minori.

3 Ut fiat ante illatam censuram; etenim re consummata, nullus est amplius consilio locus.

CAPUT SEPTIMUM

DE CENSURÆ CESSATIONE, SEU DE MODIS QUIBUS CENSURA DELETUR

Q. 1 *Quot modis censura deleri potest?*

R. Multipliciter: nempe *abrogatione, revocatione, cassatione, morte ferentis, morte censura irretiti, lapsu temporis,* et *absolutione.*

1 *Abrogatio censuræ* fit, cum lex nova vel legitima consuetudo revocat legem veterem, a qua censura illata erat — Abrogationis *effectus* non est, ut qui in censuram inciderit, statim incipiat ab eadem esse solutus; sed tantum ut si post legem abrogatam aliquid commiserit adversus ipsam, non amplius censuram incurrat.

2 *Revocatio* contingit in censura, quæ lata sit *per modum præcepti*, vel *per modum sententiæ.* Si v. g. Superior præceptum suum revocaverit, vel judex, causa melius perspecta, sententiam suam.

3 *Cassatio* fit auctoritate Superioris *in judicio appellationis.* In hoc differt ab ipsa revocatione, quod *revocatio* locum habeat extra judicium appellationis; *cassatio* vero in eo tantummodo.

4 *Morte ferentis* cessat censura, si sit ab homine. Sic v. g. si Prælatus sub censura alicui indixisset, ut se abstineret a certa aliqua re, si præcepto illo numquam violato, Prælatus moriatur vel etiam a jurisdictione suspendatur, aut ad aliam Ecclesiam transferatur, subditus post ejus mortem vel suspensionem aut translationem, etiamsi rem agat præcepto illo prohibitam, nullam censuram incurreret [2].

5 *Mors censura irretiti* intelligitur tantum de suspensione et

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 7, n.* 63. *et seqq.*

2) Ut dictum est supra *c.* 1. *q.* 3.

excommunicatione minori; non vero de interdicto et excommunicatione majori, quæ durat in privatione sepulturæ, suffragiorum etc.

6 *Lapsus temporis* censuram extinguit, si ad modum pœnæ ad tempus fuerit inflicta — Idem dicitur de censura *sub conditione*, quæ suum jam habuerit implementum, ut ipsa res patet per se.

7 Numeratur *absolutio*, quæ est *relaxatio pœnæ formis ab Ecclesia præscriptis peracta.*

Hæc adeo necessaria est, ut etiam præstita satisfactione et secuta emendatione (nisi interveniant causæ mox dictæ), adhuc censura maneat, quoadusque absolutio sequatur, uti patet ex hac n. 44 propositione ab Alexandro VII diris devota: *quoad forum conscientiæ, reo correpto ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.*

Q. 2. *Quot modis spectari potest absolutio a censura?*

R. Triplici modo: vel *ratione fori*, in quo conceditur; vel *ratione modi*, quo datur; vel *ratione personæ, cui, vel a qua tribuitur* 1.

1 *Ratione fori:* cum forum Ecclesiæ sit duplex *interius et exterius;* cumque censuræ absolutio in utroque habeat locum, duplex ideo est absolutio: alia ad forum *interius*, alia ad *exterius* pertinet.

2 *Ratione modi* est multiplex — Alia est *pura* et *simplex* — Alia *sub conditione* tam *de præterito*, v. g. *si jam satisfecisti, ego te absolvo;* quam *de præsenti* atque *futuro*, v. g. *si nunc satisfacias* vel *satisfacies in posterum* — Alia *ad cautelam*, qua si forte quis ligatus est censura, *ad cautelam* absolvitur in foro interno — Alia *ad reincidentiam*, quæ datur sub certo onere, quo non impleto, censura reviviscat — Alia *totalis*, qua censura ex integro tollitur tam in se, quam in omnibus suis effectibus — Alia *partialis*, qua non tolluntur, nisi effectus quidam partiales, v. g. privatio vocis activæ in electione canonica: et hæc est *absolutio improprie dicta.*

3 *Ratione personæ* considerari potest *vel* ex parte illius, qui eam elargitur; *vel* ex parte illius, qui eam in se recipit.

Qua in re hoc maxime requiritur, ut *absolvens* potestatem habeat censuram auferendi; et *absolvendus* nullo detineatur impedimento, quo quidem prohibeatur absolvi.

Q. 3. *Quinam a censuris absolvere possunt?*

R. 1: In ipso *mortis articulo* seu *periculo* quilibet Sacerdos etiam nondum approbatus ad confessiones excipiendas, imo etiam excommunicatus si alii desint, habet facultatem absolvendi a quibuscumque censuris, uti receptum est. Sane æquum est, ut omnis tunc reservatio

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *nn.* 116, *et seq.*

cesset, et omnibus modis juvetur moribundus; atque ideo ut ultima vitæ periodus nullam exceptionem admittat.

Exigenda tamen est ab infirmo (ut ipsa ratio suadet, et docent communissime [1]) promissio satisfaciendi parti læsæ, et se præsentandi Superiori, si convaluerit: nempe pro congrua pœnitentia ab eo suscipienda: secus reincidit in eandem censuram [2].

R. 2: Si vero non agatur de casu necessitatis, tunc distinguendum: vel sermo est de censuris *non reservatis*, vel *de reservatis*.

Si sermo sit de *censuris non reservatis*, quilibet Sacerdos approbatus absolvere potest, *nisi censuræ latæ sint ab homine per sententiam specialem; vel etiam a jure, sed in aliquam designatam communitatem*. Nam ita se habet Ecclesiæ universalis usus, ut docent communiter Concina, Roncaglia, Salmant., Tournely cum d. Thoma [3]: et colligitur ex ipso jure canonico [4] — Idque affirmatur tam pro foro interno, quam pro externo; cum in probabiliori sententia qui habet potestatem absolvendi in foro interno, possit id facere etiam extra confessionem; quia hæc a censuris absolutio magis externum forum respicit. Excipe tamen Episcopos, qui extra Sacramentum Pœnitentiæ nequeunt absolvere censuris Papalibus occultis, uti declaravit Gregorius XIII.

Diximus 1 *nisi latæ sint ab homine per sententiam specialem;* nam in hoc casu vim retinent, ut ille solus eas valeat solvere qui easdem intulit, vel ejus delegatus, vel superior [5].

Diximus 2 *vel etiam a jure, sed in aliquam designatam communitatem;* eo enim in casu nemo potest absolvere qui in illam jurisdictione non polleat; cum locus foro pœnitentiali non subjiciatur.

Si vero sit sermo de *censuris reservatis*, ne frustranea evadat hæc reservatio, dicendum est Sacerdotes etiam ad confessiones approbatos nullam habere *ex se* facultatem super censuras istas, nisi speciali mandato ad id deputentur. Ac ideo *id unum pœnitentibus persuadere nitantur*, verba sunt Tridentini, *ut ad Superiores et legitimos judices pro beneficio absolutionis accedant.*

Sed (quæres) *quinam sunt Superiores atque legitimi Judices, qui a censuris reservatis valent valide absolvere?*

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *nn.* 83, 91; *et l.* 6. *n.* 585.

2) *V.* Pavone, *La luce fra le tenebre nn.* 75, *et seqq.*

3) Suppl. q. 12. a. 1.

4) C. Nuper, 29 de sent. excom.

5) Nota: *per sententiam specialem;* etenim si censura sit quidem *ab homine*, sed per sententiam generalem absque ulla reservatione, est communissimum eas æquiparari censuris latis *a jure* non specialiter reservatis.

R. Generatim sunt ii omnes, qui possunt censuras inferre; nam per quas causas res nascitur, per easdem quoque dissolvitur.

Huic tamen principio generali *hæc specialia* subdimus:

1 *Episcopi omnes* possunt ex Tridentini decreto [1] absolvere subditos suos ab omnibus censuris summo Pontifici etiam post ipsum Tridentinum reservatis. Ita communius dicunt, dummodo contractæ sint per delictum occultum, neque fuerint ad forum contentiosum deductæ, et etiam ea suspensione et irregularitate *excepta, quæ oritur ex homicidio voluntario* [2].

2 Concessa facultate absolvendi a casibus Papalibus, non intelligitur simul concessa facultas absolvendi a *casibus in Bulla Cœnæ* expressis; quia in *generali concessione* non veniunt quæ Superior sibi specialiter reservavit, ut sunt casus illi [3].

3 Concessa facultate absolvendi etiam a casibus in Bulla *Cœnæ* expressis, non comprehenditur facultas absolvendi *ab hæresi* quamvis occulta, uti tradit Benedictus XIV in Bulla *Convocatis*. Si tamen causa ad forum Episcopi deducta sit et resipiscat hæreticus, poterit eum tunc absolvere, uti dicunt AA.

4 Vi juris communis potest Episcopus vel per se vel per alios absolvere in utroque foro ab omnibus omnino casibus reservatis *impeditos Romam adire*, ut communiter habentur senes, pueri, mulieres, pauperes, impuberes, simul vitam agentes etc. Et in hoc casu

1) Sess. 24. c. 6. de R.

2) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* xx. *n.* 36.

3) Celebris hæc Bulla antiquissima, de cujus origine certo non constat, ab immemorabili publicabatur Romæ singulis annis Feria v in *Cœna Domini;* ac propterea dicta fuit Bulla *Cœnæ*. Quæ tamen ex *Bouvier* nunquam fuit recepta in Hispania, neque in Germania, neque Venetiis, neque in Gallia.

Lata est propter tria, tum ut servetur *integritas fidei catholicæ;* tum *unio fidelium cum Christo* ejusque *Vicario*, tum *societas* inter ipsos fideles.

V. Bonacina, *T.* 3 *ejus Operum* — Duardus — Palaus. Qui omnes inter ceteros prædictam Bullam in extensum exponunt.

Casus in Bulla reservati his versibus contrahuntur, uti videre est penes Edmundum Voit, *De Pœnitentia*, *n.* 807:

Hæretici; a Papa appellans; cum fure pirata;
Augens Vectigal; vel Breve falsificans.
Hostibus Arma ferens; victum qui se amovet urbe;
Quos Papa aut pietas aut sua causa ciat.
Præsulibus gravis, ad laicum spectantia sacrum;
Prælati, Ecclesiæque usurpans jura; onus et qui
His statuit; capitis noscit eosque reos.
Sedis Apostolicæ terras quique occupet atrox:
Hos omnes Domini Cœnæ anathema ligat.

si impedimentum sit *perpetuum*, absoluti omnino remanent liberi. Si *temporaneum*, emitti debet (excepto impedimento ætatis puerilis) juramentum ab eo, qui absolvitur [1] de se quantocius Superiori præsentando sub pœna reincidentiæ [2].

5 Demum concessa facultate ab Episcopo absolvendi a casibus reservatis, non intelligitur de iis peccatis, quibus adnexa est *censura reservata*. Secus si talis concessio fiat a R. Pontifice; quia omnes casus Papales sunt reservati cum censura et propter censuram, si duo excipiantur, uti videbimus de Pœnitentia agendo.

Pariter facultas concessa in Jubilæo absolvendi ab omnibus reservatis intelligitur ex communi usu etiam a reservatis ab Episcopis [3].

Q. 4. *Quidnam requiritur in absolvendo a censura?*

R. Requiruntur *in absolvendo* a censura hæc tria communiter [4]:

1 Ut absolutionem *postulet: nisi gratiam absolutionis imploret non debet audiri, ne sententiam Ecclesiasticam contemnere videatur* [5].

2 Ut primum, si potest [6], *satisfaciat* parti læsæ, in cujus damnum commissum est crimen cum censura; attamen nisi pars remittat.

3 Ut si sermo sit de crimine prorsus enormi, v. g. de scandalosa Ecclesiæ violatione, gravi Clericorum percussione, ante absolutionem *juramentum* exhibeat de tali crimine amplius non patrando [7].

Q. 5. *An absens valeat absolvi a censura?*

R. *Affirmative*, absens valet absolvi; absolutio enim a censuris non est Sacramentum, sed mera relaxatio vinculi ab Ecclesia impositi, quæ potest etiam in absentes pronuntiari per nuntium, vel literam [8]. Non id tamen licet sine gravi causa, cum sit contra usum.

Q. 6. *An valida sit absolutio extorta per metum?*

R. Si metus ille *juste* incussus est, v. g. si absolutio extorta sit a judice, qui cessante contumacia, nolit absolvere, absolutio valida est; quia cogitur superior ad quod jam tenetur.

Si vero metus sit *injuste* incussus, absolutio illa erit invalida. Imo qui metum incutit, excommunicatione irretitur [9] — Pariter nulla est absolutio data ob falsam causam, quæ sit principalis.

1) Ex c. de cetero de sent. etc.

2) Neque impediti tenentur R. Pontificem per epistolam adire vel per procuratorem, cum nihil tale præscribatur — Quod autem ad Pœnitentiariam fiat recursus, non concludit; hoc enim privilegium est favorabile, quo nemo uti tenetur; vel etiam ad illam fit recursus ob temporarium impedimentum, ut eo cessante, obligatio minime reviviscat.

3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 7. n. 84., et seqq.*

4) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* xx, n. 14.

5) C. per tuas de sent. exc.

6) *C. Odoard. de solut. et C. 23 de Verb. sign.*

7) *C. de cetero; et C. ex tenore, de sent. excomm.*

8) De manifesta 2. q. 1.

9) Ex c. unic. de his, quæ vi in 6.

Q. 7. *Quænam est forma pro censuræ absolutione?*

R. Ad *valide* absolvendum nulla requiritur determinata verborum vel actuum externorum forma; cum in jure nihil determinetur usurpandum sub pœna nullitatis. Unde sufficit ut Superioris voluntas signo aliquo sensibili manifestetur, adeo ut alteri nota fiat.

Ad *licite* vero absolvendum in foro *interno* ista adhibetur forma in Sacramento Pœnitentiæ consueta: *absolvo te ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, et interdicti* In foro vero *externo* adhibetur forma in Rituali Romano descripta, quæ suo loco videri poterit.

CAPUT OCTAVUM

DE SINGULIS CENSURÆ SPECIEBUS

Q. *Quot sunt species censuræ?*

R. Juxta recentem Ecclesiæ disciplinam omnis censuræ species revocatur *ad excommunicationem, suspensionem et interdictum*. Id deducimus ab illo Innocentii III responso: *quærenti quid per censuram Ecclesiasticam debeat intelligi.... respondemus, quod per eam non solum interdicti, sed et suspensionis et excommunicationis sententia valet intelligi* [1].

Prima et secunda dicuntur *personales*, tertia censura *localis* [2].

Articulus I. — DE EXCOMMUNICATIONE [3]

Q. *Quid est excommunicatio?*

R. *Excommunicatio est censura, per quam ab Ecclesiæ communione aliquis separatur; sive bonis quæ inter fideles communia sunt vel ex parte vel ex toto privatur.*

Diximus *bonis quæ inter fideles communia sunt;* quia tam Lutheri quam Jansenistarum in Pseudosynodo Pistoriensi sedentium doctrina tradens *excommunicationem esse pœnam tantummodo externam, neque privare fidelem communibus spiritualibus Ecclesiæ orationibus,* damnata est ab Ecclesia Catholica, in Lutheranis a Leone X Bulla *Exurge,* in Jansenistis a Pio VI Bulla *Auctorem fidei;* cum enim sit pœna spiritualis, maxime spiritualia afficere debet.

Excommunicatio duplex est:

1) C. 20. de verb. signif.

2) Aliquando tamen excommunicatio et suspensio referuntur etiam ad *loca;* sicut et interdictum ad *personas.*

3) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *nn* 133, *et seqq.;* et *Homo Ap. Tr.* XIX. *nn.* 15 *et seqq.*

Una *major*, quæ semper intelligitur cum absolute fit mentio excommunicationis, et privat excommunicatum omni Ecclesiastica communione, sive omnibus bonis quæ inter fideles communia sunt.

Altera vero *minor*, quæ eundem privat dumtaxat usu passivo, seu receptione Sacramentorum.

§ I. — *De excommunicatione majori in genere*

Q. 1. *Quomodo distinguuntur excommunicatione majori irretiti?*

R. Distinguuntur in duas quasi classes: quarum *alia* complectitur eos qui dicuntur *non tolerati* et *vitandi;* altera eos complectitur quos vocant *toleratos et non vitandos.*

Veteri disciplina omnes excommunicati erant æque *vitandi* et *non tolerati.* Sed post *Extravagant.* Martini v, *Ad evitanda scandala*, hoc nomine non veniunt nisi qui *expresse et nominatim* excommunicati sunt atque uti tales denuntiati, necnon publici et notorii Clericorum aut Regularium percussores.

Ut autem quis dicatur *expresse et nominatim* excommunicatus et denuntiatus requiritur: — 1 ut ejus nomen expressum sit per verba aut signa indubitata, ita ut non possit cum alia persona confundi; — 2 ut publice etiam denuntietur sicuti talis, v. g. in Ecclesia, vel in alio loco publico juxta consuetudinem regionis.

Sed ceteri excommunicati (inquies) *numquamne erunt vitandi?*

Ex Juris dispositione *generatim* non tenemur eos vitare. Dicimus *generatim;* quia adsunt circumstantiæ peculiares, in quibus etiam isti vitandi sunt, si non ex juris dispositione, certe ex præcepto prudentiæ vel charitatis, quoties nempe eosdem non vitando adesset periculum scandali aut damni spiritualis, vel cum ex illorum fuga spes prudens oriretur eorum emendationis. Quæ omnia in hæreticis præsertim locum habere solent. Quare Apostolus inquiebat: *hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita* [1].

Quid (addes) *in dubio, utrum quis sit vitandus necne?*

Non tenemur eum vitâre; nam ex illo noto juris principio: *odia sunt restringenda, favores ampliandi* [2].

1) Tit 3.

2) Cum Pius vii celebri Bulla, *Quam memoranda* 10 jun. 1809 (quam refert Pacca, *Memorie storiche ecc.*) excommunicasset ipso facto qui usurpaverant civilem R. Ecclesiæ Principatum (quo quidem *divina providentia illam donatam voluit ad ejus dignitatem, atque ad liberum supremi Apostolatus exercitium tuendum*, ut ait Pius ix Encycl. 17 apr. 1848), illico dubitatum fuit, an essent vitandi, qui in contextu Bullæ indicabantur his verbis: *mandantes, fautores, consultores, adhærentes vel alii quicumque prædictorum executionem procurantes, vel per se ipsos exequentes.* Responsio

At (quæres) *ipse toleratus poteritne cum fidelibus communicare? Vel* ab ipsis fidelibus rogatur; *vel* non.

Si *non rogatur*, communicare non potest sine peccato neque in divinis neque in humanis; quia Martinus v facultatem communicandi concessit in favorem fidelium, non in gratiam excommunicati.

Si vero *rogatur* ab ipsis fidelibus, tunc non peccat cum iis communicando; eo ipso enim, quo facta fuit ab Ecclesia facultas communicandi cum excommunicato tolerato, indirecte indultum est etiam excommunicato, ut communicare valeat sine peccato, a quibus rogatur [1].

Hoc omne etiam de suspenso et interdicto valet, ita ut nos possimus cum ipsis communicare in iis, in quibus vi suspensionis et interdicti id vetitum non est. Nam Concilium Constantiense in Constitutione, *Ad Evitanda*, universe loquitur de quacumque censura [2].

Q. 2. *Quinam sunt effectus excommunicationis majoris?*

R. Octo sunt effectus majoris excommunicationis:

1 *Privatio activa* usus Sacramentorum, idest privatio facultatis ea conficiendi et ministrandi; — 2 *privatio passiva* ejusdem usus, idest privatio facultatis ea suscipiendi; — 3 *privatio* participationis publicorum suffragiorum et precum in Ecclesia communium: — 4 *privatio* usus divinorum officiorum; — 5 *privatio* communionis forensis atque civilis; — 6 *privatio* jurisdictionis; — 7 *privatio* sepulturæ

fuit negativa; quia nonnisi generatim ipsi designabantur, nec ullus eorum erat nominatim denuntiatus, neque ipse Napoleon, contra quem principaliter excommunicatio lata erat — *V. Correspondance Authent. de la Cour de Rome avec la France pag.* 129.

Et hic notamus: 1 etsi censura latæ sententiæ illico suum sortiatur effectum; aliquando tamen, si agitur de magna re, Pontifex eam incursam esse declarat, ac quasi de novo infligit. Quod tamen non est de necessitate; sed fit, ut sic magis terreantur homines et a malo arceantur.

2 Qui alicui facto jam consummato, cui censura adnexa est, subscribunt, non ideo censuram et ipsi incurrunt; nam, nisi aliud clare exprimatur, illa solummodo ii ligantur, qui efficaciter ad factum illud concurrerunt: et hoc sensu accipiuntur fautores, consultores, etc. qui una simul cum principali excommunicari solent.

Non est tamen dubitandum, quod tales laudatores ac subscriptores peccent, cum opus malum approbent. Et si forte primitus valeant excusari, putantes id sibi exemplo aliorum licere; cessat tamen hæc bona eorum fides, statim ac Ecclesia per suos Prælatos loquitur. Neque tunc amplius excusantur, sed eorum peccatum ex materiali in faciem Ecclesiæ fit formale, si admissum publice non corrigant. Sane actum esset de magisterio Ecclesiæ docentis, si quia tuto se egisse contendat; quia dictamen suæ conscientiæ secutus fuit: hoc est spiritum privatum velle sequi: hoc est protestantium placita adoptare.

1) Idque non modo *in humanis* negotiis licet, quod omnes fatentur; sed etiam *in divinis*, uti fert opinio probabilior. Neque enim facultas fidelibus concessa distinguit; sed universim data fuit, uti notant Sanchez, Sotus, Salmanticenses, etc.

2) *V.* Liguori, *Opus Mor. l. 7. n.* 140.

ecclesiasticæ; — 8 *inhabilitas* ad obtinenda Beneficia, Officia Ecclesiastica, et Rescripta [1].

Q. 3. *An excommunicatus valide Sacramenta conficiat et ministret?*

R. *Ad validam* confectionem atque administrationem quod attinet Sacramentorum, excommunicatus sive toleratus sive non, ea valide conficit atque ministrat; nam ubi omnia ad Sacramentum necessaria concurrunt, nequit Ecclesia illud invalidare.

Excipitur tamen *Sacramentum Pœnitentiæ* pro excommunicato vitando. Certum est enim ab excommunicato *vitando* invalide hoc Sacramentum administrari extra casum necessitatis; cum tunc requiratur potestas non tantum Ordinis, sed etiam jurisdictionis, qua excommunicatus vitandus caret ex Ecclesiæ præscripto extra prædictum casum.

Quæres: *an etiam licite ea conficiat et ministret?* — Quoad *licitatem* distinguendum est inter *toleratum* et *non toleratum*.

Toleratus potest utique *licite* Sacramenta conficere, et administrare, quotiescumque a fidelibus expostuletur (ex dictis supra q. 1). Imo docent complures eundem posse etiam probabiliter celebrare, tametsi non expostuletur, si dies festus occurat, neque alius adsit Sacerdos qui Missam valeat pro populo celebrare; nam tunc juste præsumitur populus Missam petere ad implendum præceptum.

At *non toleratus* nequit ne rogatus quidem Sacramenta conficere aut ministrare; quia omnis cum fidelibus communicatio expresse interdicta est a jure.

Excipe si in ea circumstantia constituatur, in qua non administrans grave sit passurus incommodum; v. g. jacturam bonorum, cum Ecclesiæ præcepta non obligent cum gravi incommodo — Item bene potest Viaticum et Extremam Unctionem administrare infirmo, quando

1) Si tot sint ac ita graves excommunicationis effectus, certe illam irridere non possunt qui sunt ex animo catholici. Qui sane renuit Ecclesiæ Præsulibus se subdere, neque Ecclesiæ bonis frui meretur; sed merito haberi potest ut ethnicus, ac publicanus — Excommunicatio nullam corpori coactionem infert; quid inde? animam ligat. Quanquam et in hoc mundo censurarum contemptores sæpe punit Deus.

Ait Salzano, *Storia Eccl. Lib. ult.* « Avea già detto Napoleone nell'eccesso della sua superbia, che la scomunica del Papa non avrebbe potuto far cadere le bajonette dalle mani dei suoi soldati. Ma non si accorse l'indomito che con Dio non si burla: e guai a colui il quale se la prende colla Chiesa e maltratta i ministri del Santuario. La campagna di Russia gli fu micidiale; il gelo, il freddo, il ghiaccio fecero cader le bajonette dalle mani dei suoi soldati, e Dio si servì degli elementi per ischiacciar quel superbo, di cui erasi servito come d'istrumento per punire i popoli nei giorni del suo furore. Una notte sola consunse ventimila cavalli, e quattrocentomila combattenti furono spenti senza potere sguainar la spada, caso unico nella storia dei tempi ».

iste nequeat aliud Sacramentum ob infirmitatis suæ indolem suscipere; quia forte illis potest infirmus omnino indigere. Sane proximus in extremis constitutus omni, quo fieri potest modo, juvandus est.

Hic autem notandum est, quod excommunicatus illicite Sacramenta ministrans incurrit irregularitatem sive sit vitandus sive non. Nam Martinus v declarat irregularem quemlibet constitutum *in Sacris*, qui post *excommunicationem præsumpserit quasi in officio suo agere sicut prius* — Quod vero pertinet ad Baptismum et Nuptiarum benedictionem, irregularitas non tenet si privatim tantummodo id agat; tunc enim non est proprie *officium suum* exercere.

Quid vero (quæres) *de illo dicendum est, qui a vitando Sacramenta recipit?* — Si id agat sine necessitate, peccat graviter, cum transgrediatur præceptum grave, et jure incurrit etiam in excommunicationem minorem.

Qui vero suscipit Ordinem ab Episcopo *vitando*, incurrit suspensionem ab illius exercitio [1].

Q. 4. *An excommunicatus possit Sacramenta suscipere?*

R. Si sermo sit de valida susceptione, certum est excommunicatum sive *toleratum* sive *non toleratum* valide omnia Sacramenta saltem quoad substantiam suscipere, excepto Sacramento Pœnitentiæ. Imo *verius* ne isto quidem excepto, si adsit ignorantia inculpabilis, nec cetera desint requisita in excommunicato; cum ex una parte non sit indispositus ob suam ignorantiam, et ex altera nequeat Ecclesia directe inhabiles reddere ad Sacramenta eos, qui jure divino habiles sunt.

Si vero quæratur de licitate, dicimus cuilibet excommunicato sive *vitando* sive *non*, nefas esse Sacramenta suscipere, nisi eum excuset ignorantia invincibilis, vel metus gravis, qui non sit incussus in contemptum censuræ. Alioquin frustraretur Ecclesiæ lex in re gravi.

Quid (quæres) *si Minister Sacramentum conferat excommunicato?*

Si minister confert Sacramentum excommunicato vitando, peccat graviter; quia communicat in divinis cum indigno, et incurrit interdictum ab ingressu Ecclesiæ et excommunicationem minorem, imo aliquando etiam majorem [2].

Si vero conferat excommunicato non vitando, peccabit quidem contra *præceptum divinum*, quod prohibet Sacramenta indignis ministrari [3]. Non tamen *contra legem Ecclesiasticam*; quia hæc in

1) C. cum illorum § fin. de sent. excom. 2) *V.* infra § 3. *q.* 3.

3) Res per se loquitur: qui in excommunicationem incidit, ideo est quia Ecclesiam non voluit audire; sed qui Ecclesiam non audit, ex Christi verbis, est habendus ut ethnicus ac publicanus. At nunquid poterit ethnico sacramentum rite ministrari?

probabiliori sententia non impedit communicationem cum excommunicato *tolerato*, neque etiam in *divinis*.

Hinc probabiliter infertur licere administrare Sacramenta excommunicato, quando est in bona fide; quia tunc ipse in conscientia maculatus non est.

Quid (dices) *si sit dubium, an quis absolutionem jam sit consecutus, necne?* — Sacramentum fas erit ei administrare si petat, maxime si ipse affirmet se fuisse absolutum; quia non est præsumendus velle de novo delinquere. Ita Croix, Navarrus, Salmanticenses, Suarez, aliique [1].

Q. 5. *An possint fieri suffragia et preces pro excommunicatis?*

R. *Vel* sermo est de suffragiis et precibus, quæ fiunt a privatis etiam in loco publico; *vel* sermo est de suffragiis et precibus Ecclesiæ communibus.

Si 1, privatus quilibet certe potest pro excommunicatis orare etiam in Ecclesia et loco publico: imo Sacerdos uti persona privata potest etiam pro iis Sacrum offerre, vel eorum in specie meminisse in *Memento:* ita s. Thomas. Ratio est, quia lex loquitur tantum de suffragiis communibus.

Si 2, tunc si agitur de excommunicato *vitando*, nefas omnino est pro eo publice orare, vel communia suffragia exhibere; quia Ecclesia prohibet talem cum illo communicationem, quamdiu vinculo censuræ non fuerit solutus. Si vero agatur de *non vitando*, est *probabile* licere pro eo offerre sacrificia, exhibere suffragia, et communes in Ecclesia preces effundere; leges enim favorabiles cum omni amplitudine accipiendæ sunt [2].

Q. 6. *An excommunicatus possit divinis Officiis interesse?*

Nota. Per *Officia divina* hic intelliguntur: — 1 Sacrificium

Necesse ergo est, ut primum se retractet a sua pervicacia: vel privatim, si ejus delictum occultum sit; vel publice, si delictum fuerit publicum.

Neque sufficit protestari, se velle catholice mori; Ecclesiæ non verbis tantum, sed maxime operibus obtemperandum est: unde quando Ecclesia aperte loquitur, absoluta et absque ulla conditione submissio nostra sit oportet. — Neque etiam faceret, si quis protestaretur, se omnia peccata sua confessum fuisse, ideoque suo muneri satisfecisse; nam confessio est de foro interno, et nemo potest vel debet scire quid in confessione actum sit. Sed quoad alia Ecclesiæ Sacramenta res est de foro externo; hinc si publico censura nota est, publico debet esse nota retractatio, ne dicatur indignis ac contumacibus Sacramenta ministrari.

1) Excipe, nisi certioratio sit aliunde necessaria ad populi persuasionem vinciendam.

2) Dum ergo Ecclesia fidelibus facit facultatem communicandi cum excommunicatis *non vitandis*, concedere etiam dicenda est communes et publicas pro iisdem orationes; communicatio enim id etiam importat.

Missæ; — 2 oratio publica; — 3 processio; — 4 cantus Horarum; — 5 cetera munia Ordini Clericali inhærentia, quæ fiunt solemniter, *excepta auditione concionis sacræ, et usu Sacramentalium.* Hoc posito:

R. Excommunicatus prohibetur sub mortali his interesse; quia censura privatur eorundem usu, nisi eum excuset ignorantia vel necessitas vitandi scandali — Unde excommunicatus si Sacrum faciat, et excommunicationis recordetur, tenetur illico ipsam Missam interrumpere (si tamen nondum consecraverit; quia tunc debet continuare sacrificium, ne illud faciat mutilum).

Diximus 1: *excepta auditione concionis;* nam eam potest audire, cum in hoc nulla sit communicatio proprie dicta. Sed non potest per se eam peragere, nisi sit toleratus et ab aliis requiratur, vel ad hoc per se obligetur ex officio; quia tunc requiri præsumitur.

2 *Et usu excepto Sacramentalium;* nam ista licet summam venerationem et reverentiam mereantur; inter Officia tamen divina non recensentur. Unde excommunicato non prohibetur eorum usus, non quidem ut participet fructum, quem producunt ex benedictione Ecclesiæ; sed tantum, ut ea veneretur [1].

Q. 7. *An obligatus ad Horas per excommunicationem liberetur?*

R. Negative: ab Horis non liberatur; nam *nemo debet reportare commodum a propria iniquitate.*

Eas tamen recitando non debet dicere: *Dominus vobiscum*, sed tantummodo: *Domine exaudi orationem meam*; quia illa formula importat quandam salutationem ad populum. Secus venialiter peccaret. Sunt tamen qui censent, eum omnino non peccare etiam illam salutationem usurpando, si tamen solus recitet; quia tunc est tantum privata oratio, ut ajunt, pro aliis.

Imo Horas privatim recitare cum aliis non videtur, nisi *veniale* pro ipso excommunicato *vitando*. Quia licet iste prohibeatur cum aliis communicare etiam in oratione privata; attamen secluso scandali periculo atque Ecclesiæ contemptu, non censetur materia gravis socium sibi assumere ad recitandum privatim Officium vel Rosarium vel preces hujusmodi [2].

1) Imo neque eidem prohibetur Ecclesiæ ingressus ad orandum private, quando divina Officia non celebrantur.

Poterit etiam ingredi cum recitantur Officia divina, dummodo id fiat justa de causa, quæ communionem *in divinis* minime importet cum fidelibus, v. g. ut satellitum manus effugiat.

2) Diximus *pro vitando;* nam si agatur de *non vitando*, ex dictis nullo modo peccat, si iste recitet cum alio, a quo sit requisitus.

Q. 8. *An possit Sacerdos Sacra peragere, et fideles sacris interesse una cum excommunicato?*

R. *Affirmative*, si excommunicatus sit *toleratus*; quia tunc ipsis permittitur cum tali excommunicato communicare.

Si vero excommunicatus sit *vitandus*, hoc nefas est ob rationem contrariam. Hinc qui assistit eidem Missæ, quam audit talis excommunicatus, incurrit minorem excommunicationem, et probabilius peccat mortaliter; quia audientes simul conveniunt in Missa in una oblatione.

Sed (dices) *quid ergo agendum erit, si adsit talis excommunicatus vitandus in templo?*

Si monitus non velit egredi, tenentur Clerici eum (tametsi Ordine esset Sacerdotali insignitus) expellere si possunt. Si non possunt. Divina Officia omnino cessabunt: videlicet Sacerdos, si Missam celebrat, abrumpat ex templo, Canone nondum inchoato. Si Canonem inchoaverit, poterit (ceteris abeuntibus) Sacrum perficere, vel in aliorum sententia æque probabili illud adhuc abrumpere. Si vero jam consecraverit, solo ibi manente Ministro, pergat usque ad communionem inclusive, et alia perficiat vel in Sacrario vel in alio loco decenti; quia integritas Sacrificii est de jure Divino, ideoque anteponenda Ecclesiastico juri.

Porro *excommunicatus* nolens ad Sacerdotis monitionem ab Ecclesia egredi incurrit excommunicationem Papæ reservatam. Idem dicendum de *interdictis denuntiatis*, et de omnibus qui *impediunt*, quominus illi egrediantur [1].

Q. 9. *Quid de privatione communionis forensis et civilis?*

R. Privatio *communionis forensis* in eo consistit, quod excommunicatus nequeat esse *judex*, *scriba*, *testis*, *advocatus*, *procurator*; atque reo convento facultas semper erit in judicio eum repellendi, etiamsi non *sit vitandus*. Imo judex si sit excommunicatus vitandus, privatur etiam jurisdictione, et idcirco ejus sententia prorsus erit invalida. Insuper excommunicatus nequit esse neque *tutor* neque *executor testamentarius* (si repellatur a parte cujus interest), neque *licite* inire *contractus*, neque testari; *valide* tamen potest [2].

Privatio *communionis civilis* importat prohibitionem *communicandi cum fidelibus etiam in civilibus*, ita ut nec excommunicatus cum aliis; et si sit vitandus, nec alii cum ipso communicare valeant [3].

Q. 10. *Quid de privatione jurisdictionis, et sepulturæ ecclesiasticæ?*

1) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 7. *nn.* 175, *et seqq.*

2) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 7. *n.* 184.

3) Quomodo autem habeatur hæc communicatio, v. infra § 1. q. 1.

R. Ad 1: Excommunicatus *vitandus* privatur *usu jurisdictionis*, si quam antea habebat. Unde valide nequit *eligere* neque *præsentare* ad Beneficium, tanto minus illud *conferre*, neque *leges condere*, aut *sententias dare*: quæ si perageret, nulla prorsus essent.

Diximus *excommunicatus vitandus*; quia si talis non esset, peccaret quidem *graviter*, si in re *gravi* jurisdictionem exerceret absque necessitate; sed *valide* tamen ageret, cum nullibi id invalidetur.

R. Ad 2: Excommunicatus privatur a jure *sepultura Ecclesiastica*, ita ut nequeat in loco sacro ejus cadaver tumulari [1]: et si contrarium fiat, erui omnino debeat (si adhuc possit), et locus sacer reconciliari, si ille erat vitandus. Excipe nisi decessisset cum signis pœnitentiæ, quo in casu absolvendus est, si pro eo veniam petant hæredes.

Ex Clementina de *sepulchris* excommunicantur *sepelientes*: sub quo tamen nomine non intelliguntur comitantes, Clerici canentes, et ceteri partem ad funera habentes, licet omnes graviter peccent [2].

Q. 11. *Quid de inhabilitate ad Beneficia, Officia ac Rescripta?*

R. Ad 1: Ad *Beneficia* quod attinet, dicimus excommunicatum sive vitandus sit sive non, fieri prorsus *inhabilem* ad Beneficia Ecclesiastica obtinenda: nam *Beneficium datur propter Officium*. Atqui excommunicatus sive vitandus sit sive non, inhabilis est Officio. Unus excipitur casus ex Concilio Constantiensi, et est cum Officium Beneficio inhærens exercendum sit in gratiam et commodum ipsius collatoris petentis communionem cum excommunicato *non vitando* circa officia beneficii ipsius [3].

Diximus: 1 *fieri prorsus inhabilem*: unde *communius* docent id quoque locum habere in illo, qui invincibiliter ignorat se esse excommunicatum; quia ignorantia tollit culpam, non inhabilitatem, nisi collatio fiat a superiore cum absolutione *ad cautelam*, ut solet fieri.

2 *Ad Beneficia obtinenda*; obtentis enim non privat excommunicatio, nisi in casu hæresis.

1) Contingere autem potest, ut quis Sacramentis fuerit privatus, non tamen Ecclesiastica sepultura, ut si v. g. excommunicatus in ultimo vitæ suæ puncto se ex corde retraciet, nec amplius fiat locus administrationi Sacramentorum.

2) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 7. *nn.* 186, *et seqq.*

3) Extra hunc casum omnis Beneficii collatio, electio, præsentatio et institutio facta in favorem ejus, qui actu excommunicatione majori illaqueatur, nulla est et invalida — Imo conferentes ipsi graviter peccant, et præter excommunicationem minorem incurrunt etiam in suspensionem a collatione, nisi sit ipse summus Pontifex, qui scienter Beneficium conferat excommunicato; vel in ejus concessione adsit clausula absolutionis a censura ad effectum valide consequendi (adhuc tamen excepta hæresi, quæ non comprehenditur sub generali absolutione).

3 *In favorem ejus, qui actu excommunicatione majori illaqueatur;* quia si ante illatam censuram facta fuerit præsentatio et electio, valida tunc est, et valida erit etiam Beneficii acceptatio et possessio, etiamsi tempore illius acceptationis et possessionis excommunicatio existat [1]. Quia nempe tam acceptatio, quam possessio sunt actus privati; non vero actus jurisdictionis [2].

R. Ad 2: Quod dictum est de Beneficiis, idem communiter dicunt de *Officiis Ecclesiasticis*, id est de collatione et receptione dignitatum, quibus aliqua inhæreat jurisdictio.

R. Ad 3: Excommunicatus fit etiam ineptus ad obtinenda quæcumque *Rescripta* tam *gratiæ* quam *justitiæ*, ita ut quidquid fuerit impetratum, ipso jure nullum extet, atque invalidum [3].

Quomodo (quæres) *se gerere debet circa fructus sui Beneficii?*

Vel ipse excommunicatus fuit ante Beneficii receptionem, *vel* post.

Si 1, non potest suos facere fructus perceptos tempore excommunicationis, etiamsi postea absolvatur et rite Beneficium obtineat. Quia nec *valide* nec *licite* illud obtinebat: excepto casu, quo Beneficii onera implevisset vel *per* se vel *per alium.*

Si 2, debebit quidem fructus Beneficii restituere, sed non ante sententiam judicis, si per se vel per alium onera ejusdem impleverit. Pœnæ enim requirentes actionem ex parte delinquentis indigent semper sententia judicis saltem declaratoria [4].

Q. 12. *An excommunicatus teneatur curare absolutionem ad implendum præceptum Missæ, Confessionis et Communionis?*

R. Quoad *Missam* negant communiter, excommunicatum teneri obstaculum amovere, ut eam audiat, nisi agatur de impedimento levi; quia nemo tenetur ad impedimenta extraordinaria auferenda, ut se habilem reddat ad tale præceptum Ecclesiasticum adimplendum, quod quidem non obligat cum incommodo gravi.

Secus tamen dicunt quoad *Confessionem* et *Communionem;* cum *radicaliter* hoc sit unum ex præceptis divinis, erga quæ tenemur tollere impedimenta omnia quoad possumus.

1) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7, *nn.* 179, *et seqq.*

2) Quid vero (dices) si ex adverso quis esset excommunicatus tempore præsentationis, et tempore acceptationis sit absolutus? Distinguere oportet: si non constat quod collator sciens et volens perseverat in prima sua voluntate, nova collatio requiritur; nam possidet nullitas. Si constat, *probabile* existimant Salmanticenses eamdem minime requiri; censetur enim virtualiter de novo ipsa repræsentatio fieri.

3) Ex c. dilectus 26 de rescriptis.

4) Hac vero declaratione data, tenetur restituere, nisi ipse sibi jam fructus applicasset utpote vere pauperi.

Ceterum qui *per annum* animo pertinaci et cum potestatis contemptu perseverat in eadem excommunicatione, sive ut jura loquuntur, *insordescit*, fit suspectus de hæresi [1]; et contra eum uti talem procedi potest. Quod explicant Auctores etiam de aliis censuris [2].

§ II. — *De excommunicatione majori* in particulari

Jure ecclesiastico universali multæ habentur excommunicationes *latæ*, quarum *aliæ* nulli; *aliæ* Episcopo; *aliæ* Pontifici reservantur, ut videre est penes s. Alphonsum 3. Nobis principaliores adnotare satis erit.

N. 1. — *Excommunicationes nulli reservatæ*

1 In extorquentem absolutionem a censuris; *c. de his quæ vi in* 6.
2 In contrahentes intra gradus prohibitos; *Clem. unic. de consang.*
3 In occupantes bona Ecclesiæ vacantis; *c. Gener. de elect. in* 6.
4 In mandantes occisionem alicujus Christifidelis; *c. de hom. in* 6.
5 In Clericos in dignitate, nec non in Sacerdotes sine licentia docentes legem vel medicinam; *c. fin. de Cler. etc.*
6 In Sacerdotes præfecturas laicales suscipientes, *c. Clerici eodem.*
7 In Clericos alienantes vel locantes ultra triennium bona Ecclesiæ; *Extr. Ambitiosæ de rebus Eccl. non alienandis.*
8 In ficte renuntiantes aut commutantes beneficia; *Pius* v.
9 In raptores mulierum, et cooperantes; *Tridentinum, sess.* 24, *c.* 6.
10 In docentes non esse necessariam confessionem ante sumptionem Eucharistiæ; *Tridentinum, sess.* 13, *can.* XI.
11 In ingredientes monasteria Monialium sine licentia in scriptis; *Tridentinum, sess.* 25, *c.* 5 *de Reg.*
12 In impedientes sine justa causa sanctam voluntatem mulierum accipiendi velum vel emittendi votum; *Tridentinum, sess.* 25, *c.* 18.
13 In cogentes (idem de cooperantibus) quamcumque mulierem invitam, præterquam in casibus a jure expressis, ad ingrediendum monasterium vel ad suscipiendum habitum Religionis, vel ad emittendam professionem; *Tridentinum, sess.* 24, *c.* 9.

N. 2 — *Excommunicationes Episcopo reservatæ*

1 In eum, qui leviter percutit Clericum; *c. pervenit de sent. excom.*
2 In eos, qui absoluti a censura (per Episcopum reservata) in periculo mortis a non habente facultatem, non se præsentant superiori postquam convalueriut; *c. eos, qui de sent. excomm.*

1) Trident. *sess.* 25. *c.* 5. 2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *n.* 157.
3) *Opus Mor. l.* 7. *n.* 208, *et seqq.*; et *Hom. Ap. Tr.* XIX. *nn.* 28, *et seqq.*

3 In eos, qui procurant abortus fœtus animati, effectu secuto; *Bulla Sedes Apostolica Gregorii* XIV 31 *maii* 1591.

4 In eos, qui communicant in eodem crimine cum excommunicatis ab Episcopo; *c. nuper* 29, *et* 55 *de sent. excomm.*

5 In eos, contra quos Episcopus tulit talem sibi reservatam censuram, ut patet.

6 In incidentes in casus papales publicos, si perpetuo impediantur Romam adire pro absolutione; *c. de cetero de sent. excom.*

7 In incidentes in casus papales occultos (qui sint extra Bullam Cœnæ; nam hi sunt specialiter reservati). Patet ex hoc Tridentini Decreto, *sess.* 24, *cap.* 6 *d. R.*: *liceat Episcopis in irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus* 1, *excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario, et exceptis aliis deductis a forum contentiosum, dispensare; et in quibuscumque casibus occultis etiam Sedi Apostolicæ reservatis, delinquentes quoscumque sibi subditos, in Diœcesi sua per se ipsos aut Vicarium ad id specialiter deputandum, in foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutari. Idem et in hæresis crimine in eodem foro conscientiæ eis tantum, non eorum Vicariis sit permissum* 2.

N. 3 — *Excommunicationes Pontifici reservatæ* 3

Contra Clericos, ac Religiosos.

1 In concionantes de tempore judicii novissimi contra sensum Sanctorum Patrum; *Extr. Viam de r. in* 6.

2 In Parochos omnes non implentes juramentum de residentia; *Extra Viam de r. in* 6.

3 In Religiosos, qui prætextu privilegiorum absolvunt a casibus Episcopo reservatis; *Decr. S. Congreg.*

4 In Moniales exeuntes claustra sine licentia obtenta; *Pius* V.

5 In Religiosos, qui sine licentia Viaticum vel Extremum Unctionem ministrare vel Matrimonium solemnizare præsumunt; *Clem.* 1 *de priv.*

6 In absolventes a casibus Bullæ Cœnæ; *Clemens* VIII.

1) Quoad dispensationem super irregulariter hæc notentur: « Sacra Congregatio, ita *Fagnanus*, censuit, quando delictum ex quo provenit irregularitas, est pubblicum, quamvis actus ille, quo interveniente, irregularitas incurritur, occultus sit, Episcopum dispensare non posse: veluti si Sacerdos publice excommunicatus vel notorie simoniacus occulte missam celebraverit. Quod si delictum occultum est, ut puta excommunicatio, actus vero missam celebrandi ex quo irregularitas incurritur, publicus, posse nihilominus Episcopum ab omni irregularitate absolvere *ex c.* 6. *sess.* 24 *de R.* ».

2) Ubi viget Concilium Provinciale Romanum sub Benedicto XIII celeb. est etiam lata excommunicatio Episcopo reservata in medicos, qui post trinam infirmi visitationem a cura infirmi non abstineant, usque dum ipse Pœnitentiam susceperit (*tit.* 23. *c.* 1).

3) *V.* etiam Tract. *de Pœnit.* ubi *de casuum reservatione.*

7 In Confessarios absolventes complicem peccati turpis; *Benedictus* XIV.
8 In impugnantes concionando Montes pietatis; *Leo Papa* X.

Contra omnes in generali 1).

1 In hæreticos, eorumque fautores. Item in scienter retinentes, legentes, imprimentes et defendentes libros hæreticorum de religione tractantes vel hæresim continentes. Item in schismaticos, et apostatas. Item in appellantes ad futurum Concilium ab ordinationibus Pontificis, et in ipsorum fautores; *Bulla Cœnæ.*
2 In surripientes bona Christianorum naufragantium; *Bulla Cœnæ.*
3 In falsificatores literarum Apostolicarum; *Bulla Cœnæ.*
4 In vexantes Romipetas devotionis causa; *Bulla Cœnæ.*
5 In vexantes Episcopos, Legatos, vel Nuntios in suis Diœcesibus. Item in recurrentes ad potestatem laicalem a decretis judicis ecclesiastici. Item in trahentes causas civiles Ecclesiasticorum ad tribunal laicale. *Bulla Cœnæ.*
6 In incendiarios ab homine excommunicatos, et denuntiatos; *c. Tua nos de sent. excomm.*
7 In effringentes et spoliantes Ecclesias, vel etiam occupantes bona loci pii: c. *conquæsti eod.*
8 In communicantes eodem crimine eum jam excommunicatis ab ipso Papa; *c. nuper eod.*
9 In vexantes censurantes; *c. Quicumq. de sent. exc. in* 6.
10 In usurpantes bona Ecclesiastica, vel usurpata recipientes; *Tridentinum, sess.* 22, *c.* 11 *de R.*
11 In violantes interdictum Papale; *Extr. Etsi de pœn.* Item in violantes interdictum modis prohibitis; *Clem. Gravis de sent. exc. in* 6.
12 In simoniacos reales circa Ordinem vel Beneficium; *Extr.* 2 *eod.*
13 In simoniacos confidentiales; *Pius* IV, *et Pius* V.
14 In duellantes ac cooperatores; *Benedictus* XIV.
15 In docentes aut sustinentes propositiones damnatas; *Decr. S. Congr.*
16 In eos, qui alterutram opinionem de Conceptione B. V. M. damnant de mortali vel hæresi. Item in eos, qui in concionibus, aliisque publicis

1) Diximus *omnes;* igitur et quacumque fulgenti dignitate præditos; ubi enim lex non excipit, nullus excluditur. Hinc Clemens XIII et Bullam *Cœnæ* et ceteras Constitutiones ac Conciliorum statuta renovans Bulla *Pastoralis R. Pontificis* anno 1759, omnes includit; et addit: *nullus per alium, quam per R. Pontificem, nisi in mortis articulo constitutus (nec etiam tunc nisi de stando Ecclesiæ mandatis et satisfaciendo cautione præstita) absolvi possit, etiam prætextu cujusvis facultatis et indultorum quibuscumque personis Ecclesiasticis..., nec non laicis etiam imperiali, regali et alia mundana excellentia fulgentibus.... concessorum etc.*

Et Pius VII cum Napoleonem excommunicavit (ut quoad posset hanc gravissimam pœnam temperaret, nec illum vitandum faceret) illum non nominavit expresse — *V. De Immunitate Ecclesiast.* Taurini 1850 — Bonacina, In Bull. *Cœnæ*, disp. I. q. 1. pun. IV.

actionibus asserunt B. V. Mariam concepta fuisse in originali peccato; *Sixtus* IV, *Pius* V, *Paulus* V, *Gregorius* XV *et Alexander* VII. 1.

17 In perseverantes per annum in excommunicatione lata a Delegato Papæ; *c. quærenti de off. del.*

18 In ingredientes septa monasteriorum monialium prætextu licentiarum; *Gregorius Papa* XIII.

19 In violantes clausuram monialium aut religiosorum ad malum finem (nempe libidinosum); *Decr. S. C. jussu Clementis* VIII.

20 In fœminas ingredientes clausuram religiosorum; *Benedictus* XIV.

21 In defendentes praxim interrogandi nomen complicis in Sacramentali Confessione; *Benedictus Papa* XIV.

22 In absolutos ab excommunicatione sub conditione, si eam postea non adimpleant; *c. eos, qui etc.*

1) Clarius res tota discutitur a S. Alphonso, *Hom. Ap. Tr.* XIX. *n.* 31: « Loquendo de Conceptione divinæ Matris, juvat hic meminisse quinque Bullas circa hoc punctum emanatas.

1. Sixtus IV in *Extrav. Grave nimis, de Rel. et ven. SS.* anno 1480, imposuit ipso facto excommunicationem reservatam in eum, qui damnat hæresis, aut peccati mortalis alterutram sententiam, quæ asserit, aut negat B. Virginem conceptam fuisse sine culpa originali: et etiam in eum qui pro veris habet, aut ut veros legit libros qui affirmant SS. Virginem in peccato conceptam fuisse: et contra præcepit ut in festo Conceptionis B. V. recitaretur Officium Nativitatis suæ, mutato verbo *Nativitatis* in *Conceptionis*.

2. S. Pius V in Bulla 111. *Super speculam* an. 1570 prohibuit disputare palam, ubi adsunt viri et mulieres, aut scribere vernacula lingua de tali quæstione, sub pœna suspensionis a *Divinis*, reservatæ, *ipso jure etc.* Dumtaxat permisit doctis disputare in academiis, quin uti erroneam alterutram damnarent sententiam.

3 Paulus V, in Bulla 97, an. 1617, prohibuit sub iisdem pœnis a S. Pio latis affirmare in aliquo publico actu beatam Virginem fuisse in peccato conceptam. Contra sub iisdem censuris et pœnis prohibuit defendentibus sententiam piam impugnare, et tractare de opposita opinione, dicendo: *aliam opinionem non impugnent, nec de ea aliquo modo agant seu tractent.*

4. Gregorius XV in Bulla 20, an. 1622, prohibuit nihilominus tam publice, quam privatim assereretur Conceptio B. Mariæ fuisse facta in peccato; concessit tantum dd. Ordinis Prædicatorum, ut privatim colloquia inter se habere possent, de tali materia disserendo.

5. Denique Alexander VII, an. 1661 in Bulla *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* primo declarat piam sententiam de Conceptione sine labe a primo instanti B. Mariæ, late longeque promulgatam fuisse, *ita ut accedentibus quoque plerisque celebrioribus Academiis ad hanc sententiam, jam fere omnes Catholici eam complectantur.* Deinde sub iisdem censuris et pœnis renovat decreta prædecessorum et præcipit ut illa observentur in favorem festi, et cultus Conceptionis B. Virginis juxta piam sententiam. Et præter pœnas latas a Sixto IV privat facultate concionandi, docendi, voce activa, et passiva, qui in dubium revocaret, aut in alio sensu interpretaretur, sive voce, sive in scriptis (declarando damnatos esse omnes eorum libros ubi de hoc actum fuisset) favorem piæ sententiæ et cultui concessum, asserendo aliquid adversus piam sententiam, aut afferendo argumenta contra ipsam, et relinquendo insoluta ».

23 In dantes, vel accipientes aliquid ex pacto ob admissionem in Religionem; *Extr. Com.* I *de sim.*

24 In impedientes executionem literarum s. Pœnitentiariæ; *Julius* III.

25 In laicos collectores eleemosynarum pro Missis, si minora quam accepe-rint, stipendia tribuant; *Benedictus* XIV.

26 In adscriptos sectis occultis, et clandestinis: in eorum fautores: item in eos non denuntiantes: *Leo* XII, ceterique dein Pontifices.

27 In percussores Clericorum — Sed de hac excommunicatione sit:

COROLLARIUM — *De excommunicatione* ob percussionem Clericorum [1]

Q. 1. *Quid de Clericorum percussoribus?*

R. In Concilio Latheranensi II (anno 1139 celebrato) contra Clericorum percussores celeberrimus latus est canon his verbis, *si quis, suadente diabolo, hujus sacrilegii reatum incurrerit, ut in Clericum vel Monachum violentas manus injecerit, anathematis vinculo subjaceat, et nullus Episcoporum illum præsumat absolvere (nisi mortis urgentis periculo), donec Apostolico conspectui præsentetur, et ejus mandatum suspiciat* — Inde natum est *privilegium canonis*, ut vocant.

Q. 2. *Quinam hanc incurrunt excommunicationem?*

R. Præter ipsos *percussores* cujuscumque sexus sint, conditionis et status, licet impuberes, modo rationis compotes sint et doli capaces, item licet Clerici [2], ex jure eam incurrunt [3]:

1 Quicumque percussionem *efficaciter mandant, consulunt*, vel in illam *consentiunt*, quando nempe isti per mandatum, consilium, consensum *graviter* influant in percussionem, quæ de facto contigerit. Excipe nisi (in *probabiliori* saltem sententia) ante executionem mandatum, consilium, consensum revocaverint, prout magis potuerint, percussionem impediendo; quia tunc non adest contumacia [4].

2 Qui *ratam habent* percussionem ipsam; sed si hæc tria concurrunt: — 1 si percussio facta sit *nomine* et in favorem ipsius, qui eam ratihabet; — 2 si ratihabitio patefiat aliis *externe*; — 3 si ratihabens actu quo percussio contingit, actus fuerit ipsi mandato vel consilio saltem *habitualiter* [5].

1) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 7. *nn.* 264 etc.; et *Homo Ap. Tract.* XIX. *nn.* 48 etc.

2) « An autem sit excommunicatus Clericus, qui *se ipsum percutit* ira perculsus, affir-« mant Layman, Navarrus, Suarez. Sed probabiliter negant Castropalaus, Toletus, Bar-« bosa, Croix, Tournely etc.; quia revera Canon videtur loqui tantum de diversa persona, « quæ Clericum lædit ». Liguori, *Hom. Ap. Tract.* XIX. *n.* 51.

3) C. Pueris de sent. excomm. 4) C. quantæ; et c. Mulieres de sent. excomm.

5) C. cum quis de sent. excomm.

3 Qui percussionem *non impediunt*, cum *ex justitia* vel *officio* impedire tenentur, uti Principes, Prelati, tutores, domini, magistri.

Diximus *ex justitia* vel *officio;* nam qui tenentur tantum ex *charitate*, non censentur efficaciter in percussionem influere [1].

Q. 3. *Quinam veniunt hic nomine Clerici vel Monachi?*

R. Ad 1: Nomine *Clerici* venit *omnis Clericus* prima saltem Tonsura initiatus, licet excommunicatus, suspensus, interdictus: dummodo deferat habitum et alieni Ecclesiæ inserviat.

Quod si habitum dimiserit neque post tres Prælati sui monitiones eumdem resumpserit, privabitur tunc *privilegio Canonis* [2] — Privatur etiam *realiter* degradatus et bigamus, ex *reali* tamen bigamia [3].

R. Ad 2: Nomine *Monachi* intelligitur ex *communi* quilibet Religiosus utriusque sexus sive professus sit, sive non — Item omnes vitam agentes *in communi* sub aliquo Prælato ex s. Pontificis auctoritate expressa vel tacita, quamvis eorum religio nondum sit approbata — Veniunt denique *Hæremitæ*, qui voto aut pacto sese addicunt servitio alicujus loci sacri, sub Episcopi tamen obedientia et approbatione.

Non tamen *vagi* illi; quos interdum videmus habitu singulari indutos huc illuc discurrentes ad eleemosynas colligendas, licet de Episcopi licentia alieni Ecclesiæ inserviant. *Ex decisione Rotæ Romanæ.*

Q. 4. *Quid significant ea verba: suadente diabolo?*

R. Significant ad excommunicationem requiri; ut percussio sit *mortaliter peccaminosa*. Hinc a censura ista eximitur:

1 Qui Clericum percutiendo *non peccat graviter* ex defectu advertentiæ, aut consensus ob iram subitaneam: Imo jure excusatur qui Clericum turpiter agentem cum sua matre, filia, sorore aut uxore illico occidit.

2 Qui *percutit jocose* vel *casualiter*, quamvis percussio sit *gravis* et sanguis effundatur a naribus, et quamvis cum aliqua etiam ira conjuncta sit, quæ tamen non pertingat ad peccatum *mortale.*

3 Qui percutit *ad defensionem* sui aut suorum, vel etiam ad defensionem bonorum temporalium.

4 Qui *auctoritate præfulget*, uti Prælatus, magister, pater; vel etiam frater ætate major, qui curam in Clericum exerceat, dummodo percussio sit moderata atque ad correptionem peracta [4].

1) Ex cap. Quantæ. 2) *V. de Obbligat.* disp. 1. c. 2. a. 1. § 1. cit. 4.

3) C. contingit 45 de sent. excomm.

4) « Dicunt Bonacina, Filliucius, Layman, Molina, Salmanticenses, Castropalaus, et censuram non incurrere pueros tonsuratos aut in minoribus, qui se invicem pugnis

Q. 5. *Quid indicant verba: violentas manus injecerit?*

R. Significant requiri, ut percussio sit *de se violenta* sive fiat manibus sive pedibus sive baculo sive alio quocumque modo. Censetur autem percussio *de se violenta*, ac proinde sufficiens ad censuram incurrendam, quotiescumque sit *graviter* injuriosa *ratione reverentiæ* Clerico exhibendæ, licet *in se levis* sit, et tactum physicum levissimum complectatur. Ratio est, quia in hoc canone interpretatio fieri debet *late*, utpote favorabilis cætui Ecclesiastico.

Quare docent Theologi incurrere hanc censuram eos omnes: — 1 qui *vel* expuant in faciem Clerici, *vel* eundem luto contaminent, *vel* aqua per contemptum perfundant; — 2 qui Clericum in carcerem vel in locum carceri similem conjiciant; — 3 qui eum insequantur, ut in foveam cadat, vel ut ab equo excutiatur; — 4 fur qui rem a Clerico violenter auferat; cum lædat ejus honorem. Secus si clam auferat; nam tunc actio est fraudulenta, non violenta.

Quid vero (dices), *si Clericus ipse in percussionem vel actionem injuriosam assentiat?*

Percutiens adhuc incurrit excommunicationem latæ sententiæ; neque enim huic privilegio cedere potest Clericus, cum sit in favorem totius Ordinis. Clericus vero *consentiens* excommunicationem ferendæ sententiæ incurrit ex jure [1].

Q. 6. *Quid dicendum de eo, qui Clerico venenum præbet?*

R. Croix cum Beja et Sperelli dicunt venenum Clerico præbentem excommunicationem statim incurrere; quia venenum de se est aptum statim lædere.

Sed *communior* opinio, quæ nobis *probabilior* videtur, docet eam non incurri, nisi actu quo venenum lædere inceperit. Nam ad censuram incurrendam requiritur effectus secutus, nempe violentia illata; atqui antequam venenum lædere inceperit, nulla adest effectiva violentia, sed tantum actio apta ad violentiam. Ita Diana et Viva cum Squillante et Rencio.

Q. 7. *Quotuplex distinguitur percussio Clericorum?*

percutiunt, licet sanguis e naribus emanet; quia tales percussiones non reputantur graviter injuriosæ, cum proveniant primum ex levitate jocosa. Et hoc, addit Sotus, tenet, etsi percussio sit gravis; sed hoc intelligendum modo non fuerit deliberata....

Rationabiliter vero Suarez, Sayrius, Sylvius, Salmanticenses etc. excusant mulierem quæ percutit clericum qui eam sollicitat, cum illa non potest alia via se liberare, etiamsi ille eam tentasset solis pravis verbis; intellige quando mulier pro tali sollicitatione est in periculo labendi » — *V.* Liguori, *Homo Apost. Tr.* XIX. *n.* 52.

1) Ex *c. contingit de sent. Excomm.* — *V.* Liguori, *Opus. Mor. l.* 7. *n.* 271.

R. Triplex *communiter* adsignatur Clericorum percussio a Doctoribus: *enormis*, *mediocris* et *levis*.

Enormis est, cum magna intervenit vulneratio; vel magna sanguinis effusio, aliunde tamen quam a naribus; vel magna injuria.

Mediocris est cum fit carnis contusio, qua sanguinis quidem copia effundatur, sed absque gravi læsione vel injuria, ut si extrahatur dens, vel capillorum copia evellatur.

Levis tandem (non quidem *in se*, quæ nempe importet tantummodo peccatum *veniale*, cum ad incurrendam excommunicationem semper requiratur culpa *gravis*; sed *relate ad mediocrem*, et *enormem*) dicitur ea, quæ fit pugno, palma, manu, pede, digito, baculo, lapide, dummodo neque maculam ullam importet, neque carnium contusionem relinquat, neque sanguinis effusionem producat.

Levis percussio potest *gravis* fieri *ratione circumstantiarum:* ac — 1 ratione *personæ læsæ*, v. g. si sit Episcopus, Prælatus, Judex vel alius in dignitate constitutus; — 2 *personæ lædentis*, v. g. si officialis laicus *auctoritative* percutiat Clericum; — 3 *personæ*, *coram qua percussio contingit*, v. g. si coram Prælato; — 4 *gravis scandali*, — 5 *loci et temporis*, v. g. si percussio fiat in Ecclesia, vel tempore functionum sacrarum; — 6 *injuriæ in se valde gravis*, v. g. si quis Clerici vultum stercore fœdaret.

In dubio percussio est judicanda *gravis* ex ipso jure, ne occasio præbeatur lædendi statum Ecclesiasticum.

Q. 8. *Quid requiritur, ut Clericorum percussores sint vitandi?*

R. Ut Clericorum percussores *sint vitandi* requiritur:

1 Ut eorum crimen sit notum non solum *notorietate juris*, sed etiam *notorietate facti*; 2 *ut factum non possit ulla tergiversatione celari:* verba hæc sunt Concilii Constantiensis. — Ex hoc deducitur:

1 Neminem teneri vitare atque fugere illum Clerici percussorem, qui sibi quidem est notus ut talis, aliis tamen *est occultus*. Nam ut crimen sit notorium *notorietate facti*, requiritur, ut notum sit *vel* majori parti communitatis, *vel* magno personarum numero, *vel* saltem ut credatur in earum notitiam quamcito esse venturum.

2 Neminem teneri vitare Clerici percussorem, qui nondum in judicio fuerit ut talis *vel* confessus *vel* per sententiam declaratus; etenim ad inducendam obligationem vitandi percussorem illum requiritur, ut constet non solum de facto, sed etiam de censura ob factum illud illata. At reus usquedum non fuerit in judicio confessus vel condemnatus, semper potest aliquo suffragio excusari, v. g. dicendo se id egisse ad defensionem sui vel suorum.

Q. 9. *Quinam potest absolvere ab hac excommunicatione?*

R. Vel agitur de percussione *levi*; vel de *mediocri*, aut *enormi*.

Si de *levi*, quamvis percussio sit publica, absolvere possunt Episcopi, ut dicunt *communiter* [1]. Et cum Episcopis competat hæc potestas de jure ordinario, eam habent etiam eorum Vicarii Generales; quia unum cum ipsis tribunal faciunt.

Si de *mediocri* et *enormi* percussione agatur, tunc si percussio illa *non est publica*, eadem inest facultas Episcopi [2]. Si vero est *publica*, nemo *generaliter loquendo* potest absolvere, nisi Papa aut *Legatus a latere* [3], aut *Legatus missus* [4].

Diximus *generatim loquendo*; quia jure canonico excipiuntur:

1 *Mulieres* et *impuberes*, etiamsi post pubertatem petant absolutionem [5]; — 2 *collegialiter viventes*, casu quo percussio non sit enormis [6]; — 3 ceteri impediti adire Romam: qui omnes ab Episcopo absolvi possunt [7].

Pro absolutione ab hac censura potest recurri ad s. Pœnitentiariam.

Scholium — De Monitoriis

Q. *Quid est monitorium, et quid de illo?*

R. Monitorium, seu publicum edictum, est *mandatum Ecclesiæ seu Judicis ecclesiastici, quo sub excommunicatione præcipitur manifestatio auctorum criminis gravis reipublicæ, vel privato perniciosi.*

Monitorium obligat sub gravi, cum res gravis sit; et si delictum vergat in *damnum commune*, etsi occultum, est revelandum, nisi adesset firmissima emendationis spes delinquentem corrigendo.

Si vergat in *damnum tertii*, tunc tantum est revelandum, cum crimen probari potest.

Si tandem non vergat in ullius damnum, nemo tenetur illud revelare, nisi præcedat infamia, sive rumor de illo; quia secus neque judex potest de eo inquirere.

Qui autem delictum noverint sub secreto ad consilium præbendum, nunquam tenentur ad denuntiationem, uti docet Angelicus [8]; quia jus positivum non potest juri naturæ derogare [9].

1) *Ex c. Pervenit, de sent. excom.* 2) *Ex c. Liceat* 6 *in sess.* 14. *Trid.*
3) *Ex c. ad eminentiam, de sent. excom.* 4) *C. pœn. de Off. Leg.*
5) *C. Mulieres de sent. excom.; et c. Pueris fin. eod. tit.*
6) *C. Quoniam de vita et hon. Cler.* 7) *C. Quamvis de sent. excom.*
8) 2. 2. *q.* 70. *a.* 1.
9) *V.* Liguori, *Homo Ap. Tr.* XIII. *n.* 75. ubi alia plura ad rem habentur.

§ III. — *De excommunicatione minori* [1]

Q. 1. *Quando incurritur excommunicatio minor?*

R. Una tantum est *causa*, ob quam incurritur excommunicatio minor, et est quando fidelis communicat cum excommunicato *vitando* in casibus, qui memoriæ juvandæ causa his versiculis continentur:

Si pro delictis anathema quis efficiatur,
Os, orare, vale, communio, mensa negatur.

1 *Os:* et significat *communicationem per colloquium aut literas:* item quodcumque benevolentiæ signum, uti esset dona mittere vel acceptare etiam privatim.

2 *Orare:* et significat omnem *communicationem in divinis*, ut esset assistere publicis functionibus Missarum, processionum etc.

3 *Vale:* et significat quamlibet *salutationem et honoris exhibitionem*, nisi hæc fiant ad vitandum damnum atque indignationem ipsius excommunicati [2].

4 *Communio:* et significat omnem *societatem, contractum*, et *cohabitationem* per modum mutuæ societatis.

5 *Mensa:* et significat *societatem in eadem mensa* [3], non tamen casu; nam mensæ communionem nemo diceretur habere, qui ederet cum excommunicato in diversorio, ubi quisque sibi intendit.

Q. 2. *Quæ culpa requiritur ad excommunicationem minorem?*

R. Sufficit culpa venialis, quæ tamen sit plene deliberata; quia ad incurrendam pœnam requiritur actus perfectus in genere suo.

Hinc licet in confessione omitti possit peccatum veniale; non tamen omitti poterit illud, ob quod illata est excommunicatio minor; quia Sacramenti susceptionem impedit.

Q. 3. *Quale peccatum est communicare cum vitando?*

R. *Regulariter* est peccatum veniale communicare cum vitando, et *regulariter* minor tantum excommunicatio incurritur:

Diximus: 1 *regulariter est peccatum veniale.* Peccat enim etiam

1) *V.* Liguori, *Opus Mor. L.* 7. *nn.* 188, *et seqq.*

2) « Item communissime s. Antoninus, Navarrus, Mai., Filliucius, Sotus, Avila, Say-« rus, Bonacina, Castropalaus, Salmanticenses, Escobar etc. admittunt probabile esse « licere certa signa urbanitatis exhibere erga excommunicatum. Quia hujusmodi actus non « exhibentur, ut ei honor præstetur; sed ut inurbanitatis et contumeliæ non videtur, « maxime si excommunicatus est superior, aut persona publica etc. » — Liguori, *Homo Apost. Tract.* XIX. *n.* 21.

3) Quam vel ipse vetat Apostolus 1. Cor. 5.

mortaliter: — 1 qui communicat in *contemptum* prohibitionis Ecclesiæ; — 2 qui communicat *in divinis* in re *gravi;* — 3 qui communicat in *crimine criminoso,* ut ajunt, nempe in eodem crimine, ob quod ille fuit excommunicatus: v. g. si post excommunicationem latam ob furtum quis adhuc communicaret cum excommunicato, ut eidem consilium aut opem suppeditet, ne locum habeat restitutio, vel ne ab excommunicatione resipiscat; — 4 denique qui communicat *valde frequenter* in rebus ipsis civilibus; quia tali modo communicans in *periculum animæ suæ* communicat [1].

Diximus 2 *regulariter minor tantum excommunicatio incurritur.* Nam communicatio cum vitando importat etiam excommunicationem majorem: — 1 si Clericus scienter communicat in divinis cum excommunicato *nominatim* a Pontifice et denunciato; — 2 si excommunicatio lata est contra aliquem, et simul *contra participantes;* — 3 si quis communicat *in crimine* criminoso. In his autem casibus qui communicant, non potest absolvi, nisi ab illo, a quo est absolvendus ipse principalis.

Q. 4. *An aliquando liceat cum vitando communicare?*

R. *Affirmative;* et legitimæ causæ hoc versiculo continentur [2]:

Utile, lex, humile, res ignorata, necesse.

1 *Utile:* utilitas nempe tam ipsius *excommunicati*, v. g. ut aliquod spirituale auxilium recipiat; quam *aliorum*, v. g. ut ipsi ab eo recipiant opem vel spiritualem vel temporalem.

2 *Lex:* intelligitur *lex matrimonialis*, propter quam conjuges possunt ad invicem communicare. Excipitur: — 1 si sint per divortium separati; — 2 si excommunicatio lata sit ob dubium de matrimonii valore; — 3 quando alterutrer excommunicatus est propter hæresim; — 4 excipitur etiam communicatio *in divinis*, cum non sit necessaria.

3 *Humile:* intelligitur nempe *subjectio filiorum*, etiamsi jam sint emancipatione donati, erga proprios parentes, et extenditur usque ad pronepotes atque affines in eodem genere — Idem dicatur de *Religiosis* et *Clericis* erga Prælatos, de *militibus* erga Duces, *de servis* erga dominos et vicissim; sed in iis rebus, quæ ex famulatu debentur.

4 *Res ignorata:* intelligitur quando quis ignorat aliquem esse excommunicatum, sive ignoret ipsum deliquisse, sive ignoret tali delicto adnexam esse illam censuram [3] — Est autem *probabilius* et

1) Ex c. 7. de except.
2) *V.* Liguori, *Opus Mor. l. 7. nn.* 220, *et seqq.*
3) *Ex c. quoniam multos* 11. *q.* 3.

communius cum Suarez aliisque excusare etiam ignorantiam crassam, ut eruitur ex jure [1].

5 *Necesse*: intelligitur *gravis* necessitas tam spiritualis quam temporalis, tam ipsius communicantis, quam excommunicati et aliorum.

Q. 5. *Quinam est effectus excommunicationis minoris?*

R. Duo recensentur: primus dicitur *directus*, alter *indirectus* [2].

1 Effectus *directus* excommunicationis minoris consistit in privatione *usus passivi* Sacramentorum, ita ut *graviter* sit peccaturus qui excommunicatione minori illaqueatus ea suscipiat [3].

2 Effectus *indirectus* est inhabilitas *sub gravi* ad Beneficia recipienda. Electio tamen non esset irrita, sed tantum irritanda; cum in textu cit. habeatur: *si scienter excommunicatus electus fuerit, ejus electio est irritanda.*

Hæc autem scientia esse debet, saltem *in probabiliori* sententia, ex parte ipsius electi, nempe quod recordetur se esse excommunicatum, dum sibi Beneficium confertur.

Q. 6. *Quisnam absolvit ab excommunicatione minori?*

R. Ab excommunicatione minori absolvit omnis Sacerdos, qui ad Sacramentales Confessiones excipiendas sit approbatus: ita usus invaluit.

Articulus II. — DE SUSPENSIONE [4]

§ I. — *De suspensione in genere*

Q. 1. *Quid est suspensio?*

R. Suspensio est *censura, qua Clericus functiones aliquas Ecclesiasticas exercere vetatur.* Ex quo patet suspensionis subjectum solum esse Clericum. Ipsum autem suspensio comitatur ubique; cum ea immediate afficiat personam.

Hanc pœnam, utpote gravissimam, Prælati non debent infligere sine scriptura, ita ut si Superior ore tenus Clerico suo dicat: *ego te suspendo,* hæc loquendi formula habenda sit potius tamquam simplex celebrandi prohibitio, quam veri nominis suspensio: et qui

1) *V.* Liguori, *Opus Mor. l. 7. nn. 147, et seqq.*

2) *C.* si celeb. de Cleric. excomm.

3) Dicimus *usus passivi*; nam *commune* est non peccare *graviter*, imo *satis probabiliter* nec *leviter* qui ea irretitus Sacramenta ministrat; cum textus canonicus dicat: *non videtur a collatione, sed a perceptione Sacramentorum remotus.* Excipe nisi sit sermo de eo, qui antequam Sacramentum ministret, debeat illud ipse suscipere; ut esset v. g. Sacerdos ministrans in Missa.

4) *V.* Liguori, *Op. Mor. l. 7. nn.* 312 *et seqq.*; et *Homo Ap. Tr.* XIX *nn.* 64 *et seqq.*

eam violaverit, inobedientiæ quidem gravis profecto reus evadet, sed irregularitatem minime incurret[1].

Neque etiam suspensio incurritur, nisi ob peccatum *mortale*; cum pœna debeat culpæ proportionari. Excipe si sit partialis; aut totalis, sed ad breve tempus, puta per hebdomadam; aut sit ferendæ sententiæ, neque tamen indicta a jure. Poterit enim tunc sufficere culpa *venialis*[2].

Q. 2. *Quotupliciter accipi potest suspensio?*

R. *Triplici modo* suspensio accipi potest:

1 *Ratione functionum*, quas Clericus exercere prohibetur. Et alia est *ab Officio*; alia *a Beneficio*; alia *ab utroque totalis* vel *partialis*, prout *totaliter* vel *partialiter* afficit Officium vel Beneficium.

Porro suspensus *pure*, *simpliciter* et *absolute*, intelligitur *totaliter* et ab utroque suspensus, ita ut ipsi sit interdictus omnis usus Ordinis ac jurisdictionis, et fructuum Beneficii perceptio.

Suspensus vero *ab Officio* tantum, nempe ab exercitio tum Ordinis tum jurisdictionis, non censetur item suspensus *a Beneficio*. Si tamen 1 per alios impleat Beneficii onera; 2 delictum non sit enorme; 3 per anni spatium in suspensione non insordescat. — Pariter qui ab Ordine majori est suspensus, non item censetur a minori.

Tandem suspensus *a Beneficio*, nempe ab emolumentis ed administratione Beneficii, non censetur suspensus ab Officio; neque ab aliis Beneficis quæ extra Diœcesim haberet, si Episcopus non exprimat; nam odia sunt restringenda.

2 *Ratione temporis*, quo perdurat. Et alia est *temporanea*, quæ ad tempus; alia *perpetua*, quæ obtinet usquedum tollatur.

3 *Ratione causæ*, ob quam infligitur. Et alia est *medicinalis*, si ad emendationem; alia *pœnalis* et *impropria*, si detur ad vindictam; alia denique *ad cautelam*.

Hæc porro suspensio, quæ dicitur *ad cautelam*, in eo posita est, ut per Episcopale præceptum Clericus arceatur ab exercitio ministerii sacri, non quia criminis reus sit, aut de crimine jam convictus vel confessus, sed quia non decet sancta tractari ab illo, contra quem fama publica male refert, vel jam criminis publici accusatio aut

1) S. Congreg. Concilii in Vercellen. 18 aug. 1703. penes Monacelli formul. Legal. Pract. for. Eccl. Suppl. ad III Tom. pag. 120. n. 6.

2) Si feratur in communitatem, tenet quidem in omnes quoad *Officia communia*, sed non ut censura proprie dicta; bene vero ut quædam inhabilitas seu prohibitio.

Si tamen lata sit in communitatem et in singulas ejus personas, erit vera censura, sed non afficiet nisi delinquentes; pœna enim proprie dicta culpam supponit.

inquisitio judicialiter fuerit instituta; idque Episcopi prudentiæ et sapientiæ prorsus relinquendum est. Postulat nempe *politicæ ecclesiasticæ* ratio, ut ad sacrorum exercitium non accedant, nisi ii, qui integre vitæ et bonæ famæ sint penes populum christianum.

Ex quibus hæc tria sequuntur: 1 prædictam suspensionis speciem esse *partialem*, scilicet a solo exercitio Ordinis, non a Beneficio; 2 eandem proprio et stricto *censuræ* nomine appellari non posse, ideo non requiri ad eam formulas canonicas, quæ pro censuris infligendis præscriptæ sunt [1]; 3 eam graviter obligare, cum lata sit ob gravem causam.

Q. 3. *Quæ Episcopi potestas in suspensione ferenda?*

R. Ex jure tanta est Episcopi potestas in suspensione ferenda, ut eam valeat in Clericos sibi subditos irrogare non solum *per modum censuræ;* sed etiam *per modum simplicis punitionis* ob crimen præteritum, atque *ex causis sibi notis*, sive ut ajunt, *ex informata conscientia*, et absque prævia ulla Clerici monitione; sicque Clericum eundem prohibere tam ab ascensu ad Ordines, quam ab eorum exercitio, v. g. a celebratione Missæ. Ita Tridentinum [2], et Benedictus XIV [3] — Idem patet ex Bulla *Auctorem Fidei*, quæ sub n. 49 propositionem Synodi Pistoriensis docentis *nullas et invalidas esse suspensiones ex informata conscientia*, solemniter damnavit uti *falsam, perniciosam et in Tridentinum injuriosam*.

Imo potest etiam eodem modo Episcopus suspendere Parochum ab omni curæ suæ exercitio: et S. Congregatio Concilii *in Sagonensi* 21 jun. anno 1625 declaravit irregularitatem contraxisse Parochum, qui a proprio Episcopo *ex informata conscientia* ab omni suæ Parœciæ exercitio indeterminate suspensus, appellatione interposita, adhuc in celebratione et curæ exercitio manebat [4].

1) *V.* Berardi, *Commentaria in Jus Ecclesiasticum, T.* 4. *pag.* 262.

2) Sess. 14. c. 1.

3) *De Syn. Diœc.* l. XII. c. 8.

4) Nota: ante Tridentinum Episcopi facultatem non habebant Clericos sive excludendi sive suspendendi ab Ordinibus extrajudicialiter, sed tantum ob publice comprobata crimina: hac facultate tunc fruebantur dumtaxat Regulares erga suos (ex cap. *ad aures de temp. ordin.*). Sed Tridentinum in Cleri reformationem sapientissime intendens facultatem ipsam dedit etiam Episcopis indiscriminatim (Sess. 14 c. 1), ut nempe Clericos suos possent ab Ordinibus tum excludere tum suspendere *ex quacumque causa, etiam ob crimen occultum, quomodolibet, extrajudicialiter.* Quæ verba licet proferantur a Patribus solummodo in prima capitis parte, ubi agitur de exclusione; certum tamen est ea esse etiam intelligenda de suspensione, uti docent communiter Fagnanus, Barbosa, Gonzales, De-Luca, Giraldi cum Benedicto XIV (de Syn. l. 12. c. 2), et pluries declaravit S. Congr. C. Item hæ exclusiones et suspensiones possunt etiam esse perpetuæ ex eadem S. Congr. Imo et declaravit *Episcopum in hujusmodi pœnis decernendis non teneri dicere causam suspensionis seu delictum manifestare ipsi reo, sed tantum Sedi Apostolicæ, si reus ad eam recursum habeat.*

Q. 4. *Quid si suspensus functiones vetitas exerceat?*

R. Certum est eum Clericum, qui functiones vetitas exercet, peccare graviter; cum agat contra grave Superioris præceptum. Attamen excusatur *vel* ob ignorantiam, *vel* ob metum gravem; *vel* ob materiæ parvitatem, v. g. si exerceret actum levem jurisdictionis, puta si benediceret mensam aut Ordinem non sacrum exerceret, vel sacrum, sed non solemniter. Ita s. Antonius, Habert, Collet, etc.; quia hoc non videtur esse tanta irreverentia [1].

Sed (quæres) incurritne irregularitatem Clericus exercens actum, a quo erat suspensus, si suspensio lata sit pro tempore determinato? Alii absolute negant cum Avila; nam sic lata sententia habet rationem puræ pœnæ, quæ nullam inducit irregularitatem — Alii absolute affirmant cum Viva, si suspensio *in scriptis* lata sit, quia tunc ipsa induit etiam rationem censuræ: sic in jure canonico (ajunt) *cap.* 1, *de sent. et re judic. in* 6 quidam Clericus qui fuerat suspensus ad tempus et tamen ministraverat, fuit expresse declaratus irregularis.

Alii tandem (et mihi videtur absolute probabilius) sic distinguunt cum Roncalia: vel suspensio lata est ob crimen futurum aut etiam ob crimen præteritum, quod tamen tractum habeat successivum (v. g. si quis pro injuria atroci jam irrogata satisfacere contumaciter detrectet); vel suspensio lata est ab homine ob meram punitionem criminis omnino præteriti. In primo casu incurritur irregularitas, si violetur suspensio, quia hæc revera tunc habet rationem Censuræ: in altero non incurritur ob rationem contrariam.

Exemplum autem ex jure desumptum non est ad rem, quia ibi agitur de suspensione lata a jure ipso per edictum generale [2].

Q. 5. *Quid de actibus jurisdictionis a suspenso positis?*

R. Suspensus *non toleratus* et *publicus* exerceret invalide jurisdictionem; cum jure illa privatus existat.

Toleratus vero, *vel non toleratus*, sed *occultus*, eam exerceret

Certum est etiam nullam dari appellationem ad Metropolitam in suspensionibus vel exclusionibus latis *ex informata conscientia*, cum tunc detur tantummodo recursus ad supremam Sedem, uti docet Benedictus XIV (De Syn. l. 12. c. 8) — Aliter esset si Episcopus excluderet, vel prohiberet aliquem ob defectum scientiæ, vel si agatur de visitatione ac morum correctione: tunc enim ex Tridentino (Sess. 14 c. 3. sess. 22. c. 1. et Sess. 22. c. 10) daretur utique appellatio ad Metropolitam, non quidem *in suspensivo*, sed *in devolutivo:* scilicet non quatenus suspendat jam latam sententiam, sed quatenus eadem corrigi debeat, si forte non justa probetur (*V.* Opusc. *Intorno a' giudizii ex informata conscientia* etc. Torino Marietti 1850).

1) *V.* Liguori, *Hom. Apost. Tr.* XIX. *n.* 64.

2) *V.* Liguori, *Opus Mor. l.* 7. *n.* 314.

quidem valide; at illicite, nisi ab aliis sit requisitus. *Valide*, quia in communitatis bonum illius actus firmantur ab Ecclesia: *illicite*, quia illius tolerantia non est in sui, sed in aliorum gratiam tantum.

§ II. — *De suspensionibus in particulari*

En principaliores suspensiones, quæ sunt *communis Ecclesiæ juris*, quarum quidem *aliæ* sunt reservatæ, *aliæ* non reservatæ.

1 Simoniaci ordinati sunt perpetuo suspensi. *Sixtus* v.

2 Conferens Ordines aut Tonsuram simoniace suspenditur a collatione Ordinum et Tonsuræ, et a Pontificalibus, et interdicitur ab ingressu Ecclesiæ. *Sixtus* v; est reservata suspensio.

3 Omittentes sine gravi causa Missam inchoatam incurrunt suspensionem a corpore et sanguine Christi. *C. nullus Episc. de cons. dis.* 1.

4 Conjungentes aut benedicentes sponsos sine licentia proprii Parochi suspensi sunt ab officio et beneficio, donec solvantur ab Ordinario illius Parochi. *Trid. sess.* 24, *c.* 1 *de R.*

5 Eligentes Episcopos aut Curatos, non servata debita forma, suspenduntur a beneficiis: intra triennium solus Papa dispensat. *C. Cum in cunctis de elec.*

6 Suspenduntur per mensem ferentes censuram sine forma præscripta. *C. sacro de sent. excomm.*

7 Qui colligit stipendia Missarum, et pro iis minus tribuit, parte sibi retenta, incurrit suspensionem reservatam. *Benedictus* XIV 1.

Articulus III. — DE INTERDICTO [2]

§ I. — *De Interdicto in genere*

Q. 1. *Quid est interdictum?*

R. Interdictum est *censura, qua prohibetur usus divinorum officiorum, aliquorum Sacramentorum, et sepulturæ Ecclesiasticæ*. Illud possunt ferre omnes qui possunt excommunicare.

Ad interdicendum locum vel communitatem requiritur peccatum atrox commissum a capite, vel a principalibus. Sed si sit ad breve tempus, et in ordine ad unum vel alium usum, sufficit veniale.

Interdictum aliud est *locale*, quod immediate afficit locum; aliud *personale*, quod immediate afficit personas; aliud *mixtum*, quod immediate afficit et personam et locum.

1) Quoad alias suspensiones, vid. Tract. *de Ordine* — R. Append. ad Compendium Theol. Mor. s. Alphonsi De Ligorio, sive Medulla Theologiæ Moralis *Hermanni Busembaum, Iriæ typ. Giani* 1840. Ubi expletissimum videre est catalogum suspensionum excommunicationum, interdictorum, item irregularitatum, Apostolicarum Constitutionum, atque omnium damnatarum propositionum.

2) *V.* Liguori, *Op. Mor. l.* 7. *nn.* 328, etc.; et *Hom. Ap. Tract.* XIX. *nn.* 68 etc.

Utrumque subdividitur in *generale*, quod locum generalem, v. g. totam regionem vel communitatem vel regnum complectitur; et in *particulare*, quod complectitur locum peculiarem, v. g. datum Oratorium, vel personas in dato loco degentes [1].

1) Audiendus Devoti, *Inst. Can.* h. loco: « Apostata M. Antonius de Dominis, *De republ. lib.* 5. *cap.* 9. *n.* 38, et Paulus Sarpius *in tract. Theol. Venet.*, et peculiari opere *Dell'interdetto*, multa contra generale præsertim, ac locale interdictum scripserunt. Graviter tamen, ac solide contra hostes interdicti disserunt Bellarminus, *Risposta al trattato dei sette teologi di Venezia sopra l' interdetto di N. S. P. Paolo* v., Rutilius Benzonius *de justit. pontif. interdict.*, Baronius *Paraenes. ad rempublic. Venet.*, Fagnanus *de justit. et validit. censur. Pauli* v. Videndi sunt etiam Auctor operis *Conférences ecclesiastiques d'Angers pour l'année* 1772. *t.* 1. *p.* 324, *et* Cl. Zaccaria *Diss.* 3 *della forza obbligatoria della disciplina n.* 37 ».

Dices: *per generale interdictum puniuntur etiam innocentes: quod injustum est.* Audiatur iterum Devoti: « Novum atque insolens non est, quod pro alicujus crimine tota familia puniatur, quod multis ex sacris litteris petitis exemplis ostendit Gratianus initio *qu.* 3. *caus.* 24. Et *in l.* 5. *cod. l. jul. majest.* etiam filii pro patris scelere pœna afficiuntur. Confer etiam Herodotum *l.* 3. *c.* 118, 119, *pag.* 108. *edit. Londini* 1679., Q. Curtium *Histor Alex. M. l.* 6. *c.* 11. *n.* 20. *p.* 411, *et l.* 8. *c.* 6. *n.* 28. *pag.* 558, *ed. Lugduni Batav.* 1693.

Producitur autem pro crimine ejus, qui familiæ, aut societati præest, pœna etiam ad totam familiam, ac societatem, ut ille hujus saltem amore, ac pietate motus, aut victus querelis sese a scelere facilius abstineat, aut redeat ad bonam mentem, cum crimen perpetravit. Atque hoc quidem generale interdictum extremi remedii loco est, et quasi cogente necessitate emittitur, cum scilicet personale interdictum prorsus inutile fore perspicitur, aut experiundo deprehensum est. Ita necessitas, quæ hoc extremum remedium adhiberi jubet, injustitiæ notam abstergit.

Accedit, quod si per generale interdictum etiam insontes pœnæ subjiciuntur, eam quidem perferunt tamquam membra societatis, in quam merito pœna constituitur.

Fac duas esse respublicas, quarum altera sese alteri res quasdam, quibus ea caret daturam promiserit, modo ipsa certa servet pacta, quæ mutuo conventa sunt. Negligunt hæc pacta ii, qui reipublicæ sunt præpositi; quare altera respublica nihil præstat eorum, quæ servatis pactis præstare debuisset. Magnum exinde capiunt detrimentum non solum reipublicæ præfecti, qui pacta contempserunt, sed etiam ceteri, qui eadem republica continentur, quoniam carent rebus, quibus omnino indigent: et hi quidem quamquam nulla propria culpa teneantur, pœnam tamen perferunt propter culpam præfectorum suorum. Quis jure reprehendat rempublicam, quæ alteri non dedit res necessarias, quas tantum servatis pactis, dare debuisset? Omne vitium est præfectorum, qui pactis defuerunt, quod omnes eorum reipublicæ subjecti, quamquam insontes, damnum capiunt; sed nullum est vitium alterius reipublicæ, a qua, spretis contemptisque pactis, nihil dandum est — Simili modo inter ecclesiasticam, civilemque rempublicam pactum conventum videtur, ut altera alteri præbeat sacramenta, et cetera ad æternam salutem necessaria, modo hæc sacros ministros alat, ecclesiæ legibus obediat, cetera absolvat, quæ ad æternam salutem consequendam ab ecclesia necessaria judicantur. Si ii, qui præsunt civili reipublicæ, eamque repræsentant, ecclesiam contemnunt, neque mutuis pactis obtemperant, reprehendendam putabimus ecclesiam, quod negat civili reipublicæ ea, quæ tantum sub certis pactis danda sunt, præsertim cum id faciat ecclesia, ut populi salutem curet?

Porro *interdicto populo*, non intelliguntur interdicti qui non sunt pars populi, ut *Clerici*, *studiosi*, *peregrini* — Item *interdicto Clero*, non interdicuntur *laici* neque *Religiosi*, imo neque *alii Clerici*, qui ibi nullum habent Officium, ita ut cum Clero unum corpus constituant.

Quando interdictum est *generale locale*, interdicta *civitate*, interdicuntur etiam *suburbia* et *Ecclesiæ exemptæ Regularium*. Et omnes illud tenentur servare, etiam Episcopus qui tulit, uno excepto Pontifice. Licet autem in hoc casu iis, qui interdicto causam non dederunt, alio ire, ut divinis Officiis assistant.

Si vero interdictum est *generale personale*, excipiuntur: — 1 *Episcopi*, qui eximuntur etiam a suspensione generali; — 2 *innocentes*, si alibi domicilium collocant; — 3 *exteri*; — 4 *infantes* et *amentes* doli incapaces, qui tamen privantur adhuc sepultura Ecclesiastica. Ita communiter ex *cap.* 10, 16, *et* 17 *de sent. excomm. in* 6.

Q. 2. *Quinam sunt effectus interdicti?*

R. Sunt sequentes tum ex jure [1], tum ex communi Doctorum:

1 Prohibitio *divinorum officiorum*, eorum nempe, quæ solemniter a Clericis exercentur in loco designato excepta concione [2]. Idque singulis diebus, præter dies Nativitatis Domini, Paschæ, Pentecostes, Assumptionis B. M. V. et per octavam Corporis Christi: quibus permittuntur divina Officia solemniter celebrari, admissis etiam personis interdictis (qui et tenentur iis diebus Missam audire): modo qui causam interdicto dederunt, *ad altare* non accedant, nec *ad offertorium*, nec *ad communionem* [3].

2 Prohibitio *administrandi Sacramenta*, excepto *Baptismo* (qui potest dari etiam solemniter, sed non a specialiter interdicto); *Confirmatione*, et *Pænitentia* (non tamen in eorum gratia, qui causam vel

Adde denique, quod ut generale interdictum minus lædat innocuos, provisum est, ut pueri, atque ad vitæ exitum properantes ea habeant, quæ ad æternam salutem necessaria sunt ».

1) C. Alma Mater 24 de sent. excomm. in 6.

2) « Nomine divinorum Officiorum tempore interdicti prohibitorum *ex c. si sententiam* 16 *de sent. excom. in* 6; et *cap. permittimus* 57 *h. tit.* intelliguntur celebratio publica Missæ, publica recitatio horarum canonicarum in Choro, processiones publicæ, benedictiones publicæ templi, fontis baptismalis, cinerum, palmarum, candelarum, nuptiarum, solemnis aspersio aquæ lustralis, professio solemnis in religione et similia. Excepta *privata recitatione horarum*, ad quam omnes obligati tenentur, licet sint interdicti; et *concione*, ad quam etiam per campanæ pulsum possunt convocari interdicti, ut ad correctionem et resipiscentiam inducantur, ex *Cap. Responso de sent. excomm.* ». Ita L. Ferraris, *Bibl. h. tit.*

3) Aliis diebus licet Religiosis ac Clericis in interdicto generali Officia celebrare, si ipsi interdicti non sint, et celebrent januis clausis, ac sine campanarum sonitu.

favorem interdicto dederunt, vel qui specialiter interdicti sunt, nisi præstent satisfactionem, vel juratoriam cautionem) — Item permittitur *Eucharistia* morituris; et *Extrema Unctio* — Et probabilius etiam *Matrimonium*, cum in jure habeatur illud *posse contrahi quovis tempore;* solemnis tamen benedictio tunc sponsis dari nequit [1].

3 Prohibitio *Ecclesiasticæ sepulturæ*, cum hoc discrimine Clericos inter et laicos, quod *isti* sepeliendi sint in loco non sacro etiamsi agatur de infantibus, et si sepulti fuerint, exhumari debeant: *illi* vero, si non sint *nominatim* interdicti, possint sepeliri in Ecclesia etiam cum Missa, sed sine pompa. Si vero Ecclesia illa sit *nominatim* interdicta, adhuc poterunt in ea sepeliri; sed sine Missa.

Q. 3. *Quid dicendum de iis, qui interdictum violaverint?*

R. Cum distinctione: *vel* Clerici sunt, *vel* laici violatores interdicti.

Si 1, peccant graviter; cum agatur de re gravi, et interdictum directe Clericos afficiat; et ubi Ordinem exerceant, incurrunt etiam in irregularitatem [2] — Si vero ipsi interdicti non sint, sed violent interdictum locale, privantur jure sepulturæ, quod alioquin haberent [3]; necnon voce activa et passiva electionis [4] — Si autem laicos interdictos admittant ad divina officia, interdicuntur *ipso facto* ab ingressu Ecclesiæ [5] — Tandem Clerici si quem sepeliant in loco interdicto, *ipso facto* excommunicantur [6].

Si 2, laici violantes interdictum peccant *mortaliter:* — 1 si illud sit personale; cum tunc ipsos quoque directe afficiat; — 2 si compellant Clericos ad divina officia celebranda, maxime ratione injuriæ: imo incurrunt excommunicationem Papæ reservatam [7]; — 3 si Sacramentum vel quid aliud in tali loco administrari prohibitum, ipsi recipiant; cooperarent enim ad id, quod sub gravi Clerici prohibentur agere.

Si tamen in loco interdicto ipsi non personaliter interdicti simpliciter divinis Officiis intersint, probabilius solum venialiter peccat, ut docet Layman; nam cum interdictum directe ac principaliter ipsos non respiciat, non videtur eos obligare sub gravi.

1) Ex c. Alma mater 24 de sent. excomm. in 6.
Notat autem Ferraris, *Bibl. Conc. etc. h. tit.:* « Casu magnæ necessitatis et penuriæ Sacerdotum etiam Sacramentum Ordinis Clericis specialiter non interdictis conferri potest, ut cum multis colligunt Pirhing, Innocentius et Abbas ex *c. Non est de sponsalib. n.* 8 ».

2 C. 2. de sent. exc. in 6.
3) C. 20. de pœn. et rem.
4) C. 1. de pot. præl.
5, C. 8. de priv. in 6.
6) Clem. 1. de sepul.
7) Loc. supra cit.

§ II. — *De interdictis latis* in particulari

Interdicta personalia generalia.

1 In dantes causam interdicto locali, licet sit universitas. *C. si sentent. de sent. excomm. in 6.*

2 In capitulum, quod sede vacante, dimissorias literas concedit infra aunum non arctatis. *Trid. sess. 7. c. 10.*

3 In universitatem et capitulum, quod appellat a sententiis Pontificis ad futurum Concilium. *Bulla Cœnæ:* est reservatum.

4 In universitatem permittentem usurariis conducere domum in suis terris ad fœnus exercendum. *C. usurar. de usur. i. 6.*

5 In universitatem, quæ concedit rapressalias in Ecclesiasticos, si concessionem non revocet intra mensem. *C. unico de inj. in 6.*

Interdicta personalia specialia.

1 In recipientem de manu laici Episcopatum vel aliam dignitatem. Item in dantem. *C. si quis 16, q. 7*; ab ingressu Ecclesiæ.

2 In violantes interdictum generale locale. *C. Episc. de priv. in 6*; ab ingressu Ecclesiæ.

3 In conferentes Ordines simoniace. *Sixtus Papa* V; ab ingressu Ecclesiæ; et est reservatum.

4 In Episcopos aliosque Prælatos recipientes beneficia in confidentiam. *Pius* V; reservatum est.

5 In Prælatos scholia edentes in Concilium Tridentinum. Interdictum est ab ingressu Ecclesiæ. *Pius Papa* IV.

Interdicta localia generalia et specialia.

1 In territorium et loca illius, qui injuriose aut temere Episcopum percutit aut capit, vel hoc fieri mandat. *Clem. 1 de pœn.*

2 In regna, terras, loca eorum, qui impedire præsumunt Legatum, seu Nuncium Pontificium, ne sibi subjectas terras ingrediatur. *Extr. super gentes de cons.*

3 In locum, in quo scienter sepultus fuit hæreticus, aut ejus fautor. *C. quicumq. de hær. in 6.*

4 In civitatem, quæ insequentibus hostiliter Cardinales auxilium præbet, vel delinquentes non punit intra mensem. *C. Felicis de pœn. in 6* [1].

1) *V. Operum Moralium* T. 3 Episc. Mart. Bonacinæ, ubi accurate auctor disserit de censuris omnibus in particulari, easque fuse explicat. — *In Theol.* autem Edmundi Voit censurarum collectio habetur alphabetico ordine disposita.

Non disputamus hoc loco neque de *Irregularitate*, neque de *Cessatione a divinis*, neque de *Depositione* et *Degradatione*. Quæ quidem censuræ proprie non sunt, sed potius quædam pœnarum, aut inhabilitatum species. Erit de hisce omnibus in Tractatu, *De Ordine*.

In commodum Clericorum Diœcesis Novariensis exhibemus sub uno oculo censuras et pecuniarias pœnas adnotatas in Synodo postrema.

Excommunicationes — Excommunicatur *ipso facto* qui, denuntiato Confessario sollicitante et juramento emisso de silentio, aliquid contra ipsum revelaverit *(quæ censura est reservata Episcopo; pag. 314)* — Item Sacerdos, qui non approbatus ad Confessionem, hoc ministerium sibi vindicat extra necessitatem *(pag. 117)* — Item qui neglectis denuntiationibus, aliisque omissis, coram parocho inscio vel invito, matrimonium contrahit *(pag. 156)* — Sunt vero excommunicandi qui culpabiliter negligunt ultra octiduum, quominus puer baptizetur *(pag. 78)*.

Suspensiones — Est *ipso facto* suspensus qui in Sacris constitutus vel comœdias agere, vel in choreis publicis saltare, vel deposito habitu per vias personatus incedere præsumpserit. Ecclesiasticus, qui in cauponis certis lusibus luserit *(pag. 168)*. Sacerdos, qui Missas quas non celebravit, adnotat *(pag. 112)*. Item qui in loco domicilii commorans absque veste talari celebrat *(pag. 106)*. Quæ suspensiones sunt reservatæ Episcopo; sed ultima tantum ad 15 dies. Suspenditur etiam *ipso facto* ab audiendis confessionibus, qui extra necessitatem audet mulieris confessionem excipere extra Confessionalem sedem *(pag. 120)* — Item sub pœna suspensionis ad tres menses vetitum est in primæ Missæ celebratione munera a novo Sacerdote in Ecclesia colligi *(pag. 104)* — Item sub suspensione *ferenda*, ne Ecclesiasticus choreas sive publicas sive privatas, et spectacula scenica adeat, vel ea permittat in ædibus ecclesiasticis etiam sub alieno nomine *(pag. 168)*. Item ne Parochus agat festum Oratorii, nisi prius functionibus in parochiali expletis *(pag. 102)* 1.

Interdicta ferenda — In Oratoria, si in iis agatur festum, non expletis functionibus parochialibus *(pag. 102)*. Vel detur in iis benedictio Sanctissimi Sacramenti sive licentia *(pag. 110)*. Vel si in eis, aut in sacrario comessationes habeantur *(pag. 206)*.

Pœnæ pecuniariæ — In ludentes certis lusibus *(pag. 168)* — In habentes ancillas 40 annis minores *(pag. 167)* — In non interessentes Congregationibus *(pag. 37)* — In Reliquias Ss. contra præscriptum Rubricæ deferentes *(pag. 217)* — In arbores Beneficii sine licentia cædentes *(pag. 227)* — In beneficiatos inventarium non conficientes *(pag. 225)* — Tandem in non adnotantes Missas, quas debent, vel non celebrantes tempore ac loco definitis *(pag. 399)*.

Quæ quidem pœnæ Ecclesiasticos tantummodo afficiunt, ut patet.

1) Adhuc una est *suspensio* ipso facto incurrenda et Episcopo reservata, in eos videlicet, qui breviori quartæ horæ partis tempore Missam absolvere audeant. Sed ea non in Synodo, bene vero Edicto 20 jun. anno 1849 lata est.

APPENDIX I.

Series cronologica propositionum ab Ap. Sede damnatarum [1]

N. 1. — *Propositiones ab Alexandro VII proscriptæ* 10 *jan.* 1759 [2]

1. Concilium Trid. non obligat Regulares in Gallia ad obtinendas approbationes ab Episcopis, ut sæcularium confessiones audire possint: neque ex illius Concilii auctoritate privilegia Regularium restringi possunt; cum in Gallia receptum non sit, præterquam in decisionibus Fidei, neque etiam Bulla Pii IV pro confirmatione illius Concilii promulgata. *Est falsa, temeraria, scandalosa, in hæresim et schisma inducens, sacro Concilio Tridentino et Sedi Apostolicæ injuriosa.*

2. Ubi Concilium Tridentinum est receptum, non possunt Episcopi restringere, vel limitare approbationes, quas regularibus concedunt ad Confessiones audiendas, neque illas ulla ex causa revocare. Quinimmo Ordinum mendicantium Religiosi ad eas approbationes obtinendas non tenentur; et si ab Episcopis Religiosi non prebentur, rejectio illa tantumdem valet, ac si approbatio concessa fuisset. *Complexe accepta est falsa, temeraria, scandalosa et erronea.*

3. Regulares Ordinum mendicantium semel approbati ab uno Episcopo ad confessiones audiendas in sua diœcesi, habentur pro approbatis in aliis diœcesibus, nec nova Episcoporum indigent approbatione. Regulares habent potestatem absolvendi a peccatis Episcopo reservatis, etiamsi ab Episcopo auctoritas ipsis indulta non fuerit. *Quoad primam partem est falsa, et saluti animarum perniciosa: quoad secundam partem est falsa, auctoritati Episcoporum, et Sedi Apostolicæ injuriosa.*

4. Nullus in foro conscientiæ Parochiæ suæ interesse tenetur, nec ad annuam Confessionem, nec ad Missas parochiales, nec ad audiendum verbum Dei, divinam legem, Fidei rudimenta, morumque doctrinam, quæ ibi in Catechesibus annunciantur, et docentur. *Quoad primam, et secundam partem*

1) Ad assequendum genuinum sensum damnatarum propositionum vid. Anacletus Reiffenstuel, *In initio ejusd. Theol.* Edit. Antuerpiæ 1758; item *sub fin.* ubi ea de re habetur *Dissertatio Massæi Kresstinger* — Carboneanus, *Notio Critica sensus omnium propositionum Moralium ac Dogmaticarum* etc. — Campioni, *Instructio pro se præparantibus ad audiendas confessiones*, *pars* 2ª, Romæ 1701 — Sed præ omnibus vid. *eximiæ sapientiæ vir* (ut eum appellat Benedictus XIV, Notif. VII et LXXII) Dominicus Viva, *Damnatæ theses ab Alexandro* VII, *Innocentio* XI, *et Alexandro* VIII; *necnon Jansenii ad Theologicam trutinam revocatæ juxta pondus Sanctuarii*, *Ed* 8ª, *in qua Baji*, *Michaëlis de Molinos*, et *aliæ item theses recensentur etc.* Patavii, 1717.

2) *V.* Atasia, *Comment. Th. Mor.* — *Compend. Theol. Mor.*, Iriæ edit. 1840 ad App.— Filatete, *Prolegomeni di Teologia Canonico-Morale* ecc. Lucca 1843, *par.* 2ª *et* 3ª: ubi expletissimus habetur catalogus omnium errorum, ab initio ad nostra usque tempora, etc.

simpliciter accepta, est erronea, et temeraria: suppositis vero privilegiis Apostolicis, nullam meretur censuram. Et quod tertiam partem de auditione verbi Dei servetur dispositio sacri Concilii Tridentini.

5. Talem legem in hac materia nec Episcopi, nec Concilia Provinciarum vel Nationum sancire, nec delinquentes aliquibus pœnis, aut Ecclesiasticis censuris mulctare possunt. *Suppositis itidem privilegiis Apostolicis, nullam meretur censuram; verum ista non est prædicanda, nec publice docenda, prout nec præcedens quarta.*

6. Regulares mendicantes petere possunt licite a Judicibus sæcularibus, ut injungant Episcopis, quatenus ipsi mandata concedant ad prædicandum in Adventu, et Quadragesima: quod si renuant facere Episcopi, decretum Judicum sæcularium tantumdem valet, ac si permissio dictis Religiosis concessa fuisset. *Est falsa, erronea, et in hæresim ac schisma inducens.*

Aliæ ab eodem Pontifice damnæte 24 sept. anno 1665.

1. Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei et Charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententia asserens, Bullam Cœnæ solum prohibere absolutionem hæresis, et aliorum criminum, quando publica sunt, et id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629 18 julii in Concistorio Sacræ Congregationis Eminentissimorum Cardinalium visa, et tolerata est.

4. Prælati Regulares possunt in foro conscientiæ absolvere quoscumque sæculares ab hæresi occulta, et ab excommunicatione propter eam incursa.

5. Quamvis evidenter tibi constet Petrum esse hæreticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

6. Confessarius, qui in Sacramentali Confessione tribuit Pœnitenti chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in Confessione, ac proinde non est denunciandus.

7. Modus evadendi obligationem denunciandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante; hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.

8. Duplicatum stipendium potest Sacerdos pro Missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus ipsimet celebranti correspondentem idque post Decretum Urbani VIII.

9. Post Decretum Urbani potest Sacerdos, cui Missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra justitiam pro pluribus Sacrificiis stipendium accipere, et Sacrificium unum offerre; nempe etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam (promissione etiam juramento firmata) danti stipendium, quod pro nullo alio efferam.

11. Peccata in Confessione omissa, seu oblita ob instans periculum vitæ, aut ob aliam causam, non tenemur in sequenti Confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere a casibus Episcopis reservatis, non obtenta ad id Episcoporum facultate.

13. Satisfacit præcepto annuæ Confessionis, qui confitetur Regulari Episcopo præsentato, sed ab eo injuste reprobato.

14. Qui facit Confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.

15. Pœnitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.

16. Qui Beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in Confessarium simplicem Sacerdotem non approbatum ab Ordinario.

17. Est licitum Religioso, vel Clerico calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publice, et coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam Judicem, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio a Pio v imposita Beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam Judicis, eo quod sit pœna.

21. Habens Capellaniam collativam, aut quodvis aliud Beneficium Ecclesiasticum, si studio literarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si Officium per alium recitet.

22 Non est contra justitiam Beneficia Ecclesiastica non conferre gratis; quia collator conferens illa Beneficia Ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illa pro collatione Beneficii; sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

23. Frangens jejunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subjicere præcepto.

24. Mollities, sodomia, et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in Confessione, se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit Confessionis præcepto dicens: commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest Judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.

27. Si liber sit alicujus junioris, et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet, rejectam esse a Sede Apostolica tamquam improbabilem.

28. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam.

Damnatæ die 18 martii anno 1666

29. In die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

30. Omnes Officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.

31. Excusantur absolute a præcepto jejunii illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.

32. Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova, et lacticinia in Quadragesima obliget.

33. Restitutio fructuum ob omissionem Horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea Beneficiatus de fructibus sui Beneficii fecerit.

34. In die Palmarum recitans Officium Paschale satisfacit præcepto.

35. Unico Officio potest quis satisfacere duplici præcepto, pro die præsenti, et crastino.

36. Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis, quæ sunt expresse revocata per Concilium Tridentinum.

37. Indulgentiæ concessæ Regularibus, et revocatæ a Paulo V, hodie sunt revalidatæ.

38. Mandatum Tridentini factum Sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali confitendi quamprimum est consilium, non præceptum.

39. Illa particula *quamprimum* intelligitur, cum Sacerdos suo tempore confitebitur.

40. Est probabilis opinio quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, et pollutionis.

41. Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo *Regalo*, dum deficiente illo, nimis ægre ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et aliæ famulæ nimis difficile invenirentur.

42. Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

43. Annuum legatum pro anima relictum non durat plusquam per decem annos.

44. Quoad forum conscientiæ, reo correcto, ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.

45. Libri prohibiti *donec expurgentur*, possunt retineri usquedum adhibita diligentia corrigantur.

N. 2. — *Propositiones damnatæ ab Innocentio XI 2 mart.* 1676

1. Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.

2. Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

3. Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

4. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili.

5. An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

6. Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.

7. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam, qua justificari possimus.

8. Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

9. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa, ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno, et formali.

11. Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

12. Vix in sæcularibus invenies, etiam in Regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam quando tenetur tantum ex superfluo statui.

13. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare, non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum est absoluto desiderio cupere mortem Patris, non quidem ut malum Patris, sed ut bonum cupientis; quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.

15. Licitum est filio gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.

16. Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, et secundum se.

17. Satis est actum fidei semel in vita elicere.

18. Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo et fidei gloriosum, consulo; tacere, ut peccaminosum per se, non damno.

19. Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in se ipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.

20. Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.

21. Assensus fidei supernaturalis, et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis; imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus.

22. Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita Remuneratoris.

23. Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similive motivo ad justificationem sufficit.

24. Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit, aut possit damnare hominem.

25. Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.

26. Si quis vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causa sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.

27. Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium, aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, et studiosa.

28. Qui mediante commendatione vel munere ad Magistratum, vel Officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis est causa justa Sacramentorum administrationem simulandi.

30. Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, et post impactam alapam, vel ictum fustis fugiat.

31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.

32. Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.

33. Licitum est tam hæredi quam legatario contra injuste impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in Cathedram, vel Præbendam contra eorum possessionem injuste impedientem.

34. Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.

35. Videtur probabile, omnem fœtum quamdiu in utero est, carere anima rationali, et tunc primum incipere eandem habere, cum paritur; ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

36. Permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

37. Famuli, et famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.

38. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.

39. Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus Mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retro-venditionis prævie inito, cum intentione lucri.

41. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum; sed solum si exigatur, tamquam ex justitia debitum.

43. Quidni non nisi veniale sit detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?

44. Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, et honorem defendet. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed dumtaxat tamquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale; vel etiam quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut contra.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale; imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.

47. Cum dicit Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui nisi quos digniores et Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent, Concilium vel primo videtur pro hoc *digniores;* non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo: vel secundo locutione minus propria ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos: vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.

49. Mollities jure naturæ prohibita non est: unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium; ideoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.

51. Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties eidem subservit deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Præceptum servandi Festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, et si absit contemptus.

53. Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis Celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.

55. Præcepto Communionis annuæ satisfit per sacrilegam Domini manducationem.

56. Frequens Confessio et Communio, etiam in his, qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis.

57. Probabile est sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

58. Non tenemur Confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

59. Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessum, ratione magni concursus pœnitentium, qualis v. g. potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis, aut indulgentiæ.

60. Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, Naturæ, aut Ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda, nec differenda absolutio, dummodo ore proferat, se dolere, et proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest, et non vult omittere: quinimmo directe, et ex proposito quærit, aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis, aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali, vel temporali nostro, vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia Mysteriorum Fidei, et etiamsi per negligentiam, etiam culpabilem, nesciat Mysterium Sanctissimæ Trinitatis, et Incarnationis D. N J. C.

65. Sufficit illa Mysteria semel credidisse.

Aliæ ab eodem Pontifice damnatæ die 23 nov. ejusdem anni

1. Deus donat nobis omnipotentiam suam, ut ea utamur, sicut aliquis donat alteri villam, aut librum.

2. Deus subjicit nobis suam omnipotentiam.

N. 3. — *Propositiones Michaëlis de Molinos damnatæ ab Innoc. XI Const.* Cœlestis 20 *nov. anno* 1686 [1]

1. Oportet hominem suas potentias annihilare. Et hæc est via interna.

2. Velle operari active, est Deum offendere, qui vult esse ipse solus agens; et ideo opus est se ipsum in Deo totum, et totaliter derelinquere, et postea permanere, veiut corpus exanime.

3. Vota de aliquo faciendo sunt perfectionis impeditiva.

4. Activitas naturalis est gratiæ inimica, impeditque Dei operationes et veram perfectionem, quia Deus operari vult in nobis sine nobis.

5. Nihil operando anima se annihilat, et ad ipsum principium redit, et ad suam originem, dum est essentia Dei, in qua transformata remanet ac divinizata, et Deus tunc in seipso remanet, quia tunc non sunt amplius duæ res unitæ, sed una tantum; et hac ratione Deus vivit et regnat in nobis, et anima seipsam annihilat in esse operativo.

6. Via interna est illa, qua non cognoscitur nec lumen, nec amor, nec resignatio, et non oportet Deum cognoscere, et hoc modo recte proceditur.

7. Non debet anima cogitare nec de præmio, nec de punitione, nec de Paradiso, nec de inferno, nec de morte, nec de æternitate.

8. Non debet velle scire, an gradiatur cum voluntate Dei, an cum eadem voluntate resignata maneat, necne: nec opus est ut velit cognoscere suum statum, nec proprium nihil, sed debet ut corpus exanime manere.

9. Non debet anima reminisci nec sui, nec Dei, nec cujuscumque rei, et in via interna omnis reflexio est nociva, etiam reflexio ad suas humanas actiones, et ad proprios defectus.

10. Si proprii defectus alios scandalizent, non est necessarium reflectere, dummodo non adsit voluntas scandalizandi; et ad proprios defectus non posse reflectere, gratia Dei est.

11. Ad dubia, quæ occurrunt, ad recte procedatur necne, non opus est reflectere.

12. Qui suum liberum arbitrium Deo donavit, de ulla re debet curam habere, nec de inferno, nec de Paradiso, nec debet desiderium habere propriæ perfectionis, nec virtutum, nec propriæ sanctitatis, nec propriæ salutis, cujus spem expurgare debet.

13. Resignato Deo libero arbitrio, eidem Deo relinquenda est cogitatio et cura de omni re nostra, et relinquere, ut faciat in nobis sine nobis suam divinam voluntatem.

14. Qui divinæ voluntati resignatus est, non convenit, ut a Deo rem aliquam petat; quia petere est imperfectio, cum sit actus propriæ voluntatis et electionis, et est velle, quod divina voluntas nostræ conformetur, et non quod

1) *V.* **Bergier**, ***Dizionario etc.*** **V° Molinosismo.**

nostra divinæ. Et illud Evangelii, *petite et accipietis*, non est dictum a Christo pro animabus internis, quæ nolunt habere voluntatem. Imo hujusmodi animæ eo perveniunt, ut non possint a Deo rem aliquam petere.

15. Sicut non debent a Deo rem aliquam petere, ita nec Illi ob rem aliquam gratias agere debent, quia utrumque est actus propriæ voluntatis.

16. Non convenit indulgentias quærere pro pœna propriis peccatis debita, quia melius est divinæ justitiæ satisfacere, quam divinam misericordiam quærere, quoniam illud ex puro Dei amore procedit, et istud ab amore nostri interessato; nec est res Deo grata, nec meritoria, quia est velle crucem fugere.

17. Tradito Deo libero arbitrio, et eidem relicta cura, et cogitatione animæ nostræ, non est amplius habenda ratio tentationum, nec eis alia resistentia fieri debet, nisi negativa nulla adhibita industria, et si natura commovetur, oportet sinere, ut commoveatur, quia est natura.

18. Qui in oratione utitur imaginibus, figuris, speciebus, et propriis conceptionibus, non adorat Deum in spiritu, et veritate.

19. Qui amat Deum eo modo, quo ratio argumentatur, aut intellectus comprehendit, non amat verum Deum.

20. Asserere, quod in oratione opus est sibi per discursum auxilium ferre, et per cogitationes per quas Deus animam non alloquitur, ignorantia est. Deus nunquam loquitur, ejus locutio est operatio, et semper in anima operatur, quando hæc suis discursibus, cogitationibus, et operationibus eum non impedit.

21. In oratione opus est manere in fide obscura, et universali, cum quiete et oblivione cujusque cogitationis particularis, ac distinctæ attributorum Dei ac Trinitatis, et sic in Dei præsentia manere ad illum adorandum, et amandum, eique inserviendum, sed absque productione actuum, quia in his Deus sibi non complacet.

22. Cognitio hæc per fidem non est actus a creatura productus, sed est cognitio a Deo creaturæ tradita, quam creatura se habere non cognoscit, sed postea cognoscit illam se habuisse; et idem dicitur de amore.

23. Mystici cum sancto Bernardo in Scala Claustralium distinguunt quatuor gradus, Lectionem, Meditationem, Orationem, et Contemplationem infusam. Qui semper in primo sistit, nunquam ad secundum pertransit. Qui semper in secundo persistit, nunquam ad tertium pervenit, qui est nostra contemplatio acquisita, in qua per totam vitam persistendum est, dummodo Deus animam non trahat, absque eo quod ipsa id expectet, ad contemplationem infusam; et hac cessante, anima regredi debet ad tertium gradum, et in ipso permanere absque eo quod amplius redeat ad secundum aut primum.

24. Qualescumque cogitationes in oratione occurrant, etiam impuræ, etiam contra Deum, Sanctos, Fidem, et Sacramenta, si voluntarie non nutriantur nec voluntarie expellantur, sed cum indifferentia et resignatione tolerentur, non impediunt orationem Fidei, imo eam perfectiorem efficiunt, quia anima tunc magis divinæ voluntati resignata remanet.

25. Etiamsi superveniat somnus, et dormiatur, nihilominus fit oratio, et

contemplatio actualis; quia oratio et resignatio idem sunt, et dum resignatio perdurat, perdurat et oratio.

26. Tres illæ viæ, Purgativa, Illuminativa, et Unitiva, sunt absurdum maximum, quod dictum fuerit in mistica; cum non sit nisi unica via, scilicet via interna.

27. Qui desiderat, et amplectitur devotionem sensibilem, non desiderat, nec quærit Deum, sed seipsum, et male agit, cum eam desiderat, et eam habere conatur; quia per viam internam incedit, tam in locis sacris, quam in diebus solemnibus.

28. Tædium rerum spiritualium bonum est: siquidem per illud purgatur amor proprius.

29. Dum anima interna fastidit discursus de Deo et virtutes, et frigida remanet, nullum in se ipsa sentiens fervorem, bonum signum est.

30. Totum sensibile, quod experimur in vita spirituali, est abominabile, spurium, et immundum.

31. Nullus meditativus veras virtutes exercet internas, quæ non debent a sensibus cognosci. Opus est amittere virtutes.

32. Nec ante, nec post Communionem alia requiritur præparatio aut gratiarum actio (pro istis animabus internis), quam permanentia in solita resignatione passiva; quia modo perfectiore supplet omnes actus virtutum, qui possunt, et fiunt in via ordinaria. Et si hac occasione Communionis insurgunt motus humiliationis, petitionis, aut gratiarum actionis, reprimendi sunt, quoties non dignoscatur, eos esse ex impulsu speciali Dei; alias sunt impulsus naturæ nondum mortuæ.

33. Male agit anima, quæ procedit per hanc viam internam, si in diebus solemnibus vult aliquo conatu particulari excitare in se devotum aliquem sensum; quoniam animæ internæ omnes dies sunt æquales, omnes festivi. Et idem dicitur de locis sacris, quia hujusmodi animabus omnia loca æqualia sunt.

34. Verbis, et lingua gratias agere Deo non est pro animabus internis, quæ in silentio manere debent, nullum Deo impedimentum apponendo, quod operetur in illis; et quo magis Deo se resignant, experiuntur se non posse orationem Dominicam, seu *Pater noster*, recitare.

35. Non convenit animabus hujus viæ internæ, quod faciant operationes, etiam virtuosas, ex propria electione et activitate; alias non essent mortuæ: nec debent elicere actus amoris erga B. Virginem, Sanctos, aut Humanitatem Christi; quia cum ista objecta sensibilia sint, talis est amor erga illa.

36. Nulla creatura, nec B. Virgo, nec Sancti sedere debent in nostro corde, quia solus Deus vult illud occupare, et possidere.

37. In occasione tentationum, etiam furiosarum, non debet anima elicere actus explicitos virtutum oppositarum, sed debet in supradicto amore, et resignatione permanere.

38. Crux voluntaria mortificationum pondus grave est et infructuosum, ideoque dimittenda.

39. Sanctiora opera, et pœnitentiæ quas peregerunt Sancti, non sufficiunt ad removendam ab anima vel unicam adhæsionem.

40. B. Virgo nullum unquam opus exterius peregit, et tamen fuit Sanctis omnibus Sanctior; igitur ad sanctitatem perveniri potest absque opere exteriori.

41. Deus permittit, et vult ad nos humiliandos, et ad veram transformationem perducendos, quod in aliquibus animabus perfectis, etiam non arreptitiis, dæmon violentiam inferat earum corporibus, easque actus carnales committere faciat, etiam in vigilia, et sine mentis offuscatione, movendo physice illorum manus et alia membra contra earum voluntatem. Et idem dicitur quoad alios actus per se peccaminosos, in quo casu non sunt peccata, quia in iis non adest consensus.

42. Potest dari casus, quod hujusmodi violentiæ ad actus carnales contingant eodem tempore ex parte duarum personarum, scilicet maris et fœminæ, et ex parte utriusque sequatur actus.

43. Deus præteritis sæculis Sanctos efficiebat tyrannorum ministerio, nunc vero eos efficit Sanctos ministerio dæmonis, qui causando in eis prædictas violentias facit, ut illi se ipsos magis despiciant, atque annihilent, et se Deo resignent.

44. Job blasphemavit, et tamen non peccavit labiis suis; quia fuit ex dæmonis violentia.

45. Sanctus Paulus hujusmodi dæmonis violentias in suo corpore passus est, unde scripsit: *non quod volo bonum, hoc ago, sed quod nolo malum, hoc facio.*

46. Hujusmodi violentiæ sunt medium magis proportionatum ad annihilandam animam, et eam ad veram transformationem et unionem perducendam, nec alia superest via; et hæc est via facilior et tutior.

47. Cum hujusmodi violentiæ occurrunt, sinere oportet, ut Satanas operetur, nullam adhibendo industriam, nullumque proprium conatum, sed permanere debet homo in suo nihilo, et etiamsi sequantur pollutiones, et actus obscœni propriis manibus, et etiam pejora, non opus est se ipsum inquietari, sed foras emittendi sunt scrupuli, dubia, et timores; quia anima fit magis illuminata, magis roborata, magisque candida, et acquiritur sancta libertas. Et præ omnibus non opus est hæc conteri, et sanctissime fit, non confitendo; quia hoc pacto superatur dæmon, et acquiritur thesaurus pacis.

48. Satanas, qui hujusmodi violentias infert, suadet inde gravia esse delicta, ut anima se inquietet, ne in via interna ulterius progrediatur; unde ad ejus vires enervandas melius est ea non confiteri, quia non sunt peccata, nec etiam venialia.

49. Job ex violentia dæmonis se propriis manibus polluebat, eodem tempore, quo mundas habebat ad Deum preces (sic interpretando locum ex cap. XVI Job).

50. David, Hieremias, et multi ex sanctis Prophetis hujusmodi violentias patiebantur harum impurarum operationum externarum.

51. In sacra Scriptura multa sunt exempla violentiarum ad actus externos peccaminosos, uti illud de Samsone, qui per violentiam se ipsum occidit cum Philistæis, conjugium iniit cum alienigena, et cum Dalila meretrice fornicatus est; quæ alias erant prohibita, et peccata fuissent. De Juditha, quæ Olopherni mentita fuit. De Elisæo, qui pueris maledixit. De Elia, qui combussit Duces cum turmis Regis Acab. An vero fuerit violentia immediate a Deo peracta, vel dæmonum ministerio, ut in aliis animabus contingit, in dubio relinquitur.

52. Cum hujusmodi violentiæ etiam impuræ absque mentis offuscatione accidunt, tunc anima Deo potest uniri, et de facto semper magis unitur.

53. Ad cognoscendum in praxi an aliqua operatio in aliis personis fuerit violenta, regula quam de hoc habeo, nedum sunt protestationes animarum illarum, quæ protestantur se dictis violentiis non consensisse, aut jurare non posse quod in iis consenserint, et videre quod sint animæ, quæ proficiunt in via interna; sed regulam sumo a lumine quodam actuali, cognitione humana ac Theologica superiore, quod me certo cognoscere facit cum interna certitudine, quod talis operatio est violenta, et certus sum quod hoc lumen a Deo procedit, et ad me pervenit conjunctum cum certitudine, quod a Deo proveniat, et mihi nec umbram dubii relinquit in contrarium; eo modo quo interdum contingit, quod Deus aliquid revelando, eodem tempore animam certam reddit, quod ipse sit qui revelat, et anima in contrarium non potest dubitare.

54. Spirituales viæ ordinariæ in hora mortis se delusos invenient, et confusos, et cum omnibus passionibus in alio mundo purgandis.

55. Per hanc viam internam pervenitur, etsi multa cum sufferentia ad purgandas, et extinguendas omnes passiones, ita quod nihil amplius sentiant, nihil, nihil; nec ullam sentiant inquietudinem sicut corpus mortuum, nec anima se amplius commoveri sinit.

56. Duæ leges, et duæ cupiditates, animæ una, et amoris proprii altera, tamdiu perdurant, quamdiu perdurat amor proprius: unde quando hic purgatus est et mortuus, ut fit per viam internam, non adsunt amplius illæ duæ leges, et duæ cupiditates, nec ulterius lapsus aliquis incurritur, nec aliquid sentitur amplius, nequidem veniale peccatum.

57. Per contemplationem acquisitam pervenitur ad statum non faciendi amplius peccata, nec mortalia, nec venialia.

58. Ad ejusmodi statum pervenitur, non reflectendo amplius ad proprias operationes, quia defectus ex reflexione oriuntur.

59. Via interna sejuncta est a Confessione, a Confessariis, et a casibus conscientiæ, a Theologia, et Philosophia.

60. Animabus provectis, quæ reflexionibus mori incipiunt, et eo etiam perveniunt, ut sint mortuæ, Deus Confessionem aliquando efficit impossibilem, et supplet ipse tanta gratia perseverante, quantam in Sacramento reciperent: et ideo hujusmodi animabus non est bonum in tali casu ad Sacramentum Pœnitentiæ accedere, quia id est in illis impossibile.

61. Anima cum ad mortem mysticam pervenit, non potest amplius aliud velle, quam quod Deus vult; quia non habet amplius voluntatem, et Deus illi eam abstulit.

62. Per viam internam pervenitur ad continuum statum immobilem in pace imperturbabili.

63. Per viam internam pervenitur etiam ad mortem sensuum, quinimmo signum, quod quis in statu nihilitatis maneat, idest mortis mysticæ, est si sensus exteriores non repræsentent amplius res sensibiles, unde sint ac si non essent, quia non perveniunt ad faciendum, quod intellectus se ad eas applicet.

64. Theologus minorem dispositionem habet, quam homo rudis ad statum contemplativum; primo quia non habet fidem adeo puram: secundo quia non est adeo humilis: tertio quia non adeo curat propriam salutem: quarto quia caput rescratum habet phantasmatibus, speciebus, opinionibus et speculationibus, et non potest in illum ingredi verum lumen.

65. Præpositis obediendum est in exteriore, et latitudo voti obedientiæ Religiosorum tantummodo ad exterius pertingit; in interiore vero aliter res se habet, quia solus Deus et Director intrant.

66. Risu digna est nova quædam doctrina in Ecclesia Dei, quod anima quoad internum gubernari debeat ab Episcopo; quod si Episcopus non sit capax, anima ipsum cum suo Directore adeat. Novam dico doctrinam, quia nec sacra Scriptura, nec Concilia, nec Canones, nec Bullæ, nec Sancti, nec Auctores eam unquam tradiderunt, nec tradere possunt; quia Ecclesia non judicat de occultis, et anima jus habet eligendi quemcumque sibi benevisum.

67. Dicere, quod internum manifestandum est exteriori tribunali præpositorum, et quod peccatum sit id non facere, est manifesta deceptio; quia Ecclesia non judicat de occultis, et propriis animabus præjudicant his deceptionibus, et simulationibus.

68. In mundo non est facultas, nec jurisdictio ad præcipiendum, ut manifestentur epistolæ Directoris quoad internum animæ, et ideo opus est animadvertere, quod hoc est insultus Satanæ etc.

N. 4. — *Damnatæ ab Alexandro VIII 24 augusti anno 1690*

1. Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali; formalis vero in conformatione actuum cum regula morum. Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in suum finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis.

2. Peccatum philosophicum, seu morale, est actus humanus disconveniens naturæ rationali, et rectæ rationi; Theologicum vero, et mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum quantumvis grave in illo qui Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.

Aliæ ab eodem damnatæ 7 dec. anno 1690

1. In statu naturæ lapsæ ad peccatum formale et demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium, ac liberum fuit in causa sua, peccato originali, et libertate Adami peccantis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis Electis, sed pro omnibus, et solis fidelibus.

5. Pagani, Judæi, Hæretici, aliique hujus generis nullum omnino accipiunt a Jesu Christo influxum; adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem, sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis, quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere: a gratia sufficienti libera nos Domine.

7. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio, vel mundi; si Dei, charitas Patris est; si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est.

8. Necesse est infidelem in omni opere peccare.

9. Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem, et disconvenientiam cum natura rationali, sine ullo ad Deum offensum respectu.

10. Intentio, qua quis detestatur malum, et prosequitur bonum, mere ut cælestem obtineat gloriam, non est recta nec Deo placens.

11. Omne quod non est ex Fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam Fides, et etiamsi videantur credere, non est Fides Divina, sed humana.

13. Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur.

14. Timor gehennæ non est supernaturalis.

15. Attritio, quæ gehennæ, et pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiæ Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis.

16. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni induxit non politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex et præscriptio, natura rei idipsum quodammodo dictante.

17. Per illam praxim mox absolvendi, ordo pœnitentiæ est inversus.

18. Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, et multi temporis diuturnitas confirmet; nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu.

19. Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali.

20. Confessiones apud Religiosos factæ plerumque vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ.

21. Parochianus potest suspicari de mendicantibus, qui eleemosynis com-

munibus vivunt, de imponenda nimis levi et incongrua pœnitentia, seu satisfactione, ob quæstum seu lucrum subsidii temporalis.

22. Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad Communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint.

23. Similiter arcendi sunt a Sacra Communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus, et omnis mixtionis expers.

24. Oblatio in Templo, quæ fiebat a B. Virgine Maria in die Purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, et alterum pro peccatis sufficiente testatur, quod indiguerit purificatione, et quod Filius qui offerebatur, etiam macula Matris maculatus esset, secundum verba legis.

25. Dei Patris sedentis simulacrum nefas est Christiano in templo collocare.

26. Laus, quæ defertur Mariæ ut Mariæ, vana est.

27. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus: *In nomine Patris etc.* prætermissis illis: *ego te baptizo.*

28. Valet Baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: *non intendo facere, quod facit Ecclesia.*

29. Futilis, et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium OEcumenicum auctoritate, atque in Fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.

30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam Pontificiam Bullam.

31. Bulla Urbani VIII *In Eminenti*, est subreptitia 1.

N. 5. — *Propositiones super amore erga Deum purissimo damnatæ ab Innocentio XII Brevi* Cum alias 21 *martii anno* 1699

1. Datur habitualis status amoris Dei, qui est charitas pura, et sine ulla mixtione motivi proprii interesse. Neque timor pœnarum, neque desiderium remunerationum habent amplius in eo partem. Non amatur amplius Deus propter meritum, neque propter perfectionem, neque propter felicitatem in eo amando.

2. In statu vitæ contemplativæ, seu unitivæ amittitur omne motivum interessatum timoris et spei.

3. Id, quod est essentiale in directione animæ, est non aliud facere, quam sequi pedetentim gratiam cum infinita patientia, præcautione, et subtilitate: oportet se intra hos limites continere, ut sinatur Deus agere, et nunquam ad purum amorem ducere, nisi quando Deus per unctionem interiorem incipit aperire cor huic verbo, quod adeo durum est animabus adhuc sibimet affixis, et adeo potest illas scandalizare, aut in perturbationem conjicere.

1) In hac Bulla data 1641 Urbanus VIII confirmat Constitut. Pii V et Greg. XIII, quibus damnantur 79 propositiones Baji: iterum prohibet librum Corn. Jansenii.

4. In statu sanctæ indifferentiæ anima non habet amplius desideria voluntaria, deliberata propter suum interesse, exceptis iis occasionibus, in quibus toti suæ gratiæ fideliter non cooperatur.

5. In eodem statu sanctæ indifferentiæ nihil nobis, omnia Deo volumus. Nihil volumus, ut simus perfecti et beati propter interesse proprium, sed omnem perfectionem, ac beatitudinem volumus, in quantum Deo placet efficere, ut velimus res istas impressione suæ gratiæ.

6. In hoc sanctæ indifferentiæ statu nolumus amplius salutem, ut salutem propriam, ut liberationem æternam, ut mercedem nostrorum meritorum, ut nostrum interesse omnium maximum; sed eam volumus voluntate plena, ut gloriam et beneplacitum Dei, ut rem quam ipse vult, quam nos vult velle propter ipsum.

7. Derelictio non est nisi abnegatio, seu sui ipsius renunciatio, quam Jesus Christus a nobis in Evangelio requirit, postquam externa omnia reliquerimus. Ista nostri ipsorum abnegatio non est, nisi quod interesse proprium... Extremæ probationes, in quibus hæc abnegatio seu sui ipsius derelictio exerceri debet, sunt tentationes, quibus Deus æmulator vult purgare amorem, nullum ei ostendendo perfugium, neque ullam spem quoad suum interesse proprium, etiam æternum.

8. Omnia sacrificia, quæ fieri solent ab animabus quammaxime disinteressatis circa æternam beatitudinem, sunt conditionalia.... Sed hoc sacrificium non potest esse absolutum in statu ordinario. In uno extremarum probationum casu hoc sacrificium fit aliquo modo absolutum.

9. In extremis probationibus potest animæ invincibiliter persuasum esse persuasione reflexa, quæ non est intimus conscientiæ fundus, se juste reprobatam esse a Deo.

10. Tunc anima divisa a semetipsa expirat cum Christo in cruce dicens: *Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* In hac involuntaria impressione desperationis conficit sacrificium absolutum sui interesse proprii quoad æternitatem.

11. In hoc statu anima amittit omnem spem sui proprii interesse, sed numquam amittit in parte superiori, id est in suis actibus directis, et intimis spem perfectam, quæ est desiderium disinteressatum promissionum.

12. Director tunc potest huic animæ permittere, ut simpliciter acquiescat jacturæ sui proprii interesse, et justæ condemnationi, quam sibi a Deo indictam credit.

13. Inferior Christi pars in Cruce non communicavit superiori suas involuntarias perturbationes.

14. In extremis perturbationibus pro purificatione amoris fit quædam separatio partis superioris animæ ab inferiori. In ista separatione actus partis inferioris manant ex omnino cæca et involuntaria perturbatione; nam totum, quod est involuntarium et intellectuale, est partis superioris.

15. Meditatio constat discursivis actibus, qui a se invicem facile distinguuntur.... Ista compositio actuum discursivorum et reflexorum est propria exercitatio amoris interessati.

16. Datur status contemplationis adeo sublimis, adeoque perfectæ, ut fiat spiritualis: ita ut quoties anima actu orat, sua oratio sit contemplativa, non discursiva. Tunc non amplius indiget redire ad meditationem, ejusque actus methodicos.

17. Animæ contemplativæ privantur intuitu distincto, sensibili, et reflexo Jesu Christi duobus temporibus diversis... Primo in fervore nascente earum contemplationis.... Secundo anima amittit intuitum Jesu Christi in extremis probationibus.

18. In statu passivo exercentur omnes virtutes distincte, non cogitando, quod sint virtutes; quolibet momento aliud non cogitatur, quam facere id quod Deus vult, et amor zelotypus simul efficit, ne quis amplius sibi virtutem velit, nec unquam sit adeo virtute præditus, quam cum virtuti amplius affixus non est.

19. Potest dici in hoc sensu, quod anima passiva, et disinteressata nec ipsum amorem vult amplius, quatenus est sua perfectio et sua felicitas, sed solum quatenus est id, quod Deus a nobis vult.

20. In confitendo debent animæ transformatæ sua peccata detestari, et condemnare se, et desiderare remissionem suorum peccatorum, non ut propriam purificationem et liberationem, sed ut rem quam Deus vult, et vult nos velle propter suam gloriam.

21. Sancti mystici excluserunt a statu animarum transformatarum exercitationes virtutum.

22. Quamvis hæc doctrina *(de puro amore)* esset pura, et simplex perfectio Evangelica in universa traditione designata; antiqui Pastores non proponebant passim multitudini justorum, nisi exercitationem amoris interessati eorum gratiæ proportionatam.

23. Purus amor ipse solus constituit totam vitam interiorem, et tunc evadit unicum principium et unicum motivum omnium actuum, qui deliberati et meritorii sunt.

N. 6. — *Quesnellii propositiones damnatæ a Clemente XI Constitutione* Unigenitus *8 sept. anno* 1713 [1]

1. Quid aliud remanet animæ, quæ Deum atque ipsius gratiam amisit, nisi peccatum, et peccati consecutiones, superba paupertas, et segnis indigentia, hoc est generalis impotentia ad laborem, ad orationem et ad omne opus bonum?

2. Jesu Christi gratia, principium efficax boni cujuscumque generis, necessaria est ad omne opus bonum; absque illa non solum nihil fit, sed nec fieri potest.

1) *V.* SS. D. N. Clementis Papæ XI Constitutio *Unigenitus* Theologice propugnata etc. Romæ typ. Salvioni, Tom. 2. Celebris hæc Constitutio tantam in Ecclesia auctoritatem sibi conciliavit, *ut* quemadmodum ait Benedictus XIV Encyc. 10 oct. 1756 ad Episcopos Galliæ, *nemo fidelium possit absque salutis æternæ discrimine a debita erga ipsam subjectionem sese subducere, aut eidem ullo modo refragari.*

3. In vanum, Domine, præcipis, si tu ipse non das quod præcipis.

4. Ita, Domine: omnia possibilia sunt ei, cui omnia possibilia facis, eadem operando in illo.

5. Quando Deus non emollit cor per interiorem unctionem gratiæ suæ, exhortationes et gratiæ exteriores non inserviunt, nisi ad illud magis obdurandum.

6. Discrimen inter fœdus Judaicum et Christianum est, quod in illo Deus exigit fugam peccati, et implementum legis a peccatore, relinquendo illum in sua impotentia; in isto vero Deus peccatori dat quod jubet, illum sua gratia purificando.

7. Quæ utilitas pro homine in veteri fœdere, in quo Deus illum reliquit ejus propriæ infirmitati, imponendo ipsi suam legem? Quæ vero facilitas non est, admitti ad fœdus, in quo Deus nobis donat quod petit a nobis?

8. Nos non pertinemus ad novum fœdus, nisi in quantum participes sumus ipsius novæ gratiæ, quæ operatur in nobis id, quod Deus nobis præcipit.

9. Gratia Christi est gratia suprema, sine qua confiteri Christum nunquam possumus, et cum qua nunquam illum abnegamus.

10. Gratia est operatio manus Omnipotentis Dei, quam nihil impedire potest, aut retardare.

11. Gratia non est aliud, quam voluntas Omnipotentis Dei jubentis, et facientis quod jubet.

12. Quando Deus vult salvare animam, quocumque tempore, quocumque loco effectus indubitabilis sequitur voluntatem Dei.

13. Quando Deus vult animam salvam facere, et eam tangit interiori gratiæ suæ manu, nulla voluntas humana ei resistit.

14. Quantumcumque remotus a salute sit peccator obstinatus, quando Jesus se ei videndum exhibet lumine salutari suæ gratiæ, oportet, ut se dedat, accurrat, sese humiliet, et adoret Salvatorem suum.

15. Quando Deus mandatum suum, et suam æternam locutionem comitatur unctione sui Spiritus, et interiori vi gratiæ suæ, operatur illam in corde obedientiam, quam petit.

16. Nullæ sunt illecebræ, quæ non cedant illecebris gratiæ, quia nihil resistit Omnipotenti.

17. Gratia est vox illa Patris, quæ homines interius docet, ac eos venire facit ad Jesum Christum; quicumque ad eum non venit, postquam audivit vocem exteriorem Filii, nullatenus est doctus a Patre.

18. Semen Verbi, quod manum Dei irrigat, semper affert fructum suum.

19. Dei gratia nihil aliud est, quam ejus omnipotens voluntas: hæc est idea, quam Deus ipse nobis tradit in omnibus suis Scripturis.

20. Vera gratiæ idea est, quod Deus vult sibi a nobis obediri, et obeditur; imperat, et omnia fiunt; loquitur tanquam Dominus, et omnia sibi submissa sunt.

21. Gratia Jesu Christi est gratia fortis, potens, suprema, invincibilis, utpote quæ est operatio voluntatis omnipotentis, sequela et imitatio operationis Dei incarnantis, et resuscitantis Filium suum.

22. Concordia omnipotentis operationis Dei in corde hominis cum libero ipsius voluntatis consensu, demonstratur illico nobis in Incarnatione, veluti in fonte atque archetypo omnium aliarum operationum misericordiæ et gratiæ, quæ omnes ita gratuitæ, atque ita dependentes a Deo sunt, sicut ipsa originalis operatio.

23. Deus ipse nobis ideam tradit omnipotentis operationis suæ gratiæ, eam significans per illam qua creaturam a nihilo producit, et mortuis reddit vitam.

24. Justa idea, quam Centurio habuit de Omnipotentia Dei, et Jesu Christi in sanandis corporibus solo motu suæ voluntatis, est imago ideæ, quæ haberi debet de Omnipotentia suæ gratiæ in sanandis animabus a cupiditate.

25. Deus illuminat animam, et eam sanat æque ac corpus sola sua voluntate: jubet, et ipsa obtemperatur.

26. Nullæ dantur gratiæ nisi per fidem.

27. Fides est prima gratia, et fons omnium aliarum.

28. Prima gratia, quam Deus concedit peccatori, est peccatorum remissio.

29. Extra Ecclesiam nulla conceditur gratia.

30. Omnes, quos Deus vult salvare per Christum, salvantur infallibiliter.

31. Desideria Christi semper habent suum effectum, pacem intimo cordium infert, quando eis illam optat.

32. Jesus Christus se morte tradidit ad liberandum pro semper suo sanguine primogenitos, idest electos, de manu Angeli exterminatoris.

33. Proh! quantum oportet bonis terrenis, et sibimet ipsis renuntiasse ad hoc, ut quis fiduciam habeat sibi, ut ita dicam, appropriandi Christum Jesum, ejus amorem, mortem et mysteria, ut fecit Sanctus Paulus, dicens: *qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me!*

34. Gratia Adami non producebat nisi merita humana.

35. Gratia Adami est sequela creationis, et erat debita naturæ sanæ et integræ.

36. Differentia essentialis inter gratiam Adami et status Innocentiæ, ac gratiam Christianam est, quod primam unusquisque in propria persona recepisset; ista vero non recipitur, nisi in persona Jesu Christi resuscitati, cui nos uniti sumus.

37. Gratia Adami, sanctificando illum in semetipso, erat illi proportionata; gratia Christiana nos sanctificando in Jesu Christo, est omnipotens, et digna Filio Dei.

38. Peccator non est liber nisi ad malum, sine gratia Liberatoris.

39. Voluntas, quam gratia non prævenit, nihil habet luminis, nisi ad aberrandum.... est capax omnis mali, et incapax ad omne bonum.

40. Sine gratia nihil amare possumus, nisi ad nostram condemnationem.

41. Omnis cognitio Dei, etiam naturalis, etiam in Philosophis Ethnicis, non potest venire nisi a Deo, et sine gratia non producit nisi præsumptionem, vanitatem et oppositionem ad ipsum Deum, loco affectuum adorationis, gratitudinis et amoris.

42. Sola gratia Christi reddit hominem aptum ad Sacrificium Fidei: sine hoc nihil, nisi impuritas; nihil, nisi indignitas.

43. Primus effectus gratiæ baptismalis est facere, ut moriatur peccato; adeo ut spiritus, cor, sensus non habeant plus vitæ pro peccato, quam homo mortuus habeat pro rebus mundi.

44. Non sunt, nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostræ nascuntur; amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; et amor, quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est, non refert, et propter hoc ipsum fit malus.

45. Amore Dei in corde peccatorum non amplius regnante, necesse est, ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones corrumpat.

46. Cupiditas aut charitas usum sensuum bonum, vel malum faciunt.

47. Obedientia legis profluere debet ex fonte, et hic fons est charitas. Quando Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria ejus finis, tunc purum est quod apparet exterius; alioquin non est, nisi hypocrisis aut falsa justitia.

48. Quid aliud esse possumus, nisi tenebræ, nisi aberratio, et nisi peccatum sine fidei lumine, et sine Christo, et sine charitate?

49. Ut nullum peccatum est sine amore nostri, ita nullum est opus bonum sine amore Dei.

50 Frustra clamamus ad Deum *Pater mi*, si spiritus charitatis non est ille, qui clamat.

51. Fides justificat quando operatur, sed ipsa non operatur nisi per charitatem.

52. Omnia alia salutis remedia continentur in fide, tanquam in suo germine et semine, sed hæc fides non est absque amore et fiducia.

53. Sola charitas christiano modo facit (actiones Christianas) per relationem ad Deum, et Jesum Christum.

54. Sola charitas est, quæ Deo loquitur, eam solam Deus audit.

55. Deus non coronat nisi charitatem; qui currit ex alio impulsu et ex alio motivo, in vanum currit.

56. Deus non remunerat nisi charitatem, quoniam charitas sola Deum honorat.

57. Totum deest peccatori, quando ei deest spes; et non est spes in Deo, ubi non est amor Dei.

58. Nec Deus est, nec religio, ubi non est charitas.

59. Oratio impiorum est novum peccatum, et quod Deus illis concedit, est novum in eos judicium.

60. Si solus supplicii timor animat pœnitentiam, quo hæc est magis violenta, eo magis ducit ad desperationem.

61. Timor nonnisi manum cohibet; cor autem tamdiu peccato adjicitur, quamdiu ab amore justitiæ non ducitur.

62. Qui a malo non abstinet nisi timore pœnæ, illud committit in corde suo; et jam est reus coram Deo.

63. Baptizatus adhuc est sub lege sicut Judæus, si legem non adimpleat, aut adimpleat ex solo timore.

64. Sub maledicto legis nunquam fit bonum, quia peccatur sive faciendo malum, sive illud nonnisi ob timorem evitando.

65. Moyses, Prophetæ, Sacerdotes, et Doctores Legis mortui sunt, absque eo quod ullum Deo dederint filium; cum non effecerint nisi mancipia per timorem.

66. Qui vult Deo appropinquare, nec debet ad ipsum venire cum brutalibus passionibus, neque adduci per instinctum naturalem aut per timorem, sicut bestiæ; sed per fidem et per amorem, sicuti filii.

67. Timor servilis non sibi repræsentat Deum, nisi ut Dominum durum, imperiosum, injustum, intractabilem.

68. Dei bonitas abbreviavit viam salutis, claudendo totum in Fide et precibus.

69. Fides, usus, augmentum, et præmium Fidei totum est donum puræ liberalitatis Dei.

70. Nunquam Deus affligit innocentes, et afflictiones semper serviunt vel ad puniendum peccatum, vel ad purificandum peccatorem.

71. Homo ad sui conservationem potest se dispensare ab ea lege, quam Deus condidit propter ejus utilitatem.

72. Nota Ecclesiæ Christianæ est, quod sit Catholica, comprehendens et omnes Angelos cœli, et omnes electos et justos terræ, et omnium sæculorum.

73. Quid est Ecclesia, nisi cœtus filiorum Dei manentium in eo sinu, adoptatorum in Christo, subsistentium in ejus persona, redemptorum ejus sanguine, viventium ejus spiritu, agentium per ejus gratiam, et expectantium gratiam futuri sæculi?

74. Ecclesia, sive integer Christus, Incarnatum Verbum habet ut caput; omnes vero Sanctos ut membra.

75. Ecclesia est unus solus homo compositus ex pluribus membris, quorum Christus est caput, vita, subsistentia, et persona: unus solus Christus compositus ex pluribus Sanctis, quorum est Sanctificator.

76. Nihil spatiosius Ecclesia Dei, quia omnes Electi et Justi omnium sæculorum illam componunt.

77. Qui non ducit vitam dignam Filio Dei, et membro Christi, cessat interius habere Deum pro patre, et Christum pro capite.

78. Separatur quis a populo Electo, cujus figura fuit populus Judaicus et caput est Jesus Christus, tam non vivendo secundum Evangelium, quam non credendo Evangelio.

79. Utile et necessarium est omni tempore, omni loco, et omni personarum generi studere, et cognoscere spiritum, pietatem, et Mysteria Sacræ Scripturæ.

80. Lectio Sacræ Scripturæ est pro omnibus.

81. Obscuritas sancti Verbi Dei non est laicis ratio dispensandi se ipsos ab ejus lectione.

82. Dies Dominicus a Christianis debet sanctificari lectionibus pietatis, et super omnia Sanctarum Scripturarum. Damnosum est velle Christianum ab hac lectione retrahere.

83. Est illusio sibi persuadere, quod notitia Mysteriorum Religionis non

debent communicari fœminis lectione Sacrorum Librorum. Non ex fœminarum simplicitate, sed ex superba virorum scientia ortus est Scripturarum abusus, et natæ sunt hæreses.

84. Abripere e Christianorum manibus Novum Testamentum, seu eis illud clausum tenere, auferendo eis modum illud intelligendi, est illis Christi os obturare.

85. Interdicere Christianis lectionem Sacræ Srripturæ, præsertim Evangelii, est interdicere usum luminis filiis lucis, et facere ut patiantur speciem quamdam excommunicationis.

86. Eripere simplici populo hoc solatium jungendi vocem suam voci totius Ecclesiæ, est usus contrarius praxi Apostolicæ, et intentioni Dei.

87. Modus plenus sapientia, lumine, et charitate est dare animabus tempus portandi cum humilitate et sentiendi statum peccati, petendi spiritum pœnitentiæ et contritionis, et incipiendi ad minus satisfacere justitiæ Dei antequam reconcilientur.

88. Ignoramus quid sit peccatum et vera pœnitentia, quando volumus statim restitui possessioni bonorum illorum, quibus nos peccatum spoliavit, et detrectamus separationis illius ferre confusionem.

89. Quartusdecimus gradus conversionis peccatoris est, quod cum sit jam reconciliatus, habet jus assistendi Sacrificio Ecclesiæ.

90. Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet, ut eam exerceat per primos Pastores de consensu saltem præsumpto totius Corporis.

91. Excommunicationis injustæ metus nunquam debet nos impedire ab implendo debito nostro. Nunquam eximus ab Ecclesia, etiam quando hominum nequitia videmur ab ea expulsi, quando Deo, Jesu Chsisto, atque ipsi Ecclesiæ per charitatem affixi sumus.

92. Pati potius in pace excommunicationem et anathema injustum, quam prodere veritatem, est imitari Sanctum Paulum: tantum abest, ut sit erigere se contra auctoritatem, aut scindere unitatem.

93 Jesus quandoque sanat vulnera, quæ præreps primorum Pastorum festinatio infligit sine ipsius mandato. Jesus restituit, quod ipsi inconsiderato zelo rescindunt.

94 Nihil pejorem de Ecclesia opinionem ingerit ejus inimicis, quam videre illic dominatum exerceri supra fidem fidelium, et foveri divisiones propter res, quæ nec fidem lædunt, nec mores.

95. Veritates eo devenerunt, ut sint lingua quasi peregrina plerisque Christianis, et modus eas prædicandi est veluti idioma incognitum: adeo remotus est a simplicitate Apostolorum, et supra communem captum fidelium. Neque satis advertitur, quod hic affectus sit unum ex signis maxime sensibilibus senectutis Ecclesiæ, et iræ Dei in filios suos.

96. Deus permittit, ut omnes potestates sint contrariæ Prædicatoribus veritatis, ut ejus victoria attribui non possit nisi Divinæ gratiæ.

97. Nimis sæpe contingit, membra illa, quæ magis sancte ac magis stricte unita Ecclesiæ sunt, respici atque tractari tanquam indigna, ut sint in Ec-

clesia, vel tanquam ab ea separata: sed justus vivit ex Fide, et non ex opinione hominum.

98. Status persecutionis et pœnarum, quas quis tolerat tanquam hæreticus, flagitiosus, et impius, ultima plerumque probatio est, et maxime meritoria, utpoteque facit hominem magis conformem Jesu Christo.

99. Pervicacia, præventio, obstinatio in nolendo aut aliquid examinare, aut agnoscere se fuisse deceptum, mutant quotidie quoad multos in odorem mortis id quod Deus in sua Ecclesia posuit, ut in ea esset odor vitæ, v. g. bonos libros, instructiones, sancta exempla.

100. Tempus deplorabile, quo creditur honorari Deus, persequendo veritatem ejusque discipulos, tempus hoc advenit..... Haberi, et tractari a Religionis Ministris, tanquam impium, et indignum omni commercio cum Deo, tanquam membrum putridum, capax corrumpendi omnia in societate Sanctorum, est hominibus piis morte corporis mors terribilior. Frustra quis sibi blanditur de suarum intentionum puritate et zelo quodam Religionis, persequendo flamma, ferroque viros probos, si propria passione est excæcatus, atque abreptus aliena, propterea quod nihil vult examinare. Frequenter credimus sacrificare Deo impium, et sacrificamus diabolo Dei servum.

101. Nihil spiritui Dei, et doctrinæ Jesu Christi magis opponitur, quam communia facere juramenta in Ecclesia: quia hoc est multiplicare occasiones pejerandi, laqueos tendere infirmis et idiotis, et efficere ut nomen et veritas Dei aliquando deserviant consilio impiorum.

N. 7. — *Propositiones damnatæ a Benedicto XIV* *Const.* Detestabilem 10 *nov. anno* 1752 [1]

1. Vir militaris, qui nisi offerat vel acceptet duellum, tanquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad Officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur: vel promotionis alias sibi debitæ

1) Præter plurimas Constitutiones, quas Benedictus XIV dedit uti Pontifex, duo sunt præcipua Opera (quæ in re morali maxime inserviunt), quæ edidit uti privatus.

Sunt primo *Institutiones Ecclesiasticæ* numero 107, quæ primum seorsim Bononiæ italico sermone exaratæ prodierunt, cum Auctor illi Ecclesiæ præesset; quæque aliquando *Notificationum*, sed frequentius etiam *Edictorum* nomine donantur. In latinum versæ sunt studio P. Idelfonsi a s. Carolo Scholarum Piarum; quem laborem liberaliter excepit ipse Pontifex, ac valde gratum habuit.

Est secundum Opus *De Sinodo Diœcesana*, quod jampridem excogitatum atque paratum, sed variis distractus curis Auctor non edidit, nisi septimo sui Pontificatus anno. Illa prima editio septem continebatur libris, ac paucos post annos aliam auctam de novo vulgavit in tredecim libros distributam.

Summatim ejus doctrinam exhibet Mansi, *Epitome Doctrinæ Moralis et Canonicæ ex Operibus Benedicti* XIV, ad calcem Moralis s. Alphonsi — It. *Constitutiones selectæ, nec non Bullæ, Decreta, Epistolæ etc. Parochis, Confessariis etc. utiliores ac necessariæ, Venet.* 1773 — It. *De Syn. Diœc. Opus egregium.... contractum,* Venetiis, 1765.

ae promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa et pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.

2. Excusari possunt etiam honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.

3. Non incurrit in Ecclesiasticas pœnas ab Ecclesia contra duellantes latas, Dux vel Officialis Militiæ acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ et officii.

4. Licitum est, in statu hominis naturali, acceptare et offerre duellum, ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum jactura propulsari nequit.

5. Asserta licentia pro statu naturali, applicari etiam potest statui civitatis male ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia vel malitia Magistratus, justitia aperte denegatur.

N. 8. — *Propositiones Synodi Pistoriensis a Pio VI Bulla* Auctorem Fidei 28 *augusti anno* 1794 *damnatæ* [1]

1. *Propositio, quæ asserit* postremis hisce sæculis sparsam esse generalem obscurationem super veritates gravioris momenti spectantes ad Religionem, et quæ sunt basis fidei et moralis doctrinæ Jesu Christi, *Hæretica*.

2. *Propositio, quæ statuit* potestatem a Deo datam Ecclesiæ, ut communicaretur Pastoribus, qui sunt ejus ministri pro salute animarum:

Sic intellecta ut a communitate Fidelium in Pastores derivetur Ecclesiastici ministerii ac regiminis potestas, *Hæretica*.

3. *Insuper quæ statuit* Romanum Pontificem esse caput ministeriale:

Sic explicata, ut Romanus Pontifex non a Christo in persona b. Petri, sed ab Ecclesia potestatem ministerii accipiat, qua velut Petri successor, verus Christi Vicarius, ac totius Ecclesiæ caput pollet in universa Ecclesia, *Hæretica*.

4. *Propositio affirmans*, abusum fore auctoritatis Ecclesiæ transferendo illam ultra limites doctrinæ ac morum, et eam extendendo ad res exteriores, et per vim exigendo id quod pendet a persuasione et corde; *tum etiam*, multo minus ad eam pertinere exigere per vim exteriorem subjectionem suis Decretis:

Quatenus indeterminatis illis verbis *extendendo ad res exteriores* notet velut abusum auctoritatis Ecclesiæ, usum ejus potestatis acceptæ a Deo, qua usi sunt et ipsimet Apostoli in disciplina exteriore constituenda, et sancienda, *Hæretica*.

1) Hoc solemne ac dogmaticum Sanctæ Apostolicæ Sedis judicium fusius vindicat cel. Card. Gerdil, *Tomo* XIV *omnium ejus Operum*, Romæ edit. 1809, typ. Poggioli. — It. vid. Can. Guasco, *Dizionario Ricciano ed Anti-Ricciano*, Edizione II, Vercelli 1794. — It. passim *Dizionario Enciclopedico della Teologia, della Storia della Chiesa ec. ec.* del celebre Ab. Bergier, cui quidem innumera ad rem nostram addilamenta accedunt, Romæ primum an. 1794, dein Venetiis an. 1827, ac tandem Mediol. 1845-46 novis itemque doctissimis notis italice reddito.

5. *Qua parte insinuat,* Ecclesiam non habere auctoritatem subjectionis suis Decretis exigendæ aliter quam per *media*, quæ pendent a persuasione:

Quatenus intendat Ecclesiam non habere collatam sibi a Deo potestatem non solum dirigendi per consilia, et suasiones, sed etiam jubendi per leges, ac devios contumacesque exteriore judicio, ac salubribus pœnis coërcendi atque cogendi, *Inducens in systema alias damnatum ut hæreticum.*

6. *Doctrina Synodi, qua profitetur* persuasum sibi esse, Episcopum accepisse a Christo omnia jura necessaria pro bono regimine suæ Diœcesis:

Perinde ac si ad bonum regimen cujusque Diœcesis necessariæ non sint superiores ordinationes spectantes sive ad Fidem et mores, sive ad generalem disciplinam, quarum jus est penes Summos Pontifices et Concilia Generalia pro universa Ecclesia, *Schismatica, ad minus erronea.*

7. *Item in eo,* quod hortatur Episcopum ad prosequendam naviter perfectiorem Ecclesiasticæ disciplinæ Constitutionem, *idque,* contra omnes contrarias consuetudines, exemptiones, reservationes, quæ adversantur bono ordini Diœcesis, majori gloriæ Dei, et majori ædificationi Fidelium:

Per id quod supponit Episcopo fas esse proprio suo judicio, et arbitratu statuere, et decernere contra consuetudines, exemptiones, reservationes, sive quæ in universa Ecclesia, sive etiam in unaquaque provincia locum habent, sine venia et interventu superioris hierarchicæ Potestatis, a qua inductæ sunt aut probatæ, et vim legis obtinent, *Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.*

8. *Item quod et sibi persuasum esse ait,* jura Episcopi a J. C. accepta pro gubernanda Ecclesia nec alterari, nec impediri posse; et ubi contigerit horum jurium exercitium quavis de causa fuisse interruptum, posse semper Episcopum ac debere in originaria sua jura regredi, quotiescumque id exigit majus bonum suæ Ecclesiæ:

In eo quod innuit jurium Episcopalium exercitium nulla superiori potestate præpediri aut coërceri posse, quandocumque Episcopus proprio judicio censuerit minus id expedire majori bono suæ Ecclesiæ, *Inducens in schisma et subversionem hierarchici regiminis, erronea.*

9. *Doctrina quæ statuit* reformationem abusuum circa Ecclesiasticam disciplinam in Synodis Diœcesanis ab Episcopo, et Parochis æqualiter pendere, ac stabiliri debere: ac sine libertate decisionis indebitam fore subjectionem suggestionibus et jussionibus Episcoporum, *Falsa, temeraria, Episcopalis auctoritatis læsiva, regiminis hierarchici subversiva, favens hæresi Arianæ a Calvino innovatæ.*

10. *Item doctrina,* qua Parochi aliive Sacerdotes in Synodo congregati pronuntiantur una cum Episcopo judices fidei, et simul innuitur judicium in causis fidei ipsis competere jure proprio, et quidem etiam per Ordinationem acceptum, *Falsa, temeraria, Ordinis hierarchici subversiva, detrahens firmitati definitionum judiciorumve dogmaticorum Ecclesiæ, ad minus erronea.*

11. *Sententia enuntians* veteri majorum instituto ab Apostolicis usque

temporibus ducto, per meliora Ecclesiæ sæcula servato, receptum fuisse ut decreta aut definitiones aut sententiæ etiam majorum Sedium non acceptarentur, nisi recognitæ fuissent, et approbatæ a Synodo Diœcesana, *Falsa, temeraria, derogans pro sua generalitate obedientiæ debitæ Constitutionibus Apostolicis, tum et sententiis ab hierarchia superiore legitima potestate manantibus, schisma fovens et hæresim.*

12. *Assertiones Synodi complexive acceptæ* circa decisiones in materia fidei ab aliquot sæculis emanatas, quas perhibet velut decreta ab una particulari Ecclesia vel paucis pastoribus profecta, nulla sufficienti auctoritate suffulta, nata corrumpendæ puritati fidei, ac turbis excitandis, intrusa per vim, e quibus inflicta sunt vulnera nimium adhuc recentia, *Falsæ, captiosæ, temerariæ, scandalosæ, in Romanos Pontifices et Ecclesiam injuriosæ, debitæ Apostolicis Constitutionibus obedientiæ derogantes, schismaticæ, perniciosæ, ad minus erroneæ.*

13. *Propositio relata inter acta Synodi*, quæ innuit Clementem IX pacem Ecclesiæ reddidisse per approbationem distinctionis juris et facti in subscriptione formularii ab Alexandro VII præscripti, *Falsa, temeraria, Clementi IX injuriosa.*

14. *Quatenus vero ei distinctioni suffragatur*, ejusdem fautores laudibus extollendo, et eorum adversarios vituperando, *Temeraria, perniciosa, Summis Pontificibus injuriosa, schisma fovens et hæresim.*

15. *Doctrina, quæ proponit* Ecclesiam considerandam velut unum corpus mysticum coagmentatum ex Christo capite, et fidelibus qui sunt ejus membra per unionem ineffabilem, qua mirabiliter evadimus cum ipso unus solus Sacerdos, una sola victima, unus solus adorator perfectus Dei Patris in spiritu et veritate:

Intellecta hoc sensu, ut ad corpus Ecclesiæ non pertineant nisi fideles, qui sunt perfecti adoratores in spiritu et veritate, *Hæretica.*

16. *Doctrina Synodi* de statu felicis innocentiæ qualem eum repræsentat in Adamo ante peccatum, complectente non modo integritatem, sed et justitiam interiorem cum impulsu in Deum per amorem charitatis, atque primævam sanctitatem aliqua ratione post lapsum restitutam:

Quatenus complexive accepta innuit statum illum sequelam fuisse creationis, debitum ex naturali exigentia, et conditione humanæ naturæ, non gratuitum Dei beneficium, *Falsa, alias damnata in Bajo et Quesnellio, erronea, favens hæresi Pelagianæ.*

17. *Propositio his verbis enuntiata*: edocti ab Apostolo spectamus mortem non jam ut naturalem conditionem hominis, sed revera ut justam pœnam culpæ originalis:

Quatenus sub nomine Apostoli subdole allegato insinuat, mortem quæ in præsenti statu inflicta est velut justa pœna peccati per justam subtractionem immortalitatis, non fuisse naturalem conditionem hominis, quasi immortalitas non fuisset gratuitum beneficium, sed naturalis conditio, *Captiosa, temeraria, Apostolo injuriosa, alias damnata.*

18. ***Doctrina Synodi enuntians*** post ipsum Adami Deum annuntiasse promissionem futuri liberatoris, et voluisse consolari genus humanum per spem salutis, quam J. C. allaturus erat, *tamen* Deum voluisse ut genus humanum transiret per varios status, antequam veniret plenitudo temporum; *ac primum ut in statu naturæ* homo relictus propriis luminibus disceret de sua cæca ratione diffidere, et ex suis aberrationibus moveret se ad desiderandum auxilium superioris luminis:

Doctrina, ut jacet, ***Captiosa;*** atque intellecta de desiderio adjutorii superioris luminis in ordine ad salutem promissam per Christum, ad quod concipiendum homo relictus suis propriis luminibus supponatur se se potuisse movere, ***Suspecta, favens hæresi Semipelagianæ.***

19. ***Item quæ subjungit,*** hominem sub lege, cum esset impotens ad eam observandam, prævaricatorem evasisse, non quidem culpa legis quæ sanctissima erat, sed culpa hominis qui sub lege sine gratia magis magisque prævaricator evasit, ***superadditque,*** legem, si non sanavit cor hominis, effecisse ut sua mala cognosceret, et de sua infirmitate convictus desideraret gratiam mediatoris:

Qua parte generaliter innuit hominem prevaricatorem evasisse per inobservantiam legis, quam impotens esset observare; quasi impossibile aliquid potuerit imperare qui justus est, aut damnaturus sit hominem pro eo quod non potuit vitare, qui pius est, ***Falsa, scandalosa, impia, in Bajo damnata.***

20. ***Qua parte datur intelligi,*** hominem sub lege sine gratia potuisse concipere desiderium gratiæ mediatoris ordinatum ad salutem promissam per Christum, quasi non ipsa gratia facit ut invocetur a nobis, ***Propositio, ut jacet, captiosa, suspecta, favens hæresi Semipelagianæ.***

21. ***Propositio, quæ asserit*** lumen gratiæ, quando sit solum, non præstare, nisi ut cognoscamus infelicitatem nostri status, et gravitatem nostri mali: gratiam in tali casu producere eundem effectum, quem lex producebat: ideo necesse esse, ut Deus creet in corde nostro sanctum amorem, et inspiret sanctam delectationem contrariam amori in nobis dominanti: hunc amorem sanctum, hanc sanctam delectationem esse proprie gratiam J. C., inspirationem charitatis, qua cognita sancto amore faciamus: hanc esse illam radicem, e qua germinant bona opera, hanc esse gratiam Novi Testamenti, quæ nos liberat a servitute peccati, et constituit Filios Dei:

Quatenus intendat eam solam esse proprie gratiam Jesu Christi quæ creet in corde sanctum amorem, et quæ facit ut faciamus, sive etiam qua homo liberatus a servitute peccati, constituitur Filius Dei; et non sit etiam proprie gratia Christi ea gratia, qua cor hominis tangitur per illuminationem Spiritus Sancti (Trident. sess. 6, cap. 5); nec vera detur interior gratia Christi, cui resistitur, ***Falsa, captiosa, inducens in errorem in secunda propositione Jansenii damnatum ut hæreticum, eumque renovans.***

22. ***Propositio, quæ innuit*** fidem a qua incipit series gratiarum, et per quam velut primam vocem vocamur ad salutem et Ecclesiam, esse ipsammet excellentem virtutem fidei, qua homines fideles nominantur et sunt:

Perinde ac prior non esset gratia illa, quæ ut prævenit voluntatem, sic prævenit et fidem, *Suspecta de hæresi, eamque sapiens, alias in Quesnellio damnata erronea.*

23. *Doctrina Synodi* de duplici amore dominantis cupiditatis, et charitatis dominantis enuntians hominem sine gratia esse sub servitute peccati: ipsumque in eo statu per generalem cupiditatis dominantis influxum omnes suas actiones inficere et corrumpere:

Quatenus insinuat in homine, dum est sub servitute, sive in statu peccati, destitutus gratia illa, qua liberatur a servitute peccati et constituitur filius Dei, sic dominari cupiditatem, ut per generalem hujus influxum omnes illius actiones in se inficiantur, et corrumpantur: aut opera omnia, quæ ante justificationem fiunt, quacumque ratione fiant, sint peccata:

Quasi in omnibus suis actibus peccator serviat dominanti cupiditati, *Falsa, perniciosa, inducens in errorem a Tridentino damnatum ut hæreticum; iterum in Bajo damnatum art.* 40.

24. *Qua vero parte* inter dominantem cupiditatem, et charitatem dominantem nulli ponuntur affectus medii a natura ipsa insiti, suapteque natura laudabiles, qui una cum amore beatitudinis, naturalique propensione ad bonum remanserunt velut extrema lineamenta, et reliquiæ imaginis Dei:

Perinde ac si inter dilectionem Divinam, quæ nos perducit ad regnum, et dilectionem humanam illicitam, quæ damnatur, *non daretur* dilectio humana licita, quæ non reprehenditur, *Falsa, alias damnata.*

25. *Doctrina*, quæ timorem pœnarum generatim perhibet dumtaxat non posse dici malum, si saltem pertingit ad cohibendam manum:

Quasi timor ipse gehennæ, quam fides docet peccato infligendam, non sit in se bonus et utilis, velut donum supernaturale, ac motus a Deo inspiratus præparans ad amorem justitiæ, *Falsa, temeraria, perniciosa, divinis donis injuriosa, alias damnata, contraria doctrinæ Concilii Tridentini, tum et communi Patrum sententiæ,* opus esse, *juxta consuetum ordinem præparationis ad justitiam, ut intret timor primo, per quem veniat charitas: timor medicamentum, charitas sanitas.*

26. *Doctrina*, quæ velut fabulam Pelagianam explodit locum illum inferorum, (quem Limbi puerorum nomine fideles passim designant) in quo animæ decedentium cum sola originali culpa pœna damni citra pœnam ignis puniantur:

Perinde ac si hoc ipso quod qui pœnam ignis removent, inducerent locum illum, et statum medium expertem culpæ, et pœnæ inter regnum Dei, et damnationem æternam, qualem fabulantur Pelagiani, *Falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa.*

27. *Deliberatio Synodi*, qua prætextu adhæsionis ad antiquos Canones in casu dubii baptismatis propositum suum declarat de omittenda formæ conditionalis mentione, *Temeraria, praxi, legi, auctoritati Ecclesiæ contraria.*

28. *Propositio Synodi*, qua postquam statuit Victimæ participationem esse partem Sacrificio essentialem, *subjungit*, non tamen se damnare ut illicitas

Missas illas, in quibus adstantes sacramentaliter non communicant, ideo quia isti participant licet minus perfecte de ipsa Victima, spiritu illam recipiendo:

Quatenus insinuat ad Sacrificii essentiam deesse aliquid in eo Sacrificio, quod peragatur sive nullo adstante, sive adstantibus qui nec sacramentaliter, nec spiritualiter de victima participant, et quasi damnandæ essent ut illicitæ Missæ illæ, in quibus solo Sacerdote communicante, nemo adsit qui sive sacramentaliter, sive spiritualiter communicet, *Falsa, erronea, de hæresi suspecta, eamque sapiens.*

29. *Doctrina Synodi,* qua parte tradere instituens fidei doctrinam de ritu Consecrationis, remotis quæstionibus scholasticis circa modum, quo Christus est in Eucharistia, a quibus Parochos docendi munere fungentes abstinere hortatur, duobus his tantum propositis: 1° Christum post Consecrationem vere, realiter, substantialiter esse sub speciebus: 2° tunc omnem panis et vini substantiam cessare, solis remanentibus speciebus, prorsus omittit ullam mentionem facere transubstantiationis, seu conversionis totius substantiæ panis in Corpus, et totius substantiæ vini in Sanguinem, quam velut articulum fidei Tridentinum Concilium definivit, et quæ in solemni fidei professione continetur:

Quatenus per inconsultam istiusmodi, suspiciosamque omissionem notitia subtrahitur tum articuli ad fidem pertinentis, tum etiam vocis ab Ecclesia consecratæ ad illius tuendam professionem adversus hæreses, tenditque adeo ad ejus oblivionem inducendam, quasi ageretur de quæstione mere scholastica, *Perniciosa, derogans expositioni veritatis catholicæ circa dogma transubstantionis, favens hæreticis.*

30. *Doctrina Synodi,* qua dum profitetur credere Sacrificii oblationem extendere se ad omnes, ita tamen ut in Liturgia fieri possit specialis commemoratio aliquorum tam vivorum, quam defunctorum, precando Deum peculiariter pro ipsis; *dein continuo subjicit:* non tamen quod credamus in arbitrio esse Sacerdotis applicare fructus Sacrificii cui vult; imo damnamus hunc errorem velut magnopere offendentem jura Dei, qui solus distribuit fructus Sacrificii cui vult, et secundum mensuram, quæ ipsi placet: *unde et consequenter traducit velut* falsam opinionem invectam in populum, quod illi, qui eleemosynam subministrant Sacerdoti sub conditione, quod celebret unam Missam, specialem fructum ex ea percipiant:

Sic intellecta, ut præter peculiarem commemorationem, et orationem specialis ipsa oblatio seu applicatio Sacrificii, quæ fit a Sacerdote, non magis prosit, ceteris paribus, illis, pro quibus applicatur, quam aliis quibusque; quasi nullius specialis fructus proveniret ex speciali applicatione, quam pro determinatis personis, aut personarum ordinibus faciendam commendat ac præcipit Ecclesia, speciatim a Pastoribus pro suis ovibus: quod velut ex divino præcepto descendens a Sacra Tridentina Synodo diserte est expressum, *Falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem alias damnatum in Wiclefo.*

31. *Propositio Synodi enuntians* conveniens esse pro divinorum officiorum

ordine et antiqua consuetudine, ut in unoquoque Templo unum tantum sit Altare, sibique adeo placere morem illum restituere, *Temeraria, perantiquo, pio, multis abhinc sæculis in Ecclesia præsertim Latina vigenti, et probato mori injuriosa.*

32. *Item præscriptio vetans*, ne super Altaria Sacrarum Reliquiarum thecæ floresve apponantur, *Temeraria, pio ac probato Ecclesiæ mori injuriosa.*

33. *Propositio Synodi, qua cupere se ostendit*, ut causæ tollerentur, per quas ex parte inducta est oblivio principiorum ad Liturgiæ ordinem spectantium, revocando illam ad majorem rituum simplicitatem, eam vulgari lingua exponendo et elata voce proferendo:

Quasi vigens ordo Liturgiæ ab Ecclesia receptus, et probatus aliqua ex parte manasset ex oblivione principiorum, quibus illa regi debet, *Temeraria, piarum aurium offensiva, in Ecclesiam contumeliosa, favens hæreticorum in eam conviciis.*

34. *Declaratio Synodi*, qua postquam præmisit ordinem pœnitentiæ canonicæ sic ad Apostolorum exemplum ab Ecclesia statutum fuisse, ut esset communis omnibus, nec tantum pro punitione culpæ, sed præcipue pro dispositione ad gratiam, subdit, se in ordine illo mirabili et augusto totam agnoscere dignitatem Sacramenti adeo necessarii, liberam a subtilitatibus, quæ ipsi decursu temporis adjunctæ sunt:

Quasi per ordinem, quo sine peracto canonicæ pœnitentiæ cursu hoc Sacramentum per totam Ecclesiam administrari consuevit, illius fuisset dignitas imminuta, *Temeraria, scandalosa, inducens in contemptum dignitatis Sacramenti, prout per Ecclesiam totam consuevit administrari, Ecclesiæ ipsi injuriosa.*

35. *Propositio his verbis concepta:* si charitas in principio semper debilis est, de via ordinaria ad obtinendum augmentum hujus charitatis, oportet ut Sacerdos præcedere faciat eos actus humiliationis et pœnitentiæ, qui fuerunt omni ætate ab Ecclesia commendati: redigere hos actus ad paucas orationes, aut ad aliquod jejunium post jam collatam absolutionem videtur potius materiale desiderium conservandi huic Sacramento nudum nomen pœnitentiæ, quam medium illuminatum et aptum ad augendum illum fervorem charitatis, qui debet præcedere absolutionem: longe quidem absumus ab improbanda praxi imponendi pœnitentias etiam post absolutionem adimplendas: si omnia nostra bona opera semper adjunctos habent nostros defectus, quanto magis vereri debemus, ne plurimas imperfectiones admiserimus in difficillimo et magni momenti opere nostræ reconciliationis?

Quatenus innuit pœnitentias, quæ imponuntur adimplendæ post absolutionem, spectandas potius esse velut supplementum pro defectibus admissis in opere nostræ reconciliationis, quam ut pœnitentias vere sacramentales et satisfactorias pro peccatis confessis: quasi (ut vera ratio Sacramenti non nudum nomen servetur) oporteat de via ordinaria, ut actus humiliationis et pœnitentiæ, qui imponuntur per modum satisfactionis sacramentalis, præcedere debeant absolutionem, *Falsa, temeraria, communi praxi Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem hæreticali nota in Petro de Osma confixum.*

36. *Doctrina Synodi, qua postquam præmisit;* quando habebuntur signa non æquivoca amoris Dei dominantis in corde hominis, posse illum merito judicari dignum, qui admittatur ad participationem Sanguinis Jesu Christi, quæ fit in Sacramentis, *subdit*, supposititias conversiones, quæ fiunt per attritionem nec efficaces esse solere nec durabiles. *Consequenter* pastorem animarum debere insistere signis non æquivocis charitatis dominantis, antequam admittat suos pœnitentes ad Sacramenta, *quæ signa, ut deinde tradit* § 17, Pastor deducere poterit ex stabili cessatione a peccato et fervore in operibus bonis; *quem insuper* fervorem charitatis *perhibet* (de Pœnit. § 10) *velut dispositionem quæ*, debet præcedere absolutionem:

Sic intellecta, ut non solum contritio imperfecta, quæ passim attritionis nomine donatur, etiam quæ juncta sit cum dilectione, qua homo incipit diligere Deum tanquam omnis justitiæ fontem, nec modo contritio charitate formata; sed et fervor charitatis dominantis, et ille quidem diuturno experimento per fervorem in operibus bonis probatus, generaliter et absolute requiratur, ut homo ad Sacramenta, et speciatim pœnitentes ad absolutionis beneficium admittantur, *Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, tutæ ac probatæ in Ecclesia praxi contraria, Sacramenti efficaciæ detrahens et injuriosa.*

37. *Doctrina Synodi, quæ de auctoritate absolvendi accepta per Ordinationem enuntiat*, post institutionem Diœcesium et Parochiarum convenieus esse, ut quisque judicium hoc exerceat super personas sibi subditas, sive ratione territorii sive jure quodam personali, *propterea quod* aliter confusio induceretur et perturbatio:

Quatenus post institutas Diœceses et Parochias enuntiat tantummodo, conveniens esse ad præcavendam confusionem, ut absolvendi potestas exerceatur super subditos; sic intellecta tanquam ad validum usum hujus potestatis non sit necessaria ordinaria vel subdelegata illa jurisdictio, sine qua Tridentinum declarat nullius momenti esse absolutionem a Sacerdote prolatam, *Falsa, temeraria, perniciosa, Tridentina contraria et injuriosa, erronea.*

38. *Item doctrina*, qua postquam Synodus professa est, se non posse non admirari illam adeo venerabilem disciplinam antiquitatis, quæ, *ut ait*, ad pœnitentiam non ita facile et forte nunquam eum admittebat, qui post primum peccatum et primam reconciliationem relapsus esset in culpam, *subjungit*, per timorem perpetuæ exclusionis a communione et pace, etiam in articulo mortis magnum frenum illis injectum iri, qui parum considerant malum peccati, et minus illud timent, *Contraria Canoni 13 Concilii Nicæni* I, *decretali Innocentii* I *ad Exuperium Tholos., tum et decretali Cœlestini* I *ad Episcopos Viennenses et Narbonen. provinciæ, redolens pravitatem, quam in ea decretali Sanctus Pontifex exhorret.*

39. *Declaratio Synodi* de peccatorum venialium confessione, quam optare se ait non tantopere frequentari, ne nimium contemptibiles reddantur ejusmodi confessiones, *Temeraria, perniciosa, sanctorum ac piorum praxi a Sacro Concilio Trid. probatæ contraria.*

40. *Propositio asserens*, Indulgentiam secundum suam præcisam notionem aliud non esse quam remissionem partis ejus pœnitentiæ, quæ per canones statuta erat peccanti:

Quasi Indulgentiam præter nudam remissionem pœnæ canonicæ non etiam valeat ad remissionem pœnæ temporalis pro peccatis actualibus debitæ apud divinam justitiam, *Falsa, temeraria, Christi meritis injuriosa, dudum in articulo* 19 *Lutheri damnata.*

41. *Item in eo quod subditur*, Scholasticos suis subtilitatibus inflatos invexisse thesaurum male intellectum meritorum Christi et Sanctorum, et claræ notioni absolutionis a pœna canonica substituisse confusam, et falsam applicationis meritorum:

Quasi thesauri Ecclesiæ, unde Papa dat Indulgentias, non sint merita Christi et Sanctorum, *Falsa, temeraria, Christi et Sanctorum meritis injuriosa, dudum in articulo* 17 *Lutheri damnata.*

42. *Item in eo quod superaddit*, luctuosius adhuc esse quod chimerica isthæc applicatio transferri volita sit in defunctos, *Falsa, temeraria, piarum aurium offensiva, in Romanos Pontifices, et in praxim et sensum universalis Ecclesiæ injuriosa, inducens in errorem hæreticali nota in Petro de Osma confixum, iterum damnatum in articulo* 22 *Lutheri.*

43. *In eo demum*, quod impudentissime invehitur in tabellas Indulgentiarum, Altaria privilegiata etc., *Temeraria, piarum aurium offensiva, scandalosa in Summos Pontifices, atque in praxim tota Ecclesia frequentatam contumeliosa.*

44. *Propositio Synodi asserens*, reservationem casuum nunc temporis aliud non esse, quam improvidum ligamen pro inferioribus Sacerdotibus, et sonum sensu vacuum pro pœnitentibus assuetis non admodum curare hanc reservationem, *Falsa, temeraria, male sonans, perniciosa, Concilio Tridentino contraria, superioris hierarchicæ potestatis læsiva.*

45. *Item* de spe quam ostendit fore, ut reformato Rituali et ordine pœnitentiæ, nullum amplius locum habituræ sint hujusmodi reservationes:

Prout attenta generalitate verborum innuit per reformationem Ritualis et ordinis pœnitentiæ factam ab Episcopo, vel Synodo aboleri posse casus, quos Tridentina Synodus (sess. 14, c. 7) declarat Pontifices Maximos potuisse pro suprema potestate sibi in universa Ecclesia tradita peculiari suo judicio reservare, *Propositio falsa, temeraria, Concilio Tridentino, et summorum Pontificum auctoritati derogans et injuriosa.*

46. *Propositio asserens*, effectum excommunicationis exteriorem dumtaxat esse, quia tantummodo natura sua excludit ab exteriore communicatione Ecclesiæ:

Quasi excommunicatio non sit pœna spiritualis, ligans in Cœlo, animas obligans, *Falsa, perniciosa, in articulo* 23 *Lutheri damnata, ad minus erronea.*

47. *Item quæ tradit*, necessarium esse juxta leges naturales et Divinas, ut sive ad excommunicationem sive ad suspensionem præcedere debeat examen personale, atque adeo sententias dictas *ipso facto*, non aliam vim habere,

nisi seriæ comminationis sine ullo actuali effectu, *Falsa, temeraria, perniciosa, Ecclesiæ potestati injuriosa, erronea.*

48. *Item quæ pronuntiat*, inutilem ac vanam esse formulam nonnullis ab hinc sæculis inductam absolvendi generaliter ab excommunicationibus, in quas fidelis incidere potuisset, *Falsa, temeraria, Ecclesiæ praxi injuriosa.*

49. *Item quæ damnat* ut nullas et invalidas suspensiones ex informata conscientia, *Falsa, perniciosa, in Tridentinum injuriosa.*

50. *Item in eo quod insinuat*, soli Episcopo fas non esse uti potestate, quam tamen ei defert Tridentinum (sess. 14 c. 1 de Ref.) suspensionis ex informata conscientia legitime infligendæ, *Jurisdictionis Prælatorum Ecclesiæ læsiva.*

51. *Doctrina Synodi*, quæ perhibet in promovendis ad Ordines, hanc de more, et instituto veteris disciplinæ rationem servari consuevisse, ut si quis Clericorum distinguebatur sanctitate vitæ, et dignus æstimabatur, qui ad Ordines Sacros ascenderet, ille solitus erat promoveri ad Diaconatum vel Sacerdotium, etiamsi inferiores Ordines non suscepisset; neque tum talis Ordinatio dicebatur per saltum, ut postea dictum est:

52. *Item quæ innuit*, non alium titulum Ordinationum fuisse, quam deputationem ad aliquod speciale ministerium, qualis præscripta est in Concilio Calced.; subjungens § 6, quamdiu Ecclesia sese his principiis in delectu sacrorum ministrorum conformavit, Ecclesiasticum ordinem floruisse; verum beatos illos dies transiisse, novaque principia subinde introducta, quibus corrupta fuit disciplina in delectu Ministrorum Sanctuarii:

53. *Item* quod inter hæc ipsa corruptionis principia refert, quod recessum sit a vetere instituto, quo, ut ait § 3, Ecclesia insistens Apostoli vestigiis neminem ad Sacerdotium admittendum statuerat, nisi qui conservasset innocentiam baptismalem:

Quatenus innuit corruptam fuisse disciplinam per decreta, et instituta:

1. Sive quibus Ordinationes per saltum vetitæ sunt;

2. Sive quibus pro Ecclesiarum necessitate et commoditate probatæ sunt Ordinationes sine titulo specialis officii, velut speciatim a Tridentino Ordinatio ad titulum patrimonii: salva obedientia, qua sic Ordinati Ecclesiarum necessitatibus deservire debent iis obeundis officiis, quibus pro loco ac tempore ab Episcopo admoti fuerint, quemadmodum ab Apostolicis temporibus in primitiva Ecclesia fieri consuevit;

3. Sive quibus jure canonico facta est criminum distinctio, quæ delinquentes reddunt irregulares; quasi per hanc distinctionem Ecclesia recesserit a spiritu Apostoli, non excludendo generaliter et indistincte ab Ecclesiastico Ministerio omnes quoscumque, qui baptismalem innocentiam non conservassent: *Doctrina singulis suis partibus falsa, temeraria, Ordinis pro Ecclesiarum necessitate et commoditate inducti perturbativa, in disciplinam per canones, et speciatim per Tridentini Decreta probata injuriosa.*

54. *Item* quæ velut turpem abusum notat unquam prætendere eleemosynam

pro celebrandis Missis, et Sacramentis administrandis, sicuti et accipere quemlibet proventum dictum *Stolæ*, et generatim quodcumque stipendium et honorarium, quod suffragiorum, aut cujuslibet parochialis functionis occasione offerretur:

Quasi turpis abusus crimine notandi essent Ministri Ecclesiæ, dum secundum receptum et probatum Ecclesiæ morem, et institutum utuntur jure promulgato ab Apostolo accipiendi temporalia ab his, quibus spiritualia ministrantur, *Falsa, temeraria, Ecclesiastici ac Pastoralis juris læsiva, in Ecclesiam ejusque Ministros injuriosa.*

55. *Item quæ vehementer optare se profitetur*, ut aliqua ratio inveniretur minutuli Cleri (quo nomine inferiorum Ordinum Clericos designat), a Cathedralibus et Collegiatis submovendi, providendo aliter, nempe per probos et provectioris ætatis laicos, congruo assignato stipendio, ministerio inserviendi Missis et aliis officiis, velut Acolythi etc. ut olim, inquit, fieri solebat, quando ejus generis officia, non ad meram speciem pro majoribus Ordinibus suscipiendis redacta erant:

Quatenus reprehendit institutum, quo cavetur ut minorum Ordinum functiones per eos tantum præstentur exerceanturve, qui in illis constituti, adscriptive sunt (Concilium Prov. IV Mediol.): Idque ad mentem Tridentini (sess. 23, c. 17), ut Sanctorum Ordinum a Diaconatu ad Ostiariatum functiones ab Apostolicis temporibus in Ecclesia laudabiliter receptæ, et in pluribus locis aliquandiu intermissæ juxta sacros canones revocentur, nec ab hæreticis tamquam otiosæ traducantur, *Suggestio temeraria, piarum aurium offensiva, Ecclesiastici Ministerii perturbativa, servandæ quoad fieri potest in celebrandis mysteriis decentiæ imminutiva, in minorum Ordinum munera et functiones, tum in disciplinam per Canones et specialim per Tridentinum probatam injuriosa, favens hæreticorum in eam conviciis, et calumniis.*

56. *Doctrina, quæ statuit* conveniens videri in impedimentis Canonicis, quæ proveniunt ex delictis in jure expressis ullam unquam nec concedendam, nec admittendam esse dispensationem, *æquitatis et moderationis canonicæ a Sacro Concilio Tridentino probatæ læsiva, auctoritati et juribus Ecclesiæ derogans.*

57. *Præscriptio Synodi, quæ generaliter et indiscriminatim velut abusum* reijcit quamcumque dispensationem, ut plus quam unum residentiale beneficium uni, eidemque conferatur: item in eo quod subjungit, certum sibi esse juxta Ecclesiæ spiritum plus quam uno beneficio, tametsi simplici, neminem frui posse, *Pro sua generalitate derogans moderationi Tridentini sess. 7, c. 5, et sess: 24, c. 17.*

58. *Propositio quæ statuit* sponsalia proprie dicta actum mere civilem continere, qui ad matrimonium celebrandum disponit, eademque civilium legum præscripto omnino subjacere;

Quasi actus disponens ad Sacramentum non subjaceat sub hac ratione juri Ecclesiæ; *Falsa, juris Ecclesiæ quoad effectus etiam e sponsalibus vi*

canonicarum sanctionum profluentes læsiva, disciplinæ ab Ecclesia constitutæ derogans.

59. *Doctrina Synodi asserens,* ad supremam civilem potestatem dumtaxat originarie spectare contractui matrimonii apponere impedimenta ejus generis, quæ ipsum nullum reddunt, dicunturque dirimentia, *quod* jus originarium *prœterea dicitur cum* jure dispensandi essentialiter connexum, *subjungens,* supposito assensu vel conniventia Principum potuisse Ecclesiam juste constituere impedimenta dirimentia ipsum contractum matrimonii;

Quasi Ecclesia non semper potuerit, ac possit in Christianorum matrimoniis jure proprio impedimenta constituere, quæ matrimonium non solum impediant, sed et nullum reddant quoad vinculum, quibus Christiani obstricti teneantur etiam in terris infidelium, in eisdemque dispensare, *Canonum* 3, 4, 9, 12 *sess.* 24 *Concilii Trid. Eversiva, Hæretica.*

60. *Item rogatio Synodi* ad potestatem civilem, ut e numero impedimentorum tollat cognationem spiritualem, atque illud quod dicitur publicæ honestatis, quorum origo reperitur in collectione Justiniani, *tum ut* restringat impedimentum affinitatis et cognationis ex quacumque licita aut illicita conjunctione provenientis ad quartum gradum juxta civilem computationem per lineam lateralem et obliquam, ita tamen ut spes nulla relinquatur dispensationis obtinendæ;

Quatenus civili potestati jus attribuit sive abolendi, sive restringendi impedimenta Ecclesiæ auctoritate constituta, vel comprobata: item qua parte supponit Ecclesiam per potestatem civilem spoliari posse jure suo dispensandi super impedimentis ab ipsa constitutis vel comprobatis, *Libertatis ac Potestatis Ecclesiæ subversiva, Tridentino contraria, ex hæreticali supra damnato principio profecta.*

61. *Propositio, quæ asserit,* adorare directe humanitatem Christi, magis vero aliquam ejus partem fore semper honorem Divinum datum creaturæ;

Quatenus per hoc verbum *directe* intendat reprobare adorationis cultum, quem fideles dirigunt ad humanitatem Christi, perinde ac si talis adoratio, qua humanitas ipsaque caro vivifica Christi adoratur non quidem propter se, et tanquam nuda caro, sed prout unita Divinitati, foret honor Divinus impertitus creaturæ, et non potius una eademque adoratio, qua Verbum incarnatum cum propria ipsius carne adoratur, *Falsa, captiosa, pio, ac debito cultui humanitati Christi a fidelibus præstito ac præstando detrahens et injuriosa.*

62. *Doctrina,* quæ devotionem erga Sacratissimum Cor Jesu rejicit inter devotiones, quas notat velut novas, erroneas, aut saltem periculosas:

Intellecta de hac devotione, qualis est ab Apostolica Sede probata, *Falsa, temeraria, perniciosa, piarum aurium offensiva, in Apostolicam Sedem injuriosa.*

63. *Item* in eo, quod cultores Cordis Jesu hoc etiam nomine arguit, quod non advertant SS. Carnem Christi, aut ejus partem aliquam, aut etiam humanitatem totam cum separatione, aut præcisione a Divinitate adorari non posse cultu latriæ:

Quasi fideles Cor Jesu adorarent cum separatione, vel præcisione a Divinitate, dum illud adorant ut est Cor Jesu, Cor nempe Personæ Verbi, cui inseparabiliter unitum est, ad eum modum, quo exangue Corpus Christi in triduo mortis sine separatione aut præcisione a Divinitate adorabile fuit in sepulchro, *Captiosa, in fideles Cordis Christi cultores injuriosa.*

64. *Doctrina, quæ velut* superstitiosam universè notat quamcumque efficaciam, quæ ponatur in determinato numero precum et piarum salutationum:

Tanquam superstitiosa censenda esset efficacia, quæ sumitur non ex numero in se spectato, sed ex præscripto Ecclesiæ certum numerum precum, vel externarum actionum præfinientis pro indulgentiis consequendis, pro adimplendis pœnitentiis et generatim pro sacro et religioso cultu rite et ex ordine peragendo, *Falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, pietati fidelium injuriosa, Ecclesiæ auctoritati derogans, erronea.*

65. *Propositio enuntians,* irregularem strepitum novarum institutionum, quæ dictæ sunt Exercitia vel Missiones.... forte nunquam aut saltem perraro eo pertingere, ut absolutam conversionem operentur; et exteriores illos commotionis actus qui apparuere, nil aliud fuisse, quam transeuntia naturalis concussionis fulgura, *Temeraria, male sonans, perniciosa, mori pie, salutariter per Ecclesiæ frequentato, et in verbo Dei fundato injuriosa.*

66. *Propositio asserens,* fore contra Apostolicam praxim et Dei consilia, nisi populo faciliores viæ pararentur vocem suam jungendi cum voce totius Ecclesiæ:

Intellecta de usu vulgaris linguæ in liturgicas preces inducendæ, *Falsa, temeraria, ordinis pro Mysteriorum celebratione præscripti perturbativa, plurium malorum facile productrix.*

67. *Doctrina perhibens* a lectione Sacrarum Scripturarum nonnisi veram impotentiam excusare, subjungens ultro se prodere obscurationem, quæ ex hujusce præcepti neglectu orta est super primarias veritates Religionis, *Falsa, temeraria, quietis animarum perturbativa, alias in Quesnellio damnata.*

68. *Laudatio,* qua summopere Synodus commendat Quesnellii commentationes in novum Testamentum, aliaque aliorum Quesnellianis erroribus faventium opera, licet proscripta; eademque Parochis proponit, ut ea tanquam solidis religionis principiis referta in suis quisque parœciis populo post reliquas functiones perlegant, *Falsa, scandalosa, temeraria, seditiosa, Ecclesiæ injuriosa, schisma fovens et hæresim.*

69. *Præscriptio,* quæ generaliter et indistincte inter imagines ab Ecclesia auferendas, velut rudibus erroris occasionem præbentes, notat imagines Trinitatis incomprehensibilis, *Propter sui generalitatem temeraria, ac pio per Ecclesiam frequentato mori contraria, quasi nullæ extent imagines Sanctissimæ Trinitatis communiter approbatæ ac tuto permittendæ.*

70. *Item doctrina, et præscriptio* generatim reprobans omnem specialem cultum, quem alicui specialim imagini solent fideles impendere, et ad ipsam potius quam ad aliam confugere, *Temeraria, perniciosa, pio per Ecclesiam frequentato mori, tum et illi providentiæ ordini injuriosa, quo ita Deus*

nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit, qui dividit propria unicuique prout vult.

71. *Item quæ vetat,* ne imagines præsertim Beatæ Virginis ullis titulis distinguantur præterquam denominationibus, quæ sint analogæ Mysteriis, de quibus in Sacra Scriptura expressa fit mentio:

Quasi nec adscribi possent imaginibus piæ aliæ denominationes, quas vel in ipsismet publicis precibus Ecclesia probat et commendat, *Temeraria piarum aurium offensiva, venerationi B. præsertim Virgini debitæ injuriosa.*

72. *Item quæ velut* abusum extirpari vult morem, quo velatæ asservantur certæ imagines, *Temeraria, frequentato in Ecclesia, et ad fidelium pietatem fovendam inducto mori contraria.*

73. *Propositio enuntians* novorum festorum institutionem ex neglectu in veteribus observandis, et ex falsis notionibus naturæ et finis eorumdem solemnitatum originem duxisse, *Falsa, temeraria, scandalosa, Ecclesiæ injuriosa, favens hæreticorum in dies festos per Ecclesiam celebratos conviciis.*

74. *Deliberatio Synodi* de transferendis in diem Dominicum festis per annum institutis: idque pro jure, quod persuasum sibi esse ait Episcopo competere super disciplinam Ecclesiasticam in ordine ad res mere spirituales; ideoque et præceptum Missæ audiendæ abrogandi diebus, in quibus ex pristina Ecclesiæ lege viget etiamnum id præceptum; tum etiam in eo, quod superaddit de transferendis in Adventum Episcopali auctoritate jejuniis per annum ex Ecclesiæ præcepto servandis:

Quatenus adstruit Episcopo fas esse jure proprio transferre dies ab Ecclesia præscriptos pro festis, jejuniisve celebrandis: aut inductum Missæ audiendæ præceptum abrogare, *Propositio falsa, juris Conciliorum Generalium, et Summorum Pontificum læsiva, scandalosa, schismati favens.*

75. *Doctrina, quæ perhibet* beatis temporibus nascentis Ecclesiæ juramenta visa esse a documentis Divini Præceptoris, atque ab aurea Evangelica simplicitate adeo aliena, ut ipsummet jurare sine extrema, et ineluctabili necessitate reputatus fuisset actus irreligiosus, homine Christiano indignus: *insuper* continuatam Patrum seriem demonstrare juramenta communi sensu pro vetitis habita fuisse: indeque progreditur ad improbanda juramenta, quæ Curia Ecclesiastica Jurisprudentiæ feudalis, ut ait, normam secuta in investituris, et in sacris ipsis Episcoporum Ordinationibus adoptavit, statuitque adeo implorandam a sæculari potestate legem pro abolendis juramentis, quæ in curiis etiam Ecclesiasticis exiguntur pro suscipiendis muniis et officiis, et generatim pro omni actu curiali, *Falsa, Ecclesiæ injuriosa, juris Ecclestici læsiva, disciplinæ per Canones inductæ, et probatæ subversiva.*

76. *Insectatio, qua Synodus* scholasticam exagitat, velut eam, quæ viam aperuit inveniendis novis, et inter se discordantibus systematibus, quoad veritates majoris pretii, ac demum adduxit ad probabilismum, et laxismum:

Quatenus in scholasticam rejicit privatorum vitia, qui abuti ea potuerunt, aut abusi sunt, *Falsa, temeraria, in sanctissimos viros et doctores, qui*

magno Catholicæ Religionis bono scolasticam excoluere, injuriosa, favens infestis in eam hæreticorum conviciis.

77. *Item in eo quod subdit*, mutationem formæ regiminis Ecclesiastici, qua factum est, ut Ministri Ecclesiæ in oblivionem venirent suorum jurium, quæ simul sunt eorum obligationes, eo demum rem adduxisse, ut obliterari faceret primitivas notiones Ministerii Ecclesiastici, et sollicitudinis pastoralis:

Quasi per mutationem regiminis congruentem disciplinæ in Ecclesia constitutæ, et probatæ obliterari unquam potuerit, et amitti primitiva notio Ecclesiastici Ministerii, pastoralisve solicitudinis, *Propositio falsa, temeraria, erronea.*

78. *Præscriptio Synodi* de ordine rerum tractandarum in collationibus, qua postquam præmisit, in quolibet articulo distinguendum id quod pertinet ad fidem, et ad essentiam religionis, ab eo quod est proprium disciplinæ, *subjungit*, in hac ipsa *(disciplina)* distinguendum quod est necessarium, aut utile ad retinendos in spiritu fideles ab eo quod est inutile, aut onerosius quam libertas filiorum novi fœderis patiatur, magis vero ab eo, quod est periculosum aut noxium, utpote inducens ad superstitionem et materialismum:

Quatenus pro generalitate verborum comprehendat, et præscripto examini subjiciat etiam disciplinam ab Ecclesia constitutam, et probatam, quasi Ecclesia quæ spiritu Dei regitur, disciplinam constituere posset non solum inutilem et onerosiorem, quam libertas christiana patiatur, sed et periculosam, noxiam, inducentem in superstitionem, et materialismum, *Falsa, temeraria, scandalosa, perniciosa, piarum aurium offensiva, Ecclesiæ, ac spiritui Dei quo ipsa regitur, injuriosa, ad minus erronea.*

79. *Assertio*, quæ conviciis, et contumeliis insectatur sententias in scholis catholicis agitatas, et de quibus Apostolica Sedes nihil aliud adhuc definiendum, aut pronunciandum censuit, *Falsa, temeraria, in scholas catholicas injuriosa, debitæ Apostolicis constitutionibus obedientiæ derogans.*

80. *Regula* 1ª quæ statuit universe et indiscriminatim statum Regularem aut Monasticum natura sua componi non posse cum animarum cura, cumque vitæ pastoralis muneribus, nec adeo in partem venire posse Ecclesiasticæ Hierarchiæ, quin ex adverso pugnet cum ipsiusmet vitæ monasticæ principiis, *Falsa, perniciosa, in sanctissimos Ecclesiæ Patres, et Præsules qui regularis vitæ instituta cum clericalis ordinis muneribus consociarunt, injuriosa, pio, vetusto, probato Ecclesiæ mori, Summorumque Pontificum sanctionibus contraria: quasi Monaci, quos morum gravitas et vitæ, ac fidei institutio sancta commendat, non rite, nec modo sine Religionis offensione, sed et cum multa utilitate Ecclesiæ clericorum officiis aggregentur.*

81. *Item in eo quod subjungit*, sanctos Thomam et Bonaventuram sic in tuendis adversus summos homines mendicantium Institutis versatos esse, ut in eorum defensionibus minor æstus, accuratio major desideranda fuisset, *Scandalosa, in sanctissimos Doctores injuriosa, impiis damnatorum auctorum contumeliis favens.*

82. *Regula* 2ª, multiplicationem Ordinum, ac diversitatem naturaliter inferre

perturbationem, et confusionem: item in eo quod præmittit § 4. Regularium, fundatores, *qui post monastica instituta prodierunt*, Ordines superaddentes Ordinibus, Reformationes Reformationibus, nihil aliud effecisse, quam primariam mali causam magis magisque dilatare:

Intellecta de Ordinibus, et institutis a S. Sede probatis, quasi distincta piorum munerum varietas, quibus distincti Ordines addicti sunt, natura sua perturbationem, et confusionem parere debeat, *Falsa, calumniosa, in sanctos fundatores eorumque fideles alumnos, tum et in ipsos Summos Pontifices injuriosa.*

83. *Regula* 3ª, qua postquam præmisit, parvum corpus degens intra civilem societatem, quin fere sit pars ejusdem, parvamque monarchiam figit in statu, semper esse periculosum, subinde hoc nomine criminatur privata Monasteria, communis instituti vinculo sub uno præsertim capite consociata, velut speciales totidem monarchias civili reipublicæ periculosas et noxias, *Falsa, temeraria, regularibus institutis a Sancta Sede ad Religionis profectum approbatis injuriosa, favens hæreticorum in eadem instituta insectationibus et calumniis.*

84. *Art.* 1. De uno dumtaxat Ordine in Ecclesia retinendo, ac de seligenda præ ceteris regula Sancti Benedicti, cum ob sui præstantiam, tum ob præclara illius Ordinis merita: sic tamen ut in his, quæ forte occurrent temporum conditioni minus congrua, instituta vitæ ratio apud Portum-Regium lucem præferat ad explorandum quid addere, quid detrahere conveniat:

2. Ne compotes fiant Ecclesiasticæ Hierarchiæ, qui se huic Ordini adjunxerint, nec ad Sacros Ordines promoveantur, præterquam ad summum unus, vel duo, initiandi tanquam Curati, vel Capellani Monasterii, reliquis in simplici Laicorum ordine remanentibus:

3. Unum tantum in unaquaque civitate admittendum Monasterium, idque extra mœnia civitatis in locis abditioribus, et remotioribus collocandum:

4. Inter occupationes vitæ monasticæ pars sua labori manuum inviolate servanda, relicto tamen congruo tempore Psalmodiæ impendendo, aut etiam si cui libuerit, literarum studio. Psalmodia deberet esse moderata, quia nimia ejus prolixitas parit præcipitantiam, molestiam, evagationem. Quo plus auctæ sunt Psalmodiæ, orationes, preces, tantundem peræqua proportione omni tempore imminutus fervor est, sanctitasque Regularium:

5. Nulla foret admittenda distinctio Monacos inter sive choro, sive ministeriis addictos; inæqualitas istbæc gravissimas omni tempore lites excitavit ac discordias, et a communitatibus Regularium spiritum charitatis expulit:

6. Votum perpetuæ stabilitatis nunquam tolerandum. Non illud norant veteres Monaci, qui tamen Ecclesiæ consolatio, et Christianismi ornamentum extiterunt. Vota castitatis, paupertatis, et obedientiæ non admittentur instar communis, et stabilis regulæ. Si quis ea vota, aut omnia, aut aliqua facere voluerit, consilium, et veniam ab Episcopo postulabit, qui tamen nunquam permittet, ut perpetua sint; nec anni fines excedent. Tantummodo facultas dabitur ea renovandi sub iisdem conditionibus:

7. Omnem Episcopus habebit inspectionem in eorum vitam, studia, progressum in pietate; ad ipsum pertinebit Monacos admittere, et expellere, semper tamen accepto contubernalium consilio:

8. Regulares Ordinum, qui adhuc remanent, licet Sacerdotes in hoc Monasterium admitti etiam possent, modo in silentio et solitudine propriæ sanctificationi vacare cuperent: quo casu dispensationi locus fieret in generali regula num. 2° statuta, sic tamen ne vitæ institutionem sequantur ab aliis discrepantem, adeo ut non plus quam una, aut ad summum duæ in diem Missæ celebrentur, satisque ceteris Sacerdotibus esse debeat una cum communitate concelebrare;

Vota perpetua usque ad annum 40 aut 45 non admittenda. Moniales solidis exercitationibus, speciatim labori addicendæ: a carnali spiritualitate, qua pleræque detinentur, avocandæ: expendendum, utrum, quod ad ipsas attinet, satius foret Monasterium in civitate relinqui:

Systema vigentis, atque jam antiquitus probatæ ac receptæ disciplinæ subversivum, perniciosum, constitutionibus Apostolicis, et plurium Conciliorum etiam Generalium, tum speciatim Tridentini sanctionibus oppositum et injuriosum, favens hæreticorum in monastica vota, et regularia instituta stabiliori consiliorum Evangelicorum professioni addicta conviciis et calumniis.

85. *Propositio enuntians* qualemcumque cognitionem Ecclesiasticæ Historiæ sufficere, ut fateri quisque debeat convocationem Concilii Nationalis unam esse ex viis canonicis, qua finiantur in Ecclesia respectivarum Nationum controversiæ spectantes ad Religionem:

Sic intellecta, ut controversiæ ad fidem et mores spectantes in Ecclesia quæcumque subortæ, per Nationale Concilium irrefragabili judicio finiri valeant: quasi inerrantia in fidei et morum quæstionibus Nationali Concilio competeret, *Schismatica, Heretica* 1.

1) « Ceterum per hanc expressam præfatarum propositionum et doctrinarum reprobationem, alia in eodem libro contenta nullatenus approbare intendimus; cum præsertim in eo complures deprehensæ fuerint propositiones et doctrinæ sive illis, quæ supra damnatæ sunt affines, sive quæ communis ac probatæ doctrinæ et disciplinæ temerarium contemptum, tum maxime infensum in RR. Pontifices et Apostolicam Sedem animum præseferunt ».

Ita laudata *Constitutio Pii* VI.

APPENDIX II.

S. Apostolicæ Sedis Responsa quædam recentiora circa Jejunium [1]

1. Ad Quæsitum: *Utrum in diebus jejunii possit inverti tempus comestionis, sumendo serotinam refectiunculam infra horam* X *et* XI *matutinam, prandium vero differendo ad* IV, *vel* V *horam vespertinam;*

S. Pœnitentiaria 10 jan. 1834 respondendum censuit: *Si inversionis supradictæ rationabilis aliqua extet causa, pœnitentes qui hoc more utuntur, non esse inquietandos.*

2. Ad Quæsitum: *Se i padri di famiglia, allorchè vi è nella famiglia medesima qualche persona dispensata ad usar cibi di grasso, possano estender la dispensa indistintamente a tutti gl'individui della stessa famiglia;*

S. Pœnitentiaria anno.... respondendum censuit: *Infirmitatem et aliud quodcumque rationabile impedimentum de utriusque Medici consilio, non vero gulam, avaritiam, sive generatim expensarum compendium eximere posse a præcepto abstinentiæ in diebus esurialibus.*

3. Ad Quæsitum: *Se nella Quaresima, essendo il capo di famiglia dispensata a mangiar carne, ed il medesimo non potendo o non volendo far due pranzi, uno di grasso e l'altro di magro, i figli di famiglia e le persone addette al suo servizio possano mangiar carne;*

S. Pœnitentiaria 16 jan. 1834 respondendum censuit: *Posse personis, quæ sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnis, permitti uti cibis patrifamilias indultis: adjecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis; et de unica comestione in die iis, qui jejunare tenentur.*

4. Ad Quæsitum: *Se coloro i quali sono dispensati dall'osservanza del digiuno per causa di esercitare arti faticose, possano nella Quaresima, allorchè è concesso l'indulto di cibarsi di carne e di latticinii* (pro unica comestione), *far uso delle carni e dei latticinii tutte le volte che nel corso della giornata hanno bisogno di mangiare, siccome nei giorni di Domenica della stessa Quaresima, nei quali non obbliga il digiuno;*

S. Pœnitentiaria 16 jan. 1834, de mandato felicis recordationis Pii Papæ VII respondit: *Fideles qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, licite posse in Quadragesima cum indultum concessum est, omnibus diebus indulto comprehensis vesci carnibus aut lacticiniis per idem indultum permissis, quoties per diem edunt.*

1) Excerpta sunt e perutili Opusculo, Righetti *Del digiuno e della Quaresima.*

Quanti autem ea facienda sint, vel ex hoc liquet, quod Benedictus XIV Encyclica, *Libentissime* 10 jan. an. 1745, mentionem faciens de quæstionibus quæ super Jejunio proponebantur, habet: *Sacro Tribunali nostræ Pœnitentiariæ rerum hujusmodi conscio ac peritissimo, easdem quæstiones expendendas commisimus; quibus omnibus plene cumulateque, quoties opus fuit, satisfecit.*

5 Ad Quæsitum: *Utrum ii, qui ratione ætatis vel laboris jejunare non tenentur, subjiciantur Legi de non permiscendis epulis carnis et piscium, cum per indultum carnes permittuntur;*

S. Pœnitentiaria 13 februarii anno 1834 respondit: *Consulat* (quisque) *probatos Auctores* 1.

6. Ad Quæsitum: *Un Confessore domanda alla Santità Vostra, se ai dispensati* (ad esum carnium) *nei giorni di venerdì e sabbato fra l'anno, nei quali non vi è l'obbligo del digiuno, sia permessa la promiscuità dei cibi, non ostante la risposta di* Benedetto XIV *all'Arcivescovo di Saragozza per organo della Segretaria dei Memoriali li 5 gennaio 1755;*

S. Pœnitentiaria 15 febr. 1834, proposito dubio diligenter perpenso, factaque relatione Sanctissimo Domino Gregorio XVI, de ipsius Sanctitatis suæ mandato respondit: *Permitti.*

7. Ad Quæsitum: *Utrum in diebus jejunii tempore Adventus a Pio* VI *præscripti, permissis tamen lacticiniis, cui propter infirmitatem licitus est usus carnium, interdicta sit promiscuitas carnis et piscium;*

S. Pœnitentiaria 8 jan. 1834 respondit: *Affirmative, nempe non licere ejusmodi promiscuitatem.*

8. Ad Quæsitum: *Utrum Lege vetitæ permixtionis cum carnibus comprehendantur pisces sale siccati (vulgo* salumi, *idest* alici, mosciame, caviale, aringa, tarantella, *aliaque his similia), an potius misceri possint ad instar condimenti alterius ferculi;*

S. Pœnitentiaria 16 jan. 1834 respondit: *Pisces sale siccatos..... vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita sit.*

9. Ad Quæsitum: *Utrum tempore jejunii cui licitus est usus carnium, liceat miscere testacea marina, quæ improprie* fructus maris *dicuntur, sed vulgo pisces censentur (idest* ostriche, telline, patelle, canolicchi, cappe, granchj, *etc.).*

S. Pœnitentiaria 16 januarii 1834 respondit: *Testacea marina, quæ improprie fructus maris dicuntur, sed vulgo pisces censentur, vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita sit.*

10 Ad Quæsitum: *Quelli, che sono dispensati dalla qualità dei cibi, possono nei giorni di digiuno cibarsi di sola minestra di brodo per provvedere alla loro salute, e nel resto far uso di cibi esuriali per conservar quanto si può l'osservanza della Legge dei cibi;*

S. Pœnitentiaria die 8 februarii anno 1828, attente consideratis expositis, respondit: *Affirmative.*

1) *Alii* docent illos quoque subjici; nam lex *qualitatem* ciborum respiciens omnes rationis usu utentes obligat, adeo ut si indultum non esset, etiam ab illis a carnibus esset abstinendum: unde tota diversitas eo tantum respicit, ut quæ *una vice* comedere possunt jejunantes, ea *toties quoties* voluerint valeant comedere a jejunio liberati.

Alii cum ipso Righetti, contrarium tenent; nam Encyclicæ Benedicti XIV, quibus ea mixtio prohibetur, de solis jejunantibus loquuntur; ergo non ultra sunt extendendæ: alioquin si nimis essent urgendæ, a jejunio dispensatis in unica tantum comestione essent indulgendæ carnes; cum id semel tantum ibi indulgeatur.

11. Ad Quæsitum: *Utrum tempore jejunii liceat mixtio carnis cum leguminibus;*

S. Pœnitentiaria anno.... respondit: *Carnes cum quibuscumque leguminum speciebus misceri posse, extra omne dubium est.*

12. Ad Quæsitum: *Se i dispensati a cibarsi di grasso nei giorni, nei quali fanno uso di soli latticinii, possano per condimento adoperare lo strutto;*

S. Pœnitentiaria 8 feb. 1828, attente consideratis expositis, respondit: *Affirmat.*

13. Ad Quæsitum: *Utrum, quum sive per Bullam Cruciatæ, sive alium ob causam conceditur indultum pro usu laridi liquefacti* (*vulgo* strutto) *solo titulo condimenti, ii qui ad jejunium tenentur, eo condimento licite uti possint in serotina etiam refectione;*

S. Pœnitentiaria 16 jan. 1834 de expresso sanctæ memoriæ Papæ Leonis XII oraculo respondit: *Quod ii, qui ad jejunium tenentur, licite uti possunt in serotina etiam refectione condimentis in indulto permissis, quia illa vi indulti olei locum tenent: dummodo in indulto non sit posita restrictio; quod ea condimenta adhiberi possint in unica comestione.*

14. Ad Dubium: *Utrum avis aquatilis, cui nomen Fulica* (*vulgo* Folaga) *inter pisces computanda sit, illaque vesci liceat iis diebus, quibus vetitæ sunt carnes — Religiosi Ordinis Minimorum s. Francisci a Paula, quibus carnes omnino interdictæ sunt, ad tollendam perplexitatem, qua eorum conscientiæ hac super re angebantur, supplicationem porrexerunt Pio VII; ut sibi concederetur* posse libere uti *eo cibo;*

Quibus per S. Congregationem Regularis Disciplinæ 22 febr. anno 1804 *Sanctissimus, veris existentibus narratis, benigne annuit* PRO GRATIA *juxta petita, Constitutionibus Ordinis, aliisque omnibus non obstantibus, etc.*

Aliud S. Pœnitentiariæ responsum

« Beatissime Pater, N. confessarius in Galliis, S. V. humillime consulit, num « ipse queat et debeat absolvere illos ecclesiasticos, qui se subjicere recusant « condemnationi, quam sancta Sedes edidit quatuor celeberrimarum propositio- « num cleri Gallicani. Ita multæ tollentur quæstiones et conscientiæ quiescent ».

Respondit per sacram Pœnitentiariam ut sequitur: « S. Pœnitentiaria, « diligenter perpensa proposita quæstione, respondendum censuit, Declara- « tionem 1 conventus Gallicani anni 1682, ab Apostolica Sede improbatam « quidem fuisse, ejusque conventus acta rescissa, et nulla atque irrita decla- « rata; nullam tamen theologicæ censuræ notam doctrinæ Declaratione illa « contentæ inustam fuisse: propterea nihil obstare quominus sacramentali « absolutione donentur sacerdotes illi qui bona fide et ex animi sui persua- « sione doctrinæ illi adhuc adhærent, modo absolutione digni aliunde vi- « deantur. Datum Romæ, in sacra Pœnitentiaria, die 27 sept. 1820 — Mi- « chael Cardinalis de Petro, Major Pœnitentiarius ».

1: Pontifex Benedictus XIV scribens ad supremum Hispaniæ inquisitorem 31 jul. 1748, circa defensionem hujus declarationis a Bossuet confectam, ajebat: *Difficile profecto est aliud opus reperire, quod æque adversetur doctrinæ extra Galliam ubique receptæ de s. Pontificis ex cathedra definientis infallibilitate, de ejus excellentia supra quodcumque concilium œcumenicum, de ejus jure indirecto, si potissimum religionis et Ecclesiæ commodum id exigat, super juribus temporalibus Principum supremorum.*

APPENDIX III.

Alia Romanarum Congregationum Responsa

I Benedictio = Benedictiones mulierum post partum 1, et fontis baptismalis fieri debent a Parochis. S. R. C. 10 dec. 1700.

II. Bona Ecclesiastica = « In rescriptis S. Pœnitentiariæ, quæ referuntur ad bona Ecclesiastica, vertente sæc. 18 et ineunte sæc. 19, a guberulo laico in alta Italia usurpata, mentio plerumque fit cujusdam sanationis, quæ Apostolica auctoritate facta est circa illegitimam eorundem possessionem.

Ad dirimendas controversias de facili enascentes in re tam gravi, quæritur: — 1 *quo præciso tempore sanatio hæc a Sede Ap. benigne concessa sit? Utrum unica tantum sanatio interfuerit (ea scilicet, quæ in Concordato cum Repub. Cisalpina extat); an aliqua posterior sub regno Italico?* — 2 *utrum hæc sanatio sese extendat tantum ad bona, quæ tunc temporis jam decendita privatis fuerant; an etiam ad ea bona, quæ occupata quidem tunc temporis jam erant, sed postea sunt divendita, vel forte modo et in posterum divendentur?* — 3 *utrum hæc sanatio referatur etiam ad bona Ecclesiastica ante invasionem Gallorum usurpata et alienata?*

S. Pœnitentiaria, mature expensis expositis, Venerabili in Christo Patri Episc. Mantuæ respondet: alienationes bonorum Eccles. in ditione, vulgo Regno Italico a Gallico gubernio factas ante Concordatum 16 sep. 1813 apostolica postmodum auctoritate sanatas fuisse; ac propterea S. Pœnitentiaria declarat licere iis, qui bona eadem acquisiverint, modo illorum alienatio fuerit omnino consentanea legibus, quæ obtinebant, quo tempore alienatio ipsa perfecta est, tanquam propria et in suum dominium ac potestatem translata retinere, deque iis libere disponere — Verum eudem S. Pœnitentiaria ipsos hujusmodi bonorum possessores ad se recurrentes hortari, ac vehementer obsecrare solet, ut, pro ea pietate ac religione, qua catholicum quemque flagrare decet, pia onera si quæ bonis illis inhærebant, adimplere non negligant.

In reliquis autem, recurrat in casibus particularibus indicando tempus et modum venditionis et acquisitionis, necnon valorem bonorum, de quibus agitur, et pia onera ex testatorum dispositionibus iisdem bona inhærentia — *S. Pœnitentiaria* 17 *jul.* 1847 2.

1) Laudandæ mulieres christianæ, quæ post partum *sive* ex reverentia erga Ecclesiam ac divina mysteria, quæ in ipsa peraguntur, *sive* exemplo B. V. quæ ex humilitate legi purificationis se subjecit, cum non esset obnoxia, *sive* ad gratias Deo agendas pro incolumitate, ad tempus aliquod ab Ecclesiæ ingressu se abstinent, nec in eam intrant, nisi a Parocho petita benedictione — *V.* Innocentius III, *Epist. relata in C. unic. De Purific. p. part. l.* 3. *Decret. t.* 47 — S. Carolus, *Concil. Prov.* 1. *p.* 2.

Laudabilis hæc consuetudo perantiqua est: imo ab ipsa veteri lege ipsam trahere satis patet et *c.* 12. *Levitici*. Sed tunc erat in præcepto; hodie autem non ita — *V.* Catalanus, *Rit. Romanum Comment. exornatum* — Barrufaldus, *Ad Rit. R. Commentaria*.

2) Alia declaratio vid. Tom. II, pag 271.

III. Cantus = An Capellani de Massa debeant possidere cantum firmum, ita ut eligi non debeant, neque possint imperiti hujusmodi cantus? *Affirmative, et in posterum examinentur a deputandis per Ordinarium.*

An sit facienda reformatio Capellanorum nunc existentium, qui carent peritia cantus firmi? R. *Lectum.* S. R. C. 13 dec. 1660 in *Januen.*

IV. Conceptio B. V. = Sacræ R. C. fuerunt proposita dubia: « 1 An Magister generalis Ordinis Prædicatorum potuerit absque consensu Capituli generalis et Superiorum inferiorum Ordinis ejusdem legitime obtinere a sancta Sede, et acceptare pro toto Ordine octavam solemnem in Festo Conceptionis Beatæ Mariæ Virginis, et additionem particulæ — *Et te in Conceptione Immaculata* — apponendam Præfationi Missæ Conceptionis, non obstante quod in aliquo Capitulo generali Ordinis antedicti (uti asseritur) præscribatur, nullum novum Officium posse acceptari in Ordine, nisi a Capitulo generali? Et quatenus possit:

2 An ea facultas obtinendi, et acceptandi, de qua supra, ita conveniat Superiori generali, ut non indigeat consensu Capituli generalis etiam si aliquando decretum fuerit a sancta Sede (ut aliqui volunt) acceptari non debere nova Officia, nisi a Capitulo generali, quum Magister generalis juxta constitutiones apostolicas, et Ordinis Prædicatorum possit solus facere id, quod ipse agere potest cum definitione Capituli generalis?

3 An stante acceptatione solius Magistri generalis, sit in facultate sibi succedentium Superiorum generalium, vel Capituli generalis, vel Superiorum inferiorum acceptare vel non præfatam octavam solemnem, et particulam — *Et te in Conceptione Immaculata* — eo quod in Decretis concessionis datis die 10 decembris 1843 nullum imponatur debitum, sed tantum dicitur — *Sanctitas Sua .... de speciali gratia benigne annuit juxta petita?* Et in casu negativo:

4 An omnes fratres et moniales Ordinis Prædicatorum ex præcepto adigantur celebrare Festum Conceptionis Beatæ Mariæ Virginis cum octava solemni: et omnes sacerdotes ejusdem Ordinis ex præcepto pariter teneantur addere Præfationi Missæ verbum — *Immaculata* — et dicere — *Et te in Conceptione Immaculata* — ac idem servandum sit in omnibus utriusque sexus Ordinis Ecclesiis? Et si affirmative:

5 An hoc ipso præcepto adstringantur etiam ii omnes, qui sentiunt Beatam Virginem conceptam fuisse in culpa originali, et illi qui jurejurando adiguntur ad sectandam doctrinam sancti Thomæ Aquinatis, supposito quod Angelicus Doctor tenuerit Beatam Virginem incurrisse in anima culpam originalem?

6 In casu affirmativæ responsionis ad quartum, et quintum Dubium, quæritur an censendi sint agere ex contemptu ii omnes, qui propriæ sententiæ inhærentes, vel prætextu sectandi doctrinam Angelici Præceptoris, renuunt se submittere responsis Sanctæ Sedis ad præsentia Dubia, etiamsi tantum omittant in Præfatione Missæ verbum *Immaculata?*

7 An Decreta a sacra Rituum Congregatione emanata, et responsiones

quæcumque ab ipsa propositis dubiis scripto formiter editæ, eamdem habeant auctoritatem ac si immediate ab ipso Summo Pontifice promanarent, quamvis nulla facta fuerit de iisdem relatio Sanctitati Suæ?

Et sacra eadem Congregatio ad Vaticanum, subsignata die coadunata in ordinario cœtu, audita a me subscripto Secretario fideli relatione, expositisque rationum diligenter consideratis, rescribendum censuit:

Ad 1 *Posse juxta Decretum diei* 14 *junii* 1845, *et allatam rubricam.* — Ad 2 *Non indigere ut ad proximum.* — Ad 3 *Non esse amplius in facultate.* — Ad 4 *Affirmative in casu proposito.* — Ad 5 *Affirmative, et quatenus opus sit, consulendum Sanctissimo pro absolutione.* — Ad 6 *Ex præcedentis Dubii solutione consulant conscientiæ suæ.* — Ad 6 *Affirmative.*

Atque ita rescripsit. Die 23 maii 1847 (Per Secret. J. C. *Fatati*).

Et facta de præmissis omnibus Sanctissimo Domino Nostro Pio IX Pontifici Maximo per eumdem subscriptum Secretarium fideli relatione, Sanctitas Sua rescripta a Sacra Congregatione in omnibus et singulis adprobavit, confirmavitque, ac omnes et singulos, quatenus opus sit, ab emissi jurisjurandi vinculo, uti in quarto Dubio, absolvens, et eximens, Apostolica Auctoritate Sua præcepit, ut memorata duo decreta super elevatione ritus Festi Conceptionis Deiparæ, et additione verbi — *Immaculata* — in Præfatione Missæ Conceptionis ipsius a Sac. mem. Gregorio Papa XVI universo Prædicatorum Ordini concessa quartus idus decembris 1843 plenissime observentur tum ab omnibus et singulis alumnis Ordinis Prædicatorum, tum in omnibus pariter Ordinis ipsius ecclesiis, contrariis quibuscumque disponentibus minime obstantibus. Die 17 julii 1847 ».

V. Confraternitas = *In erectione confraternitatum vel novarum Ecclesiarum debet semper apponi clausula:* sine præjudicio jurium parochialium; *quia jura Parochi illæsa servanda sunt, et ideo non aliter quam sub ista conditione societates hujusmodi vel novæ Ecclesiæ erigendæ sunt.* S. C. E. in Cajetana 12 dec. anno 1631.

Ordinarius, seu Episcopus potest per se ipsum, vel per suum delegatum intervenire et assistere congregationibus confraternitatum et electionibus officialium, modo non faciat novitates. S. C. C. in Novariensi 16 apr. 1692.

Diversæ confraternitates ex speciali S. Sedis facultate ab Episcopis cum brevi formula fuerunt erectæ: nomina confratrum et consororum in particularibus registris inscribuntur, sed ad directorem archiconfraternitatis non mittuntur, nec administratores pro unaquaque fraternitate eliguntur.

His positis, quæritur 1 *an aliqua determinata formula necessaria fuerit sub pæna nullitatis?* 2 *an necesse sit sub eadem pæna, ut administratores eligantur?* 3 *an Episcopus designare possit directorem uniuscujusque confraternitatis suæ diœcesis sive jam existentis, sive ab ipso ex speciali Apostolica facultate erectæ?* 4 *an director ab Episcopo sic designatus, eo ipso rosaria cum applicatione indulgentiarum, et scapularia benedicere ac imponere possit?*

S. C. R. respondendum esse duxit: ad 1 negative, *quia formula præscribitur tantum pro erectione sodalitatum a regularibus peragenda. Ad* 2 negative, *quia administratorum electio erit tantum ad bonum sodalitatum regimen; minime vero ad validitatem erectionis necessaria. Ad* 3 Affirmative. *Ad* 4 negative, *nisi in hujusmodi concessionibus facta sit mentio de facultate rectoribus pro tempore tradenda pro rosariorum, coronarum, seu scapularium benedictione.* Die 18 nov. anno 1842.

VI. Ecclesia = *Si reparanda est Ecclesia, primo loco debent expendi reditus pro fabrica adsignatis antequam compellantur particulares: quod si Ecclesia reditus proprios pro fabrica non habent, teneantur rector et beneficiati pro rata redituum.* S. C. E. 14 januarii anno 1605.

Altaria juris-patronatus sine dote, paramentis et aliis necessariis, statuto brevi tempore dotentur, ornenturque a patronis; alioquin jure suo priventur, et demoliantur. S. C. R. 16 jan. anno 1604.

Quoad fenestram in ipsis parietibus Ecclesiæ, ex qua prospici possit in Ecclesiam, indulgendum est Patrono; Parocho vero licet. S. C. C. in Urbinat. 10 mar. anno 1663.

Si a S. Sede indultum locale altaris privilegiati concedatur, neque ulla facta sit mentio nec in supplici libello nec in rescripta de qualitate altaris, sitne fixum vel portatile: an altare censeri possit privilegiatum, etiamsi sit portatile? Resp. S. C. C. negative; anno 1841.

VII. Funera = *Parochi debent vocare ad funera Clericos destinatos ab hæredibus, non alios.* S. C. R. in Laudensi 20 aug. anno 1601.

Nulla confraternitas impediri debet, ne accedat ad funera, modo sine jurium parochialium præjudicio. S. C. E. in Camerinensi 20 augusti 1616.

Hæredes defunctorum possunt vocare numerum Sacerdotum sibi benevisum. S. C. E. 5 maj. 1617 in Cassin. — *Quoties electio fit a Parocho, Clerici Ecclesiæ debent externis præferri.* S. C. E. 23 aprilis 1699.

Cadavera in quacumque hora diei deferri possunt ad Ecclesiam; de nocte vero nonnisi de licentia Ordinarii. S. C. C. 15 mart. anno 1704.

Funus comitantes non permittantur expectare per viam vel ad domum defuncti, non obstante contraria consuetudine, quod non adesset Clerus, sed solus Parochus. S. C. R. in Thelesina 28 apr. anno 1651.

Sepultura non debet retardari sub quovis prætextu compositionis quartæ funeralis. S. C. E. in Cassinensi 5 maj. anno 1616.

In depositione defunctorum in verbis illis: non intres in judicium etc. *quando est mulier aut plures sunt defuncti, non possunt verba* servo tuo *immutari in* serva tua, *aut* servis tuis *absque S. Rubricæ læsione; et servandum est Rituale.* S. R. Cong. 31 aug. 1697.

VIII. Indulgentia = *In una Valentin. proposito dubio: an visitantes Ecclesia Ordinis s. Francisci die 2ª augusti, lucrentur indulgentiam plenariam toties quoties in eus ingrediuntur, ut parumper ibi orent? Et an requiratur, ut Communio fiat in eadem Ecclesia? S. C. sub die 22 febr.* 1847 *respondit:* affirmative *ad primam partem;* negative *ad secundam.* Datum Romæ ex Secretar. S. C. Indulg. 8 jul. 1850.

IX. Jubilæum — *An data ampla facultas absolvendi ab omnibus omnino censuris, etiam a contentis in Bulla* Cœnæ, *in Jubilæo, possit etiam deduci facultas absolvendi ab hæresi od extrinsecum deducta, de qua in dicta Bulla mentio fit?* — Negative: « *cum hujusmodi facultas expresse semper nominari debeat, nec unquam vigore cujusvis verborum amplitudinis concessa dici possit; quemadmodum statutum fuit a decessore Nostro Alexandro* VII *in decreto, quod in Congregatione S. Inquisit. coram se habita condidit:* Ss. Dominus N. Alexander Papa VII sub die 23 mart. 1656 inhærendo declarationibus alias a Prædecessoribus suis factis, ad removendam omnem dubitandi occasionem, et ne circa id in posterum ullo tempore hæsitari contingat, cum crimen hæresis præ ceteris gravissimum speciali nota dignum sit, decrevit, facultatem absolvendi ab hæresi, in Jubilæis vel aliis similibus concessionibus non censeri comprehensam, nisi expressis verbis concedatur facultas absolvendi ab hæresi ». *Ita Benedictus* XIV *Bulla*, Inter præteritos § IX.

Cum datur facultas commutandi opera præscripta in Jubilæo, id non necessario fit in confessione et a confessario qui audit confitentem; sed potest fieri extra et ab alio idoneo, modo sit confessarius, ut declaratur in Bulla indulgentiarum Gregorii XIII. — *Excipe semper vota, quæ nonnisi intra Confessionem commutantur ex Benedicto* XIV. (V. *Liguori*, Hom. Ap. Tr. XVI, nn. 64, 65) — *Item irregularitas nonnisi in Confessione dispensatur. Dispensatur autem modo in Ritnali præscripto, et post datam absolutionem a peccatis.*

Confessarius eligendus tempore Jubilei debet esse approbatus ob Ordinario loci, seu ubi ipsa fit confessio, non autem ab Ordinario pœnitentis. Ita S. C. C. et Bulla.

Confessarius approbatus limitate pro solis viris, non potest tempore Jubilæi eligi a mulieribus. Ita Confessarius approbatus pro solis rusticis, non potest eligi a civibus. Sic approbatus limitate pro uno tantum loco, non potest eligi extra illum locum. S. C. ad Episc. Abulensem 1593 1.

1) Est regula universim hac de re accepta: *quod non est in Bulla, non potest esse in praxi.* Attamen (ait L. Ferraris, *Bibl.* V° Jubilæum art. 1.) « Bullæ Jubilei quoad ea, quæ favores continent, sunt latissime interpretandæ, quantum patitur proprietas verborum, nisi in particulari casu vel materia, communis praxis vel Stylus Curiæ Romanæ, aut omnino peculiaris ratio restrictionem persuadeat — Quoad ea autem, quæ gravamen, seu odium continent, sunt stricte interpretandæ quantum patitur verborum proprietas, nisi in particulari casu stylus, et praxis Curiæ Romanæ, seu aliqua peculiaris ratio laxiorem interpretationem persuadeat; *arg. cap. Odia* 15 *de Regulis Juris in* 6. ibi. *Odia restringi, et favores convenit ampliari.* Sic Suarez, Henriquez, Sanclarell. cum Gobat *hoc loc. cap.* 5. *numer.* 24 *et sequent.* Viva *de Jubilæo quæst.* La Croix, *lib.* 3. *h. l. numer.* 1395 *et* alii passim. Hinc latissime sunt interpretandæ quoad concessionem Indulgentiæ, electionem Confessarii, absolutionem, commutationem operum, vel votorum etc. quia sunt favores. Stricte autem sunt interpretandæ quoad obligationem ad certa opera, suspensionem Indulgentiarum, et facultatum, quia sunt gravamina. Bellgambe, *Ench. de Jub p.* 1. *sect.* 1. *quæst.* 6. — Viva *de Jubilæo qu.* 2. — La Croix *loc. cit. num.* 1395, et alii plures ».

X. NEGOTIATIO = *S. Concilii Congregatio, referente Fagnano*, in l. 3 Decretal. de Cler. vel Mon. c. multis, *declaravit:*

Licere Clericis agros beneficiorum, et patrimoniorum suorum colere absque reatu illicitæ negotiationis:

Quibus generatim consideratis, nonnulla hic ad praxim spectantia notamus, pro ceteris remittendo lectorem ad Tract. de Pœnit. ubi *de Jubilæo.*

1 Quando dicitur: *commutatio votorum fiat dispensando*, principaliter debet attendi ad commutationem, ita ut materia subrogata non sit exhorbitanter minor. Secus si dicatur: *dispensatio fiat commutando* — Facultas dispensandi non includitur in facultate commutandi. Benedictus XIV Bulla, *Inter præteritos.*

2 Commutatio operum injunctorum non potest fieri ad opus aliunde debitum. Nec Jubilæum acquiritur per opus jam debitum, ut si quis ex legato jam teneatur dare eleemosynam pauperi, et hanc tantum tribuat — Et commutatio fieri debet in opera ejusdem naturæ, ac qualitatis, cum potest. Benedictus XIV *Const.* citata.

3. Opera facta in peccato valent, modo fiant animo exhibendi honorem Deo, non autem ex fine vano, et modo ultimum opus impleatur in gratia. Benedictus XIV. *l. cit.*

4 Per Jubilæum non datur facultas neque dispensandi ab aliquo matrimonii licet jam contracti impedimento etsi occulto; neque incapaces habiles reddendi ad aliquod beneficium obtinendum; neque incestuosos conjuges collapsos a jure petendi in pristinum jus restituendi. Ita omnes.

5 Vota *simpliciter pœnalia*, quæ scilicet emittuntur in pœnam alicujus delicti jam perpetrati, utique dispensantur — Sed vota *pœnalia præservantia*, quæ emittuntur in futuro, ut nempe timore rei promissæ retrahatur promittens ab aliquo delicto committendo, prohibentur dispensari: Excipe nisi commutatio fiat in opus aliud pœnale, quod magis vel æque ad præservandum conducit; tunc enim habetur æquivalens, neque alterius jus violatur. *V. Edict.* Card. Morozzo, 20 mart. 1826; et Bouvier.

6 Opera omnia injuncta legitimo impedimento detentis valde commutantur; si excipias orationem, confessionem, atque communionem. Item et communionis pro pueris ad illam nondum admissis, legitime fit commutatio ex Bulla Benedictina.

7 Itinerantibus prorogari possunt opera injuncta usque ad reditum, nec tenetur quis suum iter differre, si commode nequit: ita Lugo, Holzmann cum Liguori — Peregrini autem usu inductum est, ut lucrentur Jubilæum loco, ubi opera implent.

8 Qui dat eleemosynam distribuendam, si postea culpa alterius non distribuatur vel nonnisi post jubilæum, affirmant Sa, Lezana etc. ipsum lucrari Jubilæum; quia quantum in se est opus præscriptum præstitit. Certe ille non fraudatur qui dedit ficto pauperi. *V.* Liguori.

9) Orationes in Jubilæo præscriptæ cum socio alternatim recitari possunt, ut praxis se habet. Ita *Resolutio Casuum sub auspic. Benedicti* XIV.

10 Confessarius ex justa causa differens absolutionem pœnitenti, potest transacto Jubilæo, ipsum absolvere eadem facultate ab omnibus reservatis etc. Quid si alia reservata commissa sint post transactum Jubilæum? Alii affirmant adhuc posse absolvi; quia aliter non lucraretur Jubilæum, prout a Pontifice datum est. Sed alii negant, quia jurisdictio Confessarii prorogatur tantummodo quoad jam commissa, non autem ad nova reservata extenditur. *V.* Ferraris, *Bibl. art.* 2. *n.* 31.

11 Qui in prima hebdomada lucratus est Jubilæum, si secunda hebdomada iterum incidit in reservata, poteritne iterum absolvi? Affirmant multi, etsi opera injuncta non

Posse pro ejusdem culturæ usu boves et alia animalia necessaria coemere, illorumque fœtus justo pretio atque honesta ratione vendere:

Posse pro sua et familiæ sustentatione eos, qui in propriis terris habent quercus et castaneas, sues emere, eosque alere et vendere; dummodo tamen in emendis, alendis, distrahendis suibus nihil sordidum, aut indecens ordini Clericali exerceant:

Licere Clerico arborum in propriis bonis existentium folia alicui laico concedere eo pacto, ut lucrum quod ex bombycibus proveniet, inter utrumque dividatur. Ac pariter eidem licere earundem arborum foliis utendo per se ipsum absque officii sui detrimento, ac pro sua et familiæ sustentatione, arti sericæ operam dare, dummodo tamen in artificio hujusmodi personas non suspectas adhibeat, et quoad hoc Episcopi licentiam quæ gratis detur, obtineat:

Clericos pauperes ob suam suorumque necessitatem posse terras Ecclesiasticorum conducere absque reatu illicitæ negotiationis: bona vero laicorum non posse, nisi ex mera præcisa necessitate:

repetat, quamvis bis non possit lucrari jubilæum; cum favores conveniat ampliari. Verba autem Bullæ *pro hac vice tantum* non referuntur ad actum absolvendi, sed ad tempus Jubilæi, id est pro tempore hujus Jubilæi tantum. Alii tamen negant, et referunt declarationem Clementis VIII datam anno 1620. Ita *Resol. Casuum sub auspic. Benedicti* XIV. Item conformatur Bullæ *Inter præteritos*, n. 81. — Vid. *Bouvier*.

12 Qui etiam culpabiliter opera injuncta omisit, si currat ultima Jubilæi dies, et vere ipsum pœniteat, ac velit Jubilæum lucrari, Confessarius poterit illi tempus prorogari. Ratio est, quia, posita retractatione, impedimentum illud non est amplius voluntarium; ideoque potest Confessarius illi providere tanquam legitime impedito; cum adhuc id faciat tempore habili, id est nondum tempore Jubilæi transacto. Ita *Scarpazza*.

13 An lucretur Jubilæum, et possit absolvi et dispensari qui confitetur in loco, ubi Jubilæum vel jam consummatum, vel nondum promulgatum est, si cetera opera rite perficiat? Negat Pontas, qui ait id esse contra intentionem Pontificis. Sed alii communiter affirmant, quia facultas pœnitenti facta est eligendi quemcumque voluerit Confessarium, cum hac unica clausula: *ut si adprobatus pro eo loco, ubi confessio fit*. Imo pro certo habet *Scarpazza*, opera præscripta ubicumque locorum adimpleri posse, si excipiatur Ecclesiarum visitatio; cum hæc una tantum determinata sit in Bulla concessionis. Vid. *Bouvier*.

14 Qui confitetur vigilia ipsius Jubilæi non gaudet facultatibus in illo tributis, quia revera non confitetur in Jubilæo. Ajunt tamen bene ipsum lucrari indulgentiam plenariam Jubilæo adnexam, cum taliter acta confessio sufficiat ad indulgentiam ex Indulto Pii VII, 12 jun. 1822.

15 « Les confesseurs peuvent dispenser de l'irrégularité occulte provenant de la violation des censures tant à l'effet d'exercer les fonctions sacrées, que pour recevoir un ordre supérieur. Mais c'est la seule irrégularité qu'ils puissent lever à l'occasion du Jubilé — Ils sont auctorisés à commuer les veux simples, à l'exception du veu de chasteté perpétuelle, et du veu d'entrer en religion. — Encore peuvent ils commuer ses deux derniers veux dans tous les cas, où la réserve est dévolue à l'Ordinaire ». Gousset Arc. Card. *Tract. des Indulg.* n. 914 — *V.* quæ diximus de *Voto*.

V. Bouvier, *Des Indulgences* — Collet, *Traité du Jubilé* — Moroni, *Centum responsa centum quæsitis*, *Mediolani anno* 1682.

Posse retinere et locare boves, oves et alia animalia, quæ habent ex successione vel decimis, necnon fructus illorum vendere.

Posse Clericos, in casalibus tamen propriis et non conductis artem agriculturæ per sese, vel per alios exercere.

XI. Processio = *Parochus non potest sine licentia Episcopi processiones extraordinarias facere, neque sufficit licentia Vicarii Foranei.* S. C. E. die 12 jul. anno 1636.

XII. Prædicatio = *Si Parochus est aptus ad declarandum Evangelium, compelli non potest ad aliud: et si universitas prætendit meliorem Prædicatorem debet illum eligere cum Ordinarii approbatione, ac expensas subministrare.* S. C. E. in Firmana 15 jun. anno 1590.

Non potest Parochus solitam eleemosynam prætendere nec titulo paupertatis, quando per se ipsum in sua Ecclesia, in qua prædicare solet, vellet conciones habere; quia hic proprium munus adimplet: nisi in casu, quo universitas vel nominator Parochum deputasset, aut sponte solvere vellet. S. C. E. 30 jun. anno 1615.

Prædicante Episcopo, omnes alii concionatores sileant. S. C. C. approbante Urbano VIII 2 maj. 1629. — *Id tamen non intelligitur respectu Parochorum, qui eadem die in Ecclesia Parochiali concionari possunt.* S. C. Concilii 11 jan. anno 1631.

Quando in Missa solemni Concionator post salutationem Angelicam salutat Ministros altaris seu facit reverentiam, non est incongruum si ministri altaris et ipse celebrans correspondeant salutationi concionatoris discooperendo caput. S. R. C. 20 jul. 1686.

XIII. Residentia = *Parochus tenetur residere in loco ubi est Ecclesia, et in domo Parochiali: quæ si non adsit, ædificetur, et interim habitet in aliqua domo sita in Parochia, quæ quoad fieri poterit sit Ecclesiæ vicinior.* S. C. E. die 11 mar. anno 1579.

Parochus residere debet in loco, ubi sita est Ecclesia Parochialis, licet ei datus sit Coadjutor ratione infirmitatis. S. C. E. 15 aug. anno 1607.

Parochus, qui lumen oculorum amisit, tenetur nihilominus residere. S. C. C. die 11 apr. anno 1620.

Qui plures habet substitutos in cura, non ideo censetur liber ab onere residentiæ, et etiam administrandi per se ipsum Sacramenta. S. C. E. die 5 dec. anno 1614.

Cuilibet Parocho præsertim seni permittendus est Coadjutor, modo ipse quoque resideat. S. C. E. 31 mart. anno 1604.

Parochus cogendus est habitare in domo Ecclesiæ. S. C. C. in Fulginatensi 19 nov. 1718, et 13 jan. 1720.

Parochus regularis tenetur habitare in domo Parochiali, non vero in monasterio distanti a cura; cogique potest ab Episcopo, ut apud Ecclesiam Parochialem resideat. S. C. C. 5 apr. 1621.

Ad quæsitum: an Parochus villæ, in qua non est alius Sacerdos, etiamsi nullus infirmetur, sine Episcopi licentia gratis ubique concedenda, abesse

possit o *Parochio per duos vel tres dies, nullo idoneo relicto Vicario? Responsum fuit* negative. S. C. C. 8 februarii 1747.

Ad quæsitum: an saltem abesse possit a mane usque ad vesperas, et quid si hoc semel in hebdomada evenerit? Responsum fuit: affirmative, *dummodo non sit die festo, et nullus adsit infirmus, et raro id in anno contingat.* Ib.

Ad quæsitum: an Parochi viciniores actu exercentes curam animarum possint invicem se substituere? Responsum fuit negative, *si id fiat sine licentia Ordinarii.* Ibidem.

XIV. Sacramenta: Sacrificium = *Parochus, seclusa Episcopi reservatione, potest dare simplici Sacerdoti licentiam administrandi Sacramenta, excepto Pœnitentiæ: neque sine causa prohibendus est ab Episcopo.* S. C. E. 20 aug. 1602.

Pro Sacramentorum administratione nihil est accipiendum hoc titulo *etiam a sponte dantibus, quod autem offertur sponte pro eleemosyna, accipi potest.* S. C. C. 1 febr. 1593.

Eucharistia omnino servanda est in quolibet Parochiali: quod si reditus non sufficiant, instituatur quæstor, vel eleemosynarum collector. S. C. E. 14 mar. anno 1614.

Curatus non debet dare licentiam generalem, ut quilibet Parochianus in ipso die Paschatis communicare possit in Ecclesiis Regularium: S. C. C. die 7 sept. anno 1615.

Quæritur 1. An tempore Missæ Sacrificii in administratione Viatici præsertim in Xenodochiis liceat ab Altare recedere usque ad ægrotorum lectum recitando interim Psalmum Miserere, ut fieri solet extra Missam?

2. Utrum tempore etiam Sacrificii Missæ administrari possit Sanctissimum Viaticum in Paramentis Nigris?

3. Quum occasione mortis alicujus Episcopi præscribat Cærimoniale Episcoporum lib. 2, cap. 38, § 27, quod ipso sepulto, preces pro opportuna electione Deo fundantur, quæritur utrum hæc collecta pro eligendo Episcopo continuari debeat usque ad diem Consecrationis; an Electionis tantum?

Ad 1. *Negative quoad Psalmum* Miserere *recitandum. Insuper animadvertendum, quod si Celebrans pro Viatici administratione intra Missam, Altare e conspectu suo amittat, hanc administrationem non licere* — Ad 2. *Affirmative* — Ad 3. *Collectam continuari debere usque ad diem electionis, qui est dies Consistorii secreti.* S. R. C. 19 dec. 1829.

Ad quæsito: 1 se dopo la riduzione delle feste fatta da Pio VI sieno o non sieno obbligati i Parochi ad applicare la Messa *Pro populo* in quelle feste levate, nelle quali il popolo non è obbligato ad ascoltarla? 2 se al presente possa aver luogo la regola data da Benedetto XIV, cioè che i parochi *toties teneantur applicare pro populo, quoties populus tenetur audire?* — S. Pœnitentiaria 22 febr. 1848 respondit per illam reductionem nihil derogatum fuisse obligationi Parochorum applicandi Missam *Pro populo* etiam in festis reductis.

Sacerdotes etiam Regulares, diebus quibus officia recitant sub ritu duplici, celebrantes in alienis Ecclesiis, in quibus peragitur festum cum solemnitate, et concursu populi, debent celebrare Missas, conformando se ritui, et colori earumdem Ecclesiarum. In aliis vero diebus possunt se uniformare, sed non tenentur, nisi quando color fuerit dissimilis, quia non licet celebrare, v. g. de S. Confessore, cum colore rubro, neque de Martyre, cum colore albo. Si tamen in Ecclesia, in qua celebratur, non prohibentur Missæ privatæ defunctorum, tunc nemo tenetur se uniformare neque quoad colorem — *S. R. C. 11 Junii* 1701, *et 7 Maii* 1746.

In Choro genuflectitur ab iis, qui non sunt Prælati, ad Confessionem cum suo Psalmo — In Missis autem Feriarum Adventus, Quadragesimæ, Quatuor Temporum, et Vigiliarum, quæ jejunantur, ac in Missis Defunctorum, genuflectunt omnes etiam ad Orationes; et dicto per Celebrantem *Sanctus*, usque ad *Pax Domini*, et ad Orationes post Communionem, et super populum, excepta Vigilia Paschæ, et Pentecostes, ac Nativitatis Domini, et Quatuor Temporibus Pentecostes — Et similiter ab omnibus genuflectitur, quando elevatur Sacramentum juxta Rubricam Missalis Romani, num. 17.

In Communione Monialium habentium fenestrellam in parte Evangelii, Sacerdos debet descendere et reverti per gradus anteriores, non laterales altaris. *S. C. R.* 15 *sept.* 1661.

Patenæ suppositio per Sacerdotem cotta indutum in Communione generali, quæ per dignitates agitur, licita est. *S. C. R.* 1 *sept.* 1661.

Missarum onera relicta in determinata Ecclesia vel Capella non possunt alio transferri absque Sedis Ap. licentia. *S. C. C.* 30 *sept.* 1580.

Missarum celebrationem debent Sacerdotes in libro in sacristia asservato scribere *S. C. C.* 14 *maj.* 1729.

In Oratoriis privatis, in quibus pro infirmo conceditur unica Missæ celebratio, die Natalis Domini fas est tres Missas ab eodem Sacerdote celebrari. *S. C.* (Benedictus XIV, *De Synodo Diœc. l.* 3, *c.* 4, § 8).

Missæ defunctorum non possunt celebrari, nisi cum colore nigro, vel saltem violaceo. *S. R. C.* 21 *jan.* 1670 *in Oritana.*

Dubium propositum fuit a R. P. D. Episcopo Veronensi — *Utrum deficiente Oleo Infirmorum, liceat administrare sub conditione Sacramentum Extremæ Unctionis Oleo a simplici Sacerdote benedicto, saltem in casu extremæ necessitatis, ut cum moribundus sensibus destitutus, nullum doloris signum neque ante dedit, neque præbet.* — Feria IV^a^ die 15 junii 1850 — In Congregatione Generali S. Officii habita in Palatio Apostolico Vaticano coram Eminentissimis et Reverendissimis DD. S. R. E. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus, proposito suprascripto dubio una cum voto DD. Consultorum, iidem Eminentissimi et Reverendissimi DD. dixerunt — *Dentur Decreta anni* 1611 *et* 1842 — Eadem die et feria — Sanctissimus D. N. Pius Div. Prov. P. IX, in audientia R. P. D. Assessori S. Officii impertita, audita relatione suprascripti dubii una cum Eminentissimorum et Romanorum DD. Cardinalium Generalium Inquisitorum

suffragiis resolutionem ab iisdem Eminentissimis et Reverendissimis DD. datam approbavit — Angelus Argenti S. Romanæ et universalis Inquisitionis notarius.

Decreta lata a S. Congregatione Romanæ et universalis Inquisitionis super dubio: *An Sacramentum Extremæ Unctionis, Oleo ab Episcopo non benedicto ministrari valide possit* — Feria v^a coram SS. die 13 januarii 1611 — SS. D. N. D. Paulus v in Congregatione generali coram se habita, prævio maturo examine, et censura propositionis sequentis, quod nempe Sacramentum extremæ Unctionis, Oleo ab Episcopali benedictione non conservato, ministrari valide possit, auditis DD. Cardinalium suffragiis, *dictam propositionem temerariam et errori proximam.* [1]

Feria iv die 14 septembris 1842.

In Congregatione Generali habita in conventu S. Mariæ supra Minervam, coram Eminentissimis et Reverendissimis DD. S. R. E. Cardinalibus Inquisitoribus, proposito dubio — *An in casu necessitatis Parochus ad validitatem Sacramenti extremæ Unctionis uti possit Oleo a se benedicto* — Iidem Eminentissimi; et Reverendissimi DD. decreverunt: *Negative, ad formam Decreti feriæ v coram Ss. diei* 13 jann. 1611 — Eadem die et Feria — S. S. D. N. D. Gregorius Div. Prov. P. P. xvi in audientia assessori S. Officii impertita, resolutionem Eminentissimorum approbavit — Angelus Argenti dict.

XV. Via Crucis — An Indulgentiæ, quæ lucrantur in contemplatione stationum cessent, si cruces vel tabulæ tollantur pro murorum dealbatione, pro iisdem pictura exornandis, aliave causa, quamvis postea restituantur? *Negative; non cessant indulgentiæ, nisi pereunte materia.* C. I. 21 mart. 1836.

Decretum generale S. R. C. die 19 *maji anno* 1819

Amictus, albæ, mappulæ, *si quæ ex gossipio habentur, adhiberi interea possunt usque dum consumantur: sed cum renovandæ sunt, ne ex alia materia fiant, nisi ex lino vel cannabe. Sed* corporalia, pallæ, purificatoria *post lapsum unius mensis a publicatione hujus decreti linea omnino sint, vel ex cannabe.* S. R. C. 15 mart. 1664 in Pisaur.

Ad quæsitum: an amictus, albæ *et* tobaleæ; *necnon* pallæ *et* corporalia *confici possint ex tela quodam composita ex lino et gossipio subtilissimo, quem vocant* mussulo: *responsum fuit*, Lectum 1. [1]

1) Occurrunt nonnunquam in responsionibus Sacræ Congregationis termini non ita facilis intelligentiæ: explicantur. — *Dilata*, seu differtur respondere, ut res maturiori examini subjiciatur utpote difficilis solutionis — *Affirmative et amplius: Negative et amplius*, seu cum res fuerit in Sacra Congregatione plus æquo discussa et plenis votis prout jacet decisa, non amplius admittitur tale quæsitum — *Nihil*, seu non admittitur petitio utpote incongrua. — *Relatum* vel *Lectum*, seu cum relatum vel lectum fuerit in Sacra Congregatione postulatum, non fuit admissum.

Regula pro celebranda Missa votiva pro Sponso, et Sponsa

Missa votiva pro Sponso, et Sponsa dici potest in duplicibus sive majoribus, sive minoribus; nunquam vero in Dominicis, aliisque diebus festis de præcepto. In diebus vero Dominicis, aliisque diebus festis de præcepto duplicibus primæ, et secundæ classis, dicitur Missa de Dominica; vel de festo cum commemoratione Missæ pro Sponso, et Sponsa — *S. R. C. 20 decembris 1783. Et hoc Decretum Pius PP.* VI *confirmavit, et ubique executioni dandum esse præcepit die 7 jonuarii 1784.*

Insuper S. R. C. die 28 februarii 1818 declaravit, Missam hanc esse votivam privatam; proindeque decrevit semper legendam esse sine Gloria, sine Credo, cum tribus orationibus, et cum *Benedicamus Domino* in fine, et ultimo Evangelio s. Joannis. *Atque præfatum Decretum Pius PP.* VII *approbavit, confirmavit, mandavitque publici juris fieri die 3 martii 1818.*

Si Missa dicitur de Dominica, vel de festo etc. et fiat tantum commemoratio pro Sponso et Sponsa, hæc commemoratio non est facienda sub unica conclusione cum oratione festi; sed sub altera conclusione: et fiat primo loco post alias a Rubrica præscriptas, sicque reliquas præstet, si quæ sint a Superiore imperatæ — *S. R. C. 20 apr. 1822.*

Missa pro Sponso, et Sponsa dicitur cum tribus orationibus: *primo oratio* ejusdem Missæ votivæ propria; *secunda oratio* de eo, de quo factum est officium; *tertia* vero, quæ aliunde dicenda foret secundo loco in Missa de officio — *S. R. C. 22 februarii 1818.*

Hæc Missa pro Sponso, et Sponsa dici nequit infra octavam Epiphaniæ, in Vigilia Pentecostes; neque infra octavam SS. Corporis Christi, quatenus privilegium concessum sit ad instar octavam Epiphaniæ, ut in Novariensi Diœcesi — *S. R. C. 20 aprilis 1822.*

Insuper ex hoc decreto commemoratio pro Sponso, et Sponsa non potest fieri in Dominica Palmarum, et in Dominica quarta Adventus, in hujus occursu cum vigilia Nativitatis, in quibus omittenda est *Collecto* imperata.

Color in Missa pro Sponso, et Sponsa semper est albus. Si vero fiat tantum commemoratio pro Sponso et Sponsa, color erit vel de Dominica, de qua fit officium; vel de Sancto, de quo celebratur festum — *Ita ex Rubrica Missalis.*

Si mulier est vidua, non solum debet omitti Benedictio Nuptiarum; sed etiam Missa pro Sponso, et Sponsa — *S. R. C. 3 martii 1761.*

Quando Sacrum pro Sponso et Sponsa fieri nequit, si tunc Nuptiæ faciendæ fuerint, et si permissa commemoratio pro Sponso et Sponsa, non tantum dicitur Oratio pro Sponso et Sponsa; sed *aliæ pariter Orationes pro benedictione Sponsi et Sponsæ adduntur, quæ post Orotionem Dominicam etc., proferri consueverunt.* Ita Benedictus XIV, *Notificatione* LXXX.

(Cum foto Excell. Episc.)

INDEX TOMI PRIMI

TRACTATUS SECUNDUS

TRACTATUS TERTIUS

TRACTATUS QUARTUS

APPENDICES

AD TOMUM PRIMUM

